ספרי׳ — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
שביעי

שער
שמיני

אגרות-קודש

מאת

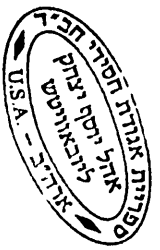
כ״ק אדמו״ר מוהרש״ב נ״ע
מליובאוויטש

כרך ג

מילואים לאגרות השנים

תרל״ח-תרס״ג

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע״י חיים תשס״ט

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים״

770 איסטערן פארקווי ברוקלין, נ. י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות ארבעים ושש לבריאה

IGROIS KOIDESH

Vol. III

Published and Copyrighted by
"KEHOT" PUBLICATION SOCIETY
770 Eastern Parkway, Brooklyn, N. Y. 11213
Tel. (718) 493-9250 • (718) 774-4000
Printed in the U.S.A.
5746 • 1986

Library of Congress Cataloging-In-Publication Data

Schneersohn, Shalom Dov Baer, 1860-1920
Igrot-kodesh.
(Sifriy. Otsar ha-Hasidim, Lyubavitsh) (Kovets Shalshelet ha-or; hekhal 7., sha'ar 8).

Title on verso t.p.: Igrois Koidesh.
"Ne'erakh 'a. y. ... Shalom Dober Shay. Levin"--v. 1, p. [3] (1st group).
Vol. 2 is 1986 printing, c1982.
Includes bibliographical references and indexes.
1. Schneersohn, Shalom Dov Baer, 1860-1920. 2. 3. Rabbis--Russian S. F. S. R.--Correspondence. 3. Hasidism--Russian S. F. S. R.--Correspondence. I. Levin, Shalom Dober. II. Title. III. Title: Igrois Koidesh. IV. Series: Sifriyat Otsar ha-Hasidim, Lyubavitsh, V. Series: Kovets Shalshelet ha-or. VI .Series: Kovets Shalshelet ha-or; hekhal 7., sha'ar 8.
BM755.S286A4 296.8'33 81-85595
ISBN 0-8266-5545-9 (set)
ISBN 0-8266-5548-3 (v. 3)

נדפס בדפוס
שמחה ובנו גרשון גלוקאוו
BOOKMART PRESS, INC.
N. BERGEN, N.J. 07047

נסדר בדפוס "עמפייער פרעסס"
ע"י מרדכי ליב בן פינא
EMPIRE PRESS
550 EMPIRE BLVD. • BROOKLYN, N.Y. • (718) 756-1473

פתח דבר

על פי הוראת כ״ק אדמו״ר שליט״א מדפיסים אנו בזה כרך שלישי מסדרת אגרות־קודש כ״ק אדמו״ר מוהרש״ב נ״ע*, והוא כרך המילואים ח״א, שבו אגרות השנים תרל״ח־תרס״ג, מילואים לכרך א.

בראש הספר באים:

א) מבוא.

ב) צילום כתי״ק של כמה מהאגרות.

ג) מפתח האגרות.

ובסופו:

א) מפתח ענינים.

ב) מפתח מוסדות וארגונים.

ג) מפתח אנשים.

ד) מפתח מקומות.

כן נוספו, ציונים והערות בשוה״ג.

כל הנ״ל נערך ע״י הרה״ת ר׳ שלום דובער שי׳ לוין.

מערכת „אוצר החסידים״

ט״ו מנ״א, ה׳תשמ״ו
ברוקלין, נ.י.

---

*) אגרות־קודש כ״ק אדמו״ר הזקן, כ״ק אדמו״ר האמצעי וכ״ק אדמו״ר ה„צמח צדק״, נדפסו (בכרך אחד) בשנת ה׳תש״מ. אגרות־קודש כ״ק אדמו״ר מוהר״ש נ״ע, ומילואים לכרך הנ״ל — בשנת ה׳תשמ״א. אגרות־קודש כ״ק אדמו״ר מוהרש״ב נ״ע (שני כרכים) בשנת ה׳תשמ״ב. אגרות־קודש כ״ק אדמו״ר מוהריי״צ נ״ע, כרכים א־ה — בשנת ה׳תשמ״ג. כרכים ו־י — בשנת ה׳תשד״מ. כרכים יא־יב — בשנת ה׳תשמ״ה.

— רק חלק מהנ״ל הי׳ ברשותנו, ובפרט דכ״ק אדמו״ר מוהר״ש נ״ע. ובבקשה לכל אלה שיש תח״י אגרות רבותינו, שישלחו לנו צילומם ע״מ לפרסמם, וזכות הרבים תלוי בם.

מפתח כללי

פתח דבר 3

מבוא 5

צילומי כתי"ק 29

מפתח האגרות 35

אגרות קודש ..... א

מפתח ענינים ..... תא

מפתח מוסדות וארגונים ..... תו

מפתח אנשים ..... תח

מפתח מקומות ..... תטז

מ ב ו א

לפנינו כרך שלישי של אגרות־קודש אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, שבו 292 אגרות[1], שכתב בין השנים תרל"ח־תרס"ג.

כבר בחלק הראשון נדפסו 133 אגרות מהשנים האלו, שהן אגרות שנאספו ממקורות שונים, בעיקר מאוסף משפחת סלונים שבאה"ק. באותה שעה לא הי' תח"י האוסף המקורי של השנים הללו, שאסף כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע. אוסף זה מתפרסם בכרך שלפנינו.

מהאוסף המקורי הזה היו תח"י באותה שעה רק אגרות השנים תרס"ט־תרע"ה ועוד מספר קטן של שנים מפוזרות. אגרות השנים האלו נאבדו, או הוחרמו, בשעת הצלת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע ובני־ביתו מפולין הכבושה בחורף ת"ש. כעבור שנים רבות נתגלו, הוחזרו לחב"ד ונתפרסמו, בסדרת אגרות־קודש, בחלק השני.

כעת הולכים ונדפסים אגרות השנים תרל"ח־תרנ"א; תר"ס־תרס"ח; תרע"ו־תרע"ח מהאוסף המקורי הזה. אוסף השנים תרנ"ב־תרנ"ט עדיין נחשב כאבוד. בשנים תרע"ט־פ היתה שעת חירום, שלכן, כנראה, מיעט בכתיבה.

שלשת הכרכים ההולכים ונדפסים עתה כוללים כ־600 אגרות: ח"ג — 292. ח"ד — כ־200. ח"ה — כ־100. בחלק החמישי יבוא בעזהי"ת גם מפתח כללי לחמשת הכרכים.

בסך־הכל נדפסות בסדרה זאת קרוב ל־1200 אגרות. עליהן יש להוסיף כ־100 אגרות נוספות שלא הי' בהן תוכן כללי להדפסה, ועדיין חסרות כ־700 לסכום הנזכר ברשימה, הנדפסת בקובץ יגדיל תורה נ. י. חוב' נד סי' סד „מכתבי כ"ק אביו האדמו"ר, אשר ישנם קובץ גדול של אלפיים מכתבים"[2].

---

1) תקנ־תתכט: תקפא*; תקפב*; תרלה*; תרס*; תרסב*; תרפא*; תרפג*; תשלה*; תשסט*; תשעו*; תשצח*; תתכט*.

2) ראה בהנעתק בתחלת המבוא לכרך הראשון, מרשימת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע בי"ט מ"ח תרפ"א: „נמצאים אצלי כשבע מאות מכתבים", וברשימה המועתקת בזה מסופר על החיפוש שהי' אצל כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע בשנת תרפ"ז; שבמשך שבע שנים אלו הרבה לאסוף אגרות כ"ק אביו, בעיקר אצל יורשי מקבלי האגרות, ובהן עלה המספר לאלפיים אגרות, או עכ"פ קרוב לסכום זה.

בסכום זה נכללות בודאי אוספי אגרות השנים תרנ"ב־תרנ"ט, שהן אבדו יחד עם שאר הרשימות הנזכרות באותה רשימה: „רשימות ופרטי־כלין מכל האסיפו' שהי' במשך עשירויות שנים, סדר התייסדות ישיבת ת"ת, הרצאה מפורטה ע"ד התייסדות ישיבת תו"א, הרצאות המנהלים של הישיבות".

על כל אלו מחכה עדיין השעה שיתמזל מזלן וימצאו ויגאלו מאבדון שאול באדמת פולין והכל תלוי במזל אפי' ס"ת שבהיכל. יהי רצון שיהי' זה בקרוב ויתגלו בהן נפלאות פעולותיו הכבירות והקדושות להחזקת התורה והדת בארץ רוסי' האדירה.

ולעת עתה נסקור את מעשה תקפו וגבורתו הלא היא פרשת עסקנות הכלל של רבנו, שבה דנות האגרות שלפנינו, כפי שהן מוארות ע"פ מקורות שונים, ספרים וסופרים ועתוני התקופה.

סקירה זו תתחלק לפרקים, הם הנושאים העיקריים שהתעסק בהם רבנו, במשך השנים תרנ"ז־תרס"ג, כפי הנראה מתוכן האגרות.

ישיבת תומכי תמימים

על פתיחת הישיבה באלול תרנ"ז ועל השנים הראשונות בשתי המחלקות ליובאוויטש וזעמבין כבר סופר במבוא לחלק הראשון, הידוע לנו עפ"י האגרות שהיו בידינו באותה שעה וע"פ מקורות שונים.

בתחלת יסוד הישיבה, באלול תרנ"ז, נבחרו שנים־עשר תלמידים שבהם תפתח הישיבה בזעמבין. במשך השנה נוספו עוד, אך מספר התלמידים המדוייק בשנת תרנ"ח, בזעמבין ובליובאוויטש, כמו גם כללות מצב הישיבה בליובאוויטש בשנה זו, עדיין לא עלה בידינו לברר אל נכון. על הדיון בזה ראה מבוא הנ"ל.

על מספר התלמידים בשנים תרנ"ט־תרס"ג מסופר ב„תולדות התמימים", שנרשם בשעתו (תרס"ט) ע"י ה"ר משה רוזנבלום[3]:

המונים נהרו ליובאוויצה ויבקשו לספחם לנחלת ד' לקבלם לבית האולפנא רבתי. במשך חודש מרחשון (תרנ"ט) נבחרו ונתקבלו מתוך המון הבחורים שבאו, חמשה ועשרים תלמיד, שהורמו והונפו אחרי ריבוי חקירות ובחינות ע"י כבוד המנהל, וגם כ"ק אדמו"ר שליט"א

3) כתה"י הוא של הרמ"ר. מסופר בה על הישיבה בין השנים תרנ"ח־תרס"ו. ה"ר ישעי' ברלין, שנפטר בקיץ תרס"ח, נזכר בה בהוספת „המנוח ז"ל". הרמ"ר נתקבל למזכיר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע בשנת תרס"ט, כמסופר באגרות־קודש שלו ח"א אגרות כו. כח. ע"פ כהנ"ל נראה שנכתבה בשנת תרס"ט, או עכ"פ בסמיכות אלי'.

בחן ובדק את כאו"א בחקירה וזהירות נפלאה כמה פעמים, למען לא להתרחק מן החפץ הקדום לקבל רק נערים טובים ונעלים בערכם, ואף גם אלה לא נתקבלו תחלה לחלוטין, כ"א על משך קצר, ובמשך זמן הזה נתנסו ונבחנו ונבדקו עשרת מונים, והמנהלים שי' התחקו היטב על כל דרכיהם והנהגותיהם מדותיהם וכשרונותיהם...

אחרי חג הפסח באו עוד בחורים רבים ליובאוויצה, ואחרי כל הבחינות הרבות, כאשר כבר הזכרנו למעלה – נתקבלו כשנים עשר תלמידים והשאר נשלחו...

ויהי מספר התלמידים בקיץ ההוא ששים ושבעה, שבעה ושלשים למדו בעיר זעמבין תחת פקודת ה"ר ש[מואל] ג[רונם אסתרמן] הי"ו ושלשים היו בליובאוויטש והמנצח עליהם הרחצ"ה [צ"ל הרחנ"ה – ה"ר חנוך הענדיל קוגל] ז"ל...

שנת תר"ס ... אחרי הבחינות והחקירות בסדר הידוע נתקבלו מהם י"ב תלמידים חדשים ... מספר התלמידים הבחורים בשנה ההיא עלה עד למאה וחמשה, וחמשה אברכים מקבלי 24 רו"כ בכל חודש. חמשה עשר תלמידים נשאו ונשארו תלמידים תשעים בחורים וחמשה אברכים...

שנת ה'תרס"א ... אחר חג הסוכות באו שלשים בחורים עם תעודות רבנים נכבדים בידיהם, ויבקשו לקבלם אל בית האולפנא. שנים ועשרים מהם נתקבלו לבחינה, ואחרי החקירה העיונית כנהוג נתקבלו שבעה־עשר מהם לתלמידי החברה [תומכי תמימים], ולהחמשה הנותרים נתנה החברה מקופתה הוצאות נסיעתם מפה, ותשלחם בשלום. בתחלת מרחשון באו עוד כעשרה בחורים ונתקבלו ארבעה בהחלט באשר היו ידועים להמנהלים מכבר, כי מתאימים הם בכשרונותיהם וענינים ליסוד הדרוש, ויהי מספר התלמידים החדשים שנתוספו בראשית השנה ההיא אחד ועשרים תלמיד...

מספר התלמידים שי' בשנה ההיא הי' מאה וארבעים בחור ושמונה אברכים. ממספר הבחורים שי' נשאו בשנה ההיא, ויצאו מחברתנו ולוקחו אחר כבוד שבעה תלמידים, נשארו מאה שלושים ושלשה, ואברכים שמונה, ד' עליהם יחיו.

שנת ה'תרס"ב ... חג האסיף אך יצא יצא, והמון בחורים רבים כחמשים וחמשה במספר נהרו באו ליובאוויצה, ובידם מכתבי בקשה וכתבי תעודה לקבלם לבית האולפנא. מבין כל אלה נבחרו עשרים

ושלשה ונמסרו על יד הועד המיוחד אשר נתמנה ע"ד המסות והבחינות. ואחרי עבור ימים מעטים מצא הועד הזה את כולם ראוים להתקבל, ומקום ניתן להם בין יתר התלמידים שי'.

ויהי מספר התלמידים בעשרים ואחד לחדש מרחשון, בכלות זמן קבלת התלמידים, מאה וששים וארבעה . . .

מספר התלמידים בשנה ההיא מאה ושמונים ושמנה בחור, ושמנה אברכים שי', ויצאו תשעת הבחורים שנשאו (אחד עשר בחורים שבאו בברית האירוסין ועדיין לא נשאו נשארו עוד גם בחורף ללמוד עד ימי נשואיהם, אחרים מהם ע"ח עצמם) ונשארו לזמן החורף הבא מאה ושבעים ותשעה בחור ושמונת האברכים ה"י . . .

שנת ה'תרס"ג . . . בראשית החורף ההוא נתקבלו עוד שנים־עשר תלמידים חדשים, ואחרי הבחינות והעיון הדרוש נשלחו לכל המקומות, איש איש למפלגה שהוא שייך אלי' . . .

מספר התלמידים בשנה ההיא, גם אחרי נשואי התלמידים אשר נזכרו למעלה, כבר עלה למאתיים איש – כ"י וכ"י – ויהי' חלוקים בסדרים מדוייקים מאד איש איש למפלגה ומחלקה שהוא שייך לה, תחת השגחת המשגיחים הנעלים שבכל מפלגה.

ליובאוויטש

כאמור לעיל היתה הישיבה בשנים הראשונות בשתי מחלקות: ליובאוויטש וועמבין. המנהל ומשפיע במחלקת ליובאוויטש הי' ה"ר חנוך הענדל קוגל ובזעמבין ה"ר שמואל גרונם אסתרמן.

בכ"א טבת תר"ס נפטר המשפיע הרחנ"ה קוגל (ראה אגרת תרד ובהערות שם). רבנו הי' באותה שעה, לרגלי מצב בריאותו, אצל מעיינות הרפואה בחרקוב ומשם התכתב בנושא עם כ"ק בנו אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע, המנהל הראשי של הישיבה (שם). לאחר כמה דיונים (אגרות צ. צו) התמנה ה"ר זאב וואלף לויטין, למשגיח על לימוד הנגלה, וה"ר יהודה ליב (ציטעס) בודנעוין למשפיע ומשגיח בלימוד דא"ח.

בקיץ תר"ס התמנה בישיבה ה"ר שמואל בצלאל שפטיל (רשב"צ) כמשפיע (תרס. תרעז). ובחורף תרס"א נתקבל משפיע נוסף ה"ר מיכאל בלינר (ר' מיכאל דער אלטער) מנעויל (קט).

ה"ר יהודה ליב בודנעוין נשאר בליובאוויטש עד קיץ תרס"א, שאז נשלח

לפתוח מחלקה חדשה בנעויל, כדלקמן. הרשב"צ נשאר כמשפיע בישיבה עד פטירתו בט"ו סיון תרס"ה (קב*, בהערות). ושנים האחרים נשארו בישיבה עוד שנים רבות.

בתחלת תרס"ג נפתח בישיבה אף חדר לתלמידים הצעירים, ועליהם התמנה ר"מ דיסקין (תשצב־ה, ובהערות).

* * *

בתחלה למדו התלמידים במקומות שונים והיו אוכלים באכסניות שונות. בשנת תרס"א הוחלט לשפץ עבור הישיבה את האולם הגדול שבחצר רבנו, שגדלו שלשים אמה על שלשים אמה (נבנה בשנת תרל"ב למקום תפלה בימים שמתאסף בליובאוויטש קהל גדול). את המעות לשיפוץ זה נתן הגביר ה"ר ישעי' ברלין, אחד מהתומכים העיקריים של המוסד. במשך הקיץ הושלמה הבני' וביום השלישי ח' תמוז הוחג חג חנוכת הבית (תרצג. תשכ. תשמח. תשנז).

עם תום בני' זו הוחלט לבנות חדר אוכל מיוחד לתלמידים, באותה חצר סמוך לישיבה, כדי שלא יצטרכו לאבד זמן כל יום בהליכה לאכסני' שלהם. גם לזה תרם הגביר הנ"ל את תרומתו, וביו"א טבת תרס"ב הובאו כל הכלים למטבח ולחדר האוכל, ובארבעה עשר בו נפתח הבית לפני התלמידים (תשל. תשלב. תשנז. תשסח).

וועמבין וקובלין

את הישיבה בזעמבין ניהל המשפיע ה"ר שמואל גרונם אסתרמן בכל משך ימי קיומה, תרנ"ח־תרס"ה, שאז, לאחר פטירת המשפיע בליובאוויטש, ה"ר שמואל בצלאל שפטיל, נקרא למלא את מקומו בליובאוויטש.

בתחלה הי' הרש"ג ממונה גם על לימוד הנגלה (פה) וגם על ניהול הקופה (תרמד). אך בקיץ תרס"א הוחלט להוסיף משגיח מיוחד על לימוד הנגלה (תשל. תשסה).

באותה שעה לא היתה מחלקה זו בזעמבין אלא בקובלין, כמסופר ב„תולדות התמימים":

כשני שבועות לפני חגה"ש [תר"ס] קרה אסון נורא, כי נשרפה כלה העיר זעמבין, מקום מושב התלמידים הי"ו ומורם הרש"ג הי"ו – כל בתי העיר, בתהמ"ד והאכסניות, כולם עלו על המוקד ר"ל, והתלמידים כולם נסו באו ליובאוויצה.

אז באו מכתבים ממקומות רבים בבקשה לקבוע מושב התלמידים

אצלם. מהעיירות: דאקשיץ – פלך מינסק – קובליץ – פלך וויטבעסק – באו טעלעג' בבקשה לקבוע הישיבה אצלם ואחרי הטע"ג מלאו דבר בקשתיהם במכתבים חתומים מראשי מנהיגי העיר, וגם בחתימות המון העם למרבה.

והוחלט לפתח הישיבה באחת משתי העירות הנזכרות, ובקרת נהיתה אחרי עניני העירות ההן, ומצבן ברוחני, ותמצאינה שתיהן במעלה אחת בלי הבדל, ע"כ הוטל הדבר בחוק הגורל, ועפ"י הגורל זכתה העיר קובליץ.

מיד אחר חגה"ש נסעה כל הכבודה, המון התלמידים שי' ומנהיגם הרש"ג שי' בראשם, ויבאו שלום כולם קובליצה.

רב העיר ונכבדי' יצאו לקראתם, ויקבלום בתרועת שמחה וסבר פנים יפות למאד, ואהבה וחבה יתרה נודעת להם, כי נתן בית מדרש גדול ומפואר ללמד שם, ואכסניא חנם בדרך כבוד ללון שם כל התלמידים שי'.

בקובליץ למדה מחלקה זו עד קיץ תרס"א, שאז הוחלט שהמקום אינו מתאים וחזרה משם לליובאוויטש, למשך קיץ תרס"א (תשל. תשלב. תשסה). לזעמבין חזרו במשך שנת תרס"ב[4].

נעויל

בתחלת קיץ תרס"א נפתחו שתי מחלקות נוספות, האחת כבר נזכרה לעיל, בעיר נעויל. בה' אייר כותב רבנו אל כ"ק בנו (תשלב) „רי"ל יהי' לע"ע בנעויל וצריכים לברור עוד מהקטנים לשולחם לנעויל".

רי"ל הנ"ל הוא ה"ר יהודה ליב בודנעויץ, שהי' עד עתה משפיע בליובאוויטש. מוצאו הי' מנעויל ולכן הי' הוא המתאים לנסוע לשם כמשפיע. אתו נסעה קבוצה של עשרים תלמידים (תולדות התמימים).

המחלקה בנעויל התקיימה כשנה וחצי, עד שלהי קיץ תרס"ב, שאז הוחלט על סגירתה והעברת התלמידים חזרה לליובאוויטש (תתט, בהערות).

---

4) ב„תולדות התמימים" מסופר שבאסיפה י"ד-כ"ה סיון תרס"ה (ראה אגרת תשפד ובהנסמן בהערות שם) הוחלט להחזיר התלמידים לזעמבין. אמנם ראה בטאון חב"ד חוב' ו ע' 28 ואילך, רשימת ה"ר שאול דובער זיסלין על נסיעתו, יחד עם עוד כמה תלמידים ועם המשפיע הרש"ג, מזעמבין לליובאוויטש בחה"ש תרס"ב. וצ"ע.

האראדישץ

המחלקה השני׳ שנפתחה בתחלת קיץ תרס״א היתה בהאראדישץ, כמסופר ב„תולדות התמימים״:

אחר החג נשלח ציר מיוחד חרש לחקור אחרי מצבי העירות ההן המוסרי, ולראות איזו מהן ראוי׳ יותר לפתח שם ההיכל לתורה. כעשרה ימים עשה הציר הזה במסעו, וישב ובידו פנקס רשומות בו כל התשובות על השאלות אשר צוו עליו להתחקות עליהן. ועפ״י הדברים האלה נמצאה עיר האראדישץ מוכשרה ביותר לפתח בה המפלגה . . .

המערכה בהארעדישץ נפתחה מיד אחר החג, והרה״ח המפורסם והמצוין הרשב״ץ זצ״ל נשלח מטעם מנהל האגודה, לסדר שמה הכל כדרוש.

לראש המחלקה הזאת, נתמנה בהסכם המנהל והמשגיחים, תלמיד ישיבתנו הר׳ [שלמה] ז[למן] ה[כלין] שי׳ ועשרים תלמידים נמסרו למרעה על ידו.

כל זאת כדי שלא יתרבה מדאי מספר התלמידים בליובאוויטש, שאז לא תהי׳ ההשגחה עליהם מסודרת (תשדמ).

מחלקה זו התקיימה עד שנת תרע״א, כשעבר המשפיע הרש״ז האוולין מהאראדישץ לחברון, שם נפתחה אז הישיבה „תורת אמת״.

דאקשיץ

בשלהי קיץ תרס״ב נפתחה מחלקה נוספת בדאקשיץ, כמסופר ב„תולדות התמימים״:

ביום השבעה־עשר לירח סיון באו רבים מהחברים המיסדים שי׳ לבקר את כ״ק אדמו״ר שליט״א בנאות הדשא, והתיישבו בכמה ענינים הנוגעים אל האגודה . . . הוחלט . . . לאשר גדלה הפצרת דיירי עיר דאקשיץ לפתח שם מחלקת תלמידים. הוחלט לקבוע שם מערכה לא גדולה, ומורה להם יהי׳ האברך התלמיד י[הושע] ל[יין].

נראה שהמחלקה הזאת התקיימה רק במשך שנת תרס״ג, שלא מצאנוה נזכרת לאחר זה (ראה אגרת תתט, בהערות).

הנהלת הישיבה

הנהלת הישיבה, הן הנהלתה הרוחנית (ע״י המשגיחים והמשפיעים בנגלה

ודא"ח) והן הנהלתה הגשמית (ע"י העובדים במשרד הישיבה והמשולחים שנסעו לעיירות למצוא חומכים לישיבה), בין בליובאוויטש ובין המחלקות שבשאר העיירות המנויות לעיל, ואף ההדרכה הפרטית של כל תלמיד בלימוד ובהנהגה נעשתה בפיקוח ישיר של המנהל הכללי כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע, שהי' שואל ומתייעץ בכל פרט עם נשיא הישיבה, כ"ק אביו אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע.

בשעה ששניהם שהו בליובאוויטש היו רוב הדיונים בזה בע"פ. מ"מ היו דברים רבים נמסרים בכתב והגיעו לידינו, דברים השייכים להדרכה הכללית, ואף להדרכה פרטית של תלמידים מסויימים (עט. פא. פד. תקפה־ח). אך עיקר ההוראות שהגיעו לידינו בכתב (בשנים תרנ"ח־ס"ג, שאנו עוסקים בהם) הם מהתקופה שבה שהה רבנו אצל מעיינות הרפואה בחרקוב (טבת־אד"ש תר"ס), וואעריסאהפען (כסלו־אייר תרס"א) והאמבורג (סיון־מנ"א תרס"א). משם הרבה רבנו לכתוב ולשאול אצל כ"ק בנו על מצב הלימודים בישיבה (תריז־ח. תרפט. תרצ. תשג), על המצב בקופת הישיבה (תרטו. תרכג. תרכה. תרמ. תרמד. תרעז־ח. תרצג. תרצה. תש. תשמב. תשנט. תשסג־ה. תשסז־ח. תתכת) ועל מצב לימודם והנהגתם של תלמידים מפורטים (תרכ־כב. תרעט. תרפג*. תשג). כן הרבה לתת הוראות מפורטות בכל הנ"ל, בין אל כ"ק בנו המנהל הכללי (צ. צו. ק. קט. תרפ. תרפט. תשכ. תשל. תשלב. תשדמ. תשנ. תשנז), בין אל המשפיעים והמשגיחים בישיבה (פה. קב*. קלט. קמ. קמ*. תרעז. תרעח. תרצג) ואף אל התלמידים עצמן (תשנז. וראה גם תרכ. תרצ).

כל זאת בנוסף להשתדלותו מרחוק במילוי קופת הישיבה בדרכים שונות, ע"י דיבור וכתיבה לנגידי אנ"ש תומכי הישיבה (תקצו. תקצח. תרכד. תרעא. תרצב. תשסט. תשצב. תשצו. תתא. תתג. תתז־ט. תתכד. תתכו־ז), עריכת מגביות (תרמ. תרמב. תשה), הערכות (תרפג*. תשסה. תתכו־ז), הדפסת ומכירת ספר התניא הקדוש וההכנסה קודש לקופת הישיבה (צ. צב־ד. תריא. תרכג. תרכו) ועריכת גורל (פיס) לטובת הישיבה (תשנז. תשסג. תשסה).

שאלת הרבנות מטעם

ה„רבנות מטעם" התחילה ברוסי' בין השנים תקפ"ו־תקצ"ה. הרבנים נצטוו אז לנהל את פנקסי רישום הנישואים, הלידות ומקרי המות שבין העדה היהודית ברוסי'. בחירת הרב נזקקה מאז לאישור מוסדות הממשלה. הרב חייב הי' לדעת קרוא וכתוב רוסית. כיון שהרב הדתי לא יכל לעשות כל זאת נתמנו, באישור הממשלה, „רבנים מטעם" שהיו ממונים לכל התפקידים הרשמיים, בשעה שהרבנים הדתיים המשיכו בתפקידם כלפי פנים, הוראה ודיינות.

במקומות מועטים הי' הרב הדתי גם רב רשמי, שידע לקרוא ולכתוב ברוסית

והי׳ מתעסק גם בניהול פנקסי הרישום, אך ברוב המקומות נתמנו לזה אנשים מיוחדים שלא היו ראויים לרבנות, ויש שאף לא היו שומרי תורה ומצוות (תקפג).

בשנת תר״ח יסדה הממשלה שני בתי מדרש לרבנים ומורים, האחד בוילנא והשני בזיטאמיר. בבתי מדרש אלו מיעטו בלימודי קודש והרבו בלימודי חול. ואף בלימוד הזעום של לימודי הקודש היתה מגמת הממשלה להרחיק בהם את התלמידים מהתלמוד ומהאמונה היהודית. בתי מדרש אלו היו היסוד לרבנים „מטעם״ בשנים הבאות (שם). מ״מ רק מעטים סיימוהו עם דיפלומה רבנית ונתקבלו לאח״ז כרבנים „מטעם״. רבים מבוגרי׳ עברו לאוניברסיטה.

באותה שנה, תר״ח, יסדה הממשלה „ועידה רבנית״, הוא מוסד רשמי של הממשלה לצרכי בירור השאלות הדתיות של יהודי רוסי׳, שתקרא לעיר הבירה פטרבורג כל כמה שנים. מאז עד נפילת המשטר הצארי ברוסי׳ נקראה ועידה זו לפ״ב ששה פעמים, לועידה מיוחדת שנמשכה, כל פעם, מחודש עד ארבעה חדשים.

הועידה החמישית התקיימה בחורף תרנ״ד ובה הי׳ דיון גם בדבר הרבנות הכפולה והיתה הצעה, שנתקבלה ע״י חברי׳, להנהיג, שגם הרב הדתי יתחייב בתעודת השכלה (צנז) ואז יוכל גם הוא לנהל את פנקסי הרישום ושוב לא יזדקקו לרבנות הכפולה.

יו״ר ועידה זו הי׳ ה״ר צבי הירש רבינוביץ, בנו של הג״ר יצחק אלחנן ספקטור וממלא מקומו ברבנות קאוונא. הוא עם שאר חברי הועידה, שרובם לא היו רבנים, הסכימו להצעה זו, מבלי להתייעץ ולהודיע הדבר לגדולי ישראל שבאותה תקופה (תקצ. תקצא. תרח).

לרבנו לא נודע הדבר עד שנת תרנ״ז, כשלש שנים אחר הועידה. הוא התנגד מאד להצעה זו ומיד התחיל לעסוק בזה בלי הרף במשך כמה שנים (תרח).

רבנו דרש שלא לחייב את הרבנים בשום תעודת השכלה (צנז). הרבנות הכפולה תחבטל וניהול פנקסי הרישום תיעשה ע״י פקיד מיוחד (מבוא לח״א ע׳ 40). את הנימוק לדרישה זו מבאר באגרת (תת) אל הג״ר חיים עוזר גרודזנסקי:

אם ח״ו נתרצה על ר[בנים] בעלי ב׳ קלאסין בנקל לפעול הדבר ולהביא השאלה לידי פתרון, אבל רע ומר הדבר מאד, כי בלתי ספק אשר ר׳ מהצעירי׳ שיהיו בעלי צענז כנ״ל לא יהי׳ בהם יראת אלקים, כי התבערה בלבות הצעירים בידיעת חיצוניות נורא היא מאד, וכשיטעום מעט בהיתר ובהכרח יוצא בודאי מגדר הגבלה הנ״ל. ומה

גם אשר לצענז כנ"ל צריכים ג"כ ידיעה נכונה (עד שיהי' באפשרי לעשות פעראוואד [תרגום] מעברית לרוסית להעתיק ענין שלם או לכתוב רעיון), ופעולת הידיעה בזה"ז עוזה היא מאד, ואם ח"ו יהיו רבנים כאלה הלא ירעו וישחיתו יותר מהקו"ר [רבנים מטעם] דבעת המובדלים מכל דבר הקדש, ואינם באים בשם הדת, וכפרותם ר"ל גלוי' וידועה היא לכל. ולזאת א"א לנו להסכים בשום אופן על איזה צענז.

לצורך השתדלות זאת ולשאר ענייני עסקנות הכלל שעסק בהם רבנו מינה איש מיוחד – ה"ר אליעזר משה מאדייעווסקי, רב דתי ואף מאושר מטעם הממשלה בעיר חורול (תקצא. תרמה ובהערות).

את סיכום ההשתדלות בזה במשך השנים תרנ"ז־תר"ס מסכם רבנו באגרת (תרח) אל ה"ר ישעי' ברלין (שהוא הי' אחד משני התומכים העיקריים בעבודת רבנו זאת):

השאלה הזאת כבידה מאד ואחר הרבה יגיעות אשר יגענו בזה והרממ"ד דיבר הרבה עם אותן שהדבר אצלם כעת, עוד רחוק הדבר שיהי' כמבוקשינו, והרבה גרם בזה מה שהר[בנים] שהי' בראבינ' קאמיס' [ועידה הרבנית] האחרונה הסכימו על צענז דפולין [תעודת השכלה שמחוייבים בה הרבנים בפולין], ואם ח"ו יחליטו כן לא טוב הדבר מאד ה' ירחם כי אז יהי' נפסד ח"ו כל מצב הרוחני ומי שירצה להחזיק את הדת יהי' לו מלחמה גדולה מבית ומבחוץ, ה"י, ולזאת החלטנו להודיע הדבר ולשאול דעתם ועצתם איך לעשות.

ולפ"ד לא טוב עשו הר' שהיו בראבינ' קאמיס' שידעו מחפץ הממ[שלה] לעשות צ[ענז] והמה הסכימו ע"ז (והרצה"ר [רבינוביץ] מק[אונא] מצדיק א"ע שהכריחום ע"ז, וכן הוא האמת לפה"נ) למה לא הודיעו זאת לחבריהם אולי ימצא מי עצה לזה, וגם שלא להניח הדבר בלי השתדלות, ואיך לקחו ע"ע דבר גדול כזה להיות פוסקים מעצמם ולהניח הדבר בסוד, וכאשר נודע לנו הדבר (כמדומה בערך ג' שנה אחר הקאמיס') אנו עוסקים בזה בלי הרף. אבל השי"ת יודע מה שיהי' כו'. ואינו נכון שנעלים את הדבר מזולתינו, ובודאי יכולים רבים יותר לפעול לטובה.

ולמטרה זו נסע בתחלת הקיץ ידידינו הרמ"ד לקאפ[וסט] ול[אדי] ולהרה"ג דאשכ[נזים] אבל לא הי' תועלת מהנסיעה, כי הלא ראה כאו"א בפ"ע וזה אומר בכה וזה בכה ואין א' שומע דברי חבירו ואין

זה בגדר ההתייעצות וגם לא התראה עם כולם כי לא הספיק לו הזמן אז.

ולזאת לפ״ד מוכרח הדבר לעשות אסיפה מהצ[דיקים] והר[בנים] והג[בירים] ולהציע לפניהם מצב הענין ולהתיישב היטיב איך לעשות. וגם כי ידידינו הרממ״ד הציע כעת עצה איך שיש לקוות לבוא אל השאלה שיפתר לטובתינו כחפצינו בעזה״י ודיבר בזה עם מי שהענין בידו והסכים שיכול להיות שבאופן כזה נשיג אי״ה מטרתינו, וגם היום קבלתי מאתו מכ׳ בידיעה מהנ״ל איך ומה לעשות, אבל יש בזה חששות ג״כ. ולא נוכל לקבל על עצמינו לעשות זאת בלי ישוב עם עוד ר׳ ונכבדים ובהתאסף יחד נוכל להחליט.

בהמשך האגרת מונה רבנו את שמות הצדיקים הרבנים והגבירים שיש לקרוא לאספה זאת. את האספה רצה רבנו לקרוא לווארשא בשלהי חורף תר״ס אך היא לא באה לפועל. שוב רצה רבנו לקרוא לאספה בווארשא במשך הקיץ (תרמז. תרנ. תרנא. תרנג־ד) אך גם היא לא באה לפועל. שוב רצה רבנו לקרוא לאספה כללית בקיץ תרס״א (תשלט ובהערות) ובחורף תרס״ב (תשעד ובהערות). ההשתדלות בזה המשיכה (תשפח־ט. תשצט. תת. תתד) ואף ההתכתבות בזה עם גדולי ישראל (תח) אך לא ידוע לנו שתתקיים אספה רבנים כללית בנושא זה, עד אייר תרס״ט בווילנא וב„ועידה הרבנית״ הששית באד״ש עת״ר, שעל זה מסופר במבוא לח״א ע׳ 35 ואילך.

החוק עצמו לא השתנה בנושא זה עד לנפילת המשטר הצארי והתחלת השלטון הקומוניסטי. הרבנים הדתיים המשיכו בהנהגת העדה כלפי פנים ואילו הרבנים מטעם – כלפי הממשלה. בין אלו לאלו היתה תמיד התמודדות על השלטון בעיר, אלו עושים נפשות להשכלה ואלו מקרבים ישראל לאביהם בשמים (תקפג). אלו מארגנים אסיפות רבנים לעצמם ואלו מוחים נגדם בתוקף (תרמז. תרנ. תרנא. תרנג. ובעיקר באגרות שנת תרס״ד שבכרך הבא).

שאלת החדרים והמלמדים

כמו בשאלת הרבנים כך גם בשאלת המלמדים השתדלו חוגי ההשכלה להשפיע על הממשלה שתחייב את המלמדים המאושרים בתעודת השכלה (צנז). ושבחדרים ילמדו גם לימודי חול, לפחות שפת רוסיה.

מלמד בלתי מאושר אסור הי׳ לו לעסוק במלמדות וחדר בלתי מאושר אסור הי׳ ללמוד בו. אך לפי החוק לא הוזקק המלמד לתעודת השכלה ולא החדר ללימוד רוסית. האישור הי׳ ניתן, ע״י שר החינוך של כל פלך, גם בלי תעודת השכלה ולימוד רוסית. כך נשאר במשך כל ימי השלטון הצארי; אך חוגי

ההשכלה עוררו דיון בזה כבר בשנת תרנ"ג-ד. סקירת הדברים מוסר רבנו באגרת (תשעד) אל ה"ר ישעי' ברלין:

בדבר המלמ' בפלכים שלנו, יצא החוק עוד בשנת צ"ג [5 ספטמבר 1893] (חתום מהאה"ג אל' הב' [הג'. מהאדון הגדול אלכסנדר השלישי]) שא"צ לשום צענז. בשנת צ"ז עורר הגו"נ דמינסק לעשות לחוק שילמדו בהחד' שפ"ר ושהמלמ' יצטרכו לצענז, ובשנה העברה עורר הדבר עוה"פ, ובחודש העבר [דצמבר 1901] עיינו בזה בקאמ' מינסט' [ועדת השרים] והגישו ההצעה לפני האה"ג, וביום ך"ו לחודש העבר חתם שלא לעשות שום שינוי בהל' המלמ'. זה נודע להרמ"מ [ה"ר מנחם מאניש מאנעסזאן] שי' ממכירו והוא דבר ברור. ות"ל בזה נתחזק מצב הדבר בפלכים שלנו שלא ידרשו צענז מהמלמ'. אמנם בדבר חיוב למוד שפ"ר בחד' לפה"נ עדיין הדבר עומד בספק, וח' מפיצי השכלה מתעסקים בזה הרבה.

בהיותי בפ"ב נתראיתי (ע"י פעולת ראזאלי' פאליאקאוו) עם הרכבי ממאסקווא, והוא ראש סניף ח' מפיצי השכלה במאסקווא, ובתוך הדברים א"ל שהמה משתדלים בזה שיהי' רשות ללמוד שפ"ר בחד' ותקוותו להשיג זאת ח"ו בקרב.

על סיבת התנגדות רבנו ללימוד שפ"ר בחדרים מבאר בהמשך האגרת:

הרעה הגדולה ר"ל בזה הוא אשר הח' מפה"ש יתקרבו אל החדרים והת"ת ויתנו בהם יד עם המורים שלהם, וכשישיגו ח"ו הרשיון או עוד בדרך חיוב, יש לחשוב שימשכו ידם מן בתי הספר [שהם מייסדים בעצמם, כרלקמן פרק שלאח"ז] אשר לא כל האבות נותנים בניהם לשם, ויתנו כחותיהם על החדרים והת"ת אשר שם ימצאו כל הנערים, והיא כוונה עמוקה מהם בהשתדלותם זאת בחכמה להרע ח"ו. והשי"ת יפר מחשבתם. ואני הבנתי זאת מדברים מקוטעים ששמעתי מהרכבי הנ"ל וצרפתי אותם אחד לאחד, וברור אצלי אשר זה כוונתם. והשי"ת יפר אותה.

נחוץ הי' מאד שיהי' אצלינו איש מיוחד שיעיין בכל הענינים האלו ואינו נחוץ שיהי' תמיד בפ"ב, כ"א שיעיין ויפקח בהענינים ואיזה חדשים בשנה יהי' בפ"ב.

זאת לא היתה הפעם הראשונה שרבנו כותב בזה. התעסקות רבה השקיע רבנו בנושא זה במשך השנים תרנ"ח-ס"ג (תקפד. תרלה. תרפט. תשעא. תשעה. תשעט. תשצב-ה. תשצט) ובשנים הבאות (באגרות שבכרך הבא). מזמן לזמן הי'

שר החינוך של פלך מסויים דורש צנז מהמלמדים, לפני נתינת האישור (תשעה), אך בכללות, כאמור לעיל, לא נעשה כל שינוי בחוק זה.

חברה „מפיצי השכלה"

בשנת תרכ"ג נוסדה ברוסי' ה„חברה מרבי השכלה", ששינתה לאח"ז שמה ל„חברה מפיצי השכלה". על החברה הזאת כותב רבנו (תקפג) בשנת תרנ"ח לערך:

בטח לא נעלם מכבודו אשר נמצא במדינתינו (פצע ו)חבורה הנק' חברה מפיצי השכלה, שנתייסדה זה כארבע ושלושים שנה. וכשמה כן היא פעולתה, להפיץ השכלה בין אחב"י במדינתינו. ובשנים האחרונים פשתה הנגע ונתפשטה הרבה ע"י בתי הספר והת"ת שהקימו (ובכוונה קורים להם שם ת"ת למען ללכוד נפשות אשר – באיזה מקומות – לא יתנו בניהם לבית ספר (אוצילישצע) לזאת במקומות ההם קוראים אותם בשם ת"ת לרמאות האבות והבנים) והעמידו להם מורים אפיקורסים ישראלים הכופרים בה' ובתורתו, ובלמדם עם הנערי' מכניסים בהם ארס המינות והאפיקורסות, המכלים ומאבדים את נפשותיהם לגמרי.

לבר זה יש להחברה אגענטין ע"פ רוחב כל מקומות מושב היהודים (ובראשם כמעט כל הרבנים מטעה"מ אשר רובם המה מהחברה הנ"ל והם ריקים מכל ופנוים מכל טרדה ועמל, ומאספים אליהם אותן שמוצאים כלי מוכן למטרתם, והמה והמסתעפים מהם משוקעים בעסק הצירה לצוד נפשות ילידי בנ"י צעירים ורכים) לפתות להסית ולהדיח כו' (נותנים להם מתחלה איזה ספרים שלהם לקרוא בביתם בצנעה סיפורי אהבים וכדומה המושכים את הלב, והיום אומר לו כך ומחר אומר לו כך עד כו'). ומי שמוצאים שיש לו מוח בקדקדו מפתים אותו להתלמר עד שיוכל לבוא לכנוס לבית ספר גבוה (אוניוועריסיטעט) ומבריחים הבנים והבנות מבית אביהם. ויש להם ע"ז סך נכון במה להחזיקם שנותנים לכל מי שצריך החזקה כשלושים רו"כ ויותר לחודש על הוצאותיו, לבד מה שנותנים לו מורים, ומשתדלים אח"כ עבורו שיתקבל באוניוועריסיטעט, והמה עוסקים בכ"ז בשקידה ובחריצות גדולה בנפשם וגופם וממונם, בלי שום מניעה ועיכוב בכל אחד מהג' דברים הנ"ל.

עוד זאת המה משתדלים עתה אפיציאלנע בדבר סעמינאריום, היינו שיהיו רבנים משכילים, ורוצים לשתף ולחבר התורה עם חכמת

חיצוניות, והוא, ליקח צעירי ימים אשר למדו תורה, ללמדם חכמת חיצוניות (כמו הרבנים מטעה"מ עכשיו שצריכים לגמור קורס שלם באוניוועריסיטעט) והמה יהיו עמודי ההוראה להורות באו"ה וכו'.

והנה מובן הוא איך שיהי' מצב הרבנים האלו ביראתם ותורתם, ומה שיפעלו על העולם, כמו שראינו מה שהי' מהראבינער שולין שהיו בוילנא וזיטאמיר שיצאו מהם כופרים ואפיקורסים גמורים אשר בָּזו את תורת ד', ועשו כל הדברים האסורים, ואמרו לאל. סורו מנו ודעת דרכיו לא יחפצו, חטאו והחטיאו את הרבים, וכמה עשו שמות בארץ שהפיצו דיע[ו]תיהם הכוזבות וכפרותם ע"י הספרים שחברו והשרישו אפיקורסות בלבות הנערים...

ועתה עלינו להתבונן אם ח"ו הל"ת יעלה בידם להוציא מחשבתם הרשעה לידי פועל, הרי יהרסו כל יסודי הדת ויהפכו את העולם ח"ו. ואנן מה נענה ומה נאמר על אחותינו ביום שירובר בנו, ובמה נצטדק על התרשלותינו והשתיקה הנוראה, הלא החובה על כל אחד ואחד לעמוד בפרץ ולמסור את נפשו ממש על ה' ותורתו הק' לבטל מחשבתם הרעה, שלא ינתן להם רשיון על התייסדות הבית המנוגעה והטמאה הנ"ל, ולא להניח שתפשה הנגע עוד, למען שיתקיים בינינו קיום התורה ומצות מעשיות עכ"פ...

וזאת העצה היעוצה לעשות פאנד ע"ז מסכום גדול שיהי' מונח במקום אחד, ויהי' במה להשתדל ולעסוק, ואז בעזה"י נעשה חיל, ונשיג מבוקשינו בנקל בעזה"י.

בהמשך לזה ארגן רבנו את כל היהדות החרדית למחאה נמרצת נגד זה, במשלוח מחאות לראשי החברה מפיצי השכלה ע"י הסוחרים ראשי הקהל הגבאים ומורי דרך שבכל מקום (תקפד). ועל התוצאות כותב רבנו (תשלט) „כאשר הב[רון נפתלי הרץ] ג[ינזוברג] רצה לייסד סעמענאריום, שלחו אליו מכתבים מהרבה מקומות ובהם בדברים קשים נגדו וחדל מזה". ובאגרת תשמח: „פעלו עליו הרבה המכתבי' שקבל מקצות התבל במחאות גלויות ובדברים קשים אשר חדל מלהתעסק בזה".

ועל בתי הספר שמייסדים כותב רבנו (תרס*):

ידוע לכבודו דבר ח' מפיצי השכלה בארצינו מטרתה ופעולותי' בכלל. והנה זה איזה שנים אשר שמו לבם ודעתם אל הנערים הקטנים וכל חפצם ומגמתם לייסר בכל העיירות בתי ספר לנערים הקטני' בני ז' וח', וכן בתי ת"ת אשר למודי הקדש בהם מעט מן

המעט, וג״ז לומדי׳ בשפת רוסי׳ דוקא (ובאיזה מקומן בלי כובעים) וע״י מורים הרחוקי׳ לגמרי מה׳ ותורתו, ולומדים ע״פ דרכיהם המעוקלים, ובבתי הספר המורים המה מאינסט׳ דוילנא וכדומה וכ״ה בבת״ת הגדולים אשר רובם המה כופרים ופוקרים עושים את הרע בגלוי, והמה מחנכים את הילדים ע״פ דרכיהם הרעה, וגם הנהגת עצמן פועל הרבה לרעה על תכונ׳ נפש הילדים. וחצי הראשון מהיום כל החדרים פנוים, ואח״כ כשבאים אל החדר לבם ומוחם בל עמם וכבר מלאים המה מהלמוד דבה״ס, ולמוד התור׳ הוא אצלם טפל לגמרי, וכן מזמן לזמן מתקררי׳ ומתקררי׳ ונעשים נפסדים ונשחתים בנפשותם, ה״י.

נורא ואיום מאד לראות איך שמפסידי׳ בידים נפשות תמימות ילדים שאין בהם מום ואשר עוד לא טעמו טעם חטא מפסירי׳ ומשחיתים אותם עד שנעשי׳ כתנוקות שנשבו בין העכו״ם, ולא ידעו כלל מענין היהדות ומהחיוב המוטל עליהם ע״פ התורה והמצוה. ובתחלת חנוכו מחנכים ומוליכי׳ אותו בדרך הרעה ונשרש הרע בנפשם ואת הטוב לא ידעו ולא ירצו לידע כו׳. וזה התחכמו׳ גדולה מהחכמי׳ להרע להסיר עול היהדו׳ ועול התורה ומצות ח״ו ויהיו ככל הגויים בית יהודא שזה תכלית כוונתם. והענין הזה נגע מאד אל לבי שח״ו בדרך הזה תשתרש היהדו׳ וכשיגדלו יהיו לגוים גמורים ממש, ה״י.

ובהיותי בחורף העבר [תרנ״ט] בפ״ב הייתי אצל הבאראן גינצבורג, והרבה דברתי אתו אודות זה שלכה״פ יניחו את הקטני׳ להשריש בהם תחלה השרשת היהדו׳ ושידעו במה שהמה מחויבים לאל ית׳, והרביתי לטעון ולהראו׳ לו בקלקול הגדול והנורא שיצא מזה, ואחת היתה בקשתי שימשכו ידם מהבתי ספר לנערים, וגם בארתי לו הדברי׳ במכ׳, וכ״ז הי׳ ללא הועיל כלל, ומשימים כל עיונם רק בדבר הזה.

הדיבור של רבנו עם הברון גינזבורג (על בתי הספר של החברה מפיצי השכלה בכלל, ועל בה״ס שיסדו בליובאוויטש בפרט), נזכר גם במכתביו אליו (עב־ג) ומסיים שם: לזאת ממעמקי לבבי אקרא ואזעק אל כה״ר, יחוס נא וירחם עלינו ועל נפשות ילדי עירנו וימשכו ידם מלתמוך את בה״ס בעירנו.

ביה״ס של החברה מפיצי השכלה בליובאוויטש נוסד בחורף תרנ״ט (תרס*) בדירה שכורה ובשנת תר״ס בנו לה בנין מיוחד (תשיד). באותו חורף שהה רבנו אצל מעינות הרפואה בחרקוב, שמשם שואל אצל כ״ק בנו (תרכ):

מה נעשה בדבר החדר המקולקל, מאין הביאו מורה אשר מורא לא יעלה על ראשו. והשי"ת יפר עצת הקמים נגד ה', וירום קרן התורה וקרן אחב"י מעלה מעלה ברו"ג.

ועל תכסיסי המורים, להרחיקם מיהדות, כותב בתוך תרס"א (תרפג):

המעט להם שמבטלים את הנערים מתפלה ומלימוד כמה שעות היותר טובים ביום, עוד ילעיגו על הלימוד כולה שהנער לא ירצה כלל לילך לחדר אל המלמד המצוייר בהמשחק. וידוע הוא שזה שמלעיגים הוא כבד מאד והוא בכלל נגדוהו כו', ומה יש לתבוע מהילדים שיעמדו בנסיונות כאלה, ורק אותן שהביאו את הרעים והחטאים האלה המה חייבים בכ"ז והמה עתידים ליתן את הדין ע"ז – ה"י.

חברה מחזיקי הדת

בשעה שה„חברה מפיצי השכלה" התחילו בפעולותיהם מעבר מזה ותנועת הציונות התחילה את מלחמתה נגד החרדים מעבר מזה, שתיהן התקיפו את היהדות החרדית בעתונות שהיו מוציאים לאור בחריפות ובארס רב, נוסדה לעומתן „לשכה" מיוחדת בקאוונא בשם „מחזיקי הדת", שבין העומדים בראשה היו ה"ר יעקב ליפשיץ והר"ז לאנדע. בעתונות החילונית כונתה בשם „הלשכה השחורה". על ה„לשכה" הזאת מסופר בספר „זכרון יעקב" ח"ג פמ"ת.

רבנו הי' פועל בהתאם ועומד בקשר ישיר עם ה„לשכה" הזאת ובקיץ תרנ"ט שהה אצלם משך זמן שליח רבנו, ה"ר אליעזר משה מאדייעווסקי, כמסופר בספר בעולם ששקע ע' 86־87.

על הלשכה הזאת כותב רבנו (חשפט) אל ה"ר ישעי' ברלין:

הר"ז לאנדע הוא איש נגיד ונכבד הרבה ונותן כחותיו וזמנו על הענינים כאלו בלי הפסק נגד המתחדשים והציונים, וראוי הוא לתהלה בעד התעסקותו הטובה . . . ובד"כ הלשכה דקאוו' עוסקת הרבה בכל הענינים הנדרשים און דער גייען אלץ ומפרסמים את בפירת המתחדשים והציונים . . . וראוים המה הלשכה דקאוו' לתמוך בידם כי מתעסקים המה בחריצות ובטוב.

את האגרת הזאת כתב רבנו בקיץ תרס"ב, שבאותה שעה הלכה ונתארגנה חברה חדשה בשם „מחזיקי הדת", בראשות האדמו"ר רבי שמואל ווייגבערג והרב יוסף שליפר מסלונים. כבר בשלהי חורף תר"ס שלחו שנים הנ"ל אל רבנו שליח מיוחד לדון בדבר חיזוק הדת. על כך מספר רבנו (תרמז) באגרת ערב פסח:

שבוע זו הי' פה א' ג' מסלאנים ר' אליעזר יוסף קלאצקי עם המכ' מהרב דשם הרב יוסף שליפפער מהרבי דשם הר' שמואל, ומתארי' אותו בתואר טוב. לפי דבריו הוא עסקן גדול בחיזוק הדת באמת, ובדבריו ניכר שענין התורה והיראה נוגעים לו הרבה ללבו הוא סוחר גדול וגם למדן ודורש.

בשנת תרס"ב בא האדמו"ר רבי שמואל מסלונים בעצמו אל רבנו לדון בדבר יסוד ועד כללי בשם „חברה מחזיקי הדת" (קטז. קיז. תשעב. תשפא).

בכ"ג אד"ש מספר על כך רבנו (קטז. תשפא) אל ה"ר אליעזר משה מאדייעווסקי:

בחודש טבת העבר הי' פה הר' מסלאנים אודות זה, והבטחתיו לבנות אי"ה אל הענין הזה, להעריך מכתב כללי בזה ולהשתדל בעזה"י לייסד הענין בין אנ"ש וגם יתר המפליגות ישתתפו בזה ושלא יהי' חלוקי דעות וחלוקי אגודות.

יק"א

במשך השנים תרנ"ז־תר"ס יסדה ה„חברה מפיצי השכלה" בתי ספר רבים במרחבי רוסי'. בשנת תר"ס עלה מספר בתי הספר ל־150 בערך. מקורות ההכנסה שלהם היו גדולים אך עם ריבוי בתי הספר הנוסדים לא יכלו לעמוד יותר בכיסוי ההוצאות האלו. באותה שעה פנו בבקשת עזר לחברת יק"א.

יק"א (יידישע קאלאניזיישן אסוסיאיישן) הוא איגוד יהודי להתיישבות, חברה לעידוד הגירה והתיישבות מתוכננת של יהודים, מיסודו של הברון משה הירש, מהון שנתרם כולו מידיו. לאחר פטירתו צורפו להנהלה אישים שונים.

מרכז יק"א הי' בפריז, שלשם היו נאספים חברי ההנהלה מזמן לזמן ולשם בא הברון דוד גינזבורג הצעיר בחורף תר"ס בבקשה הנ"ל, שהתמלאה ע"י חברי ועד ההנהלה.

לרבנו נודע על כך מתוך ידיעה בעתון המליץ (א' אד"ש): „דברי דוד גינזבורג שהי' בפאריז בימים האחרונים הצליח להשיג מאת חברת [illegible] הגון (מיליון פראנק) לתכלית יסוד בת"ס למתחילים ליהודים ברוסיא [illegible] „מרבי השכלה" בפטרבורג". על הידיעה הזאת כותב רבנו באגרות ת[illegible] תשטז. תשמ. תשמח.

במשך הקיץ, לאחר דיונים עם עסקני אנ"ש, החליט רבנו לפתוח [illegible] מיוחדת לבטל נתינת המיליון פראנק לזה ע"י חברת יק"א. על כך כותב [illegible] מנ"א אל ה"ר אביגדור חייקין באנגלי' (תרס*):

באשר הכנסתם אינה מספקת ליסד בתי ספר כאלה בהרבה מקומות, המשיכו עתה לחפצם את הקאמיטעט של הבאראן הירש וכבר הוציאו סכום עצום על התייסדו׳ בתי ספר. בעירינו נתייסד ג״כ בחורף העבר בית ספר לנערים, ונתנו מהקאמיטעט על הבנין ה׳ אלפים רו״כ (מובן אשר אילו היו מוציאי׳ על עירינו סך כזה על עניני׳ גשמי׳ היו מחיים בזה את עניי עירינו), ועוד ו׳ או ח׳ מאות רו״כ לשנה נותנים על החזקת בה״ס, ובכח הונו הגדול של הבאראן הירש הרי יכולים לייסד בתי ספר בכל המקומו׳ וח״ו יחריבו את העולם כו׳.

וזה כערך ב׳ שבועות הייתי בשביל זה בפ״ב ונתייעצתי אודות זה, ומצאנו עצה אחת לכתוב להקאמיטעט דפאריז ולבאר להם איך שטועים המה בדרכם זאת שנותנים כחם על למוד הנערי׳ אשר לא זאת צ״ל מטרתם, כ״א כל מטרתם צ״ל ליתן לאחינו פרנסה וכאשר יראה כ׳ בהמכתב המוסג״פ.

המכ׳ להקאמיטעט צריכים לשלוח גם בל׳ צרפת, ואם כי הי׳ ביכולתי להשיג בפ״ב להעתיקו בל׳ צרפת, אמנם לא רציתי ליתן אומן בזה לאיש זר שאין הענין נוגע לנפשו ואין לו חיות בהענין, שלא תהי׳ ההעתקה מעשה גולמית. ובזה הנני לבקשו ייטיב נא כבודו להעתיק את המכ׳ בל׳ צרפת, ועל כ׳ הנני סומך אשר תהי׳ ההעתקה טובה העתקה חיונית כי ידעתי את לבו ונפשו אשר הענין יגיע ללבו.

ובאשר זה נוגע לכללו׳ שמירת הדת שמירת היהדו׳ ולהציל את ילדי אחינו מפיות האריות הטורפו׳, ארהיב עוז בנפשי להעמיס על כבודו את הדבר הזה, ובטוח אני בכבודו אשר יקבל עליו המלאכה הזאת, ויעשינה באופן היותר טוב.

באגרת ליק״א (קב) מבאר בארוכה את פעולתם הרעה של בתי ספר אלו על הילדים בשמירת התורה והיהדות ובאמונת השי״ת, ואשר עיקר מטרת היק״א צריכה להיות בעזרת מצב הכלכלה של היהודים ברוסי׳, „האמוללים המדוכאים ונאנחים מחסר כל, העטופים ברעב מאין עבודה ומעשה מאין מסחור וקנין ועולליהם צועקים ללחם ופורש אין להם״. לכן מציע להם רבנו, במקום יסוד בתי ספר חילוניים ליהודים החרדיים ברוסי׳, ליסד בתי חרושת בתחום מושב בני ישראל ברוסי׳, להמציא עבודה לפועלים היהודים.

על דרכי הפעולה בהשפעה על ועד יק״א כותב רבנו אל ה״ר ישעי׳ ברלין בי״א אלול (תרסא):

צריכים להתיישב בדבר לשלוח איש מצידינו לפאריז להשתדל בהקאמיטעט שיפעלו המכתבי', אשר לדעתי זה נחוץ מאד להענין, בד"כ אם כי כבד לאמר שיסכימו לרצונינו, אבל אין הדבר רחוק כ"כ – בעזה"י – באשר הכל יודעים אשר בעניני המחי' והכל[כ]לה דרושים אחינו לעזרה גדולה, ובעסק הלימודיות אין דרוש עזרה כלל והדבר הולך מעצמה, והמה החליפו פעולתם ממש בלי דעת, והולכים המה רק בדרך שמוליכים אותם הוועד דפ[טרבורג]. ואנחנו מצידינו מחוייבים אנו להשתדל בזה, כי ה' יודע מה שיוכל להיות מזה.

רבנו שלח את העתק האגרת ליק"א לעסקני אנ"ש (תרסא. תרסו) ולגדולי הרבנים ברוסי' (תרסא. תרסג. תרסז) לשאול חוות דעתם בנידון, ואף רצה לקרוא לאספת יחידי סגולה להתייעץ בזה (תרסה־ו). בסופו של דבר הוחלט למנות על העבודה הזאת את ה"ר אברהם אבלי פרסון (תרסג. תרסז).

* * *

בנוסף לאגרת הארוכה שכתב רבנו אל היק"א עורר רבנו את גדולי הרבנים ברוסי' שיכתבו גם הם באותו נושא אל היק"א. גדולי הרבנים ברוסי' שבחר רבנו לצורך זה הם הג"ר אלי' חיים מייזל מלאדז, הג"ר חיים סולובייצ'יק מבריסק והג"ר חיים עוזר גרודזנסקי מווילנא. על כך כותב רבנו אל ה"ר אביגדור חייקין (תרס*):

מכתבי' כאלה יהיו נשלחי' אל הקאמיטעט עוד מהרבה מקומות מכמה רבנים גדולי', כמו מהרה"ג דלאדז בריסק וילנא קאוונא, וגם מכמה עיירות מרבנים ובע"ב גבוהים, וגם יעורר בזה אי"ה את הרבנים החרדי' דחו"ל כמו הרב מונק דברלין והרב בראייער דפ"פ וגם מהגי' החרדי' דחו"ל שיהיו לנו לעזרה בזה.

הר"ח סולובייצ'יק והרח"ע גרודזנסקי „נתעוררו בזה בטוב, וכותבי' שיכתבו להיק"א ויעשו בזה כל מה שיהי' באפשרם" (תרסא. וראה גם שם תרסג), ואף הכינו המכתבים שלהם ליק"א (תרסז). גם הרא"ח מייזל הכין מכתב דומה ליק"א, לאחר שבא אליו הרא"א פרסון לדבר בזה, בחודש טבת תרס"א (תרפו).

מלבד גדולי הרבנים ברוסי' (ופולין) פנה רבנו בזה גם אל הרבנים והעסקנים באשכנז וסמוכותי' (ראה תרסג. תרפב. ובאגרת תרפו):

שלחתי איליו [אל הרא"א פרסון] עוד מכתבי' להרי' דחו"ל להד"ר הורעויץ בפפד"מ להד"ר כהן בפולד"א וד"ר עהרמאן בבאדען שוויץ ולהגי' ר"ש שטרויס בקרלסרוהע. במכתבי' האלה בארתי

ביותר איך שנוגע הדבר לעניני הדת והיהדות שאינו מבואר כ״כ במכתבי להיק״א. ועוד צריך אני לשלוח לו מכ׳ כזה להד״ר בראייער בפפר״מ.

* * *

כאמור לעיל, מינה רבנו את ה״ר אברהם אבלי פרסון לכל העבודה הזאת. על כך כותב רבנו אל ה״ר ישעי׳ ברלין בט״ז מ״ח תרס״א (תרסז):

כתבתי להרא״פ שיבוא לפה ונכין אי״ה את כל המכתבי׳ הדרושים לנסיעתו ומפה יסע לוילנא ובריסק ולאדז לקבל מהם ג״כ מכתבי׳ להר׳ דחו״ל. בוילנא ובריסק מוכני׳ המכ׳ ליק״א.

כעבור אחד־עשר יום כותב לו שוב (תרסט):

ידידינו הרא״פ שי׳ בא לפה על ש״ק העבר והננו מסדרים כל הדברים הנדרשים לנסיעתו, ומפה יסע אי״ה לוילנא ובריסק ולאדז ואח״כ יסע למקומות בחו״ל.

על נסיעותיו לרבני רוסי׳ וחו״ל מספר רבנו בכ״ב טבת אל הרא״מ מאדייעווסקי (תרפו):

בדבר הנוגע להיק״א, כאשר החלטנו אז שישתדל בזה ידידינו הרא״פ שי׳ כתבתי איליו אז ובקשתיו שיבוא לליובא׳ ובא על ש״ק פ׳ חיי ונסע אתי יחד מליובא׳ ביום א׳ פ׳ ויצא. במשך השבוע הזאת עשינו המכתבי׳ להרבנים דמדינתינו וגם לאיזה מהרבנים דחו״ל.

בין כה קבלתי מריל״פ [יעקב לפשיץ] העתק מכתב הרח״ס [ה״ר חיים סולובייצ׳יק] להיק״א, והוא נכתב שלא בטוב, שאין בו טענות מספיקות כלל, ויש בו דברים בוטים מאד נגד חברי הועד (העתקה אינו נמצא אצלי כעת).

ראשית נסיעת ידידינו הרא״פ שי׳ הי׳ לוילנא, וגם בעיני הרח״ע לא נראה מכתב הרח״ס. מכ׳ הרח״ע להיק״א כתב לי הרא״פ שנכתב בטוב, ואני לא ראיתיו. הרח״ע נתן לו איזה מכתבי׳ להרבנים דחו״ל ויתר המכתבי׳ שלח לו אח״כ לקע״ב [לביתו של הרא״פ בקעניגסברג].

משם נסע לבריסק ובתחלה התראה עם הריע״ז ליפשיץ וגם הוא הסכים שהמכ׳ לא בטוב. אמנם הרח״ס לא הסכים ע״ז כלל ובשו״א לא רצה לכתוב באופן אחר אם לא שהראח״מ [הרא״ח מייזל מלאדז]

יכתוב לו כן, ונתן לו מכתבי׳ לאיזה רבנים. אמנם עיקר יגיעתו הי׳ בלאדז וישב שם יותר מב׳ שבועות עד שנתן לו מכתב להיק״א ולר״צ הילדעסהיימער מו״ל מכ״ע היודישע פרעססע, ומפני המשכת ריבוי הזמן לא בקש מאתו שיכתוב להרח״ס אודות מכתבו להיק״א, ויתר המכתבי׳ הבטיח לו לשלוח לקע״ב ועדיין לא שלח איליו גם לאחר שכתב אליו טע״ג ארוכה, כי טרדתו היא למעלה ראש וגם חלישותו גרמה לו בזה.

הרא״פ שי׳ בא לביתו מנסיעתו זאת ערך שבוע בחודש זה, ולפי מכתבו נסע תמול לילה לברלין, וכתב להרא״ח שישלח לו המכתבי׳ לפפד״מ.

מברלין יסע הרא״פ לפפד״מ קרלסרוהע האלבערשטאט פולדע באדען. כשיגמור נסיעתו זאת יבוא אי״ה לפה, ונשלח אי״ה המכתבים להיק״א ולהרצה״כ [ולה״ר צדוק הכהן, רב הראשי לצרפת ומראשי היק״א] ודאק׳ קליין ולהר׳ אדלער, והרא״פ יסע אי״ה לפאריז להשתדל ע״י הדאק׳ קליין ובעצמו כפי שיהי׳ יכולתו בעזה״י. והשי״ת יתן בלב חברי הוועד שישמעו בקול עתירתינו ובקשתינו, ויחוש עזרתינו ופדות נפשינו.

באותה שעה כבר הי׳ רבנו אצל מעינות הרפואה בוואעריסהאפען. לשם בא אליו שוב הרא״פ לדון בהמשך ההשתדלות ומשם כותב רבנו אל הר״י ברלין בכ״ה שבט (תרצו):

ידידינו הרא״פ שי׳ כעת פה ונצרך להתיישב ולסדר הדברים איך להנהיג העסק להבא בעזה״י וגם להכין מכתבי׳ הדרושי׳ לזה.

ובבדר״ח אדר כותב לו שוב (תרצט):

ידידינו הרא״פ שי׳ נסע מפה תמול בקר לפאריז ומדי עברו הי׳ היום בקרלסרוהע אצל שטרויס. בנסעו מפפד״מ הי׳ ג״כ אצל שטרויז, והוא האחד שהרגיש את הענין היטיב. ועתה כתבתי איליו עוד מכתב ובקשתיו שיתראה עם [ה״ר מרדכי הלוי] הארעויץ וימתיק לו בקשתינו איך שהצדק אתנו, ותקוותי שרברי שטרויז יפעלו אי״ה על הארעויץ. והשי״ת יעזור לנו להשיג מבוקשינו בקרב.

במשך חמשה שבועות שהה הרא״פ בפריז. לשם הרבה רבנו לכתוב אליו הוראות מפורטות בכל פרט ופרט (תשד. תשו. תשח. תשיא. תשיג־ד. תשיט. תשכד). אם יפורטו כולם כאן יארכו הדברים. את סיכום הדברים כותב רבנו אל הר״י ברלין בתחלת ניסן (תשטז):

בדבר עסק יק״א. הרא״פ שי׳ זה חודש ימים בפאריז. ג׳ שבועות עבר בהקדמות, בתחלה התראה עם הדאק׳ קליין אשר חשבנו שיהי׳ לנו לעוזר ולא מצא בו נחת כלל, והתראה עם הר״ש אלטמאן והוא נתעורר בטוב בהעסק כי הוא יר״א באמת, וכן יש בפאריז א׳ ר׳ שלמה כהן ג״כ מהאשכנזי׳ היראים, המה אמרו דעתם שבהכרח שגם חתימת הרבנים הג׳ (הרא״ח מלאדז והר״ח מבריסק והרח״ע מוילנא) יהי׳ על המכתב הגדול שלי, ובד״כ מצאו שהמכ׳ הוא טוב וכשיהי׳ עליו גם חתימת הנ״ל אז יתנו לו מקום בעזה״י.

המכתב הי׳ בהכרח להדפיסו כי המה מבינים מעט בלה״ק ובכתיבה עוד במועט יותר, משא״כ דבר נדפס מבינים יותר, וביגיעה רב[ה] עלה בידי הרא״פ להשיג להדפיסו בפאריז שאין זה מהדברים המצויים כלל שמה שידפיסו בלה״ק, וגם א״א להאמין לכולם שלא יתפרסם הענין (ועלה ההדפסה ערך מאה פראנק).

בין כה נודע להרא״פ שי׳ אשר ההעתקה הצרפתית לא נעשית בטוב, ובכמה מקומות נעתק היפך הכוונה לגמרי והי׳ בהכרח להעתיקו מחדש, וכבד מאד להשיג מי שיעתיק מלה״ק לצרפתית ובפרט עם התנאי הנ״ל שלא יתפרסם, עד שהתנדב א״ע הר״ש כהן הנ״ל להעתיקו כי הוא יודע היטיב בלה״ק וגם ל׳ צרפתית, ומובן שזה לקח זמן נכון כי עשה ההעתקה רק בזמנים הפנויים שלו, והר״ש אלטמאן התנדב לעשותו אח״כ במאשין. ובין כה הי׳ להרא״פ שי׳ ריבוי עגמ״נ וריבוי טלטול עד שהשיג כ״ז.

וגם הר׳ צדוק כהן הי׳ חולה ר״ל ולא קיבל שום איש, וביום ועש״ק העבר הי׳ אצלו עם הר״ש אלטמאן וקיבלו בספ״י ומסר לו כל המכתבי׳ (היינו מכתבי הגדול לע״ע בלתי נדפס ומכתבי הרא״ח והרח״ע להיק״א, ומכתבינו איליו בפרט) והגביל לו לבוא איליו ביום ב׳ (שלא בהזמן שמקבל אנשים וזה הי׳ התקרבות יתירה מאתו) ובין כה יקרא המכתבים. וביום ב׳ העבר הי׳ אצלו וא״ל אשר הבאראן באמת הניח המעות על רוסי׳ לא על שולען כ״א על המחי׳ כו׳ על ארגענטינא, והם מצאו אשר יותר טוב ליסד עניני פרנסה ברוסי׳ עצמה כמו פאבריקן וכדומה, אבל ליתן על שולען אין בהפראגראמע שלהם, כ״א לצורך הוראת שעה פעל אצלם דוד גינצבורג שנתנו תמיכה לח׳ מפה״ש. ואיננו זוכר הרא״פ איך אמר לו אם 400 אלפי׳ ר׳ [שהם מיליון פראנק, כנ״ל] או 400 א׳ פראנק, ולא שערו אשר פעולת מפה״ש הוא לרע כ״כ. ואמר הרצ״כ להרא״פ שמה שנתנו א״א לתקן, והשקו״ט כעת יכול להיות אודות להבא, והרא״פ א״ל

שאנו דורשים אודות העבר וגם אודות להבא, ואמר לו הרצ"כ שיקבע לו זמן בשבוע הבע"ל שיהי' אתו יחד אצל לעוין שהוא הפרעזידענט של היק"א . . .

אני כתבתי להרא"פ וחזקתי אותו שידרוש על העבר כמו על להבא. והשי"ת יהי' בעזרינו שנפעל רצונינו ובנקל ובהצלחה.

כפה"נ יהי' בהכרח שיסע הרא"פ עוה"פ לפאריז אחר חה"פ הבע"ל בעת שיהי' האסיפה אצלם בסוף חודש אפריל.

כן אמנם הי', שבט' ניסן כותב לו רבנו (תשכד) שיחזור לחג הפסח לביתו בקניגסברג ואחר הפסח יסע עוה"פ לפאריז. ובאותה שעה נסע גם רבנו בעצמו לפריז (תשלג־ו).

במשך הזמן הזה, סוף ימי הרא"פ בפריז וימי שהותם בשנית בפריז, היתה פעילות רבה עם חברי ועד היק"א. את הדברים מסכם רבנו באגרת י"ט סיון אל הרא"מ מאדייעווסקי (תשמו):

בדבר עסק יק"א אם אבאר לכ' כל הדברים בפרטיות מה שעברו בזה במשך החורף ע"ע תקצר היריעה מהכיל ואם יהיו כל הימים דיו כו'. אמנם עיקר כובד המלאכה הי' בפאריז. הרבה יגיעות מאד יגע ידידינו הרא"פ שי' הרבה דברים שפך על אודנין דלא שמעין ומובן הצער והעגמ"נ הרב מזה.

בפאריז נודע לו אשר ההעתקה בל' צרפת אינה מכוונת כלל והי' נצרך לעשות העתקה אחרת אשר השיגה בכובד והאשכנזים היראים היו בעזרו.

הי' כ"פ אצל הרצ"כ, והוא כל חפצו רק להונות ולהתנהג בערמומית. הי' אצל הפרעזידענט של היק"א לעוועו ומסר לו המכ' בל' צרפת, ובפעם הא' קבל אותו בטוב, וא"ל לבוא בעוד איזה ימים ויאמר לו תשובה ואז רוח אחרת היתה אתו ונראה שקלקלו אותו (ואנו חושבים שזה מהסיקרעטאר שלהם שהוא איש מדינתינו שנתן להם הב"ג, ומובן אשר רצונו הוא כרצון הב"ג, ואם כי הרא"פ הי' אצלו ג"כ ואמר שלא יהי' מנגד אך כו') וא"ל שזה חסידיזמוס וא"ל הרא"פ והלא המכ' המה מהר' הג' ברוסי' שאינם חסידים, וא"ל לעוועו שישאלו בדבר בקשתינו בפ"ב, ודרש מאתו שישאלו אצל פאל' [יעקב פוליקוב, מראשי מחלקת היק"א בפטרבורג], ובאר לו איך שהר' אינם מסכימים בזה עם הב"ג, וכבר דרשו מהב"ג לשנות דרכו בזה והוא אינו שומע, וזאת אלץ אותם להגיש עצומיהם להועד

דפאריז, ולואת הוא דורש מאתו שישאלו מפאלייאק׳ ובה יוכחו לדעת שאין זה חסידיזמוס, והבטיח לו לעוונן בתוקף שישאלו מפאל׳. אח״כ נודע לנו אשר לעוונן שינה ולא שאל מפאל׳ כי שלח המכ׳ להב״ג, והוא השיב שזה נובע ממעין החסידות ויצא בדברים קשים על הר׳ ואיך שהדבר מצ״ע מוכרח ואין לשנות, והמה קבלו הדברים בטוב. ובר״כ הב״ג נחשב אצלם לצדיק וישר ומאמינים בו באמונה שלימה.

כשהייתי בפאריז הי׳ אז זמן האסיפה אצלם. הייתי אצל הרצ״כ, והנה זאת המה מודים אשר המורים ברע המה ואומרים אשר צודקים אנחנו מה שאנו מנגדים לזה, גם כאשר בארתי לו שהבתי למוד למלאכה המה רק תחת מסוה השם הזה מודה ג״כ שהוא כן, מ״מ לפועל אין זה נוגע כלל, ואומרים מה שאינו נראה לנו נכתוב להב״ג, ומה שהב״ג אינו שומע לא איכפת לה[ם]. בהאסיפה דברו אודות ענינינו, וההליטו רק לשלוח הדברים להוועד דפ״ב.

אמנם אני אינני אומר נואש ח״ו ותקוותי חזקה שנפעול עליהם אי״ה. אמנם ההכרח הוא שיתעסקו בזה הרבנים הג׳ דמדינתינו ויכניסו א״ע בזה ביותר, ולזאת נסע כעת ידידינו הרא״פ שי׳ לבריסק ומשם יסע לעוד מהרהגי״ם, ורצוני שיעשו אסיפה אודות זאת ושיהי׳ ג״כ רבנים מאנ״ש אל האסיפה.

גם לאחר מסירת המכתבים והפגישות המשיך רבנו בהשתדלות עניפה ע״י גדולי ישראל וע״י הגבירים והעסקנים, להשפיע על חברי ועד יק״א, להחליף את המליון פראנק לתמיכת יהודי רוסי׳, מתמיכת בתי הספר לתמיכה חומרית, הדרושה מאד ליהודי רוסי׳ (תשלט. תשמ. תשמג. תשמח. תשנד. תשנח).

סוף דבר באגרת ט׳ אדר תרס״ג (תחיג): שמעתי אשר היק״א חדלה ליתן להם מעות, היינו מהסך מיליאן פראנק שקצבו עכבו ת״ר אלף״ ובאגרת כ״א אדר (תחטו): „מהו הסיבה לזה א״א לידע, אפשר נתנו אל לבם הפראטעסטין שנגד ח׳ מפה״ש״.

* * *

אלו הם ראשי פרקים מפעולותיו הכבירות של רבנו לחיזוק התורה והיהדות במשך השנים תרנ״ז־תרס״ג, כפי הנודע לנו מתוך אגרותיו הקדושות שכתב במשך השנים האלו. זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל, להלוך בדרכיו הקדושות עדי יקומו וירננו שוכני עפר והוא בתוכם בגאולה האמיתית והשלימה ע״י משיח צדקנו.

שלום דובער ב״ר ישראל יהודה שי׳ לוין

נדפסה לקמן — תקנד

נדפסה לקמן — תרנו

ב"ה, ליל ש"ק פ' וישב, ט"ו כסלו תשי"ג

הנני בזה לאשר קבלת מכתבו מיום ... בנוגע לשאלתו ... ובנוגע לשאלתו השניה, אם ... הנני להודיעו, שבדבר זה אין לי כל הוראה מיוחדת, ואין לי אלא לחזור על מה שכבר נתפרסם בזה ... ובנוגע לשאלתו השלישית, אם ... הנני להודיעו, שבדבר זה אין לי כל הוראה מיוחדת, ואין לי אלא לחזור על מה שכבר נתפרסם בזה ... ובנוגע לשאלתו הרביעית, אם ... הנני להודיעו, שבדבר זה אין לי כל הוראה מיוחדת, ואין לי אלא לחזור על מה שכבר נתפרסם בזה ...

בברכה לשנה טובה ומתוקה

מנחם מענדל שניאורסון

שלום רב,

אני מצרף בזאת את הפרוטוקול של הישיבה האחרונה של הוועד המנהל. אנא עיין בו והגב אלי בהקדם האפשרי אם יש לך הערות או הוספות.

בברכה,

מפתח

תרל"ח

תקנ	טבת	אדמו"ר מהרנ"ד ש"ס מאוורוטש	דרושי כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע	א

תרמ"ג

תקנא	ח' שבט	מוהרי"מ בעזפאלאוו	קריאת הפ"נ על האהל. הרד"צ	ב

תרמ"ה

תקנב	טו"ב מ"ח	בני המשפחה	רפואתו	ג
תקנג		מו"ה יעקב איעראוו	רפואתו	ד
תקנד		מו"ה ישכר	כרטיס ביקור. ברכה	ה

תרמ"ו

תקנה	י"א סיון	רשב"ץ שפטיל	כתי"ק רבותינו	ו
תקנו	ח' אלול	מוהרש"ז סלונים	תמיכתו. כתי"ק	ז

תרמ"ז

תקנז	כ' שבט	רשב"ץ שפטיל	כתי"ק. רבנות עבור הר"ד יעקבסון	ט
תקנח	ט' אייר	רשב"ץ שפטיל	מלמדות אצל הרמ"מ מאנעסזאן	י
תקנט	ט"ז סיון	רשב"ץ שפטיל	כתי"ק	י
תקס	ט"ז סיון	מוהרי"מ בעזפאלאוו	עניני מו"מ. ד"ת. קשו"ת הרמ"מ אחי רבנו	יא

תרמ"ח

תקסא	ט"ז מ"ח	מו"ה יעקב איעראוו	מצה שמורה	יב
תקסב	כ"ב אדר	מוהרש"ז סלונים	תמיכתו. כתי"ק	יג
תקסג	ט"ו אלול	מוהרי"מ בעזפאלאוו	בריאות רבנו	טו

תר"נ

תקסד	ערך אדר	הרממ"ס	התכללות המדות בתיקון. רחמים	טז
תקסה	לפני ח"י אדר	ר"א גרוסמן ור"א ינובסקי	ישיבת יאלטא וניקאלייעוו. סידור תו"א	יח
תקסו	כ"ו ניסן	מוהרא"מ מאדייעווסקי	משפט הרא"א פרסון. תמיכתו	יט
תקסז	ח"י סיון	מוהרא"מ מאדייעווסקי	תמיכת הרא"א פרסון	כ
תקסח	י"ד תמוז	מוהר"א גרוסמן	מסחר האתרוגים	כא

תרנ"א

תקסט	ז' תשרי	מוהרמ"מ מאנעסזאן	מלמד לבניו. ראי"ד מבברויסק. תמיכת ראי"פ. אתרוגים	כב

תקע	ערך חה״ס	מוהרצ״ה אוועדבוך	לולבים והדסים	כד
תקעא	ח׳ טבת	מוהרש״ז סלונים	מסחר האתרוגים. דרושי ר״ה. דודאים	כד
תקעב	טו״ב אד״ר	מוהרמ״ד סלונים	תמיכת בנו הרש״ז. דודאים. נחלה ביפו. רד״צ	כו
תקעג	י״ד אד״ש	מוהריי״מ בעזפאלאוו	תנחומין. פ״נ עבורו	כח
תקעד	ר״ח סיון	מו״ה יעקב איעראוו	מעות אה״ק. שידוך אחות רבנו	כט
תקעה	ד׳ סיון	מוהריי״מ בעזפאלאוו	רבנות סאראקע עבור הר״ד יעקבסון	ל
תקעו	ח׳ תמוז	מוהרש״ז סלונים	קשוה״ת של אחות רבנו. מסחר האתרוגים	לא
תקעז	כ׳ תמוז	מו״ה אשר גרוסמן	פספורט רמ״ד סלונים. מסחר האתרוגים. עסק הר״א פרסון	לב
תקעח	שלהי תמוז	מו״ה אשר גרוסמן	פספורט רמ״ד סלונים	לד
תקעט	כ״ד תמוז	מו״ה יעקב איעראוו	קשוה״ת אחות רבנו עם הר״מ הארנשטיין	לד
תקפ	י״ד מנ״א	מו״ה משה הארנשטיין	כבן אחשבך. לימוד התניא	לה
תקפא	כ״ה אלול	מוהריי״מ בעזפאלאוו	צוואת הריי״ח: בנין חדש. תנור	לו

תרנ״ג

תקפא*	טבת־שבט(?)	מו״ה נחמן מאריאשין	דרוש דחנוכה. תמיכת הרשיל״א	לז
תקפב	כ״ו אדר	מוהריי״מ בעזפאלאוו	בריאות רבנו	לח

תרנ״ו

תקפב*	ט״ו סיון (?)	מו״ה ישעי׳ ברלין	נחלה על שמו בחברון	לט
			אגרת הרש״ז סלונים בענין הנ״ל	מ

תרנ״ח

תקפג			חברה מפיצי השכלה. סמינריום	מא
תקפד	א׳ שמות		בענין הנ״ל. מחאות	מו

תרנ״ט

תקפה	חורף	כ״ק בנו	פרק בהדרכה. זיכוך המדות	מט
תקפו	אדר	כ״ק בנו	סדר בעבודה. חנוך התלמידים	נא
תקפז	אביב	כ״ק בנו	עצה להעדר פעולת הלימוד	נג
תקפח	קיץ	כ״ק בנו	עבודה שבלב	נג

תר״ס

תקפט	ח׳ תשרי	מוהרא״מ מאדייעווסקי	מהקונגרס הציוני. הראבינער מלונדון הי׳ מצדיקנו	נה
תקצ	אח״ס	מוהרא״מ מאדייעווסקי	סדר נסיעתו בשליחות רבנו	נז
תקצא	בדר״ח מ״ח	מו״ה ישעי׳ ברלין	נסיעת הראמ״ד. האסיפה בוילנא	נז
תקצב	ד׳ מ״ח	מו״ה ישעי׳ ברלין	אסיפת יחידי סגולה עם רבנו. המכתב ע״ד הציונות	ס

תקצג	ה׳ מ״ח	מוהרי״מ בעזפאלאוו	נסיעת רבנו למעינות הרפואה. לימוד בניו	סא
תקצד	י״א מ״ח	מו״ה ישעי׳ ברלין	נסיעת רבנו להאדיץ ונעזין	סב
תקצה	כ״ו מ״ח	מו״ה ישעי׳ ברלין	נסיעת רבנו למעינות הרפואה	סג
תקצו	י״א כסלו	מו״ה ישעי׳ ברלין	נסיעה הנ״ל תהי׳ לחרקוב	סד
תקצז	כ״א כסלו	מוהרש״מ טריינין	המלצה	סה
תקצח	ח׳ דחנוכה	מו״ה ישעי׳ ברלין	הנסיעה לחרקוב	סו
תקצט	ח׳ טבת	מוהרי״מ בעזפאלאוו	כנ״ל	סז
תר	י״א טבת	כ״ק בנו והמשפחה	הנסיעה לחרקוב. שונות	סז
תרא	י״ב טבת	מו״ה ישעי׳ ברלין	בתי המרפא בחרקוב	סח
תרב	ט״ו טבת	כ״ק בנו והמשפחה	ההרפאה בחרקוב. הדפסת התניא	סט
תרג	ט״ז טבת	כ״ק בנו וזוגתו	שיאכלו אצל זקנתם הרבנית	עא
תרד	י״ט טבת	כ״ק בנו והמשפחה	סידור הפספורט לרבנו. שונות	עא
תרה	י״ט טבת	כ״ק בנו והמשפחה	סידור הפספורט	עג
תרו	י״ט טבת	מו״ה ישעי׳ ברלין	אסיפת יחידי סגולה עם רבנו	עד
תרז	טבת	מו״ה ישעי׳ ברלין	תמיכת הוצאות עסקנות רבנו	עה
תרח	שלהי טבת	מו״ה ישעי׳ ברלין	שאלת חיוב הצנז לרבנים — הנעשה בזה בשנה העברה. קריאת אספת צדיקים רבנים וגבירים לצורך זה מענה הר״י ברלין לאגרת הנ״ל	עו עט
תרט	כ״ח טבת	כ״ק בנו	משלוח ספרים הדרושים לרבנו	פ
תרי	כ״ט טבת	אמו הרבנית ואחותה	אגרת שלומים	פ
תריא	כ״ט טבת	כ״ק בנו והמשפחה	הדפסת התניא ומכירתו	פא
תריב	ג׳ שבט		ספרים ורשימת ספרים הדרושים לרבנו	פג
תריג	ה׳ שבט	מו״ה ישעי׳ ברלין	רבנות הרי״ל ש״ס בוועליז	פג
תריד	ז׳ שבט	אמו הרבנית	אגרת שלומים. רפואת אחיו הרז״א	פד
תרטו	ח׳ שבט	כ״ק בנו והמשפחה	קניית ספרים. הגשת בקשה ע״י סגן הרב מטעם. תמיכת הרא״ש קזרנובסקי מאה״ק. בריאות רבנו. הספרים הדרושים לרבנו	פה
תרטז	ט״ו שבט	כ״ק בנו והמשפחה	כתיבת מכתבים. רפואת רבנו	פח
תריז	ט״ז שבט	כ״ק בנו והמשפחה	כתיבת מכתבים	פט
תריח	כ״ג שבט	כ״ק בנו והמשפחה	רפואת רבנו	צ
תריט	כ״ד שבט	מו״ה ישעי׳ ברלין	בריאותו ובריאות רבנו. עשיית כלים ורפואת הקב״ה. רבנות הרי״ל ש״ס בוועליז	צא
תרכ	שבט	כ״ק בנו	הדרכת התלמידים. החדר הקלוקל בליובאוויטש	צב
תרכא	חורף	כ״ק בנו	התעניינות במצבו של תלמיד. לימודו עם הרשב״ץ	צג
תרכב	חורף	כ״ק בנו	הדרכת התלמידים	צג

תרכג	ה׳ אד״ר	כ״ק בנו והמשפחה	שיפוץ בית רבנו. מכירת התניא הנדפס	צד
תרכד	ט׳ אד״ר	מו״ה ישעי׳ ברלין	תמיכת הישיבה בזעמבין. רפואת רבנו.	
			רבנות הרי״ל ש״ס בוועליז	צו
תרכה	ט״ו אד״ר	כ״ק בנו והמשפחה	מינוי הרז״ו לויטין למשגיח. לימוד התלמידים	צח
תרכו	י״ז אד״ר	כ״ק בנו והמשפחה	משלוח התניא לקאפוסט ולאדי בצירוף מכתב	צט
			נוסח המכתב הנ״ל	ק
תרכז	י״ט אד״ר	מו״ה ישעי׳ ברלין	רבנות הרי״ל ש״ס בוועליז	קא
תרכח	כ׳ אד״ר	כ״ק בנו והמשפחה	ההתעסקות במכירת התניא הנדפס. מנוחה הדרושה לגוף	קב
תרכט	כ״ב אד״ר	מוהרש״מ טריינין	בריאות רבנו	קג
תרל	כ״ו אד״ר	אמו הרבנית	אגרת שלומים	קד
תרלא	כ״ז אד״ר	כ״ק בנו והמשפחה	כריכת התניא ומכירתו	קד
תרלב	אדר״ח אד״ש	מו״ה אשר גרוסמן	בריאות בת הרמ״ש ינובסקי. הדפסת הצ״צ	קו
תרלג	בדר״ח אד״ש	אמו הרבנית	שונות	קז
תרלד	בדר״ח אד״ש	כ״ק בנו והמשפחה	מכירת התניא	קח
תרלה	ה׳ אד״ש	מוהרא״מ מאדייעווסקי	הוראות בעבודה בשאלת הרבנות החדרים והמלמדים, בתה״ס שמיסדת חמ״ה במעות היק״א. תעמולת הציונים נגד החרדים	קט
תרלה׳	חורף	מוהרא״מ מאדייעווסקי	השתדלות עם שר החנוך הפלכי אגרת הרח״ע גרודזנסקי אל הרא״מ מאדייעווסקי בענין הנ״ל (?)	קיד
תרלו	ז׳ אד״ש	כ״ק בנו והמשפחה	בריאות רבנו. מכירת התניא	קטו
תרלז	ז׳ אד״ש	מו״ה ישעי׳ ברלין	בריאות רבנו ובריאותו	קטז
תרלח	ז׳ אד״ש	מוהרש״מ טריינין	המלצה עבור הר״מ הארנשטיין	קיז
תרלט	יו״ד אד״ש	אמו הרבנית	אגרת שלומים	קיח
תרמ	יו״ד אד״ש	כ״ק בנו והמשפחה	תמיכת הישיבה בזעמבין. שונות פ״ש מוהרש״ח קוטאין שו״ב והגבאי רפי״ל מגידסון	קיח
				קיט
תרמא	י״ג אד״ש	מו״ה ישעי׳ ברלין	אספת יחידי סגולה עם רבנו	קכ
תרמב	שושן פורים	כ״ק בנו והמשפחה	בסעודת פורים נאסף עבור הישיבה בזעמבין	קכא
תרמג	י״ט אד״ש	מוהרש״מ טריינין	שונות	קכב
תרמד	י״ט אד״ש	כ״ק בנו והמשפחה	עניני הישיבה	קכב
תרמה	ד׳ ניסן	מו״ה ישעי׳ ברלין	בדבר האספה הנ״ל — תרמא	קכד
תרמו	יו״ד ניסן	מו״ה ישעי׳ ברלין	אגרת רבנו בדבר הציונות	קכה
תרמז	ערב פסח	מוהרא״מ מאדייעווסקי	מעשה הרב קרעבס. הצעות ראי׳ קלאצקי מסלונים. הכרח נסיעתו לפ״ב	קכו

			אגרות הרבי והרב דסלונים אל רבנו בזה	קכח
תרמח	ד׳ אייר	מו״ה ישעי׳ ברלין	בדבר האספה הנ״ל — תרמא	קל
תרמט	ז׳ אייר	מו״ה ישעי׳ ברלין	בענין הנ״ל	קל
תרנ	ט״ו אייר	מו״ה יוסף שליפר מסלונים	קריאת אסיפת רבנים בענין הנ״ל — תרמז	קלא
תרנא	ט״ז אייר	מוהרא״מ מאדייעווסקי	כותב לסלונים. ע״ד ניירות אודות הפאמאצ׳ רב׳	קלב
תרנב	ט״ז אייר	מוהרש״מ טריינין	בריאות רבנו והתכנית לקיץ	קלג
תרנג	כ״ד אייר	מוהרא״מ מאדייעווסקי	המשך להנ״ל — תרנא. ע״ד הנסיעה לפ״ב	קלד
תרנד	י״ג סיון	מוהרא״מ מאדייעווסקי	לא נתקבלו ידיעות	קלה
תרנה	ט״ו סיון	כ״ק בנו וזוגתו	ההסתדרות בנאות דשא	קלו
תרנו	ו׳ תמוז	מוהרב״ש ש״ס	מז״ט לכלולות בנו הרלוי״צ ש״ס	קלז
תרנז	ז׳ תמוז	מו״ה ישעי׳ ברלין	ההסתדרות בנאות דשא	קלח
תרנח	כ״ח תמוז	מוהרא״מ מאדייעווסקי	מהדבור עם הרמ״מ ע״ד הישיבה	קלח
תרנט	כ״ח תמוז	מו״ה ישעי׳ ברלין	בענין הנ״ל	קלט
תרס	כ״א מנ״א	מו״ה אשר גרוסמן	מינוי הרשב״צ למשפיע בישיבה	קמ
תרס׳	כ״א מנ״א	מו״ה אביגדור חייקין	תרגום אגרת רבנו ליק״א לצרפתית ואנגלית	קמ
תרסא	י״א אלול	מו״ה ישעי׳ ברלין	בענין הנ״ל. משלוח איש לועד היק״א בפריז	קמד
תרסב	כ״ג אלול		שטר קנין על הבית החדש שבנה רבנו בחצרו	קמה
תרס״ב			לא לשלוח בתו לבה״ס חילוני	קמו

תרס״א

תרסג	תשרי	מוהרח״ע גרודזנסקי	נסיעת איש לדבר עם ועד היק״א בפריז. אספת הרבנים בפפד״מ	קמז
תרסד	עחה״ס	מו״ה ישעי׳ ברלין	שונות	קמט
תרסה	כ״ה תשרי	מוהרא״מ מאדייעווסקי	שיבא לאספה לליובאוויטש. מי המשתתפים בה וזמנה	קנ
תרסו	ה׳ בראשית	מו״ה ישעי׳ ברלין	כנ״ל	קנא
תרסז	ט״ז מ״ח	מו״ה ישעי׳ ברלין	בדבר היק״א — משלוח המכתב ונסיעת הרא״א פרסון. נסיעת רבנו לוואעריסהאפען	קנב
תרסח	כ״א מ״ח	מו״ה ישעי׳ ברלין	אפשרות ההתראות בדרך לוואעריסהאפען	קנג
תרסט	כ״ז מ״ח	מו״ה ישעי׳ ברלין	נסיעת הרצ״ה מקאוונא לריגא. נסיעת הרא״פ לרבנים בדבר היק״א	קנה
עתר	אדר״ח כסלו	מו״ה ישעי׳ ברלין	אפשרות ההתראות בדרך	קנו
תרעא	ג׳ כסלו	מו״ה ישעי׳ ברלין	שונות	קנו
תערב	ח׳ כסלו	כ״ק בנו	ישלח פ״נ לקרוא על האהל	קנח

תרעג	יו״ד כסלו	אמו הרבנית והמשפחה	אופן הנסיעה	קנח
עדרת	י״ד כסלו	כ״ק בנו והמשפחה	להתוועד ולעשות חלוקת הש״ס	
			בי״ט כסלו	קנט
תרעה	י״ד כסלו	מו״ה ישעי׳ ברלין	שונות	קס
תרעו	כ׳ כסלו	כ״ק בנו	ההתוועדות די״ט כסלו	קסא
תרעז	ה׳ דחנוכה	כ״ק בנו והמשפחה	בענין הנ״ל. נסיעת רבנו לפיורדא — תיאור מצב הרוחני. רשימות הספרים	
			הדרושים לרבנו	קסא
			פ״ש לרשב״צ	קסג
תרעח	ה׳ טבת	כ״ק בנו והמשפחה	שונות	קסג
תרעט		כ״ק בנו	הלימוד והדיבור אודות המדרש	קסה
תרפ	עשרה בטבת	כ״ק בנו והמשפחה	אוסף מעות עבור הישיבה. שונות	קסה
תרפא	אחר עשרה בטבת	כ״ק בנו	שמירת הכתבים	קסז
תרפא׳		כ״ק בנו	בענין הנ״ל	קסז
תרפב	י״א טבת	מו״ה נפתלי עהרמן	ההשתדלות בדבר היק״א	קסח
תרפג	י״ט טבת	כ״ק בנו והמשפחה	בה״ס בליובאוויטש	קעא
			פ״ש ש״ב ישראל נח	קעב
תרפג׳		כ״ק בנו	שונות	קעג
תרפד	כ׳ טבת	מו״ה אשר גרוסמן	שונות	קעד
תרפה	כ״ב טבת	מו״ה ישעי׳ ברלין	שונות	קעה
תרפו	כ״ב טבת	מוהרא״מ מאדייעווסקי	סדר הקוהר. ע״ד יק״א	קעו
תרפז	כ״ו טבת	מו״ה ישעי׳ ברלין	שונות	קעט
תרפח	ב׳ שבט	מוהרי״מ בעזפאלאוו	בריאות רבנו. התייעצות בזה	קפ
תרפט	ב׳ שבט	כ״ק בנו והמשפחה	עניני הישיבה	קפא
תרצ	תחלת שבט	כ״ק בנו	בענין הנ״ל	קפג
תרצא	ד׳ שבט	מו״ה ישעי׳ ברלין	קניית ספריית מארצבאכער. מחירי הספרים. בריאות רבנו	קפג
תרצב	י״א שבט	מו״ה ישעי׳ ברלין	היתר ישיבה ליהודים בסמולנסק ופסקוב. תמיכת הישיבה	קפו
תרצג	י״ב שבט	כ״ק בנו והמשפחה	שונות. תיקון הזאל	קפז
			פ״ש מו״ה יהודה ליב בודנעויץ	קפח
תרצד	י״ד שבט		שונות	קפט
			פ״ש דודתו הרבנית	קצ
תרצה	י״ח שבט	כ״ק בנו והמשפחה	שונות. הכנסות הישיבה. שידוך ששמו כשם חותנו	קצ
תרצו	כ״ה שבט	מו״ה ישעי׳ ברלין	עניני יק״א. שונות	קצב
תרצז	כ״ו שבט	מו״ה ישעי׳ ברלין	קניית ספרית מארצבאכער	קצג
תרחצ	שלהי שבט	כ״ק בנו	רבנו ישאר בחו״ל בחה״פ. משלוח מצות	קצד
תרצט	בדר״ח אדר	מו״ה ישעי׳ ברלין	היתר ישיבה — הנ״ל תרצב. עניני יק״א	קצו
תש	תחלת אדר	כ״ק בנו	חשבונות כספים	קצח

תשא	ו׳ אדר	כ״ק בנו והמשפחה	
תשב	תחלת אדר	כ״ק בנו	
תשג	תענית אסתר	כ״ק בנו והמשפחה	
תשד	שושן פורים	מוהרא״א פרסון	
תשה	אחר פורים	כ״ק בנו	
תשו	ט״ו אדר	מוהרא״א פרסון	
תשז	ט״ז אדר	מו״ה ישעי׳ ברלין	
תשח	י״ט אדר	מוהרא״א פרסון	
תשט	אמצע אדר	כ״ק בנו	
תשי	כ״ד אדר	כ״ק בנו והמשפחה	
תשיא	כ״ד אדר	מוהרא״א פרסון	
תשיב	כ״ו אדר	כ״ק בנו והמשפחה	
תשיג	ער״ח ניסן	מוהרא״א פרסון	
תשיד	ר״ח ניסן	מוהרא״א פרסון	
תשטו	ב׳ ניסן	מו״ה ישעי׳ ברלין	
תשטז	תחלת ניסן	מו״ה ישעי׳ ברלין	
תשיז	ד׳ ניסן	כ״ק בנו והמשפחה	
תשיח	ד׳ ניסן		
תשיט	ו׳ ניסן	מוהרא״א פרסון	
תשכ	ז׳ ניסן	כ״ק בנו והמשפחה	
תשכא	ח׳ ניסן		
תשכב	ח׳ ניסן	כ״ק בנו והמשפחה	
תשכג	ט׳ ניסן	מו״ה ישעי׳ ברלין	
תשכד	ט׳ ניסן	מוהרא״א פרסון	
תשכה	י״ג ניסן	מוהרי״מ בעזפאלאוו	
תשכו	ערב פסח	יעקב פוליקוב	
תשכז	כ״ה ניסן	מוהרא״א פרסון	
תשכח	ער״ח אייר	מוהרא״א פרסון	
תשכט	אדר״ח אייר	מו״ה ישעי׳ ברלין	
תשל	לפני אייר	כ״ק בנו	
תשלא	ה׳ אייר	כ״ק בנו והמשפחה	
תשלב	ה׳ אייר	כ״ק בנו	
תשלג	ז׳ אייר	כ״ק בנו	
תשלד	ט׳ אייר	מוהרא״א פרסון	
תשלה	ט׳ אייר	כ״ק בנו והמשפחה	

ההחלטה לישאר בחו״ל. שונות	קצח
ביאור מ״ש מנה אחת אפים ע״פ דא״ח	קצט
הכנסות הישיבה. לימוד הבחורים. שונות	רד
ענייני יק״א	רו
המעות שנאסף על תו״ת בסעודת פורים	ריא
ענייני יק״א	ריב
שונות	ריב
ענייני יק״א	ריג
מכירת החמץ	רטו
משלוח המצה והיין	רטז
ענייני יק״א	ריז
מז״ט ללידת הבת	ריח
כנ״ל. ענייני יק״א	רכ
ענייני יק״א	רכב
מז״ט ללידת נכדת רבנו. שונות	רכד
ענייני יק״א	רכה
מז״ט לקריאת שם הבת. משלוח המצה והיין. שט״מ חמץ	רכז
שטר ההרשאה	רכט
ענייני יק״א	רל
מכירת החמץ. משלוח המצה. קריאת שם הבת. תיקון הזאל	רלב
שטר ההרשאה השני	רלה
סידור עירובי חצרות	רלו
בריאות רבנו	רלז
ענייני יק״א בפריז. נסיעתו לביתו לחה״פ	רלח
נסיעתו אל רבנו	רלט
ענייני יק״א	רמא
ענייני יק״א	רמב
ענייני יק״א	רמג
בריאות רבנו וההסתדרות בווארישהאפען	רמד
סגירת מחלקת הישיבה בקובלין. הוספת משגיח בישיבה	רמה
שונות	רמז
ענייני הישיבה	רמח
בריאות כלתו	רמט
החלטת נסיעת רבנו לפריז	רמט
רפואת כלתו. החלטת הנסיעה לפריז	רנא

תשלה׳	יו״ד אייר	מו״ה ישעי׳ ברלין	הנסיעה לפריז. בריאות רבנו	רנב
תשלו	פסח שני	זוגתו הרבנית	דרכי הרופאים בפריז. בריאות כלתו	רנד
תשלז	כ״ז אייר	כ״ק בנו והמשפחה	הנסיעה לבאד האמבורג. נסיעת כ״ק בנו לחתונה בקאמענקא. שמירת הכתבים	רנו
תשלח	כ״ח אייר	מו״ה ישעי׳ ברלין	הנסיעה לבאד האמבורג. בריאות כלתו	רנח
תשלט	ר״ח סיון	מוהרא״א פרסון	עניני יק״א	רס
תשמ	ב׳ סיון	מוהרמ״מ מאנעסזאן	עניני יק״א	רסה
תשמא	ג׳ סיון	מו״ה אשר גרוסמן	עזר לכ״ק בנו בנסיעתו לקאמינקא	רסט
תשמב	י״ב סיון	כ״ק בנו	הנסיעה לקאמינקא. התרמה לישיבה	רסט
תשמג	י״ב סיון	מוהרא״א פרסון	עניני יק״א	ער
תשמד	י״ג סיון	כ״ק בנו והמשפחה	עניני תומכי תמימים. נסיעת כלתו לבאד האמבורג	רעג
תשמה	י״ג סיון	מו״ה ישעי׳ ברלין	הסתדרות רבנו בבאד האמבורג	ערה
תשמו	י״ט סיון	מוהרא״מ מאדייעווסקי	חו״ד הרופאים. ע״ד יק״א	רעו
תשמז	כ״ג סיון	מו״ה אשר גרוסמן	תודה לעזרתו הנ״ל — תשמא	רפ
תשמח	בדר״ח תמוז	מוהרא״א פרסון	עניני יק״א	רפ
תשמט	ב׳ תמוז	מוהרי״מ בעזפאלאוו	שונות	רפו
תשנ	ג׳ תמוז	כ״ק בנו והמשפחה	עודף ההוצאה על ההכנסות דת״ת	קפז
תשנא	ז׳ תמוז	כ״ק בנו והמשפחה	שונות	רצ
תשנב	ח׳ תמוז	מו״ה ישראל צערטקאוו	סידור בעניני הצוואות שהושלשו אצל רבנו	רצא
תשנג	י״ג תמוז	אמו הרבנית	שונות	רצב
תשנד	י״ד תמוז	מו״ה ישעי׳ ברלין	עניני יק״א	רצד
תשנה		מו״ה ישעי׳ ברלין	סידור בעזבון נכסיו	רצה
תשנו	כ״ה תמוז	מוהרי״מ בעזפאלאוו	שונות	רצה
תשנז	כ״ח תמוז	כ״ק בנו והנכדות	פייס לטובת תומכי תמימים. חדר אוכל לתלמידים	רצו
			פ״ש ש״ב ישראל נח	ש
תשנח	ער״ח מנ״א	מוהרא״א פרסון	עניני יק״א	ש
תשנט	ג׳ מנ״א	כ״ק בנו והנכדות	אוסף לטובת תו״ת. הזמנת אתרוגים. שונות	שב
תשס	ג׳ מנ״א	מו״ה ישעי׳ ברלין	תרומתו לתו״ת	דש
תשסא	ו׳ מנ״א	מו״ה ישעי׳ ברלין	בעניני סידור נכסיו — הנ״ל תשנה	סה
תשסב	ערב ת״ב	מו״ה ישראל צערטקאוו	בענין הנ״ל — תשנב	שו
תשסג	י״ג מנ״א	כ״ק בנו והנכדות	אוסף לטובת תו״ת. הפיס הנ״ל — תשנז	שז
תשסד	ט״ו באב	כ״ק בנו והנכדות	תרומה לתו״ת. נסיעת כ״ק בנו לדאבלען	שח
תשסה	כ׳ מנ״א	כ״ק בנו	הוצאות והכנסות תו״ת	שי

תשסו	כ״ב מנ״א	מוהרא״א פרסון	הסידור בדבר קופת תו״ת. החלטת מנוחת רבנו	שיג
תשסז	ער״ח אלול	כ״ק בנו	חשבונות תו״ת	שיד
תשסח	יו״ד אלול	כ״ק בנו	נסיעת רבנו לביתו ושל כ״ק בנו לדאבלען. חשבונות תו״ת	שטז
תשסט	י״א אלול	מו״ה ישעי׳ ברלין	חשבונות תו״ת	שיז
תשסט׳	י״ח אלול	מוהרש״מ טריינין	מנוחת רבנו. הזמנת לולבים	שיט

תרס״ב

תשע	י״ג טבת	מו״ה ישעי׳ ברלין	בריאותו. מאסר הר״מ הארנשטיין	שכ
תשעא	י״ד טבת	מוהרא״מ מאדייעווסקי	צענז למלמדים ולימוד שפ״ר בחדרים	שכא
תשעב	ח׳ שבט	מו״ה ישעי׳ ברלין	חברה מחזיקי הדת. מאסר הר״מ הארנשטיין	שכד
תשעג	כ״ז שבט	מו״ה ישעי׳ ברלין	מאסר הנ״ל	שכה
תשעד	שבט	מו״ה ישעי׳ ברלין	צענז למלמדים ושפ״ר בחדרים	שכז
תשעה	ג׳ אד״ר	מו״ה ישעי׳ ברלין	צענז למלמדים. השתתפות פולין	של
תשעו	ט״ז אד״ר	מו״ה ישעי׳ ברלין	מאסר הנ״ל. אספה בעניני הכלל	שלא
תשעו׳	י״ט אד״ר	בית דפוס ראם	חוזה הדפסת הלקוטי תורה	שלג
תשעז	בדר״ח אד״ש	מו״ה ישעי׳ ברלין	עניני הכלל	שלד
תשעח	ב׳ אד״ש	מו״ה ישעי׳ ברלין	בריאות רבנו. עניני יק״א	שלו
תשעט	ב׳ אד״ש	מוהרמ״מ מאנעסזאן	צענז למלמדים ושפ״ר בחדרים. אספה בעניני הכלל	שלז
תשפ	כ״א אד״ש	מו״ה ישעי׳ ברלין	פדות הר״מ הארנשטיין. חברה מחזיקי הדת	שמ
תשפא	כ״ג אד״ש	מוהרא״מ מאדייעווסקי	חברה מחזיקי הדת	שמא
תשפב	כ״ה אד״ש	מו״ה ישעי׳ ברלין	קניית ספריית מארצבאכער	שמג
תשפג	ו׳ אייר	מו״ה ישעי׳ ברלין	בריאות רבנו. הדפסת הלקו״ת	שדמ
תשפד	כ״ה אייר	מו״ה ישעי׳ ברלין	מקום האספה הנ״ל	שמה
תשפה	כ״ז אייר	מוהרא״מ מאדייעווסקי	אגרת רבנו בדבר מחזיקי הדת	שמז
תשפו	ד׳ סיון	מו״ה ישעי׳ ברלין	מקום וזמן האספה	שמח
תשפז	יו״ד סיון	מוהרש״מ טריינין	הזמנה לאספה	שמט
תשפח	ג׳ תמוז	מו״ה ישעי׳ ברלין	מחזיקי הדת	שנ
תשפט	ח״י תמוז	מו״ה ישעי׳ ברלין	הלשכה דקאוונא. הבית שקנה בירושלים. שאלת הרבנים. קופת רבנו	שנא
תשצ	ג׳ מנ״א	מו״ה ישעי׳ ברלין	הלשכה דקאוונא	שנג
תשצא	י״א מנ״א	מוהרא״מ מאדייעווסקי	מחזיקי הדת. אספת רבנים	שנד
תשצב	כ״ה מנ״א	מוהרש״מ טריינין	שונות. תעודות למלמדים בליובאוויטש	שנה
תשצג	כ״ה מנ״א	מו״ה ישעי׳ ברלין	בענין הנ״ל	שנו
תשצד	כ״ח מנ״א	מו״ה ישעי׳ ברלין	בענין הנ״ל	שנז
תשצה	ב׳ אלול	מוהרמ״מ מאנעסזאן	בענין הנ״ל. מסירה על רבנו	שנח
תשצו	ט״ו אלול	מו״ה ישעי׳ ברלין	תרומת אחיו הרש״ז לתו״ת. נסיעת הרד״צ אליו	שנט
תשצז	שלהי אלול	כללי	הכתה החדשה — מזרחים	שס

תרס"ג

תשצח	ערב חה"ס	מו"ה ישע' ברלין	עניני פטרבורג	שסב
תשצח*	מ"ח	אדמו"ר ר"ש מסלונים	מחזיקי הדת	שסג
תשצט	ט' מ"ח	מו"ה ישע' ברלין	ועדת שרים לדון בהלכות אישות. איש תמידי בפ"ב	שסה
תת	י"ז מ"ח	מוהרח"ע גרודזנסקי	שאלת הצענז לרבנים	שסז
תתא	כ"ז מ"ח	מו"ה ישע' ברלין	עניני פ"ב. בריאותו	שסח
תתב	אדר"ח כסלו	מו"ה ישע' ברלין	הרעב באה"ק	שסט
תתג	ז' כסלו	מו"ה ישע' ברלין	בריאות ודאגות רבנו. תרומת אחיו הרש"ז לתו"ת	שע
תתד	ח' כסלו	מוהרא"מ מאדייעווסקי	אסיפת הרבנים. ועדה הנ"ל — תשצט	שעא
תתה	יו"ד כסלו	כ"ק בנו	צדקה חשאית	שעג
תתו	ט"ז כסלו	מוהרי"מ בעזפאלאוו	מז"ט לנשואי בנו	שעג
תתז	ט"ז כסלו	מו"ה ישע' ברלין	תרומת אחיו הרש"ז לתו"ת. משלוח מעות לאה"ק	שעד
תתח	ו' טבת	מו"ה ישע' ברלין	תרומה הנ"ל. בריאות רבנו	שעה
תתט	י"ד טבת	מו"ה ישע' ברלין	תמיכת תו"ת. איום האינספקטור ממאהליב. במד"ר למורים	שעו
תתי	י"א שבט	מו"ה ישע' ברלין	נסיעת רבנו לחו"ל. המלצה עבור הרמ"ד סלונים	שעח
תתיא	י"ח שבט	מו"ה ישע' ברלין	נסיעת רבנו לויען ולפריז	שעט
תתיב	כ"ו שבט	מו"ה ישע' ברלין	בריאות רבנו ובריאותו	שפ
תתיג	ט' אדר	מו"ה ישע' ברלין	כנ"ל. עניני יק"א וחברה מפיצי השכלה	שפא
תתיד	י"ב אדר	מו"ה ישע' ברלין	שלילת נסיעת רבנו לפריז	שפד
תתטו	כ"א אדר	מו"ה ישע' ברלין	שונות	שפה
תתטז	כ"ה אדר	מו"ה ישע' ברלין	חשבון מעות	שפו
תתיז	ר"ח ניסן	מו"ה ישע' ברלין	נסיעת רבנו לביתו	שפז
תתיח	י"ב ניסן	מו"ה ישע' ברלין	בענין הנ"ל	שפח
תתיט	א"ח פסח	מוהרש"ז	אגודת הרבנים בארץ רוסיה	שפט
תתכ	ז' אייר	מו"ה ישע' ברלין	עניני יק"א וחברה מפיצי השכלה	שצ
תתכא	כ"ב אייר	מו"ה ישע' ברלין	נסיעת רבנו לנאות דשא	שצא
תתכב	י"א ניסן	מוהרש"מ טריינין	השתדלות בפ"ב לטובת הכפרים בפלך קעשינוב	שצא
תתכג	ער"ח תמוז	מו"ה אשר גרוסמן	השגת כ"ק ישנים	שצב
תתכד	כ"ז תמוז	מו"ה ישע' ברלין	תמיכת תו"ת	שצג
תתכה	ד' מנ"א	כ"ק אמו בנו וכלתו	התרמה לתו"ת	שצד
תתכו	ה' מנ"א	מו"ה ישע' ברלין	בענין הנ"ל	שצו
תתכז	ו' מנ"א	מו"ה ישע' ברלין	בענין הנ"ל	שצז
תתכח	תחלת מנ"א	כ"ק בנו	תעודות למלמדים	שצח
תתכט	י"ד אלול	כללי	ישיבת חב"ד באה"ק	שצט
תתכט*	אלול	כללי	בענין הנ"ל	ת

אגרות־קודש

אדמו״ר מוהרש״ב נ״ע

– כרך שלישי –

מילואים תרל״ח־תרס״ג

תקנ

[טבת תרל״ח]

לגיסי שי׳

אודות הכתבים מפסח עד גמירא, בפסח העבר התחיל כ״ק אאמו״ר שליט״א מאמר וככה תאכלו אותו כו׳ ולא נגמר עד עתה. והוא מחזיק קכ״ט סעי׳ ולא איתנו יודע עד מה. ואפשר שיומשך עוד זמן רב. וגם הוא מאמר עמוק מאד בקבלה מראשו עד גמירא, עמוק עמוק מי ימצאנה, וגם הלשון בקיצור נמרץ. ומאמרי׳ פרטים על כל שבוע ושבוע תמידין כסדרן לא נמצא מכ״ק אאמו״ר שליט״א, אך בשנת ל״ו אמר מאמר מים רבים לא יוכלו לכבות אהבה כו׳ והתחיל אותו בפ׳ נח וסיים אותו פ׳ פנחס, והוא מחזיק קצ״ט סעי׳, ויש בו מוסר וחסידות ומעט קבלה. וגם הלשון הוא באורך ורוחב. וסעי׳ קל״א מתחיל מענין פסח ומצה (וגם אפשר לחלקם מאמרים פרטים על כל שבוע ושבוע כמו המאמרים ששלחתי לכם ע״י אמכם חמותי תי׳) ונמשך עד פ׳ פנחס, ומפ׳ פנחס עד ערך פ׳ עקב אמר מאמר חמשה קנינים קנה הקב״ה כו׳, ומפ׳ עקב עד גמירא אמר מאמר ושננתם לבניך ודברת בם

תקנ

נדפסה בקובץ יגדיל תורה (נ. י.) חוב׳ סג סי׳ ל, מתוך גוכתי״ק שבארכיון הרב משה נחום ירושלמסקי מקיעלץ שבספריית שוקן.

לגיסי: כ״ק אדמו״ר רבי נחום דובער מאוורוטש (חותן מוהרמ״נ הנ״ל בזוו״ש). אגרת נוספת אליו — לעיל ח״א נג.

אאמו״ר: כ״ק אדמו״ר מוהר״ש נ״ע.

מחזיק קכ״ט סעי׳: א״כ נכתבה האגרת בפ׳ ויחי תרל״ח.

בפ׳ נח וסיים אותו פ׳ פנחס: ראה רשימת מאמרי דא״ח ע׳ כט בשוה״ג ובע׳ לא.

כו' (וגם הם אפשר לחלקם כנ"ל). ואם יתרצו ע"ז אשלח להם עתה מסעי קל"א, ואח"כ אשלח להם מתחילתו עד קל"א שהוא מפ' נח עד פסח (או אשלח להם כולו עתה, והם יחלקו אותו. וכ"ז כפי שירצו) ע"כ י[ו]דיעני זה תומ"י ואכתוב אותם כפי שנכתבו כנ"ל.

ואו"ש מנאי גיסם הדו"ש

שלום דובער

תקנא

[ח' שבט תרמ"ג]

ב"ה אור ליום ד' לסדר בשלח

כבוד ידידי עוז החסיד המפורסם נכבד ומרומם י"א באמת מו"ה יעקב מרדכי נ"י

ת"ל בעד החוה"ש השוכן אתנו כולנו כה לחי.

ב' מכ' לכ' א' מו' הר' תי' והמכ' זאקאז' נכון הגיעני. הפדיונות שלחתי על האהל, ובקרוב אי"ה אהי' על האהל ואקרא שם הפדיון שלהם. אבקשו להודיעני משלומו ומשלום אביו ומשלום המסחור אם הוטבו. גם אבקשו להודיעני אם נתקבל לרצון הרה"ח רד"צ במקומות שלהם (ואיש אל ידע משאלה זו).

תקנא

נרשם עלי' בגוכתי"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע:

אגרת הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע אל ידידו הרב ר' יעקב מרדכי נ"ע בעזפאלאוו, בהיותו עוד אצל אביו החסיד ר' ניסן ז"ל בניקעפאל.

נכתב ח שבט תרמ"ג ליובאוויטש.

אגרות נוספות אליו — לעיל ח"א ב, ובהנסמן בהערות שם. לקמן תקס. תקסג. תקעג. תקעה. תקפא. תקפב. תקצג. תקצט. תרפח. תשכה. תשמט. תשנו. תתו.

ב' מכ' לכ' א' מו' הר': ב' מכתביו לכבוד אמי מורתי הרבנית מרת רבקה.

זאקאז': דואר רשום.

שלחתי על האהל: של כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע, שנסתלק בשנה זו — י"ג תשרי.

רד"צ: הי"ר דוד צבי חן.

יקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש וישלח לו השי"ת רפו"ש בקרב בתוך כו', כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח

שלום דובער
באאמו"ר זצללה"ה נבג"מ זי"ע הכ"מ

[פ"ש כבוד אביו] המפורסם וו"ח י"א מו"ה ניסן נ"י, [. . . וכא]"ל שלום,

הנ"ל

תקנב

[תרמ"ה]

ב"ה יום ד' טו"ב מ"ח
פאריז

כבוד אמי מורתי יקירתי הרבנית תי', בני יקירי שי'
ושלום דודתי הרבניות תי'
ושלום אחי היקרי' שי' אחותי יקירתי תי'

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

מכ' מאור ליום ועש"ק קבלתי תמול. גם מכ' ממוצש"ק קבלתי כעת לגודל קו"ר. איך בעט אייך זייער אויף וייטער שרייבן מיר אפטע בריף להחיות את נפשי ממש.

עס פרייט מיך זייער וואס דודתי הר' תי' איז איצט אין ליובאוויטש, איך וואלט אייך זייער וועלן זעהן זיך מיט איר, נאר וואס קען מען מאכן, ויא השי"ת טוט איז אלעס גוט, וכל מאמינים באמונה שלמה אשר הוא יתי' המנהיג את העולם בחכמתו ורצונו יתי', און מיר זיינען אלע מודה באמת לאמיתו אז ויא ער פירט איז גויס גוט, עס איז גוטס אלעס גוט וכמ"ש מפי עליון כו' לא יגורך כו', והטוב הנסתר איז נאך מער טוב כידוע.

תקנב

פאריז: לשם נסע להתרפאות מאחר חה"ס תרמ"ה עד סוף החורף, כדלעיל ח"א אגרת ד.
דודתי: מרת ברכה צבי' גיטל לעמפערט, אחות אם רבנו.
והטוב הנסתר . . כידוע: ראה תניא פכ"ו. אגה"ק סי' יא.

אה' אמי מורתי יקירתי הר' תי' וואס דוא פרעגסט ציא טוא איך דיא מיטלען, איך נעם אלע טאג דיא רפואות וואס פייאן האט מיר גיגעבן, ויתן השי"ת שיהי' לרפו"ש בקרב. אין הנהגה האט ער גיהייסן צוא זעהען זעך אין עסין, און גיין שפאצירן, נאר וועו עס איז א נאסע פאגאדע ניט גיין.

בשר האבן מיר דא. יי"ג האט מיר איינע אפ גילאזן א ביסל יי"ג כשר אונגערשין.

וועגן געלט האב איך גישריבן במכ' הקודמי', איך דארף נאך געלט, נאר ויפיל קען איך ניט ויסן.

אה' דודתי הר' תי', איך בעט אייך זייער שרייבן מיר אפט בריף משלומם הטוב ויהי' לי לעונג נפש ממש.

יקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשם ובנך וב"א וא' וא' דו"ש מלונ"ח תכה"י

שד"ב

תקנג

[תרמ"ה]

ב"ה

כבוד ידידי עוז המפורסם ווח"ס ונכבד י"א כו' מו"ה יעקב שי'

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

מכתבו נכון הגיעני.

מבריאתי לע"ע אין במה להתפאר אחרי קבלתי שלושים ושלשה

וב"א וא' וא': ובן אחותך ואביך ואחיכם.

תקנג

נרשם עלי' בגוכתי"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע: "קאועל ארעדייער [תרמ"ז] באד בורבול, צרפת" — ור"ל שהאגרת נכתבה מבאד בורבול שבצרפת אל ה"ר יעקב [איעראוו] בקאועל ארעדיער בשנת תרמ"ז; וכנראה צ"ל תרמ"ה (כנ"ל באגרת שלפנ"ז ששהה שם במשך חורף תרמ"ה. ואילו בשנת תרמ"ז הי' רבינו בליובאוויטש, במשך כל השנה).

מו"ה יעקב: איעראוו. אגרות נוספות אליו — לקמן תקסא. תקעד. תקעט.

בעדער, ואקווה להאל הטוב שישלח דברו ממרום וירפאיני ברפו"ש בקרב בתוך כו' כחפץ נפשינו.

כמה זמן אהי' בפה, אינני יודע עדיין, וארא איך יהי' הפעולה ברצות ה'.

יקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשם וידידם עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שד"ב

תקנד

[תרמ"ה]

ב"ה שנת „ע"ו לחייו האל הרחמן יאריך ימיו ושנותיו ובאושר ועושר בנחת וגדולה ותפארת כאוות אוהבו באמת לאמיתו" לפ"ג

כבוד הרה"ג המפורסם נודע בשערים שמו לתהלה ולתפארת כש"ת כו' מוהר"ר ישכר נ"י ויזרח לעד

הנני בתפלה לאל עליון חי וקים אשר רוב ימים ושנות חיים טובי' ונעימים על ימיך יוסיף, ישכר באוהליך ישכון תמיד תורה וגדולה, ולא ימיש ספר התורה מפיך ומפי זרעך מעתה ועד עולם

כעתירת אוהבך

שלום דובער שניאורסאהן

תקנד

נכתב ע"ג כרטיס, שמעברה השני: Sch. B. Schneirsohn ונרשם עלי' בגוכתי"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע:
כרטיס־ביקור כי"ק הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע. נכתב תרמ"ה.
בלשון הברכה משתמש בשברי פסוקים, לכן משתמשים בה לשון נוכח ונסתר ביחד.

תקנה

[תרמ״ו]

ב״ה יום ב׳ י״א סיון
ליובאוויטש

כבוד ידידי עוז המפורסם וח״ס ונכבד י״א כו׳
מו״ה שמואל בצלאל שי׳

אחדשה״ט.

משלומי ת״ל כה לחי. את מכ׳ לחארקאוו קבלתי לגודל קו״ר ולעונג נפשי ממש, אך ידעתי את אשר ראיתי אשר יש אצלו עוד הרבה יותר מזה, ולזאת אני שולח לו כעת את הס׳ תו״א והוספות, וכשישלח לי עוד קונטרס א׳ לכה״פ (היינו ד׳ דפים) אשלח לו אי״ה את הס׳ צ״צ כאשר הבטחתי. ונא להודיעני מה נעשה עם כי״ק רבינו הגדול אדמו״ר זצוקללה״ה אם קרוב הדבר שיבוא לידי גמר. ואלו ידע כבוד מעל׳ את תשוקתי הפנימית והעונג העצמי מדברים אלו בודאי לא הי׳ מונע את הטוב מאיתי.

יקבל החוה״ש מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח כה״י

שד״ב

תקנה

מו״ה שמואל בצלאל: שפטיל. אגרות נוספות אליו — לעיל ח״א קב״, ובהנסמן בהערות שם. לקמן תקנז־ט.

לחארקאוו: שם שהה רבנו באייר תרמ״ו, בדרך מיאלטע לליובאוויטש (ראה חנוך לנער. רשימת מאמרי דא״ח).

תקנו

[תרמ"ו]

ב"ה יום ד' ח' ימים לחודש אלול
ליובאוויטש

ייטיב השי"ת הכוה"ח בתוך כו' לכבוד ש"ב (נכדי) ידידי עוז, הרב המפורסם ווח"ס ונכבד י"א כו' מו"ה שניאור זלמן שי'

משלומינו ת"ל כה יתן ה' לימים הבאים לקראתינו לשלום, וכן לשמוע מאיתם אך טוב כה"י.

יום ד' שבוע העברה בא אחי הרז"א שי' מחו"ל, והצעתי לפניו את האופן החדש אשר מצאתי, והוכשר בעיניו, ודברתי אח"כ עם אמי מו' הר' תי' ואחי שי' הי' לי לעוזר, והוצאתי את הדבר מכח אל הפועל ת"ל. ועתה הנני להודיעו אשר יש לי מקום מוצא ת"ל על מאה רו"כ לשנה שאוכל לשלחם לכבוד מעל', ומעות אלו אינו נוגע להכולל דא"י כלל וכלל, ואין בזה ממעות שלהם (ר"ל השייכי' להכולל) אפי' פרוטה אחת, ומ"מ צריכי' לכסות הדבר למען שלא יקנאו בו אחרים ויבקשו ג"כ כו' וד"ל.

אך עיקר הכוונה שלנו בעצם הדבר הוא שכבוד מעל' יוכל לישב בביתו במנוחה על התורה ועבודת השי"ת, לזאת יכתוב לי בפרטיות מאין יבוא השאר הנצרך לו וכמה יתחייב א"ע חותנו ש"ב שי' ליתן בכל שנה ושנה, ויכתוב לי חותנו ש"ב הר' שי' בעצמו דוקא אשר כמה מתחייב א"ע ליתן (בסכום קצוב דוקא) ואז אשלח לו אי"ה את הסך הנ"ל בב' פעמים, היינו ב' פעמים בשנה בכל פעם חמישים רו"כ. ונכון לבו יהי' בטוח אשר לא אשנה אי"ה בל"נ מדברי הנ"ל ויהי' הכל אי"ה

תקנו

מו"ה שניאור זלמן: סלונים. אגרות נוספות אליו — לעיל ח"א ח, ובהנסמן בהערות שם. לקמן תקסב. תקעא. תקעו.

הטעם שמכנהו „נכדי" — ראה בהערות לאגרת דלעיל שם.

האגרת שלפנינו נכתבה יחד עם האגרת אל חותנו ה"ר לוי יצחק סלונים, הנדפסת לעיל ח"א ז. וראה שם לתוכן האגרת שלפנינו.

במועדו ובזמנו, אך בתנאי כפול שגם חותנו ש״ב הר׳ שי׳ יקיים הבטחתו.

ויכתוב לי איך לשלוח אם דרך יפו או דרך ירושלים לכ׳ בגכז ת״ג תכ׳ ב״מ בתש . . . תכ׳ אכסכ ביזט ל״ל, ואם אשלח דרך ירושלים יוודע תומ״י, לזאת יתיישב בזה ויודיעני כו׳. גם יודיעני למתי יהי׳ השילוח הראשון.

עתה אבקשו להודיעיני מבריאותו בפרטיות אם נשקט אצלו כאב הראש כו׳ בבואו לביתו, גם ע״ד לימוד[ו] ועסק החסידות איך הוא ובאיזה ענינים עוסק כעת. גם אם חפש ומצא איזה כי״ק בהגניזה השייכים אלי. ואבקשו לשמור מוצא שפתיו אשר הכי״ק שבפארמאט קטן שייכים אלי כאשר כפל ושילש כמה פעמים.

אביו ש״ב הר׳ [ש]י׳ הי׳ שבוע העברה בפאלטאווא וכתבתי לפאל׳ וקרמ״ץ עבורו והבטיחו לי ע״י מכ׳ שישתדלו בטובתו בכל האפשרם, והשי״ת יהי׳ בעוזרו שיוכל לסלק החובות שלו וזלפש תמז נשסוד געהש סלזס.

הכ״ק אשר הבטחתי לו כתבתי עבורו הדרוש מים רבים והדרוש וככה רק שצריכי׳ להגי׳, ועוד אשלח לו מעט כתבים מש׳ תרל״ג ואשלחם בקרב אי״ה לאביו ש״ב הר׳ שי׳ לניקאלייב והוא יביאם אי״ה אתו עמו.

מבריאותי אכ״ח הכל במצב אחד, ועל החורף הבע״ל אקווה להשי״ת שאהי׳ בביתי אי״ה. ב״ב שי׳ ב״ה בחו״ש.

אבקשו להשיבני תומ״י תשובה נכונה על מכתבי דנא.

ובאין עוד דבר אשים קנצי למילין. יקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש ויחדש עלינו השי״ת שנה טובה ומתוקה ברו״ג בתוך כו׳, כאוות נפשו וש״ב (א״ז) וידידו עוז דו״ש וטובתו האמיתית מלונ״ח תכה״י

שד״ב

נא לזכריני על מקומות הק׳ לטובה ברו״ג כו׳.

לכ׳ . . ל״ל: כי אביו ש״ב שי׳ א״ל אשר . . . שי׳ אינו בטוח כ״כ.
כאב הראש: ראה לעיל ח״א אגרות י׳. טז. לקמן תקצא.
לפאל׳ וקרמ״ץ: לפאלטאווע וקרמנצוג.
וזלפש . . סלזס: הווכער [תשלומים שבועיים] שלו מתנהג בסדר נכון.
אכ״ח: אין כל חדש.
אשים קנצי למילין: ע״פ איוב יח, ב.

נא לפרוס גיני בשלום א"ז הרבניות הצדקניות תי'.

מוסג"פ מכ' לחותנו ש"ב שי' ויראה שישיב כנצרך אקווה לתשו' על מכ' דנא אחר חגה"ס הבע"ל אי"ה.

תקנז

[תרמ"ז]

ב"ה יום ב' ד' שבט
ליובאוויטש

כבוד ידידי עוז המפורסם ווח"ס ונכבד מרומם י"א כו' מו"ה שמואל בצלאל שי'

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

זה ערך קרוב לב' חדשים אשר כתבתי לכבוד מעל' ע"ד ... שמה כתבתי לו ג"כ ע"ד הכ"ק הנצרכי' לי אולי נמצאים בקרמ"צ, ולפלא שלא קבלתי מאיתו שום תשובה. אולי לא נתקבל מכתבי יודיעני. גם יודיעני אם נתרצה מחו' להמתין עד אחגה"פ הבע"ל.

עתה אבקשו יהי' מטובו לחקור ולדרוש אולי נמצא בהסביבות שלהם איזה עיר או קלאניא פנוי' אשר נצרך שם רב, ואני דורש זה עבור הר"ד שי' אשר במחנינו, וזה נוגע לנו. ואל יתמה על החפץ כו'. ונא להשיבני תומ"י על מכתבי דנא.

יקבל החוה"ש מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שד"ב

א"ז הרבניות הצדקניות: מרת מנוחה רחל בת אדהא"מ.

תקנז

מו"ה שמואל בצלאל: שפטיל. אגרות נוספות אליו — לעיל תקנה, ובהנסמן בהערות שם.
בקרמ"צ: בקרמנצוג, שם גר הרשב"צ בשנים תרל"א-תרמ"ד, כמסופר בהתמים חוב' א ([מא]עט).
קאלאניא: מושבה.
הר"ד: הי"ר דוד יעקבסון שנתקבל לרב בליובאוויטש על מקום חותנו הי"ר אברהם זעליגסון, למרות גילו הצעיר.
פטירת חותנו הנ"ל היתה בסוף ימיו של כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע. מחמת גילו הצעיר מדאי מכדי להיות רב בליובאוויטש רצה למצוא עבורו עיר אחרת שישמש בה כרב, ובזה המשיך להשתדל כ"ק בנו אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע לאחר הסתלקות כ"ק אביו נ"ע. ובזה דן באגרת שלפנינו ולקמן אגרת תקעה.
לפועל לא אסתייע מילתא והר"ד נשאר לשמש כרבה של ליובאוויטש.

תקנח

[תרמ״ז]

ב״ה יום ג׳ ט׳ אייר
ליובאוויטש

כבוד ידידי עוז או״נ המפורסם ווח״ס ונכבד מרומם י״א
כו׳ מו״ה שמואל בצלאל שי׳

ת״ל בעד החוה״ש, כה לחי.

מכתבו מיום ב׳ דר״ח נכון הגיעני, ומה אוכל לומר ת״ל שיש לו מקום מצב פרנסה. אך הרמ״מ מא״ז שי׳ נשאר בלא מלמד, וביותר שהשערתי הי׳ שכבוד מעל׳ יעשה לו טובה גדולה ברוחניות בנסיעתו איליו, ומלמד אחר כאשר נצרך לו, ספק גדול וקרוב לודאי שלא ישיג.

...ויקבל החוה״ש מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז או״נ דו״ש מלונ״ח תכה״י

שד״ב

תקנט

[תרמ״ז]

ב״ה יום ד׳ ט״ז סיון
ליובאוויטש

כבוד ידידי עוז או״נ המפורסם ווח״ס ונכבד מרומם י״א
כו׳ מו״ה שמואל בצלאל שי׳

ת״ל בעד החוה״ש, כה לחי.

מכתבו צירוף המכ׳ כי״ק אדמו״ר האמצעי זצוקללה״ה קבלתי

תקנח

מו״ה שמואל בצלאל: שפטיל. אגרות נוספות אליו — לעיל תקנה, ובהנסמן בהערות שם.
הרמ״מ מא״ז . . מלמד: הי״ר מנחם מאניש מאנעסזאן רצה לקחת את הרשב״ץ למלמד עבור בניו.

תקנט

מו״ה שמואל בצלאל: שפטיל. אגרות נוספות אליו — לעיל תקנה, ובהנסמן בהערות שם.

ברוב עונג וגודל תו״ח לכ׳ כאשר ידוע לו גודל תשוקתי ואהבתי לדברים האלו. ואי״ה אתחיל להעתיק את הביכל וכשיוגמר ההעתקה אשלח לו אי״ה. נא לשלוח לי עוד איזה דברים מהני מילי מעליותא.

. . . יקבל החוה״ש מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז אוהבו מלונ״ח תכה״י

שד״ב

תקס

[תרמ״ז]

ב״ה יום ד׳ ט״ז סיון
ליובאוויטש

כבוד ידידי עוז הרב המפורסם ווח״ס ונכבד מרומם י״א כו׳ מו״ה יעקב מרדכי שי׳

ת״ל בעד החוה״ש, כה לחי.

מכתבו נכון הגיעני. בדבר הבע״מ נראה שהוא בע״מ טוב וכבר כתב לו ידידינו רל״ח שי׳ שישלח פראבעס ממלאכתו, אך קרוב לודאי שלא יהי׳ אצלינו מפני החסרון הפנימי העיקרי כו׳.

מבריאותי ת״ל בשנה זו אינני עוסק ברפואות כלל והכל באופן אחד. ואקווה להשי״ת שישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

נא להודיעני משלומו הטוב ואם נשקט אצלו המחלוקת ויענג נפשי.

תקס

נרשם עלי׳ בגוכתי״ק אדמו״ר מוהריי״צ נ״ע:

אגרת הוד כ״ק אאמו״ר הרה״ק זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע, אל ידידו הרב ריי״מ נ״ע בעזפאלאוו, בשנת תרמ״ז.

אגרות נוספות אליו — לעיל תקנא, ובהנסמן בהערות שם.

בשנה זו . . ברפואות: ראה גם לעיל ח״א אגרות ט. טז. יח. כד, שבמשך השנים תרמ״ז-ח לא עסק ברפואות.

נשקט אצלו המחלוקת: עד״ז לעיל ח״א אגרת יח. לקמן תקסג.

קבלתי מכ' מר' ... שעשה איזה עסק בחערסאן, ותובע את ר' ... שילך אתו לד"ת או לסמוך על ג' אנשים, ומבקש שאכתוב לר' ... אך אין רצוני לכתוב לר' ... שי', ולכבודו אני כותב כאשר אתי כאשר תובע אותו כנ"ל בודאי היושר והצדק שילך אתו לד"ת או שיסמכו על ג' אנשים, וכבודו יכתוב לר' ... שי' כנ"ל.

בטח [ידוע] לכבודו מהקשו"ת של אחי הרמ"מ שי' למז"ט, יתן השי"ת [... ברו]"ג.

יקבל החוה"ש מאדה"ש כאוות [נפשו וידידו עוז דו]"ש [מלו]נ"ח תכה"י

שד"ב

תקסא

ב"ה יום ה' ט"ז מ"ח, תרח"ם ציון לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ידידי עוז המפורסם ווח"ס י"א כו' מו"ה יעקב שי'

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

מכתבו נכון הגיעני. ע"ד השמורה, לע"ע א"צ לקנות, ואכתוב אי"ה ללובלין להרה"ג ר"ז שי' אולי נמצא שם שמורה משנה זו, ואם גם שם אינו נמצא אז אודיע לו אי"ה ויקנה כבודו את השמורה. אנא לחקור עוד אולי נמצא בסביבם שמורה מהודרת משנה זו.

יקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שד"ב

מהקשו"ת של אחי הרמ"מ: בזוו"ש עם מרת בתי' בת אדמו"ר מו"ה נחום דובער מאוורוטש. על החתונה — לקמן אגרת תקסב.

תקסא

מו"ה יעקב: איעראוו. נרשם עלי' בגוכתי"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע „קאועל, ארעדייער". אגרות נוספות אליו — לעיל תקנג, ובהנסמן בהערות שם.
להרה"ג ר"ז: בעל ה„תורת חסד".

תקסב

ב״ה יום ב׳ ד״ב אדר תרח״ם ציון לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ש״ב (נכדי) יקירי הרב המפורסם ווח״ס נכבד
ומרומם י״א כו׳ מו״ה שניאור זלמן שי׳, וכא״ל שלום

ת״ל בעד החוה״ש, כה לחי.

מכתבו הארוך מיום י״ב שבט נכון הגיעני לגודל קו״ר ולשמחת לבבי אשר נודעתי משלומו הטוב, וא״א לי כעת לכתוב בארוכה ולהשיב על פרטי מכתבו, כי אין לי פנאי כעת וימי החג הבע״ל ממשמשין ובאין, ורק באתי בקיצור דקיצור להודיעו משלומי אשר ת״ל שלום לנו כה יתן ה׳ על להבא.

כבודו יקבל ב׳ אווז״ג ממאסקווע אחד ע״ס 68 רו״כ ע״ש חותנו, היינו חמישים על חשבון המאה, וח״י לא״ז הר׳ תי׳ מאמי מו׳ הר׳ תי׳, הב׳ ע״ס 50 רו״כ ע״ש כבודו, ושייכים לאביו (חתני) הרב שי׳. ובקשתי להודיעני מקבלת האווז״ג.

ע״ד הכי״ק אשר שלח אלי ונדרש לו עוד מעות ע״ז, אינני זוכר איך כתב במכתבו הראשון את המקח, ולזאת בקשתי שיכתוב לי כעת כמה נדרש עוד ואשלח לו אי״ה.

ע״ד הכי״ק דלקו״ת כי״ק ד׳ מהרי״ל זצ״ל, בודאי רצוני לקנותם אך לא על מקח זה, כי בערך נמצא כאן חמישים בוגין ויעלה 4 רו״כ עבור כל בוגין, וגם על החצי מזה (היינו 100 רו״כ) אתיישב היטיב. ובקיץ העבר רצה אחד למכור לי כי״ק אדמו״ר האמצעי זצוקללה״ה וכי״ק אאזמו״ר זצוקללה״ה ערך 125־150 בוגין, ובתוך זה מכ׳ כי״ק רבינו

תקסב

מו״ה שניאור זלמן: סלונים. אגרות נוספות אליו — לעיל תקנו, ובהנסמן בהערות שם.
אווז״ג: המחאה.
חותנו: ה״ר לוי יצחק סלונים.
על חשבון המאה: שקיבל רבנו על עצמו לשלוח לו תמיכה בכל שנה, כנ״ל שם. לקמן תקעא־ב.
לא״ז הר׳ תי׳: לאמו זקנתו הרבנית מנוחה רחל, שנפטרה בכ״ד שבט תרמ״ח, ועדיין לא הגיעה הידיעה לליובאוויטש.
לאביו (חתני): ה״ר מרדכי דובער סלונים. ראה לעיל ח״א אגרת ח, הטעם שמכנהו „חתני״.
ד׳ מהרי״ל: דודינו מהרי״ל מיאנאוויטש.

אדמו״ר הגדול זצוקללה״ה, ורצה ב׳ רו״כ עבור כל בוגין, ואח״כ נתרצה על 120 בוגין צירוף המכ׳ הנ״ל במקח 200 רו״כ, ואני לא נתרציתי ע״ז, ואחר ריבוי חליפות מכתבים שהי׳ בינינו בזה, נתרציתי ליתן עבור 150 בוגין צירוף המכ׳ הנ״ל סך 200 רו״כ, ולע״ע לא נתרצה המוכר, ותקוותי חזקה להשי״ת שיגיע הכי״ק הנ״ל לידי, כי צריכי׳ לקנות בלא התפעלות ולהגביל ההתפעלות הפנימיות, ועל כל דבר יש הגבלה, וההתפעלות הפנימית היינו הרצון האמיתי בכי״ק, פועל שמרוצה המוכר למוכרם במקח שאומרי׳ לו, וצריך זמן יותר מעט, ומי המה כעת הקופצים ע״ז, ולזאת לע״ע לא יאמר לו שום מקח, ובזמן מה נראה אי״ה.

מה שסיפר מהמכתב ששלח אליו כ״ק אאמו״ר זצוקללה״ה, כמדומה שזה אינו אמת, ובפרט מה שהדפיס אותם שזה שקר מוחלט כי לא מסר לדפוס שום כ״ק.

לצפת וטברי׳ ת״ו בקשתי שיסע על הוצאות שלי (ואשלח לו אי״ה כמה שיעלה) ויחפש אחרי כי״ק אך לא יראה התפעלות כנ״ל, ומה שימצא יודיענו, וח״ו לא יכחד ממני דבר.

ההדלקה בחברון ת״ו רצוני לקנות, אך על קבר רשב״י לא יקנה עבורי.

מה שכותב במכתבו שיש לו איזה דברים לשאול בדא״ח יכתוב לי, ואת אשר אדע אכתוב לו ולא אמנע ח״ו את הטוב מאתו. יתחזק ויתאמץ בלימוד דא״ח ובעבודת השי״ת כאשר כתבתי לו במכ׳ הקודמים, ומה אעשה א״א לי כעת להאריך ועוד חזון למועד.

יקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וש״ב (א״ז) ידידו עוז או״נ בלב ונפש ומאד דו״ש מלונ״ח תכה״י

שד״ב

נא ונא להודיעני מלידת זוג׳ תי׳.

ואברכו בברכת מז״ט עבור חתונת אחי ש״ב הרמ״מ שי׳.

לקנות בלא התפעלות: ראה בזה גם לעיל ח״א אגרת לט.
שסיפר: בעל כת״י הנ״ל.
ההדלקה . . עבורי: השווה לעיל ח״א אגרות יב־ג, ע״ד קניית ההדלקה בל״ג בעומר תרמ״ז.
בלימוד דא״ח . . במכ׳ הקודמים: ראה בארוכה לעיל שם אגרת טז.
חתונת אחי: על קשוה״ת — לעיל אגרת תקס.

תקסג

ב"ה יום ד' ט"ו אלול תרח"ם ציון לפ"ק
באד האלל

ייטיב השי"ת הכוה"ח לכבוד ידידי עוז הרב המפורסם
ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה יעקב מרדכי שי'

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

מכתבו נכון הגיעני. סיבת נסיעתי כי בזמן האחרון נחלשתי הרבה בכללות כחי, ונסעתי לויען לשאול עצת הפראפ' ושלחו אותי לפה לעשות הבעדער דפה, וזה קרוב לשבעה שבועות אני בפה. ואם כי אני אינני מרגיש עדיין הפעולה, אך הדאק' אומר אשר הוא מוצא פעולה לטוב ת"ל, ויש תקוה אשר במשך זמן ארגיש אי"ה ג"כ הפעולה לטוב. מפה אסע אי"ה שבוע הב[ע"ל] לויען, כמה אתמהמה בויען אינני יודע לע"ע, כי הפראפ' עדיין לא באו [לויען] ורצוני להתראות אתם קודם נסיעתי לביתי.

בקשתי להודיעני משלומו ה[טוב] ואם נשקטה המחלוקת נגדו, ויענג נפשי.

ת"ח לכבוד על אשר הז[כירני] לטוב בהאדיץ.

יקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש וייטיב לנו הש[י"ת] הכוה"ח כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שד"ב

אדרעס אלי לויען

תקסג

מו"ה יעקב מרדכי: בעזפאלאוו. אגרות נוספות אליו — לעיל תקנא, ובהנסמן בהערות שם.
נסיעתי: ראה גם לעיל ח"א אגרת כד.
נשקטה המחלוקת: ראה גם לעיל אגרת תקס, ובהנסמן בהערות שם.
בהאדיץ: על ציון כ"ק אדמו"ר הזקן.
אדרעס אלי לוויען: נחתך הגליון.

תקסד

[ערך אדר תר״נ]

... השערתי שאין זה מצד הקמצנות כ״א מפני שיש עליו איזה תרעומות ... אך גם זאת איננה דרך ישרה לאדם, וגם בפרט כזה אשר נוגע בנפש ממש אין להביט על הדברים כאלו.

וכל מעלת האדם אשר הוא מבחי׳ התיקון הוא בזיווג והתכללות המדות שיוכל להיות ב׳ הפכים בנושא אחד, ואף בדבר המנגד ממש ימצא את הטוב וייטיב לו עבור הטוב הנמצא בו. וזהו כל ענין התיקון בבחי׳ כלים רחבים והוא לקבל כל אור בדרך פרט דוקא, היינו ריבוי הפרטים שבהאור, ואז גם בבחי׳ הגבורה המצא ימצא בחי׳ החסד, כי בכל דבר ימצא טוב (וכמאמרז״ל יבמות דע״ח ע״ב) ויאמר ד׳ אל שאול ואל בית הדמים כו׳ אל שאול שלא נספד כהלכה ואל בית הדמים שהרג לנוב כו׳ קא תבע על שאול שלא נספד כהלכה וקא תבע על אשר המית הגבעונים, אין דא״ר מ״ד אשר משפטו פעלו באשר משפטו שם פעלו ופירש״י במקום שדנים האדם שם מזכירין פועל צדקותיו, ומבואר בדא״ח שזה מצד כלים רחבים דתיקון שמוצא הטוב שבו, ולזאת אף שהמית הגבעונים וראוי לעונש מ״מ מקפידים על העדר כבודו שלא נספד כהלכה שהרי הי׳ בחיר ד׳ כו׳.

והאדם באשר הוא מבחי׳ התיקון כמבואר בכ״ד ניתן לו כח זה ג״כ, וככה יתנהג האדם עפ״י הכוחות דתיקון הנתונים לו, וכמ״ש בלקו״ת פ׳ אמור בהביאור לד״ה והניף פ״א בשם הרמב״ם בהקדמה לפי׳ המשניות אשר כל בע״ח ואילנות יש להם פעל אחד או ב׳ פעלים (י״ל מפני שיש דיעה שגם בספי׳ דתוהו הי׳ כלולים יו״ד מיו״ד אך לא יותר ובספי׳ דתיקון ההתחלקות הרבה פעמים יו״ד מיו״ד וכמ״ש בתו״ח פ׳ נח ד״ה ויהי כל הארץ שפה אחת כו׳ פד״ו ומפני שבספי׳ דתוהו הי׳

תקסד

מהעתקה שבראשה נרשם „מכתב [רבנו אל] הרממ״ס״, ובכתי״ק רבנו „ערך חודש אדר תר״ן״. והיא באה בהמשך לאגרת (להנ״ל) הנדפסת לעיל ח״א לו, הנזכרת בהמשך האגרת שלפנינו.

גם באגרת דלעיל שם נכתב בכתי״ק „ערך בחודש אדר תר״ן״ אך האגרת שלפנינו נכתבה לאחריי.

בשתיהן מבקש רבנו את רממ״ס שיבא לעזר הי״ר אברהם אבלי פערסאן שנקלע למשפט ופשיטת רגל. במעשה הצדקה הזאת הרבה רבנו לכתוב במשך שנת תר״נ, לעיל שם אגרת לא, ובהנסמן בהערות שם. לקמן תקסו־ז. תקסט.

התחלקות יו"ד מיו"ד עכ"פ לכן ימצא בהם ב' פעלים) אבל האדם יעשה מעשים רבים משתנים זמ"ז כו' והוא מצד התכללו' התיקון.

ונראה לי דכ"ז מצד התכללות עצם הספי' דחו"ג עפ"י התיקון אבל ההתכללות הנעשה בהמדות חו"ג ע"י מדות הת"ת הוא למעלה יותר והיינו שגם הגבורה יתהפך לטוב והוא כמ"ש בכ"ד דת"ת הוא מדה"ר והרחמי' הוא שנותן מקום למדה"ד פי' הן אמת שעפ"י הדין אינו מגיע לו, מ"מ צריכי' לרחם עליו שהרי הוא חסר ההשפעה וצריכי' להשפיע לו מטובו ית', ונמצא דההתכללות הנעשה ע"י מדת הת"ת הוא שהם כלולי' לגמרי עד שאינם ספי' מחולקות שגם הגבורה יתהפך לטוב וחסד, מפני שבמדה"ר מאיר מבחי' אוא"ס דלאו מכאמ"כ ושם אינו תופס מקום מה שאינו ראוי כו', ולזאת מרחמי' עליו להשפיע לו. וזהו ב' בחי' התכללות המבואר בלקו"ת בהביאור והניף הנ"ל, וע' בלקו"ת פ' תזריע ד"ה קא מיפלגי פ"ג.

(וי"ל דזהו מ"ש בסש"ב פל"ב וגם המקורבי' אליו והוכיחם ולא שבו כו' שמצוה לשנאותם מצוה לאהב[ם] ג"כ ושתיה[ן הן] אמת, שנאה מצד הרע שבהם ואהבה מצד בחי' הטוב כו' וגם לעורר רחמים בלבו עליו כו'. וי"ל דמ"ש תחילה שצ"ל אהבה ושנאה זהו מצד התכללות דחו"ג מצ"ע וגם לעורר רחמי' כו' ומבחי' הרחמי' יוכל להוציא מגלות וכמ"ש במ"א בענין י"ג מדה"ר כו').

וזהו כל המרחם על הבריות מרחמי' עליו מן השמים (שבת דקנ"א ע"ב) פי' כל המרחם על הבריות שמשפיע לו אף שחטא כנגדו וע"ז מורה ל' בריות שהם אנשים פחותים (ועמ"ש בסש"ב שם) ע"ז מרחמי' עליו מן השמים אף שאינו ראוי כו' והיינו שלא יגרום שום דבר העדר ההשפעה ח"ו.

[ובדקות ופנימיות העבודה הוא ענין התעוררות ר"ר שע"ז נמשך בחי' ברחמיך הרבי' למלאות כל הפגמי' וזהו שנמשך בחי' האור אף שנפגם וע"ז מתתקן כו' וכמו"כ בגשמיות ע"י השפעות הטוב מבחי' הקדושה מתתקן הנפש כו' וד"ל].

וזהו מדתו של יעקב שהיא נחלה בלי מצרים שאינו נפסק לעולם. ואפשר י"ל דזהו שסמכו בגמ' שם מאמר הנ"ל להמאמרי' שקודם לזה, הכוונה שע"י שמרחם על הבריות כו' ניצול מכל מה שנא' שם קודם. וזהו מרחמי' עליו במדה"ר שהיא בלי מצרים וגבולי' כו'. ולפי"ז י"ל ג"כ מ"ש בשו"ע יו"ד סי' רמ"ז ס"ג בהגה וכל המרחם על אחרים

מרחמין עליו אין הפי׳ כפשוטו אלא כנ״ל שנמשך מבחי׳ מדה״ר העליונה שאינה מפסקת כו׳.

נחזור לענינינו שידידינו ... אין לו שום חיוב בדבר ואינו ראוי לנטור לו שנאה ח״ו, וכתבתי לו מכתב בארוכה ומפני השערתי כנ״ל כתבתי לו מענין אהבת ריעים איך שבאמת יסוד תורתנו וקיום עמינו הוא מצות ואהבת לריעך כמוך ומצות הצדקה וזה מובן היטב בדא״ח בכ״מ שע״י האחדות למטה נמשך בחי׳ שפע הטוב מלמעלה וכמ״ש כמים הפנים אל הפנים היינו התאחדות הלבבות למטה כן לב האדם העליון אל האדם התחתון כי ע״י האחדות מתאחדי׳ השרשי׳ העליונים כו׳ והעיקר האחדות ביראי אלקים המקיימי׳ תומ״צ שעי״ז ממשיכי׳ מבחי׳ פנימיות אחדותו ית׳ ע״י סדר השתלשלות עד למטה מטה באדם התחתון בעוה״ז הגשמי בבחי׳ השפעה שאינה נפסקת כו׳, ולכ״ז יש מקורים ויסודות נאמנים בדא״ח אשר הנחילנו אבותינו רה״ק זצוקללה״ה נ״ע זי״ע וכן ע״י מצות הצדקה וכמ״ש באגה״ק ד״ה וילבש צדקה כשריון ובד״ה אין ישראל נגאלין אלא בצדקה כו׳ ובכ״ד.

תקסה

[תרמ״ט־תר״נ]

ב״ה

כבוד ידידי עוז המפורסם ווח״ס י״א כו׳
מו״ה אשר שי׳,
חתנו האברך המופלֵ׳ ומפו׳ י״א כו׳ מו״ה איסר שי׳

מכתבם נכון הגיעני. קשה עלי לפסוק בדבר ישיבת יאלטא, והעיקר בהדרכת בנים, אם כי גם בניקאלייעוו יש מן המשמאילים, אמנם יש

וכחבתי לו מכתב בארוכה: דלעיל ח״א לו.

תקסה

מו״ה אשר: גרוסמן. אגרות נוספות אליו — לעיל ח״א מא, ובהנסמן בהערות שם. לקמן תקסח. תקעז. תקעח. תרלב. תרס. תרפד. תשמא. תשמז. תתכג.
חתנו . . מו״ה איסר: ינובסקי, נכד מוהרא״ד דלקמן.

ת״ל גם מהמיימינים, אך גם ביאלטא יש קצת מן אנשים פשוטים יר״א. סוף דבר אינני אומר דעתי בזה.

ויקבלו החוה״ש מאדה״ש כאוות נפשם וידידם עוז דו״ש מלונ״ח כה״י

שד״ב

לפרוש גיני בשלום הרה״ג המפורסם כו׳ מוהרא״ד שי׳, ולבקשו לשלוח לי ג׳ סידורי׳ הוצאה שני׳, א׳ רעגאל וב׳ פשוטים.

תקסו

ב״ה יום ד׳ ד״ו ניסן רנ״ת לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ידידי עוז הר׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה אליעזר משה שי׳

ת״ל בעד החוה״ש, כה לחי.

מכתבי כבודו נכון הגיעני וגדלה הנאתי ושמחתי בראותי אשר כבודו מכניס א״ע בעסק ידידינו הרא״פ שי׳ ומשכורתו תהי׳ כפולה מה׳ אלקי השמים והארץ החפץ במעשה המצות ובפרט מצות הצדקה העולה על כולם.

בדבר להסב המשפט לחאראל לפי דברי החו״ד אין זה כדאי, והעיקר צריכים לראות להתפשר עם הרודף... ולפי מכ׳ ידידינו

מוהרא״ד: מו״ה אברהם דוד לאוואוט.

סידורי׳ הוצאה שני׳: הסידור תורה אור עם ביאור שערי תפלה, שנדפס בשני׳ בשנת תרמ״ט. הרא״ד נפטר בח״י אדר תר״נ: א״כ נכתבה האגרת שלפנינו, אחר הדפסת ההוצאה השני׳ בשנת תרמ״ט ולפני ח״י אדר תר״נ.

תקסו

מו״ה אליעזר משה: מאדייעווסקי. אגרות נוספות אליו — לעיל ח״א לז, ובהנסמן בהערות שם. לקמן תקסז. תקפט. תקצ. תרלה. תרלה״י. תרמז. תרנא. תרנג״ד. תרנח. תרסה. תרפו. תשמו. תשעא. תשפא. תשפה. תשצא. תתד.

בעסק ידידינו הרא״פ: הי״ר אברהם אבלי פערסאן, הנ״ל אגרת תקסד, ובהנסמן בהערות שם.

לחאראל: ששם משמש הי״ר אליעזר משה כרב, ויוכל להשתדל להיות בעזרו.

הרא״פ שי׳ יסע כבודו לחארקאוו שבוע הבע״ל ובטח ישתדל בכל כוחו וה׳ יהי׳ בעזרו. וטוב שיצרף אליו את ידידינו הרח״ב לנסיעתו וברצות ה׳ יפעלו הרבה. ואני אשלח אי״ה מחר מכ׳ להר״י, ותקוותי חזקה בהשי״ת שיעזרינו למען שמו וישלח הצלחה בכל פעולתינו בהענין הנשגב הזה. ומכל הנעשה בקשתי להודיעני הכל.

ע״ד מאסקווא הנני כותב להרא״פ שי׳. בכלל מצידי אעשה אי״ה את אשר ביכולתי ואולי יודע כבודו איזה אנשים פרטים נכבדים במאסקווא ממכיריו אשר יוכל לעוררם, אך שיהי׳ בסוד. ישקיף ה׳ ממעון קדשו השמים וירחם על ידידינו הרא״פ שי׳ ויציליהו מהרודפים ר״ל ויעזריהו לישב בביתו במנוחה ושלוה כו׳. אם יתחדש אצלם איזה פלאן יודיעני נא.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח כה״י

שד״ב

תקסז

ב״ה יום ועש״ק ח״י סיון ש׳ רנ״ת לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ידידי עוז הר׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א
כו׳ מו״ה אליעזר משה שי׳

ת״ל בעד החוה״ש, כה לחי.

קודם חה״ש הי׳ ידידינו ר׳ מאיר מרדכי צערנין שי׳ במאסקווא בדבר ידידינו הרא״פ שי׳, והר״ן מא״ז נתעורר הרבה בזה להשתדל

הרח״ב: ה״ר חיים בער וילנסקי, מגדולי החסידים בקרעמענצוג.
מחר מכ׳ להר״י: ארלאזאראוו רבה של חרקוב. נדפסה לעיל ח״א מ.
מאסקווא: ראה אגרת שלאח״ז.

תקסז

מו״ה אליעזר משה: מאדייעווסקי. אגרות נוספות אליו — לעיל תקסו, ובהנסמן בהערות שם. וראה שם לתוכן האגרת שלפנינו.
במאסקווא . . הרא״פ: ה״ר אברהם אבלי פרסון. ראה אגרת שלפנ״ז.
ר״ן מא״ז: ר״נ מאנעסזאן.

בטובתו אך יחיד הוא ואין מי מתעורר לסייעו בדבר הזה. הַ צעלענאוו עפ"י דברי כבודו עמו נתעורר ג"כ וחפצו לדבר עם . . . ותקוותו שיפעל עליו, אך ההקדמה לזה מוצא הכסף הנצרכים לזה מסופק אני אם יעלה ביד הר"ן מא"ז לעשות, כי מצב בריאותו ימנעיהו הרבה מהעשי' בזה, וגם בהמקומות המוטלים אצלו בספק לא יוכל לנסות א"ע ולדבר שם. בל"ב לא נשלם המכוון, ומה יהי' מזה. זה קרוב לחמשה חדשי' אשר הוא נע ונד ר"ל ועדיין לא נעשה דבר אחד, ואין לו שום מקום כלל כו', וממש אין לנשוא מצבו הנורא והאיום השי"ת ברוב רחמיו ירחם עליו כו'.

ועתה באשר כבודו בטח יהי' בקרוב במאסקווא אבקשו לעורר שם את האנשים המיוחדים, ובפרט לדבר עם הג' פערשיץ (אשר ר"ן מא"ז לא דיבר אתם) והם בכוחם לעזור בדבר נכון וכבודו יוכל לעוררם בזה.

אבטח אשר כבודו יעשה הכל לטובת ידידינו הרא"פ שי' ובגלל הדבר הזה יברכיהו ה' בכל הטוב ברו"ג כו'.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שד"ב

תקסח

ב"ה יום ד' י"ד תמוז ש' תר"ן לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ידידי עוז המפורסם ווח"ס נכבד י"א כו'
מו"ה אשר שי' שו"ב

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

מכתבו בדבר האתרוגים הגיעני תמול. ובטח יקבל במועדו מכתבי

הַ: מקביל לתואר „מר" שבתקופתינו.

בל"ב: בינו לבינו.

זה קרוב לחמשה חדשי': א"כ היתה ההתחלה באמצע חורף תר"נ. וראה לעיל ח"א אגרת לא, ובהערות שם. וראה גם לקמן אגרת תקסט ובהערות שם.

תקסח

מו"ה אשר: גראסמן. אגרות נוספות אליו — לעיל תקסה, ובהנסמן בהערות שם.

מיום א'. ואפשר על סך קטן כדאי ליתן להרי"א על קאמיסיאן, והעיקר על הבל"פ, כי שונים הם במקחן, וגם לא על סכום גדול כ"א מה שבערך נמכר אצלו ולמדוד הדבר היטיב. ובאשר הזמן קצר כי בערך תחילת מ"א ולכה"פ ערך שבוע בחודש הנ"ל צריך הרמ"ד שי' להיות פה, אבקש את כבודו לראות להשיג את הרמ"ד שי' במכ' ויעשו את אשר אפשר להיות. וה' יהי' בעזרם.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שד"ב

תקסט

ב"ה יום א' ז' תשרי ש' תרנ"א לפ"ק
ליובאוויטש

ייטיב השי"ת החתימה וגמ"ח לכבוד ח"ד ידידי עוז הר' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה מנחם מאנש שי'

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

מכתבו מאמ"ד מער"ה נכון הגיעני. בדבר מלמד טוב עבור בניו שי' עלה בדעתי על הר' אברהם דובער שי' מבאברויסק אשר בטח ידוע לכבודו מהותו ומעלתו הרוממה אשר הוא למדן גדול בקי בש"ס, ומשכיל נפלא בדא"ח ויד לו בקבלה (וכמדומה לי שדרכו בדא"ח הוא ע"ד הרר"א ז"ל מהאמלי' מלובש באותיות והסבירי הרר"ה ז"ל) וגם יש

בל"פ: בלא פיטום.

הרמ"ד: הי"ר מרדכי דובער סלונים שהתעסק במכירת אתרוגי א"י. ראה לעיל ח"א אגרות לח־מז.

תקסט

מו"ה מנחם מאנש: מאנעסזאן. אגרות נוספות אליו — לעיל ח"א קטו, ובהנסמן בהערות שם. לקמן תשמ. תשעט. תשצה.

מאמ"ד: שם התעסק לטובת מעשה צדקה של הי"ר אברהם אבלי פערסיץ, כדלקמן בהמשך האגרת ולעיל ח"א אגרת לא. וגם מכאן נראה שאגרת הנ"ל היא מתשרי תרנ"א (ראה לעיל בהערות לאגרת תקסז).

מלמד . . בניו: ראה בזה לעיל אגרת תקנח.

אברהם דובער ש' מבאברויסק: בי"ר ירמי'. אודותיו בהתמים חוב' ב' (קכ [214]).

הרר"א: הר"ר אייזיק.

הרר"ה: הר"ר הלל מפאריטש.

לו יד בחקירה ותכונה, ויר"ש גדול, וכמדומה שהי' טוב לכבודו. אך דיברתי אתו כעת אודות זה, ואינו מתרצה ע"ז, כי בבאברויסק מספיק לו על הוצאתו והעיקר כי אנשי באברויסק לא יעזבו אותו בשום אופן, ואתו עמו בפה ר' שמחה (נגיד מעירו ומקושר איליו ומספיק אותו ג"כ) ואמר שהוא דבר הבלתי אפשרי, ואם ח"ו יסע מאיתם ישארו ריקם ח"ו מכל, כי מתאספים איליו ולומד אתם לקו"ת או תו"א והוא מחזיק אצלם כל ענין החסידות טאר ער זיי' דאס ניט טאן. וא"כ הוא דברים בטלים כו'.

מבלעדו מן האנשים אשר היו בפה לא מצאתי איש מוכשר לכבודו. בדברי עם הרא"ב והר"ש הנ"ל אודות זה אמרו שיש אצלם בבאברויסק מלמד אחד טוב ואומרים שיהי' טוב לכבודו וידברו אתו ויכתבו לכבודו מזה או יכתבו אלי ואני אודיעו אי"ה, וקראו אותו בשמו ר' ישראל ואני איני יודע אותו, ואומרי' שהוא מקורב לג' ב"ד הרש"נ שי'. ויודיעני כבודו כמה יתן שכר מלמד לזמן היינו חצי שנה.

בקשתי להודיעני מה פעל בטובת ידידנו הרא"פ שי' באמ"ד ובפד"מ ואי' ישאר ידידינו שי' אחרי נסיעת כ' לביתו אם באמ"ד או בפד"מ. והשי"ת ירחם עליו בשנה הבע"ל בשנת גאולה וישועה כו'.

בדבר האתרוג בטח כבר שלח ר"ק על אדרעס שלו כי נשלח לו האדרעס מפה קודם ר"ה, ומ"מ כתב לו ידידינו ר' מאיר מרדכי שי' שאם לא שלח עדיין ישלח ע"ש המשרת שלו. ואחשוב אשר כבודו בבואו לווארשא יסע מהוואגזאל ישר על הפאצט ויקבלו בו ביום, וא"ל יכתוב על הפאווייעסטקי דאווייערנסט לקבלה ע"ש עכו"מ, ויקבלה ביו"ט הראשון של חג בבוקר ומותר יהי' לכבודו תיכף בקבלו לברך עליו ע' בשו"ע או"ח סי' תרנ"ה ובבאה"ט שם.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש וייטיב לו השי"ת החתימה וגמ"ח כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שד"ב

לג' ב"ד הרש"נ: לגיסו בן דודי אדמו"ר מוהרש"נ מבאברויסק.

ר"ק: ר' (יעקב) קאפיל זעליגסאן שהתעסק במסחר האתרוגים, של הרמ"ד ובנו הרש"ז סלונים.

ר' מאיר מרדכי: טשערנין.

וואגזאל: תחנת הרכבת.

פאווייעסטקי דאווייערנסט: טופס קבלת החבילה.

בשו"ע או"ח ס' תרנ"ה: עכו"ם שהביא לולב לישראל מחוץ לתחום מותר ליטלו אפי' מי שהובא בשבילו. ובבאה"ט שם: הסכמת אחרונים דאפי' ביו"ט שני שהוא דרבנן מותר לומר לעכו"ם להביא לולב ואתרוג חוץ לתחום וכן המנהג במדינה זו.

תקע

ב"ה יום א' ער"ס ש' תרנ"א לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ידידי עוז המפורסם ווח"ס נכבד י"א כו'
מו"ה צבי הירש שי' אווערבוך

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

הלולבים והדסים קבלתי ובחרתי לולב אחד טוב ומהודר ואני נהנה מאד מאתו וגודל תו"ח לכבודו. ויתן השי"ת שנה טובה ומוצלחת בכל העניינים ברו"ג כו'.

ויקבל החוה"ש מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח כה"י

שד"ב

תקעא

ב"ה יום ג' ה' טבת תרנ"א לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ש"ב (נכדי) ידידי עוז ואו"נ הרב המפורסם ווח"ס
מרומם י"א כו' מו"ה שניאור זלמן שי'
וכא"ל שלום

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

מכתביו נכון הגיעני במועדם. ואתו הסליחה על העדר כותבי לו, כי בכל המשך הזמן הי' טרדות מטרדות שונות אשר מנעוני לכתוב.

תקע

כבוד . . אווערבוך: אגרת נוספת אליו — לעיל ח"א לה.

תקעא

סיומה נדפס לעיל ח"א אגרת כג.

מו"ה שניאור זלמן: סלונים. אגרות נוספות אליו — לעיל תקנו, ובהנסמן בהערות שם.

וראשית דבר אברכו בברכת מז"ט עבור הב"ז הנולד לו במז"ט (וכבר שלחתי ברכתי בהמכ' כללי שעשינו על כוס מלא ברכת ה' בחוהמ"ס), יזכם השי"ת לגדלו לתו' לחומע"ט בנחת ובנקל ויהי' באריכות ימים ושנים טובי' ויקבלו מאתו נחת רב די חפצם.

בדבר מסחור האתרוגים אם כי לא הרויחו בשנה הזאת, אך יש לקוות על השנים הבאים כי הסחו' מצאה חן בעיני הסוחרי' והקונים (לבד בריגא, ומ"מ תקותי שלא יפריע על להבא) שלא ראו אצל סאל' סחו' כזו ויחפצו אי"ה לסחור אתם...

ע"ד שמתייעץ כבודו אם יתחיל באיזה מסחור, עצתי לחדול מזה, וחס אני על הזמן שלו שילך לאיבוד ח"ו, וטוב סחרה מכל סחורה כו' ותקותי שיהי' לו אי"ה הוצאתו, כי מסחור האתרוגים אחשוב למסחור על להבא וירויחו בזה אי"ה. גם אשר אנחנו נותנים תקותי חזקה [שיהי'] בשלימות אי"ה, ואם כי לעת כזאת דחוק מאד וא"א לשלוח, אך יהי' אי"ה.

כמו"כ מה שחותנו ב"ד הר' שי' נותן לו בטח יתן לו על להבא וכסף החלוקה ובין כל אלה יהי' לו אי"ה כדי הוצאתו. ועתה יתחזק בלימוד לגבות העת האסיף ויעסוק בדברי א"ח ובזה ינתק מריבוי הטרדות ויתחזק בבטחונו בהשי"ת.

רציתי לשלוח לו איזה ענין אשר נדבר בר"ה דהאי שתא ובאמת עיקר המניעה מפני שאין לי מעתיק טוב שיעתיק בטוב מכ"י, כי הר"ש כותב איננו פה, ובהמשך הזמן אשלח לו אי"ה. ונא להודיעני באיזה ענינים בדא"ח הוא עוסק כעת איזה לעיוני ואיזה לגירסא. גם כללות זמנו איך נחלק ואם חוזר דא"ח בכל ש"ק ואיזה. גם במצב בריאותו איך הוא בחלישות הלב וכאב הראש אם הוקל אצלו כ"ז נא להודיעני בפרטיות ויהי' לי לעונג.

בדבר הדודאים אם כי הם אַנטיק כאשר כותב כבודו ועדין לא

הב"ז הנולד לו: מנחם מענדל שמואל. ראה לעיל ח"א אגרת יו"ד ובהערות שם.
סאל': סוחר האתרוגים סאלנטר.
אנחנו נותנים: מאה רו"כ לשנה, כנ"ל אגרת תקסב.
חותנו: הרלוי"צ סלונים.
כסף החלוקה: מכולל חב"ד.
הר"ש כותב: ה"ר שמואל רבינוביץ, המכונה ר' שמואל דער שרייבער, סופר רבנו.
כאב הראש: ראה לעיל אגרת תקנו, ובהנסמן בהערות שם.
בדבר הדודאים: ראה גם אגרת שלאח"ז.

קבלתי אותם, אך למותר לגמרי שלחם לפה וכאשר ידוע לו טבעי, עליו לדעת שלא אשתמש בהם, וחס אני על הסך הרב שהי׳ באפשרו לקבל עבורם וכשאקבלם אשלחם אי״ה לכ״א ב״ד הר׳ שי׳ ואפשר יקבל עבורם איזה סך, אם כי בכלל מעטים המה אצלינו המחזיקים בענינים אלו, ומ״מ אפשר ישיג עליהם קונה...

תקעב

ב״ה יום ד׳ טו״ב אד״ר תרנ״א לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ש״ב (חתני) ידידי עוז הרב המפורסם ווח״ס נכבד
י״א בנש״ק כו׳ מו״ה מרדכי דובער שי׳

ת״ל בעד החוה״ש, כה לחי.

מכתבו נכון הגיעני. הנני שולח לו מכ׳ מאחיו הרלו״י שי׳ שקבלתי [מ]כבר ומבנו וב״ב שי׳ שקבלתי שבוע דנא. מאחיו ב״ד הר׳ שי׳ קבלתי ג״כ מכתב בארוכה בהנוגע לבנו (נכדי) הר׳ שי׳ ומה אוכל לעשות בין כל הדברים הנוגעים לי מצבם גם מצב בנו שי׳ בתוכם אך אין לי עוזר בזה ומה אעשה. הסך אשר קצבנו לו הוא מאיזה סכום שלנו שעשינו אותו לקרן קיימת והפירות ניתן לו, ואח״כ עשינו גם בהקרן טובה לאחד באופן שיהי׳ קיים הקרן והפירות, והם קיימים ת״ל ותקוותינו גם על להבא שיהי׳ קיים אי״ה. אך קשה מאד להוציא משם הפירות, ואי״ה יהי׳ בשלימות אך הזמן א״א להגביל.

בדבר החוב עלי, הוא חוב שלא ידעתי מאתו מקודם כלל ולא שערתי כלל. אך באשר הוא שלם כך צריך אני להשיב לו. אמנם עתה הוא מהנמנע ואי״ה אראה כו׳.

בד״כ הרחמנות גדול עליו עד מאד והטרדות מבלבלים אותו

לכ״א ב״ד הר׳: לכבוד אביו בן־דודי הרב מרדכי דובער סלונים.
עליהם קונה: מכאן ואילך נדפס לעיל ח״א אגרת כג.

תקעב

מו״ה מרדכי דובער: סלונים. אגרות נוספות אליו — לעיל ח״א ח, ובהנסמן בהערות שם.
הסך אשר קצבנו: מאה רו״כ לשנה. ראה לעיל אגרת תקסב.

מתו"ע וכ"ז נוגע לי הרבה אמנם כאשר אין בידי להושיע עתה. יאמין לי אז מיר איז דערפון זייער ניט גוט ואך בה' אשים תקוותי הוא יעזר אי"ה בכל הענינים כו'.

הדודאים קבלתי ובאמת הם דבר פלא נורא מאד ושוים הסך שקצב עליהם בעד הפלא שבהם ואני מצד הסגולה שאומרי' שיש בהם אינני חפץ לעשות מאומה ורק מצד הפלא שבהם, אחשוב אשר כ' יוכל לקבל עבורם סך נכון הרבה יותר ממה שאתן אני, והיינו כשיַראם באיזה מוזֵייעֶם (מקום קיבוץ דברים נפלאים) וביותר בחו"ל כמו בויען וכדומה אשער שיקח עבורם סך נכון, ואינני יודע אם נחוץ לשולחם לכ' עכשיו בהיותו בדרכו, ובהיותו פה אי"ה על חה"פ הבע"ל יקחם. אך אם יצא אשלח למקום שיכתוב לי.

בנו (נכדי) הרב שי' כותב לי שבדעתו לקנות נחלה סמוך ליפו, מקום מושב הר"ח שמערלינג ועוד הרבה מאנ"ש, ויעלה הקרקע והבנין חמשׁה מאות רו"כ. בחשבון כזה חותנו שי' הבטיח ליתן לו ע"ז 200 רו"כ, וימכור התכשיטין של זוגתו תי' (כשיפדם) ויהי' ג"כ 200 רו"כ והמותר יקווה לה' שישלח לו כו', ולא יצטרך לשלם דמי דירה 80 רו"כ לשנה ויהי' יחד עם אנ"ש ומניין חב"ד כו', ולדעתי זה דבר נכון כשיהי' לו הסך הנ"ל.

הרד"צ עוד לא הי' בפה, וכשיהי' בפה אֹדבר אתו אי"ה. ואם להניח לגמרי לא אוכל לייעצו דבר בזה, וכתבונתו יעשה. ובקשתי להודיעני אם דיבר בדרכו בדבר אתרוגים על להבא ומה רוח העם בזה, ומה פעל ברהצ'.

אצלינו אכ"ח ת"ל כולנו ב"ה בחו"ש כה יתן ה' על להבא.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו ונ"ד (חותנו), ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שד"ב

מתו"ע: מתורה ועבודה.

הדודאים: ראה אגרת שלפנ"ז.

נחלה סמוך ליפו: בשנת תר"ס נתמנה לרב חסידי חב"ד ביפו, כדלעיל ח"א אגרת קא ובהערות שם.

הרד"צ: ה"ר דוד צבי חן.

ברהצ': במקום הועד של מעות כולל חב"ד בראהאצ'אוו (רוגוצ'וב), לשם נסע הרמד"ס לסדר את דבר החלוקה.

תקעג

ב"ה יום ב' י"ג אד"ש תרנ"א לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ידידי עוז או"נ הרה"ח המפורסם נכבד ומרומם י"א
כו' מו"ה יעקב מרדכי שי' וכא"ל שלום,

מכתבו נכון הגיעני. השי"ת ינחמו בכפליים לתושי' ולא יוסיף לדאבה עוד ח"ו, וישמרם השי"ת מכל צו"צ נו"מ ויאריך השי"ת ימיהם ושנותיהם בטוב ובנעימים ברו"ג כו', ואל יפול לבו ח"ו ויתחזק באמונתו האמיתית בה' אחד המנהיג את העולם במדת הרחמים ובודאי מעתה יהי' אי"ה הכל טוב בגלוי (כי בחיזוק האמונה נעשה הכל טוב בגלוי כמ"ש באגה"ק).

את הפיוט יחליף על נתינת צדקה כמ"ש כ'.

ובקשתי להודיעני בפרטיות מבריאותו ומשלומו ומשלום ב"ב. ויחזק א"ע ויחזק את ב"ב בדברים הנכנסים אל הלב לבטוח בה' והוא יעזרם אי"ה הכל לטוב כו' . . .

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז או"נ דו"ש מלונ"ח תכה"י

שד"ב

כתבתי פ"נ עבורו ושלחתי על האהל ע"י ידידינו ר' חנוך הענדל שי'.

תקעג

מו"ה יעקב מרדכי: בעזפאלאוו. אגרות נוספות אליו — לעיל תקנא, ובהנסמן בהערות שם.
צו"צ נו"מ: צרה וצוקה נגע ומחלה.
באגה"ק: סי' יא.
ר' חנוך הענדל: קוגל, משפיע בליובאוויטש.

תקעד

ב"ה יום א' ר"ח סיון תרנ"א לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ידידי עוז המפורסם ווח"ס נכבד י"א כו'
מו"ה יעקב שי'

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

מכתבו צירוף הסך 44 רו"כ מעות אח"פ נכון הגיעני. בדבר הר"ש אחשוב אשר בקרב יהי' במחנינו והוא ישיב להם זמן ברור למתי יהי' אצלם.

בריאותי הכל במצב אחד והשי"ת יחזקיני ויאמציני וישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו'.

ויעזריהו השי"ת בכל ענינו ברו"ג כו' ככל מאוויי נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שד"ב

אמי מו' הר' תי' ב"ה בחו"ש ופב"ש הטוב.

הענין עם הר"ז הארנש' עוד לא נגמר, ואם הענין טוב בעצם כפי ג' חכמתו יתי' נקווה שיוגמר בקרב אי"ה.

תקעד

מו"ה יעקב: איעראוו. אגרות נוספות אליו — לעיל תקנג, ובהנסמן בהערות שם.
אח"פ: ארץ חפץ, מעות כולל חב"ד.
הענין עם הר"ז הארנש': השידוך למרת חי' מושקא אחות רבנו עם ה"ר משה בן ה"ר זלמן הארנשטיין.
ראה לעיל ח"א אגרת נה. לקמן תקעו-ז. תקעט. תקפ.
ג': גזירת.

תקעה

ב״ה יום ד׳ ד׳ סיון תרנ״א לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ידידי עוז הרה״ח המפורסם נכבד ומרומם י״א כו׳
מו״ה יעקב מרדכי שי׳ וכא״ל שלום

ת״ל בעד החוה״ש, כה לחי.

זה ערך שבוע אשר כתבתי לו מכ׳ באריכות, בטח נתקבל, ולפלא שלא קבלתי מאתו תשובה עליו.

ועתה באתי לבקשו כאשר שמעתי שהעיר (קאלאניע) סאראקע צריכה לרב ומורה (כי ידידינו ריצ״ד נסע משם ובאו לכלל הסכם ליקח רב) רצוני שיקחו את הרב דמחנינו ר״ד יאקובסון אשר לפי״ד טוב הוא להם כי הוא בעל הוראה ורחוק מן המחלוקת לגמרי ויודע איך לכלכל דבר להשוות הדיעות. ולזאת אבקשו אולי יוכל לפעול בזה איזה דבר שיבוא לידי פועל, כי זה נוגע אלי, והשערתי אשר דבריו יפעלו שמה ואופן העשי׳ ידוע לכבודו. ותמול שלח הרב דמחנינו מכתב להקהל דשם אודות זה, וכתב להם שי[ש]אלו עליו אצל כבוד מעל׳ ובטח ישיב כנצרך, אך אחשוב אשר כ׳ יוכל לידע איך נתקבל מכתבו אצל הקהל (ע״י רז״ו אחי ר״י דאברוסקין) ויודע מזה אפשר צריכים התעוררות מכבודו טרם ישאלו מאתו ובאיזה אופן תהי׳ העשי׳ באופן שיתקבל לרצון כו׳. איך שיהי׳ אבקשו לפקח בזה בעינא פקיח[א] ולראות ולעשות מה שאפשר להיות מציידו שיבוא הדבר לפועל אמנם צ״ל בהשכל כו׳ כי באמת לפ״ד טוב הדבר לפניהם כנ״ל.

מאפס הפנאי אקצר ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שד״ב

לפ״ד ראשית דבר יכתוב מזה לרז״ו הנ״ל וידע מאתו איך לכלכל דבר כו׳.

מכתבי דנא לא יראה לשום אדם זולתו.

תקעה

מו״ה יעקב מרדכי: בעזפאלאוו. אגרות נוספות אליו — לעיל תקנא, ובהנסמן בהערות שם.
רצוני . . יאקובסאן: ראה לעיל אגרת תקנז, ובהערות שם.

תקעו

ב"ה יום ג' ח' תמוז תרנ"א לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ש"ב (נכדי) ידידי עוז הרב המפורסם ווח"ס י"א כו'
מו"ה שניאור זלמן שי' וכא"ל שלום,

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

ראשית דבר אברכו בברכת מז"ט בעד הקשות"נ של אחותי תי' עם ב"ג החתן הנעלה מוהר"מ בן הג' ר' זלמן האירינשטיין, יאמר ה' לדבק טוב ויעלו על במתי הצלחה מעלה מעלה ויהיו בכה"פ כפי רצון אבותינו הק', אכי"ר.

תמול בקר קבלנו שני הטע"ג שלו ונבהלנו ממש לא ידענו מה זה, כ' אביו ש"ב הר' שי' כמעט יצא מגדר הכלי בהתפעלות גדולה, וגם אנחנו כולנו נשתוממנו ונבהלנו ע"ז כמה יגיעות יגענו עד אשר בעז"ה נבנה איזה יסוד שנתפרסם שמם כשם הגדולים וכולם רוצים לסחור אתם ויש תקווה שיתפרנסו מזה הן בשנה זו הי' ריווח רבתי וגם על השנים הבאים הייתם סוחרים גדולים, ועתה הפסדתם הכל ח"ו. כבר נתקשרתם בברית מסחר עם העולם. הלא הד' סוחרים אשר כ' אביו שי' עשה חוזה אתם הם מהסוחרים הגדולים בארצנו ... אולי עוד הדבר בידו לתקן היינו להניח את הסך 130 נאפאלעאן אצל הרב לתבוע אותו לד"ת ועד שיעמד בד"ת יאסור עליו הרב למכור סחורה לאחרים, וככה להמשיך הדבר עד שיבואו הסוחרים וכ' אביו שי' אולי ישתוו אתו באיזה אופן שיהי' או יראו הסוחרים בעיניהם שא"א לעשות מאומה והייתם נקיים בהסך 130 נ' שיתנו להם. ואינני מדבר בהריווח שלהם בהאי שתא אשר גם זה דבר גדול מאד אך מה שנוגע להסוחרים מהחצי ארץ רוסלאנד ובזוי שמם לעולם ח"ו וח"ו.

אין סדר לדברי מכתבי מפני שאנחנו מבולבלים ממש מכל המעשה הזאת, וה' יגמור בעדם לטוב.

תקעו

מו"ה שניאור זלמן: סלונים. אגרות נוספות אליו — לעיל תקנו, ובהנסמן בהערות שם.
הקשות"נ של אחותי: ראה לעיל אגרת תקעד.
לסחור אתם: במסחר האתרוגים. ראה גם אגרת שלאח"ז.

אשים קנצי למילין והשי״ת ברוב רחמיו וחסדיו יעזור להם בכל עניניהם ופרטיהם. ומ״מ אבקש כבודו איר זאלט דאס ניט שטארק צוא לאזין צוא זיך קיין זאך טוט זיך ניט אליין והכל מה׳ נאר מיא דארף טאן טאמער וועט מען קענען העלפין[ן] ויתקדש בזה שם שמים.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וש״ב (א״ז) ידידו עוז דו״ש וטובתו באה״ר ועזה כה״י

שד״ב

תקעז

ב״ה יום א׳ ד׳ תמוז תרנ״א לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ידידי עוז המפורסם ווח״ס נכבד י״א כו׳
מו״ה אשר שי׳ שו״ב

מכתבם נכון הגיעני ויעזרם השי״ת בכל עניניהם לטוב ברו״ג כו׳. כאשר ב״ד הרמ״ד סלאנים נוסע עתה לאח״פ שלום, וצריך לקבל פאס גוב׳ והמצטרך לזה קיבל הכל, ועצם הפ׳ יקבל במחנם, ולזאת אבקשו להשתדל ולהתאמץ בזה בכל מה דאפשרי שיבוא הדבר לידי פועל. ובאשר נסיעתו נחוצה בקשתי כל מה שאפשר להכין קודם (כי הוא יתעכב יום או יומיים בקרמ״ץ) בכדי שלא יצטרך להתעכב הרבה מה טוב.

מכל מסחור האתרוגים שלו לע״ע גרם רק עגמ״נ לעצמו וה׳ יודע מה יהי׳, כי עשה קאנטראקט עם הספרדי ביפו, והוא מכר כאן סך מסוים לסוחרי׳ גדולי׳ בפה (בשטר וקנס עה״צ העובר כו׳) והי׳ מרויח אי״ה סך נכון, וגם שמו הי׳ נשאר בין הסוחרים כי לא הכביד עליהם בהמקח, ובסוף נתחרט הספרדי ואינו נותן הסחו׳, וממילא בטל כל

תקעז

מו״ה אשר: גראסמאן. אגרות נוספות אליו — לעיל תקסה, ובהנסמן בהערות שם.
לאחד״פ: לארץ חפץ.
לקבל פאס: ראה אגרת שלאח״ז.
בקרמ״ץ: בקרמנצוג.
האתרוגים . . עגמ״נ: ראה אגרת שלפנ״ז.

המסחור ונקי מן הריווח ויש לו עגמ״נ רב מהסוחרים, וה׳ יודע סוף הדבר. ירחם עליו השי״ת ויעזור לו בכל עניניו לטוב כו׳.

עתה אבקשו להודיעני בדבר ידידנו הרשב״ץ שי׳ כאשר כבר דברתי עם כ׳ אשר בדעתי אודותיו, ועתה כאשר ת״ל נגמר השידוך למז״ט ומצאנו את החתן שי׳ שיש לו חוש טוב ת״ל ומוכשר לקבל צורת הטוב אי״ה, ודברתי עם המחו׳ שי׳ אודות הרשב״ץ וכן כתבתי לו עתה ג״כ מזה כי זה אצלי מהעיקרים שילמד דא״ח, ולזאת בקשתי להודיעני אחת אם יש להרשב״ץ חוש לַמד (והיינו בנגלה, כי בדא״ח ידעתי אותו היטיב) הב׳ אם לא נשתנה מהותו ואם לא פג טעמו במשך הזמן האחרון. וכ״ז בקשתי להודיעני בהקדם כי נצרך יהי׳ לי להשיב להמחו׳ כשאקבל מאתו מכ׳, ולע״ע לא ידבר עם הרשב״ץ מזה עד שאכתוב אליו.

חתנו שי׳ סיפר לי שיש איזה תקווה אשר ידידינו הרא״פ שי׳ יהי׳ לו איזה קאמיסיאן ממחנם לאמש״ד ובקשתי להודיעני אם בא לידי פועל. לפי מכ׳ שקבלתי מאתו ערך ג׳ או ד׳ שבועות אין לו שום עסק עדיין והשי״ת ירחם עליו בכל עניניו לטוב כו׳.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שד״ב

יפרוש נא גיני בשלום ידידי עוז אנ״ש יחיו.

היום קבלתי מכתבו ויעזור השי״ת לכולם ככל מאוויי נפשם לטוב ברו״ג ויזכינו כולנו לשמח בשמחת הנשואין למז״ט ברוב עונג וחדווה כו׳. ונא להודיעני בהקדם בדבר הרשב״ץ שי׳.

הרשב״ץ: ה״ר שמואל בצלאל שפטיל.
החתן: ה״ר משה הארנשטיין. ראה לעיל אגרת תקעד.
שילמד דא״ח: ראה אגרת תקפ דלקמן.
חחנו: ה״ר איסר יונובסקי, דלעיל אגרת תקסה.
הרא״פ: ה״ר אברהם אבלי פרסון.
לאמש״ד: לאמשטרדם.

תקעח

[שלהי תמוז תרנ"א]

ידידי עוז החסיד המפורסם כו' מוהר"א שו"ב שי'

שבוע דנא שלחתי איליו מכתב ובקשתיו שישתדל בדבר השגת הפאס בהקדם האפשרי, ועתה אכפיל בקשתי להתאמץ בכל עוז ולא יהי' שום מניעה כו', וישיבני על הפרטים שכתבתי במכ' הנ"ל.

ידידו עוז

שד"ב

תקעט

ב"ה יום א' ד"ד תמוז תרנ"א לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ידידי עוז המפורסם ווח"ס נכבד י"א כו'
מו"ה יעקב שי' איראוו

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

מכתבו נכון הגיעני. בדברי קביעות זמן נסיעת הר"ש שי' למחניכם לא אוכל אני לכתוב לו מאומה ובטח יברור הר"ש הזמן הטוב לשניהם ויכתוב לו.

עבור אחותי תי' גמרנו ת"ל השידוך עם מחו' הר"ז הארנשטיין וביום א' דר"ח דנא הי' הקישורי תנאים למז"ט. יתן ה' שיהי' בגדא

תקעח

נכתבה בהמשך לאגרת שלפנ"ז.

תקעט

כבוד . . איראוו: אגרות נוספות אליו — לעיל תקנג, ובהנסמן בהערות שם.
נסיעת הר"ש: ראה לעיל אגרת תקעד.
אחותי . . הארנשטיין: ראה לעיל שם.
הקישורי תנאים: ראה אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע ח"ג אגרות תשעט־תשפ על מסיבת קשוה"ת.

טבא ויעלה זיווגם ליפה ויעלו מעלה מעלה ברו״ג כפי רצון אבותינו הק׳.

ראינו את החתן אחי הרז״א שי׳ ואני ובחננו אותו בלימוד ומצאנו אותו טוב וישר, והוא יר״א, ותקוותינו שיהי׳ כלי לקבל דא״ח ג״כ. יעזור לנו השי״ת שיהי׳ כפי רצון כ״ק אאמו״ר זצוקללה״ה נ״ע זיע״א.

זמן החתונה הוגבלה בי״ד סיון שנה הבע״ל יתן ה׳ שנשבע מהם רב טוב ברו״ג כו׳.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח כה״י

שד״ב

תקפ

ב״ה יום ג׳ י״ד מ״א תרנ״א לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד המיול״ג האברך היקר ונעלה מופלג ומפורסם חו״נ
י״א מו״ה משה שי׳

יקרת מכתבך מיום ט״ז חודש העבר נכון הגיעני במועדו לעונג נפשי אשר נודעתי מבריאותך הטוב, ונהניתי מאד על אשר שוקד אתה על התורה כמאז כן עתה, ויתן ה׳ והי׳ לבבך זה כה״י לעסוק בדברי תורה וטוב לך כל ימיך ברו״ג.

ועתה יקירי באשר כאח אתה לי וכבן אחשבך וטובתך נוגע אלי אבקשך שתתחיל ללמוד ספר של בינ[ו]נים הנקרא תניא המלמד לאדם דרכי החיים לחיות בחיי אלקי (כמ״ש ואתם הדביקים בה׳ אלקיכם חיים כולכם היום, דהחיות של ישראל הוא מה שדביקים באלקים

בי״ד סיון שנה הבע״ל: תאריך זה נזכר גם בהזמנה לחתונה הנדפסת לעיל ח״א אגרת נה. וראה בהערות שם שהחתונה התקיימה ביו״ד אלול.

תקפ

סיומה נדפס לעיל ח״ב תקיז.

המיול״ג . . מו״ה משה: המיועד להיות גיסי ... הארנשטיין. אגרת נוספת אליו — לעיל ח״א עא.

חיים, ואז נקראים חיים בעצם כמ״ש במדר׳ עשרה דברים נק׳ חיים הקב״ה תורה וישראל כו׳). וידעתי אשר תביניהו אי״ה אם כי באמת עמוק עמוק הוא מאד מי ימצאינה, אך ע״פ הפשוט בכח כל אדם להבינו, ויותר אינו נצרך למתחילים כ״א לידע את הפשט והמבוקש בכל ענין. ותלמוד רק ב׳ פרקים בשבוע היינו שכל פרק תחזור ב׳ או ג׳ ימים ואח״כ תלמד פר׳ הב׳. אך שתתבונן בכל ענין מה הוא דורש מעמך, והיו הדברים האלה חקוקים על לוח לבך ויפעלו בך בנפשך לאהבה את ה׳ וליראה אותו.

תקוותי אשר תמלא את מבוקשי כי טובתך האמיתי בזה הנוגע בחיי הנפש ממש. והשי״ת יהי׳ בעזרך שתהי׳ מעובדי ה׳ באמת.

ת״ל בעד החוה״ש השוכן אתנו כולנו, כה יתן לימים הבאים לקראתינו לשלום. אבקשך להודיעני משלומך ובריאותך הטוב ויהי׳ לעונג נפשי.

תקפא

ב״ה יום ב׳ ד״ה אלול תרנ״א לפ״ק
ליובאוויטש

ייטיב השי״ת הכוה״ח לכבוד ידידי עוז הרב המפורסם
וח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה יעקב מרדכי שי׳
וכא״ל שלום,

ת״ל בעד החוה״ש, כה לחי.

מכתבו מי״ב חו״ז לנכון הגיעני. בדבר הדירה שלו בהחשש אם זה בנין חדש. הל׳ האמור בס׳ חסידי׳ בהצוואה ז״ל בסעי׳ י״ז לא יבנה בית של אבנים אלא יקנה, סעי׳ י״ח ואם בנה לא ידור בו ימים כו׳ ושל עץ ספק, סעי׳ י״ט לא יבנה אדם בית על קרקע שלא עמד בו בנין מעולם, ובסעי׳ ד׳ כ׳ עצה לזה המבו׳ בסי״ט שלא ידור בה שנה תמימה. ומכ״ז

תקפא

מו״ה יעקב מרדכי: בעזפאלאוו. אגרות נוספות אליו — לעיל תקנא, ובהנסמן בהערות שם.
הדירה שלו בהחשש: לקנות בית חדש שלא דר בו אדם מעולם. וראה בזה לקמן אגרת תרסב.

נראה שאין זה נוגע לענינו כלל, ובפרט כי בודאי לנו בה אנשים כי איך יעזבו הפאבריק בלא אנשים ומס' לנו בה הפועלים או הממונים.

ובנידון התנור כ' שם בסעי' נ"ח וז"ל לא יתוץ אדם תנור וכירים שאופים בו להשתמש באותו מקום כו'. ולפ"ז הדקדוק דוקא על תנורים שאופין בהם משא"כ תנורי בית החורף שאינם רק לחמם הבית אינן בכלל הזה. ומ"מ אם אפשר שלא להשתמש בהמקום ההוא אפשר נכון הדבר.

והשי"ת יעזריהו לדור בה ברוב הצלחה ברו"ג בכה"פ. והשי"ת יחדש לו שנה טובה ומתוקה ברו"ג.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש וייטיב לו השי"ת הכוה"ח בתוך כו' כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שד"ב

ביתי ובני יחי' ב"ה בחו"ש.

תקפא*

[טבת־שבט תרנ"ג ?]

כבוד ידידי עוז המפורסם ווח"ס י"א כו' מוהר"ן שי'

בקשתי להודיעני אם נתראה עם ח"ס, שכחתי לשלוח הכתב דחנוכה לב"א שי' כהבטחתי והנני שולחו עתה מוסג"פ שני העתקות א' בשביל ב"א שי' והב' יהי' מטובו למסור להרש"ל בן הרא"ש מאה"ק.

לפלא בעיני אשר עוד לא בא לויט' כי זה כחמשה שבועות שנסע מפה להיות בקרב במחנם. גם מכ' לא קבלתי מאתו במשך הזמן הזה, ולא ידעתי מה זה.

ובנידון התנור: ראה בזה לעיל ח"א אגרת נד, ובהנסמן בהערות שם.

תקפא*

ע"פ הכתב נראה שנכתבה בין השנים תר"נ־תרנ"ה. הרש"ל אליעזרוב נסע מחברון לרוסיה בשנת תרנ"ג (ראה לעיל ח"א אגרת נט ובהערות שם), א"כ אפשר שגם האגרת שלפנינו נכתבה באותה שנה. מהתוכן נראה שנכתבה כחמשה שבועות אחר חנוכה. בשעה שהי' הרשיל"א בליובאוויטש שמע המאמר דחנוכה מאת רבנו. לאחר שנסע מליובאוויטש לויטבסק שלח אליו רבנו הכתב מהמאמר.

מוהר"ן: בראשה נרשם בכתי"ק כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע „ויטעבסק, מאריאשין".

כשיהי' בויט' מהנכון הי' שאחותי תי' תבקש את ש"ב ר' חיים משה שי' אליכסאנדראוו שיהי' הוא (עם עוד אחד) מעשה עבורו, כי ראוי הוא מאד להשתדל בטובתו. ורח"מ הנ"ל ביכולתו כשירצה לעשות דבר נכון. ובקשתי להודיעני אודות זה.

בקשתי לקנות עבורי קאלענדאר יומי כפי המוסג"פ. גם יבקש מהר"י ליבערמאן הנו' האחרון מהטאבעלין דחו"ל ולשלוח ע"י הקאמיס' ואשלחו חזרה אי"ה.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שד"ב

תקפב

[תרנ"ג]

ב"ה יום ג' ד"ו אדר

כבוד ידידי עוז הרה"ח המפורסם נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה יעקב מרדכי שי'

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

מכתבי כ' הזאקאזנאי כן גם צירוף הסך כ"ד רו"כ נכון הגיעני. לא הושבתי לו עד כה מפני כמה ענינים המטרידים ומבלבלים ולוקחים זמן הרבה. גם במשך הזה הייתי איזה שבועות שלא בקו הבריאות, כי נתקררתי, ל"ע, ונתהווה אצלי חום ונמשך בערך שבוע, אח"כ מזה נתנפחו אצלי בשר השיניים ולא יכולתי לדבר, ל"ע, ומכ"ש לאכול, ומזה

אחותי: מרת דבורה לאה גינזבורג.

תקפב

ע"פ הכתב כו' נראה שנכתב אחר שנת תר"ן וא"כ מתאים התאריך רק לשנת תרנ"ג.
מו"ה יעקב מרדכי: בעזפאלאוו. אגרות נוספות אליו — לעיל תקנא, ובהנסמן בהערות שם.
הזאקאזנאי: דואר רשום.
נתנפחו אצלי בשר השיניים: כעין זה הי' לרבנו גם בחורף תרס"ב, כדלקמן אגרות תשעח־פ.

סבלתי ערך ג' שבועות נוסף על הנ"ל, וגם נחלשתי מזה. אמנם עתה ת"ל שבתי לאיתני הראשון. השי"ת יחזקיני ויאמציני כו'.

... ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

ב"ב יחיו ב"ה בחו"ש, כה יתן ה' על להבא.

תקפב*

[ט"ו סיון תרנ"ו ?]

הנכון שישיב כבודו על מכ' זה החלט דבר ולפה"נ החצר שכותב טוב מאד לקנותו בעזה"י, כי כבר יש בו בתים בנוים וגם הרבה אדמה שיכולים לבנות עוד אי"ה, ויכולים לקנות אותו בזול. ולזאת ישיב נא כ' החלט דעתו והסכמתו ויסע ש"ב ידי"נ הרש"ז שי' לביתו צלחה ויראה וידע הפרטים בזה ויודיע לכ' במכ' או בטע"ג. ובעצם הענין כבר כתבתי לו באריכות דעתי בזה שצריך לבנות הבתים דוקא בחברון ת"ו, ומהחלטתי זאת לא אזוז גם עתה. ובדבר הקני' על שמו צריך ג"כ להסכים כמו שכתכתי לו במכ' הקודם.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תקפב*

מהכתב והתוכן נראה שהיא משנת תרנ"ו (או תרנ"ט). "חותני המנוח ז"ל" הוא הרלוי"צ סלונים, שנפטר בשנת תרנ"ה. בשנים הקרובות לאח"ז מתאים התאריך "יום ד' ט"ו סיון" לשנת תרנ"ו; תרנ"ט, אך הביטוי המנוח מראה שנפטר לפני זמן לא רב, וא"כ היא משנת תרנ"ו. (בכל אופן אין זה אחר תרנ"ט, שהרי מפורש כאן שלפני ששה שנים עדיין הי' ח', ובשש השנים שלאחר תרנ"ה לא יתאים התאריך אלא לשתי שנים אלו).

האגרת היא אל ה"ר ישע' ברלין, כדלקמן. אגרות נוספות אליו — לקמן תקצא, ובהנסמן בהערות שם.

דוקא בחברון: ראה לקמן אגרת תתכט*.

דוקא בחברון ... הקני' על שמו: אך מכ"ז לא יצא דבר, כנזכר באגרת רבנו מי"ח מ"ח תרס"ה: "שיקרא שמו ע"ז ... הטה את כבודו מבנין הבתים בחברון".

[מכתב הרש״ז סלונים הנ״ל]

ב״ה יום ד׳ ט״ו סיון פה זאראצייע

כבוד ידי״נ הרה״ג החסיד המפורסם חו״נ י״א כו׳ מו״ה ישעי׳
ברלין וע״י לזו׳ ש״ב הצנועה תחי׳

אם כי ידעתי מש״ב כ״ק שליט״א עפ״י מכתבו אלי[ו] כי טרוד הוא כעת ואין מוחו ודעתו פנויים כעת, בכ״ז באתי במכתבי זה כעת עפ״י הסכם וציוי כ״ק שליט״א כי הדבר נחוץ לדעתינו, כי הגיעני מכתב מכ׳ א״א הר׳ שי׳ אשר מוסגר פה אשר נחלה אחת עומדת להמכר אשר כמעט אין כמוה בכל סביבות חברון והנני רואה בזה אצבע אלקים והשגחה פרטית. הכרם הזה עם הבית אשר בו ששה חדרים נמכר זה כששה שנים מכירת פומבי ע״פ הממשלה – ואז התאמץ חותני המנוח ז״ל בכל כוחו לקנותו אך אז התאמץ עם זה הערל ועשה קנוניא וערמה וקנה אותו בדרך מציאה ממש בערך 4000 רו״כ.

הכרם הזה הוא קרוב להעיר בערך 10 מינוט וכבר נבנו בתים מהעיר עד שם. הוא עומד ממש על הדרך באופן שכל התלונות יהי׳ על הדרך ולא יצטרך לכנוס בתוך שלו כדי לפתוח חלונות, וארכו יתר מאוד על רחבו וכל האורך הוא על הדרך אשר זה שוה הרבה, כן הוא גבוה הרבה. בתחתיתו יש מעין מים חיים זוחלין ונוזלין אשר זה יקר מאוד אצלינו. סביבו גינות ופרדסים.

סוף דבר בו נקבצו ובאו כל המעלות טובות, וכל אחת במדה מרובה ולפי רצונו הוא מוכשר להיות גינות ופרדסים, ויש לו הרבה שטח אשר יספיק על הכל.

ומעולם לא שערתי כי הגוי הזה ירצה למכור ובפרט כי עתה בנה בתוכו עוד ד׳ בתים, אשר כנראה יכולים מנין לדור בתוכו תומ״י. וזה טוב מאוד יען כי מוכרח הי׳ לבנות בתחילה כמה בתים בכדי להניח בתוכם כל הכלים והאבנים והעצים הטובים שלא יגנבו אותם, וכן מקום להאומנים כי לא יכלו לעשות מלאכתם ע״פ השדה בקיץ מפני החום ובחורף מפני הגשם ועתה ב״ה הכל מוכן ומזומן, וכן המשגיחים ישבו שם וישגיחו על כל הפרט לבל יצטרכו לילך להעיר כמה פעמים ביום ובפרט בלילה.

זאראצייע: צ״ע בחנוך לנער, שבקיץ תרנ״ז הי׳ רבנו בבאליווקא ובקיץ תרנ״ט בזאלעסיע.
א״א הר׳: מרדכי דובער סלונים.
חותני: הי״ר לוי יצחק סלונים.

לבד כל זאת הן באה"ק בכלל כאשר רוצים לקנות ישלמו כפל כי הבראן הרגיל אותם ליקח כפל וכפלים והם הפרא אדם יחשבו לכולם לבאראנען, וכן להיפך אם יזדמן למכור ימכור בחצי שווי' בפו"מ כי אין קונים מרובים, הגם כי על זה הנחלה ימצאו קונים בכ"ז גם הם ירצו לקנות מציאה.

הנחלה הזאת הי' שוה בעת שקנה אותה סך 8000 רו"כ ועתה שניתוסף בה עוד ד' בתים וגם תיקן השונות (?) באופן נעלה שווים בדרך מציאה 10000, בכ"ז יכול הוא כי יקנו אותה בחצי המחיר או מעט יותר.

לזאת הנני בשאלתי זאת לפנות לבו איזה שעות לדבר הזה להשיב לכ"ק שליט"א על מכתבו בדבר הזה כאשר כתב לו באורך ואז אמהר נסיעתי בכל מה דאפשר להוציא הדבר מכאה"פ, כי בלאה"כ הנני יושב פה בחינם רק כ"ק עצרני עד בא תשובתו, ובפרט עתה כאשר הדבר נחוץ ומבטחוני כי ישים דעתו לדבריי אלה ומגודל התרגשותי בזה אקצר ואחכה לתשובתו במוקדם.

והנני ידידו דורש שלומו וטובתו באמת

שניאור זלמן סלאנים

תקפג

[תרנ"ח ?]

בטח לא נעלם מכבודו אשר נמצא במדינתינו (פצע ו)חבורה הנק' חברה מפיצי השכלה, שנתייסדה זה כארבע ושלשים שנה. וכשמה כן היא פעולתה, להפיץ השכלה בין אחב"י במדינתינו. ובשנים האחרונים

הבראן: אדמון ג'מס רוטשילד.

תקפג

אגרת זו ושלאחרי' נכתבו בלי תאריך (מפורט) בלי חתימה ובלי פני' בראשן. ע"פ התוכן נראה שנכתבו שתיהן בסמיכות זמן זה לזה. שתיהן דנות בדבר ההשתדלות למנוע פתיחת סמינר לרבנים ע"י חברת מפיצי השכלה, משלוח בקשות מעיירות שונות להמנע מזה ואסיפת מעות להוצאות השתדלות זאת.

ה.חברה מפיצי השכלה" נוסדה בשנת תרכ"ג, וממ"ש בתחלת האגרת שלפנינו "שנתייסדה זה כארבע ושלשים שנה" הי' נראה להסיק שהיא נכתבה בשנת תרנ"ז. אך באגרת שלאחרי', שהסקנו שנכתבה באותה שעה, נזכר "בעסק המלמד' וגם בעסק הר[בנים] ... כערך יותר משנה ואפשר ב"; שתיהן התחילו בשנת תרנ"ז, כדלקמן אגרות תרח; תרלה, ובהנסמן בהערות שם. א"כ נכתבה בשנת תרנ"ח או תרנ"ט. כך שאם רצינו להסמיך את זמן כתיבת שתי האגרות, בודאי לא נכתבו אלא בחורף תרנ"ח.

באגרת כ"א אדר תרס"ד כותב רבנו "המכתב בדבר הח' מפה"ש הנכ' לטשארקאוו", שאפשר הכוונה לאגרת שלפנינו. ואפשר הוא הר"י טשערטקאוו דלעיל ח"א פו. לקמן תרפד.

חברה מפיצי השכלה: ראה בזה לעיל ח"א אגרות עכ-ג.

ובשנים האחרונים: ראה לקמן אגרת תתיג, ובהנסמן בהערות שם.

פשתה הנגע ונתפשטה הרבה ע״י בתי הספר והת״ת שהקימו (ובכוונה קורים להם שם ת״ת למען ללכוד נפשות אשר – באיזה מקומות – לא יתנו בניהם לבית ספר (אוצילישצע) לזאת במקומות ההם קוראים אותם בשם ת״ת לרמאות האבות והבנים) והעמידו להם מורים אפיקורסים ישראלים הכופרים בה׳ ובתורתו, ובלמדם עם הנערי׳ מכניסים בהם ארס המינות והאפיקורסות, המכלים ומאבדים את נפשותיהם לגמרי.

לבד זה יש להחברה אגענטין ע״פ רוחב כל מקומות מושב היהודים (ובראשם כמעט כל הרבנים מטעה״מ אשר רובם המה מהחברה הנ״ל והם ריקים מכל ופנוים מכל טרדה ועמל, ומאספים אליהם אותן שמוצאים כלי מוכן למטרתם, והמה והמסתעפים מהם משוקעים בעסק הצידה לצוד נפשות ילידי בנ״י צעירים ורכים) לפתות להסית ולהדיח כו׳ (נותנים להם מתחלה איזה ספרים שלהם לקרוא בביתם בצנעה סיפורי אהבים וכדומה המושכים את הלב, והיום אומר לו כך ומחר אומר לו כך עד כו׳).

ומי שמוצאים שיש לו מוח בקדקדו מפתים אותו להתלמד עד שיוכל לבוא לכנוס לבית ספר גבוה (אוניווערסיטעט) ומבריחים הבנים והבנות מבית אביהם. ויש להם ע״ז סך נכון במה להחזיקם שנותנים לכל מי שצריך החזקה כשלושים רו״כ ויותר לחודש על הוצאותיו, לבד מה שנותנים לו מורים, ומשתדלים אח״כ עבורו שיתקבל באוניווערסיטעט, והמה עוסקים בכ״ז בשקידה ובחריצות גדולה בנפשם וגופם וממונם, בלי שום מניעה ועיכוב בכל אחד מהג׳ דברים הנ״ל.

עוד זאת המה משתדלים עתה אפיציאלנע בדבר סעמינאריום, היינו שיהיו רבנים משכילים, ורוצים לשתף ולחבר התורה עם חכמת חיצוניות, והוא, ליקח צעירי ימים אשר למדו תורה, ללמדם חכמת

בתי הספר והת״ת שהקימו: ראה בזה לעיל ח״א אגרת קב.

משתדלים . . סעמינאריום: על פעולת רבנו למנוע את פתיחת הסעמינאריום ראה גם אגרת שלאח״ז, ועל התוצאות ראה להלן אגרת תשלט: ״כאשר הב[רון] ג[ינזבורג] רצה לייסד סעמענאריום, שלחו אליו מכתבים מהרבה מקומות ובהם בדברים קשים נגדו, וחדל מזה״. ובאגרת תשמח: ״פעלו עליו הרבה המכתבי׳ שקבל מקצות התבל במחאות גלויות ובדברים קשים כגידים אשר חדל מלהתעסק בזה״.

בחורף תרס״ח נפתחה ״אקדמיה״, ע״י הברון דוד גינזבורג: אך לא הי׳ זה סמינר לרבנים, כפי התוכנית המבוארת כאן, אלא כשמה הרשמי ״שעורים ללמודי המזרח״ ולאחר הבטחת הברון שאין האקדמי׳ מתכוונת לגדל רבנים (ראה העבר ו ע׳ 89).

ראה גם לקמן אגרת תתיג, אך שם מדובר בסמינר למורים, כדלקמן אגרת תתט.

חיצוניות (כמו הרבנים מטעה"מ עכשיו שצריכים לגמור קורס שלם באוניווערסיטעט) והמה יהיו עמודי ההוראה להורות באו"ה וכו'.

והנה מובן הוא איך שיהי' מצב הרבנים האלו ביראתם ותורתם, ומה שיפעלו על העולם, כמו שראינו מה שהי' מהראבינער שולין שהיו בוילנא וזיטאמיר שיצאו מהם כופרים ואפיקורסים גמורים אשר בָּזו את תורת ד', ועשו כל הדברים האסורים, ואמרו לאל סורו מנו ודעת דרכיו לא יחפצו, חטאו והחטיאו את הרבים, וכמה עֲשו שמות בארץ שהפיצו דיע[ו]תיהם הכוזבות וכפרותם ע"י הספרים שחברו והשרישו אפיקורסות בלבות הנערים, כמו צווייפל ואבראמאויץ בשעתם ועוד בדומה להם, אשר רבים נמשכו אחריהם, והיצר – הוא היצה"ר – מסייעתם, כי בין כה הרי נעשה פטור מקבלת עול מ"ש ועול מצות ובהפקירא ניחא לי'. ומאז הוחל לרדת מצב התורה והיראה עד אשר ירד מטה מטה, אשר כל לב מרגיש במסתרים תבכה נפשו לראות דור פרוע כזה אנשים ריקים ופוחזים ללא חכמה וללא יראה, פורקים מעליהם עומ"ש לגמרי, ומבלים כל ימיהם בקריאת ספרים חיצונים ספרים ריקים מכל, ומטמאים נפשם בכל מיני טומאה וחלאה ר"ל ואין להם בושה וחרפה כלל, אדרבה מגביה[נ]ם ומחשיבים עצמן על הצעירים הלומדים תורה לאמר אשר הם המה האנשים (מענצין) והצעירים אשר נפשם זכה וטהורה ועוסקים בתורה ועבודה מצניעים א"ע מהם כמו המתבייש מאיזה עבירה שבידו ר"ל, כי המה מלעיגים מהם וחושבים אותם ללא אנשים כלל. וידוע הוא אשר הלעג שמלעיגים מאדם קשה מאד לסבול (גם יותר מאלו הי' מבזה אותו בדברים) והוא בכלל אלמלי נגדוהו כו', וממילא צריכים לזה כוחות גדולים, ובזה"ז העסק בתורה ועבודה הוא נסיון גדול ומס"נ ממש, ושרש פרה ראש ולענה הם המה הרבני' אשר יצאו מהראבינער שולין והמורים שלהם, שהם בשיטתיהם ודיעותיהם הכוזבות ובספרותם גרמו זאת.

וכ"ז עד כעת שהרבנים הנ"ל אינם עומדים מצד התורה והיהדות,

מהראבינער שולין שהיו בוילנא וזיטאמיר: שנוסדו עפ"י פקודת הממשלה בשנת תר"ח והתקיימו עד שנת תרל"ג. מגמת הממשלה ביסודם היתה כדי להרחיק את תלמידי' מהתלמוד ומהאמונה היהודית. רבים מבוגרי' עברו לאוניברסיטה. מעטים סימוהו עם דיפלומה רבנית ונתקבלו לאח"ז כרבנים. "מטעם" הממשלה (לעומת הרב ה"דתי" שהיו הרבנים האמיתיים כלפי פנים), אף שלא היו ראוים לרבנות ולא הקפידו בקיום המצוות. עיקר תעסוקתם הרשמית היתה ניהול פנקסי רישום של לידות מקרי מות ונשואים.

צווייפל: אליעזר צבי הכהן.

אבראמאויץ: שלום יעקב (מנדלי מוכר ספרים).

אלמלי נגדוהו: לחנני' מישאל ועזרי' פלחו לצלמא (כתובות לג, ב).

וכולם יודעים שאין להם חלק ונחלה בלימוד התורה ואינם יודעים מאומה בעניני או״ה וכו׳, ועל ענינים שבקדושה יש רבנים לומדי תורה ויר״א, וממילא הרבנים הגישטודירטע לא יוכלו לאמר דבר זה מותר ע״פ התורה (היינו להתיר את האסור) כי הכל יודעים שאין לו חלק בזה, ויהי׳ בעיני הכל (גם בעיני הפוקרים) כמתעתע, כ״א רק מה שמעיזים לאמר שגם שע״פ השו״ע הוא אסור מ״מ אין לשמוע לדברי חז״ל מצד הכפירה בתושבע״פ, אשר יש הרבה שאין מקבלים כפירה בולטת כזו, ומ״מ פעלו הרבה מאד כנ״ל.

וא״כ כאשר יהיו ח״ו רבנים סעמינאריסטין, אשר כמובן יהיו כופרים גמורים בכל האפשרי להיות, וכאשר אנו רואין ברבנים כאלה בחו״ל אשר המה כופרים ופוקרים גמורים עוברים על כל המצות שבתורה גם בפרהסי׳, ודורשים דרשות של דופי, כידוע ומפורסם הדבר, ומה שנמצא בהם יראים הוא מעט מאד, וגם המה קרים מאד וקלים בדעתם. וזה מובן שכשיהי׳ במדינתינו רבנים כאלה יהיו גרועים הרבה באין ערוך גם נגד הרבנים דחו״ל, כאשר אנו רואין בחוש אשר הלימודיות במדינתינו מפסיד הרבה יותר מבחו״ל, כי במדינתינו מיד שמריח ריח הלימודיות חיצוניות ומי יאמר כשהולך באוניווערסיטעט, מיד פורק מעליו עול התורה והמצות, אינו מניח תפילין ואינו משמר את השבת ועושה כל דבר האסור, ונעשה גוי גמור לכל דבריו. וככה יהי׳ גורל הרבנים הנ״ל (ובפרט כאשר רוצים לבחור צעירים בעלי שכל באמת, אשר למדו ש״ס ופוסקים – כמובן שלא לשמה – (ולכוונה זאת רוצים ליסד הסעמינארי׳ בוילנא או בזיטאמיר) אשר אלו עלולים יותר להתקלקל) שיהי׳ כופרים ופוקרים גמורים, ושיהיו מסיתים ומדיחים, והמה יהיו העומדים מצד התורה והיהדות, ויהי׳ להם פה לפלפל ולגלות פנים בתורה שלא כהלכה ולסתור דברי השו״ע ולהביא ראיות שאין בהם יסוד לסמא את העינים, ובזה יתירו את האסור, ומי יאמר בדבר שימצאו אך דיעה לקולא, יאמרו שהדין עם המיקיל, ובזה ילכו בכל הד׳ חלקי שו״ע (וגם על המצות יאמרו שא״צ לעשותם, כאשר בעצמי שמעתי מאחד מהדור החדש המדמה בנפשו שידע את התורה ומחזיק א״ע לבעל שכל, ואמר שאם הי׳ רב הי׳ מבטל מצות תפילין, והלא באסיפת הרבנים באמעריקא (זה ערך ב׳ או ג׳ שנים) גמרו ביניהם לבטל מצות מילה, ומי יאמר בשארי מצות המגבילים רוח תאוותם כמו מאכלות אסורות וכדומה). ובמלה אחת הרבנים האלה

ברבנים כאלה בחו״ל: בתנועה הרפורמית.

יבטלו ח״ו כל התורה כול[ה], ויהיו כמו הרעפארמאטערעס היותר גדולים באמעריקא, וככה ינהיגו את העם, כן ידרשו בדרשותיהם, וכן יפסקו הלכה למעשה, ושיהיו מורה הוראה יר״א לא יניחו בשו״א, ויבדקו ויחפשו אחרי כל מורי הוראה וידחו אותם.

ובזה חלוק מדינתינו מחו״ל, אשר שמה הארתודכסים והפארשריטער הם ב׳ כתות שיש לכל אחד מקום וקיום מהחוק, והפארשריטער אינם יכולים למנוע את האורתודכסי׳ מלעשות כרצונם ומלבחר רב כחפצם, ובאיזה מקומן עומדים האורתודכסים עוד למעלה ראש. לא כן במדינתינו שלא יהיו שניהם וכשיתקיים האחת לא יהי׳ מקום להשני׳, ואם ח״ו יתקיים שיהיו רבנים סעמענאריסטין לא יניחו שיהי׳ אחרים המנגדים להם לגמרי, ורק המה יהיו המנהיגים, וח״ו יחריבו את העולם, ויעב[י]רו את הצעירים מן הדת לגמרי ח״ו, ויהפכו את העולם לתוהו ובהו, ומי שינדבו רוחו ולבו לקיים את המצות יצטרך להחביא א״ע מפני הבושה, כאשר ב״ה מתביישים עתה בלימוד התורה כן יתביישו אז בקיום המצות מעשיות ממש. וזה כל מחשבת החברה הרשעה הנ״ל רק להשכיחם תורתו ולהעבירם מחוקי רצונו ית׳, ה״י.

והחברה הנ״ל עוסקת בדבר רשיון התייסדות בית הסעמינאריום בכל תוקף ועוז, ואין שום מניעה מצד הכסף הדרוש לזה, כי נותנים ביד רחבה בלי מעצור כלל, ומהם כשהעולם נפטר ממנו מניח חלק מעזבונו על הענין הזה, ויש להם הכירות גדולה ומשתדלים בכל כוחם.

ועתה עלינו להתבונן אם ח״ו הל״ת יעלה בידם להוציא מחשבתם הרשעה לידי פועל, הרי יהרסו כל יסודי הדת ויהפכו את העולם ח״ו. ואנן מה נענה ומה נאמר על אחותינו ביום שידובר בנו, ובמה נצטדק על התרשלותינו והשתיקה הנוראה, הלא החובה על כל אחד ואחד לעמוד בפרץ ולמסור את נפשו ממש על ה׳ ותורתו הק׳ לבטל מחשבתם הרעה, שלא ינתן להם רשיון על התייסדות הבית המנוגעה והטמאה הנ״ל, ולא להניח שתפשה הנגע עוד, למען שיתקיים בינינו קיום התורה ומצות מעשיות עכ״פ.

ובעזה״י ביכולתינו לפעול הרבה לטובה, רק דרוש לזה כוחות, ומי יתן והי׳ בין עשירינו היראים וחרידים לדבר ה׳ התעוררות כזו כמו

שמה . . ב׳ כתות: אורטודוקסית ורפורמית.
ב״ה: בעוונותינו הרבים.

בהסט״א המה אנשי החברה הנ״ל אשר. נותנים ביד נדיבה זהב הרבה על העגל הנ״ל בלי שום מניעה כלל, ואם בעוברי רצונו יש התעוררו׳ וכוחות כאלה, הלא בעושי רצונו עאכו״כ צריך להיות התעוררות גדולה ללחום מלחמת ה׳ ולעמוד על נפשם ונפש בניהם וצאצאיהם ולמען שמו הגדול ותורתו הק׳, לצאת בכוחות גדולים להצילם מפיות האריות, ואנחנו נלך בשם ה׳ אלקינו והוא יהי׳ בעזרינו. ועתה הוא עת המוכשר וההכרחי כי הענינים עומדי׳ על הפרק, ודורשים השתדלות בעזה״י.

ואחרי כל הדברים האלה באתי עם הספר אל כבוד מעל׳ כאשר חננו השי״ת בעושר ואושר, ונוגע לו דבר קיום התורה והמצות בעומק לבבו ונפשו, ויש לאל ידו לעשות דבר גדול למען שמו ית׳ ולמען התומ״צ, לתת כוחותיו ע״ז ביד נדיבה ורחבה, וכמוהו יעשו יתר עשירינו היראים והחרידים, כאשר נתעורר אחד ממיודעינו (הידוע גם לבניו הג׳ יחיו) לתת ע״ז סך נכון, אם אך כבודו בצירוף בניו הג׳ יחיו יתנו ג״כ סך נכון כיד ה׳ הטובה עליהם. ובלתי ספק אז ישתתפו עוד בזה.

וזאת העצה היעוצה לעשות פאנד ע״ז מסכום גדול שיהי׳ מונח במקום אחד, ויהי׳ במה להשתדל ולעסוק, ואז בעזה״י נעשה חיל, ונשיג מבוקשינו בנקל בעזה״י. ואם ח״ו כבודו יעמוד מן הצד, אז אין לנו מה לעשות, והשי״ת יודע מה שיהי׳ מזה.

וכ״ז מצאתי חובה עלי להודיע לכבודו, ואני את נפשי הצלתי. ותקוותי חזקה אשר בטח יתעורר כ׳ ויעשה את המוטל עליו, והשי״ת יהי׳ בעזרינו.

תקפד

[תרנ״ח ?]

ב״ה יום א׳ שמות

מוסג״פ מכ׳ מידידנו הרמ״מ שי׳ ונוסח מהבקשה, ואבקש את כ׳

תקפד

מסתבר להסמיכה לזמן כתיבת האגרת שלפנ״ז, וא״כ היא משנת תרנ״ח.

הרמ״מ: הי״ר מנחם מאניש מפ״ב.

מהבקשה: למנוע את פתיחת הסמינר לרבנים, כמבואר בארוכה באגרת שלפנ״ז.

שיסע תיכף לקרעמענצ' ויאסף את אנ"ש גם מאנשי פולין הג' ונכ' והר' (כמובן הרבנים אין מקומם לחתום על הבקשה הלזו רק לעורר את הג' ונכ') ויערכו את המכתבי בקשה (לפי"ד כדאי לדרוש את ידידינו הר"מ מאדייעווסקי מחאראל שיבוא ג"כ לקרמ"צ, כי בודאי ינגד לסעמענ', ויהי' לעזר בהכנת הבקשות ובמוצא לכסף). הבקשות צריכים לשנות באיזה דברים למען לא יהיו כולם שוות בלשונם רק בכוונתם, ויחתמו עליהם ג' סוחרים מגילדי ראשונה ושני' (היינו שיתחמו כתעודתם) וראשי הקהל הגבאים ומורי דרך מהביהכנ"ס ובהמ"ד, ועוד אנשים כמה שאפשר. אמנם יזהרו מאד לבלי יוודע ח"ו לאלה אשר חלק לבם אל ח' מפיצה"ש, וידעו עם מי לדבר, ויזהרו בנפשותם כו'.

ויראו וישתדלו לאסוף סך נכון ע"ז כמ"ש ידידינו הנ"ל שנצרך סך רב ואין מוצא כו' כי מפ"ב ומקומות רבים כבר נתקבל די שהלך עד עתה בעסק המלמד' וגם בעסק הר' ע"ע, וידעתי אשר מקרע"צ נשלח מכבר ג"כ איזה סך אבל זה כערך יותר משנה ואפשר ב' ולא סך ג'. ועתה יראו לאסוף ולשלוח ע"ש ידידינו הרמ"מ שי' כפי האדרעס שארשום וכמו"כ כ' במחנו יראה לעשות הבקשה ולאסוף כ', וגם מחאראל. גם לשלוח לניקאל' נוסח הבקשה (ואפשר ישלחו לשם א' מאנ"ש) ולעוררם כנ"ל בדבר שילוח הבק' ושילוח כ' ע"ש ידידינו הנ"ל (מחערסאן נשלחה בקשה עם ק"ן חתומים, אבל כסף לא שלחו וצריכים לעוררם ג"כ ע"ז). ויחישו מעשיהם כמ"ש שזה דרוש בחודש דנא לימי אידם כו'. ובכ"ז יזהרו מפרסום כנ"ל.

עוד אחת. כאשר בראש האנשי רשע החפצים בהסעמענ' עומד גם הַ יעקב פאליאק' (שדר כעת בפ"ב), ולדעתי יכולי' לפעול עליו שיבדל מאתם, והוא כשישלחו לו מכתבים מכמה מקומות מאחב"י, והמכ'

הג' ונכ' והר': הגבירים ונכבדים והרבנים.

לדרוש . . מאדייעווסקי: הוא הי' האיש שהתעסק במלחמת הדת, מטעם רבנו, בשנים הבאות, כדלקמן בהערות לאגרת תקפט.

מגילדי ראשונה ושני': הסוחרים ברוסיא שלפני המהפכה נתחלקו לפי מעמדם והונם לסוחרים מגילדי' ראשונה שני' וכו'.

בעסק המלמד': שלא יחוייבו בצנז (תעודת השכלה מינימלית) של לימורים כלליים או שפת רוסיא. ראה בזה לקמן אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.

בעסק הר': הרבנים, שלא יחוייבו בצנז הנ"ל. ראה בזה לקמן אגרת תקצא, ובהנסמן בהערות שם.

יותר משנה ואפשר ב': ההשתדלות בשני הנושאים הנ"ל, ע"י רבנו, התחילה בשנת תרנ"ז לערך, כדלקמן שם.

סך ג': סך גדול.

כ': כסף.

יהיו נכתבים בדברים רכים וטובים, כאשר לפי השמועה חפצים ליסד בית סעמינא׳ לרבני׳ אשר הר׳ הם יסוד היהדות, ומובן אשר עי״ז ח״ו יבטל הל״ת תוה״ק והיהדות לגמרי והבנים אשר יוולדו לא ידעו מאומה, כאשר ע[י]נינו רואות בחו״ל שנשכחה התו׳ והיהדות ונתערבו בגוים כו׳ ובפרט כשייסדו את הדבר החדש הזה בארצינו יעשו שָמות ח״ו הל״ת (כאשר אנו רואין אשר במעט ההשכלה שבארצינו הגד[י]לו על אחינו דחו״ל ויצאו מגדרם, ומעט מן המעט בארצינו שלמדו ידיעות חיצוניות ושלימים ביראתם, ובחו״ל לכה״פ נמצאים מעט כאלה) וכאשר שמעה אזנינו אשר גם הוא מהמסייעים להחפץ לייסד סעמנע׳, ובצדק נחשב אשר זה רק כשגגה שיצאה מלפני השליט שלא נתן דעתו היטיב בהענין לשער מצב וחפץ רוב אחב״י שאינם מסכימים ע״ז בשו״א מפני כי בנפשותם הוא ובטח גם כ׳ לא ירצה בשו״א לשָכח ח״ו התו׳ והיהדות מאחב״י, ולזאת מבקשים אנחנו אותו לחדול מזה והי׳ זה שלו׳ על ישראל, כי גם אם ח״ו ישיגו המהרסים את חפצם, יהי׳ גורל הר׳ הסעמענאריסטים כגורל הר׳ מהראבינ׳ שולין אשר כבר הי׳ לעולמים ונתבטלו וכן יהי׳ הר׳ הנ״ל, כי א״א לכפות את הכלל נגד חפצם, ויהי׳ רוב חסדו לעמוד לימינינו וחפצינו חפץ ה׳, וכל ישראל יעתירו בעד שלומו וטובו כה״י שיהי׳ להם למושיע להצילם מפי האריות בשלו׳.

ויערכו מכ׳ בסגנון זה באריכות דברים (לא מותרים) ובכבוד, ולא ישלחו את המכ׳, כ״א ישלח אלי את נוסח המכ׳, ואני אשלחנו לידידינו הרמ״מ לראות אם כדאי לשלוח איליו (כי עדיין לא דיברתי בזה במכ׳ עם ידידינו הנ״ל והוא יודע על אתר אם טוב הדרך הזה), ואז אודיעם אי״ה.

ויראו להשתדל במ״ש בתוקף ובהקדם לשלוח הכ׳ והבקשות, ויהי׳ בלי פרסום כו׳ ובמתינות וישוב הדעת וזהירות כו׳.

אדרעס הרמ״מ לשילוח הכ׳:

M. Монесзону
Вознесенскій просп. домъ 57 кв. 21 Спб.

מהראבינ׳ שולין ... ונתבטלו: בשנת תרל״ג. ראה אגרת שלפנ״ז.

תקפה

[חורף תרנ"ט]

שני דברים הם, הא' אשר הוא תמיד כצדיק בעיניו, וחושב כל רצונותיו ודיבוריו ומעשיו שהם ביושר ובצדק, ועוד זאת ההיפך מזה, יחשוב על זולתו כי כל רצונותיו דיבוריו ומעשיו, הם שלא ביושר ובצדק, וה' אשר לא יתן אומן לזולתו כלל יהי' על מה שיהי', אם הוא רק נגד רצונו.

וסבה אחת לשני הדברים הנ"ל, והוא בהיות ידוע שהעיקר הוא

תקפה

ארבע האגרות שלפנינו נדפסו ביגדיל תורה נ. י. (חוב' נג סי' ס) מתוך גוכתי"ק בנו אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מוגה בגוכתי"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע. והם מענות שכתב לכ"ק בנו אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע בקשר להדרכת התלמידים בישיבת תומכי תמימים, במשך שנת תרנ"ט.

מענות נוספים (מקיץ תרנ"ח ותחלת חורף תרנ"ט) נדפסו לעיל ח"א עח"ט. פא. פד. עוד ע"ד מענות אלו — ראה יגדיל תורה שם הערה 72.

* * *

אוסף אגרות רבנו מהשנים תרנ"ב-ט לא הגיע לידינו (מלבד אחדים המועתקים כאן תקפב-ח ולעיל ח"א נג-פז).

הגיעה לידינו רשימת „תולדות התמימים", שנרשמה ע"י ה"ר משה רוזנבלום, מזכיר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע, בחיי כ"ק אביו, משנת תרס"ט ואילך. מתוכן הרשימה נראה שנכתבה לערך בשנת תרס"ט. ברשימה (בחלק שהגיע לידינו) מסופר על הישיבה תומכי תמימים בליובאוויטש ומחלקותי' בין השנים תרנ"ח-תרס"ו. מועתקים בה גם קטעי אגרות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע לכ"ק בנו המנהל, ע"ד הישיבה (אלו כבר נדפסו לעיל ח"א), ולפעמים רק מזכיר את תוכן האגרת ומשאיר מקום חלק ע"מ להעתיק בו את האגרת. כך נודע לנו על אגרות נוספות שנכתבו ע"י רבנו אל כ"ק בנו במשך שנת תרנ"ט:

א) ח' שבט תרנ"ט
הצעותיך בדבר התלמידים שילמדו משניות ותניא בע"פ, ובדבר שהמשחיתים זקנם ר"ל לא יעברו [לפני התיבה]...

ב) י"ג שבט נ"ט
בדבר ההצעה [לפתוח מחלקה לאברכים מופלגים בתורה ויר"ש]...

ג) אור יום ה' כ"ב שבט נ"ט
[ע"ד בחור השוקד על למודו אפס יאהב לדבר הרבה; ואפשר הוא זה דלקמן תקפו]

ד) שלהי מנ"א
[ע"ד הבגדים הקצרים]...

עוד מועתקת שם:

ה) רשימת רבנו במהות כל תלמיד בהנהגה לימוד ויר"ש.

ו) רשימת המנדבים והסכומים, באוסף כספים לטובת הישיבה, ע"י רבנו בפ"ב, בעת שהותו שם בחורף תרנ"ט.

* * *

אודות המענה הראשון שלפנינו, נכתב לפניו ע"י כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע:

פרק בהדרכה: רבות סבלו מנהיגי הישיבה מאחד התלמידים יחיו בחינוכו, שלא קיבל עול מדריך, ומצא כמה אמתלאות בזה, ואף כי למד חסידות, אך לא נגע בזיכוך מדותיו, והרצאתי בעניניו, וניתן לי העתק ענין זה.

ההרגש, שהוא היסוד והעיקר המעורר לכל דבר. אמנם שונה הוא הרגש האדם מהרגש הבע״ח, והוא שהרגש הבע״ח הוא רק שמרגיש א״ע והנוגע לעצמו, והאדם מרגיש את זולתו. והטעם כמבואר בספרים שהאדם נברא שיהי׳ מין חברי בקיבוץ והתאחדות והתכללות יחד (וההיפך בבע״ח שהם נפרדים זמ״ז) ולכן נתן לו הבורא הכח הזה שירגיש את הזולת ויתאחד אתו (והדברים האלו שרשן למעלה כמ״ש בענין התהו והתיקון), ועוד זאת שהאדם נברא בשביל תיקון העולם (ובענין התיקון הזה יש ענינים שונים, אם לזככו, או להשלימו במה שחסר לו) היינו לתקן מה שחוצה לו, ומשום זה בהכרח לו להרגיש את הזולת דבלא זה לא יושלם התיקון, מפני שלא יתאחד אתו, ולא ידגיש מה שחסר לו. גם במה שהאדם מרגיש את עצמו, הוא שירגיש חסרונו׳ עצמו (וצריך לידע גם הטוב שבו, אבל מוכרח לו מאד לידע ולהרגיש חסרון עצמו) ומי שאינו מרגיש חסרון עצמו הוא כמו הבע״ח שמרגיש **רק** את **עצמו** לבד, ונכלל בזה ג״כ שמרגיש רק טוב שלו (והו״ע טבעי בבע״ח) וזהו סבת תוקף רצון הבע״ח כידוע, והאדם צריך להרגיש חסרון עצמו, וממילא אין רצונותיו בתוקף (לבד עוד טעמים שיש בהכרח הרגש חסרון עצמו) וירגיש טוב הזולת וממילא רצון הזולת תופס מקום אצלו יותר מרצון עצמו.

וידוע הוא שההרגש הוא מהשכל והדעת אשר חנן הוי׳ את האדם, והוא יתרון האדם על הבע״ח, והוא מחוייב להשליט את השכל על כל כחותיו ולהנהיג כל ענינו רק עפ״י השכל והדעת, ומהם באים לו ההרגשות האנושות הנ״ל, ולכן הגאוה (כידוע שהוא הרגש עצמו בלבד איך שהוא טוב ואין דומה לו והוא בעיני עצמו מעולה מכולם) הוא מן השטות כמאמר כל גיא שוטה, והשכל והדעת נותן הרגש חסרון עצמו, וידיעת הטוב שלו, והרגש הזולת והטוב של הזולת.

ויעשה חשבון צדק בנפשו אם יוצא ידי חובת עבודתו אפילו כפי מדת האנושית אשר ברא אלקים את האדם בהרגישות הנ״ל, אשר כל אדם באשר הוא אדם מחוייב בהם, ובפרט להעוסקים בדא״ח ועובדים בעבודתם ע״ד החסידות, שכל ענין החסידות הוא להניח את עצמו, וכמ״ש התוס׳ (נדה די״ז ע״א) ד״ה שורפן חסיד, דהטעם מה שנק׳ חסיד הוא מפני שמניח א״ע ושורף הצפרנים אף שמזיק לו כו׳, דזה כל ענין העבודה ע״ד החסידות להניח את עצמו. וכידוע המאמר שאמר רבינו הגדול אדמו״ר זצוקללה״ה נ״ע על אחד שלא רצה שילמוד חסידות, ואמר בית אפל אין פותחין בו חלונות לראות את נגעו, הרי דענין לימוד החסידות הוא שעי״ז יראה נגעי עצמו בכל פרט.

תקפו

[אדר תרנ"ט]

והאמת הוא שצריכים לחשוב קודם, מה לדבר, כי הדיבור צריכה להיות גילוי המחשבה, אשר כן סדרם הבורא והיוצר.

וי"ל להיות ידוע שמח' הוא לבוש הפנימי המתאחדת עם השכל (עד שהיא נובעת תמיד מפני שהשכל נובע תמיד כו' כידוע) ולכן נק' החכ' מחשבה כידוע, ולזאת פעולת המחשבה היא פעולה שכלית, ובחכ' אתברירו, לכן המח' מבררת מה שצריכי' לדבר, ומה שאין לדבר, היינו מה שהוא מחלק הטוב צריכי' לדבר בזה, ומה שאינו מחלק הטוב אין לדבר בזה, וממילא ישתקע הדבר כשלא יאָמר, היינו שתתעלם יותר ולא תבוא לידי התגלות (כאשר דברנו המעלה שבזה כמו בענין מה שבצנעה לבפרהסיא).

ויש לחקור הלא כל דבר צריך להתברר ולהיות נדחה הרע שבו, ובהעלם דבר שמתעלם כנ"ל איך יתברר ואיך יודחה החלק הרע, דלכאו' מה מועיל ההעלם לבד דהלא העיקר להיות נדחה. וי"ל שבזה שכופה א"ע שלא לדבר מה שרוצה לדבר (מחמת החלק הרע שבה) וכמ"ש בסש"ב פרק כ"ז בסופו וכן אם בולם פיו כו' (ועמ"ש בפ"ל כגון להפסיק באמצע שיחה נאה, יעו"ש שכלל זה בכלל סו"מ כו') בזה מתברר הדבר ונדחה עביות וגסות הרע שבה, ומה שמתעלם הוא הדקות שבה ([ע]ם היות שכח הנעלם הוא חזק יותר בעצם מהכח המתפשט, מ"מ בכללותו הוא בדקות יותר כמו הדרגות דשור וכשב ועז שיש במדרי' דנה"ב כו', ובפרט שנחלש ע"י הכפי' הנ"ל ה[רי] הוא בדקות יותר מהתפשטות הקודמת. וגם במי שהוא בהעלם בתחלה שלא בא מעולם לידי גילוי, היינו שאינו רוצה כלל לדבר בזה, הנה ע"פ הרוב הוא הוראה שהוא בבחי' דקות וחלישות היינו במדרי' כשב כו' (מ"ש ע"פ הרוב, הוא כי יש ענין בית אפל הידוע שיכול להיות שהוא בחוזק בעצם אלא שהוא בית אפל כו') ולכן אינו מתפשט מעצמו, אם לא שיעוררו ע"י הדיבור ח"ו. ומ"מ אפשר שיש יתרון מעלה במי שנחלש

תקפו

ראה הערה לאגרת שלפנ"ז.

אודות המענה שלפנינו כתב לפניו:

סדר בעבודה: אדר תרנ"ט. מענה על הרצאתי דבר התלמידי' יחיו וחינוכם. שם התבאר כמה מן הענינים, במה שנראה הטבה בחינוכם והנהגתם.

ע״י כפי׳ הנ״ל שהוא ע״י עבודה והבירור ואפשר גם החלישות בזה יותר, רק שצריך שמירה יתירה כו׳), והדקות שמתעלם י״ל שבריבוי עבודה בתפלה ותורה ומעהמ״צ, ה׳ יסיר מאתו זאת בלי נודע אליו כלל (ויכול להיות שלפעמים עושה איזה מצוה או לומד איזה ענין השייך לתיקון הפרט הזה ותסור מאתו ממילא בלי נודע לו כו׳). וגם אפ״ל שלפעמים יהי[׳] לו איזה התחברות עם כזה שבו הפרט הרע הזה ביותר ולוקח מאתו החלק הרע הדק שבו, וכמ״ש האריז״ל להרח״ו ז״ל בענין דיבוק חברים, כמ״ש כמדומה בסוף ס׳ הגלגולים או בסוף שער היחודים (וכמובן שבזה צריכים זהירות יתירה, וגם לא יוכל לעשות זאת מדעת עצמו כ״א ע״פ מורה ומדריך טוב). ועוי״ל שהדקות הזאת יבולע לעת קץ כו׳ כאשר את רוה״ט יעביר מן הארץ כו׳.

ומה שהוא טוב צריכים לדבר בזה שעי״ז תבוא הדבר לידי התגלות והתפשטות כו׳.

והכל יהי׳ עפ״י משפט המח׳ שהוא משפט השכל, וצריכים להתרגל בזה הרבה, וההרגל נעשה טבע שני, ע״פ מעשיו, שבתחלה מתייגע היפוך טבעו, היינו שטבעו לדבר מה שעולה על רוחו, וממילא אינם עפ״י השכל, ומייגע את עצמו להיות דבריו ע״פ משפט השכל דוקא כנ״ל, אז נעשה אצלו הדבר טבעי, וכמו המתון בטבעו, שדבריו הן ע״פ הרוב ע״פ השכל גם בעת שמתפעל באיזה דבר כמו בהתפעלות הלב באהבה יתירה או בכעס גדול ומ״מ לא ידבר דברים היוצאים חוץ מגדר השכל, כן במי שטבעו להיפך הנה הרגילות הנ״ל פועל בו שנעשה כטבעי וא״צ להתייגע כלל כו׳.

אתה כותב לי על פרט א׳ (בטח אתה זוכר איזה פרט) שפעלת עליו על משך . . . ימים. מאז ועד עתה עברו . . . מה נעשה בזמן הזה. בר״ח שער . . . מבואר הענין היטיב בהפלאתו ושם כמה עצות איך להגיע לזה.

ומה שטען המחונך . . . אז עס לייגט זעך ניט אָפּ גוט. פעולת הדבר נעשה ע״י המח׳ בהענין לאחר הלימוד בפנים ב׳ פעמים לכה״פ, ואז חושב בהעמקת הדעת בהענין היינו לקשר א״ע להענין השכלי לצייר בעצמו איך ומה ע״פ הדברים הנאמרים במה שלמַד, אז נעשה אצלו הנחת הענין בנפשו, עס לייגט זעך בא עם אָפּ דיא זאַך זייער גוט, זייער ריין און זייער קלאר מיט א תפיסה פנימיות אין דעם ענין, היינו עס לייגט זעך אָפּ טיף אין נפש און די זאַך ווערט עם זייער גישמאַק און עס לעבט בא עם, וממילא לעבט ער מיט דעם. גם בדיבור יכולים לבוא

לאמיתת כוונת הענין ושיונח אצלו הענין וכמ"ש מזה בד"ה יו"ט של ר"ה רנ"ט בתחלתו. אמנם בדיבור צריכים להזהר שלא לצאת חוץ מגדר נושא הענין, וחוץ מגדר הכוונה האמיתית, והמתינות הנ"ל הוא השומר בזה.

תקפז

[אביב תרנ"ט]

וירבה ללמוד – הן בלימוד הנגלה, והן בלימוד הנסתר – ע"מ לעשות, והיינו שיהי' נחקק כל דבר היטיב במוח ולב עד שיפעול בעשי' בפו"מ, וצ"ל תחלת הכנת הלימוד בכוונה ע"מ לעשות, ובהלימוד ע"מ לעשות מתחבר הלימוד עם העשי' ונותן חיות בנפשו הן בעשיית המצות והן בתפלה להתפלל בכוונה (אם בזה הענין עצמו שלמד או בענין אחר) להתבונן בתפלה בהתבוננות אלקות ולהתעורר באהוי"ר להיות סו"מ וע"ט בפו"מ בכל פרט כמ"ש בסש"ב ח"א פ"ד. והתורה והתפלה מסייעים זל"ז, שלימוד התורה נותן כח בתפלה להתפלל בכוונה כנ"ל, וכן התפלה מועיל לענין התורה שיהי' לימוד התורה כדבעי למהוי, כמ"ש מזה בד"ה פדה בשלום נפשי (במאמר הא') ובכ"ד.

תקפח

[קיץ תרנ"ט]

והלב רואה אמיתיות הדבר כמו שהוא בלי העלם דבר, והוא באשר כי השראת עצמיות הנפש הוא בלב (והו"ע נקודת הלב בתו"א פ' תצוה

תקפז

ראה הערה לאגרת תקפה דלעיל.
אודות המענה שלפנינו כתב לפניו:
מענה לשואל: מענה לאחד התלמידים יחי' שהתאונן על ידי, על העדר פעולת הלימוד.

תקפח

ראה הערה לאגרת תקפה דלעיל.
אודות המענה שלפנינו כתב לפניו:
עבודה שבלב: קיץ תרנ"ט. היתה לנו שיחה עמוקה עם התלמידים יחיו במעלת עבודת הלב, והרצאתי הדברים, וקבלתי מענה זו.

ד״ה זכור והביאור, ועמ״ש בלק״ת ד״ה כי תצא הב׳ והביאור), ולכן גם דבר המושכל בשכל שבמוח עיקר הרגשת עצם הדבר הוא בלב (וי״ל שזהו מה שהדעת מאיר בת״ת) וכמ״ש ולבי ראה הרבה חכמה ואי׳ ע״ז בזהר ח״ב פ׳ משפטים דקט״ז ע״ב בעין השכל דבלבך אתחזי כולא כו׳, בעין השכל שבלב דוקא מפני שהלב מרגיש את הדבר המושכל ואז הוא ידיעת הדבר באופן נעלה הרבה יותר מן ההשכלה לבדה שמשיג את הדבר. וכידוע דכל השגה נק׳ שמיעה כמ״ש אזן מילין תבחן, דבר כי שומע עבדך.

וההפרש בין שמיעה לראי׳ ידוע דשמיעה הוא רק חיצוניות והתפשטות הדבר וראי׳ הוא בעצם מהות הדבר, והוא עפ״י הכלל הידוע דכל עצם בלתי מתחלק ובלתי מתפשט, וממילא מהנמנע הוא שהשכל וההשגה יתפוס מהות הדבר, מפני שכל תפיסת השכל הוא במה שתופס את פרטיו, ולזאת אינו נופל רק בהתפשטות לא בהעצם באשר אינו מתחלק כו׳ (וזהו דאי׳ במאמר פתח אלי׳ בת״ז לית מח׳ תפיסא כך כלל, מח׳ הוא חכ׳ וכמבואר במ״א, ובבחי׳ העצמות אין תפיסא לבחי׳ חכ׳ ג״כ). וראי׳ מורה על ראיית עצם הדבר וזהו ראיית השכל שלמעלה מהשגה, וכמו בגשמיות הלא כששומע מזולתו איזה דבר כמו ציור נאה וכדומה ועפ״י שמועתו מצייר את הציור הזה בשכלו בדמותו ובצלמו ומ״מ הלא את המהות לא ראה, ובראי׳ הלא יראה מהות הציור. ונראה בחוש כשרואה את הציור עד״מ נתפעל על יופי הציור בהתפעלות יתירה אף שכבר שמע מזה הציור וציירו במוחו, ובראייתו לא נתוסף לו דבר בפרטי חלקי הציור ולמה יתוסף ההתפעלות בהראי׳ על השמיעה, אך זהו רק מה שנתוסף לו ראיית עצם מהות הדבר שזה לא ידע בשמיעת הפרטים לבד.

וכמו״כ יובן בענינים שכליים שיש בשכל ג״כ ראי׳ ושמיעה, שמיעה הוא רק מצד הפרטים המושגים בטעם, וראי׳ הוא מצד עצם מהות הדבר שלמעלה מהפרטים (דער לייג אין . . .

דער לייג אין . . .: הסיום חסר.

תקפט

ב״ה יום ג׳ ח׳ תשרי תר״ס לפ״ק
ליובאוויטש

ייטיב השי״ת החוגמ״ח לכבוד ידי״נ הרב המפורסם
ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה אליעזר משה

ת״ל בעד החוה״ש, כה לחי.

תקפט

אוסף אגרות רבנו מהשנים תרנ״ב־ט לא הגיע לידינו (כנ״ל בהערות לאגרת תקפה).

הגיעה לידינו רשימה בגוכתי״ק אדמו״ר שליט״א, מאוסף מכתבי כ״ק אדמו״ר מוהרש״ב נ״ע אל מוהר״ר אליעזר משה מאדייעווסקי מ״ץ דחאראל, אשר אצל כ״ק אדמו״ר מוהריי״צ נ״ע. ברשימה זו רשומים 32 אגרות, שעשר הראשונות שבהן הן מהשנים תרנ״ד־ט, והאחת עשרה היא זו שלפנינו.

[העשירית היא הנדפסת לעיל ח״א פז. אך שם נעתק התאריך מהעתקה משובשת „כ״א מנ״א", ולכן לא נודע בקשר למה נכתבה האגרת. אך לפנינו מפורש שהיא מ„כ״ה מנ״א" — יום לידת בתו הראשונה מרת חנה תחי׳, שבקשר לזה נכתבה].

א	כ״ח מ״ח רנ״ד	ליובאוויטש	הרב משה מאדיעווסקי	בקשת טובה בעד הר״א פערסאן	עמוד וחצי
ב	כ׳ אד״ש רנ״ז	מאסקווא	〃	ע״ד ניירות לישיבה במאסקווא ופ״ב. ע״ד הרבנות בפ״ב	ע״א
ג	ו׳ ניסן רנ״ח	ליובאוויטש	הרב אליעזר משה	הצעתו נתקבלה אצלי	ע״א ואיזה שורות
ד	כ״ד 〃 〃	〃	〃	בעניני הרא״פ	ע״א
ה	ב׳ אייר 〃	〃	〃	בבואו לליובאוויטש נתיישב	ע״א
ו	ח״י סיון 〃	〃	〃	בעניני הרא״פ	ע״א ואיזה שורות
ז	כ״ז אלול 〃	〃	〃	אופן הניגוד להציונים. סדר נסיעותיו אחר החג	ב׳ עמודים
ח	ו׳ שבט רנ״ט	פ״ב	〃	העניינים הולכים כסדרן. שיודיע מנסיעותיו	ע״א
ט	ה׳ ניסן רנ״ט	ליובאוויטש	〃	ע״ד הבחור ז״ב חאסקין. ע״ד המכתב להב״ג	ע״א
י	כ״ה מנ״א רנ״ט		〃	מז״ט ללידת בת (ח׳ תי׳). גם על בתולה צ״ל לתורה	ע״א
יא	ח׳ תשרי תר״ס	ליובאוויטש	〃	מהקונגרס הציוני. הראבינער מלונדון הי׳ מצדיקנו	ע״א

ברשימה זו נרמזת תחלת עבודתו מטעם רבנו במלחמת הדת. לא נתפרשו כאן הפרטים, אך עפ״י האגרות שהגיעו לידינו התרכזה עבודתו בעיקר: א) נגד פעולות החברה מפיצי השכלה, כנ״ל אגרת תקפד וברי״פ שברשימה הנ״ל. ב) נגד הציונות, כנזכר באגרת שלפנינו וברי״פ שברשימה הנ״ל. ג) נגד חיוב הצענז לרבנים, כדלקמן אגרת תקצא. ד) נגד חיוב הצענז למלמדים, כדלקמן אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם ושם.

בקשר לעסקנות זאת הגיעו לידינו גם אגרות ה״ר צבי הירש רבינוביץ מ״ץ דקאוונא אליו ואל רבנו, מחורף תרנ״ט. ונדפסו לעיל ח״א בשוה״ג לאגרת פב. האגרות נכתבו בכתב סתרים ובשעת עריכת ח״א לא נתבררה כוונתו. עתה נראה שמ״ש בי״ב שבט „בדבר הר׳ נידונים שם", הכוונה לדיון בממשלה על חיוב הצענז לרבנים.

מו״ה אליעזר משה: מאדייעווסקי. אגרות נוספות אליו — לעיל תקסו, ובהנסמן בהערות שם.

מכתבו נכון הגיעני. והנני נותן לו רשות לכתוב שיוכלו להדפיס מכתבי בין יתר המכ' שידפיסו.

נודע לי ממקור נאמן אשר על הקונגרס נדברו הרבה אודותי ואודות כ' . . . והי' בזה כמה הצעות, ומצדיקינו הי' הראבינער מלאנדון (כפה"נ הוא גאסטער) ואמר ש . . . אין להם הרשות לדבר סרה על היר"א אשר המה הציונים האמיתים אשר סובלים את העול הג' זה זמן רב וחזקים בתו"מ וחזקים בתקוותם שישיב ה' את שבותם, ואתם אשר תמול נעשיתם ציונים איך תוכלו לדבר ולהתדמות להם ואף לנגוע כו'. וכה חזקו דבריו עליהם עד שהחזירו הצעתם.

בזה שבאתגליא הסירו את הקולטורי' מהציונות, משכו אליהם רבים אשר בעת האחרונה הבדלו מהם, אמנם בטח במשך איזה זמן יתגלה אמיתית הדבר שכמאז כן עתה חזקים הם בדבר הקולטורי' ונותנים עיניהם ע"ז.

והשי"ת יסיר המכשלה הזאת מקרב אחב"י וירום קרנינו מעלה מעלה ברו"ג.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידי"נ דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

להדפיס מכתבי: ע"ד הציונות, הנ"ל ח"א פו, להדפיסו בקונטרס אור לישרים (ורשא תר"ס), חוות דעת גדולי ישראל נגד הציונות. וראה גם לקמן אגרות תקצב. תרמו.

על הקונגרס: הציוני השלישי, באזעל ט־יב אלול תרנט.

אודותי ואודות כ': שלחמו נגד התפשטות רעיון הציונות במשך שנה זו. ראה בעולם ששקע ע' 86. לעיל ברשימת האגרות אליו — אגרת כ"ז אלול תרנ"ח. וראה בזה גם לקמן אגרות תקצב. תרב. תרלה.

גאסטער: הי"ר משה, חכם העדה הספרדית באנגליי.

הסירו את הקולטורי' מהציונות: מחלקת החנוך והתרבות של ההסתדרות הציונית. בקונגרס הציוני השני (באזעל י־יב אלול תרנ"ח) לאחר דיון ארוך הוחלט ליסד א) חברת שפת עבר כללית. ב) ועדה לעניני החנוך והתרבות. ג) הקמת בתי ספר באי"י. מובן שהחנוך בבתי ספר אלו לא הי' מיועד להיות דתי. בסוף החלטות הקונגרס ניתנה הערה "הציונות לא תעשה דבר המתנגד לחקי הדת היהודית".

בקונגרס השלישי (באזעל ט־יב אלול תרנ"ט) השתתף גם הרב יצחק יעקב ריינס (מייסד המזרחי) וטען שהחלטות הקונגרס בענין התרבות עומדות בסתירה אל הדת ולכן אסור לקונגרס הציוני להתעסק בשאלה זו כלל. עבודת החנוך והתרבות צריכה להעשות בכל מקום לפי צרכיו. למעשה לא נתקבלה החלטה מכרעת בשאלת הקולטורה בקונגרס השלישי ועל כך כותב רבנו כאן שזהו רק באתגליא אך אמיתית הדבר שכמאז כן עתה חזקים הם בדבר הקולטורה. וראה בזה גם לעיל ח"א אגרת קכב (ע' רצז). לקמן תשצז.

תקצ

ב"ה יום ה' אח"ס תר"ס לפ"ק

כבוד ידי"נ הרב המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה אליעזר משה שי'

מכתבו נכון הגיעני. וצריך להשתדל כ' לנסוע בהקדם להרי"ג, ולהוכיחו עוותותו ושיתקן מה שיש באפשרו לתקן, ומשם יסע לפ"ב ובטח יסע דרך פה, והי' נכון שיהי' כ' על האסיפה בוילי' (אני לא קבלתי מאתם מכ' עדיין) אם כי יכול להיות שהזקן יהי' שמה, אבל מוכרח לדעתי שיהי' כ' שם. ובפרטיות נתיישב אי"ה בהיותו פה.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תקצא

ב"ה אור יום ה' ב' דר"ח מ"ח תר"ס לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ח"ד ידידי עוז הג' המפורסם ווח"ס נכבד י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

תקצ

מו"ה אליעזר משה: מאדייעווסקי. אגרות נוספות אליו — לעיל תקסו, ובהנסמן בהערות שם.
להרי"ג: להי"ר יעקב גאטעסמאן הסוחר מזיטאמיר.
עוותותו: בהסכמתו על חיוב הצנז לרבנים. ויבואר באגרת שלאח"ז.
האסיפה בוי"ל: בוילנא, שהתקיימה במשך החורף, ויבואר באגרת שלאח"ז.
הזקן: נזכר בכינויו זה גם לקמן אגרת תקצא. תקצה. תרסד. תרסח.
ע"פ הנזכר שם נראה שהוא אחד מזקני המשכילים בפ"ב שהברון גינזבורג הי' תומכו. בהיות רבנו בחורף תרנ"ט בפ"ב סבל מאתו. התעניין בעסקנות ציבורית. השתתף באסיפה בוילנא. רבנו לא רצה שידע מפרטי התעסקותו בעניני הכלל לכן לא רצה שיהי' נוכח בעת שידון הרא"מ מאדייעווסקי עם הרבנים בעניני הכלל. אך מ"מ מוכרח שיסע הרא"מ לאספה בוילנא ששם היא ההזדמנות הטובה להפגש עם הרבנים ולשוחח אתם.
כינוי זה נמצא גם באגרת הרש"מ טריינין אל הרמ"א חייקין מיו"ד כסלו תרנ"ח (סיני שבט־אדר תשמ"ג ע' רעג) „מהבארון . . מהסובבים אותו כמו הזקן ר"ש ביחאווסקי". וע"פ התאמת הפרטים אפשר שהוא גם „הזקן" שלפנינו.

תקצא

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל ח"א צד, ובהנסמן בהערות שם. לעיל תקפב. לקמן

מכ׳ כ׳ נכון הגיעני, והשי״ת יעזור לו שיקבלו כל הבלקין בשלימות ובטוב, ויתן לו השי״ת מציאת חן ופרנסה והצלחה בכל ענייניו, ויעזור השי״ת שיעלו האקציעז מהוואג״פ.

מה שחפץ כ׳ לידע הזמן שיהיו ידידינו הרמ״מ מא״ז שי׳ וידידינו הרממ״ד שי׳, הרמ״מ מא״ז אינני משער שיהי׳ כעת פה כי הָי׳ בפה בסוף חודש מ״א ועפ״ע לא יהי׳ כעת, ובטח כבר נסע מווארשא לפ״ב, והרממ״ד שי׳ יהי׳ פה, אמנם לא אוכל לידע הזמן בבירור יכול להיות שיהי׳ שבוע הבע״ל, כי כעת בנסיעתו מביתו צריך להיות בזיטאמיר להתראות עם הגי׳ ר״י גאטעסמאן, כי ר״ג הנ״ל (שהי׳ בהראבינ׳ קאמיס׳ שהי׳ בערך ד׳ שנים מקודם שהרצה״ר הי׳ בה היושב ראש, והסכימו אז שהרבנים יהי׳ עליהם צענז) הי׳ בפ״ב ונתראה עם א׳ מהמתעסקי׳ הראשים בזה במניסט׳ (אשר אתו מדברים כל העת) וא״ל שהכל רוצים שיהיו הר׳ בצענז, וממילא נתחזק בדיעה זו ואינו ש[ומ]ע

תקצב. תקצד־ה. תקצח. תרא. תרו־ח. תריג. תריט. תרכד. תרכז. תרלז. תרמא. תרמה־ו. תרמח־ט. תרנז. תרנט. תרסא. תרסד. תרסו־עא. תרפה. תרפז. תרצא־ב. תרצו־ז. תרצט. תשטו־ז. תרכג. תשלה־י. תשלח. תשמה. תשנד־ה. תשס. תשסא. תשסט. תשע. תשעב־ח. תשפ. תשפב־ד. תשפו. תשפח־צ. תשצג־ד. תשצו. תשצח־ט. תתא־ג. תתז־יח. תתכ. תתכא. תתכד. תתכו־ז.

שיקבלו כל הבלקין: הר״ר ישע׳ ברלין הי׳ גביר גדול וראש התומכים את ישיבת תומכי תמימים שיסד רבנו ושאר ענייני עבודת הקודש של רבנו. עיקר עסקו הי׳ קניית יערות כריתת העצים ומכירת קרשים. על כל פרטי העסק, על כל קני׳ ומכירה, הי׳ שואל בעצת רבנו שהי׳ משיב לו בפרטיות. ברוב האגרות אליו דן בפרטי מסחרו, שכל אלו (הקטעים או האגרות אליו אודות המסחר) לא יכירם מקומם בספר שלפנינו, שבו מתפרסמות רק אגרות שיש בהן תוכן כללי; מלבד קטעים אחדים.

שיהיו ידידינו . . הרממ״ד: הי׳ר מנחם מאניש מאנעסזאן והי׳ר אליעזר משה מאדייעווסקי, שהם עיקר המתעסקים במלחמת הדת מטעם רבנו, הרמא״ד בנסיעות ומשא ומתן והרמ״מ מא״ז בתמיכת ההוצאות ובהשתדלות במקום מגורו בפטרבורג. אח״כ נכנס בזה גם הר״י ברלין, שרצה לדון בדבר, באספה קטנה עם רבנו ועם שנים הנ״ל, לכן שואל מתי יהיו שנים הנ״ל אצל רבנו בליובאוויטש, שאז יבוא גם הוא כדי לדון יחד. ראה בזה גם לקמן אגרות תקצב. תרו־ז.

ועפ״ע: ועל פי ערך.

בהראבינ׳ קאמיס׳: הועידה הרבנית שימשה כמוסד הרשמי של הממשלה הרוסית לצרכי בירור השאלות הדתיות של יהודי רוסיא. היא נקראה לפטרבורג, במשך השנים תר״ח־עת״ר, ששה פעמים, לועידה מיוחדת שנמשכה, כל פעם, מחודש עד ארבע חדשים.

באגרת שלפנינו דן בועידה החמישית שהתקיימה בחורף תרנ״ד.

שהרצה״ר הי׳ בה היושב ראש: הי׳ר צבי הירש רבינוביץ (בן הגי׳ר יצחק אלחנן ספקטור) שימש יו״ר בועידה הנ״ל, וחברי׳ היו, מלבד הרי״ג הנ״ל: הי׳ר שמואל מוהליבר; הרמן ברץ; אורי׳ הלל מיליקובסקי; שמואל שמחוביץ והרב מטעם אברהם קוטלובר מקישינוב.

והסכימו . . צענז: חיוב תעודת השכלה למועמדים חדשים לרבנות. הנושא נזכר גם לעיל באגרות תקפד. תקצ, ובהערות לאגרת תקפט. סקירה על הנעשה בזה במשך השנים תרנ״ז־תר״ס — לקמן אגרת תרח. וראה בזה גם לקמן אגרות תרלה. תשפח־ט. תשצט. תת. תתד.

על סיבת התנגדות רבנו לרבנים בעלי תעודת השכלה שלמדו באוניברסיטה — ראה בארוכה לעיל אגרת תקפג (אך שם דן בסמינר לרבנים וכאן על לימוד הרבנים באוניברסיטה כללית). לקמן תת.

בנושא זה דנו גם בועידת הרבנים הששית אד״ש עת״ר, כמסופר לעיל במבוא לח״א ע׳ 35 ואילך.

כלל לריבוי הדברים שמדברים נגד זה, ולמטרה זו יתראה עתה אם רי"ג אולי ירצה לתקן דבריו, ומזיט יבוא לפה אי"ה. אם ירצה כ' לידע זמן היותו פה אודיע לו אי"ה בטע"ג.

רצוני וחפצי לנסוע אי"ה להאדיץ ולנעזין, וקרוב הדבר שגם אמי מו' הר' תי' תיסע אתי אי"ה, ובדעתי לנסוע אי"ה ביום א' פ' וירא הבע"ל ועפ"ע אתמהמה אי"ה בנסיעתי זאת ערך שבוע וחצי (והנני מבקש את כ' שלא יוודע דבר נסיעתי הנ"ל כי רצוני שתהי' בהצנע).

בדבר האסי' בויל' כתב לי הרממ"ד ורצונם לדבר בענינים הגשמיים והרוחניים, ובקשתי מכ' להודיעני אם בדעתו לנסוע על האסי'.

מה שרוצה שליט שיהי' גם הרממ"ד קרוב הדבר שכוונתו כמו שכותב כו'. אמנם מובן שההשתתפות עם הזקן א"א להיות, כי לא נוכל להאמין לו, ולא הי' צריך לידע כלל מענינינו כאשר כן הי' עד כה שלא ידע מה הרממ"ד עושה, ונסיעת הרממ"ד לק' ול' הי' סיבה שנודע לו הכל מהם, אם כי הרממ"ד אמר להם שצריכי' להעלים מהזקן, אמנם הם עשו ההיפך. וכ"ז אינו טובה כלל להענינים, ויכול להיות שנודע הדבר גם להב"ג, אך עלינו לקוות רק להשי"ת והוא יהי' בעזרתינו.

לפ"ד ההכרח שיהי' הרממ"ד על האסיפה, כי בקיץ העבר נסע הרממ"ד להתראות עם איזה מהרה"ג דאשכנזי' בדבר הר', והיראים שבהם כמו הר"ר רפאל מבאב' והרח"ע מויל' אמרו שא"א להסכים שיהי' על הר' איזה צענז שיהי', כי אם אך יטעמו טעם חלב נכרי' יתמעט יראתם כאשר אנו רואים בהר' דפולין עתה, ובפרט שהוא דבר

לתקן דבריו: ראה בזה גם אגרת שלפנ"ז.

להאדיץ ולנעזין: לבקר הציון הקדוש של כ"ק אדמו"ר הזקן בהאדיץ ושל כ"ק אדמו"ר האמצעי בנעזין. ע"ד הנסיעה — לקמן תקצד. תקצה.

בדבר האסי' בויל': הנ"ל באגרת שלפנ"ז ושלאח"ז. ואולי היא הנזכרת לקמן אגרת תרמז, שנקראה ע"י השתדלות ה"ר אליעזר יוסף קלאצקי שהתעסק בעניני חיזוק היהדות.

בעת האסיפה בוילנא לא התקיים הדיון בדבר הצענז. לכן רצה רבנו לקרוא לאסיפה מיוחדת בנידון, בשלהי החורף בווארשא, כדלקמן אגרת תרח.

הזקן: הנ"ל באגרת שלפנ"ז.

לק' ול': לקאפוסט ולאדי, להתייעצות עם האדמו"ר מהרש"ז מקאפוסט ועם האדמו"ר מהרי"ד מלאדי, בדבר ההשתדלות למנוע את חוק חובת הצנז לרבנים, כדלקמן אגרת תרח.

להב"ג: להברון גינזבורג.

בקיץ . . בדבר הר': חובת הצנז לרבנים, כפי שיסופר להלן אגרת תרח.

הר"ר רפאל מבאב': ה"ר רפאל שפירא שהי' רב בבברויסק ומשנת תרנ"ט ואילך רב ור"מ בוואלאזין.

והרח"ע מויל': ה"ר חיים עזר גרודזנסקי מוילנא.

המושך את האדם ר״ל וממילה ירבה הלימודיות יותר מהחיוב וישחיתו נפשם לגמרי ר״ל. אמנם אחדים מהם כמו הרצה״ר וכדומה אינם מרחיקים את הדבר, ולזאת כאשר בהאסיפי ידברו בענינים הרוחניי׳ ג״כ, בהכרח שיהי׳ הרממ״ד שמה ויבאר להם אמיתית הדבר ויעורר לבבם לנגד לזה ולמצוא איזה עצות איך ומה לעשות כו׳.

בדבר בריאותי אין לי מה להודיעו, בד״כ במשך הזמן הזה נתייגעתי הרבה והשי״ת יחזקני וישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שד״ב

תקצב

ב״ה מוצש״ק ד׳ מ״ח תר״ס לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ח״ד ידידי עוז הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם
י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

מכתבי כ׳ נכון הגיעני, ומה אוכל לייעצו בדבר האקציעז. בד״כ לפי המצב שעומדים עתה אינו כדאי לקנותם . . . והשי״ת יעזור לו שיתעלו המקחים מהאקציעז בקרב ויצליח כ׳ בכל עניניו.

בדבר נסיעת כ׳ לפה בד״כ לא הי׳ למותר וגם נצרך הי׳ להתיישב בדבר הענינים וגם בדבר האסיפה. אמנם כפי הטע״ג שקבלתי כעת שא״א לו לנסוע עד יום ג׳ או ד׳ בטח א״א להרמ״מ להתמהמה כעת בפה כ״כ . . .

המכ׳ בדבר הציונות בד״כ פעל הרבה לטובה ת״ל ומכמה מקומות

הרצה״ר: הי״ר צבי הירש רבינוביץ מקאוונא.

תקצב

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
נסיעת כ׳ לפה: ראה בזה אגרת שלפנ״ז.
האסיפה: בוילנא, דלעיל שם.
להרמ״מ: להי״ר מנחם מאניש מאנעסזאן. ובאגרת שלפנ״ז כותב רבנו „ועפ״ע לא יהי׳ כעת״. ושמא בא לפתע בעש״ק והוצרך לנסוע מליובאוויטש אחר הש״ק.
המכ׳ בדבר הציונות: דלעיל ח״א פו. וראה לעיל אגרת תקפט.

דורשים ומבקשים לשלוח להם המכ' והנני שולח לכל דורש בלי שום יראה כלל כי אין ממה ליראות. ובאמת הי' נצרך עתה לחדש הדבר בעוד איזה מכ', כי כן המצב דורש, אמנם הדבר צריך ישוב.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תקצג

ב"ה יום ב' ה' מ"ח תר"ס לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד יד"נ הרה"ח המפורסם נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה יעקב מרדכי שי'

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

מכתבי כ' נכון הגיעני. והשי"ת יעזור לו ויחזק בריאותו ובריאות ב"ב שי' ויצליח בכל ענייניו ברו"ג.

בדבר בריאותי אכ"ח לע"ע והשי"ת ירחם עלי וישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו'.

יש בדעתי לנסוע אי"ה ביחד עם זוג' תי' לחו"ל, כאשר דברנו מזה בהיותו פה, ובדעתי לנסוע לויען ומשם יכול להיות שניסע אי"ה לבאד ווא[illegible]אריסהאפען ששם הקור במים. ואחי הרז"א שי' כעת שמה (ויתמהמה שמה כל החורף) ומשבח מאד את הקור דשם, ועליו ת"ל פעל פעולה גדולה לטובה ... ולזאת בדעתי שניסע לבאד הנ"ל. זמן הנסיעה לא אוכל לידע עתה. בד"כ הנני חושב על חודש כסלו הבע"ל ואפשר בחודש טבת הבע"ל, וכאשר כ' הראה לי אז בהיותו פה הטע"ג

תקצג

מו"ה יעקב מרדכי: בעזפאלאוו. אגרות נוספות אליו — לעיל תקנא, ובהנסמן בהערות שם.

לנסוע . . לחו"ל: בהמשך לזה גם לקמן אגרת תקצה. אך לפועל נסעו לחרקוב, שם שהה כל החורף, כדלקמן באגרות החורף.

הקור במים: דרכי ההרפאה ע"י מים.

הטע"ג ... גו"א: כנראה, בקשר להוצאות הנסיעה והרופאים.

מהאחים ידידינו גו״א יחיו, ולזאת אבקשו בזה להודיעני אם יש לי לסמוך ע״ז ובכמה לפ״ד...

בניו יחיו יסעו מחר אי״ה לביתם (בנו ר״ז שי׳ יסע עפ״ע לניק׳ קודם) ובד״כ תקוותי שיהיו אי״ה שלימים ביראתם ועבודתם. וצריכים שכ׳ יסדר להם לימודם בנגלה מה שילמדו בפוסק ואופן וזמן הלימוד וכמו״כ בדא״ח שיהי׳ בזמנים קבועים וטוב שכ׳ ילמד עמהם הן בנגלה ובדא״ח. והשי״ת יחזק לבבם שיהיו יר״א וחסידים באמת ויצליח להם השי״ת בכל עניניהם ברו״ג.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תקצד

ב״ה מוצש״ק י״א מ״ח תר״ס לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ח״ד ידידי עוז הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם
י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

מכתביו נכון הגיעני. ויתן לו השי״ת מציאת חן בעיני הדירעקטארין שיגמרו אתו בטוב ויקבלו הסחורה בטוב. ... והשי״ת יעזור לכ׳ ויצליח בכל עניניו.

מחר אי״ה אני נוסע להאדיץ כי זה כמה שרצוני וחפצי להיות בהאדיץ ומשם אסע אי״ה לנעזין. ותקוותי להיות ש״ק הבע״ל בנעזין, ותקוותי לבוא אי״ה חזרה לביתי ביום ג׳ שבוע הבע״ל. והשי״ת יצליח דרכי.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

עפ״ע לנק׳: על פי ערך לניקוליוב.

תקצד

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
להאדיץ ... לנעזין: כנ״ל שם.

תקצה

ב"ה אור יום ב' ד"ו מ"ח תר"ס לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ח"ד ידידי עוז הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם
י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

מכתבו מיום ד"א חו"ז נכון הגיעני. יתן השי"ת שיקבלו הוואג"פ מלאכה ויפדה כ' מאתם עבור סחו' במקחים טובים ויעזור השי"ת לכ' לגבות את המגיע לו ויצליח כ' בכל ענייניו.

באתי ת"ל שלו' לביתי ביום ד' שבוע העברה. ש"ק הייתי בנעזין. ויה"ר שימלא השי"ת את כל משאלותי ובקשותי.

באשר בריאותי חלוש מאד הנני חושב לנסוע אי"ה לחו"ל וגם זוג' תי' תיסע אי"ה. בתחלה ניסע אי"ה לויען לשאול הפראפ' דשם, ומשם בדעתי שניסע אי"ה לוואיעריסהאפן מקום ששם כעת אחי הרז"א שי' יען כי לפה"נ המים טוב לפני ושם עושין פעולת המים יותר בטוב מביתר המקומות. בפה במדינתינו אין לי מקום לנסוע לשם. בפ"ב אם כי הי' לי מנוחה בהיותי שמה בחורף העבר מ"מ עם זה קבלתי שמה ג"כ הרבה עגמ"נ מהזקן ומעוד אנשים כמותו, ובפרט לזוג' תי' א"א להיות ג"כ שמה מצד הפראוועס, אשר גם לה נצרך מאד לעשות איזה דבר כי היא חלושה בבריאותה והשי"ת יחזקה, ולבד פ"ב אינני מוצא מקום מוכשר שלפי ראות עינינו יש לחשוב שיהי' לי מנוחה שמה. ולזאת הנני חושב שתהי' נסיעתינו לחו"ל. ויכול להיות שניסע אי"ה בעוד ב' שבועות בערך. והשי"ת ישלח לנו רפו"ש בקרב בתוך כו'.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תקצה

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
בנעזין: כנ"ל שם.
לנסוע אי"ה לחו"ל: כנ"ל אגרת תקצג.
מהזקן: ראה לעיל בהערות לאגרת תקצ.
פראוועס: חסרון זכות הישיבה בפ"ב.

תקצו

ב"ה אור יום ב' י"א כסלו תר"ס לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ח"ד ידידי עוז הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם
י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

מכתבו נכון הגיעני. בדבר נסיעתי לע"ע נדחתה על איזה שבועות, ולא אדע עדיין בהחלט להיכן תהי' נסיעתי. בתחלה חשבתי לנסוע ג"כ לוויעריסהאפען, אמנם אח"כ נודע לי פרטי דרכי הרפואה שמה . . . החלטתי בעצמי לבלי לנסוע לשם.

ובדבר כללות נסיעתי לחו"ל אם כי חפצי להיות אצל הפראפ' דחו"ל אבל נתהווה לי בזה מניעות שכמעט בלתי אפשרי לנסוע לחו"ל. ובדעתי כעת לנסוע לאחת המקומות במדינתינו, וקרוב הדבר שאסע אי"ה לחארקאוו שמשבחים הליצעבניצע דשם, וכתבתי לידידינו הר"ש גו"א ובקשתיו להודיעני פרטי הדברים בדבר הליצעבניצע.

זמן הנסיעה כאשר לא אסע בשבוע זאת נראה שתומשך הנסיעה עד אחר חנוכה הבע"ל, ותקוותי לנסוע אי"ה תיכף אחר חנוכה הבע"ל.

בני שי' כותב לכ' בדבר התניא ובדבר זעמבין ואבקשו להשיבו בהקדם.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תקצו

מו"ה ישע': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
בתחלה חשבתי: כנ"ל אגרות תקצג. תקצה. וראה לקמן אגרות תקצח־ט.
ליצעבניצע: בית מרפא.
בדבר התניא: הדפסת התניא, ע"י רבנו, במהדורה חדשה ומתוקנת (ראה בזה לעיל ח"א אגרת צ, ובהנסמן בהערות שם), שהר"י ברלין התבקש להשתתף בהוצאות ההדפסה. וראה לקמן אגרת תקצח „לוילנא [ששם מקום ההדפסה, בדפוס ראם] נתקבל הג' מאות".
ובדבר זעמבין: מחלקת ישיבת תומכי תמימים בזעמבין, שהר"י ברלין הי' ראש התומכים בה. וראה לקמן אגרת תקצח.

תקצז

ב"ה אור יום ה' ד"א כסלו תר"ס לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד מחו' ידידי עוז הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם
י"א מו"ה שמואל מיכל שי'

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

הי' בפה ח"א ר"ל באם שי' וסיפר לי מצבו הנורא איך הוא רע ומר ר"ל אשר בטח ידוע לכ' בטוב, ובנמצא אדון א' שנותן לו עסק בווארניעז שלפה"נ הוא בעזה"י עסק טוב, אמנם צריכים לזה סך שני אלפים, ונותן להם הערל הנ"ל אלף רו"כ וצריכים עוד אלף, ובזה בקש אותי לכתוב לכבודו לראות איך שיהי' להם הסך הנ"ל. ובאמת נכון הדבר שישתדל כבודו באיזה אופן שיהי' להשלים להם הסך כנ"ל כי הרחמנות גדול עליהם מאד וכאשר הזמין להם השי"ת עסק שיוכל לחיות בעזה"י א"צ להיות מניעה מהסך הנ"ל וכאשר כ' נשא אותם עד עתה ימציא לו גם עתה איזה דרך איך ומה שיהי' הסך הנ"ל.

עוד אחת אבקשו כאשר אנשי עיר אבאליץ יש עליהם משפט גדול וצריכים לאדויקאט גדול והמה עניים ואין זה לפי כוחם כלל ונסע א' בעבורם לפ"ב, הנני מבקש את כ' להיות בעזרם בזה ויעורר את מי שיש באפשרו לעורר לטובה.

והשי"ת יעזור לכ' ויצליח בכל עניניו. ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו ומחו' ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תקצז

מו"ה שמואל מ'כ: טרייגין. אגרות נוספות אליו — לעיל ח"א סו, ובהנסמן בהערות שם. לקמן תרכט. תרלח. תרמג. תרנב. תשסט. תשפז. תשצב. תתכב.
ח"א: חתן אחיו (או אחותו).

תקצח

ב"ה אור יום ב' ח' דחנוכה תר"ס לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ח"ד ידידי עוז הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם
י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

מכתבי כ' נכון הגיעני. והשי"ת יעזור לו שלא יוכל שום ב"א לנגוע בו לרע ח"ו, ויתן לו השי"ת מציאת חן והצלחה בכל ענייניו.

בדבר נסיעתי הוחלט אצלי אי"ה על תארקאוו כי כפי הנשמע הגידראפאטי' שמה טובה היא. זוגתי תי' תיסע ג"כ אתי. בדעתי שניסע אי"ה ביום א' הבע"ל. והשי"ת יצליח דרכינו וישלח לנו רפו"ש בקרב בתוך כו'.

הג' מאות רו"כ לבני שי' נתקבל. כן לוילנא נתקבל הסך ג' מאות. כעת קבלתי טע"ג שביום ג' הבע"ל תוגמר אי"ה ההדפסה.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תקצח

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
נסיעתו: ראה לעיל אגרת תקצו.
הגידראפטי': מעינות רפואה.
לבני: עבור הישיבה בזעמבין, כדלעיל אגרת תקצו.
לוילנא: להוצאות הדפסת התניא הנ"ל אגרת תקצו.

תקצט

ב"ה מוצש"ק ח' טבת תר"ס לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ידי"נ הרה"ח המפורסם נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה
יעקב מרדכי שי'

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

נסיעתינו לחו"ל נתבטלה מפני כמה טעמים שא"א לפורטם. והננו נוסעים מחר אי"ה לחארקאוו. והנני מקווה אשר אנ"ש לא יטרידו אותי במשך שבתי שמה באשר המנוחה אצלי עיקר גדול כאשר ידוע היטיב לכ'. והשי"ת יצליח דרכינו וישלח לנו רפו"ש בקרב בתוך כו' ונבוא לביתינו בשלו' ושנמצא את כל ב"ב בחו"ש.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תר

ב"ה אור יום ד' י"א טבת תר"ס לפ"ק
חארקאוו

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי' נכדתי יקירתי תי'

באנו ת"ל שלו' לפה היום בקר, הנסיעה הייתה בטוב ת"ל, ולולא היו הבילֶייטער כ"כ היינו במנוחה יותר, ומ"מ האבין מיר גישלאפין במעט.

תקצט

מו"ה יעקב מרדכי: בעזפאלאוו. אגרות נוספות אליו — לעיל תקנא, ובהנסמן בהערות שם.
נסיעתינו לחו"ל . . לחארקאוו: ראה לעיל אגרת תקצו.
לא יטרידו: ראה בזה לעיל ח"א אגרת פט ובהמועתק בהערות שם.

תר

הבלייטער: המלווים.

אצל הדאק׳ לא היינו לע״ע ונקווה להיות מחר אי״ה. והשי״ת ישלח לנו רפו״ש בקרב בתוך כו׳. ואבקשם לכתוב לנו בכ״ע משלומכם הטוב בפרטיות ומבתם נכדתי תי׳ איך הוא תהלוכות היד. יתן השי״ת שיהי׳ הכל כשורה ותהי׳ באריכות ימים ושנים טובים.

בני שי׳ לאילינא לא תשלח לע״ע, ואכתוב לך אי״ה אודות זה.

תכתוב לי אם פעלת בטוב בסמאלענסק ומתי באת לביתינו שלו׳.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תרא

ב״ה אור יום ה׳ י״ב טבת תר״ס לפ״ק
חארקאוו

כבוד ח״ד ידידי עוז הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם
י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

מכ׳ קבלתי קודם נסיעתי יום א׳ עם הפאסטאוין. נסענו מביתינו ובאנו לפה שלו׳ ת״ל תמול בקר. לע״ע לא ראיתי בפה פראפ׳, כי רצינו להיות אצל הפראפ׳ עם דאק׳ ועדיין לא בחרתי איזה דאק׳ ליקח. גם רצינו לידו[ע] בדבר הליצעבניצע בפרטיות, ויש כאן שנים א׳ ישנה וא׳ חדשה ואומרים אשר החדשה נעשה בטוב ולא נופלת היא מהוואדא ליצעבניצעס דחו״ל. ואקווה להתראות מחר אי״ה עם פראפ׳. והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

השני מ׳ ששלח כ׳ בטח נתקבל ביום ב׳ ומסרתי לבני שי׳ שישלחם לפה. והשי״ת יעזור לכ׳ ויצליח בכל ענייניו.

לאילינא: ראה גם לקמן אגרות תרפט. תרצה.

תרא

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
הפאסטאוין: הדואר.
הליצעבניצע: בית מרפא.

לע"ע הננו מתאכסנים בגאסטיני ראססי, ובימים אלו נשיג אי"ה דירה, ואז אודיעו אי"ה האדרעס שלי.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תרב

ב"ה מוצש"ק ט"ו טבת תר"ס לפ"ק
חארקאוו

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי' נכדתי היקרה תי'

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

שני המכ' הפשוט והזאקאז' קבלתי היום לגודל קו"ר אשר נודעתי משלומכם הטוב. ות"ל אשר יד ב"נ תי' מתחלת להתרפאות יתן השי"ת שתהי' באיו"ש טובים ונעימים ותהי' אשה יראת ה' באמת כפי רצון כ"ק אבותינו זצוקללה"ה נ"ע זי"ע.

ביום ועש"ק הי' אצלי הפראפ' אנפי[מ]או הוא מהיותר גדולים פה ... הוא ראה (אונטערזוכט) אותי היטיב במשך זמן ¾ שעה ומצא אשר האברים הפנימיים בריאים ת"ל, וסיבת הדברים שאני סובל הוא מהיגיעה הגדולה והעדר המנוחה, וגם מצד החלישות בכלל, וצריכים להתחזק ולהיות במנוחה בעזה"י. וציווה לעשות ... וכסדר הזה לעשות ג' שבועות ואח"כ להתראות אתו. כעת בלילה עשיתי אמבטי' הראשונה יתן השי"ת שיהי' לרפואה.

גאסטינ': מלון.

תרב

חלקה נדפס לעיל ח"א אגרת פט.
הזאקאז': דואר רשום.
ב"נ: בתכם נכדתינו.
באיו"ש: באריכות ימים ושנים.

לע״ע נמצאים פה הרי״מ שי׳ שבא ביום ב׳ קודם בואינו לפה, והרש״ג (שקראתיו לפה ע״י טע״ג) ואחיו ר״ן יחי׳ והר״א זלאטאפל׳ והרי״י יחיו, וההמשך מסת׳ יבוא. יתן השי״ת להיות במנוחה ולבוא לביתינו שלום ברפו״ש.

או״ח תי׳ הייתה אצל דאק׳ סאראקצי...

דירה עדיין לא שכרתי ולפה״נ נשכור מחר אי״ה, הר״ן גו״א עוסק בזה ומס׳ ישיג מחר אי״ה דירה וכל הנצרך לזה. ובד״כ האחים גו״א שי׳ עוסקים בכל הדברים הנצרכים לנו להכין הכל. ודרשתים בטע״ג לבוא לפה להתיישב בדבר הפראפ׳ ויתר הדברי׳, ובלעדם הי׳ כבד עלי להשיג הדברים הנדרשים לנו.

הרב המלקט הי׳ פה והביא אתו ספר א׳ פשוט והוא יפה מאד והנייר הוא לבן יותר הרבה מאותן הקונט׳ ששלח קודם (והיינו מצד שנתייבש הנייר יותר שעי״ז נעשה לבן) ובכללותו הוא יפה והדר מאד. אחר כל ההדפסה הגי׳ עוד הפעם בעיון נמרץ ומצא ח׳ ט״ס, והדפיסו ח׳ דפים אחרים להחליף הח׳ דפים שנמצא בהם הטעותים, ולפ״ד עתה הוא נקי ומבורר בתכלית. ומ״מ בהיותו בביתו עתה יגי׳ אותו עוד כמה שידו יהי׳ מגעת.

אבקשכם לכתוב לנו בכ״ע משלומכם הטוב לענג את נפשי. ותכתוב לי בדבר הבחורים אם עוסקים בטוב בלימוד הנגלה והנסתר. גם תודיעיני אם ניכר רושם המטיף הציוני בעיר, ואם יהי׳ במשך העת איזה דברים בהמליץ בהצפירה דברים הנוגעים לידע תשלח לי את המא׳, אם כי בטח אשיג אותם גם בפה מ״מ כו׳.

הרי״מ: הי״ר יעקב מרדכי בעזפעלאוו.
והרש״ג: והי״ר שמואל גוראר׳.
ר״ן: ר׳ נתן גוראר׳.
והרי״י: והי״ר יצחק יואל ראפאלאוויץ.
או״ח: אמך וחמותיך.
הרב המלקט: הרב אשר גראסמן מניקאלייעב שהוא המלקט ומגיה את ספר התניא הנדפס, הנ״ל אגרת תקצו.
ח׳ דפים אחרים: ראה תורת חב״ד־ביבליוגרפי׳ ע׳ 111.
הבחורים: בישיבת תומכי תמימים בליובאוויטש.
המטיף הציוני: ראה לעיל ח״א אגרת צ „מי המה בהחברה הציונית במחננו״.
בהמליץ בהצפירה: שני עתונים עבריים ברוסי׳ בתקופה ההיא.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

כשנשכ[ו]ר דירה אודיע אי״ה האדרעס ע״י טע״ג.

הפאקעטין הקטנים א״צ לשלוח לפה. ותראה מה ששייך לצדקה, ומה שאינו שייך לצדקה תקח ע״ח ההוצ׳ ותרשום אצלך, ובפרטיות אכתוב לך אי״ה אודות זה.

כפה״נ לא הגיע[ו] המעות שנתתי לך רשימה עליהם.

תרג

[ט״ז טבת]

ב״ה

בני שי׳ כלתי תי׳. איר זאלט גיין שבת באיי טאג עסין לא״ז מו׳ הר׳ תי׳ ניט אנדערס און שרייבט מיר ויא איר טוט.

תמול כתבתי לכם מכ׳ בטח יתקבל מחר אי״ה.

תרד

ב״ה אור יום ה׳ י״ט טבת תר״ס לפ״ק
חארקאוו

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳ נכדי היקרה והחכמה תי׳

ת״ל בעד החוה״ש, כה לחי.

מכתבם היק׳ מהודעת שלומכם הטוב נכון הגיעני לרוב עונג וכן

תרג

האגרת שלפנ״ז נסמנה — 2. האגרת שלפנינו — 3. האגרת שלאח״ז — 4. ממ״ש „תמול כתבתי״ נראה שנכתבה ביום ב׳ ט״ז טבת: ואולי ביום א׳ ט״ו טבת.
לא״ז מו׳ הר׳: לאמי זקנתך מורתי הרבנית רבקה.

הנני מבקש אתכם על להבא לכתוב לנו בכ״ע בפרטיות מבריאותכם ומשלומכם ומבריאות בתכם נכדתי תי׳.

מחר אי״ה אשלח לך ע״י זאקאז׳ את הפאספארטין שלנו, כי להיותם דחו״ל אין רשות לגור עליהם בפנים רוסי׳, ומ״מ ע״י השתדלות הראבינער דפה האט מען זיי׳ געייאַוועט אמנם בתנאי שבזמן י״ב ימים נעמיד להם הפא״פ שלנו שהמה מונחים עתה בגובערסקע פראוליעני׳ במאהאליב, ולזאת בקבלך הפא״פ תשלח אותם תיכף ע״י חיים מאיר לר׳ משה ברוך (ועד שתקבל המכ׳ מאתי הזאקאז׳ עם הפא״פ תדע אי׳ נמצא רמ״ב אם ברודני׳ או בארשע), ותכתוב אליו שיסע תיכף למאהליב ויקבל את הפא״פ שלנו וישלחם אלי על אדרעס שלי, ובשלחו את הפא״פ לפה יודיעני ע״י טע״ג.

אור ליום ב׳ הודעתי לכם האדרעס ע״י טע״ג, ולפלא אשר הטע״ג שנשלחה תמול ערב הי׳ ע״ש ר״ל ליוב׳.

אבקשך להודיעני תומ״י בדבר בריאות ידי״נ רחנ״ה שי׳, והשי״ת ישלח לו רפו״ש בקרוב בתוך כו׳.

כשתקבל המאה רו״כ מהפריסט׳ לא תשלחם לפה כ״א תקבלם על ההוצאה, וכבר כתבתי לך אשר פאקעטין קטנים לא תשלח לפה. המאה מס׳ שלחת ע״י פערוואד שמביאין אותו לקוואטיר ואין בזה עסק. מחר אי״ה אשלח לך ע״י פערוואדין את המעות דקרעמענטשוג.

...והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳. לאו״ח תי׳ אמר הדאק׳... והשי״ת ישלח לה רפו״ש ויחזקה.

תרד

זאקאז׳: **דואר רשום.**
גובערסקע פראוליעני׳: **ההנהלה הפלכית.**
חיים מאיר: **רוזין, משרת.**
ר׳ משה ברוך: **דלקמן אגרות תרה. תרם.**
ר״ל ליוב׳: **ר׳ ליב ליובינסקי.**
בריאות ידי״נ רחנ״ה: **המשפיע ר׳ חנוך הענדל קוגל. נפטר ממחלתו זאת בכ״א טבת (תולדות התמימים רפט״ז. וראה בליובאוויטש וחיילי׳ ע׳ 138 תאריכים נוספים).**
פריסט׳: **ראש משטרה. ראה גם לקמן אגרות תריח. תרכג. תרפט.**
וכבר כתבתי: **לעיל אגרת תרב.**
פערוואד: **המחאה.**
לקוואטיר: **לדירה שמתאכסנים בה.**
ואין בזה עסק: **שאין צריך ללכת לקבלה מהדואר.**
לאו״ח: **לאמך וחמותיך.**

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

באה"ר הנני פב"ש ידי"נ הרה"ח המפורסם כו' הרשב"צ שי'.

אדרעס שלי:

Вознесенская площадь №9
домъ Рутченко

תודיעיני אם נתן הפריסט' המאה רו"כ.

מרש"ח שו"ב שי' מגיע עשרה רו"כ ותוכל לקבלם על ההוצ'.

תרה

[י"ט טבת]

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי' נכדתי היק' תי'

הנני שולח לך בזה הפא"פ שלנו ותשלח אותם ע"י חיים מאיר לר' משה ברוך, והוא יסע תיכף למאהליב ויקבל הפא"פ שלנו וישלח אלי לפה על האדרעס שלי. וכשלחו יודיעני ע"י טע"ג.

משלומינו ת"ל כה לחי.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

אור ליום ה' כתבנו לאמי מו' הר' תי' ולכם.

ואשלש האדרעס שלי לפה על שמי:

Вознесенская площадь №9
домъ Рутченко

הרשב"צ: המשפיע ה"ר שמואל בצלאל שפטיל.
מרש"ח: מר' שלמה חיים קיטאין.

תרה

האגרת שלפנ"ז נסמנה — 4. האגרת שלפנינו — 5. ממ"ש באגרת שלפנ"ז „מחר ... הפאספארטין" נראה שזו שלפנינו נכתבה בי"ט טבת, או בכ' טבת.
ואשלש האדרעס: ראה אגרת שלפנ"ז.

תרו

ב״ה אור יום ה׳ י״ט טבת תר״ס לפ״ק
חארקאוו

כבוד ח״ד ידידי עוז הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם
י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש, כה לחי.

יום ד׳ העבר כתבתי לו בטח קבל מכתבי.

יום ועש״ק הי׳ אצלי הפראפ׳ היותר גדול פה . . . והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳. זוגתי תי׳ הייתה ג״כ אצלו לזה שסובלת לעתים קרובים מכאב הראש . . . והשי״ת ישלח לה רפו״ש בקרב ויחזקה.

מש״כ כבודו שרצונו בהיותו פה שיהי׳ ג״כ ידידינו הרמ״מ שי׳ ולדבר אודות העניינים הכ׳. גם רצוני הי׳ בזה, ואכתוב זאת להרמ״מ שי׳, ואינני יודע אם באפשרו לנסוע, ונראה אי״ה תשובתו כי אם אך יהי׳ באפשרו בודאי ירצה לנסוע. וכ׳ יצטרך להודיעו בבירור זמן נסיעתו לפה. ואבקשו להודיעני משלומו ובריאותו ומכל הנעשה אתו לטוב.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

אדרעס אלי על שמי:

Вознесенская площадь №9
домъ Рутченко

תרו

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
הרמ״מ: הר״ר מנחם מאניש מאנעסזאן. ראה לעיל אגרת תקצא. לקמן תרז־ח.
הכ׳: הכבודים.

תרז

[טבת תר"ס]

ידידינו הרמ"מ שי' כותב לי שכתב לכ' שידבר עם אחיו שי' ולא הושיב לו ולפלא הדבר בעיני. ע"ע הוציא הרמ"מ שי' יתר על ההכנסה ט"ו מ', ובחודש הבא דרוש סך נכון כי קודם ימי אידם בהכרח ליתן וזה בסכומים נכונים. גם לידידינו הרממ"ד בהכרח ליתן.

עד כמה נחוץ לנו איש תמידי נודע לנו עתה מענין א' שנתוודע לידידינו הנ"ל הנוגע לנו מאד ונעשה בסוד גדול, ועדיין לא נגמר, וביגיעה רבה עלה בידו למצוא פתח איך לגשת להענין, ויש תקוה להשי"ת שיוגמר כרצונינו, ועדיין דרוש הענין לרחמים אבל יש תקוה בעזה"י. פרטי הדבר א"א לבאר במכ' וכשנתראה אי"ה אספר לו.

וכבר אמרתי לכ' אשר מוכרח הוצאה תמידית ששה א' לשנה שזה לחיוני הכרחית ממש, לבד דבר היוצא מן הכלל. בשנה העברה נתן כ' ע"ע ג' א', ובשנה דנא לע"ע לא נתקבל מאומה. ולזאת הנני מבקשו שישלח עתה לידידינו הרמ"מ שי' לכה"פ שני א', וידבר נא עם אחיו שי' שיתן המותר שהבטית, כי מאין ניקח הוצאתינו המוכרחת באשר אין לנו דואגים כלל כאשר בשארי הדברים יש בני אילים הדואגים ומשתדלים ומרעישים ותובעים ונתבעים, ואנחנו בהכרח לנו לאסוף

תרז

אגרת זו ושלאחרי' נכתבו בלי תאריך בלי חתימה ובלי פני' בראשן. ע"פ התוכן נראה שנכתבו בסמיכות זל"ז. שתיהן אל ה"ר ישע' ברלין מריגא. ממ"ש בראשונה „בחודש הבא ... ימי אידם" (שהכוונה בודאי לחג המולד ולתחלת השנה, שחל בשנה זו, ברוסיא, בחציו הראשון של חודש שבט) נראה שנכתבה במשך חודש טבת. ממ"ש בשני „האדרעס ... וואזנעסענסקי" נראה שהשני' נכתבה אחר י"ט טבת, שבו מודיע לראשונה (באגרת שלפנ"ז) על כתובת זו, במשך שהותו בחרקוב. א"כ מסתבר שהראשונה נכתבה במשך חודש טבת והשני' בסופו.

אפשר שאחת מהן נשלחה בצירוף האגרת שלפנ"ז ולכן נכתבה בלי תאריך פני' וחתימה.

אגרות נוספות אל ה"ר ישע' ברלין — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.

הרמ"מ: ה"ר מנחם מאניש מאנעסזאן.

עם אחיו: ה"ר שלמה זלמן ברלין.

הוציא הרמ"מ: על ההשתדלות במלחמת הדת, כנ"ל אגרת תקצא, ובהערות שם.

ט"ו מ': 1500 רו"כ.

בהכרח ליתן: לפקידים במשרדי הממשלה, שעל ידם משתדלים ומבררים את הנעשה אצל השרים, מאחורי הקלעים.

הרממ"ד: משכורת והוצאות להה"ר אליעזר משה מאדייעווסקי עבור עבודתו בהנ"ל, כנ"ל שם.

מענין א' שנתוודע: באגרת שלאח"ז מפרט לו יותר במה המדובר.

וכשנתראה: כנ"ל באגרת שלפנ"ז.

לנו מעט כחותינו מעצמינו בעזה״י. ואכפול בקשתי לעשות כנ״ל בהקדם והשי״ת יעזור לו. ויהי׳ השי״ת בעזרתינו ויצליחינו בכל פרט ופרט כו׳.

תרח

[שלהי טבת תר״ס]

בשנה העברה החלטנו בינינו (והי׳ בזה גם הסכם גוב״ד הרי״ל שי׳ שהי׳ במתנינו אחר חה״פ בהיות ידידינו הר״מ מאד׳ והרי״מ מפאל׳) שנצרך להודיע מצב שאלת הר׳ להצד׳ והר׳ הג׳ דאשכנז׳. ועיקר הטעם בזה באשר השאלה הזאת כבידה מאד ואחר הרבה יגיעות אשר יגענו בזה והרממ״ד דיבר הרבה עם אותן שהדבר אצלם כעת, עוד רחוק הדבר שיהי׳ כמבוקשינו, והרבה גרם בזה מה שהר׳ שהי׳ בראבינ׳ קאמיס׳ האחרונה הסכימו על צענז דפולין, ואם ח״ו יחליטו כן לא טוב הדבר מאד ה׳ ירחם כי אז יהי׳ נפסד ח״ו כל מצב הרוחני ומי שירצה להחזיק את הדת יהי׳ לו מלחמה גדולה מבית ומבחוץ, ה״י, ולזאת החלטנו להודיע הדבר ולשאול דעתם ועצתם איך לעשות.

ולפ״ד לא טוב עשו הר׳ שהיו בראבינ׳ קאמיס׳ שידעו מחפץ הממ׳ לעשות צ׳ והמה הסכימו ע״ז (והרצה״ר מק׳ מצדיק א״ע שהכריחום ע״ז, וכן הוא האמת לפה״נ) למה לא הודיעו זאת לחבריהם אולי ימצא מי עצה לזה, וגם שלא להניח הדבר בלי השתדלות, ואיך לקחו ע״ע דבר גדול כזה להיות פוסקים מעצמם ולהניח הדבר בסוד, וכאשר נודע לנו

תרח

ראה הערה לאגרת שלפנ״ז.

גוב״ד הרי״ל: גיסו ובן דודי הי״ר יהודה ליב שניאורסאן מוועליז.

הר״מ מאד׳: הי״ר אליעזר משה מאדייעווסקי.

והרי״מ מפאל׳: והי״ר יעקב מרדכי בעזפאלאוו מפאלטאווא.

שאלת הר׳: ההשתדלות למנוע חוק חיוב הצנז (תעודת השכלה) מהרבנים, שבזה דן גם באגרת שלפנ״ז. וראה גם לעיל אגרת תקצא, ובהנסמן בהערות שם.

להצד׳ והר׳ הג׳ האשכנז׳: להצדיקים והרבנים הגאונים האשכנזים (שם מושאל לליטאים, מתנגדים, מתפללי נוסח אשכנז).

בראבינ׳ קאמיס׳ האחרונה: שהתקיימה בחורף תרנ״ד, כנ״ל אגרת תקצא.

צענז דפולין: חובת תעודת השכלה לרבנים, כעין זו שהנהיגו בפולין.

הממ׳: הממשלה.

והרצה״ר מק׳: והי״ר צבי הירש רבינוביץ רבה של קאוונא, שהי׳ יו״ר הועידה.

הדבר (כמדומה בערך ג' שנה אחר הקאמיס') אנו עוסקים בזה בלי הרף. אבל השי"ת יודע מה שיהי' כו'. ואינו נכון שנעלים את הדבר מזולתינו, ובודאי יכולים רבים יותר לפעול לטובה.

ולמטרה זו נסע בתחלת הקיץ ידידינו הרממ"ד לקאפ' ול' ולהרה"ג דאשכ' אבל לא הי' תועלת מהנסיעה, כי הלא ראה כאו"א בפ"ע וזה אומר בכה וזה בכה ואין א' שומע דברי חבירו ואין זה בגדר ההתייעצות וגם לא התראה עם כולם כי לא הספיק לו הזמן אז.

ולזאת לפ"ד מוכרח הדבר לעשות אסיפה מהצ' והר' הג' ולהציע לפניהם מצב הענין ולהתיישב היטיב איך לעשות. וגם כי ידידינו הרממ"ד הציע כעת עצה איך שיש לקוות לבוא אל השאלה שיפתר לטובתינו כחפצינו בעזה"י ודיבר בזה עם מי שהענין בידו והסכים שיכול להיות שבאופן כזה נשיג אי"ה מטרתינו, וגם היום קבלתי מאתו מכ' בידיעה מהנ"ל איך ומה לעשות, אבל יש בזה חששות ג"כ. ולא נוכל לקבל על עצמינו לעשות זאת בלי ישוב עם עוד ר' ונכבדים ובהתאסף יחד נוכל להחליט.

גם יש אצלי עוד ענין נכבד להציע לפני הנאספים וא"א לכתוב במכתב, וכשנתראה אי"ה נתיישב בזה שלפ"ד נכון להציע זאת לפני הנאספי' מצד נחיצות הדבר ולבקש עצות איך להביא לידי פועל, ובכמה דברים האסיפה נחוצה מאד.

הנאספי' צ"ל לפ"ד מקאפ' ול' (ואם לא יסעו בעצמם ישלחו באי כוחם) וגור, ואפשר האריגס' וטאלנע, והרש"נ מבאברויסק. מהר' דאשכנ' הר"ר חיים מבריסק והר"ר רפאל שהי' בבאברו' כו' וכעת בוואלאזין (שאומרים עליהם שהמה יר"א) הרצה"ר מק' הרח"ע מוילנא

ג' שנה אחר הקאמיס': א"כ התחילה ההתעסקות בזה לערך בשנת תרנ"ז, כנ"ל בהערות לאגרת תקפג.

נסע ... לקאפ' ול' ולהרה"ג דאשכ': לקאפוסט ולאדי ולהרה"ג דאשכנזים, כנ"ל באגרת תקצא.

לעשות אסיפה: בתחלה רצה רבנו לדון בזה באסיפה שהתקיימה במשך החורף כנ"ל שם. משום מה לא התקיים אז הדיון בזה. ע"כ רוצה רבנו לקרוא לצורך זה אסיפה מיוחדת בווארשא. וראה לקמן אגרת תרמז, ובהנסמן בהערות שם.

הציע ... ודיבר בזה: נזכר גם באגרת שלפנ"ז, וכאן מפרט לו יותר.

עוד ענין נכבד להציע: מפורט לקמן אגרת תרלה: „שיהי' לנו מכ"ע יומי ... ובזה היינו יכולים ללחום הרבה נגדם ... וכשחשבתי שיהי' אסיפה הי' בדעתי להציע זאת לפני הנאספים".

גור: האדמו"ר רבי יהודה ליב אלטר מגור, בעל ה„שפת אמת".

האריגס': האדמו"ר רבי מרדכי דובער טברסקי מהאריגסטייפל.

וטאלנע: האדמו"ר רבי מנחם נחום טברסקי מטאלנע.

והר"ר רפאל: שפירא מוואלאזין.

הרח"ע: הג"ר חיים עוזר גרודזנסקי.

הרד״פ מקארלין ומהר׳ דבא״ד והרא״ח מלאדז, מאנ״ש הרד״צ ואפשר גם הר״א מראמען, ויהיו ג״כ הרי״י מקרמ״צ והרי״מ מפאל׳ שיסעו עמדי אם תהי׳ האסי׳ בהזמן שיבואר לקמן, ואני חושב שיהי׳ כבודו וידידינו הרמ״מ שי׳ (שזה לעיכובא שיהיו המה) ואחיו הרש״ז והרש״ל עפשטיין מהאחים האריגשטיין והאחים זעלד׳ ממינסק הר״י גאטסמאן (שהי׳ בראבינ׳ קאמיס׳ האחרונה) מזיטא׳ והר״ש גו״א, ונכון ג״כ שיהי׳ הרח״ל ואפשר גם הר״י הורע׳. גם צ״ל מבאסעראבי׳ ולא ידעתי מי וצריכים לשאול אצל מחו׳ ב״ד הר׳ שי׳.

ואם יוחלט על הן, א״א לעשות זאת במכתבי׳ כ״א צריכים לשלוח לכאו״א מהצ׳ והר׳ לעוררם בזה ולהחליט עמהם שיבואו.

המקום לפ״ד טוב שיהי׳ בווארשא כי שמה לא יהי׳ ניכר כ״כ ולא יהי׳ פרסום.

והזמן הי׳ טוב לפני שיהי׳ אחר פורים הבע״ל, כי לנסוע מביתי הוא דבר כבד לפני וגם יהי׳ בזה פרסום ג׳, ובנקל לי יותר בנסעי מפה לנסוע למקום שיוחלט אי״ה.

ואבקש את כ׳ להתיישב בזה ולכתוב לי דעתו בזה בהחלט בהקדם, כי ההזמנה לכאו״א דרוש זמן וצריך אני לידע זאת בהקדם לשלוח לכל מקום ממקומות הנ״ל.

כתבתי זאת ג״כ לידידינו הרמ״מ שי׳ ועפ״ע יכתוב גם לר״י אודות זה ויתיישבו ביניהם אודות זה (ואם אפשר יותר טוב ע״י טע״ג למען

הרד״פ: ה״ר דוד פרידמן מקארלין־פינסק.
ומהר׳ דבא״ד: ומהרבנים דברדיטשוב (?).
והרא״ח מלאדז: ה״ר אלי׳ חיים מאיזיל מלאדז.
הרד״צ: ה״ר דוד צבי הירש חן מנעזין.
הר״א מראמען: ה״ר אליעזר ארלאזאראוו מראמען.
הרי״י מקרמ״צ: ה״ר יצחק יואל ראפאלאוויץ מקרעמענצ׳וג.
והרי״מ מפאל׳: וה״ר יעקב מרדכי בעזפאלאוו מפאלטאווא.
הרמ״מ: ה״ר מנחם מאניש מאנעסזאן מפ״ב.
אחיו הרש״ז: ה״ר שלמה זלמן ברלין.
והרש״ל עפשטיין: ה״ר שמואל ליב מחאלמי, חותן הרח״א ביכאוויסקי.
והאחים זעלד׳: זעלדאוויץ, דלקמן אגרת תשעד (ר׳ ברוך נזכר לעיל ח״א ע׳ תתע).
והר״ש גו״א: וה״ר שמואל גוראר׳י.
הרח״ל: נזכר גם לקמן אגרות תריג. תריט. תרכד. תרעא. תרצה.
הר״י הורע׳: ה״ר יעקב הורעוויץ מריגא.
מחו׳ ב״ד הר׳: מחותני בן־דודי ה״ר אברהם שניאורסאהן מקישינוב.
לר״י: לר׳ יעקב הורעוויץ הנ״ל.

שיהי׳ במוקדם) ויודיעני דעתם בהחלט, ואם יהי׳ לכ׳ איזה שאלות בזה מאתי ישאליני ע״י טע״ג (האדרעס לטע״ג צריכים לכתוב רק וואזנעסענסקי ולא יותר) ואשיב לו אי״ה ג״כ בטע״ג, כי צריכים לידע החלט הדבר בהקדם למען יספיק הזמן לשלוח להנ״ל ויוכל להיות האסי׳ אי״ה בשבוע שקודם ר״ח ניסן הבע״ל.

והשי״ת יהי׳ בעזרינו וירום קרן התורה וקרן אחב״י מעלה מעלה ברו״ג, אכי״ר.

אולי נודע לו עוד מי מהג׳ היריאים או מהר׳ שצריכי׳ לבקש להאסי׳ אבקשו להודיעני. אפשר כדאי לבקש גם ב״א הר״י ז״ס.

[מענה הר״י בערלין לאגרת דלעיל]

ע״ד עניני כלל, מה לי להשיב לכ״ק שי״נ, זה ידוע גם לכ״ק שי״נ מה שעשינו בקיעוו והתשו׳ שקבלתי מידידינו מחו׳ שי׳ וגם בק״ב דברתי הרבה ולא הגיע לאזנם ממש. וניכר שהם אומרים כי אין לנו להשען כו׳ בלא [...] ואין חושבים כלל מזה. וזה המו האנשים אשר עדיין הולכים בדור הישן ואין להם בנים שהולכים להגימינאזיעס, ומה יגידו האחרים אשר אומרים שלהבנים שלהם נצרך רב מעולם החדש.

וגם אינו מובן לי באיזה אופן לקבץ כל אלו, כי בעת שיהי׳ פנאי לזה לא יהי׳ פנאי לזה, כי ראינו בעת שנתיים עברה שביקשו לבא לפ״ב, ובזמן קצר כזה בודאי א״א. ומי יהי׳ הנוסע להם, אם יסע הרממ״ד יגידו שכ״ק שי״נ המקבץ, וכמובן המה יאמרו כו׳. וזה ג״כ שלכל הר׳ נצרך ליתן על הוצאה ומי יתנם. ובכלל לפי דעתי רחוק הדבר שיהי׳ באפשרי לקבצם. ואם הייתי חזק בבריאותו הי׳ נוסע לפ״ב להתראות עם מחו׳ ידידינו הרמ״מ והרממ״ד, כי א״א לברר הכל במכתב.

וגם נצרך לידע מה הצענס מפולין. זה הגיד לי ש״ב רז״ב כפי שראה בצייטונג נצרך מעט לידע לשון רוסי׳, ולפי ערך א״א יהי׳ להמלט מזה.

וואזנעסענסקי: בחרקוב.

מענה . . דלעי׳ל: נכתבה גם היא בלי תאריך בלי חתימה ובלי פני׳ בראשה.

מחו׳: מחותני: כנראה הרמ״מ מאנעסזאן הנ״ל, כדלקמן.

בקיעוו . . שנחיים עברה . . לפ״ב: ראה חנוך לנער: תרנ״ח, פ׳ חיי שרה נוסע לברדיצוב וקיוב להשתתף באסיפה חשאית ... משם נסע לפטרבורג.

בק״ב: בקעניגסבורג.

הצענס מפולין: שכדוגמתו רוצים לחייב את הרבנים ברוסיא.

רז״ב: ר׳ זיסקינד ברלין.

אפשר כדאי הי׳ שיכתוב כ״ק שי״נ לידידי רמ״מ שיכתוב לפאלעצק שיבא הג׳ ר״ן ראבינאוויץ לכאן ושיבא גם רמ״מ ורממ״ד לכאן ואחי שי׳ ולהתיישב איך לכלכ]ל הענין שיבא הקיבוץ לידי פועל.

תרט

[לפני ש״ק וארא כ״ח טבת]

בני שי׳ כשתסע המבשלת לפה תשלח לי ס׳ עץ חיים דפוס ווארשא, מאו״א, קהלת יעקב, בית אהרן.

מכתב אכתוב אי״ה אחר ש״ק הבע״ל.

תרי

ב״ה מוצש״ק ד״ט טבת תר״ס לפ״ק
חארקאוו

כבוד אמי מורתי יקירתי הרבניות תי׳

ת״ל בעד החוה״ש, כה לחי.

אה׳ אמי מורתי יקירתי תי׳ דיין בריף מאור יום ג׳ קבלנו ביום ועש״ק לגודל קו״ר ולרוב עונג אחר העגמ״נ הרב שהי׳ לנו מהעדר מכתבים ת״ל פאר אייער אלעמענס גיזונד יתן השי״ת על להבא אלע זאלין זיין גיזונד און מיר זאלין קיינער ניט האבין קיין עגמ״נ אין קיין פרט.

איך דיינק דיר זייער אה׳ אמי מורתי יקירתי תי׳ פאר דעם גריס מנכדתינו היק׳ תי׳ יתן השי״ת זי זאל זיין מיט אריו״ש טובים און מיר זאלין זעך אין איינעם פרייען אויף איהר חתונה בשטו״מ.

תרט

האגרת הקצרה הזו נזכרת לקמן אגרת תריב ,קודם ש״ק כתבתי״.

תרי

אמי מורתי: אגרות נוספות אלי׳ — לעיל ח״א ג, ובהנסמן בהערות שם. לקמן תרייד. תרל. תרלג. תרלט. תרצד. תשנג.

איך בעט דיך אה׳ אמי מו׳ יקירתי תי׳ שרייבין אונז אפטע בריף משלומך הטוב והיקר לנו להחיות נפשינו ... והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

ותקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשך ובנך דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

פ״ש דודתי הרבנית הצנועה והמפורסמת מ׳ צבי׳ גיטל תי׳

אייער גריס האב איך מקבל גיוועז לרוב עונג ואבקשם על להבא לכתוב לנו משלומם הטוב.

וועגין מיר שרייב איך במכתבי לאו״א מורתי הר׳ תי׳ והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

ואו״ש מנאי ב״א דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תריא

ב״ה מוצש״ק כ״ט טבת תר״ס לפ״ק
חארקאוו

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳ נכדתי היק׳ תי׳

ת״ל בעד החוה״ש, כה לחי.

מכתבם מיום ג׳ קבלתי לגודל קו״ר ולרוב עונג אחרי ריבוי עגמ״נ שהי׳ לנו מהעדר מכתבים ולפלא לי עליך בני שי׳ שלא כתבת מיום ג׳ עד יום ג׳, אם כי מסת׳ טרוד אתה בענינים גבוהים אשר לא נתנוך לכתוב, מ״מ מכל הדברים הרמים והגבוהים לא הי׳ צריך להיות כתיבת מכתב למותר אצלך, ועל להבא לא תעשה כן ותכתוב אתה וזוג׳ כ׳ תי׳ ב״פ בשבוע. ומה שלא קבלתם מאתנו מכ׳ לא ידעתי סיבת הדבר

מ׳ צבי׳ גיטל: לעמפערט, אחות אם רבנו.
לאו״א: לאמי ואחותיך.

כי לבד המכ׳ דשבוע הקודם היינו שבוע פ׳ שמות, היית צריך לקבל ביום ג׳ גם מכתבי הזאקאז׳ מיום א׳, והנני מקווה לקבל ימים אלו תשובה עליו. והנני מבקש אתכם לכתוב לי משלומכם הטוב ומשלו׳ בתכם נכדתי היק׳ תי׳ הכל בפרטיות באר היטיב.

מה שאתה כותב בדבר התני׳ לעשות ששה סארטין אין דעתי נוטה לזה לעשות מסחר מהכריכות ולפי מצב העולם דכעת א״א להעמיס עליהם וגוף הספר צריך כאו״א וגם נכון שירבה קצת במחירו (אשר באמת לפי כמותו ויפיו הוא שוה כפי המקח שהוקצב עליו) בשביל החזקת לומדי תורה, אבל להעמיס מקחים גדולים א״א, והשי״ת ירום קרן עמב״י בגו״ר ויתן להם פרנסה בריווח. ולזאת לדעתי כמו שחשבת קודם היינו פשוטים ורעגאל בלתי מכורכים במחירם הקצוב ומוכרכים במקח ג׳ עד ה׳ ר׳. ותכתוב להר״א לויל׳ שישלח הס׳ כפי הרשימה. וכבר כתבתי לך במכ׳ הקודם שנכון להפחית מהסכומים הנשלחים להעיירות ושיהי׳ סכום נכון בויל׳ אצל הר״א ובליובא׳.

ביום ב׳ הבע״ל יהי׳ אצל[נ] הפראפ׳ אנפימאוו, לע״ע אינני מרגיש פעולה נכונה, אפשר יאמר הפראפ׳ לעשות איזה פעולות אחרות . . . והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

לפלא שאין אתה זוכר דבר בדבר הפאספארטין.

תריא

הזאקאז׳: דואר רשום.
התני׳: הדפסתו. ראה לעיל אגרת תקצו.
בשביל החזקת לומדי תורה: ההכנסות קודש לישיבת תומכי תמימים.
להר״א לויל׳: להר״ר אנשיל אראנאוויטש, בא כח רבנו בוילנא להדפסת התניא.
בדבר הפאספארטין: הנ״ל אגרות תרד־ה.

תריב

ב"ה יום ד' ג' שבט תר"ס לפ"ק
חארקאוו

בני יקירי...

קודם ש"ק כתבתי לך רשימה איזה ספרים שתשלח לי ע"י המבשלת. נוסף ע"ז תשלח לי ספר המצות להרמב"ם הוא בפארמאט חצי בוגין גדול. גם תשלח לי הרשימה של ראבינאויץ והרשימה מהספרים שלי שהיו מונחים על החלון שלצד המנין. גם תשלח לי ג' פעקלעך ציצית טובים והרצועות שנתקבלו מוילי' ומונחים בהפולד.

ותקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ת תכה"י

שלום דובער

או"ח תי' פב"ש ותכתוב לכם מחר אי"ה.

לכ' אמי מורתי הר' תי' כתבתי תמול.

תריג

ב"ה אור יום ועש"ק ה' שבט תר"ס לפ"ק
חארקאוו

כבוד ח"ד ידידי עוז הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

תריב

סיום אגרת צב, דלעיל ח"א.
קודם ש"ק כתבתי: לעיל תרט. וראה גם לקמן אגרת תריד.
הרשימה של ראבינאויץ: הקטלוג של ה"ר רפאל נטע רבינוביץ.
פולד: מגירת שולחן.
או"ח: אמך וחמותיך.

תריג

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.

שני מכתבי כ' נכון הגיעני . . . והשי"ת יעזור לו ויצליח בכל ענייניו.

מבריאותי אכ"ח לע"ע להודיעו, לע"ע אינני מרגיש פעולה נכונה. השינה הוטב אצלי מעט, ת"ל. יום ב' העבר הי' אצלי הפראפ' עוד הפעם . . . והשי"ת ישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו'.

הר"א מוועליז נשאר פה על מקום חותנו ז"ל, ונעשה ע"ז כתב מגדולי העיר . . . העיקר הוא להשתדל עם הצד השני שלא ירצו לקבל עוד ר'. ואפשר יוכל כ' וגם בצירוף הרח"ל לפעול זאת אצלם. ואם המה ירצו בודאי לא ימנעם הק' וגם יעוררם הן שיהי' מכ' איליו והן שלא יהי'. ומ"מ אם ידעו שהמה שאלו בק', אפשר נכון יהי' שיכתוב אז ג' וב"ד הרי"ל שי' איליו לבקשו, למען שלא יהי' לו טענה, אך העיקר הוא לפעול עליהם שלא ירצו המה. כן הוא לפ"ד.

והשי"ת יעזור לגוב"ד הרי"ל שי' שיהי' במנוחה בכל פרט.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תריד

ב"ה יום א' ז' שבט תר"ס לפ"ק
תארקאוו

כבוד אמי מורתי יקירתי הרבנית תי'

ת"ל בעד החוה"ש, כה יתן ה' על להבא.

אה' אמי מורתי יקירתי תי' דיין בריף ממוצש"ק האבן מיר מקבל

אכ"ח: אין כל חדש.

הר"א מוועליז . . חותנו: הי"ר אורי ברכין חתן הי"ר יחזקאל ארלאזאראוו רבה של חרקוב.

לקבל עוד ר': בוועליז, למלאות מקום הי"ר אורי הנ"ל, וישאר הי"ר יהודה ליב שניאורסאהן, כרבה היחיד של וועליז. בהמשך לזה ראה לקמן אגרות תריט. תרכד. תרכז.

הרח"ל: דלעיל אגרת תרח.

הק': כ"ק אדמו"ר מוהרש"ז מקאפוסט. נסתלק בכ"ז אייר תר"ס.

ג' וב"ד הרי"ל: גיסו ובן־דודי הי"ר יהודה ליב שניאורסאהן הנ"ל.

תריד

אמי מורתי: אגרות נוספות אלי' — לעיל תרי, ובהנסמן בהערות שם.

גיוועך לגודל קו"ר ולשמחת לבבינו אשר נודענו משלומך הטוב והיקר איך דיינק דיר זייער אה' אמי מו' יקירתי תי' פאר דיין שרייבן און פאר דעם גריס מנכדתינו תי', און איך בעט דיך זייער אויף ווייטער שרייבן אונז אפטע בריף להחיות נפשינו.

בד"כ גייט דא דיא פאצט זייער שוועך חאטי' פון דאנען שליסין פאצטאווע פאייעזדין האט גידארפט אן קומען דער בריף אויף דעם אנדער טאג, נאר בד"כ איז ניט דא גירעט גיווארין, עס מוז ליגין איטלעכער בריף טעג ליינג ביז ער גייט אריבער פון איין ליניע אויף דער צוייטער.

בזו השעה האב איך מקבל גיוועך א בריף מבו"א הרז"א שי' וכותב בזה"ל „אני הפחתתי במשקל . . . ובכלל אני מרגיש עצמי לברי' חדשה". גילויבט איז השי"ת פאר זיינע חסדים, ויעזור השי"ת אז אין דער צייט וואס ער וועט דארט פארבריינגען זאל ער אראפ נעמען נאך פון וואג ויהי' בריא אולם. מיא האט גידארפט ער זאל [פארבריינגען] ביז חגה"פ הבע"ל עס איז עם [וויכטיג].

[מבר]יאותי דער שלאף איז בא מיר ת"ל בעסער, דער פראפ' איז [. . . והשי"ת ישלח לי] רפו"ש בקרב בתוך כו'.

ותקבל [החוה"ש מאדה"ש כאוות נפ]שך ובנך דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תרטו

ב"ה יום ב' ח' שבט תר"ס לפ"ק
חארקאוו

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי' נכדתי היקרה תי'

ת"ל בעד החוה"ש כה יתן ה' על להבא.

מכתבכם מיום א' (הוא הארוך) קבלנו ביום ה', ומאור יום ה'

חאטי': הגם.

פאצטאווע פעייעזדין: רכבות הדואר.

מבו"א הרז"א: מבנך ואחי ה"ר זלמן אהרן, שנמצא באותה שעה אצל מעיינות הרפואה בוואריסהאפען, כנ"ל אגרת תקצה.

(הזאקאז׳) במוצש״ק, ומיום ג׳ נתקבל היום, וכולם קבלנום לגודל קו״ר ולשמחת לבבינו, ואבקש אתכם לכתוב לנו בכ״ע משלומכם הטוב ומשלו׳ בו״נ תי׳ השי״ת יאריך ימי׳ ושנותי׳ בטוב ובנעימים ותהי׳ אשה יראת ה׳ באמת.

בני שי׳ על מכתבך הארוך אשיב לך אי״ה בעוד איזה ימים.

היום פה ר׳ אלי׳ חיים אשר הי׳ עזר לר׳ יחיאל בראסטאוו, וא״ל שהש״ס של ר״י האלבריך הוא דפוס זיטאמיר ומכורך בעור, וכתבתי לו מכ׳ אודות זה. עפ״ע ישלח אי״ה את הש״ס בקרב, ובקשתי את רא״ח שידרוש בעוד מקומות בראסטאוו אודות ספרים. אלמנת השו״ב דפה אינה רוצה למכור הספרים.

בני שי׳ תקרא אליך את הקאז׳ ראבין ר׳ חיים פריהאזין ותאמר לו אשר בדבר הפאמצניקעס צריכים להגיש נייר למניסט׳, ובעוד ב׳ שבועות יהי׳ מוכן נוסח הנייר איך להגיש, וצריכים להגיש הנייר ממאהליב׳ער גובערני׳, מפני שהפסק של הסינאט הי׳ לגוב׳ מאהלי׳, והגוב׳ דמאהליב שלח את הפסק דסענאט לגובער׳ שלו ונתן זמן שנה א׳, לזאת צריכים להגיש הנייר ג״כ מגובער׳ מאהליב, אך לא מליובא׳ ויש בזה כמה טעמים שיכול להיות סתירה להעסק, ולכן א״א להר״ח הנ״ל להגיש הנייר מאתו, כ״א כאשר ע״פ ערך שלח הגוב׳ נייר כזה לכל הגובער׳, יתראה ר״ח עם א׳ מהפא[מא]צניקעס ממכיריו שיתרצה שילך הנייר מאתו, והשתדלות שלו לא יהי׳ נצרך בזה.

בדבר ש״ב הרא״ש מאה״ק כותב לי ידידינו הרמ״מ שי׳ ששלח לך

תרטו

הזאקאז׳: דואר רשום.

בו״נ: בתכם ונכדתי.

ר׳ אלי׳ חיים: אלטהויז.

לר׳ יחיאל: הלפרין, שהתעסק באוסף מעות עבור הישיבה.

עפ״ע: על פי ערך.

הקאז׳ רבין ... פאמאצניקעס: בכל גליל ברוסיא הי׳ רב אחד מטעם הממשלה, שהיו לו כמה סגנים (פאמאצניקעס), בכל עיירה קטנה פאמאצניק אחד, שהוא הי׳ ממונה על רישום הלידות וכו׳. גם בליובאוויטש הי׳ פאמאצניק.

להגיש נייר למניסט׳: לא נתברר תוכנו. בהמשך לזה גם לקמן אגרות (תרלה ז) תרנא. תרנג־ד. מתוכן הדברים נראה שהמדובר בכתב בקשה שצריכים להגיש סגני הרבנים מטעם בפלך מאהליב, אל שר הפלך ואל שר הפנים של המדינה. כשקיבל שר הפלך את הבקשות הוסיף הערתו בנושא ושלח אותה יחד עם הבקשה לשר הפנים בפ״ב.

סינאט: מועצת הזקנים של המדינה.

ש״ב הרא״ש: שאר בשרי הר׳ אליעזר שמעון קזרנובסקי. ראה לעיל ח״א אגרת צב.

הרמ״מ: הר׳ מנחם מאניש מאנעסזאן.

מאה רו"כ ע"ז, ותדרוש את המאה מהדאק' ששייכים ג"כ לזה. וחמישים שקבלתי מר"י הורעויץ אם כי לא נכית אותם מהב' מאות מ"מ תתן את הסך הנ"ל ואי"ה כשאשלח לך מעות אצרף אי"ה גם החמישים הנ"ל. ובס"ה הוא ר"ן תשלח אותם לב"ד הר"מ שי' לויט'.

מבריאותי, השינה הוטב אצלי ת"ל, אם כי אינו כדבעי עדיין מ"מ הוטב ת"ל. אני מטייל בכ"י איזה ווייארסטין. ריחוק מקום הליצעבני' מהקווארטיר שלנו הוא כערך כמו במאסקווע ואפשר יותר מעט, ואני הולך בכ"י מהליצעבניצע חזרה רגלי, וע"פ הרוב אני הולך ב"פ בכ"י כשיעור הזה... הפראפ' אנפימאוו אינטרעסירט זיך וועגין מיר וכשהוא מתראה עם מי ממכירי או עם הדאק' דליצעבני' ה"ה דורש עלי. והשי"ת ישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו'. היום הייתה אצלו או"ח תי'... והשי"ת ישלח לה רפו"ש בקרב ויחזקה שתהי' בריא אולם.

תכתוב לי אם מתקבל מעות על זעמבין ואם מספיק לך על ההוצ' בליוב' וזעמבין.

לפלא שלא קבלתי עדיין שום פ"ש מידי"נ מו"ר הרשב"צ שי'. ותכתוב לי מבריאותו.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם אביך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

יום ה' העבר קבלתי מכתב מאו"ח ומחות' הרב שי' מקעשינוב. ות"ל שלום להם.

בא' ממכתבי' הקודמים כתבתי לך שתשלח לי איזה ספרי' ע"י המבשלות. והם ספר המצות להרמב"ם ז"ל בפארמאט חצי בוגין גדול,

---

מהדאק': ראה גם לקמן אגרות תריח. תרכג.
מר"י הורעויץ: מר' יעקב הורעויץ מריגא.
לב"ד הר"מ: לבן־דודי ה"ר מרדכי (בן הרב"ש) שניאורסאהן, רב בויטעבסק, עבור הרא"ש קורנובסקי.
דליצעבני': של בית המרפא.
במאסקווע: שלשם נסע רבנו להתרפאות בחורף תרנ"ז.
או"ח: אמך וחמותיך.
זעמבין: תמיכת ישיבת תומכי תמימים בזעמבין.
הרשב"צ: ה"ר שמואל בצלאל שפטיל.
מאו"ח ומחות': מאביך וחותנך ומחותני הרב אברהם שניאורסאהן.
בא' ממכתבי': לעיל תרט. תריב.

וע״ח דפוס ווארשא, מאו״א, קהלת יעקב, ובית אהרן, גם ג׳ פעקלעך ציצית ורצועות דויל׳. ועתה תשלח לי אותם ע״י פאצט.

עפ״ע הייצט מען דעם קרילינץ, ולא יופסדו ח״ו הכתבים והספרים המונחים שמה.

תרטז

ב״ה אור יום ב׳ ט״ו שבט תר״ס לפ״ק
חארקאוו

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳ נכדתי היקרה תי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה יתן ה׳ על להבא.

מכתבכם (כמדומה) מיום א׳ ומכתבך מאור ליום ד׳ נכון הגיעני לגודל קו״ר ולשמחת לבבי. ואבקש אתכם על להבא לכתוב לנו בכ״ע משלומכם הטוב לעונג נפשינו.

דברי במכתבי אם כי טרוד אתה כו׳ מ״מ לא למותר כו׳, סובבים והולכים ע״ז שבפעם ההוא לא כתבת שבוע שלימה מיום ג׳ עד יום ג׳. ועתה ג״כ הפאצט מועלת כפעם בפעם. אך כשכותבים בקירוב הזמן מתקבל מ״מ ג״כ בקירוב זמן.

יום ד׳ הבע״ל יהי׳ אצלי אי״ה הפראפ׳ אנפימאוו עוד הפעם. מה שאני מרגיש הטבה ת״ל הוא בהשינה שהוטב אצלי ת״ל, ונראה אי״ה מה שיחדש עוד, קרוב לחשוב שיאמר לעשות עוד הפעולות הקודמות. והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

אכפול בקשתי לכתוב לנו בכ״ע משלומכם ומשלו׳ בתכם נכדתי תי׳.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

קרילינץ: עלי׳.

תרטז

דברי במכתבי: דלעיל תריא.

תריז

ב"ה אור ליום ג' ט"ז שבט תר"ס לפ"ק
חארקאוו

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי' נכדתי היקרה תי'

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

מכתבך מאור יום ועש"ק בצירוף המכ' דק', נכון הגיעני כעת ערב. ותשלח לי את המחברת קריינא דאגרתא.

תמול כתבתי לכם מכתב, ומחר אי"ה אכתוב לך בהנוגע בעניני הבחורים יחיו.

לאמי מורתי הר' תי' כתבתי במוצש"ק, ואבקש אתכם לכתוב לי בכ"ע משלומכם הטוב, ומשלום בתכם נכדתי תי'

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תריז

המכ' דק': המכתב דקאפוסט ? דקאוונא ?

המחברת קריינא דאגרתא: על אודות הישוב באי"י, מה"ר אליעזר אליהו פרידמן, ווארשא תר"ס. ראה לעיל ח"א צג. לקמן תרכג.

בעניני הבחורים: בקשר לישיבה נדפסו לעיל ח"א שתי אגרות: צו: ק. ב.בתולדות התמימים" (הנ"ל בהערות לאגרת תקפה) נכתב שהראשונה נכתבה בכ"ח מבת תר"ס. אפשר באן הכוונה לאגרת ק. ואפשר הכוונה לאחת מאגרות תרכ־כב. דלקמן. וראה גם אגרת שלאח"ז.

תריח

ב״ה אור יום ג׳ ד״ג שבט תר״ס לפ״ק
חארקאוו

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳ נכדתי היקרה תי׳

ת״ל בעד החוה״ש, כה לחי.

כל מכתבכם נכון הגיעני לרוב עונג ולגודל קו״ר מהודעת שלומכם הטוב ומשלום בו״נ החכמה תי׳. יתן השי״ת שתהי׳ באריכות ימים ושנים טובים ותעלה מעלה מעלה בעא״ע ברו״ג.

ביום ועש״ק שלחתי לכם ב׳ מאות ר׳. בזה חמישים שנתת לש״ב הרא״ש שי׳ וק״ן על ההוצ׳. ותודיעני אם סילק הדאק׳ את המאה ר׳, והפריסט׳ מס׳ לא סילק עדיין.

היום הי׳ אצלי קאנסולים פראפ׳ אנפימאוו ודאק׳ מסלאווסקי (הוא רופא פנימי ולהמאָגן, והוא מהמפורסמים בפה) והדאק׳ מהליצעבניצע גאווסייעוו. מאסלאווסקי האט מיך זייער גוט ביטראכט, ואומר שהלב והריאה בריאים ת״ל בלי שום חשש ח״ו. . . . אמנם דברו הרבה בענין המנוחה איך שנחוץ מאד שאנוח משך שנה ולכה״פ ערך משך ט׳ חדשים עוד והי׳ בזה הרבה דברים, אמנם אינם נוגעים למעשה. והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

בקשתי לכתוב לנו בכ״ע מבריאותכם ושלומכם הטוב לענג את נפשי. גיויס האסטו אויס גישריבין דעם מליץ והצפירה, וא״ל תכתוב עתה.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

מוסג״פ צעטיל ארוך בדבר הלומדים יחיו.

תריח

בו״נ: בתכם ונכדתי.
בעא״ע ברו״ג: בעילוי אחר עילוי ברוחניות וגשמיות.
לש״ב הרא״ש: לשאר בשרי הר׳ אליעזר שמעון קורנובסקי, כדלעיל אגרת תרטו.
סילק הדאק׳: כנ״ל אגרת תרטו.
והפריסט׳: כנ״ל אגרת תרד.
ליצעבניצע: בית מרפא.
מוסג״פ ... הלומדים: ראה אגרת שלפנ״ז.

תריט

ב"ה אור יום ד' ד"ד שבט תר"ס לפ"ק
חארקאוו

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א
כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

מכתבו נכון הגיעני, והיום קבלתי מכתבו ממוצש"ק ומה היא הסיבה שקלקל הקיבה כ"כ עד שבא לידי עילוף ר"ל ות"ל שהוטב לו. וצריך כ' להשגיח על עצמו יותר ולשמור א"ע מדברים שיכולים לקלקל ח"ו. וגם שיאכל בזמנו, וכאשר שמעתי שאין אצלו שעה קבוע על סעודת צהרים וכמו"כ על סעודת ערב, שזה לא טוב להקיבה, וצריכים לעשות סדר בזה. ואבקשו להודיעני אם חזר לאיתנו. והשי"ת ישלח לו רפו"ש בקרב ויהי' בריא אולם.

קבלתי היום ע"י ידידי חב"ד הרז"י שי' את האווז"ג ע"ס ג' מאות. והשי"ת יעזור לכ' ויצליח בכל ענינו.

יום ב' העבר עשיתי קאנסולים מהפראפ' אנפימאוו שבא אלי בכל משך הזמן שאני פה ועוד אינערליכין דאק' מאסילאווסקי ... מאסילאווסקי האט מיך גוט ביטראכט, ואומר שהאברים הפנימים הלב והריאה המה אצלי בריאים ושלימים ת"ל בלי שום חשש ... בפעם הזה האריכו בדיבור בדבר הכרח המנוחה לפני על משך שנה שלא אתעסק בהדברים שאני עוסק בהם, ולכה"פ עוד ט' חדשים, ושבקיץ אסע לנאהיים, והאריכו הרבה בנחיצות המנוחה. אמנם כמעט הוא מהנמנעות, וצריכים לבטוח על השי"ת בעצמו (היינו כי בכל דבר ובכל פעולה שאדם עושה צריך לבטוח בהשי"ת אמנם התיר לנו לעשות פעולות היינו לעשות כלים לברכת ה' וכמ"ש וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה, הרי הותר לנו העשי' שהיא הכלי והסיבה ועם זה צריכים לבטוח בהשי"ת שיתן שפע ברכה בהכלי והסיבה ההיא וכמו שהאריך

תריט

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
חב"ד הרז"י: חתן בת דודי הי"ד זלמן יצחק וואלשאניק.
האווז"ג: האנווייזונג, ההמחאה.

בזה הרבה בחובת הלבבות שער הבטחון, ומבואר הרבה מזה בדא״ח. וכמו שהוא בעסק מו״מ כמו״כ הוא בעסק הרפואות הותר לנו העשי׳ בזה שצריכים לעשות פעולות שהן הכלי׳ לברכת ה׳ ולבטוח בהשי״ת שיתן ברכתו בהכלים והפעולות. וכ״ז כשיכולים לעשות פעולות, אבל כשא״א צריכים לבטוח על השי״ת בעצמו) אשר הוא הרופא האמיתי הרופא כ״ב והוא ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

בדבר וועליז בטח נודע לו מהמכ׳ שהשיב הק׳ לרח״ל ויתר הבעה״ב שבקשו אותו שלא לשלוח רב, וכבר כתבתי לכ׳ שהעיקר הוא לפעול מהצד שלהם שלא ירצו בזה, וכאשר פעל כ׳ מאתם יש לקוות שיתרצה הוא ג״כ ויסכים ע״ז. ושיסע ג׳ וב״ד הרי״ל שי׳ לק׳ אין בזה חשש אך שיהי׳ להועיל. והשי״ת יעזור לג׳ וב״ד שי׳ שיהי׳ במנוחה בכל פרט. תוצאות הדבר אם הסכים הק׳ בטח יודיעני. ובקשתי להודיעני בהקדם מבריאותו ושלומו הטוב.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תרכ

[שבט תר״ס]

בני שי׳ מש״כ אודות ... תוכל להראות איליו, ומפני שארכו הדברי׳ לא אוכל להאריך עוד ביתר הפרטים.

הבחור ... אין אחריות שיהי׳ עד אד״ש הבע״ל, ולא יותר, ולצוות עליו שלא יתחבר עם הממוצע כו׳.

בדבר וועליז: רבנות ה״ר יהודה ליב שניאורסאהן בוועליז, כנ״ל אגרת תריג.
הק׳ לרח״ל: כ״ק האדמו״ר מוהרש״ז מקאפוסט אל הרח״ל, דלעיל אגרת תרח.
ג׳ וב״ד הרי״ל: גיסו ובן־דודי הרי״ל שניאורסאהן הנ״ל.

תרכ

שלוש האגרות שלפנינו נכתבו בלי תאריך. שלשתן נכתבו אל כ״ק בנו במשך חורף תר״ס, בהמשך לנדפסות לעיל ח״א אגרות צו: ק, ובהמשך זה לזה.

בתולדות התמימים (הנ״ל בהערות לאגרת תקפה) נרשם שאגרת צו הנ״ל נכתבה בכ״ח טבת. מ״ש בראשונה שלפנינו „עד אד״ש הבע״ל׳ נראה שנכתבה לא יאוחר מחודש שבט (בחודש אד״ר הי׳ כותב ר׳ „עד חודש הבע״ל׳ וכיו״ב). לכן הועתקו שלשתן כאן, אחר אגרות חודש שבט.

להראות אליו: את הנדפס לעיל ח״א אגרת ק.

מהליובאויצעסקי ליסטאק נתקבל רק נו' א' ויותר לא הי'. ותודיעני אופן החגיגה של הבהמ"ד החדש, ומי התנדבו להתפלל שמה אם גם הענטיליגענציע כמו . . . ואם הי' דרשות ג"כ בעת החגיגה, ומה נעשה בדבר החדר המקולקל, מאין הביאו מורה אשר מורא לא יעלה על ראשו. והשי"ת יפר עצת הקמים נגד ה', וירום קרן התורה וקרן אחב"י מעלה מעלה ברו"ג.

תרכא

[חורף תר"ס]

בני שי' שאלתי אותך מה נעשה [ע]ם הבחור . . . שי' אם הוא לומד ועוסק כדבעי למהוי, ולא הושבת לי, ונצרך לי לידע זא[ת] ולידע מזה אם כדאי ישיבתו עתה בליוב' או יותר טוב שיסע עתה לב[ניתו] ויבוא בזמן אחר, שכן שואל אביו שי'.

הג' שעות הקבועים ללמוד עם מורך ידי"נ הרשב"צ שי' בטח אתה לומד, והנני מבקשך ומזהירך לשמור את הזמן.

תרכב

[חורף תר"ס]

בני שי'. אגלה לך בסוד מה שיש ברעיוני אודות הבחור . . . שי'. אם כי הוא הולך לפה"נ בטוב בעזה"י, מ"מ כל משך העת מתגנב אצלי רעיון עליו אולי הוא רק בחיצוניות ומה שעוסק בדא"ח ומקבל כל מה שאומרים לו אולי הוא למראית עין מפני שמצא בעצמו שמוכרח

ליובאויצעסקי ליסטאק: כנראה עתון או מנשר שיצא לאור בליובאוויטש. ראה גם לקמן אגרת תרכה.
הבהמ"ד החדש: רשימת בתי הכנסת בליובאוויטש — ראה ליובאוויטש וחיילי' ע' 13.
החדר המקולקל: שיסדה החברה מפיצי השכלה בליובאוויטש, בשנת תרנ"ט, כנ"ל ח"א אגרת עג. וראה גם לקמן אגרות תרלה. תרסי. תרפג. תשיג-ד.

תרכא

ללמוד ... הרשב"צ: כנ"ל ח"א אגרת קבי, ובהערות שם.

תרכב

הקטע הראשון נכתב בהמשך לאגרת ק והשני בהמשך לאגרת צו.

להיות בצד הזה וממילא דארף ער גיפעלין, ומצד חכמתו בכוחו ויכולתו להסתיר דבר ולעשות אקוראט ויא אוף א אמת. ואפשר משו״ז לא נראה בו פעולה פנימית. ולזאת תתן דעתך ע״ז לחקור ולדרוש היטיב אחר זה, אבל ח״ו לא לגלות לו החשד הזה למען שלא יגרום לו קלקול ח״ו, ותהי׳ נזהר בזה מאד. ואפשר נכון לגלות לשלמה שאדאווסקי למען יחקור ג״כ, באופן אם בטוח אתה שלא ידע מאתו. ובכל אופן באשר טבעו עב וחזק בעצם צ״ל ההנהגה אתו בשמאל דוחה וימין מקרבת ודוקא שניהם, ולא למותר כלל ליתן לו ביטושים לעתים קרובים ולומר לו חסרונותיו במדותיו הטבעים וכדומה והעדר פעולתו הטובה, וגם לקרבו ולדבר אתו בעניני דא״ח ומדות טובות ובאופן העבודה.

ובדבר הבחור ... עצתו העיקרית לפ״ד הוא לבטשו הרבה בביטושים גדולים ולגלות כל חסרונותיו והרע שבו (גם להראות לו מקומו בהקונט׳ שניתן להם) אבל לא למסור זאת לאחר, כ״א אתה בעצמך תבטש אותו לעתים קרובים בלי נודע אל הזולת, וגם לעוררו על הסיגופים שנצטווה שעתה הוא העת שאמרתי לו. ובכ״ז יש לקוות שיכָנע לבבו הערל ויקבל צורה טובה.

והשי״ת יחזק את לבם שיהיו יר״א וחסידים באמת כפי רצון כ״ק אבותינו רבותינו הק׳ זצוקללה״ה נ״ע זיע״א.

תרכג

ב״ה מוצש״ק ה׳ אד״ר תר״ס לפ״ק
תארקאוו

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכבודה תי׳ נכדתי היקרה תי׳

ת״ל בעד החוה״ש, כה לחי.

מכתבך מיום ג׳ נכון הגיעני היום לגודל קו״ר אחרי שלא הי׳ מכתב שבוע שלימה, ות״ל בעד שלומכם הטוב ואבקש על להבא לכתוב לנו בכ״ע משלומכם ומכל הנעשה אתכם לטוב.

בהקונט׳ שניתן להם: קונטרס התפלה שניתן לתלמידים לפני נסיעת רבנו לחרקוב.

ביום ועש"ק שלחתי לכם שני מאות ר' א' על ההוצאה וא' לקנות עצי בנין, ובפרטיות אודות זה כתבה ז' או"ח תי' במכתב דועש"ק, ותכתוב לי אם סילק הדאק' את המאה רו"כ גם מה נעשה עם החוב של הפרי', גם תכתוב לי אם יש לכם על הוצאת הבית בריווח.

ספרי התני' נתקבלו למחו' רי"ל שי' וע"ע מכר 4 מכורכים א' רעגאל והמותר כמדומה כולם פשוטים ופדה עבורם 6.30. ואי"ה ימכרם במקחים טובים. אם קבלת את המכורכים בכריכה הטובה תשלח ע"י פאצט עבורי ספר א' וגם תשלח עוד ד' או ה' בהכריכה טובה אשר יש לקוות שימכרו פה אי"ה במקח ג' או ה' רו"כ, ותשלח אותם ג"כ ע"י פאצט על אדרעס שלי.

ב"ד הר"ר לוי יצחק מנעזין בקש ממני מכבר במכתב לשלוח איליו ששה ספרים ג' רעגאל (עבורו ועבור ב"ד יעקב ונחום) וג' פשוטים, ולזאת תשלח לו א' רעגאל מכורך בכריכה טובה עבורו במתנה, ועוד ב' רעגאל וג' פשוטים (יותר טוב בלתי מכורכים) ותכתוב לי כמה ספרים בס"ה נשלחו להעיירות.

מח"ד הגרי"ב שי' קבלתי מכ' וכותב שקיבל מאתך טע"ג ארוכה ושלח ע"ב רו"כ על זעמבין וג' ר' בעד הטע"ג. בטח נתקבל.

הנוסח שעל הטאוועל מהכריכה לא היית בוחר בזה לכתחילה מצד פרסום הדבר, והשי"ת יעזור שלא ישלוט בזה שום קנאה וע"ה ח"ו, וילך העסק בעילוי אחר עילוי למעלה ראש כאשר מראש ומקדם נסוכה ויושלם רצון כ"ק אבותינו רבותינו הק' זצוקללה"ה נ"ע זיע"א.

תרכג

עצי בנין . . במכתב דועש"ק: לא הגיע לידינו, והמדובר הוא בשיפוץ והוספה לבית רבנו בליובאוויטש. ראה לקמן — תרסב.

אם סילק הדאק': כנ"ל אגרת תריד.

החוב של הפרי': כנ"ל אגרת תרד.

למחו' רי"ל: ר' יהודה ליב ליובינסקי, הנ"ל ח"א אגרת קיא.

הר"ר לוי יצחק מנעזין: בה"ר מנחם נחום שניאורסאן.

ב"ד יעקב ונחום: בני כ"ק אדמו"ר מהריי"צ מנעזין.

מח"ד הגרי"ב: מחתן דודי הגביר ר' ישע' ברלין.

מאתך טע"ג . . זעמבין: ראה לעיל אגרת תקצו. לעיל ח"א אגרת צד. לקמן אגרת שלאח"ז.

לא הייתי בוחר בזה: שמוטבע בה: „יצא לאור על ידי חברת תומכי־תמימים".

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

את המחברת קריינא דאגרתא השגתי בפה, ואין בדבריו ממש כלל וכולם רק דברי שטות.

תרכד

ב״ה אור יום ה׳ ט׳ אד״ר תר״ס לפ״ק
חארקאוו

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש, כה לחי.

מכתבי כ׳ נכון הגיעני, ונהניתי אשר שלח כ׳ הנדבה על זעמבין שהוא מצוה גדולה ונשאה והשי״ת יתן לו אריכות ימים ושנים טובים ונעימים ויצליח בכל ענייניו.

אחר הבחינה שיעשה צריך כ׳ להזהר היטיב בהדייעט . . . והשי״ת ישלח לו רפו״ש בקרב ויחזקו.

היום הי׳ אצלי הפראפ׳ ומוצא אשר בריאותי הוטב ת״ל, וכן אני מרגיש בעצמי שיש קצת הטבה ת״ל. וציוה לי לעשות הקוהר כמקודם. והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

שבוע העברה וגם שבוע זו מטרידים אותי הרבה, ומשום זה נתאחר מכתבי שלא הי׳ לי ממש פנאי לכתוב.

המחברת קריינא דאגרתא: הנ״ל אגרת תריז.

תרכד

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
הנדבה על זעמבין: כנ״ל אגרת שלפנ״ז.

בדבר הר"א לפה"נ הוא נשאר בכאן, אם כי אומרים גם בפה שרוצים לקבלו חזרה מ"מ עשה פראוועס פה ולפה"נ לא יסע מפה...

ובדבר וועליז אם ... לא ירצו לקבל עוד רב לא יקבלו אם כי יש כמה מחרחרי ריב מצידם שמצד זה רוצים בעוד רב, מ"מ אם לא ירצו הנ"ל לא יקבלו, אמנם ספק הוא אם המה באמת אינם רוצים בזה ואינני יודע אם פיהם ולבם שוים כו', אך כבודו צריך לילך אתם ע"פ דיבורם שאומרים שאינם רוצים בעוד רב, ולא ליתן להם מקום בדיבור שיוכלו להתחרט, אך נסיעת כ' גיסו וב"ד שי' לק' לע"ע א"א להיות לפי המכ' שקבלתי מאתו בפרטיות הדברי' שאמר הק' להשליח, ויש לחשוב שיקבל מאתו עגמ"נ רב ח"ו ולעצם הענין לא יהי' תועלת, כ"א במשך איזה זמן שיהי' נראה שנתרכך קצת ויהי' נראה שבאמת חפצים שיהי' שלו' אז יהי' נצרך לו לנסוע, אמנם בדבר המקולין שלהם אינני יודע איך יכולים להתפשר אחרי שזה נוגע הרבה להמקולין הקודמים והענין נוגע מאד בכשרות הבשר. והשי"ת יעזור לגיסו וב"ד הרב שי' שיהי' במנוחה בכל פרט. ואבקש את כ' להודיעני מה שנעשה בענין הזה ויודיעני נא מבריאותו ... והשי"ת ישלח לו רפו"ש בקרב.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

את האווז"ג של חב"ד הרז"י שי' והאווז"ג של הרי"ה שי' קבלתי גם קבלתי אווז"ג מהרח"ל ע"ס מאה ר'.

כאשר בדו"ג שי' כותב לי שנוסע לריגא הנני מסגיר בזה מכ' איליו.

בדבר הר"א: רבנות ה"ר אורי ברכין בחרקוב, כנ"ל אגרת תריג.
פראוועס: היתר ישיבה בחרקוב.
בדבר וועליז: רבנות ה"ר יהודה ליב שניאורסאהן בוועליז, כנ"ל שם.
לק': לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ז מקאפוסט, להשתדל אצלו שלא ישלח רב אחר לוועליז.
האווז"ג: האנווייזונג, ההמחאה.
חב"ד הרז"י: חתן בת דודי ה"ר זלמן יצחק וואלשאניק.
הרי"ה: ה"ר יעקב הורעוויץ מריגא.
מהרח"ל: דלעיל אגרת תרח.
בדו"ג: בן דודי וגיסי מהרי"ל ש"ס הנ"ל.

תרכה

ב״ה אור יום ד׳ ט״ו אד״ר תר״ס לפ״ק
תארקאוו

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳ נכדתי היקרה תי׳

ת״ל בעד החוה״ש, כה לחי.

מכתבך עם הליסטאק נכון הגיעני, וצריכים לקוות להשי״ת שיסיר מאתנו כל הנגעים והחולאים רעים וירום קרן תורה והיראה ויתאחדו כל אחב״י בלב אחד לאב״ש.

תמול קבלתי פ״ש מכולכם ע״י ר״מ קצ״ב ונהניתי מאד ות״ל בעד שלומכם הטוב. והשי״ת יזכינו להתראות בחו״ש ובשמחה וענג.

תודיעני אם כתבת לחתן הרג״ד ז״ל ומה השיב. גם מה נעשה בדבר הבחורים אם לומדים נגלה ודא״ח ואם לומדי׳ כדבעי ומה עושה אברהם דוד אם מספיק לו הזמן לתפלה ולתורה, וגדלי׳ אם עושה מלאכתו כדבעי למהוי.

ביום א׳ העבר שלחתי לך פערעוואד ע״ס מאה רו״כ. בזה חמישים שנתן לי ידידינו ר״ן גו״א שי׳ על זעמבין והקבלה תשלח על שמו שיגיע לידו, ומהמותר ג״כ ד״ה רו״כ על זעמבין (בס״ה 75 ר׳) וחמשה רו״כ עבור ר״א ז״ס, והמותר עשרים רו״כ תשאל את א״ז מו׳ הר׳ תי׳ למי שתאמר לחלק אותם.

תרכה

הליסטאק: ראה גם לעיל אגרת תרכ.
לאב״ש: לאבינו שבשמים.
ר״מ קצ״ב: ר׳ מיכאל קצנלנבויגן.
לחתן הרג״ד: אל ה״ר זאב וואלף לויטין, חתן ה״ר גרשון דובער מפאהר, בשאלה אם יוכל להיות משגיח בישיבה בליובאוויטש. ראה לעיל ח״א אגרת צו ע״ד לקיחתו למשגיח בישיבה.
אברהם דוד: פויזנער, שהי׳ חוזר מאמרי רבנו בשנים תרנ״ט־תרס״א.
גדלי׳: ראפאלאוויטש.
פערעוואד: המחאה.
ר״ן גו״א: ר׳ נתן גוראר׳.
על זעמבין: לתמיכת הישיבה בזעמבין.
ר״א ז״ס: ר׳ אהרן זליגסון.
א״ז מו׳ הר׳: אמי׳ זקנתך מורתי הרבנית רבקה.

לפלא שאין אתה כותב קבלה על המעות ששלחתי לך ע"ע היינו הב' מאות שהי' בזה נו"ן של ש"ב הרא"ש שי', והב' מאות השניים, – תשלח לר"ד יאקוב' עבורי ד"ג חמשה רו"כ. ואבקש אתכם לכתוב לנו מכתבים בכ"ע מהודעת שלומכם הטוב לענג את נפשי.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תרכו

ב"ה אור יום ועש"ק י"ז אד"ר תר"ס לפ"ק
חארקאוו

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי' נכדתי היקרה תי'

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

מכתבך מיום א' קבלתי לגודל קו"ר ואבקש אתכם על להבא לכתוב לנו בכ"ע משלומכם הטוב וגם זו"כ תי' תכתוב פ"ש.

בדבר שילוח התני' לק"ל הנני מסכים לזה, אבל א"א לשלוח את התני' שנכרכו בויל' מב' טעמים הא' שיחשבו אז דאס איז מיט א שטאָך מפני שכתוב עליהם שיצא לאור ע"י ח' תומכי תמימים והב' שידברו על עצם דבר הכתיבה מצד עצמה (אשר באמת הי' זה למותר והרבה בפרט מאנשיהם ידברו ע"ז ויאמרו מה שירצ[ו], ואני לא הייתי מסכים ע"ז מקודם כאשר כתבתי לך. גם כללות הפארמע מהכריכה היא ע"ד החדשה, ולאנ"ש אין זה נוגע כ"כ ולא יביטו על הדבר הטפל,

---

הב' מאות . . הרא"ש: כנ"ל אגרת תריח.
והב' מאות בשניים: כנ"ל אגרת תרכג.
לר"ד יאקוב': לרבה של ליובאוויטש ר' דוד יאקובסאן.
ד"ג: דרשה געשאנק.

תרכו

זו"כ: זוגתך וכלתי.
לק"ל: לקאפוסט לאדי, אל כ"ק האדמו"רים מוהרש"ז מקאפוסט ומהרי"ד מלאדי.
כאשר כתבתי לך: לעיל אגרת תרכג.

אבל כו'). ולזאת כתב זלמן בעזפ' לפאלט' לכרוך שם ב' ספרים בכריכה טובה ומהודרה (כי לפי דבריו עושים שמה כריכות טובות, והספרים בטח כבר נתקבלו לפאל') וכשאקבלם אשלח אותם אליך ע"י פאצט ואתה תשלחם לק"ל, ואז אכתוב לך אי"ה נוסח המכתב שתכתוב להם.

וכבר כתבתי לך שתשלח ס' א' מכורך בכריכה טובה במתנה להרלוי"צ שי' לנעזין (ואני אשלם אי"ה עבורו) ותשלח אלי א' ועוד ד' או ה' מכורכים תשלח לפה.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך ותותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

[נוסח המכתב הנ"ל]

כבוד ב"ד הרה"ג המפורסם בנש"ק כש"ת מוהר"ר . . .

תהילות ה' אבשר אשר גבר חסדו עלינו וחפץ ה' בידינו הצליח להגי' את הס' התני' הק'. ואם כי המשגה היא מצודה פרושה על כל עלילות ופעולת כל האדם, בכ"ז בעזהשי"ת הרבה יגענו ביגיעת נפש ויגיעת בשר להגי' מתוך הרבה כ"ק אשר השגנו ובררנו הכל במתינות גדולה ובעיון הטוב בכל דבר ודבר ככל אשר ידינו יד כהה מגעת, והעיקר באגה"ק, כי בגוף ועצם התניא נזהרנו לשלוח יד להגי' ולשנות מהנדפס בפעם הראשון בסלאויטא כ"א בטעות דמוכח ונראה בעליל כו', ואף גם זאת רובם ככולם כפי אשר מצאנו בכמה ספרי תני' כת"י, וגם ההדפסה נעשה בהשגחה יתירה מאד כפי האפשרי להיות בכח אנושי.

ועתה כאשר ת"ל הופיע הס' הק' לאור עולם כלול בהדרו, אתכבד לשלוח לכת"ר את הס' הק', ותקוותי תשעשעיני כי יעלה לרצון לפני כת"ר.

והנני נ"ד דו"ש תכה"י.

נוסח המכתב: נעתק מגוכתי"ק.

תרכז

ב"ה מוצש"ק י"ט אד"ר תר"ס לפ"ק
חארקאוו

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

מכתבו מיום יו"ד לחו"ז נכון הגיעני, ות"ל אשר הוטב בריאותו והשי"ת ישלח לו רפו"ש בקרב ויחזקו שיהי' בריא אולם.

מכתבי אשר בו הי' מכ' גם לגיסו ב"ד הרי"ל שי' בטח נתקבל. מה שנעשה בדבר וועליז בטח יודיעני. והשי"ת יעזור לגוב"ד הרב שי' שגם אויביו ישלימו אתו ויהי' במנוחה בכל פרט.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י.

שלום דובער

היום יום א' קבלתי מכתבו מיום ד' ות"ל בעד הטבת בריאותו והשי"ת ישלח לו רפו"ש שיהי' בריא אולם.

תרכז

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
אשר בו . . הרי"ל: דלעיל תרכד.
בדבר וועליז: רבנות הרי"ל ש"ס הנ"ל, כנ"ל אגרת תריג, ובהנסמן בהערות שם.

תרכח

ב״ה יום ב׳ ד׳ אד״ר תר״ס לפ״ק
תארקאוו

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳ נכדתי היקרה תי׳

ת״ל בעד החוה״ש, כה לחי.

מכתבכם מיום ה׳ קבלנו כעת לגודל קו״ר וכן אבקשם על להבא לכתוב לנו בכ״ע משלומכם הטוב.

מאד נהניתי שיש דרישה טובה ת״ל על הספרים. ויתן השי״ת שינטע ויושרש בלב אנ״ש דברי ק׳ כ״ק אדמו״ר זצוקללה״ה נ״ע זי״ע להחיותם באור חיי החיים ללכת בדבריו דרכי ה׳ הליכות עולם לו בהילוך מלמטלמ״ע ובהילוך מלמעלמ״ט בתפלה ותורה ויאיר אמת ה׳ בעולם בגילוי ממש בלב כאו״א ובכללות העולם אכי״ר.

אמנם מה שאתה בני שי׳ טרוד בזה כ״כ עד שאתה ישן רק ג׳ או ד׳ שעות כמ״ש זו״כ תי׳, וממילא מובן אשר כמו״כ מטריד אותך העסק מתפלה ותורה. ושניהם כאחת לא טובים המה. הגוף צריך לנוח היינו לישון במדה וקצבה אשר הוקצב לו (שהוא בערך ז׳ שעות במעל״ע) בכדי שיוכל לעבוד את בוראו בתפלה ותו׳, והעדר השינה גורם חלישות הגוף ח״ו שמלבד שא״צ להחליש את הגוף (כ״א החומריות כו׳ כידוע) ה״ז נוגע לעבודה ג״כ כמובן, ומכ״ש להמעיט בשביל זה בתפלה ותורה בודאי אין זה דרך, ולא זה הוא חפץ בעל הס׳ הק׳. ולזאת תגביל לך שעה מיוחדת ביום שתעסוק בזה ואם ימתין מי עוד יום או יומיים אין בזה אחריות. ותעסוק בעבודה המוטלת עליך עבודת ה׳ בעתה ובזמנה כדבעי. וגם תאכל ותישן בהזמן הקבוע ולא תגרע מזה. ואתה תשמע לדברי אלה וטוב יהי׳ לך אי״ה שיתקיימו שניהם בידיך בעזה״י.

בפה נמכרים הס׳ במקחים טובים וכן קבלתי ידיעה מפאל׳. מחו׳

תרכח

קטע נדפס לעיל ח״א צו, מהעתקה בשינויים.
על הספרים: ספרי התניא הנדפסים.
זו״כ: זוגתך וכלתי.
בעל הס׳ הק׳: אדמו״ר הזקן בעל התניא.

ר"ל ליובינ' הי' לרגלי עסקו באיזה מקום כמדומה בפלך פאלט' ומכר ד' ספרי' מכורכים פשוטים בעד ט' רו"כ. גם גבירה א' שיש לה ספרים הבטיחה לו לשלוח את 'הס' במתנה עבור הבחורים, ותמול כתב לה האדרעס איך לשלוח. מחר אי"ה אשלח לך מאה רו"כ על ההוצאה.

ותקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תרכט

ב"ה ך"ב אד"ר תר"ס לפ"ק
תארקאוו

כבוד מחו' ידידי עוז הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה שמואל מיכל שי'

מכתבו צירוף האווז"ג קבלתי והשי"ת יעזור לו ויצליח בכל ענייניו וימלא כל משאלות לבבו לטוב.

על מכתבו הראשון הושבתי לו בטע"ג שאין בזה חשש וצריכים להתראות, ואם הענין הוא מוכשר יתן השי"ת שיוגמר בקרב בטוב.

מבריאותי אין לע"ע חדשות גדולות. ולפי דברי הרופאים העיקר הוא שאהי' במנוחה משך זמן נכון. והשי"ת ישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו'.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו ומחו' ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

ר"ל ליובינ': ר' ליב ליובינסקי, כנ"ל אגרת תרכג.

תרכט

מו"ה שמואל מ'כל: **טרייגין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצז, ובהנסמן בהערות שם.**
האווז"ג: **ההמחאה.**
וצריכים להתראות: **ראה לקמן אגרת תרמג.**

תרל

ב״ה מוצש״ק ד״ו אד״ר תר״ס לפ״ק
חארקאוו

כבוד אמי מורתי יקירתי הרבנית תי׳

משלומינו ת״ל כה לחי. אה׳ אמי מורתי יקירתי תי׳ אויף דיין בריף מיום א׳ האב איך גישריבין א קבלה ביום ד׳. איך האף האבין מחר אי״ה א בריף פון דיר.

ביום ועש״ק איז בא מיר גיוועז דער פראפ׳ ער האט גיהייסן . . . והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

איך בעט דיך אה׳ אמי מו׳ יקירתי תי׳ שרייבין אונז אפטע בריף משלומך הטוב והיקר לנו להחיות נפשינו.

ותקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשך ובנך דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תרלא

ב״ה אור יום ב׳ ד״ז אד״ר תר״ס לפ״ק
חארקאוו

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳ נכדתי יקירתי תי׳

ת״ל בעד החוה״ש, כה לחי.

מכתבכם מיום ה׳ קבלתי לגודל קו״ר אשר נודעתי משלמכם הטוב, כן אבקש אתכם על להבא לכתוב לנו בכ״ע משלומכם הטוב לעונג נפשינו.

תרל

אמי מורתי: אגרות נוספות אל״ — לעיל תר, ובהנסמן בהערות שם.

ביום ועש"ק הי' אצלי הפראפ' ואמר... ויתן השי"ת שיהי' לרפואה.

לפלא לי עליך בני שי' שאין אתה משיב על כל מה ששאלתי מאתך ... כתבתי לך זה שתי פעמים שתשלח תני' מכורך בכרך טוב לב"ד הרלוי"צ שי' לנעזין ועוד חמשה אַ רעגל וג' פשוטים, גם תשלח לחותנך מחו' ב"ד הרב שי' תני' א' מכורך בכרך טוב. גם לגיסי ר' נפתלי הערץ דאליצקע לקאמינקע תשלח א' מכורך בכרך טוב ואיליו תכתוב המקח חמשה רו"כ וכל המוסיף כו'. ולפה תשלח ד' מכורכים כנ"ל על שמי.

ידידינו ש"ב ר"ב ברלין הי' פה וא"ל שיכתוב לך ממאסקווא רשימה למי שתשלח המכורכים בכריכה טובה. ותודיעני אם שלחת לנעזין וקעשינוב וקאמינקע, וכמה ספרים נשלח לכל המקומות וכמה עוד נמצא בליוב' ובוילנא.

את התני' אשר שלחת אלי קבלתי, ולמה היא הכתיבה ממעל על הטאפט אשר ידעת שאין זה לרצוני. והשי"ת יעזור לנו אשר דבריו הק' יוחקקו בליבינו ובנפשינו לעבדו ית' באמת ובלב תמים, והבחורים הלומדים יחיו יהי' באמת כפי רצון כ"ק אדמו"ר זצוקללה"ה נ"ע זיע"א.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

התני' מפאלטאווע עוד לא נתקבלו וכשיתקבלו אשלחם אי"ה.

תרלא

הטאפט: כריכת הבד.
התני' מפאלטאווא: ראה לעיל אגרת תרכו.

תרלב

ב"ה א' דר"ח אד"ש תר"ס לפ"ק

כבי' ידי"נ מוהר"א שו"ב שי'

מכתביו נכון הגיעני. ות"ל אשר בריאותו הוטב. והשי"ת ישלח לו רפו"ש בקרב ויחזקו שיהי' בריא אולם.

בדבר הנסיעה לע"ע נתבטל הענין ויהי' אי"ה במשך זמן, ואז נראה אי"ה.

לפלא שאינו מזכיר מאומה במכ' זה בדבר בתו של ידידינו הר"ר מ"ש שי' ואבקשו להודיעני בהקדם. והשי"ת ישלח לה רפו"ש בקרב בתוך כו'.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

בהמכ' למחו' הרע"ר לא הי' דבר לכ' ורק כתבתי על אדרעס שלו מפני שלא ידעתי אולי נצרך לכתוב לו אדרעססע מפורטה.

אבקשו להודיעני איך אמר לו בוילנא בדבר הצ"צ כמה תעלה ההדפסה מאלף ומב' אלפי' ח'. ואם אינו זוכר ייטיב לכתוב להם ושישיבו לו ברור כמה יעלה כל בוגין ובס"ה כמה יעלה הכרך הן מיו"ד והן מאה"ע, ואם נרצה לעצות סטאראטיפ כמה יעלה הכל באר היט[ב].

תרלב

מוהר"א: מוהי"ר אשר גראסמאן. אגרות נוספות אליו — לעיל תקסה, ובהנסמן בהערות שם.
הנסיעה: אפשר לווארשא, כנ"ל אגרת תרח.
בחו של ידידינו הר"ר מ"ש: הרבנית מרת חנה, אם כ"ק אדמו"ר שליט"א, בת ה"ר מאיר שלמה ינובסקי מניקאלי"עב. ראה ס' תולדות לוי יצחק (קה"ת תשד"מ) ע' 33.
רפו"ש בקרב: ראה תולדות לוי יצחק (מהדורת תשה"מ) ע' 33.
בוילנא: בדפוס ראם, בעת התעסקותו בהדפסת התניא, דיבר עמהם גם בדבר הדפסת שו"ת "צמח צדק". הדיון בזה התחיל כבר בשנת תרנ"ד, כנ"ל ח"א אגרת ס. ונמשך עד שנת תרס"ח, כנ"ל שם קפג.
סטאראטיפ: מאמהות ההוצאה הראשונה.

תרלג

ב״ה אור יום ועש״ק ב׳ דר״ח אד״ש תר״ס לפ״ק
חארקאוו

כבוד אמי מורתי יקירתי הרבנית תי׳

ת״ל בעד החוה״ש, כה לחי.

אה׳ אמי מורתי יקירתי תי׳ דיין בריף מאור ליום ג׳ קבלנו היום לגודל קו״ר אשר נודענו משלומך הטוב. איך בעט דיך זייער אה׳ אמי מו׳ יקירתי תי׳ אויף וייטער שרייבין אונז אפטע בריף משלומך הטוב להחיות נפשינו.

בו״א הרז״א שי׳ פארט עפ״ע היום ארויס השי״ת יצליח דרכו ויבוא לביתינו בשלום.

מיר האבין א גאסט חו״ג הר״מ האריגשטין איז בפה ער איז גיקומען ביום ג׳ ער וועט זיין דא ש״ק הבע״ל. ות״ל שלו׳ לו ולביתו בו״א תי׳ ולבניהם היקרים יחיו.

פון אונז איז קיינע נייס . . . והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳ ומאכ״ח אקצר.

ותקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשך ובנך דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תרלג

אמי מורתי: אגרות נוספות אל׳ — לעיל תרי, ובהנסמן בהערות שם.
בו״א הרז״א: בנך ואחי ה״ר זלמן אהרן.
פארט: מוואריעסהאפען, כנ״ל אגרת תריד.
עפ״ע: על פי ערך.
חו״ג הר״מ: חתניך וגיסי ה״ר משה.
בו״א: בתך ואחותי.
ומאכ״ח: ומאין כל חדש.

תרלד

ב"ה אור יום ועש"ק ב' דר"ח אד"ש תר"ס לפ"ק
תארקאוו

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי' נכדתי היקרה תי'

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

מכתבך מאור ליום ג' קבלנו באיחור ממכתב שאחריו. לפי חשבון הספרים שיצאו אינו נצרך להיות נעצר כ"כ בשילוח למקומות שדורשים אותם, ובד"כ יש לקוות שימכרו אי"ה ויהי' מהם ריווח בעזה"י. המכורכים ע"י באגאז קבלתי ויש לקוות שימכרו אי"ה.

מחר אי"ה אשלח לך ע"י פעראוואד חמישים רו"כ. והחשבון עשרה בעד התני' ששלחת אלי, חמשה בעד תני' שלקחתי מהז' שנתקבלו תמול, חמשה בעד של ב"ד הרלוי"צ מנעזין (אשר בטח שלחת) חמשה עבור תני' מהנ"ל שקנה א' מפה ר' מרדכי עלינסאן, וכ"ה שנתן לי מחו' ר"ל לובינסקי ע"ח הספרים שמכר.

ותודיעני אם נתקבלו מאיזה מקומן מעות בעד הספרים, ואם אתה שולחם לידידינו ר' אנשיל לוילנא (כאשר אמרתי לך שראשית כל צריכים לסלק לו אי"ה). א' מהמכורכים הנ"ל נתתי היום לרב"ש בעזפאלאוו ויסלק אי"ה עבורו בשבוע הבע"ל שיהי' פה, וגם הד' ימכרו אי"ה. התני' מפאלטי' יתקבלו ימים אלו אי"ה.

ואבקש אתכם לכתוב לנו בכ"ע משלומכם הטוב לענג נפשינו.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תרלד

הספרים שיצאו: ספרי התניא שנמכרו כבר.
פעראוואד: המחאה.
ר' מרדכי עלינסאן: אודותיו ס' הזכרונות דברי הימים (גורקאוו) ע' צז־ט.
ר' אנשי"ל: אראנאוויץ, שהתעסק עם ההדפסה בוילנא.
לרב"ש: לר' ברוך שלום.
התניא מפאלט': הנ"ל אגרת תרכו.

תרלה

[ה' אד"ש תר"ס]

ב"ה יום ג'

כבוד ידי"נ הרב שי'

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

מכתבי כ' נכון הגיעני. בדבר ההכירות עם הב"ג הצעיר הושבתי לו ע"י טע"ג, ועתה אבאר דעתי בזה. באשר בההכירות אתו בהכרח לגלות לו מה מעשיהו, ולכה"פ בד"כ יודע שא' עוסק בזה בתמידות ונותן עיונו בזה, וממילא גם מהמעט ידע בעצמו הרבה ומה גם שיתן דעתו לידע הדברים ממקורם, וכאשר לפה"נ תהי' תנועה עתה בעניני הר' הן בדבר המעט' אשר כבר נכנס בהגא"ס והן בכללות מציאותן ועם זה שאלת

תרלה

נכתבה בלי תאריך מפורט. האמור לקמן „בדבר המיל' פר' האמור בהמליץ" נדפס בהמליץ של א' אד"ש תר"ס. והאגרת שלפנינו נכתבה ביום ג' שלאחריו.

באגרת שלפנינו דן בכל ארבעת הנושאים הכלליים שבהם התעסק בשנים אלו והמנויים לעיל בהערות לאגרת תקפט. וממנה יש ללמוד על מצב הדברים בהם בשלהי חורף תר"ס.

א) בחלקה הראשון דן בנושא הרבנות, שרבנו רצה שיבטלו את הרבנים מטעם, רישום הלידות יעשה ע"י פקיד והרב הדתי לא יהי' מחויב בצנז (תעודת השכלה).

ב) בחלקה השני דן בנושא החדרים והמלמדים, שרבנו השתדל למנוע את חיוב הצנז למלמדים ואת חיוב לימוד שפת רוסיא בחדרים.

ג) בחלקה השלישי דן בבתי הספר שמייסדת החברה מפיצי השכלה והתקציב שקיבלו לזה מחברת יק"א („ידישע קאלאניזיישן אסוסיאיישן") בצרפת.

ד) בחלקה האחרון דן בתעמולת הציונים בעתון שלהם נגד החרדים.

רוב הדיונים האלו היו בע"פ וברוב האגרות שלפנינו אינם נזכרים כלל. גם כשהוכרח רבנו לדון בזה בכתב, נזכרים הנושאים והשמות ברמז ובראשי תיבות, שמא מחשש עין בקורת.

ידי"נ הרב: אליעזר משה מאדייעווסקי, שהתעסק מטעם רבנו בכל הנ"ל. בכל אגרות רבנו אליו, בהדשים אדר־תמוז תר"ס, מכנהו ידי"נ הרב, מבלי לפרט את שמו.

הב"ג הצעיר: הברון דוד גינזבורג הצעיר.

הושבתי לו: שלא לעשות הכירות זאת. הראמ"ד רצה לשוחח אתו בנושא חיוב הצנז למלמדים ולימוד שפת רוסיא בחדרים, שחשב למצוא הבנה עם הברון בנושא זה. אך רבנו חשש שע"ז ינדע גם מה שעוסקים בנושא הרבנות, שבזה בודאי לא יתאימו בהשקפותיהם ויתחיל לעבוד לנגד.

ממקורם: שהב"ג יתעניין במשרדי השרים באיזה נושאים מדבר אתם הרא"מ.

בעניני הר': הרבנים.

המעט': המעטריקע, רישום תעודות לידה שנעשות עד עתה ע"י הרבנים מטעם, ומתקיים עתה דיון אם להעביר זאת לפקיד ולבטל את מציאות הרבנים מטעם.

בהגא"ס: במשרדי הממשלה.

הדוח' ר', ואם כי הכל נעשה במשך זמן לא במהירות, אבל מ"מ יתנועעו כו', אשר כ"ז אינו לפי רוחם כלל, ל"מ לפי רוח הב' הזקן שהוא באחת כו' אף גם לא לרוח הצעיר, ור"ל שגם ביטול הקז"ר ((ע)ם היות שאמר הפעם שהם רק פאליצ') לא יחפוץ כלל, ואם אינו רוצה בדראב' הוא רוצה באייזענש' וכדומה, אבל זאת ודאי שהוא מקורב להם בפנימיות נפשו, ומכ"ש בדבר הדו' ר' לא יסכים דעתו לדעתינו כלל וכלל, כמובן היטיב. ועתה הענין בכללו נסתר מהם ואינם יודעים שנעשה בו דבר, וע"י ההתגלות לפניו גם במקצת ידע את הכלל וגם את הפרטים וישים דעתו ע"ז, וגם בטח יודיע גם לאביו וליתר הח' שלהם, וח"ו מסוכן הדבר מאד לעת כזאת, ה"י.

ועתה נראה איזה פעולה לטובה יכול להיות ע"י. הנה ידוע אשר כל הענין החד' והמל' הוא לנגד הב' הזקן והוא כקוץ בעיניו, וכאשר אמר גם אלי שבזה החריבו ח"ו את הח', ונר' שבהעלם יש בלבו ע"ז שנשמרו מאתו בזה בזמנו, ובודאי בענין כזה דעת הצעיר כדעת הז', וכשבא לידו לא יחווה דעתו בהיפך אשר הוא היפך גם חפץ נפשו.

עוד זאת לפי השערתי העיקר היא דעת באק', כאשר נודע לנו מפרטי דבריהם בענין שאלת לימוד הג' בשפ"ר שלדברי הב"ג לא נתנו מקום והצעת ב' קיבלו בדיעה א'. ויוצא מזה שאין דבריו משמעות כ"כ אם גם יאמר בחפצינו ואינם שקולים כלל נגד דברי בא'. ולזאת לפ"ד אין זה שוה נגד מה שיוכל לצמוח מהתגלות ענינינו לפניו.

ובגוף ועצם הדבר אם הי' האוצ' קאמ' משיב על השאלה בשלילה בודאי הי' טובה להענין, אבל אם ח"ו כו' יהי' נצרך להניח השתדלות רבה – בעזה"י – בל' שההש"כ היינו אצל הגענ'. ייעג' בשעתו אמר לכ'

הדוח' ר': הדוחאוונע רבנים, הרבנים הדתיים, שלא יהיו מחוייבים בתעודת השכלה.
ל"מ . . הזקן: לא מיבעי הברון נפתלי הרץ גינזבורג הזקן.
הקו"ר: הרבנים מטעם.
רק פאליצ': שוטרים המתעסקים ברישום לידות וכו'.
דראב' . . אייזענש': ברב מטעם בפ"ב אברהם דראבקין מ"מ רוצה הוא ברב מטעם משה אליעזר אייזנשטאט.
הד שלהם: חברי מפיצי ההשכלה.
החד' והמל': החדרים והמלמדים.
שבזה: שלא לומדים שפת רוסיא בחדרים ואין תעודת השכלה למלמדים.
הג' בשפ"ר: הגמרא בשפת רוסיא.
האוצ' קאמ': ועדת החנוך.
בל' שההש"כ: בלשכת שר ההשכלה.
הגענ': הגענעראל סעקרעטאר, הפקיד הראשי.

שהם אינם מביטים כלל על האוצ"ק ויאמרו מה שיאמרו והמה יאמרו כאשר יחפצו המה (והדעת נותנת שהש' יתן מקום לדבריהם יותר) ואם כי ייעג' איננו ועתה הענין כבד יותר מ"מ יש לקוות להשי"ת שיפעול אי"ה גם על הגענ', ומה גם שלא לעשות חדשות, וטענה גדולה יש שמתקבל אצלם שאין להחליף דבר שנעשה לא מכבר כו'. אמנם לעשות בשביל זה הכירות עם הב"ג אינו כדאי לפ"ד בשו"א.

ואולי אפשר לפעול עליו ע"י הרכבי, והוא אם באפשרו לדבר עמו באופן שלא לגלות לו מעשיו ועניניו כ"א שעוסק בעניני עצמו ובדרך אגב הוא מביט גם בעניני הנוגעים וכאשר נודע לו עתה ענין זה יבאר לו כמה נוגע הדבר ויבקשו שידבר הוא עם הב"ג הצ' בזה ולא בשם כ' כ"א כמדבר מעצמו. אם באפשרי באופן כזה הי' אפשר כדאי. והשי"ת יהי' בעזרינו ויציל אותנו ומקור חיינו מפיות האריות וירום קרנינו כו'.

תמול קבלתי מכ' מידידנו הרמ"מ שי' וכותב בקצרה מאד שכ' כתב לו בדבר המיל' פר' האמור בהמליץ, ומכ' כ' לא קבלתי עדיין, ולא

שהש': שהשר (ההשכלה).

חדשות ... לא מכבר: ראה לקמן אגרת תשעד, שכבר בשנת תרנ"ד חתם הקיסר אלכסנדר השלישי שאין המלמדים חייבים בשום צנז, אלא שבשנת תרנ"ז עורר הגוברנטור של פלך מינסק לחוקק חיוב לימוד רוסית בחדרים וחיוב צנז למלמדים ובזה נמשך הדיון בשנה שלפנינו. בהמליץ י' ניסן מודיע:

שר ההשכלה פנה בשאלתו אל כל שרי הפלכים אשר בתחום מושב בני ישראל הקבוע, כי יחוו את דעתם בדבר התועלת אשר תצא מנתינת הרשיון להמלמדים להורות בחדריהם שפת רוסיא. את השאלה הזאת עורר שר פלך מינסק . . על יסוד החקים שנתאשרו מטעם שר ההשכלה ביום 5 ספטמבר שנת 1893 . . רק את למודי דת ישראל וראשית הלמודים העברים (קרוא וכתוב), מבלי דרוש מהמלמדים כל מדרגת השכלה . . השאלה הזאת עומדת עתה על הפרק בלשכת שר ההשכלה, ואומרים לקרבה אל העבודה לדון ולשפוט עלי' לכל צד. ולכן נשאלו שרי הפלכים אשר בתחום המושב לחוות את דעתם.

על כך כותב רבנו שיש לשער שתהי' ההחלטה שלא לעשות חדשות. וכן אמנם הי', כדלקמן שם, שבחורף תרס"ב נכנסה ההצעה לועדת השרים. הם הגישו את ההצעה אל הקיסר ניקאלייי השני והוא חתם שלא לעשות בזה שום שינוי.

בהשתדלות נושא זה ראה גם לעיל אגרת תקפד. מבוא לקונ' ומעין ע' 19 ואילך. לקמן תרפו. תשעא. תשעד־ה. תשעט. תשצב־ה. תשצט.

הרכבי: ד"ר אברהם אליהו.

הרמ"מ: ה"ר מנחם מאניש מאנעסזאן.

המיל' פר' האמור בהמליץ: נומר 41 מיום ר' א' אד"ש תר"ס (ע' ג טור א): „יכול אני להודיע ממקור נאמן כי הברון דוד גינזבורג שהי' בפאריז בימים האחרונים הצליח להשיג מאת חברת יק"א סכום הגון (מיליון פראנק) לתכלית יסוד ב"ס למתחילים ליהודים ברוסיא ע"י חברת „מרבי השכלה" בפטרבורג". וראה גם לקמן אגרות תשיג. תשטז. תשמ. תשמח.

התנגדות רבנו לבתי הספר של ה„חברה מפיצי (בתחלה נקראו: מרבי) השכלה" נתבארה בארוכה לעיל ח"א אגרות עב־ג. לעיל תקפג. כאן נפתחה מערכה חדשה, לבטל נתינת המיליון פראנק לזה ע"י חברת יק"א, שהוא איגוד יהודי להתיישבות, ולהשתדל שסכום זה יותר ליסוד בתי חרושת בתחום המושב כדי להמציא עבודה לפועלים יהודים, כמבואר בארוכה לעיל ח"א אגרת קב, שהיא האגרת שכתב רבנו בקיץ תר"ס, לאחר

ידעתי מה זה ועל מה קיבל הסך הזה. בטח הוא בגליון מיום ה' או וא"ו, ועדיין לא השגתיו פה, ולא אדע סיבת העדר קבלת מכתבו אלי.

המכ' הזאקאז' שכ' כ' בדבר שהפ"ל דמאהל' נשלח ממאסקווא, ולא ידעתי ג"כ פשר הדבר.

בטח ישתדל לידע מווא' מה דיבר בזה שה"פ עם שהפ"ל ואולי נודע בזה השקפתו על הענין כו'.

מה שהוסיף וו' בסוף התשובה בדבר הר' הוא טוב מאד. וכאן הי' מקום למאס' (ע"פ בקשת ד') לחוות דעתו בכלל על הענין.

אחרי כותבי קבלתי מכתבו מועש"ק, ובודאי לא טוב הדבר מאד כאשר כ' מבאר, והמה נתנו נפשם ולבם כעת על הקטנים להדיחם

שנסע לצורך זה לפ"ב ושם הוחלט על כתיבת אגרת זו (ראה לקמן אגרת תרסי). לאח"ז שלח אותה לכמה כדי לשמוע חוות דעתם (ראה לקמן אגרות תרסא. תרסו), ולתרגמה לצרפתית ולאנגלית (ראה לקמן אגרת תרסי), החתים בה עוד שלשה מגדולי הרבנים, הדפיס אותה ושלחה אל חברי ועד יק"א (ראה לקמן אגרות תרסג. תשד. תשח. תשיא. תשטז).

המתעסק העיקרי בזה, מטעם רבנו, הי' הי"ר אברהם אבלי פרסון, שבא לצורך זה לליובאוויטש על ש"ק פ' חיי שרה, ע"מ להכין המכתבים להרבנים, שאתם נסע הרא"פ לדבר בזה. ביחד עם רבנו נסע מליובאוויטש עד מינסק. משם נסע לדבר עם הרבנים ברוסיא פולין אשכנז ושווייץ ומשם לפריז, שבה שהה עד סוף החורף ועסק בזה במרץ רב, במסירת אגרת רבנו לתרגום, הדפסתו ומסירתו לראשי היק"א, הדיבור עם הרב הראשי הי"ר צדוק הכהן ועם נשיא היק"א נרסים לוין. זה האחרון הבטיח שיתעניין בפרטי הדברים. במסופר כ"ז לקמן אגרות תרסג. תרסז־ס. תרפב. תרפו. תרצה־ו. תרצט. תשד־מט (בעיקר תשטז. תשלט. תשמו).

גם רבנו בעצמו נסע לצרפת, שם נפגש וניסה להשפיע על אישי הועד בנושא, כדלקמן אגרות תשלג־תשמ. תשמו.

גם לאחר מסירת המכתבים והפגישות המשיך רבנו בהשתדלות עניפה ע"י גדולי ישראל וע"י הגבירים והעסקנים, להשפיע על חברי ועד יק"א, להחליף את המליון פראנק שקצבו לתמיכת יהודי רוסיא, מתמיכת בתי הספר לתמיכה חומרית, הדרושה מאד ליהודי רוסיא, כדלקמן אגרות תשלט. תשמ. תשמג. תשמח. תשנד. תשנח.

על פרטי ההתעסקות שבכל זאת כותב רבנו לקמן אגרת תשמו „אם אבאר לכ' כל הדברים בפרטיות מה שעברו בזה במשך החורף ע"ש תקצר היריעה מהכיל ואם יהיו כל הימים דיו כו'".

בשלהי הקיץ כותב רבנו אל הרא"פ הנ"ל (אגרת תשסו, כ"ב מנ"א): „למעשה אינו נוגע עתה שאין עתה זמן עשי' בזה". ועל ההתעסקות בשנת תרס"ב — ראה לקמן אגרות תשעו־ח.

סוף דבר באגרת ט' אדר תרס"ג (לקמן תתיג): שמעתי אשר היק"א חדלה ליתן להם מעות, היינו מהסך מיליאן פראנק שקצבו עכבו ת"ר אלף' ובאגרת כ"א אדר (תתטו): „מהו הסיבה לזה א"א לידע, אפשר נתנו אל לבם הפראטעסטין שנגד ח' מפה"ש".

המכ' הואקאז': דואר רשום.

שהפ"ל דמאהל': שר הפלך דמאהליב. ואולי שייך לנידון דלעיל אגרת תרטו, שגם שם מדובר בשר פלך מאהליב עם שר הפנים.

שה"פ: שר הפנים דמיטרי סיפיאגין.

הר': הרבנים.

מכתבו מועש"ק: שבו מעתיק את קטע העתון המליץ הנ"ל.

על הקטנים: ביסוד בתי ספר עם מורים הכופרים בה'.

ולהעבירם ר"ל מדת ישראל והמה כאנוסים ממש כאשר עינינו רואות כעת במחנינו, ויכול להיות שכאשר גדולי ישראל יבקשו אותם ויתחננו לפניהם על נפש הקטנים, יפעלו עליהם שיניחו ידם במקצת מזה. אמנם מי יעורר את הגדולי' ע"ז ואיך יתדברו חד עם רעיהו. ועד אשר אצלינו באים לידי איזה דיב[ו]ר זע"ז נמשך ימים ושנים ועל כל מדרך כף רגל יש כמה מניעות ועיכובים ורובם שא"צ לעכב, ובין כה המה עושים וחוזרים ועושים, ה"י.

בדבר הצ' המא' שלומים לריב ציון ... ויתר המא' שבאים בעת הזאת קראתי וקשה מאד לסבול את גודל החוצפה שלהם נגד התורה לדבר בשמה את ההפכי לגמרי, ונגד הרבנים לבזותם ולהשפילם לגמרי בעיני ההמון. ובכללם המה מסיתים ומדיחים ממש ומדברים בגלוי ובפרסום כל העולה על רוחם בלי שום מפריע, ובריבוי הדיבורים בענות גבורה, ובהעדר מדבר כנגדם, דבריהם מוצאים מקום בכמה לבבות התמימים – ה' ישמרם.

ולפ"ד העצה האחת היא שיהי' לנו מכ"ע יומי כעין מכ"ע מחזיקי הדת שבחו"ל (ולא יהי' בולט שנוסד לכוונה זו) ובו יכתבו סופרים טובים מהיראים והחרדים וגם גדולי הרבנים יקחו חלק בו וישיבו להם על כל דבר ודבר ויַראו לעם כפרותם והתפקרותם, ויהיו בו מאמרים המחזקים ומקרבים את לב עמינו אל התורה והיראה, וגם יהי' בו עניני העולם וטלגרמות וכדומה, ובזה היינו יכולים ללחום הרבה נגדם, ולהחזיק את התמימים שבנו שישארו ביהדותם בעזה"י. וכשחשבתי שיהי' אסיפה הי' בדעתי להציע זאת לפני הנאספים ולעוררם ע"ז ושיבוא לידי פועל. והשי"ת יהי' בעזרינו בכל פרט ופרט כו'.

והנני ידי"נ דו"ש מלונ"ח תכה"י

שד"ב

כעת במחנינו: בית הספר שיסדו בליובאוויטש בשנת תרנ"ט, כנ"ל אגרת תרכ, ובהנסמן בהערות שם.
בדבר הצ': הציונים.
המא' שלומים לריב ציון: סדרת מאמרים שנדפסה בהמליץ במשך אד"ר תר"ס.
וכשחשבתי שיהי' אסיפה: כנ"ל אגרת תרח: עוד ענין נכבד להציע כו'. וראה גם לקמן אגרות תשעז. תשפט.

תרלה*

[חורף תר־ס]

ב״ה יום ועש״ק

כבוד ידי״נ הרב המפורסם שי׳

כעת קבלתי מכתבו מיום ב׳ שלא הבין הטע״ג שלי מחמת כי וילענסקאי חתום עלי׳ ואני כתבתי כן למען להסתיר שם ויל׳ ובפאצט עשו זאת לחותם. וכוונתי כאשר הפאפ׳ עתה שם, הדעת נוטה שימסור הדבר לדעתם, וכאשר בויל׳ יש מכירים להפאפיצ׳ דשם, צריכים לדרוש לבוא לדבר אתו, ואם יש זמן הי׳ נכון שיסע כבודו לויל׳ וע״י הרח״ע יוָדע איך אפשר לגשת אליו ויקח אתו היותר טוב ממכיריו.

בחפזי במכ׳ זה אינני כותב אודות יתר הדברי׳ ואי״ה אכתוב במכ׳ השני.

והנני ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י.

[אגרת הרח״ע גרודזנסקי אל הרא״מ מאדייעווסקי – בענין הנ״ל ?]

ב״ה ז׳ מנחם תרנ״ט ווילנא

כבוד ידידי הרה״ג כו׳ הי״ו

שלום וברכה!

אחדש״ה. יקרת מכתבו השני הגיעני במועדו, ושמחתי לשמוע מתשובת

תרלה*

כבאגרת שלפנ״ז גם כאן נכתבה בלי תאריך מפורט. ממה שמכנהו גם כאן „ידי״נ הרב״ מוכח שגם היא נכתבה בשנת תר״ס (ראה בהערה לאגרת שלפנ״ז). וכיון שבקיץ תר״ס נשאר בחורוֹל, וכאן נראה שהאגרת נכתבה לפ״ב ומבקשו לנסוע לווילנא נראה שנכתבה בחורף תר״ס.

גם תוכנה לא נתברר אל נכון, כמפורש כאן שבמיוחד נכתב ברמז. אך נראה שגם אגרת הג״ר חיים עוזר גרודזנסקי, משלהי קיץ תרנ״ט, נכתבה אליו באותו נושא. לכן תועתק בזה וילמדו זה מזה.

ידי״נ הרב: אליעזר משה מאדייעווסקי. אגרות נוספות אליו — לעיל תקסו, ובהנסמן בהערות שם.

וילענסקאי: כלומר הרח״ע מווילנא הנזכר לקמן.

הפאפ׳: הפאפיציטעל, הוא שר התינוך הפלכי. הוא הי׳ ממונה על אישור החדרים ובתי ספר, מלמדים ומורים.

במכ׳ השני: אולי היא האגרת שלפנ״ז.

המשכיל אודות הקאניקול, ולו הי' איזה פתח ומבוא אצל הפאפיצי' באדעסא להטיב תשובתו מה טוב הי' לשֶרש אחרי השעה במקומה.

נכון הנני ביום ה' הבע"ל לנסוע לחו"ל לחודש ימים, ואם יקדים נסיעתו אשמח לראותו מדי שובו הביתה דרך עירנו. הג' רד"פ נ"י יתעכב פה עוד כחודש ימים בערך. הרה"ג רצה"ר נ"י הי' פה ונסע היום לביתו.

יתברך בכ"ט בברכה מרובה ובנחמת ציו"ר כנפשו וכנפש תדרשנו לטובה, ידידו מכבדו

חיים עוזר גראדזענסקי

תרלו

ב"ה אור יום ה' ז' אד"ש תר"ס לפ"ק
תארקאוו

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' נכדתי היקרה תי'

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

מכתבכם מיום ועש"ק קבלנו היום לגודל קו"ר אשר נודענו משלומכם הטוב, ואבקש אתכם על להבא לכתוב לנו בכ"ע משלומכם הטוב לענג נפשינו עד אשר יעזרינו השי"ת להתראות בקרב אי"ה בלב שמח.

ביום א' העבר הי' אצלי הפראפ' ואמר ... ובערך ב' שבועות לעשות קאנסולים מאתו ומהדאק' מאסלאווסקי שהי' אצלי הפעם.

בדבר נסיעתינו לביתנו שלו', הנני חושב שניסע מפה אי"ה בשבוע שקודם ר"ח ניסן הבע"ל. והשי"ת יעזרינו לבוא לביתינו בשלו' ולמצוא אתכם כולכם בחו"ש.

הג' רד"פ: הגאון ר' דוד פרידמן מקרלין.
רצה"ר: ר צבי הירש רבינוביץ מקאוונא.
ציו"ר: ציון וירושלים.

גיסי הרמ״ה לקח תני׳ וסילק חמשה רו״כ, ולפי החשבון הס׳ ששלחת לפה לא נשאר לפני עם הדפים המוזהבים (כי עוד א׳ יש בשביל הג׳ פיינבערג) כי חשבתי שאקח אי״ה בביתי, ולפי מכתבך נשלחו כולם.

תמול נתתי לר״י ברלין מווארשניעז תני׳ א׳ מהאדומי׳ ונתן ה׳ ר׳.

המעות שקבלת תשלח לר״א אראנאוויץ כי בין כה הניח בזה שמונה מאות ר׳, וגם אלף ח׳ נמצאים עוד בבית הדפוס.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תרלז

ב״ה יום ה׳ ז׳ אד״ש תר״ס לפ״ק
חארקאוו

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

מכתבו נכון הגיעני. גם הטע״ג קבלתי והושבתי לו. סיבת העדר כתיבתי הוא מפני שבד״כ העת הולך שלא במנוחה כ״כ.

במשך העת האחרון מצב בריאותי נגרע קצת מכמו אמצע הזמן שאני פה... והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳. והנני חושב שבשבוע שקודם ר״ח ניסן הבע״ל ניסע אי״ה לביתינו שלו׳.

ואבקשו להודיעני מבריאותו איך הוא מרגיש את עצמו אם הוטב בריאותו בשלימות. והשי״ת ישלח לו רפו״ש ויחזקו שיהי׳ בריא אולם.

תרלו

הרמ״ה: הי״ר משה הארנשטיין.
המעות . . אראנאוויץ: ראה גם לעיל אגרת תרלד.

תרלז

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תרלח

ב"ה יום ה' ז' אד"ש תר"ס לפ"ק
תארקאוו

כבוד מחו' ידידי עוז הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה שמואל מיכל שי'

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

כאשר גיסי הר"מ הארינשטיין שי' נסע לפ"ב ברצונו להשיג קרעדיט באיזה באנק דשם, באשר הבאנקין דקיוב שיש לו שמה קרעדיטין גדולים מחזיקים א"ע כעת מליתן מעות מחמת הקריזעז דשם כאשר בטח ידוע לכבודו, ומשום זה מוכרח הוא להביא ממרחק – בעזה"י – והבאנקען אמרו לו שבעבור משך ב' או ג' חדשים יתנו לו אי"ה כמקודם, כי לפי האמת הוא בטוח בעזה"י כי עסקו ת"ל טוב הוא, אמנם לעת כזאת דחוק לו מאד, ולזאת הנני מבקש את כבודו כאשר יש לו הכירות גדולה בהבאנקען, יעשה נא לו אות לטובה ולדבר עבורו לטובה ויראה נא שישיג הקרעדיט בעזה"י. ואם באולי משום איזה מניעות גדולות לא ישיג ח"ו הקרעדיט בבאנק, אבקשו אולי אפשר להיות שיעשה לו כבודו אוצאט על איזה סכום שיהי', ותקוותי חזקה שכבודו יהי' אי"ה שלום בממונו. ובאשר בטוח אני בכבודו אשר יעשה מה שיש ביכולתו אקצר. והשי"ת יעזור ויצליח בכל ענייניו.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו ומחו' ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תרלח

מו"ה שמואל מיכל: טריינין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצז, ובהנסמן בהערות שם.
אוצאט: חשבון כללי.

תרלט

ב״ה מוצש״ק יו״ד אד״ש תר״ס לפ״ק
תארקאוו

כבוד אמי מורתי יקירתי הרבנית תי׳

ת״ל בעד החוה״ש, כה לחי.

אה׳ אמי מורתי יקירתי תי׳ דיינע בריף מיום ב׳ ומיום ה׳ קבלנו לגודל קו״ר ולשמחת לבבינו איך דיינק דיר זייער פאר דיין אפט שרייבין ואבקשך על להבא עד אשר יזכינו השי״ת להתראות בקרב אי״ה שרייבין אונז אפט משלומך הטוב והיקר לנו להחיות נפשינו.

איך רעכין ביז דער בריף וועט אן קוממען וועט שיים בו״א הרז״א זיין בליובא׳. השי״ת זאל העלפן מיר זאלן זיין אלע צוא זאממען מיט פריילעכע הע[ר]צער ובמנוחה בכל פרט...

ותקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשך ובנך דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תרמ

ב״ה יום א׳ יו״ד אד״ש תר״ס לפ״ק
תארקאוו

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳ נכדתי היקרה תי׳

ת״ל בעד החוה״ש, כה לחי.

מכתבכם מיום ד׳ קבלנו לגודל קו״ר ולשמחת לבבינו כן אבקש אתכם על להבא לכתוב לנו בכ״ע משלומכם הטוב לענג נפשי עד אשר יזכינו השי״ת להתראות בקרב אי״ה.

תרלט

אמי מורתי: אגרות נוספות אל׳ — לעיל תרי, ובהנסמן בהערות שם.
בו״א הרז״א . . בליובא׳: בנך ואחי ה״ר זלמן אהרן. ראה לעיל אגרת תריד.

חתנו של סוטין הוטנער לא הי' אצלי ואינני יודע אם הי' פה א"ל.

תמול ערב נתן לי אחד מפה ר' ליב איוואניצקע מאה רו"כ שיהיו לע"ע על זעמבין ולאחר אריכות ימיו ילמוד א' עבורו משניות שנה הראשונה ואיליו ינתן הסך כנ"ל, ושלחתי לך הסך הנ"ל היום ע"י פערעוואד ותרשום בספר הזכרון כנ"ל.

את הפ"ש שאכתוב אי"ה על הדף הב' לרש"ח שו"ב תראה איליו אבל **לא** תתנו איליו גם **לא** העתקה ממנו.

בדעתי לכתוב היום לידידינו ר"ב ברלין למאסקווע שבימי הפורים הבע"ל יראו לאסוף על זעמבין אם לא יש אצלם דברים נחוצים ביותר.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

פ"ש ידידי עוז המפו' ווח"ס י"א כו' מוהרש"ח שו"ב שי'

פ"ש שלו קבלתי מבריאותי ת"ל והשי"ת יעזור על להבא. ובפרטיות יותר יסתפק בשמיעה מבני שי'. ורצוני לידע אם לא נבלע ח"ו בחדשות הזמן ואז ידע להתרחק מזה.

ואו"ש מנאי ידידו עוז דו"ש מלונ"ח כה"י

שלום דובער

פ"ש ידידי רפי"ל שי'

לפה"נ חסת על הוצאת הטע"ג ולא נסעת לויט' ובחרת באשרי יושבי ביתיך.

ואו"ש מנאי ידידך

הנ"ל

תרמ

על זעמבין: **לתמיכת הישיבה בזעמבין.**
פערעוואד: **המחאה.**
רש"ח: **ר' שלמה חיים קטאין שו"ב בליובאוויטש.**
אם לא . . ביותר: **ראה לקמן אגרת תרמד.**
פ"ש . . מוהרש"ח: **בדף בפ"ע, ונראה שהוא הדף השני הנזכר לעיל.**
רפי"ל: **ר' פנחס יהודה ליב מגידסון, גבאי רבנו.**

תרמא

ב"ה אור יום ד' י"ג אד"ש תר"ס לפ"ק
חארקאוו

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א
כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

מכתבו נכון הגיעני. שבוע העברה כתבתי לו בטח קיבל. ות"ל אשר בריאותו הוטב והמתוק נתמעט והשי"ת ישלח לו רפו"ש בקרב ויחזקו שיהי' בריא אולם.

בדבר נסיעתו עתה לפ"ב אין בזה צורך לפ"ד, כ"א כאשר בטח יהי' ידידינו הרמ"מ שי' אחר חה"פ הבע"ל בליובי' וכן הרממ"ד יהי' מהנכון שיהי' גם כ' אז לדבר בענינינו.

מגיסו וב"ד הרב שי' לא קבלתי מכ' ואינני יודע מה נעשה בדבר הרז"ס מדובראוונא.

תרמא

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
והמתוק נתמעט: הוא סבל ממחלת הסוכר.
נסיעתו עתה לפ"ב: כדי להפגש עם הרמ"מ מאנעסזאן והרא"א מאדייעווסקי ולדון בעניני הכלל שהם עוסקים בו.
כאשר בטח יהי' . . בליובי': רבנו השתדל במשך כל הקיץ, עד שלהי מ"ח תרס"א, לקרוא לאספה מצומצמת את הרא"מ מאדייעווסקי, הרמ"מ מאנעסזאן והר"י ברלין. אך אספה זו לא באה לידי פועל. כדלקמן אגרות תרמה. תרמח־ט. תרנג־ד. תרנח־ט. תרסה־עא.
האספה היתה אמורה לדון בעניני הכלל שעסק בהם רבנו (ע"י בא כחו הרא"מ) במשך השנים תרנ"ח־ס, הנ"ל בהערות לאגרות תקפט. עיקר התומכים בהוצאות ומשכורת הרא"מ היו הרמ"מ והר"י הנ"ל, כנ"ל אגרת תרז. מעות אלו לא הספיקו. השתדלו להשיג ממקורות נוספים וללא הועיל, כנ"ל שם. רבנו רצה לדון בזה בעת האספה המצומצמת, אך בינתיים החליט הרמ"מ נגד ישיבת איש קבוע מטעם רבנו בפטרבורג לעסוק בעניני הכלל. הוא בא לדבר בזה עם רבנו בהיותו בנאות דשא, בש"ק פנחס כד תמוז, כדלקמן אגרות תרנח־ט. ומשם נסע רבנו להתייעצות נוספת לפ"ב, כדלקמן אגרת תרס־.
בתחלת שנת תרס"א רצה רבנו להכניס בזה גם את ה"ר שמואל גוראר", ושוב השתדל לקרוא לאספה מצומצמת את הארבעה הנ"ל במשך חודש מ"ח, אם גם היא לא באה לפועל. היו נסיונות נוספות לחדש העבודה במשך שנת תרס"א (ראה אגרת תרפו), אך הרא"מ נשאר בביתו בחאראל ועבודתו זאת נתחדשה רק בחורף תרס"ב, כדלקמן אגרת תשעא. וראה גם אגרות תשפח־ט.
בנתיים התחיל רבנו להתעסק בענין התמיכה מיק"א לחברת מפיצי השכלה, כנ"ל אגרת תרלה ובהערות שם. זאת היתה עיקר תעסוקת רבנו במשך שנת תרס"א, בהיותו כמעט כל השנה בחו"ל, כדלקמן ברוב אגרות תרס"א.
מגיסו וב"ד הרב: יהודה ליב ש"ס.

לפה"נ נתהמה פה אי"ה שבוע הבע"ל ואח"כ ניסע אי"ה לביתינו שלו'.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תרמב

ב"ה ש"פ תר"ס לפ"ק
חארקאוו

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי' נכדתי היקרה תי'

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

ולפלא לי שלא קבלנו מאתכם מכ' זה שבוע. והנני חושב אשר בודאי נתאחר על הפאצט ותקוותי אשר בקרב נקבל מאתכם מכ'.

בקבלת מכ' דנא תוכלו לכתוב עוד מכ' א' לפה. והשי"ת יעזרינו להתראות בקרב בשמחה ובטוב לבב.

תמול קיימנו ת"ל שמחת פורים. הסעודה נמשכה עד אחר חצי הלילה בעת הסעודה נתאסף על זעמבין שני מאות ר' אשר נשלחו לך היום ע"י פערעוואד, וכמדומה שיהי' עוד ה' רו"כ לבד מה שנמצא אצל זלמן איזה סך.

מאכ"ח אקצר. ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תרמב

קטע נדפס לעיל ח"א צח, מהעתקה בשינויים.
ש"פ: שושן פורים.
על זעמבין: על תמיכת הישיבה בזעמבין. עד"ז פורים תרס"א — לקמן תשה.
פערעוואד: המחאה.

תרמג

ב"ה יום ג' י"ט אד"ש תר"ס לפ"ק
חארקאוו

כבוד מחו' ידידי עוז הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם
י"א כו' מו"ה שמואל מיכל שי'

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

מכתבו קבלתי לגודל קו"ר ואברכו בברכת מז"ט בעד הקשורי תנאים של בתו יאמר ה' לדבק טוב ויהי' באריו"ש טובים ובהצלחה ברו"ג וכבודו יקבל נחת ועונג די חפצו.

גודל ת"ח לכ' בעד הפ"ש מאחי הרז"א שי'.

בשבוע הבע"ל ניסע אי"ה לביתינו שלו'. והשי"ת יצליח דרכינו ושנוכל לישב בביתינו במנוחה.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו ומחו' ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תרמד

ב"ה אור יום ג' י"ט אד"ש תר"ס לפ"ק
חארקאוו

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי' נכדתי היקרה תי'

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

מכתבך מיום ד' נכון הגיעני לגודל קו"ר אשר נודענו משלומכם הטוב. והשי"ת יעזור לנו להתראות בקרב בשמחת לבב.

תרמג

מו"ה שמואל מיכל: טריינין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצז, ובהנסמן בהערות שם. מז"ט . . בחו: ראה לעיל אגרת תרכט.

תרמד

קטע נדפס לעיל ח"א צט, מהעתקה בשינויים.

מש"כ למאסקווא אם יש להם דברים נחוצים ביותר הוא מפני כי כ"פ המה לוים איזה סך נכון ע"ח ימי הפורים וכדומה ומהם יש הנוגע לפדיון שבוים כידוע לך שזה דבר גדול מאד במאסקווא ובד"כ א"א לגרום לנעול דלת כו' ח"ו, ומשו"ז כתבתי כנ"ל ואם אך יש באפשרם בטח יעשו לטובת זעמבין.

ובגוף ועצם הענין אל תצטער כ"כ וצריכים לבטוח בהשי"ת שיהי' בעזרתינו. ותראה כי גם בשנה העברה הי' הוצאה גדולה ע"ז ומ"מ האט זעך דורך גיפירט ת"ל, וצריכים לקוות גם בשנה זו אז השי"ת וועט העלפן מיא וועט אי"ה דעם ענין דורך פירן.

מוסג"פ מכתב בקשה שקבלתי מהבחור קויפמאן (ע"י הבחור ממירעגראד שנסע לביתו והי' פה) ואם כי הדוחק גדול, מ"מ למען שתהי' החתונה בזמנה צריכים ליתן לו ערך ט"ו רו"כ על בגדים, וצריכים לכתוב להרש"ג והוא יקח עבורי הבגדי' בערך סך הנ"ל.

הנני מקווה שנסע מפה אי"ה ביום א' הבע"ל, ואינני יודע אם בבקר או בערב, ואם נסע בבקר נבוא אי"ה ביום ב' ביום, ואם בערב נבוא ביום ג' בקר. והשי"ת יצליח דרכינו שנבוא בשלו' ונמצא את כולכם בחו"ש.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

אם יש להם דברים נחוצים: לעיל אגרת תרמ.

זעמבין: ישיבת תומכי תמימים בזעמבין.

בשנה העברה . . דורך גיפירט: בתולדות התמימים (הנ"ל בהערות לאגרת תקפה) חשבון שנת תרנ"ט:

מספר התלמידים בקיץ	67 תלמידים
בזעמבין	37 תלמידים
בליובאוויטש	30 תלמידים
הוצאה לשנת תרנ"ט	3120 רו"כ
הכנסה	3442 רו"כ
עודף ההכנסה על ההוצאה	322 רו"כ
חשבון שנת תר"ס:	
מספר התלמידים	105
אברכים מקבלי פרס	5
הוצאה	5386 רו"כ
הכנסה (בצירוף הנשאר מתרנ"ט)	5571 רו"כ
עודף ההכנסה על ההוצאה	185

להרש"ג: להר' שמואל גרונם אסטרמן, המשפיע בישיבת זעמבין.

עבורי: על חשבוני. אולי צ"ל: עבורו.

תרמה

ב"ה אור יום ג' ד' ניסן תר"ס לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה ישעי' שי'.

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

מכתבי כי נכון הגיעני ומפני העבודה התמידית לא יכולתי לכתוב לכי' ואתו הסליחה.

בדבר נסיעתו לפה עתה קודם יו"ט הבע"ל חשבתי גם מקודם שאין הזמן מסוגל, כי ידידינו הרמ"מ א"א שיהי' עתה וגם הרממ"ד נחוץ כעת לביתו (כי אחיו שהי' ממלא מקומו בעסק הראבינ' שחל"ח ומזרזים אותו מאד שיבוא לביתו וכבר הגישה עליו האופר' לגוב' שנסע מביתו בלי רשיון) ויסע שבוע דנא לביתו, ונחוץ הדבר שיהיו פה בצוותא, וזה אפשר שיהי' אחר חגה"פ הבע"ל. ומהנכון שיכתוב כי' להרמ"מ שי' לידע למתי יחשוב להיות פה שיודיע לו הזמן בבירור ובטח יודע גם הרממ"ד שי' הזמן שיבוא ג"כ לעת ההיא. וגם לפני הי' טוב שהייתי יודע מזה איזה ימים קודם.

בדבר הוואג"פ... והשי"ת יעזור לכי' שיקנו מאתו סחו' במקחים טובים. ויתן לו השי"ת מציאת חן ופרנסה והצלחה בכל ענייניו.

בדבר בריאותי אין חדשות... והשי"ת ישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו'.

בקשתי להודיעני מבריאותו אם נתמעט הצוקער ואם נתחזק בכלל גם העינים אם הוטבו. והשי"ת ישלח לו רפו"ש ויחזקו שיהי' בריא אולם כה"י.

תרמה

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
נסיעתו לפה: ראה גם לעיל אגרת תרמא.
אחיו... הראבינ': הי"ר קלמן מאדייעסקי, ששימש סגן לאחיו הי"ר אליעזר משה, שהי' בחורול רב דתי וגם רב מטעם.
אופר' לגוב': הנהלת העיר מסרה תלונה למושל הפלך.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תרמו

ב"ה יום ב' יוד ניסן תר"ס לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' [מו"ה] ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

מכתבו נכון הגיעני. והשי"ת יתן לו מציאת חן ופרנסה והצלחה בכל ענייניו ויחזק השי"ת בריאותו.

מכתבי הנדפס בספר אור לישרים הוא המכ' שנתפרסם מכבר ובקשו מאתי רשיון להדפיסו בתוך יתר המכתבים שיש להם והרשיתי להם (ויש איזה טעותים בהנדפס) ומה שהמליץ פער פיו אין ליתן לב ע"ז, כי בעת שכתבתי את המכתב ידעתי שהכלבים ינבחו ויצעקו מרה, ואני הסכמתי ע"ז באשר ראיתי גודל הנחיצות בזה שנוגע ליסוד וקיום הדת אשר המהרסים חותרים תחירה תחתי'. השי"ת יפר עצתם. ומקודם כתבתי לרבנים ג' שיצאו במחאה גלוי' נגדם, ובראותי שאינם שמים על לבם הוכרחתי לצאת במכתבי, ואינני מתחרט כלל ע"ז, כי ת"ל פעל הרבה למטרת כוונתינו, ומכל דברי המנגדי' ומהחרפות שלהם אינני מתפעל כלל וכלל. ותקוותי חזקה שהשי"ת יסכר את פיהם.

המוציאים לאור את הס' אור לישרים כוונתם לטובה, ואם כי אפשר הי' צ"ל מסודר באופן אחר אבל כוונתם הוא לטוב, וא"צ לכתוב מאומה למכ"ע המליץ אודותי ושבקי' לרויא כו'.

תרמו

חלק נדפס בס' אהל רחל ח"ג ע' 623.
מו"ה ישע': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
המכ' שנתפרסם מכבר: דלעיל ח"א פח.
ובקשו . . והרשיתי להם: כנ"ל אגרת תקפט.
שבקי' לרויא: דמנפשיה נפיל (שבת לב, א).

והשי״ת ירום קרן אחב״י וקרן התורה והיראה ויחזק לבבינו ולבב כל אחב״י לעבדו יתי ולהיות חזק באמונתו יתי ויביא לנו מ״צ בב״א.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש ויחוג את חהמ״צ הבע״ל בדיצה ובכשרות כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תרמז

ב״ה ע״פ תר״ס לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ידי״נ הרב שי׳

מכתבי ר׳ נכון הגיעני. ומאד נהניתי אשר ידידינו הרמ״מ שי׳ קיים בקשתי.

בדבר מעשה הר׳ קרעבס לא ידעתי מאומה וגם ממכ׳ כ׳ לא ידעתי פעולתו וחשבתי שקורא את חביריו לאסיפה. ימים אלו נודעתי שדורש

תרמז

במפתח כ״ק אדמו״ר שליט״א (הנ״ל בהערות לאגרת תקפט): ״מעשה הרב קרעבס. הצעות רא״י קלאצקי מסלאנים. הכרח נסיעתו לפ״ב״.

ע״פ: ערב פסח.

ידי״נ הרב: אליעזר משה מאדייעווסקי. אגרות נוספות אליו — לעיל תקסו, ובהנסמן בהערות שם.

הרמ״מ: ה״ר מנחם מאניש מאנעסוזאן.

הר׳ קרעבס: מ. קרעבס, הרב מטעם הממשלה במושבות פלך חרסון.

קורא את חבריו לאסיפה: בהמליץ ח׳ אד״ש הדפיס כרוז:

... בסוף חודש העבר נתכבדתי להתייצב לפני כבוד שר הפנים ולהרצות לפניו את תוצאות אספת הרבנים של המושבות העבריות בפלך חרסון שנתאספה ע״פ השתדלותי ... ע״פ המשא ומתן שהי׳ ביני ובין חברי מהערים הקרובות הוסכם שביום 18 אפריל ש״ז נתיעץ בענין זה בעיר ניקאלאיעוו ... אל אספת הרבנים כפי ההצעה רשאים יהיו לבוא רק הרבנים וסגניהם המאושרים מטעם הממשלה.

בארכיון הרא״מ מאדייעווסקי — אגרת הגרח״ע גרודזנסקי אליו, שכתב בכ״ז אד״ש:

כתבתי למעכ״ת ביום א׳ העבר ובקשתיו להתחקות בלשכת הפנימי בדבר הצעת הסרטן ההולך לפנים, אודות אספת רבנים מטעם, והנני לבקשו שנית אודות זה, להתודע אם יש איזה ממש בזה. ובכל אופן דרוש שמירה שלא יקלקלו.

בשוב מעכ״ת לביתו [— מפ״ב לחאראל] דרך וילנא אקוה מאד להתראות אתו ולטייל ארוכות וקצרות בענינים נכבדים...

יש אשר יעוררו לשלוח ללשכת הפנימי מחאות על זה, אבל טרם נדע אם יש איזה ממש בהידיעה, הוא מחאה על דבר שלא בא לעולם. ובטח יזדרז מעכת״ר בזה כיאות.

האספה התקיימה בניקאלייעוו בב׳ א״ייר. השתתפו בה 25 רבנים מטעם. ע״פ הוראת רבנו נסע לאספה

מהמניסט' רשיון על האסיפה לחזק (שהכוונה לקלקל שהוא התיקון לפי דעתם הכוזבת) הדת, ובטח צ"ל הענין בדוחאוו' דעפאר' וצריך להיות נודע להכובס מזה. והנני מבקש את כבודו להודיעני בהקדם פרטי הדברים בזה ומה שמע אודות זה מהכובס וכדומה.

שבוע זו הי' פה א' ג' מסלאנים ר' אליעזר יוסף קלאצקי עם המכ' מהרב דשם הרב יוסף שליפפער מהרבי דשם הר' שמואל, ומתארי' אותו בתואר טוב. לפי דבריו הוא עסקן גדול בחיזוק עניני הדת באמת, ובדברו ניכר שענין התורה והיראה נוגעים לו הרבה ללבו הוא סוחר גדול וגם למדן ודורש, לפי דבריו הוא הי' העסקן בדבר האסיפה דויל' שהי' עתה וע"י השתדלותו באה לידי פועל באיזה ענינים שדברו מוסג"פ העתק שקבלתי מאתו. ואח"כ התראה אודות זה עם הר"ח מבריסק והוא עורר את הרא"ח מלאדז שיהי' אסיפה גדולה, והגיע להר"ח מכ' מהרא"ח שיזרז לעשות האסיפה וניכר שזה מחמת מעשה קרעבס, ולא יעברו בבל תאחר ח"ו שבין [כך] לא ישיג רשיון מהמניסט' על אס' שלהם ח"ו. וקבל הרא"י קלאצקי על עצמו לנסוע לכל המקומות לעורר בדבר האסיפה ושתהי' תיכף אחר החג.

אני אמרתי לו שעל עצם האס' אני מסכים בהחלט ונחיצותה גדולה מאד (והלא גם לענינינו מצאנו שנדרשה האס' ויותר טוב שזה

זאת גם הרא"מ מאדייעווסקי (ששימש בעירו חורול כרב דתי וגם כרב מאושר מטעם הממשלה). בעת האספה דרש הרא"מ, וקיבל את הסכם המשתתפים, שלא יעשו הרבנים מטעם בעצמם בעניני היהדות, אלא בשיתוף הרבנים הדתיים הגדולים, כדלקמן אגרות תרנ. תרנא.

לאחר האספה כתבו תזכיר והחלטות האספה אל משרד הדתות. וגם תזכיר זה הוחלט שיושלח תחלה אל הרבנים הגדולים בוילנא (רח"א גרודזנסקי) קאוונא (רצ"ה רבינוביץ) בריסק (ר"ח סולובייצ"ק) לאדז (ראי"ח מייזיל) וריגא (המליץ י"ד אייר; כא אייר). התזכיר נשלח גם אל רבנו ולקמן אגרות תרנא; תרנג שואל עליו.

בדוחאוו דעפאר': משרד הדתות.

להכובס: כינוי מוסווה לפקיד במשרד שאתו עומדים בקשר. הוא נזכר גם לקמן אגרות תרנג. תרפו. תשעא. תתא. ובח' כסלו תרס"ג (לקמן אגרת תתד) כותב רבנו "הכובס התפטר ממשמרתו".

בכמה אגרות (תשעד. תשפט. תשצח. תשצט) נזכר מבירו של הרמ"מ מאנעסזאן. ונראה שגם הוא הכובס שלפנינו.

ה"ר שמואל: ווייגבערג, האדמו"ר דסלונים.

האס' דויל': הנ"ל אגרת תקצא.

הר"ח מבריסק: ה"ר חיים סולובייצ"יק.

הרא"ח מלאדז: ה"ר אלי' חיים מייזל.

מצאנו שנדרשה האס': כנ"ל אגרת תרח, שרבנו רצה לקרוא לצורך זה אספה מיוחדת לווארשא בשלהי החורף ולא יצאה לפועל. גם כאן מציע רבנו שתהי' האספה בווארשא. מתוך אגרות הקיץ נראה שגם אספה זו לא באה לפועל. על ההשתדלות להביא לפועל את האספה הזו ראה לקמן אגרות תרנ. תרנא. תרנג-ד.

על אסיפה שרצה רבנו לקרוא בקיץ תרס"א ראה לקמן אגרת תשלט, ובהנסמן בהערות שם.

בשנת תרס"ב התחדש הדיון על האסיפה, כדלקמן אגרת תשעד, ובהנסמן בהערות שם.

נתעורר מצידם ולא יהי' ע"ז מנגדים ונדבר גם בענינינו) אמנם בהזמן א"ל שלפ"ד א"צ למהר כ"כ בחשבי שאם הי' סברה שינתן לו רשיון ח"ו (כאשר כתבו במכ"ע שבעוד ה' שבועות ישיג הרשיון) הי' כ' יודע מזה, ובאשר לפני כמעט בלתי אפשרי שאסע בזה"ז א"ל שלפ"ד צריכה להיות אחר חה"ש הבע"ל. גם א"ל שצריכי' לברר היטיב מי שיהיו הנאספי', ושתהי' בוואר', והבטחתי לו להודיע להרב דסלאנים מה שיוודע לי מה שנעשה בדבר בקשת קרעבס בהמניסט'. שם כבודו לא הזכרתי לו אמנם בטח הוא יודע ובד"כ הוא מבין דבר. ולזאת הנני מבקש את כ' להודיעני הפרטי' אודות הנ"ל וחות דעתו על כללות הענין הנ"ל.

במ"ש כ' במכתבו מיום א' העבר שאינו חושב לשוב אחר היו"ט הבע"ל לפ"ב גרם לי עגמ"נ. ואיך יחשוב כ' כזאת וכי יניח עתה העסקים בעת שהתחיל בהם התנועה וצריכי' להשגיח על כל פרט ולעורר את מי שצריכים לעורר ולידע מה שנתחדש חדשים לבקרים. אני אינני מוצא ואינני חושב אודות אחר, וגם את כ' אבקש שלא יחשוב כזאת ובהכרח שתיכף אחרי יו"ט הבע"ל יסע לפ"ב.

רצוני להתראות עם כ'. אמנם צריכי' שיהי' פה בעת שיהי' הרמ"מ שי', ולפה"נ מהמכ' שקבלתי מאתו נמשך בואו לפה איזה זמן (ואפשר איזה שבועות) אחר יו"ט הבע"ל. ולזאת לפ"ד צריך כ' לנסוע ישר מביתו לפ"ב ובעת שיסע הרמ"מ לפה יסע ג"כ כ' לפה (הרמ"מ כותב שנחוץ לו להיות תיכף אחר יו"ט הבע"ל לפ"ב ואח"כ יסע למאסקווא ומשם לפה ובטח אדע אי"ה זמן בואו לפה אודיע לכ' בטע"ג) אבל בעצם הנני מבקשו שלא יחשוב אחרת כלל, והדבר מוכרח כאשר לכ' ידוע עוד ביותר. ובטוח אני אשר כ' יעשה כן. ומחמת ע"פ ההכרח לקצר ומשו"ז נכתב ג"כ בלי סדרים ואתו הסליחה.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש ויחוג את חהמ"צ הבע"ל בדיצה ובכשרות כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שד"ב

[אגרות הרבי והרב דסלאנים הנ"ל]

ב"ה

בהתאסף ראשי עם נשאי שבטי ישראל להתאחד ברזא דאחד כל צדיקי

להודיע להרב דסלונים: ראה לקמן אגרת תרנ.

וגאוני זמנינו שליט"א והחרדים לקום ולגדור פרצת התורה והאמונה מהרבים הקמי' עלי' שמו פניהם על ידי"נ הרב החו"ב הג' הנדיב ושוע מהרא"י שיחי' שיסע [illegible] כתרה"ק שליט"א, וכן הוסכם לפני הרה"ג שליט"א דבריסק.

וכעת בהגיע שמועה מבהיל שהר' מטעה"מ הידוע נוסף גם הוא על שונאינו, ורוצה לעקור את הכל, הרחמן יסכל מחשבתם ויפר עצתם, אצנו וחשנו לזרז נסיעתו בעיו"ט, להנות עצה ותושי' חות דעתו הקדושה, ושיהי' נמנים בראש הקרואים לדבר מצוה יקרה כזאת, כי רבה היא, ורבים מהצדיקים שליט"א ובראשם הרה"ק אדמו"ר שליט"א מטשארטקאב נתקשרו בהכנסי' לשם שמים בכל לבבם ונפשם.

העליון יגמור בעדינו לטובה וחפצו הק' בידינו יצליח, ונזכה לחג שמח וכשר ולגאולה וישועה בכו"פ בגו"נ, חותם בברכה ומשתחוה מול הדר"ק ומצפה להתברך מפה"ט בכטו"ס,

שמואל

בהרמ"א נכד הרה"ק מהר"א זי"ע ועכ"י

שלום וברכה וכט"ס לכבוד הרב הגאון המפורסם רבן של ישראל חסיד ועניו נר ישראל עה"י פטה"ח כבוד קדושת שמו מפארים רבי שלום דובער שליט"א

אחדשה"ט. הננו שולחים לכבוד גאון קדשו את ידידינו הרב הג' החריף יא"ב חו"נ מוהר"ר אליעזר יוסף קלאצקי נ"י מפ"ק. ואם כי הוא עסקן וסוחר גדול בכל זאת השליך עסקיו ונתן לבו לתהפוכות הזמן אשר התורה והיראה חוגרת שק, וכל כך פרצה פרצות הדור עד אשר ה' מטעה"מ מלאה לבם לעשות מהם אסיפה לחיזוק הדת אשר בכולם הוא סתירה ונשקפה ח"ו רעה גדולה מזה לכללות בנין ישראל התורה והמצוה, לזאת נעתר לבקשתינו לנסוע אל כבוד קדוש לשמוע דעתו ועצתו הטהורה בזה, כי נחוץ הוא בעת הזאת להשתתפות כל גדולי ישראל השרידים והיחידים ולעבדו שכם אחד, וכבוד קדשו יכול לדבר עמו הרבה ככל אשר עולה ברוחו הטהורה.

ובזה הנני ידידו הדו"ש ואקוה להתברך ממנו בכל טוב

יוסף החונה פ"ק סלאנימא

בעה"י אור ליום ה' שנת תר"ס לפ"ק פ"ק סלאנימא, ו' ניסן.

אדמו"ר שליט"א מטשארטקאב: **רבי דוד משה פרידמן.**

בכו"פ בגו"נ: **בכלל ופרט בגוף ונפש.**

תרמח

ב״ה אור יום ה׳ ד׳ אייר תר״ס לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א
כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש, כה לחי.

. . . ואבקשו להודיעני מבריאותו ושלומו ומכל הנעשה אתו לטוב. מידידינו הרמ״מ שי׳ קבלתי שני מכתבי׳ ואינו מזכיר לע״ע בדבר בואו לפה. כשאדע בבירור זמן בואו לפה אודיע לכ׳ אי״ה.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תרמט

ב״ה מוצש״ק ז׳ אייר תר״ס לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א
כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש, כה לחי.

מכתבו מאור ליום ד׳ נכון הגיעני . . . בדבר ידידינו הרמ״מ שי׳ כתבתי לכ׳ שאין ידוע לי לע״ע וכשאדע אודיע אי״ה לכ׳.

תרמח

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
הרמ״מ: ה״ר מנחם מאניש מאנעסזאן.
בואו לפה: כנ״ל אגרת תרמא, ובהנסמן בהערות שם.

תרמט

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
הרמ״מ: הר״ר מנחם מאניש מאנעסזאן.
כתבתי: באגרת שלפנ״ז.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תרנ

ב״ה יום ב׳ ט״ו אייר תר״ס לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד הרב הגאון הגדול המפורסם נודע בישראל שמו לתהלה ולתפארת חו״ב עה״י פטה״ח כש״ת מוהר״ר יוסף נ״י ויזרח

אחדשה״ט.

איחרתי במכתבי עד כה, כי לא ידעתי דבר ברור בדבר הרב הידוע עד כערך שבוע וחצי מקודם, ובמשך הזה לא הספיק לי הזמן לכתוב לכת״ר.

בהיות הר׳ הג׳ הנכבד מוהרא״י קלאצקי נ״י פה, באותה שבוע כתבתי למכירי להוודע בדבר הרב הנ״ל, והודיעני שהרב קרא את חביריו לאסיפה להתייעץ אודות הצעה לפני שה״פ בדבר אסיפה כללית מר׳ שיהי׳ לעתים קרובים, ובאיזה ענינים יעיינו בהאסיפה. וכתבתי אילין שיסע להתראות עם הרב הנ״ל. הוא התראה עמו ועם יתר חביריו והי׳ גם בהאסיפה שלהם. ובלי הסתר פנים הודיע להם כי לא נניח להם לעשות דבר הנוגע לכללות ישראל בעניני הדת שיהיו המה המתעסקים והמדברים בזה, ובענין כזה אין לעשות דבר בלתי הסכם גדולי ישראל. הדברים היו ארוכים ובסוף הוסכם ביניהם בהחלטה גמורה בחת״י כולם שישאלו חמשה מגדולי הרבנים אם יסכימו על האסיפה הכללית בעיקרה (ומפורש באופן שתהי׳ מהרבני׳ האמיתיים ומהראבינ׳ ביחד) ובאיזה פרטים יתעסקו, ובלתי הסכמת

תרנ

מוהר״ר יוסף: שליפפער, הרב דסלונים. ראה לעיל אגרת תרמז.
הרב הידוע: קרעבס, שקרא את חבריו הרבנים „מטעם״ לאספה, כנ״ל שם, ובהנסמן בהערות שם.
מכירי: הרא״מ מאדייעווסקי, כדלקמן באגרת שלאח״ז.
מהרבנים האמיתיים ומהראבינ׳: מהרבנים הדתיים ומהרבנים שמטעם הממשלה.

החמשה רבני הגדולים אין להם לעשות שום דבר, ואם לא יסיכמו יתבטל הדבר לגמרי. ואחרי שעתה הדבר תלוי בהרה"ג הגדולים היראים והחרידים לדבר ה' בטח יצא הדבר מתוקן כדבעי למהוי.

בדבר האסיפה אמרתי למוהר"י הנ"ל שלפ"ד הוא דבר נחוץ מאד, ועתה הנני מבקש את כת"ר ייטיב נא להודיעני בהקדם אם יבוא הדבר לידי פועל ובאיזה זמן כי צריכים לידע מקודם. גם רצוני לִידע מי יהיו הנאספים אשר בטח יודיעני כת"ר הכל.

והנני ידידו דו"ש מלונ"ח כה"י

שלום דובער

תרנא

ב"ה יום ג' ט"ז אייר תר"ס לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ידי"נ הרב שי'

מכתבי כ' נכון הגיעני. עם הר' ק' לפ"ד נעשה בטוב כי דבר גדול הוא שפעל עליהם שיסכימו להסכם הרבנים הג' ולא יעשו דבר בלתי הסכמתם, ובודאי לא יצא מתח"י דבר שאינו מתוקן ח"ו. וטוב אשר נסע כ' והי' בהאסי' כי לולא זאת ה"י מה שהי' נצמח מזה.

אני הבטחתי לה' קלאיאצקי לכתוב להרב דסלאנעם פשר דבר בדבר ה' ק' והנני כותב לו אודות זה בקצרה (בלי הזכרת שם כ') והנני שואל מאתו בדבר האסי' איך נגמר אצלם והזמן ומי יהיו הנאספי'.

בדבר האסיפה: ראה גם לעיל אגרת תרמז, ובהנסמן בהערות שם.

תרנא

במפתח כ"ק אדמו"ר שליט"א (הנ"ל בהערות לאגרת תקפט): "כותב לסלאנים. ע"ד ניירות אודות הפאמאצ' רב".

ידי"נ הרב: אליעזר משה מאדייעווסקי. אגרות נוספות אליו — לעיל תקטו, ובהנסמן בהערות שם.

הר' ק': הרב מטעם קרעמס, שהרא"מ נסע לאסיפה שארגן ובאו להסכם שלא יעשו הרבנים מטעם בעצמם כרצונם בלי הרבנים הגדולים, כנ"ל באגרת שלפנ"ז. וראה לעיל אגרת תרמז, ובהנסמן בהערות שם.

כותב לו: באגרת שלפנ"ז.

בדבר האס"י: של הרבנים, כנ"ל אגרת תרמז, ובהנסמן בהערות שם.

בין כה מפ"ב לא נדע שום דבר כלל ובטח לא קיבל כ' שום ידיעה במשך הזמן שהוא בביתו. בדבר הנייר אודות הפאמאצ' ראב' נשלח מהראב' דהארקע לשה"פ וכן לשהפ"ל (כי לא מצאנו עוד אחד שישלח להשפ"ל בפ"ע וגם הראב' הנ"ל רצה לשלוח לב' המקומות, והוא לפ"ד מבין דבר) אמנם אינו ידוע לי בבירור מאיזה עיר בפרט שלח (והראב' שלנו נסע לויט' להתראות ועדיין לא בא) כמדומה לי ששלח מליאדי ודובראוונא. שמו יָפה.

אולי קיבל איזה ידיעות מפ"ב נא להודיעני. גם יודיעני נא אם קיבל הזאפיסקע מניקאל' ואם נכתבה כפי ההחלטה.

והנני ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שד"ב

תרנב

ב"ה יום ג' ט"ז אייר תר"ס לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד מחו' ידידי עוז הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם
י"א כו' מו"ה שמואל מיכל שי'

מכתבו נכון הגיעני. בדבר היער עם אדמה שמציעים לו . . . והשי"ת יעזור לו ויצליח בכל עניניו.

בדבר בריאותי אני חלש מאד ואני סובל הרבה מהעדר השינה.

בדבר הנייר: ראה בזה לעיל אגרת תרטו, ובהנסמן בהערות שם.
הפאמאצ' ראב': סגן רב מטעם.
לשה"פ וכן לשהפ"ל: לשר הפנים וכן לשר הפלך.
והראב' שלנו: הי"ר חיים פריהאזין, שרבנו ביקשו לעיל שם, בקשר לנייר זה.
לויט': לויטעבסק.
כמדומה . . יפה: אבל ראה לקמן אגרת תרנג.
הזאפיסקע מניקאל': תזכיר אסיפת הרבנים מטעם בניקאלאייעוו, כנ"ל אגרת תרמז, ובהנסמן בהערות שם.

תרנב

מו"ה שמואל מיכל: טריינין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצז, ובהנסמן בהערות שם.

בדבר נסיעה לחו"ל אינני חושב בקיץ זה, ובדעתי אי"ה להיות על דאצע. והשי"ת ישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו'.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו ומחו' ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תרנג

ב"ה יום ד' ד"ד אייר תר"ס לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ידי"נ הרב שי'

מכתבו נכון הגיעני. הזאפיסקא מניקאל' עוד לא קבל ומי יודע מה המה חושבים. בדבר הפרסום במכ"ע שינו ממה שדיברו ביניהם. אמנם בגוף ועצם הענין הנני חושב שלא יעיזו לשנות ממה שנכתב ונחתם, ובדבר ההחלט בזה מצידינו בתקוותי שנתראה אי"ה ונדבר בזה.

אודות הנסיעה לפ"ב את דעתי דעת עצמי כבר כתבתי לכ' במכ' מע"פ. אמנם לא אכחד מכ' אשר במשך הזה קבלתי מכתבי' מידידינו הרמ"מ שי' מכתבי' מרים וטוען מאין נקח ההוצ' אשר מכ"מ שהבטיחו לא קיבל, וכבר הוציא הרבה משלו. והאמת אגיד לו אשר אני מקבל מזה עגמ"נ רב מאד מכל הצדדים היינו מצד א' כאשר אני יודע נחיצות הדבר איך שנחוץ מאד ובפרט עתה, ומצד הב' הטענות מידידינו הנ"ל. ולזאת הי' ברצוני שיהי' כ' פה בעת שיהי' ידידינו הנ"ל ונדבר יחד בזה איך ומה. אבל אינני יודע לע"ע מתי יהי' פה. ובהמכ' שאני מקבל

תרנג

במפתח כ"ק אדמו"ר שליט"א (הנ"ל בהערות לאגרת תקפט): "המשך להקודם [אגרת תרנא]. ע"ד הנסיעה לפ"ב".

ידי"נ הרב: אליעזר משה מאדיעווסקי. אגרות נוספות אליו — לעיל תקסו, ובהנסמן בהערות שם.

הזאפיסקא מניקאל': תזכיר אסיפת הרבנים מטעם בניקאלאייעוו, הנ"ל באגרת תרנא.

הפרסום במכ"ע: ראה לעיל בהערות לאגרת תרמז.

במכ' מע"פ: דלעיל תרמז.

שיהי' כ' פה: ראה לעיל אגרת תרמא, ובהנסמן בהערות שם.

מאתו אינו מזכיר עדיין אודות זה. וכשאדע את הזמן שיהי' אודיע אי"ה לכ' ואבקשו לבוא ג"כ. ואם יומשך עוד איזה זמן אינני יודע מה לעשות. ואם תהי' האסיפה במשך הזה הי' טוב שאז נהי' כולנו יחד גם ח"ד הגרי"ב שי'. והחלט דבר לפה"נ נדע אי"ה בקרב.

בדבר הפראשענ' של הפאמאצ' ראבינ' כתבתי לכ' אמנם אינו מכוון, שמו הוא ריבלין ושלח ב' ניירות א' מדובראוונא והב' מקאפוסט ושניהם להמניס' וגם להגוב', והי' מאתו מכ' ממאהליב אשר הגוב' כתב בטוב אודות הענין ונשלח לפ"ב. בטח יכתוב כ' או כבר כתב להכובס אודות זה כי זה ערך ג' שבועות שנשלח להמניס'.

והנני ידידו עוז דו"ש מלונ"ח כה"י

שד"ב

אם יש לו איזה ידיעות מפ"ב או מניקאל' בטח יודיעיני.

תרנד

ב"ה יום א' י"ג סיון תר"ס לפ"ק

כבוד ידי"נ הרב שי'

מכתבו נכון הגיעני. הרמ"מ אינו מזכיר עדיין במכתבו באיזה זמן יהי' פה, ואינני יודע מה יהי' מזה. גם ע"ד האסיפה לא קבלתי שום מכ' מהרב דסלאנאם.

האסיפה: של גדולי הרבנים כנ"ל אגרת תרמז, ובהנסמן בהערות שם.
ח"ד הגרי"ב: חתן דודי הגביר ר' ישע' ברלין.
פראשענ' של הפאמצ' ראבינ': מכתב בקשה של סגני הרבנים מטעם אל שר הפלך ושר הפנים, כנ"ל אגרת תרטו, ובהנסמן בהערות שם.
כתבתי לכ': לעיל תרנא.
להכובס: ראה לעיל אגרת תרמז, ובהנסמן בהערות שם.

תרנד

במפתח כ"ק אדמו"ר שליט"א (הנ"ל בהערות לאגרת תקפט): „לא נתקבלו ידיעות".
ידי"נ הרב: אליעזר משה מאדייעווסקי. אגרות נוספות אליו — לעיל תקטו, ובהנסמן בהערות שם.
הרמ"מ: הי"ר מנחם מאניש מאנעסזאן.
באיזה זמן יהי' פה: ראה לעיל אגרת תרמא, ובהנסמן בהערות שם.
האסיפה: מגדולי הרבנים, הנ"ל אגרת תרמז, ובהנסמן בהערות שם.

הנני מסגיר בזה הנומערין שנתקבל מהפאמאצ׳ ראבינ׳ מהניירות שהגיש.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תרנה

ב״ה אור יום ג׳ ט״ו סיון תר״ס לפ״ק
סערעברינקי

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳

ת״ל בעד החוה״ש, כה לחי.

לא כתבתי לכם משך זמן כי הייתי טרוד מאד ולא הי׳ באפשרי לכתוב.

תמול לע״ע באנו לפה על הדאצע, והיא כחצי שעה עם הסוסי׳ מרודני׳ על הדרך לויטעפסק, ולא רחוקה מסט׳ זנאיימסקי. המקום בכלל הוא בטוב וגם יש נהר קטנה, אמנם החדרים מעט המה לפ״ע. ויתן השי״ת שיהי׳ בהצלחה בבריה״ג וברה״נ.

את הטע״ג שלכם קבלנו היום לגודל קו״ר ות״ל בעד החוה״ש כה יתן ה׳ על להבא.

בטח נתקבל היום מכ׳ מאתכם לליובא׳ וישלחו מחר אי״ה לפה. ובמכ׳ הזה מס׳ כותבים בדבר ביאתכם לביתינו שלו׳. והשי״ת יזיכינו להתראות בקרב בחו״ש.

מהפאמצ׳ ראבינ׳: מסגן הרב מטעם.
מהניירות שהגיש: הנ״ל אגרת תרטו, ובהנסמן בהערות שם.

תרנה

לא כתבתי לכם: בתולדות התמימים (הנ״ל בהערות לאגרת תקפה) מסופר: אחרי הפסח נסע כבוד המנהל [של ישיבת תומכי תמימים, כ״ק אדמו״ר מוהריי״צ נ״ע] (הי״ו) לרגלי ענייניו הפרטיים לקרית חרצות וישהה במסעו זה עד י״ג תמוז, ובשובו בא ישר לנאות־דשא מקום שם גר אז הוד כ״ק אדמו״ר (שליט״א) [מוהרש״ב נ״ע].

בבריה״ג וברה״נ: בבריאות הגוף ובריאות הנפש [ואולי: ובכה״פ – ובכל הפרטים].

בו"נ היקרה תי' ב"ה בחו"ש והשי"ת יאריך ימי' ושנותי' בטוב ותהי' בריא אולם.

ידידינו הרש"ח שי' הוטב בבריאותו והשי"ת ישלח לו רפו"ש בקרב ויחזקו.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תרנו

ב"ה יום ג' ו' תמוז תר"ס לפ"ק

כבוד נ"ד ידידי עוז הרה"ח המפורסם נכבד י"א כו' מו"ה ברוך שניאור שי'

מעומק לבבי אברכו בברכת מז"ט בעד כלולות בנו רחומאי דנפשאי מ' לוי יצחק שי'. יתן ה' שזיווגם יעלה ליפה באריכות ימים ושנים טובים ונעימים ברו"ג ובהצלחה בכה"פ בדור ישרים זרע ברך ה' כפי רצון כ"ק אבותינו הק' זצוקללה"ה נ"ע זי"ע, וכבודו יקבל מהם עונג ונחת די חפצו בכל פרט ופרט.

מגודל טרדתי נתאחר המכ' עד כה, והטע"ג בטח קבלו בזמנו.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

בו"נ: בתכם ונכדתי.
בחו"ש: בחיים ושלום.
הרש"ח: ה"ר שלמה חיים קיטאין שו"ב בליובאוויטש (?).

תרנו

מו"ה ברוך שניאור: **שניאורסאהן.**
מ' לוי יצחק: **אבי כ"ק אדמו"ר שליט"א.**
הטע"ג בטח קבלו: **נראה מכך שלא רבנו הי' מסדר הקידושין (ראה תולדות לוי יצחק (מהדורת תשד"מ) ע' 34).**

תרנז

ב״ה יום ד׳ ז׳ תמוז תר״ס לפ״ק

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

מכתבו נכון הגיעני ... והשי״ת יעזור לו ויצליח בכל עניניו.

מבריאותי אין חדשות. הדאציע היא טובה בכלל (היא אצל סט׳ זנאמינקע ערך 23 וויארסט מליובא׳ דרך רודני׳) אמנם ע״ע הלכו גשמים הרבה וגם רוחות חזקים. והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳. ואבקשו להודיעני מבריאותו ולמתי יחשוב לנסוע לחו״ל.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

אבקשו לשלוח את הסך ק״נ רו״כ שהבטיח עבור ש״ב הרא״ש שי׳ לנדן בתו.

תרנח

ב״ה יום ג׳ ד״ח תמוז תר״ס לפ״ק

כבוד ידי״נ הרב שי׳

מכתביו נכון הגיעני. מכבר כתבתי לכ׳ אשר הרמ״מ שי׳ מנגד

תרנז

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
ש״ב הרא״ש: הי״ר אליעזר שמעון קזרנובסקי מחברון.

תרנח

במפתח כ״ק אדמו״ר שליט״א (הנ״ל בהערות לאגרת תקפט): ״מהדבור עם הרמ״מ ע״ד הישיבה״.
ידי״נ הרב: אליעזר משה מאדייעווסקי. אגרות נוספות אליו — לעיל תקסו, ובהנסמן בהערות שם.
כתבתי לכ׳: לעיל תרנב: מאין נקח ההוצ׳ וכו׳.
הרמ״מ: הי״ר מנחם מאניש מאנעסזאן.

להישיבה כו׳, ובש״ק העבר הי׳ פה ודברתי אתּו הרבה והוא בהתנגדות גדולה . . . וכ׳ יבין את מצבי בזה אשר לא טוב לי מכל הצדדים, ובפרט מעצם הענין שנשאר כך וביתרון בעת שדרוש להשגחה ולהשתדלות.

ואחרי הנ״ל לא אוכל לכתוב לכ׳ דבר בדבר נסיעתו לפ״ב כמובן.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תרנט

ב״ה יום ד׳ ד״ח תמוז תר״ס לפ״ק

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש, כה לחי.

מכתבו נכון הגיעני . . . והשי״ת ישלח לו רפו״ש בקרב ויחזקו שיהי׳ בריא אולם. וישלח השי״ת רפו״ש בקרב לזוגתו ב״ד תי׳ ויחזקה שתהי׳ בריא אולם.

מבריאותי אכ״ח הכל במצב אחד. המנוחה על הדאצי׳ היא כמו בכל שנה. והשי״ת ישלח לי רפו״ש בתוך כו׳.

ידידינו הרמ״מ שי׳ הי׳ כעת פה, ולע״ע אין שום סדר ולא נודע לנו מאומה משום דבר אם נעשה א״ל. ורק השי״ת ישמרינו ויעזרינו למען כבוד שמו הגדול ולמען תוה״ק וירום קרנינו מעלה מעלה כו׳.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תרנט

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
הרמ״מ: הי״ר מנחם מאניש מאנעסזאן.
הי׳ כעת פה: כנ״ל באגרת שלפנ״ז.

תרס

ב״ה יום ה׳ ד״א מנ״א תר״ס לפ״ק

כבוד ידי״נ מוהר״א שי׳

מכתביו נכון הגיעני. ידידינו הרשב״צ שי׳ אינו רוצה לנסוע לניקאל׳ מאיזה טעמים נכונים, ולזאת הוסכם שיהי׳ פה, ויהי׳ שייך אי״ה לענין תומכי תמימים.

אבקשו להודיעני אם יהי׳ באפשרו לבוא לפה כשאדרשנו, למען לנסוע לאיזה מקומן בדבר איזה ענין, ושאלתי היא אם זה באפשרו מצד בריאותו כמו״כ מצד מלאכתו.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תרס׳

ב״ה אור יום ה׳ ד״א מנ״א תר״ס לפ״ק

כבוד אה׳ ידי״נ הרב המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה אביגדור נ״י חייקין

אחדשה״ט.

ידוע לכבודו דבר ח׳ מפיצי השכלה בארצינו מטרתה ופעולותי׳

תרס

מוהר״א: כוונה אבר גראבצאן בניקאלאייעב. אגרות נוספות אליו — לעיל הקטה, ובהנכתן בהערות שם.

הרשב״צ: הי׳ שמואל בצלאל שפיטל, שלמד עד עתה עם כ״ק אדמו״ר מוהריי״צ נ״ע. עתה הוצעה לו משרה בניקאלייעב. שלא רצה לקבלה.

לענין תומכי תמימים: בספרית פיזבית תומכי התמימים בליובאוויטש. ראה לעיל ח״א אגרת קכו, ובהערות שם.

תרס׳

בהעתקה בכת״ק כ״ק אדמו״ר מוהריי״צ נ״ע.

לכללות העניינ ראה לעיל אגרת תרלה, ובהנכתן בהערות שם.

מו״ה ... חייקין: בחיים כללי המיסדים. ציון רס״ו. הוא תרגם את אגרת רבנו ליק״א לצרפתית ואנגלית. כדלעיל ח״א בהערות לאגרת קכ.

בכלל. והנה זה איזה שנים אשר שמו לבם ודעתם אל הנערים הקטנים וכל חפצם ומגמתם לייסד בכל העיירות בתי ספר לנערים הקטני' בני ז' וח', וכן בתי ת"ת אשר למודי הקדש בהם מעט מן המעט, וג"ז לומדי' בשפת רוסי' דוקא (ובאיזה מקומן בלי כובעים) וע"י מורים הרחוקי' לגמרי מה' ותורתו, ולומדים ע"פ דרכיהם המעוקלים, ובבתי הספר המורים המה מאינסטי' דוילנא וכדומה וכ"ה בבת"ת הגדולים אשר רובם המה כופרים ופוקרים עושים את הרע בגלוי, והמה מחנכים את הילדים ע"פ דרכיהם הרעה, וגם הנהגת עצמן פועל הרבה לרעה על תכוני' נפש הילדים. וחצי הראשון מהיום כל החדרים פנוים, ואח"כ כשבאים אל החדר לבם ומוחם בל עמם וכבר מלאים המה מהלמוד דבה"ס, ולמוד התור' הוא עצם טפל לגמרי, וכן מזמן לזמן מתקררי' ומתקררי' ונעשים נפסדים ונשחתים בנפשותם, ה"י.

נורא ואיום מאד לראות איך שמפסידי' בידים נפשות תמימות ילדים שאין בהם מום ואשר עוד לא טעמו טעם חטא מפסידי' ומשחיתים אותם עד שנעשי' כתנוקות שנשבו בין העכו"ם, ולא ידעו כלל מענין היהדות ומהחיוב המוטל עליהם ע"פ התורה והמצוה. ובתחלת חנוכו מחנכים ומוליכי' אותו בדרך הרעה ונשרש הרע בנפשם ואת הטוב לא ידעו ולא ירצו לידע כו'. וזה התחכמו' גדולה מהחכמי' להרע להסיר עול היהדו' ועול התורה ומצות ח"ו ויהיו ככל הגויים בית יהודא שזה תכלית כוונתם. והענין הזה נגע מאד אל לבי שח"ו בדרך הזה תשתרש היהדו' וכשיגדלו יהיו לגוים גמורים ממש, ה"י.

ובהיותי בחורף העבר בפ"ב הייתי אצל הבאראן גינצבורג, והרבה דברתי אתו אודות זה שלכה"פ יניחו את הקטני' להשריש בהם תחלה השרשת היהדו' ושידעו במה שהמה מחויבים לאל ית', והרביתי לטעון ולהראו' לו בקלקול הגדול והנורא שיצא מזה, ואחת היתה בקשתי שימשכו ידם מהבתי ספר לנערים, וגם בארתי לו הדברי' במכ', וכ"ז הי' ללא הועיל כלל, ומשימים כל עיונם רק בדבר הזה.

אמנם באשר הכנסתם אינה מספקת ליסד בתי ספר כאלה בהרבה מקומות, המשיכו עתה לחפצם את הקאמיטעט של הבאראן הירש

זה איזה שנים: ראה לקמן אגרת תתיג, ובהנסמן בהערות שם.

אינסט' דוילנא: ראה בזה לעיל אגרת תקפג, ובהערות שם.

בהיותי ... גינצבורג: מכאן מוכח שאגרות עב-ג דלעיל ח"א נכתבו בחורף תרנ"ט. וכן מוכח ממה שנזכר שם בה"ס ש"יסדו בליובאוויטש, ולקמן נזכר שהוא נת"כד בחורף תרנ"ט. וכן הוא לקמן אגרת תשיד.

במכ': דלעיל ח"א עב.

הקאמיטעט של הבאראן הירש: היא היק"א, איגוד יהודי להתיישבות.

וכבר הוציאו סכום עצום על התייסדו' בתי ספר. בעירינו נתייסד ג"כ בחורף העבר בית ספר לנערים, ונתנו מהקאמיטעט על הבנין ה' אלפים רו"כ (מובן אשר אילו היו מוציאי' על עירינו סך כזה על עניני' גשמי' היו מחיים בזה את עניי עירינו), ועוד ו' או ח' מאות רו"כ לשנה נותנים על החזקת בה"ס. ובכח הונו הגדול של הבארון הירש הרי יכולים לייסד בתי ספר בכל המקומו' וח"ו יחריבו את העולם כו'.

וזה כערך ב' שבועות הייתי בשביל זה בפ"ב ונתייעצתי אודות זה, ומצאנו עצה אחת לכתוב להקאמיטעט דפאריז ולבאר להם איך שטועים המה בדרכם זאת שנותנים כחם על למוד הנערי' אשר לא זאת צ"ל מטרתם, כ"א כל מטרתם צ"ל ליתן לאחינו פרנסה וכאשר יראה כ' בהמכתב המוסג"פ.

המכ' להקאמיטעט צריכים לשלוח גם בל' צרפת, ואם כי הי' ביכולתי להשיג בפ"ב להעתיקו בל' צרפת, אמנם לא רציתי ליתן אומן בזה לאיש זר שאין הענין נוגע לנפשו ואין לו חיות בהענין, שלא תהי' ההעתקה מעשה גולמית. ובזה הנני לבקשו ייטיב נא כבודו להעתיק את המכ' בל' צרפת, ועל כ' הנני סומך אשר תהי' ההעתקה טובה העתקה חיונית כי ידעתי את לבו ונפשו אשר הענין יגיע ללבו.

ובאשר זה נוגע לכללו' שמירת הדת שמירת היהדו' להציל את ילדי אחינו מפיות האריות הטורפו', ארהיב עוז בנפשי להעמיס על כבודו את הדבר הזה, ובטוח אני בכבודו אשר יקבל עליו המלאכה הזאת, ויעשינה באופן היותר טוב.

ובאשר נצרך לי לשלוח המכ' בל' צרפ[ת]ית באיזה מקומו' שונים, לזאת ייטיב כבודו לצוות לעו"ר להעתיק המכתב הצרפתי בג' או ד' עקזעמפלי' וכולם יהיו כתובים על נייר טוב למען יוכלו לילך למקום גדולים. ובגמר מלאכתן ייטיב לשלוח לי מכתבי בלה"ק המוסג"פ ומכתבים הצרפתים הכל יחד.

גם בדעתי לשלוח מכתב כזה להקאמיטעט דלאנדן ודרוש לי גם

בעירינו ... בית ספר: כדלעיל אגרת תרב, ובהנסמן בהערות שם.
חורף העבר: הוא חורף תרנ"ט (לא תר"ס).
הייתי בשביל זה בפ"ב: ראה לעיל בהערות לאגרת תרמא.
המכתב המוסג"פ: דלעיל ח"א קב.
ההעתקה טובה: אבל ראה לקמן אגרות תשח. תשיא.
לעו"ר: לעושי רצונו.
קאמיטעט דלאנדן: מחלקת היק"א שבלונדון.

העתקה בל׳ אנגלית ויהי׳ נא מטובו לעשות לי גם העתקה הזאת. ויסלח לי כבודו על שאני מטריחו כ״כ, כי אין לי על מי לסמוך בדבר כזה כאמור לעיל, ובעצם הענין שנינו שוין וכמוני כמוהו ודאי יעשה זאת באוות נפש.

את המכתב להקאמיטעט דלאנדן בדעתי לשלוח ע״י הרה״ג מוהר״ן אדלער נ״י, והנני מבקש עצתו בזה אם לשלוח את המכ׳ בל׳ אנגלית להקאמיטעט ישר, ולהרב המכ׳ בלה״ק, או לשלוח הכל להרב ולבקשו שהוא ימסור המכ׳ להקאמיטעט ושיהי׳ השתדלותו בזה.

מכתבי׳ כאלה יהיו נשלחי׳ אל הקאמיטעט עוד מהרבה מקומות מכמה רבנים גדולי׳, כמו מהרה״ג דלאדז בריסק ווילנא קאוונא, וגם מכמה עיירות מרבנים ובע״ב גבוהים, וגם יעורר בזה אי״ה את הרבנים החרדי׳ דחו״ל כמו הרב מונק דברלין והרב בראייער דפ״פ וגם מהג׳ החרדי׳ דחו״ל שיהיו לנו לעזרה בזה.

ייטיב כ׳ להודיעני את האדרעס מהאקמיטעט יק״א דלאנדן וגם דפאריז, כי דרשתי במדינתינו באיזה מקומן ולא השגתי עדיין.

עד אשר יעשה ההעתקה, ועד אשר ישיג האדרעסין, אבקשו להודיעני בהקדם מקבלת מכתבי וחוות דעתו על כלל[ו]ת הענין.

כשאשלח אי״ה את המכ׳ להרב אדלער אבקש אז את כבודו להתראות עם הרב הנ״ל ולעוררו בזה. ואבקשו להודיעני אם יהי׳ ביכולתו לנסוע ללאנדון ולהתמהמה איזה זמן להשתדל בזה שיתקבלו דברינו. והשי״ת יהי׳ בעזרינו וירום קרן התור׳ וקרן היהדו׳ וקרן אחב״י מעלה מעלה ויבנ[י]א לנו מ״צ בב״א.

רצוני וחפצי מאד לדעת מהנעשה עם כבודו, ואבקשו להודיעני משלומו ומכל הנעשה אתו לטוב, ואם הוא במנוחה מעניני העיר, ואם מספיק לו על הצטרכותו. יודיעני נא הכל בפרטיות ויהי׳ לי לענג נפשי.

מבריאותי אין לי במה לשמחו, כי זה איזה שנים אשר אני סובל מחלישות ... באופן נעלה, והרבה עסקתי בזה ברפואו׳ ע״י פראפ׳ גדולי׳ במדינתינו ולא הועיל במאומה. והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

הרה״ג דלאדז בריסק וילנא קאוונא: ה״ר אלי׳ חיים מייזל מלאדז, ה״ר חיים סולובייצ״ק מבריסק, ה״ר חיים עזר גרודזנסקי מוילנא וה״ר צבי הירש רבינוביץ מקאוונא.

מונק: ה״ר עזריאל הכהן.

בראייער: ה״ר שלמה זלמן.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש באה״ר ועזה תכה״י.

תרסא

ב״ה אור יום ד׳ י״א אלול תר״ס לפ״ק

כבוד ח״ד ידידי הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש, כה לחי.

מכתבי כ׳ נכון הגיעני. יתן השי״ת אשר הַ דעלע יורד לגמרי מהוואג״פ ולא יהי׳ לו שום משרה בה. ויעזור השי״ת לכבודו שיקנו מאתו סחו׳ ובמקחים טובים ויצליח כ׳ בכל ענייניו.

בטח יתמהמה עוד בהאמבורג והשי״ת יחזק בריאותו.

תמול שלחתי לידידינו הרמ״מ שי׳ לנאהיים העתק מכתבי ליק״א בכדי שיוכל לדבר בזה עם רש״ב ולהראות לו ושיתראו עם בראייער. אם אפשר הדבר שיסע כ׳ עוה״פ לנאהיים אם הם קרובים זל״ז ואחרי ראיית המכ׳ יכולים להתיישב היטיב בזה.

הייתי שולח לכ׳ העתק המכ׳, אמנם אין אצלי מן המוכן, ועד שאעתיק אותו א״י אם יתמהמה כ׳ כ״כ בהאמב׳ וא״א לשלוח מכ׳ כזה על ספיקות.

וצריכים להתיישב בדבר לשלוח איש מצידינו לפאריז להשתדל בהקאמיטעט שיפעלו המכתבי׳, אשר לדעתי זה נחוץ מאד להענין, בד״כ אם כי כבד לאמר שיסכימו לרצונינו, אבל אין הדבר רחוק כ״כ – בעזה״י – באשר הכל יודעים אשר בעניני המחי׳ והכל[כ]לה דרושים

תרסא

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
הדעלע: משפט.
הרמ״מ: הי״ר מנחם מאניש מאנעסזאן.
מכתבי ליק״א: דלעיל ח״א קב. בארוכה אודותיו — באגרת שלפנ״ז.
יק״א: איגוד יהודי להתיישבות.
בראייער: הי״ר שלמה זלמן.
קרובים זל״ז: הרי״ בערלין שהה באותה שעה בהאמבורג.
בקאמיטעט: של יק״א.

אחינו לעזרה גדולה, ובעסק הלימודיות אין דרוש עזרה כלל והדבר הולך מעצמה, והמה החליפו פעולתם ממש בלי דעת, והולכים המה רק בדרך שמוליכים אותם הוועד דפ'. ואנחנו מצידינו מחוייבים אנו להשתדל בזה, כי ה' יודע מה שיוכל להיות מזה.

מהריל"פ מקאוונא קבלתי המכתבי' שקיבל בזה מהר' דבריסק ודויל' והמה נתעוררו בזה בטוב, וכותבי' שיכתבו ג"כ להיק"א ויעשו בזה כל מה שיהי' באפשרם. והשי"ת יהי' בעזרינו ויצליח דרכינו. ואבקשו להודיעני משלומו הטוב.

ויקבל הוחה"ש והברכה מאדה"ש וייטיב לו השי"ת הכוה"ח בגו"ר בתוך כו' כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תרסב

מודה אני הח"מ וחת"י דלמטה תעיד עלי כמאה עדי' איך שמכרתי מרצוני הטוב בלי שום אונס ח"ו, את הבנין החדש אשר הוספתי בקיץ הלזה שנת ת"ר סמ"ך לצפון ביתי אשר אני דר בו העומד בחצרנו בליובאוויטש, לה"ר פינחס ליב בר' אהרן מגידסאן כל הבנין הבנוי היינו קירותיו ודלתותיו וחלונותיהן ומנעוליהן ובריחיהן וגגו והמעזיבה שעליו והרצפה וכל העצים והקורות והנסרי' השייכים

הועד דפ': ועד יק"א שבפטרבורג, שבראשון הברון נפתלי הרץ גינזבורג שהוא גם יו"ר החברה מפיצי השכלה.

מהריל"פ: מה"ר יעקב לפשיץ.

מהר' דבריסק ודויל': הג"ר חיים סולובייצ"ק מבריסק והג"ר חיים עוזר גראדזענסקי מוילנא. ראה לקמן אגרות תרסג. תרסז. בסופו של דבר הם חתמו על האגרת דלעיל ח"א קב.וראה גם לקמן אגרות תרסט. תרשד. תרשטז. תשכו. תשלט. תשמט.

תרסב

השטר נכתב בכתב סופר ובחתי"ק.

כל המכירה שלפנינו אי אפשר להבינה כפשוטה, שמעולם לא שמענו שהמשרת הרפי"ל מגידסאן קנה את בית רבנו ודר בה.

כיון שלא מכר אלא את החלק שבנה בקיץ שלפנינו, יש להניח שהמכירה היתה מחמת האמור בצוואת הר"י חסיד, המועתקת לעיל אגרת תקפא (אל הרי"מ בעזפאלאוו, שהוא הוא הע"ק במכירה שלפנינו): לא יבנה בית של אבנים אלא יקנה ואם בנה לא ידור בו ימים כו' ושל עץ ספק כו' שלא ידור בה שנה תמימה.

לכן היתה המכירה למשרת רבנו, שאז בטוח רבנו שלאחר תום שנה ימכור אותה לו בחזרה.

אשר הוספתי בקיץ הלזה: ראה לעיל אגרת תרכג.

פינחס ליב ... מגידסאן: משרת רבנו.

להבנין ומשמשיהן ומשמשי משמשיהן, לבד הקרקע אשר הבנין עומד עליה איננה קנוי' אף לא מושכרת לו כלל, במכירה גמורה וחלוטה בלי שום תנאי ושיור כלל בעד סך שמנה מאות רו"כ 800p אשר קבלתי מאתו במזומני' עד פ"א היינו שקבלתי מאתו סך עשרים [...] בתו' ערבון ועל היתר עד תשלו' סך הנ"ל קבלתי מאתו חת"י ר' יעקב מרדכי (בהר"נ ?) בעזפאלאוו מ"צ דק' פאלטאווא שנכנס בע"ק בעדו, וכהיום קם הבנין הנ"ל וכל הפרטי' ששייכי' לי לר' פינחס ליב הנ"ל לצמיתות עלמין לו ולבנ' ולי"א. ובפירוש הותנה ביני ובין הקונה הנ"ל שהריני מקנה לו את הבנין הנ"ל גם בקנין כ"ד ויהי' לו כל תוקף דין תוה"ק ושטר מכירה הלזה והמכירה הלזו לא תופסל ולא תגרע ח"ו בשום ריעותא בעולם, וידרש תמיד בכ"ד לטובת בעהש"ט וכל המערער על מכירה זו דבריו בטלי' כחרס כו' ולא יתעני ולא יתעביד לי' דינא כו'. כ"ז נעשה כו' בקגא"ס דכשר למקני בי' בכל אופן היו"מ ע"פ דתוה"ק. ולראי' בעה"ח היום יום ג' שהוכפל בו כי טוב כ"ג אלול שנת ת"ר סמ"ך מתא סערעבערינקא נאום **שלום דובער** באאמו"ר הרה"ג חסידא ופרישא מוהר"ר שמואל זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

תרסב*

[תר"ס]

שני מכתביך נכון הגיעני, ובמחילה מכבודך לא הבנת (או לא רצית להבין) מש"כ בפ"ש הקודם. ומוכרח אני לבאר לך. והוא את בתך הבכירה נתת לאיש אשר יש לקוות בעזה"י אשר קימה תהי' לה (וכמובן הכל תלוי בבחירה ואל תאמין בעצמך כו' אבל מ"מ יש תקווה להשי"ת, והשי"ת יחזק לבבו לעבוד ולהעביד כו'). אך את בתך הצעירה נתת בידי לא תוכל (ר"ל לא תרצה) קום ח"ו . . . ואתה אם לא נתת את בתך לאוצי' הנה דברי הנ"ל מסולקים מאתך, אבל אם נתת, עוד עתה

פ"א: פרוטה אחרונה.
ולבנ' ולי"א: ולבניו וליורשיו אחריו.
בקגא"ס: בקנין גמור אגב סודר.
היו"מ ע"פ דתוה"ק: היותר מועיל על פי דין תורתינו הקדושה.
מתא סערעבערינקא: נאות דשא בה שהה רבנו בקיץ תר"ס.

תרסב*

מהכתב והתוכן נראה שנכתבה בשנת תר"ס.
לאוצי': לבית ספר חילוני.

בידך להשיב את הגזילה ותתגבר כארי להציל טרפך מפי האריות הטורפים, וגם בביתך פנימה תשגיח ביותר שלא יקראו בספרים החיצונים הן בשפת עברי והן בשפ"ר כ"א יתעסקו בצרכי הבית, וגם המכ"ע הוא למותר בביתך. ואם אתה בעצמך לא תרצה שיהיו בניך ובנותיך מלומדים (ואפשר תזכור ותתן אל לבך את הדברים שנדברו בש"ת העבר) ויהי' נוגע לך בנפשך באמת ותעשה מלאכתך באמונה שלא תקל בעיניך כל דבר בענין הזה ותשגיח היטיב היטיב, אז פעולתך ירצה ה' ויהי' בעזריך ויהיו בניך ובנותיך יר"א בעזה"י...

ותקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשך וידידך עוז חפץ טובך ואשרך באמת תכה"י

שלום דובער

תרסג

[תשרי תרס"א]

ב"ה

כבוד הרב הגאון הגדול המפורסם פאר ישראל והדרו עה"י פה"ח כו' כבוד שמו תפארתו מוהר"ר חיים עוזר גראדזענסקי שליט"א

אחרי דרך מבוא השלו'. נתכבדתי במכתב הדר"ג אשר קבלתיו באה"ר וחיבה יתירה נודעת לי חפץ לבו הטהורה להתאחד ולעשות

בשפ"ר: בשפת רוסיה.

שנדברו בש"ת העבר: שיחת שמח"ת תר"ס בדבר חינוך הבנים. ראה אגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע חי"א אגרת ג'תתפו, ובהנסמן בהערות שם.

תרסג

נכתבה בלי תאריך. מהעובדה שנשארה בארכיון רבנו נראה שנכתבה מחדש (בסגנון מתוקן). ע"פ התוכן היא משלהי תר"ס. מלשון ברכת החתימה "בגמ"ח טובה" נראה שהיא מתשרי תרס"א, היינו בין יוהכ"פ לסוכות.

כבוד . . גראדזענסקי: אגרות נוספות אליו — לעיל ח"ב קפח, ובהנסמן בהערות שם. לקמן תת.

עה"י פה"ח: עמוד הימיני פטיש החזק.

חפץ לבו הטהורה להתאחד: ראה לעיל אגרת תרסא.

יחד כאיש אחד בהענין הנוגע בקיום היהדות הפשוטה בצעירי וילידי אחינו. ותקוותי חזקה אשר בהתאחדות הכחות נפעל אי״ה הרבה לטובה.

בדבר שילוח המכתבים לפ״ד צריכים לחכות בזה עד אשר יהי׳ לנו איש נכבד שיתנדב לנסוע לפאריז לבאר דברינו לפני חברי הוועד, כי הר׳ הנכבד הר״א פערסאן אינו מקבל על עצמו להציע דברים לפני חברי הוועד עצמם שאינו מכירם ואינו מורגל לדבר עם אנשים כאלה ואינו יודע את לשונם, כ״א ביכולתו לעורר בעזה״י כמה מהרבנים והגבירים החרדים בחו״ל שיש לו הכירות אתם, אשר גם זה נחוץ לנו מאד לענינינו, אמנם דרוש לנו אחד ממדינתינו שידבר עם חברי הוועד עצמם. ותקוותי שאפעל בעזה״י על גביר נכבד שיש לו הכרה טובה בחו״ל ומורגל לבוא במקום הגדולים שלהם, שיתרצה לנסוע לפאריז, ואי״ה במשך ימי החג הבע״ל אדע בירור הדבר ואכתוב אי״ה להדר״ג.

כאשר הרב ד״ר בראייער מפפד״מ כותב שיהי׳ אצלם אסיפה כללית מהרבנים החרדים, נחוץ הדבר מאד לפ״ד שיהי׳ אחד מגדולי מדינתינו אל האסיפה ויעוררם בענינינו כי ביכולתם לפעול הרבה בעזה״י על חברי הוועד דיק״א. וכתבתי להרבני הנכבד מהריל״פ לקאוונא שצריכים לידע בבירור זמן האסיפה. ומהדר״ג אבקש להודיעני תוות דעתו בהצעתי זו, ואת מי יחשוב לראוי ונכון לדבר הזה.

וממעמקי לבבי אקרא ואתפלל אל ה׳ אלקינו שיהי׳ בעזרינו ופועל ידינו ירצה ויצליח מעשינו להרים קרן התורה והיהדות וקרן אחב״י ברו״ג.

יתברך הדר״ג ממקור הברכות בגמ״ח טובה בשנה טובה ומוצלחת ברו״ג וכל חפצו ימלא ה׳ כחפץ מוקירו ומכבדו דו״ש מלונ״ח כה״י

שלום דובער

שילוח המכתבים: אל יק״א, כנ״ל שם.

הר״א פערסאן: לפועל נסע לשם ושהה שם חדשים אחדים לצורך זה, כדלעיל בהערות לאגרת תרלה.

מהריל״פ: מהר״ר יעקב לפשיץ.

תרסד

ב"ה עחה"ס תרס"א לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א
כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

מכ' נכון הגיעני. לא אוכל להגיד לו כמה פריצ' להניח, אבל בכללות כדאי ליתן הנחה שיתפשרו בלא זבל"א. והשי"ת יעזור לו לבוא עמהם לגמר טוב בקרב ושיקנו מאתו סחורה במקחים טובים. ויצליח כ' בכל ענייניו.

מש"כ בדבר הזקן ומבקש לקרבו הוא כי נתייבש מקור יניקתו והב"ג אמר להר' דק' שאין לו במה להחזיקו, ונודע לי עתה ביאור ובירור הדבר, וא"א לכתוב במכ'.

ומ"ש בדבר האסיפה, זהו ככל ענייניו ובניניו שיסודתם בהבל ובדמיון, ואין מה לדבר בזה. ומחמת עיו"ט ההכרח לקצר.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש וייטיב לו השי"ת הגמ"ח ברו"ג בתוך כו' ויחוג את חה"ס הבע"ל בשמחה ובדיצה וחדווה כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

בדבר בריאותי מובן אשר בזה"ז יש מלאכה ועבודה רבה והשי"ת יתן כחות.

נצרך הי' לי לכתוב לכ' בדבר ענייניו אמנם אין הזמ"ג כעת.

תרסד

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
פריצ': אחוזים.
זבל"א: זה בורר לו אחד כר'.
בדבר הזקן: ראה בזה לעיל בהערה לאגרת תקצ.
והב"ג: והברון נפתלי הרץ גינזבורג.
להר' דק': להרב צבי הירש רבינוביץ דקאוונא.
שאין לו במה להחזיקו: ראה לקמן אגרות תשיג. תתט.

תרסה

ב״ה אור יום ה׳ ד״ה תשרי תרס״א לפ״ק

כבוד ידי״נ הרב המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה אליעזר משה שי׳

ת״ל בעד החוה״ש, כה לחי.

מכ׳ כ׳ נכון הגיעני היום. וגם מתחלה חשבתי שנצרך לנו להתראות ולדבר בפרטיות, ורק בקשתי את ידידינו הרש״ג שי׳ להודיע לכ׳ כללות הענין שאנו בו. וטוב שיבוא כ׳ לפה ונדבר אי״ה בפרטיות. אמנם בדבר שיהיו עוד מאוהבינו להתיישב ודאי נחוץ מאד, אך הלא ידוע כמה כבד לפעול שיבואו לזמן א׳, ומ״מ כתבתי כעת לח״ד ידידי הר״י ברלין שי׳ ובקשתיו לבוא לפה על ש״ק נח הבע״ל, ובקשתיו שיודיעני בטע״ג במוצש״ק הבע״ל ואם יכתוב שיבוא אז אבקש את ידידינו הרש״ג ע״י טע״ג שיבוא ג״כ לזמן הזה, ובדעתי לבקש ג״כ את ידידינו הרמ״מ שיבוא, ואם הר״י לא יבוא אינני יודע אם ירצה הרש״ג לנסוע, אם כי הי׳ תועלת גם אם הי׳ הרש״ג לבדו, ובפרט אולי יתיילדו דברים שלא דברנו שיהי׳ נדרש הישוב בהם. ולזאת כאשר דברתם ביניכם שיסע ג״כ, אבקש את כ׳ לבקשו שיסע ג״כ בזמן שיסע כ׳.

אולי יכתוב הר״י שיוכל לבוא בהמשך עוד שבוע בערך אדרוש אז מכ׳ בטע״ג אם יוכל לבוא לזמן ההוא.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

אם לא יקבל מאתי טע״ג אות הוא שאין מניעה ועיכוב לבאו בשבוע הבע״ל משתי פנים או שהרי״ב יבוא או שאין להמתין עליו.

תרסה

במפתח כ״ק אדמו״ר שליט״א (הנ״ל בהערות לאגרת תקפט): „שיבא לאסיפה לליובא״. מי המשתתפים בה וזמנה״.

מו״ה אליעזר משה: מאדייעווסקי. אגרות נוספות אליו — לעיל תקסו, ובהנסמן בהערות שם.

שנצרך לנו להתראות: ראה לעיל אגרת תרמא, ובהנסמן בהערות שם.

הרש״ג: הי״ר שמואל גוראריי.

הרמ״מ: הי״ר מנחם מאניש מאנעסזאן.

תרסו

ב"ה אור יום ה' בראשית תרס"א לפ"ק

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

כאשר נחוץ מאד להתיישב בדבר הענין שהתחלתי בקיץ העבר איך להתנהג בו שעתה צ"ל התחלתו ויש כמה פרטים הנחוצים להתיישב וא"א לי להחליטם בעצמי, ולזאת אם אך אפשר הדבר אבקש את כ' לבוא לפה בשבוע הבע"ל ואם אדע שיבוא כ' אדרוש את ידידינו הרמ"מ שי' שיבוא ג"כ וכמו"כ אדרוש את ידידינו הרש"ג שי' מקרעמענצ' לבוא לזמן ההוא. גם אם יכול כבודו לבוא ביום א' פ' לך ג"כ טוב. ובאשר עצם הענין נחוץ מאד כדאי שיעשה לו כ' זמן שיוכל לבוא להתיישב יחד. ואבקשו להודיעני החלט בזה במוצש"ק הבע"ל למען אוכל לבקש את ידידינו הנ"ל שיבואו ג"כ, ובלעד[י] כ' לא אדרשם. ולזאת ייטיב נא להודיעני בטע"ג במוצש"ק החלט הדבר.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

ואין להעלות על הדעת שנניח ח"ו העסק הזה כיתר העסקים שהתחלנו בהם, כי הוא נוגע בכללות הענין והוא דבר ראשי. וגם ת"ל צעדנו בו הרבה ובהכרח להתיישב יחד איך לעשות ולהתנהג. ולזאת אכפול בקשתי שיראה כ' לעשות לו זמן שיוכל לבוא כנ"ל. ונא להודיעני החלט בזה לא יאוחר ממוצש"ק הבע"ל.

תרסו

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
שהתחלתי בקיץ העבר: הוא ענין יק"א, דלעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.
לבוא לפה: ראה גם אגרת שלפנ"ז.
הרמ"מ: הי"ר מנחם מאניש מאנעסזאן.
הרש"ג: הי"ר שמואל גוראריי.
כיתר העסקים שהתחלנו בהם: ראה לעיל אגרת תרמא, ובהנסמן בהערות שם.

תרסז

ב״ה אור יום ה׳ ט״ז מ״ח תרס״א לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א
כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

מכתבו נכון הגיעני. ות״ל אשר הוטב בריאותו והשי״ת ישלח לו רפו״ש בקרב ויחזקו שיהי׳ בריא אולם ... והשי״ת יעזור לו שיקנו מאתו סחו׳ ובמקחים טובים. ויתן לו השי״ת מציאת חן ופרנסה והצלחה בכל ענייניו.

בדבר היק״א נשאר אצלינו לשלוח המכ׳. אמנם מקודם צריכים לעורר הר׳ החרידים בחו״ל שיהיו לעזר בזה, וידידינו הר״א פערסאן שי׳ יסע לכל המקומות לעוררם בזה ואח״כ יסע לפאריז לעורר את הדאק׳ שיתעסק בזה. דאק׳ קליין אמר לידידינו הרמ״מ שי׳ שהפרעזידענט מהיק״א הוא ממכיריו, וכתבתי להרא״פ שיבוא לפה ונכין אי״ה את כל המכתבי׳ הדרושים לנסיעתו ומפה יסע לווילנא ובריסק ולאדז לקבל מהם ג״כ מכתבי׳ להר׳ דחו״ל. בוילנא ובריסק מוכנים המכ׳ ליק״א.

תמול קבלתי מכ׳ מקאוונא שהרב מטעלז הי׳ בפאריז ודיבר עם הר׳ צדוק כהן אודות זה והכיר בו שהיק״א עושים הדברים האלו ע״פ עצתו, והתווכח עמו הרבה בזה והודה לו, וא״ל שהר׳ החרידים יצאו

תרסז

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
בדבר היק״א: ראה לעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.
דאק׳ קליין: דלקמן אגרות תרפו. תשד. תשסז. תשיט. תשלז־ח.
הרמ״מ: ה״ר מנחם מאניש מאנעסזאן.
הפרעזידענט מיק״א: נרסיס לעוון.
לוילנא ובריסק ולאדז: אל הג״ר רח״ע גראדזענסקי מוילנא הר״ח סולובייצ״ק מבריסק והרא״ח מייזל מלאדז, שהם הסכימו להשתתף בזה, כנ״ל אגרת תרסא, ובהנסמן בהערות שם. והם חתמו על האגרת הנ״ל ח״א קכ.
מוכנים המכ׳ ליק״א: שכתבו הם עצמם, בנוסף למה שחתמו על מכתב רבנו.
מקאוונא: כנראה, מה״ר יעקב ליפשיץ מקאוונא.
הרב מטעלז: ה״ר אליעזר גורדון.
הר׳ צדוק כהן: הרב הראשי לצרפת ומראשי היק״א.
יצאו במחאה: ראה גם לקמן אגרת תשיג.

במחאה נגד זה. ונכנסו הדברים באזניו. והשי״ת יעזור לנו ויצליח מעשינו.

העתק המכ׳ ליק״א נשלח אי״ה גם לצדוק כהן עם מכ׳ מיוחד אליו.

ידידינו הרמ״מ שי׳ והרש״ג שי׳ עוררו אותי הרבה בדבר נסיעה לחו״ל כי בריאותי חלוש מאד ובפרט בעת האחרונה ... ותמול הושבתי ג׳ אנשים את הרמ״מ שי׳ ואחי הרמ״מ שי׳ ור׳ מאיר מרדכי שי׳, והחליטו שאסע אי״ה לוואייעריסהאפען ואסמוך על הדאק׳ דשם ואם יאמר שקרוב הדבר שיפעול לטוב בעזה״י אקבל את הקוהר, ואם יאמר שיש בזה איזה חשש ח״ו עצתם שאסע לפאריז לשאול אצל פראפ׳ ולהשתדל להיות איזה חדשים במענטאן באויר טוב. זוג׳ תי׳ תיסע אתי. אם לא יהיו מניעות לנסיעתינו בדעתי שניסע אי״ה ביום א׳ ג׳ כסלו הבע״ל דרך וואַרשא וויען. והשי״ת יצליח דרכינו וישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

בקשתי להודיעני בדבר בריאותו אם הוטב לגמרי, ואם חושב בדבר נסיעה לברלין.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תרסח

ב״ה אור יום ג׳ ד״א מ״ח תרס״א לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

מכתבו ממוצש״ק נכון הגיעני. בדבר התראותינו מאד הי׳ חפצי

ר׳ מאיר מרדכי: טשערנין.

תרסח

מו״ה ישע׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
בדבר התראותינו: ראה לעיל אגרת תרמא, ובהנסמן בהערות שם.

להתראות אתו ולדבר בכמה ענינים הנוגעים. גם עם ידידינו רי״ה הי׳ נצרך להתראות. אמנם להנהיג נסיעתי דרך ד״ב כבד הדבר עלי כי זה חילוק ביותר מן וא״ו שעות שצריכים להיות בדרך יותר (כי דרך מינסק ברעסט באים לוואר׳ שעה 2¼ ודרך ד״ב ויל׳ באים שעה 8¾ לילה) וב׳ פערעסאדקעס, והעולה על כולם כבד עלי מאד לנסוע כעת דרך ויט׳ מהטעם הידוע לכ׳. ולזאת איני יודע עדיין החלט בדבר. ולגער וללאדז לא אכתוב ולא אדרוש בואם, כי אין זה ד״א לבקש אותם לבוא בעת שאני נוסע דרך עברי, וגם בטח לא יבאו. ללאדז יסע ידידינו הרא״פ שי׳, ועפ״ע יכתוב ג״כ, והר׳ הורעוויץ בפד״מ הוא תלמידו, והורעויץ יש לו שייכות אל היק״א בטח יכתוב אליו.

מש״כ שהרב מקאוונא א״ל שאינו יודע מהמכתב שנשלח לכ׳. איני יודע על איזה מכתב כוונתו, אפשר כוונתו על המכתב דלאד׳ בדבר הזקן ששלח אלי העתק מאתו. ובדבר ענינינו אין רוצה הקאוונער להתערב מפני שזה נגד הב״ג. כן כתב לי ליפשיץ.

אם הי׳ אפשר לכ׳ לבוא למינסק היינו נוסעים יחד ממינסק אם כי הוא דרך רב ממחנו ערך ב׳ שעה, אמנם עד וילנא הולך וואגאן דירעקט, ומ״מ הוא נסיעה כבידה, ואיני יודע לע״ע איך שיהי׳ בזה. והשי״ת ישלח לו רפו״ש ויחזקו ויצליח בכל ענייניו.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

רי״ה: הגביר ר׳ יעקב הורוויץ מריגא.
ד״ב: דענענבורג (דווינסק), שאז יוכל להפגש אתו הר״י ברלין בדרך.
פערעסאדקעס: החלפת רכבות.
לגער וללאדז: אל האדמו״ר יהודה ליב מגור והג״ר אלי׳ חיים מייזל מלאדז.
בואם: לדון בענין היק״א, דלעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.
הרא״פ: ה״ר אברהם אבלי פערסאן, שהוא התעסק בענין זה, מטעם רבנו, במשך כל השנה.
ועפ״ע: ועל פי ערך.
יכתוב: הרא״ח מייזל מלאדז אל היק״א.
והר׳ הורעוויץ בפד״מ: וה״ר מרדכי הלוי הורוויץ רב דק׳ פפד״מ.
שהרב מקאוונא: ה״ר צבי הירש רבינוביץ.
בדבר הזקן: כנ״ל אגרת תרסד. וראה לעיל אגרת תקצ, ובהערות שם.
אין רוצה הקאוונער להתערב: ראה גם לקמן אגרת תשלט.
הב״ג: הברון גינזבורג.
ליפשיץ: ה״ר יעקב מקאוונא.

תרסט

ב"ה אור יום ב' ד"ז מ"ח תרס"א לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א
כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבו נכון הגיעני, ולא יכולתי להשיב לכ' קודם ש"ק...

רצוני הי' לידע מה הי' תכלית נסיעת הר' מקאוו' לריגא ומה פעל, וכאשר לפה"נ לא נתראה עתה קודם נסיעתי כי לנסוע דרך ד"ב כבד לפני הדבר הרבה וכמו"כ לכ' כבד הנסיעה למינסק, לזאת אבקשו להודיעני במכ' מה הי' נסיעתו ופעולותיו.

ידידינו הרא"פ שי' בא לפה על ש"ק העבר והננו מסדרים כל הדברים הנדרשים לנסיעתו, ומפה יסע אי"ה לוילנא ובריסק ולאדז ואח"כ יסע למקומות בחו"ל. הוא יסע מפה ביחד אתי אי"ה עד מינסק.

...והשי"ת יעזור לכ' וישלח לו רפו"ש ויצליח בכל ענייניו.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תרסט

מו"ה ישע': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
הר' מקאוונא: ה"ר צבי הירש רבינוביץ.
לא נתראה עתה: ראה אגרת שלפנ"ז.
הרא"פ: ה"ר אברהם אבלי פערסאן.
לנסיעתו: הנ"ל אגרת תרסז.
לוילנא בריסק ולאדז: אל הרח"ע גרודזנסקי מווילנא הר"ח סולובייצ"ק מבריסק והרא"ח מייזל מלאדז.

עתר

ב״ה אור יום ה׳ א׳ דר״ח כסלו תרס״א לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א
כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

מכתבו ממוצש״ק נכון הגיעני. והשי״ת יעזור לו ויצליח בכל עניניו.

בדבר נסיעתו אולי כבד לפניו מצד חלישות העיניים אינו כדאי הנסיעה אן שטריינגען זעך. ואם כי ההתראות נחוצה וטובה מאד אבל מה לעשות אם כבד לפניו. ואי״ה ביום ועש״ק אודיע לכ׳ בטע״ג החלט זמן נסיעתי בעזה״י, וכבודו יעשה כאשר ירגיש בעצמו. והשי״ת ישלח לו רפו״ש בקרב ויחזקו שיהי׳ בריא אולם.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תרעא

ב״ה מוצש״ק ג׳ כסלו תרס״א לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א
כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבי כ׳ נכון הגיעני. מחר אי״ה הננו נוסעים צלחה בעזה״י דרך וואַרשא ומוואַרשא לוויען. בוויען נהי׳ בערך יום או יומיים כי נצרך לי

עתר

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
ההתראות נחוצה: ראה שתי האגרות שלפנ״ז.

תרעא

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.

להשיג שם שו״ב אשר תקוותי להשיג בעזה״י. ותקוותי שנבוא אי״ה ביום ועש״ק הבע״ל לוואייערעסהאפען.

הפערעוואד סך ג׳ מאות מכבודו נכון הגיעני. והשי״ת יעזור לכ׳ ויצליח בכל עניניו. כן הפערעוואד סך ג׳ מאות מידידינו ר״י הורעוויץ שנשלח ע״י כבודו קבלתי, ואינני יודע אם זה הסך ג׳ מאות שהבטיח לשלוח על הוצאות העסק בדבר יק״א, או זה שייך להנסיעה.

היום הביא לי א׳ ציר ששלח ידידינו רי״ה עם מכתב מאתו ומכבודו, ולפי המכתב שולח רי״ה ד׳ מאות וכבודו ג׳ מאות בעד ת״ת וק״ן מהרח״ל, בס״ה זה ח׳ מאות וחמישים, והוא מסר לי רק ששה מאות וחמישים, וא״ל שבהפאקעט נמצא ששה מאות וחמישים ומניתי ומצאתי כן, ולא שמתי אל לבי שלפי המכתבים צ״ל שמונה מאות וחמישים, אח״כ נתתי אל לבי שיש כאן טעות ושלחתי אליו והוא כבר נסע מפה, ולזאת הנני להודיע לכ׳ שיש כאן טעות בסך ב׳ מאות, וייטיב כ׳ להודיעני פשר דבר לוואייערעסהאפען כפי שארשום האדרעס. הסך ג׳ מאות לבני שי׳ על ת״ת אמסור לו בין כה.

בדבר שאלתו איך לשלוח לשם, לאחי הרז״א שי׳ הי׳ שולחים מעות מזומן על שמו, ואי״ה בבואינו לשם אכתוב לכ׳ אדרעס ברור, ולע״ע על מכתב פשוט ארשום למטה האדרעס, ואדרוש שם בהפאסט. ואבקשו שייטיב להודיעני בדבר הטעות הנ״ל ובדבר הג׳ מאות על מה הם שייכים.

בדבר ההוצאה פה בעת שנהי׳ בחו״ל, לא אוכל לידע ברור עפ״ע לא פחות מן שני מאות לחודש זה וודאי (היינו בערך מחצה מההוצאה בהיותינו בביתינו).

כשיהי׳ כ׳ בברלין בטח יבוא לוואייערעסהאפן כפי מכתבו ויודיעני למתי יחשוב להיות. והשי״ת יעזור לכ׳ וישלח לו רפו״ש בקרב ויחזקו.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

להשיג שם שו״ב: שמשם יושלח בשר אל רבנו בוואעריסהאפען. ראה לקמן אגרת תרעז.
הפערעוואד: המחאה.
העסק בדבר יק״א: דלעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.
שייך להנסיעה: השתתפותו בהוצאות נסיעת רבנו למקומות הרפואה. ראה גם להלן אגרת תרעה.
מהרח״ל: דלעיל אגרת תרח.
לאחי הרז״א: שהי׳ שם בחורף תר״ס, כדלעיל אגרות תקצה. תריד. תרלג.

תערב

ב״ה אור יום ה׳ ח׳ כסלו תרס״א לפ״ק
וויען

בני יקירי שי׳. כעת כתבנו לכם ע״ש אוא״ז מורתי הר׳ תי׳, הכל בפרטיות. בבואינו אי״ה לוואייערעסהאפען ונתחיל הקוהר אשלח אי״ה פדיון ותהי׳ על האוהל ותקרא אותו. והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

ותקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשך ואביך דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

הטשאַרנעס מהמכתבי׳ לויל׳ בריסק כו׳ מצאתי אצלי בהראייזענזאק.

תרעג

ב״ה יום א׳ יו״ד כסלו תרס״א לפ״ק
וואערעסהאפען

כבוד אמי מורתי יקירתי הרבנית תי׳
בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳ נכדתי היקרה תי׳

באנו לפה שלו׳ ת״ל ביום ועש״ק ערך שעה 11½. דער פארן מוויען לפה איז גיוועז גוט מיר האבען גיהאט אליין אַ קאפיי׳. בפה זיינען מיר גלייך גיגאיינ[ג]ען צוא קעפפער און מיר האבען גידונגען צוויי׳ צימערין

תערב

אוא״ז: אמי ואמך זקנתך.
הטשארנעס: טיוטות.
לויל׳ בריסק: אל הגי״ר חיים עזור גרודזנסקי מוילנא והגי״ר חיים סולובייצי״ק מבריסק.
ראייזענזאק: מזוודת הנסיעות.

תרעג

קאפיי׳: תא.

וואס אחי הרז"א שי' האט גיראַטן. דיא קוואטיר איז גאנץ גוט. היום איז בא אונז גיווען דער דאק' ער גיט גוטע האפענונג. היום האבען מיר אן גיהייבן דיא קוהר יתן השי"ת שיהי' בהצלחה וישלח לנו רפו"ש בקרב בתוך כו'.

אייער בריף מיום ג' קבלנו היום לגודל קו"ר ולשמחת לבבינו. איך בעט אייך אויף וייטער שרייבען אונז אפטע בריף להחיות נפשינו.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ובנך ואביך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

הנני פב"ש ש"ב היקר מ' ישראל נח שי'.

עדרת

ב"ה אור יום ה' י"ד כסלו תרס"א לפ"ק
וואעריסהאפען

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי' נכדתי היקרה תי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבכם מיום ועש"ק קבלנו כעת לגודל קו"ר ות"ל בעד בריאותכם ושלומכם הטוב. ואבקש על להבא לכתוב לנו בכ"ע משלומכם הטוב להחיות נפשינו.

... והשי"ת ישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו'.

ביום ג' י"ט כסלו הבע"ל בטח תתאספו יחד לשמוח על גאולתינו

קוואטיר: האכסניה.

ש"ב . . ישראל נח: אודותיו גם להלן אגרות תרעז. תרפג. תרפג*. תשנח.

תרדע

ביום . . תתאספו: ראה גם לעיל ח"א אגרת קי. להלן תרעו"ז. ובתולדות התמימים (הנ"ל בהערות לאגרת תקפה) מסופר שבהתאם לאגרת זו התקיימה סעודה בישיבה בי"ט כסלו עם נרות רבים ועם ניגונים. וממנה נשלחו ברכות רבות אל הוד כ"ק אדמו"ר.

ופדות נפשינו ותזכרו גם אותי לטובה, ותעשו חלוקת הש״ס בי״ט כסלו.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

נשאר אצלי ממעות עסטראייך חמשה גולדן בנייר הנני שולח זה.

תרעה

ב״ה אור יום ה׳ י״ד כסלו תרס״א לפ״ק
וואריסהאפען

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

באנו לפה שלו׳ ת״ל ביום ועש״ק העבר, וביום א׳ הי׳ אצלי הדאק׳ והוא נותן תקווה טובה שיהי׳ לתועלת בעזה״י. ביום א׳ התחלתי הקוהר... והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

מכתבו לפה נכון הגיעני. מש״כ במכתבי קודם נסיעתי בדבר הג׳ מאות אם המה על ההוצ׳ בדבר יק״א כוונתי על הג׳ מאות ששלח הרי״ה, כי הבטיח לשלוח ע״ז ג׳ מאות, והמעות נצרכים המה.

רצוני לידע מה נעשה בדבר אחי הרז״א שי׳, ונא להודיעני משלומו ובריאותו ולמתי יחשוב להיות בחו״ל.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תרעה

מו״ה ישעי׳: ברלין, אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
מש״כ במכתבי: דלעיל תרעא.
הרי״ה: הי״ר יעקב הורוויץ מריגא.

תרעו

[כ׳ כסלו תרס״א]

תודיעני סדר היום הזה די״ט כסלו איך ומה הי׳ בפרטיות גם מתי קבלתם הטע״ג שלי.

תרעז

ב״ה אור יום ועש״ק ה׳ דחנוכה תרס״א לפ״ק
וואעריסהאפען

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳ נכדתי היק׳ תי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבכם מיום ד׳ כ׳ חו״ז נכון הגיעני לגודל קו״ר ולשמחת לבבינו אשר נודענו משלומכם הטוב. ומאד נהניתי מסדר השמחה והמשתה די״ט כסלו יתן השי״ת אשר רצון וחפץ כ״ק אדמו״ר זצוקללה״ה נ״ע זי״ע יושלם בנו ובכל אנ״ש, אור תורתו יאיר כאור נוגה להאיר נפשינו באור חיי החיים בפנימיות נפשינו להיות נפשינו וגופינו מסור ומשועבד איליו ית׳ לעבדו באמת ובתמים בכחות נפשינו ובמחדו״מ בקיום המצות בסו״מ וע״ט בכל פרט ופרט בחיות פנימי ועצמי ולאורו נסע ונלך לאור מ״צ בב״א. ובזכותו יעזור השי״ת לכאו״א המקושרים בו למלאות משאלות לבבו לטוב ברו״ג. והברכות אשר נתברכנו מאוהבינו יעזור השי״ת שיקוים בנו בקרב אכי״ר. והמברך יתברך מאל הברכות בכל מילי דמיטיב מנפש ועד בשר כו׳.

ביום ב׳ העבר אחר חצי היום נסעתי עם ח״ד הר״י ברלין שי׳ והרעסטאראטער לעיר פירט (היא מפה ערך ה׳ שעות ומחצה עם שנעל

תרעו

נכתב בשולי אגרת זוגתו הרבנית אל כ״ק בנם מכ׳ כסלו תרס״א.
סדר היום הזה די״ט כסלו: ראה לעיל אגרת תרדע. לקמן אגרת שלאח״ז.

תרעז

השמחה והמשתה די״ט כסלו: ראה לעיל אגרות תרדע. תרעו.
פירט: פיורדא. ראה לקמן אגרת תרעח.
שנעל צוג: רכבת מהירה.

צוג) לראות השו״בים דשם. והנה דרשתי וחקרתי והייתי אצל הרב וראיתי השוחטים (וגם ראיתי אצל א׳ מהם הסכין של שחיטה) והמה יר״א בתכלית, למדים ולומדים הרבה עם בחורים ואברכים בכתות ובשיעורים שונים. וא׳ מהשוחטים לומד בעיון הרבה. ההשגחה על הבשר הן בבית המטבחיים והן בהבית מקולין (בין מקולין אחד יש של היהודים היראים ביותר) היא באופן נעלה מאד אשר לא ראיתי ולא שמעתי באופן כזה בשאר מקומות. בעיר הנ״ל יש הרבה בחורים ואברכים הלומדים כמה שעות ביום (והמה הלומדי׳ עם השוחטים וגם הרב אומר שיעור ב״פ בשבוע, ומהם הלומדי׳ גם בפ״ע, וע״פ הרוב המה בעלי עסקים ומתאספים בכל לילה ללמוד) מהם הלומדים פשוט ומהם הלומדים בעיון איש איש כפי יכולתו. גם יש הרבה בע״ב המחזיקים בחורים אצלם על שולחנם וגם משלמים להם שכ״ל, שלומדים עמהם. והרבה נהניתי מהקהלה הנ״ל שיש בה ת״ל תורה ויראת שמים, והיא בערכה כמו קהלת אמשטרדם. והשי״ת ירום קרן התורה והיהדות וקרן אחב״י ויעלו מעלה מעלה ברו״ג.

עשיתי שמה עם שו״ב א׳ שישלח לנו בשר ג״פ בשבוע.

ממכתבך נראה אשר כתבת ביום א׳ שקודם י״ט כסלו, והמכתב הזה לא נתקבל ויכול להיות אשר שלוחא הוא דעווית, ואפשר שלחת ע״י בע״ג להבאן שאין זה ראייעל (גם האיש שלמה (בע״ג) אשר בטחת בו אינו כ״כ ראיעל) ותראה על להבא לשלוח באופן שיהי׳ בטוח יותר בעז״ה, ואבקש אתכם על להבא שתכתבו מכתבים תמידין כסדרן משלומכם הטוב ומכל הנעשה אתכם לטוב לענג נפשינו. ותשתדלו לעשות בזה סדר נכון הן בהכתיבה והן בהשילוח. תמול קבלנו הטע״ג שלך ות״ל בעד החוה״ש, אמנם העגמ״נ העבר כבר הי׳, ועל להבא ישמור השי״ת אותנו מכל צער ועגמ״נ, ויהי׳ רק נחת ועונג...

בני שי׳ נצרך לי פה הקאטאלאג של ראבינאוויץ ז״ל, ולזאת תחפש אותו בין הספרים ותשתדל למצוא אותו, ותשלח לי אותו אלי כרוך בבענדיראלי׳ (כמו שבאים הביכער שבאיזה מכ״ע בבינדעראליע גדולה) ותשלח אותו זאקאזנאי (רעקאמענדירט) ותכתוב האדרעס בל׳ רוסי׳ וגם בל׳ אשכנז, ותשאל על הפאצט כמה מארקעס צריכי׳ ע״ז. ובאשר

לראות השו״בים: ראה לעיל אגרת תרצא.

שכ״ל: שכר לימוד.

ראבינאוויץ: הי״ר רפאל נתן נטע רבינוביץ בעל הדקדוקי סופרים. ראה לקמן אגרת תרצא.

זאקאזנאי (רעקאמענדירט): דואר רשום. מסירה מיוחדת.

הוא נצרך לי מאד בהקדם לזאת תראה אודות זה למצוא אותו תיכף בקבלת מכתבי דנא, ותשלח אותו תיכף אלי כנ"ל.

גם נצרך לי רשימת הספרים שלי, והנני חושב שתסיר הטאוולען מהביכעל ותשלח אותו בקאנווערטין שנים או שלושה, וזאת תוכל לעשות בהמשך איזה ימים אבל הקאטאלאג תראה לשלוח תיכף.

אם יש איזה חדשות בעיר אבקש להודיעני. תודיעני אם מתקבל מעות לחברה, ואם לא יש דוחק בההוצאה. גם אם נעשה סדר בלימוד הבחורים הן בנגלה והן בנסתר ואם המה עוסקים בטוב.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

באה"ר הנני פב"ש ידי"נ הרה"ח המפורסם כו' מוהרשב"צ שי'. בקשתי להודיעני משלומו ומכל הנעשה אתו לטוב, ואיך הוא הלימוד עם הבחורים אם מקבלים בטוב במוחם ולבם. גם איך הוא הלימוד של ש"ב הבחור רי"נ שי'.

והנני ידידו עוז

הנ"ל

תרעח

ב"ה יום ה' ה' טבת תרס"א לפ"ק
וואריסהאפען

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי' נכדתי היקרה תי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבכם מיום ד"ז כסלו והמכ' זאקאזנאי וב' מכ' גלוים קבלנו

לחברה: לחברת תומכי תמימים.
מוהרשב"צ: מוה"ר שמואל בצלאל שפטיל, שנתקבל למשפיע בישיבה, כנ"ל אגרת תר"ס.
ש"ב הבחור רי"נ: ר' ישראל נח, הנ"ל באגרת תרעג, ובהנסמן בהערות שם.

תרעח

זאקאזנאי: דואר רשום.

לגודל קו״ר אשר נודענו משלומכם הטוב. ולפה״נ נאבדו מכתבים שלכם והסיבה היא מפני שאתה שולח ע״י הבע״ג והמה אינם נאמנים בשליחותם. ולזאת על להבא תשלח ע״י הפאצט ותשלח המכ׳ בזמנו ובמועדו בכדי שילך למחרתו. המכ׳ הזאקאזנאי ששלחת אותו ליל ג׳ השייך ליום ד׳ יש עליו חותם הפאצט דליובא׳ מן 8 ציסלא דהיינו יום ועש״ק, ויצא מליובא׳ ביום ש״ק, והנני שולח הקאנווערט מוסג״פ ואם יש אצלך ראספיסקע וניכר בה יום השילוח תוכל לשלוח הראספיסקע עם הקאנווערט לאָקרוך ויקבל וויגאוואר עבור זה, ולכה״פ כשתתבע מהנאטשאל׳ למה עשה כן יועיל ג״כ על להבא.

מאתנו אין כל חדש, אני מקבל הקוהר תמידין כסדרן ואני מטייל בכ״י זמן נכון והשי״ת יעזור וישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

אבקש אתכם לכתוב לנו בכ״ע משלומכם הטוב ומשלום בתכם נכדתי תי׳. המכ׳ שכתבתי ל[ה] בטח קבלה ומס׳ יהי׳ תשובה מאתה. השי״ת יאריך ימי׳ ושנותי׳ בטוב ובנעימים ותהי׳ אשה יראת ה׳ באמת כפי רצון אבותינו הק׳ זצוקללה״ה נ״ע זיע״א.

...תודיעני אם מתקבל מעות לת״ת ואם יש בריווח על ההצטרכות.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

במכ׳ העבר כתבתי לכם בדבר פירט – היא פיורדא – בטח נתקבל.

פ״ש ידידיי הר׳ המופל׳ ומפורסם ווח״ס י״א מו״ה יהודא ליב בודנעויץ שי׳ ומו״ה זאב וואלף לעויטין שי׳.

כעת קבלנו מכתבך מיום ועש״ק ה׳ דחנוכה ויצא מליוב׳ באותו היום.

ציסלא: תאריך.
ראספיסקע: קבלה.
אקרוך: בית הדואר הפלכי.
וויגאוואר: נזיפה.
נאטשאל׳: מנהל הדואר.
כתבתי . . פירט: לעיל תרעז.
פ״ש . . בודנעויץ . . לעויטין: משגיחים בישיבה.

תרעט

[שלהי כסלו – תחלת טבת תרס"א]

בני שי'. עפ"ע בא ידידינו הרא"ב עם ש"ב ר' ר"ל מווארשא לליובאוויי ... תזהר לשמור הזמן שלא לבטל מהלימוד ואם כי הדיבור לפעמים טוב, אמנם לא המדרש עיקר אלא המעשה ובפרט הדיבור אודות המדרש הוא טוב רק לפרקים ולא לבטל ח"ו המדרש עי"ז. וכידוע המעשה ע"ז מרב אחד.

ותודיעני מהו לימודך כעת בנגלה וזמן הלימוד, ואם אתה לומד עם הבחור שמרי', ומה אתה לומד בדא"ח. גם תודיעני אי' הקוואטיר של הרא"ב ורי"ל ואם המה לומדים. גם אם הבחור זלמן בעזפאלאוו עודינו בליובא' או נסע לביתו.

מה נעשה עם בן ידידינו רש"ח שו"ב.

תרפ

ב"ה יום ג' עשרה בטבת יהפך ליום שמחה וששון תרס"א לפ"ק . וואעריסהאפען

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי' נכדתי היקרה תי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבכם מיום ג' קבלנו לגודל קו"ר ות"ל אשר קבלתם מכתבינו ... ואבקש אתכם על להבא לכתוב לנו בכ"ע תמידין כסדרן מכתבים

תרעט

עפ"ע: על פי ערך.

הרא"ב: הי"ר אברהם דובער לוין מאיליא.

ר"ל: ר' יהודה ליב מאנעסזאן, שאביו הי"ר מנחם מאניש לקחו ללמוד עם בנו.

לליובאוויי: לשהות בסמיכות לישיבה תומכי תמימים משך זמן בדיבוק חברים טובים. ראה גם לקמן אגרות תרצ, תרצה.

הבחור שמרי': לויטין, בן המשגיח הי"ר זאב וואלף.

הקוואטיר: האכסני.

זלמן בעזפאלאוו . . לביתו: ע"פ האמור לקמן אגרת תרפח, אפשר היתה הנסיעה ע"מ להתייצב לצבא.

בן ידידינו רש"ח שו"ב: בנו של הי"ר שלמה חיים קיטאין שו"ב בליובאוויטש.

משלומכם הטוב ומשלו׳ בתכם נכדתי תי׳ הכל בפרטיות באר היטיב לענג נפשינו.

קבלנו מכ׳ מאחותי ד׳ חי׳ מושקא תי׳ וכותבת שראתה אותך בני שי׳ בויטעפסק. תודיעני מה הי׳ דבר נסיעתך לויטעפסק וכמה התמהמת שמה ומה פעלת.

בדבר הנוגע לת״ת הי׳ צריכים לעורר בהעיירות, כי בלעדי זאת יוכל להיות מה שיתוסף מנדבת יחידים יחסר מנדבת העיירות, ומחמת טרדת ההתפעלות במעשי ידי היחידים מניחים את נדבת העיירות מלעורר, וזה לא נכון כלל וכלל, כי מנדבת רבים (ריבוי פרטים אחדים) מתאסף סך נכון וכמארז״ל פרוטה פרוטה מצטרפת לחשבון גדול כו׳. ולזאת יכתוב ידידינו הרי״ל בודנעויץ מכתבים לכל האגענטין לעוררם בדברים נמרצים לפעולת החברה ואתה תחתום עליהם, ובזה יתחזקו ידיהם לפעול לטוב בעזה״י.

נצרך לי שני העתקת מהמכ׳ להיק״א כת״י שלך, ותראה להעתיק אותם בהקדם ולשלוח אלי.

מידידינו הר״ר אביגדור חייקין כפה״נ לא נתקבלו עוד העתקות כי בודאי היית שולחם אלי. אם כי ממכתבו הי׳ ניכר שישלח עוד העתקות. ואכתוב לו אי״ה מפה.

בקרב צריכים להכניס גילדע, וכאשר מגיע לי מת״ת שבעים רו״כ, תשלח אותם לארשע אל הגילדע – רמ״ב יש לו דאוויער׳ ממני ויכול להכניס הגילדע.

תרפ

ד׳: דודתך.

בויטעפסק: ראה גם אגרת שלאח״ז. בתולדות התמימים (הנ״ל בהערות לאגרת תקפה) מסופר שמחלת הטיף ר״ל עברה בליובאוויטש ונגעה בששה מהתלמידים. לצורך זה נקרא פעמים אחדות רופא מומחה לעיר ויטבסק. בס״ה עלתה מחלתם לישיבה בסך 300 רו״כ. מחמת זה ועוד גברה ההוצאה על ההכנסה במשך חדשים אלו.

בדבר הנוגע לת״ת: עודף ההוצאה על ההכנסה בישיבת תומכי תמימים.

נצרך . . מהמכ׳ ליק״א: הנ״ל ח״א קב. וראה גם לעיל ח״א אגרת קט.

הר״ר אביגדור חייקין: שהעתיק ותירגם האגרת הנ״ל לצרפתית ואנגלית. ראה לעיל אגרת תרס״.

גילדע: תשלום הרשיון להכנס לאגודת הסוחרים.

מגיע לי מח״ת: ראה גם אגרת שלפנ״ז.

רמ״ב: ר׳ משה ברוך, הנ״ל אגרת תרד.

דאוויער׳: הרשאה.

מריגא בטח קבלת הסך שני מאות ר'.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

הנני מסג"פ בלאנק עם חת"י ותוכל לשלוח לארשא גם שלא ע"י רמ"ב. אפשר הבחור חיים בער בליובא' יכניס הוא הגילדע וירויח. הפראשעני' בטח תתן לכתוב לפניך.

תרפא

[אחר עשרה בטבת תרס"א]

כשנסעת לויט' על מי הנחת שמירת הכתבים. הקאסטונס בטח העמדת בהזאל הקטן.

כבר כתבתי לך שהסך שני מאות ר' מריגא שייכים להוצאה.

תרפא*

[חורף תרס"א]

בני שי'

בטח העמדת את הכ"ק בהזאל הקטן ומס' לא שכחת על התיבה

מריגא . . שני מאות ר': ראה אגרת שלאח"ז.
הבחור חיים בער: לרמן, בן עושה הבתים לתפילין שבליובאוויטש.
הפראשעני': הבקשה.

תרפא

מהתוכן נראה שנכתבה לאחר ובסמיכות לאגרת שלפנ"ז.
כשנסעת לויט': ראה אגרת שלפנ"ז.
שמירת הכתבים: ראה לעיל ח"א סוף אגרת קט. לקמן תרפא'. תשלז. תשסה.
כבר כתבתי לך: לעיל אגרת שלפנ"ז.

תרפא*

מהכתב נראה שנכתבה אל כ"ק בנו בשנת תרס"א לערך. ע"פ התוכן נראה ששייכת לאגרת שלפנ"ז.

קטנה עם הכ״ק בלתי מכורכים להעמידה ג״כ בהזאל, ותודיעני זה, ואי׳ מקום מושבך כל היום, ואם עשיתם השפאלניע שלכם בהחדר שאצל הזאל, ואם ידידינו ר״ן שי׳ לן בהחדרים ומי עוד מהבחורים יחיו כו׳. הכל תודיעני בפרטיות.

תודיעני אם מסיקים הזאל הגדול שלי ואם עושים איזה פעולות אל הסיראסט.

תרפב

ב״ה יום ד׳ י״א טבת שנת תרס״א לפ״ק

כבוד הרה״ג המפורסם בתורתו וצדקתו פאר הדור יראת ד׳ אוצרו כש״ת מוהר״ר נפתלי ד״ר עהרמאן אב״ד דק״ק באדען במדינת שווייץ נרו יאיר ויזרח

אחרי אמירת שלו׳ למר ולתורתו.

המעשים אשר לא יעשו אשר הקצונים שבנו עושים בילדי אחינו יושבי מדינתינו, אשר כבר דברתי לפני הראשים שבהם והוכחתי לפניהם הסכנה האיומה הנשקפת בפעולתיהם אל עצם ועקרי הדת והיהדות, והמה לא ישמעו בקול דברי ועושים זר מעשיהם כמקודם, כ״ז אלצוני לצאת מגדר וסיג השתיקה ולהודיע צערינו ברבים, ולקרוא לעזרה עזרת ה׳ בגבורים, המה גבורי עמינו הרבנים הצדיקים אשר דבר היהדות נוגע ללבם ונפשם, ודואגים בעדה להטיבה ולהחזיקה, והמה גבורי כח להושיע לנו, ולהציל את ילדי אחינו ועמם את היהדות כולה מפיות האריות הטורפות ר״ל.

כאשר זה איזה שנים הקצונים שבנו נתנו לבם ונפשם לייסד בתי ספר לנערים בני ז׳ וח׳ שנים ללמדם שפת המדינה ויתר הדברים כמו

שפאלניע: חדר שינה, בסמיכות למקום הכתבים, ליתר שמירה מגניבה בלילה.
ר״ן: ר׳ נחמן מאריאשין, נאמן בית רבנו.

תרפב

כבוד . . עהרמאן: ראה לקמן אגרת תרפו, שאגרות דומות נכתבו להר״ר ד״ר מרדכי הלוי הורוויץ להרב ד״ר מיכאל כהן ולהג׳ ר״ש שטרויס ועוד.
ממה שנשאר המקור בארכיון רבנו נראה שנשלח טופס אחר בסגנון מתוקן יותר.
דברתי לפני הראשים שבהם: ראה לעיל ח״א אגרות עב־ג. לעיל תרס״.
זה איזה שנים: ראה לקמן אגרת תתיג, ובהנסמן בהערות שם.

דה"י אשר מחבריהם היו כופרים גמורים וכדומה, ומייגעים את מוחם בזה כחצי היום, ועושים זה אצלם לעיקר, ולמודי הקדש נעשה אצלם כטפל לגמרי. ועוד זאת זמן הלימוד בבתי הספר הוא בבקר אור באופן שאין להנער זמן להתפלל כי צריך למהר לבוא אל בית הספר, ומי יאמר לילך לביהכנ"ס לאמר ברכו וקדושה ולענות אמן. אשר ידוע ומובן הוא אשר עיקר ההשרשה היא בהיותו נער, וכמ"ש חנוך לנער ע"פ דרכו, אשר אז צריכים להשריש בו שרשי האמונה והיהדות וחיובו לאלקה, להתפלל ולאמר ברכו וקדושה ולענות אמן, להודיעו ולהרגילו בהאסור והמותר, ובכח זה ילך בדרך הטוב והישר כה"י וגם כי יזקין לא יסור ממנו. וההיפך מזה כאשר הנער מתרגל מנעוריו לבזות ולבטל את התפלה, וכל דבר שבקדושה מוזר ומרוחק ממנו. וזה לעומת זה מפטמים אותו בחלב טמא המטמטם מוחו ולבו, ועושים בו החשק והתשוקה ללמודיות חיצוניות אשר היצה"ר מתאווה אליהם ומחמדתן, והנער בשכלו הנערי יוצא עי"ז מחובותיו הדתיים ונחשב בעינו אשר חיובים הדתיים לא עליו המה, ואינו מחויב בהם, **כאשר אנו רואים זאת בעינינו בחוש ממש.**

ובפרט שהמורים ע"פ הרוב רובם ככולם המה כופרים גמורים עוברים על מצוותי' של תורה בגלוי, ומחללים כל דבר הקדש לישראל, והמה משרישים בהילדים ארס הכפירה ר"ל, והילדים מתחנכים כפי תכונת נפש מחנכיהם. ומה יהי' גורל הילדים האלו, הלא המה יוצאים מתחת היהדות והדת לגמרי, ונעשים הפכיים ומנגדים לגמרי. וכ"ז נעשה בהם שלא ברצונם ובחירתם, כ"א ע"י החנוך הרע וההשרשה הרעה שעושים בהם מחנכיהם, והמה כתנוקות שנשבו בין העכו"ם, וכשיגדלו יהיו כגוים גמורים ר"ל, וח"ו לא יהי' להם חלק באלקי ישראל, הל"ת. וח"ו סכנה גדולה נשקפת על היהדות כולה בדור הבא ע"י פעולת ומעשים האלו כמובן הדבר היטיב.

ואם כי יש מקומות בשארי מדינות אשר למודי החול בנערים אין מפריע להם כ"כ ללמודי קדש והשרשת הדת, וזה וזה נתקיים בידם. אמנם במדינתינו אינו כן, ויש הרבה סיבות גדולות לזה המבדילים מדינתינו משארי המדינות, כאשר יבאר פרטי הדברים בזה לפני כת"ר, ידי"נ הר' הנכבד ומרומם יא"ב מוהר"א פערזאן נ"י אשר התנדב לנסיעת מצוה זו לעורר את גדולי עמינו החרידים לדבר ה' לצאת לישע אחינו. ועל מי החובה הזאת מוטלת אם לא על הרבנים הגדולים, אשר

מוהר"א פערזאן . . לנסיעת מצוה זו: כדלעיל אגרות תרסו־ט.

עליהם לדאוג בעד קיום הדת ולתת את נפשם על זה. והשי״ת יעמוד לימין צדקם ויהי׳ בעזרתם.

גם הבתי למוד למלאכה שמייסדים, המה רק תחת מסווה השם הזה, ובאמיתיות המה כמו בתי ספר הנ״ל בלי שום חילוק, כי העיקר בהם הלמודיות (ובפרט שמקבלים בהם נערים בני ז׳ וח׳ שנים שאינם ראוים למלאכה כלל, ומזה ניכר כוונת ההתייסדות הזאת), וההשגחה והחינוך (גם בהגדולים בשנים יותר כמו בני י״ב וי״ג) הוא ליסוד ועיקר בהם. והכל ע״י המורים כנ״ל, ומתחנכים לרעה כמו בבתי ספר הנ״ל בלי שום הפרש ביניהם כלל וכלל.

וכאשר כל הדברים האלה הקצונים עושים בכח הונו של הבראן הירש (כי בלעדו אין בכחם לייסד בתי ספר הרבה בכל המקומות) אשר הטו את חברי הוועד לחפצם לייסד בתי ספר, ובכח הון הגדול הזה יכולים ח״ו להחריב את העולם, לייסד בתי ספר בכל מקומות מושבות היהודים. אשר זה כל מעשיהם בפועל לייסד בתי ספר במקומות שהיהדות עוד בתקפה ומתנהגים ע״פ הדרך הישנה, המחנכים את ילדיהם בדרך התורה והמצוה (וגם לומדים אותם את שפת המדינה ויתר הדברים הנחוצים, אבל רק כשעה או יותר באופן שלא יפריעם מלמודי הקדש, וע״י מורים שהמה בוחרים להם, והלימוד הוא ע״פ השגחת האבות), ובמקומות ההמה נותנים את עיניהם, ושמה מייסדים בתי ספר לנערים להסירם ולהעבירם מדרך ה׳ דרך התורה ומצות ר״ל.

ובזה נתייעצנו לשלוח מכתבים להיק״א לבאר להם איך אשר טובתם הזאת היא טובה הבלתי נדרשת מהם, ולהיפך טובתם זו מביאה רעה גדולה גם במצב הגשמי, וכ״ש במצב הרוחני, ומבקשים אנו מהוועד אשר כל ישעם וחפצם יהי׳ בהטבת מצב החומרי הדרוש מאד במדינתינו, ובענינים הרוחניים לא יתערבו, וכאשר יראה כת״ר במכתבי להיק״א.

אמנם האנשים האלו אנשי הוועד דפאריז אינם ידועים לנו, וכמו״כ אין אנו ידועים להם. ובכלל ודאי אין דעותינו מתאימות, כי בטח רצו[נ]ם יותר בלמודיות, ולא אכפת להם כ״כ בחופש הדת. אך אם היו יודעים אמיתת מצב הדברים במדינתינו שנוגע הדבר לעצם נקודת היהדות, ופעולתם זאת ה״ה מביאים את הנערים לידי כפירה ממש

בכח הונו של הבראן הירש: היא חברת יק״א שהקים. ראה בזה לעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.
מכתבי להיק״א: דלעיל ח״א קב.

ר"ל, ודאי היו מסלקים ידיהם מזה, ובאשר כל שארית פליטת נקודת יהדותינו בידי הועד עתה, עלינו לחגור שארית כוחינו לפעול על הוועד שימשכו ידיהם מבתי הספר לגמרי, ובהטוב שבידם ייטיבו לאחינו במצבם החומרי לבד.

לבי נכון ובטוח אשר כתה"ר יתעורר לדבר הגדול הזה. אמנם באשר מצב תכונת נפשות אחינו יושבי מדינתינו אינם ידועים לכתה"ר, ולא יוכל לשער עד היכן הדברים מגיעים, לזאת הארכתי במקצת לבאר לכתה"ר בקצרה אמיתית הדבר איך שהוא. ואכפול הדבר אשר פעולת הוועד בהתייסדות הבתי ספר – הן בתי ספר ללמוד והן בתי ספר ללמוד מלאכה – נוגע לעצם נקודת היהדות ממש בדור הבא, ובכח ההרגש האלקי הנמצא בנו, כח האב אבינו שבשמים הניתן לו, הוא הניצוץ האלקי הצפון וטמון בפנימיות נפשינו, בכח הזה עלינו לעמוד על נפשינו, לשמור את היהדות – בית ה' אלקינו – לבל תהרס ח"ו.

ובזה הנני בא לפני הדר"ג לבקשו לעשות בזה ככל מה שיש בידו לעשות, כאשר מצב היהדות נוגע לפנימיות נקודת נפשו ולבבו הט', וידיו רב לו בעזה"י לפעול על חברי הוועד והסמוכים להם, ופועל ידיו ירצה ד', ומאתו נבקש כי יחוס על אלקותו ותורתו ועמו, ויחיש עזרתינו ופדות נפשינו.

והנני אוהב ליראי ה' וחושבי שמו ודו"ש כת"ר מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנעלה

שלום דובער

תרפג

ב"ה אור יום ה' י"ט טבת תרס"א לפ"ק
וואעריסהאפען

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי' נכדתי היקרה תי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבכם מיום ג' י' טבת, כן המכתבים גלוים מיום ד' וממוצש"ק קבלנו לגודל קו"ר אשר נודענו משלומכם הטוב, וכן אבקש אתכם על להבא לענגינו בכ"ע במכתבכם מהודעת שלומכם ומכל הנעשה אתכם לטוב.

רצוני הי׳ לידע מי היו הממציאים המשחק הרע, בטח המורים מהאוצילסצע והמורה־רעה של אסנת הלומד עם תלמידיו בלה״ק (כאשר התפאר לפני השוטה הנ״ל). המעט להם שמבטלים את הנערים מתפלה ומלימוד כמה שעות היותר טובים ביום, עוד ילעיגו על הלימוד כולה שהנער לא ירצה כלל לילך לחדר אל המלמד המצוייר בהמשחק. וידוע הוא שזה שמלעיגים הוא כבד מאד והוא בכלל נגדוהו כו׳, ומה יש לתבוע מהילדים שיעמדו בנסיונות כאלה, ורק אותן שהביאו את הרעים והחטאים האלה המה חייבים בכ״ז והמה עתידים ליתן את הדין ע״ז – ה״י –. בטח יבוא אסנת על חגאות לביתו ויתענג על הגידולים שגידל. וזהו המא׳ הידוע אשר שוטה גרוע מרשע, והוא בשטותו עשה מעשים נוראים כאלה. והשי״ת ירחם על שארית פליטת אחינו וישמרם מכל צרה וצוקה, ולא ישלוט בהם עה״ר וש״ר ופ״ר, ויעלו מעלה מעלה בדרך ה׳ דרך התורה ומצות תכה״י.

יום ד׳ העבר הייתי אצל הדאק׳ . . . הוא אומר בכל עוז שהקוהר יהי׳ לי לתועלת בעזה״י, אמנם דרוש זמן נכון. והשי״ת יעזור וישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

ח״ד הר״י ברלין שי׳ וזוג׳ ב״ד תי׳ נסעו מפה יום ב׳ העבר לוויען ומשם לביתם יצליח השי״ת דרכם.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

פ״ש ש״ב היקר והנעלה כו׳ מ׳ ישראל נח שי׳

הרבה נהניתי ממש״כ לי בני שי׳ אודותיך, ואתה חזק ואמץ בלימוד

תרפג

אוצילסצע: בית הספר שיסדו ה״חברה מפיצי השכלה״ בליובאוויטש בשנת תרנ״ט, בדלעיל אגרת תרכ, ובהנסמן בהערות שם.

נגדוהו: אלמלי נגדוהו לחנני׳ מישאל ועזרי׳ פלחו לצלמא (כתובות לג, ב).

עה״ר וש״ר ופ״ר: עין הרע ושכן רע ופגע רע.

מ׳ ישראל נח: הנ״ל אגרת תרעג, ובהנסמן בהערות שם.

התורה בלימוד הנגלה וגם בלימוד דא"ח, ויהיו הדברים חיים אצלך להחיות נפשך ורוחך לעבדו ית' באמת ובלב שלם בלתי מוטעה בשום דבר להיות סו"מ וע"ט בלב שלם ונפש חפיצה, ואבותיך ואנחנו נקבל מאתך רוב נחת תכה"י, ותודיעני משלומך ושלום למודך ויהי' לי לענג.

ותקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשך וש"ב דו"ש וחפץ בטובך והצלחתך תכה"י

שד"ב

תרפג*

[חורף תרס"א]

הסך תשעים רו"כ שנתקבל תקח על ההוצאה.

תודיעני אם מתקבל מעות על ת"ת. אם הי' תשובה מאנשי ההערכה, אם שלחת מעות לקובליץ.

תודיעני אם דברת עם הבחור הירש מדאניל‌אוויץ.

אם לומד ש"ב ישראל נח שי' בטוב כמקודם.

תרפג*

ע"פ הכתב והתוכן נראה שנכתבה אל כ"ק בנו בחורף תרס"א. ושייכת לסוף האגרת שלפנ"ז.
לקובליץ: למחלקת תומכי תמימים הלומדת שם. מחלקה זו נפתחה שם בקיץ תר"ס, לאחר שנשרפה המחלקה בוזמבין, והתקיימה עד תחלת קיץ תרס"א. ראה לקמן אגרות תשג. תשל. תשלב.
ש"ב ישראל נח: ראה אגרת שלפנ"ז.

תרפד

ב״ה ד׳ טבת תרס״א לפ״ק
וואריסהאפען

כבוד ידי״נ מוהר״א שו״ב שי׳

מכתבו נכון הגיעני, וגודל ת״ח לכ׳ שמודיעני פרטי הדברי׳ אף במקצת.

ע״פ הטע״ג שקבלתי בחודש מ״ח מידידינו הריע״מ שי׳ לשלוח הצוואה (שכתב בוויען) לידידינו ר״י צערטקאוו למסור לכבודו, עשיתי כן, ובטח הצוואה נמצא אצל כ׳. אצלי לא הנחתי העתקה, כי לא רציתי ליתן אותה למעתיק. לקבל הפאליש של הסטראחאווקע מהפקדון, יכולים להַרשות לידידינו ר׳ ישראל טשערקאוו, כי בטוח אני בו שלא יעשה שום עול ח״ו, ולא יהי׳ בזה שום גרעון ברצון המצווה ע״ה. ובטח יראו וישתדלו גם ב״ב יחיו למלאות רצונו כפה״נ מכתָבו מה הוא רצונו, ובזה יתנו מנוחה לנפשו בעלמא דקשוט ותנצב״ה כו׳. ולהם יהי׳ לצדקה ויתברכו ויתנחמו מה׳ אלקינו בכל מילי דמיטיב מנפש ועד בשר כו׳ והוא יגדור פרצותיהם ופרצות כל עמב״י ויבולע המות לנצח ומחה ה׳ אלקי׳ דמעה מעל כל פנים, אכי״ר.

בדבר ידי״נ ומחו׳ הרמ״ש שי׳, אינני נחפז לכתוב ובעניינים אלו בפרט, על השערות ודברים סתומים, כאשר ידרוש כבודו מאתי. והשי״ת יעזור לכל אחב״י בגוף ונפש כו׳.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תרפד

מוהר״א: מו״ה אשר גראסמאן. אגרות נוספות אליו — לעיל תקסה, ובהנסמן בהערות שם.
הריע״מ: הי״ר יעקב מרדכי בעופאלאוו.
הצוואה: האגרת נעתקה בזה, ללמוד ממנה אחת מפרטי התעסקות רבנו, שהיו מפקידים בידו צוואה בתור נאמן וכו׳. וראה גם לקמן אגרות תשנב. תשסב.
שכתב בוויען: הריז״ל, דלקמן אגרת תשסב.
ר״י צערטקאוו: מחרסון, דלעיל ח״א פו. לקמן שם.
הפאליש של הסטראחאווקע: ביטוח.
בדבר ידי״נ ומחו׳ הרמ״ש: הי״ר מאיר שלמה ינובסקי. בהמשך לזה ראה לעיל ח״א אגרת קו.

תרפה

ב"ה מוצש"ק ד"ב טבת תרס"א לפ"ק
וואעריסהאפען

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו'. מו"ה ישעי' שי'

ברוך בואכם לשלו'. שני מכתביו מויען קבלתי לגודל קו"ר, ות"ל אשר הפראפ' האבען בארוהיגט שאין נצרך כעת אפיראציע ויכול להיות שלא יוצרך כלל. והשי"ת יעזור לו וישלח לו רפו"ש בקרב שלא יוצרך לעשות אפיראציע, ויהי' בריא אולם.

משלומינו ת"ל, הקוהר הולכת כסדרה . . . והשי"ת יעזור וישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו'.

בקשתי להודיעני משלומו ואיך הי' להם הנסיעה, אם התראה בווארשע עם ידידינו ר' שמואל זארעצקין, אם נתקבל הקטאלאג בשלימות.

ביום ועש"ק שלחתי עוד קונט' מההשלמה, ואי"ה אשלח גם המותר. גם בקשתי להודיעני אם כתב לגיסי הרמ"ל שי' כאשר הבטיח לי. גם יאמר נא כי' לידידינו הר"י הורעוץ שישלח לויט' כאשר דברנו. בווארשא בטח התראה עם הר"ש בוחוויץ ומס' דברו אודות ענינים הכללים. ייטיב נא להודיעני מה דברו בזה.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תרפה

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
ברוך בואכם לשלו': מביקורו אצל רבנו בוואעריסהאפען, כדלעיל אגרות תרעז. תרפג.
התראה . . זארעצקין: ראה לעיל ח"א אגרת קד. לעיל תרעז. לקמן תרפז. תרצא־ב. תרצו. תשפב.
הרמ"ל: גינזבורג.
הר"ש בוחוויץ . . הכללים: ראה לקמן אגרת תשעה.

תרפו

ב"ה יום א' ד"ב טבת תרס"א לפ"ק
וואעריסהאפען

כבוד ידי"נ הרב המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה אליעזר משה שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתב כבודו מיום ה' ויצא נשלח אלי מביתי. אחרתי תשובתי עד כה, מפני שהייתי טרוד קצת בענינים השייכים להיק"א כאשר אבאר. גם הנני מוזהר מאד מהדאק' דפה שלא להתעסק הרבה כ"א להיות במנוחה, והנני משתדל לקיים מה שבאפשרי.

ראשית דבר אברך את כ' בברכת מז"ט בעד גאולת בנו יחי', ויתן ה' שיהי' עבד ה' לעולם וכבודו יקבל עונג ונחת מכל צאצאיו ויהי' אך טוב לישראל תכה"י.

בדבר נסיעתי הוחלט עוד בהיותם יחד במחנינו שאסע לחו"ל. אח"כ הושבתי ג' אנשים את ידידינו הרמ"מ מא"ז ואחי הרמ"מ שי' וידידינו רמ"מ טשערנין להתיישב לאיזה מקום לנסוע, והחליטו שאסע לפה וואעריסהאפען . . . וביום ג' לחודש כסליו נסעתי לפה עם זוג' תי', וביו"ד לחודש הנ"ל התחלתי הקוהר . . . הדאק' אומר בכל תוקף שיהי' לי אי"ה תועלת מהקוהר, אמנם דרוש זמן נכון יותר ממה שחשבנו קודם. לע"ע אינני מרגיש תועלת, אך הוא אומר שיבוא אי"ה במשך הזמן. והשי"ת ישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו'.

בדבר הנוגע להיק"א, כאשר החלטנו אז שישתדל בזה ידידינו הרא"פ שי' כתבתי איליו אז ובקשתיו שיבוא לליובא' ובא על ש"ק פ'

תרפו

במפתח כ"ק אדמו"ר שליט"א (הנ"ל בהערות לאגרת תקפט): סדר הקוהר. ע"ד יק"א.
מו"ה אליעזר משה: מאדייעווסקי. אגרות נוספות אליו — לעיל תקסו, ובהנסמן בהערות שם.
ענינים השייכים להיק"א: דלעיל אגרת תרלה. ובהנסמן בהערות שם.
גאולת בנו: כנראה — מעבודת הצבא, לכן מאחל לו להיות עבד ה' (ולא עבד לעבדים). ראה גם לקמן אגרת תרפח.
הושבתי ג' אנשים: כנ"ל אגרת תרסז.
הרא"פ: ה"ר אברהם אבלי פערסאן, כנ"ל אגרת תרסג, ובהנסמן בהערות שם.

חיי ונסע אתי יחד מלובא׳ ביום א׳ פ׳ ויצא. במשך השבוע הזאת עשינו המכתבי׳ להרבנים דמדינתינו וגם לאיזה מהרבנים דחו״ל. בין כה קבלתי מריל״פ העתק מכתב הרח״ס להיק״א, והוא נכתב שלא בטוב, שאין בו טענות מספיקות כלל, ויש בו דברים בוטים מאד נגד חברי הוועד (העתקה אינו נמצא אצלי כעת).

ראשית נסיעת ידידינו הרא״פ שי׳ הי׳ לוילנא, וגם בעיני הרח״ע לא נראה מכתב הרח״ס. מכ׳ הרח״ע להיק״א כתב לי הרא״פ שנכתב בטוב, ואני לא ראיתיו. הרח״ע נתן לו איזה מכתבי׳ להרבנים דחו״ל ויתר המכתבי׳ שלח לו אח״כ לקע״ב.

משם נסע לבריסק ובתחלה התראה עם הריע״ז ליפשיץ וגם הוא הסכים שהמכ׳ לא בטוב. אמנם הרח״ס לא הסכים ע״ז כלל ובשו״א לא רצה לכתוב באופן אחר אם לא שהראח״מ יכתוב לו כן, ונתן לו מכתבי׳ לאיזה רבנים. אמנם עיקר יגיעתו הי׳ בלאדז וישב שם יותר מב׳ שבועות עד שנתן לו מכתב להיק״א ולר״צ הילדעסהיימער מו״ל מכ״ע היודישע פרעסע, ומפני המשכת ריבוי הזמן לא בקש מאתו שיכתוב להרח״ס אודות מכתבו להיק״א, ויתר המכתבי׳ הבטיח לו לשלוח לקע״ב ועדיין לא שלח אליו גם לאחר שכתב אליו טע״ג ארוכה, כי טרדתו היא למעלה ראש וגם חלישותו גרמה לו בזה.

הרא״פ שי׳ בא לביתו מנסיעתו זאת ערך שבוע בחודש זה, ולפי מכתבו נסע תמול לילה לברלין, וכתב להרא״ח שישלח לו המכתבי׳ לפפד״מ. בין כה שלחתי אליו עוד מכתבי׳ להר׳ דחו״ל להד״ר הורעויץ בפפד״מ להד״ר כהן בפולד״א וד״ר עהרמאן בבאדען שוייץ ולהג׳ ר״ש שטרויס בקרלסרוהע. במכתבי׳ האלה בארתי ביותר איך שנוגע הדבר לעניני הדת והיהדות שאינו מבואר כ״כ במכתבי להיק״א. ועוד צריך

מריל״פ: מר׳ יעקב לפשיץ מקאוונא.
הרח״ס: הי״ר חיים סולובייצ׳יק.
הרח״ע: הי״ר חיים עוזר גרדזנסקי.
הריע״ז ליפשיץ: הי״ר יעקב זלמן ליפשיץ מבריסק.
שהראח״מ: שה״ר אלי׳ חיים מייזל מלאדז.
ר״צ הילדעסהיימער: ר׳ צבי הירש.
להד״ר הורעויץ: הרב מרדכי הלוי.
להד״ר כהן: הרב מיכאל.
ד״ר עהרמאן: דלעיל תרפב.
ר״ש שטרויס: אוסקר שלמה, מפעילי היק״א.

אני לשלוח לו מכ׳ כזה להד״ר בראייער בפפד״מ שהוא מהמקורבים של ראטשיל׳.

מברלין יסע הרא״פ לפפד״מ קרלסרוהע האלבערשטאט פולדע באדען. כשיגמור נסיעתו זאת יבוא אי״ה לפה, ונשלח אי״ה המכתבים להיק״א ולהרצה״כ ודאק׳ קליין ולהר׳ אדלער, והרא״פ יסע אי״ה לפאריז להשתדל ע״י הדאק׳ קליין ובעצמו כפי שיהי׳ יכולתו בעזה״י. והשי״ת יתן בלב חברי הוועד שישמעו בקול עתירתינו ובקשתינו, ויחוש עזרתינו ופדות נפשינו.

בדבר ענינים הכללי׳, לע״ע לא נעשה דבר. ידידינו הרמ״מ שי׳ לא מצא עדיין עת ולא עוז בנפשו לעשות בזה איזה דבר לפועל, וכבר כתבתי לו הרבה אודות זה ועוררתיו איך שנחוץ מאד להיות אצל הכובס אשר הוא בודאי חושב מה שאינו באים אליו, וגם מן הנמנע הוא שבזמן הבא בקרב אחרי ימי אידם לא יעשה דבר בענינינו. אם כי אפשר ע״ע לא נעשה דבר מפני הטרדה במח׳ המ׳ – ל״ע, אבל אחרי ימי אידם קרוב הדבר שיהי׳ עסק בזה ונחוץ מאד להתראות אתו. אבל אינני יודע אם במצב כזה יבוא הדבר לידי פועל.

גם בלשכת שההש״כ הי׳ צריכים לידע מה נעשה בענינינו . . ומה יהי׳ מזה לא אדע. והרבה עגמ״נ אני מקבל מזה. אך מה אוכל לעשות. ונראה אי״ה מה יהי׳ במשך עוד איזה שבועות. והשי״ת יעמוד לימין צדקינו ויהי׳ בעזרתינו בכל פרט ופרט.

להד״ר בראייער: הרב שלמה זלמן.

ראטשיל׳: הברון אדמון ג׳מס, פטרונם של המושבות בא״י. בשנה שלפנינו העביר את הנהלתן לידי יק״א והמשיך לתרום ליק״א: כך שעל ידו יש תקוה להשפיע על ועד יק״א.

הרצה״כ: ה״ר צדוק הכהן, הרב הראשי לצרפת ומראשי היק״א.

דאק׳ קליין: דלעיל אגרת תרסז.

הר׳ אדלער: נפתלי, הרב הראשי לאנגליי׳.

ענינים הכללי׳: הנ״ל אגרות תקפט. תרלה, ובהערות שם.

הרמ״מ: ה״ר מנחם מאניש מאנעסזאן.

כתבתי לו הרבה: ראה לעיל אגרת תרמא, ובהנסמן בהערות שם.

הכובס: דלעיל אגרת תרמז, ובהנסמן בהערות שם.

אחרי ימי אידם: אחרי תחלת השנה החדשה למנינם.

במח׳ המ׳: במחשבת המלחמה (?).

בלשכת שההש״כ: שר ההשכלה, והכוונה לנושא חיוב הצנזו למלמדים ולימוד רוסית בחדרים (דלעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם), שזה שייך ללשכת שר ההשכלה.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

אדרעס אלי:

Sch. B. Shneersohn
in Woerishoeen
bei Munchen Bayern
haus Köpfer

תרפז

ב"ה יום ה' ד"ו טבת תרס"א לפ"ק
וואריסהאפען

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

במוצש"ק העבר כתבתי לכ' בטח נתקבל. ועתה הנני לבקשו כאשר א"ל כ' שציווה להעתיק הקאטאלאג, לזאת ייטיב נא כ' לשלוח לי הקאטאלאג הנדפס בהקדם כי הוא נחוץ לי, ואולי יוכל להודיעני דבר אודות הספרים.

בפה בא החורף עוד הפעם והקור שורר בארץ ... אני מקבל הקוהר כסדרה והשי"ת ישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו'.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

אם ידוע לכ' מתי יסע לפ"ב ייטיב להודיעני.

תרפז

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
להעתיק הקאטאלאג: ראה לעיל אגרת תרפה, ובהנסמן בהערות שם.
יסע לפ"ב: ראה לקמן אגרת תרצא.

תרפח

ב"ה אור יום ג' ב' שבט תרס"א לפ"ק
וואריסהאפען

כבוד ידי"נ הרה"ח המפורסם נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה יעקב מרדכי שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבי כ' וכן הטע"ג נכון הגיעני (ולפלא שהחזירו לו הטע"ג ואני קבלתי אותה ביום ד' כסלו) וראשית דבר אברכו בברכת מז"ט בעד גאל' בנו שי' יתן השי"ת שיהי' עבד ה' תמיד כה"י ויהי' משועבד אליו בנפשו וגופו באמת לאמיתו, וישלח לו השי"ת רפו"ש בקרב ויחזק בריאותו שיהי' בריא אולם.

בדבר חתנו שי' . . . והשי"ת יתן לו פרנסה והצלחה בכל אשר יפנה.

בדבר בריאותי בחורף הזה הוגרע בריאותי הרבה ואני סובל יותר, וידידינו בהיותם במחנינו והכירו תוקף חלישותי דברו על לבי לנסוע לחו"ל, אשר באמת לא הי' סגי בלא"ה, וע"פ הסכם ג' אנשים ידידינו הרמ"מ מא"ז ואחי הרמ"מ וידידינו רמ"מ טשערנין נסעתי לפה וואריסאהפען.

את הקוהר בפה אני מקבל בטוב ת"ל, הדאק' דפה אומר בכל תוקף שבעזה"י אתרפא מהקוהר דפה, ואומרים עליו שאין מדרכו לגזם בענינים אלו ולהבטיח הבטחות שאינו משער כן באמת. וכן ראיתי בהיות פה ח"ד הר"י ברלין שי' עם זוגתו ב"ד תי' שהיו בברלין בדבר בריאותו ובאו לפה לבקר אותנו והיו פה ערך חודש, וזוג' קבלה במשך הזה הקוהר דפה, ואמר לה הדאק' שלא תתרפא מהקוהר דפה כ"א שתוקל לה, ולי אומר בכל פעם כנ"ל, אמנם אומר שדרוש זמן נכון עד וא"ו חדשים. הקוהר בפה עושים באופן טוב זיא גיפעלט מיר פאר גוט.

תרפח

מו"ה יעקב מרדכי: בעזפאלאוו. אגרות נוספות אליו — לעיל תקנא, ובהנסמן בהערות שם.
הטע"ג: ראה לעיל אגרת תרפד (ושם: שקבלתי בחודש מ"ח).
בעד גאל' בנו: כנראה — מעבודת הצבא. ראה לעיל אגרות תרעט. תרפו.
הסכם ג' אנשים: כנ"ל אגרת תרסז.

אני אינני מרגיש תועלת לע״ע, אמנם הדאק׳ אומר שיתראה אי״ה התועלת במשך הזמן.

והנה ח״ד הר״י ברלין שי׳ יהי׳ בקרב בפ״ב, ומסרתי לו איזה פרטים בזה ובקשתיו שיתיישבו אודותיי עם ידידינו הרמ״מ מא״ז שי׳ ושיהי׳ כבודו וידידינו הרש״ג שי׳ ויתיישבו יחד איך ומה שיהי׳ בזה. וכבר כתבתי לידידינו הרש״ג שי׳ אודות זה, ולכבודו לא הספיק לי הזמן לכתוב עד היום.

ועתה הנני מבקשו בזה שיכין לו דאווייער׳ מן 2 גילדע עם פריקאשעצניע, ולעת שיסע ידידינו הרש״ג שי׳ לפ״ב יסע כ׳ אתו עמו, ואם כי כבד לכ׳ להניח העיר על איזה זמן מ״מ לענין כזה אחשוב שלא יהי׳ זה למניעה. ח״ד הר״י ברלין יודיע להרש״ג מתי שיסע הוא, ובטח ידע כ׳ מהרש״ג שי׳ הזמן הקבוע בבירור, וכשיסע כ׳ לפ״ב אכתוב לו אי״ה לפ״ב ע״ש ידידינו הרמ״מ שי׳ איזה פרטים בזה, באשר לכ׳ ידוע כל אופן סבלותי, ה״י על להבא, ולזאת ייטיב כ׳ להודיעני באיזה ימים קודם נסיעתו ע״י טע״ג שמוכנים לנסוע אי״ה. והשי״ת יעזור וישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תרפט

ב״ה יום ג׳ ב׳ שבט תרס״א לפ״ק
וואעריסהאפען

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳ נכדתי היקרה תי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבכם מיום ועש״ק ומיום ב׳ קבלנו לגודל קו״ר ולשמחת לבבינו אשר נודענו משלומכם הטוב.

ובקשתיו שיתיישבו: אם להשאר בחו״ל עד הקיץ לצורך זה. ראה לקמן אגרות תרצא־ב. תרצו. תרחצ. תשא.

הרש״ג: הי״ר שמואל גוראר׳.

דאווייער׳ מן 2 גילדע: הרשאה של אחד בעל גילדי׳ שני׳ שיש לו הרשיון לגור בפטרבורג.

פריקאשעצניע: משרת.

הרבה נהניתי אשר ידידינו הרש״ז שי׳ שלח את הסך חמשה מאות, כי לבד מה שיש על ההוצ׳ ההכרחיות לצורך הלומדים, הנני נהנה מן הנחת העצמות שלו וקיום בכל מאדו. ומסופק הנני אם תפעול עליו שיתן דמי חודש כיתר אנ״ש, ומ״מ צריכים להתעסק בזה בכח הבטחון והתקווה אשר מעשה הצדקה הזאת תפעול עליו לטוב לרכך טבעו לפתוח לבו וידו להמפעל הגדול הזה. והשי״ת יהי׳ בעזרינו שנוכל להחזיק הענין הגדול הזה, ויושלם בהלומדים הכוונה האמיתית כפי רצון כ״ק אבותינו רבותינו הק׳ זצוקללה״ה נ״ע זיע״א.

לאילינא להג׳ רז״מ ליפשיץ ולהרי״מ חאווקין צריכים לכתוב, ותמצא אי״ה איך ומה לכתוב, וא״צ להמשיך הזמן. המכתב לאילינא נכתב בטוב, אמנם אביסל צוא פיל התפעלות, ותראה לכתוב להם בהקדם. כן צריכי׳ לכתוב ליתר המקומות אשר נתנו ידם מקודם ועתה חדלו, צריכי׳ לעוררם משנתם שישתדלו ויתעסקו כמקודם.

תמול שלחתי לך מכתב זאקאזנא בהנוגע להבחורים.

ואבקש אתכם לכתוב לנו בכ״ע משלומכם הטוב ומשלו׳ בתכם נכדתי תי׳ ויהי׳ לנו לעונג. ותודיעני אם היית בסמאלענסק ואם קבלת את המגיע לך.

מהפריסטאוו צריכים לתבוע הסך שני מאות לעתים קרובים. גם מה נעשה בהחוב של הפאצטמייסטער אם שלחת את הצעטל שלו למאהליב, ואם לא שלחת עד עתה אינו כדאי לשלוח.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

ברוך זוכר הנשכחות: באה״ר הנני פב״ש ידידי עוז המפורסם וו״ח כו׳ מו״ה נחמן ישראל הכהן שי׳.

תרפט

ידידנו הרש״ז: ה״ר שלמה זלמן ברלין.

הסך חמשה מאות: ב„תולדות התמימים״ (הנ״ל בהערות לאגרת תקפה) מסופר שהרש״ז ברלין תרם בתקופה זו אלף רו״כ לישיבה. 500 להוצאות הישיבה ו־500 לקנות ספרים ללימוד בישיבה. וראה לקמן אגרות תשכ. תשסה.

תמול ... בהנוגע להבחורים: דלעיל ח״א קט (שע״פ האמור בתולדות התמימים הנ״ל נכתבה כ״א שבט).

מהפריסטאוו: ראש המשטרה. ראה גם לעיל אגרת תרד, ובהנסמן בהערות שם.

מו״ה נחמן ישראל: מאריאשין, נאמן בית רבנו.

תרצ

[תחלת שבט תרס״א ?]

בני שי׳

במכתבי׳ שתכתוב העיקר צריכים להזהר שלא להגדיל ולהפליא את הלומדים ביותר. צריכים לתאר הגדלת הענין בדברים קצרים ונמרצים, וכאשר בעה״י הלומדי׳ הולכים על הדרך האמת כו׳, והכל יהי׳ נכתב בהמקצוע הזה בדברי׳ קצרים, ולא להגדיל ולהפליא הדבר ביותר כו׳.

מהמכתב של . . . נהניתי אשר עומד בהבטחתו וברצונו, ויש לקוות שיקיים אי״ה. לכתוב עתה לש״ב הרי״ל אינו שייך, וצריכים לקוות שיעזור השי״ת במשך הזמן.

תרצא

ב״ה יום ה׳ ד׳ שבט תרס״א לפ״ק
וואעריסהאפען

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבי כ׳ מן ד״ה טבת ומוצש״ק נכון הגיעני. נהניתי מאד אשר כ׳ מלא לידידינו הרי״ת את מחסורו, ודבר גדול עשה בזה. והשי״ת ימלא לכ׳ כל משאלות לבבו לטוב ויצליח כ׳ בכל עניניו.

תרצ

נכתבה בלי תאריך. ע״פ התוכן נראה שנכתבה בהמשך לאגרת שלפנ״ז.
בהמכתבים שתכתוב: להרבות תומכים לישיבה, כדלעיל באגרת שלפנ״ז.
לש״ב הרי״ל: מאנעסזאן, ששהה בשעה זו בליובאוויטש, כדלעיל אגרת תרעט.

תרצא

חלקה נדפס לעיל ח״א קד.
מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.

בדבר הספרים קבלתי מכ' מידידינו ר"ש זארעצקין אשר ע"י העצה הידוע ה"ה הולך בנקל בעזה"י, ומ"מ כתבתי תמול לידידינו רלו"י אַברך למאסקווא אשר הוא קונה הרבה ספרים מחו"ל, ושאלתיו איך הם באים אילין וע"י איזה עקספעדיטער.

ומה שכותב שצריכים לידע שווים – הנה לשער דיא ווערט מהספרים בכלל אין זה דבר כבד, אם הי' רז"ב מתעסק בזה יום או יומיים הי' עושה זאת, כי ודאי נמצא אצל כ' קאטאלאגין מספרים ישינים ובאפשר לרשום מהם המקחים. אמנם הספרים כתבי־יד והנדפסים קודם שנת ר"ס, א"א לשער מקחם. וכאשר א"ל הד"ר מארצ' אשר עבור התנ"ך רצה א' ליתן לאביו ד' אלפים מארק, ובין כולם הוא חושב אותו בסך ב' אלפי'. הרמב"ם כת"י בסך אלף, והרמב"ם כת"י הב' (שאינו נמצא בהקאטאלאג אהל אברהם) והוא יפה מאד מאד ושלם הוא עבורו ט' מאות. הש"ס דפוס הראשון שמע כ' ג"כ מהד"ר ערענטריי' רב דמינכען שנמצא אצל א' בלתי שלם ומבקשים עבורו ג' אלפים מארק וכאן הוא בשלימות (והוא נו' 4090).

ולדוגמא ארשום לו מה שנמצא אצלי בקאטאלאג מסקלאד של הרר"נ ז"ל אשר המקחים שלו המה מיוסדים מאד כידוע לכל קוני ספרים שקונים ע"פ קאטאלאג שלו, ונמצא שם ספרים שנדפסו עד שנת ר"ס ונמצאים ג"כ בהקאטאלאג אהל אברהם וארשום איזה מהם לדוגמא: אבודרהם ליסאבון רנ"א (באהל אברהם נו' 1) 80 מארק; האגור (נו' 45) 30; חובת הלבבות (נו' 991) 40; טורים (נו' 1125) 50; מורה נבוכים (נו' 1696) 200; מחברת עמנואל (נו' 1725) 45; משנה תורה (רמב"ם) שונצינו ר"נ (נו' 2125) 90; משניות (נו' 2122) 100; פי' הראב"ע עה"ת (נו' 2564) 60; פי' רלב"ג עה"ת (נו' 2573) 70; פי' רמב"ן עה"ת ליסאבון רמ"ט (נו' 2577, והוא משונה מהמצוי בידינו) 120; הנ"ל (נו' 2578) 30; מס' ברכות דפוס פיזרו עקס' יחיד בעולם (נו' 4105) 30. ומזה יכולים לשער על המותר שיש בקאטאל' אהל אברהם ספרים גדולים מדפוסים הנ"ל וכמה מס' כנ"ל.

בדבר הספרים: ראה גם לעיל אגרת תרפה, ובהנסמן בהערות שם.

רז"ב: ר' זיסקינד ברלין.

הד"ר מארצ': בנו של הבנקאי ואספן הספרים ר' אברהם מארצבאכער.

אהל אברהם: רשימת הספרים בספריית הרא"מ הנ"ל (מינכן תרמ"ח), שנערך ע"י ה"ר רפאל נתן נטע רבינוביץ בעל ה"דקדוקי סופרים".

מהד"ר ערענטריי: ה"ר חנוך.

נו' 4090: באהל אברהם הנ"ל.

קאטאלאג מסקלאד של הרר"נ: ה"ר רפאל נטע רבינוביץ הנ"ל.

אמנם הי' נצרך לדבר עם מארצ' בדבר המקח והנני חושב אשר בודאי יפחות מהסכום שאמר, ומ"מ לפי השערתי צריכים לחשוב בערך על 35-40 א'. ואם הייתי יודע מכ' אשר מחזיק לקנותם הייתי נכנס עמו בדברים ע"ד המקח ולראות להוזיל מקחם מה שבאפשר. אבל כאשר כ' עומד בספיקות והן ולאו ורפיא בידו, ומוצא כל המניעות לזה מה שבאמת אינם מניעות, איך אוכל לדבר אתו, הלא הוא אינו מוכר ספרים, והוא איש נכבד, וצריכי' לדבר אתו דברים ברורים. ובלתי ספק אצלי שאם דוד גינזבורג הי' יודע מהמכירה הזאת, הי' קונה הכת"י והספרים מהדפוסים הראשונים הנ"ל בכל אשר יושת עליו, וכן יתר הספרים שאינם נמצאים בהבילאטיק שלו הי' קונה בלי שום איחור ולא הי' אצלו מניעות מן המקחי' והטאמאז' וכדומה. ונאמנים הדברים אשר כתב כ' במכתבו מד"ה טבת אשר השי"ת יהפוך רצונינו לטוב. השי"ת יתן לו לב טוב ורצון טוב לכל דבר הטוב והמועיל. ות"ל נמצא בו דברים טובים אמנם עוד יש מקום להוסיף, ואתו הסליחה. ובקשתי לשלוח לי הקאטאלאג „אהל אברהם" כאשר בקשתיו במכתבי הקודם.

בדבר בריאותי הייתי יום ג' שבוע העברה אצל הדאק' ואומר אשר הוא מוצא אותי בטוב מעט מבקודם, היינו דיא הארץ איז שטארקער און אביסל מאגערער. אני אינני מרגיש לע"ע בעצמי שום דבר עדיין. ורצוני לידע למתי יחשוב כ' להיות בפ"ב. בטח כתב או יכתוב לידידינו הרש"ג שי' לקרעמענטשוג זמן נסיעתו לפ"ב. מעצם הענין כבר כתבתי אליו ולידידינו הריע"מ שי', אמנם זמן הנסיעה כתבתי להר"ש גו"א שידע מכ'. והשי"ת ישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו'.

ובקשתי להודיעני משלומו ומכל הנעשה אתו לטוב. והשי"ת יעזור לו למכור הסחו' בקרב במקחים טובים.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

והטאמאז': מכס.

הרש"ג: ה"ר שמואל גוראר'.

נסיעתו לפ"ב: ראה לעיל אגרת תרפח, ובהנסמן בהערות שם.

הריע"מ: ה"ר יעקב מרדכי בעזפאלאוו, לעיל שם.

תרצב

ב״ה אור יום ה׳ י״א שבט תרס״א לפ״ק
וואעריסהאפען

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א
כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתביו מיום ג׳ וד׳ חו״ז נכון הגיעני. וצריך להשתדל עם קושעליעוו שיסע להגו״נ כי גדול הרחמנות על אחב״י ובאשר הוא מהאדונים הג׳ יש לקוות שישא פניו. ואפשר יכולים לבקש עוד איזה אדוני׳. והשי״ת יראה בעני עמו ויתן אותן לחן ולחסד בעיני השרים ויהיו במנוחה בכל מקומות מושבו[ו]תיהם כו׳.

מ״ש לו בני שי׳ בהנוגע לת״ת. הנה כל ידידינו חושבים מראשית השנה וכן צריך לחשוב כבודו, ובדבר הנסיעה למאסקווא היא נצרכת ויש לקוות שיהי׳ בזה הכנסה נכונה. אמנם על כ׳ לא חשבנו מקודם וכמו״כ אינני חושב עתה כי זה לכ׳ טרחא גדולה לנסוע בשביל זה ואינו מוכרח כ״כ, אמנם עתה א״א להיות הנסיעה למאסק׳, כי פאל׳ עשה שבוע זו חתונה בפאריז עם בראדצקי׳, ואינני יודע איזה פאל׳ אבל בטח לאזער עם זוגתו כעת בפאריז ויתמהמה מס׳ שם איזה משך זמן.

בהנוגע להישו״ד הנני כותב מכתב כללי. והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

תרצב

מו״ה ישע״: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
קושעליעוו שיסע להגו״נ: ראה לקמן אגרת תרצט.
הרחמנות על אחב״י: להלן שם נראה שהמדבר בעיירות פסקוב וסמולנסק ודנות בגזירות תחום המושב.
בהנוגע לת״ת: מילוי התחייבותו השנתית אל מוסד תומכי תמימים.
הנסיעה למאסקווא: של כ״ק בנו, לאסוף תרומות עבור הישיבה. ראה בזה גם לעיל ח״א אגרת קט (מא׳ שבט).
פאל׳: הגביר פוליאקוב.
איזה פאל׳: אליעזר או יעקב.
להישו״ד: ראה לעיל אגרת תרפח, ובהנסמן בהערות שם.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

את הסך ששה מאות קבלתי, והשי״ת יעזור לו וימלא כל משאלות לבבו לטוב. הקאטאלאג קבלתי וכבר כתבתי לו בארוכה אודות הספרים במכתבי הקודם.

תרצג

ב״ה י״ב שבט תרס״א לפ״ק
וואריסהאפען

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳ נכדתי היקרה תי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבכם מיום ג׳ ויום ד׳ ויום ועש״ק קבלנו לגודל קו״ר ולשמחת לבבינו ות״ל בעד החוה״ש אשר אתכם. והשי״ת יתן לכם חו״ש מעו״ע וישמור אתכם בכל פרט ופרט. ואבקש אתכם על להבא לכתוב לנו בכ״ע משלומכם הטוב ומשלו׳ בתכם נכדתי תי׳ להחיות נפשינו.

קבלנו מאתכם פ״ש ע״י ידידינו רמ״ח שי׳, ומובן אשר רבת שבענו עונג מזה. השי״ת יעזרינו להתראות בקרב ברפו״ש וברוב עונג ושמחת הלב.

יום ג׳ העבר הייתי אצל הדאק׳ ובכל פעם הוא מבטיח שיהי׳ לי אי״ה תועלת מהקוהר ודרוש זמן. והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

הרבה נהניתי מזה שח״ד הר״י ברלין שי׳ שלח על תיקון הזאל.

הקאטאלאג: ראה לעיל אגרת תרפה, ובהנסמן בהערות שם.

תרצג

חו״ש מעו״ע: חיים ושלום מעתה ועד עולם.
רמ״ח: נזכר גם לקמן אגרות תרצד. תשד״ה. תשנז. תשסד.
הר״י ברלין ... הזאל: ב„תולדות התמימים״ (הנ״ל בהערות לאגרת תקפה):
בראות המנהל כי התלמידים מתרבים ב״ה, וצר למו המקום אשר ילמדו שם, ויקשה גם

יעזור לו השי״ת עבור פעלו הטוב. וצריכים לראות להכין הדברים הנקנים ביותר בחורף בכדי שיהי׳ באפשר לעשות התיקון אחר חגה״פ הבע״ל בלי מניעות. ותראה שלא ילכו מ עות על הצטרכות אחרות מת״ת כ״א על תיקון הזאל.

. . . ואכפול בקשתי לכתוב לנו בכ״ע משלומכם הטוב לענגינו בזה.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

פ״ש ידידי עוז המפורסם ווח״ס כו׳
מו״ה יהודא ליב שי׳

הפ״ש שלו בהודעה מתהלוכות הבחורים יחיו קבלתי לשמחת לבבי באמת. והי׳ זה עיניו ולבו עליהם תמיד כה״י להתחקות בכ״ע על אמיתת מהותם וערכם ולהדריכם בדרך הטוב באופן שיהי׳ דרכם

לשמר כל חקי הנקיון, אם כי היו אנשים מיוחדים ממונים על הנקיון והטהרה, אפס מפני רבוי התלמידים שי׳ ודוחק המקום קשה הי׳ הדבר למלאותו באופן הראוי, לכן עלה על דעתו להציע לפני הגביר הנדיב הר״ר חיים ישעי׳ ברלין זי״ל, כי יכין מקום רחב ידים ללמוד בו התלמידים על חשבונו. וזה דבר ההצעה:

כאשר כ״ק אאזמו״ר אור ישראל בעל הצ״צ זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע ועכ״י צוה בצואתו לאמר: ששום אחד מזרעו מבניו או בני בניו בל ידורו במקום ביתו וחדריו, ושם יהי׳ מקום ת״ת לתשב״ר, או בית מדרש, או שום דבר שבקדושה אחר.

ויהי אחר הסתלקותו, ובנו כ״ק אאזמו״ר מהר״ש זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע ועכ״י ירא פן במשך הימים מפני השכחה המצוי׳ יעברו ע״ד הצואה ההיא, לכן בנה על שטח המקום ההוא בשנת התרל״ב אולם גדול שלשים אמה על שלשים אמה למקום תפלה להתפלל בו בעת כנסי׳ גדולה.

והבית בהבנותו הי׳ בנין קיץ, בלי תנורים לחממו, ובקירות עץ פשוטים, ובמשך שמנה ועשרים שנה מאז נבנה, רבתה בו העזובה, ודורש עתה תקון רב להכינו ולהכשירו להיות דאוי למקום למוד לתלמידים שי׳.

וע״כ באשר שעתה לרגלי רבוי התלמידים שי׳ לא יספיקו המקומות הקודמים וצר להם המקום מאד, ובאשר ידעתי את רומע״ל שחפץ הוא בטובת מפעלנו הק׳ בכל נפשו ומאודו, לכן אני מציע לפניו כי יתחקן הבית הנ״ל כדבעי למיהוי ע״ח רומע״ל שי׳. והנני מסגיר בזה חשבון מדויק מכל פרטי התקונים וכמה יעלו מחירם והוצאותיהם, וידע נא רומע״ל שבעשותו הדבר הזה ימלא חסרון נשגב בערכו המעיק מאד לנו, ורב יהי׳ פעלו. ואבקש נא להשיבני ע״ז במוקדם.

הר״י ברלין קיבל את ההצעה ויתן את הסכום הדרוש, שלשת אלפים רו״כ, ובזה דן באגרת שלפנינו. ולקמן אגרות תשכ. תשמח. וראה עוד בזה לקמן בהערות לאגרת תשנז.

מו״ה יהודא ליב: בודנעויזן, דלעיל אגרת תרעח. כנראה הוא ליב ציטעס המוזכר בלקוטי ספורים ע׳ קצו. והוא ר״ל המוזכר לעיל ח״א אגרת קט. וב״תולדות התמימים״ מסופר שבחורף תר״ס נתמנה ״ה״ר ל. צ. למשפיע ולמשגיח בלמודי הדא״ח והענינים הרוחניים״.

בקדש דרך אמיתי לפעול ישועות בנפשם כו', וכאשר בארתי בארוכה במכתבי לבני שי'. והשי"ת יחזק לבבם לעבוד אותו ית' בכל לבם ונפשם באמת ועיני המורים יראו וישמחו ויקבלו שכר עבודתם מה' לחזק מוחם ולבם להאיר עיניהם באור פנימיות תורתו הק' בפנימיות מוחם ולבם, ובכל מילי דמיטיב מנפש ועד בשר כו'.

תרצד

ב"ה מוצש"ק י"ד שבט תרס"א לפ"ק
וואריסהאפען

כבוד אמי מורתי יקירתי הרבנית תי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

אה' אמי מורתי יקירתי תי' דיין בריף מאור ליום ב' האבען מיר מקבל גיווען לגודל קו"ר ולשמחת לבבינו איך דיינק דיר זייער פאר דיין אפט שרייבן השי"ת יעזרינו זעהען זעך בקרב ברפו"ש און מיט פריילעכע הערצער כאוות נפשינו. איך דיינק דיר זייער אה' אמי מו' יקירתי תי' פאר דיא גריסין מנכדתינו תי'. יתן השי"ת זיא זאל זעך האדעווען מיט נחת ובהצלחה זיא זאל זיין אַ אשה כשרה ויראת ה' באמת כפי רצון אבותינו הק' זצוקללה"ה נ"ע זי"ע. איך בעט דיך זייער אויף וייטער שרייבען אונז אפטע בריף משלומך הטוב והיקר לנו להחיות נפשינו.

ביום ג' העבר הייתי אצל הדאק' ער זאגט אז ער גיפינט מיך בעסער קרעפטיקער. יעזור השי"ת אז איך זאל אייך פילען דיא בעסערונג... והשי"ת ישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו'.

בפה איז אבערנעס וינטער גיווארען. עס איז א סך שניי' און איצט איז אייך א פראסט.

במכתבי לבני: דלעיל ח"א קט.

תרצד

אמי מורתי: אגרות נוספות אלי' — לעיל תרי, ובהנסמן בהערות שם.
אבערנעס: לפתע.

מבו״א חי׳ מושקא תי׳ האבען מיר גיהאט אַ בריף ת״ל שלו׳ להם.

ר׳ הערץ בלומינטאהל שרייבט אז דיא קינדער יחי׳ לערנען גוט ג׳ פעמים ביום. פון אויף שטיין וואשען זיי׳ זעך תומ״י און זאגען ענט״י וא״י ונט״י לסעודה בתחילת היום ובהמ״ז קודם השינה ומברכים על כל דבר וכן גם בתם הקטנה רחל תי׳. איך בין דערפון זייער צוא פרידין. יתן השי״ת זיי׳ זאלען זיין יראי ה׳ באמת כפי רצון אבותינו הק׳ זצוקללה״ה נ״ע זי״ע.

דעם גיריס ע״י ידידינו רמ״ח שי׳ האבען מיר מקבל [גיוועז] מיט פיל עונג עס איז זייער אָן גיליגט. והשי״ת יזכינו להתראות פא״פ ברפו״ש.

ותקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשך ובנך דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

פ״ש דודתי הרבנית הצנועה תי׳

אייער גיריס האבען מיר מקבל [גיוועז] לרוב עונג. איך בעט אייך אויף וויטער שרייבען אונז משלומכם הטוב לענג נפשינו. והנני ב״א דו״ש מלונ״ח תכה״י

הנ״ל

תרצה

ב״ה יום ה׳ י״ח שבט תרס״א לפ״ק
וואעריסהאפען

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳ נכדתי היקרה תי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבכם מאור ליום ב׳ קבלנו לגודל קו״ר אשר נודענו משלומכם

מבו״א חי׳ מושקא: מבתך ואחותי חי׳ מושקא הארנשטיין.
רמ״ח: הנ״ל אגרת שלפנ״ז.
דודתי: מרת צבי׳ גיטל לעמפערט, דלעיל אגרת תרי.

הטוב. ואתה כותב שתכתוב מחר בארוכה, ויש מחר לאחר זמן, כי לע"ע לא קבלנו עוד מכתב. מס' יהי' אי"ה. ובקשתי לכתוב לנו בכ"ע משלומכם הטוב להחיות נפשינו.

תמול קבלתי מכ' מב"ד הר"ל שי' מוועליז וכותב אשר הרח"ל ישלח לך באילו הימים שני מאות ר' על ת"ת (ועפ"ע זה נו"ן לחודש). תודיעני אם מתקבל מעות, ומה נעשה [ע]ם ר' יחיאל אי' הוא ואם שולח מעות. גם אם כתבת לאילינא וליתר המקומות לעורר את אנ"ש ואם נתעורר.

בני שי' תתן בכל חודש ממעות ההוצ' ג' רו"כ לב"ד רבקה רייך בעד אלמנת ש"ב ראי' מפאד' ע"ה.

מה ששאלת בסש"ב תבאר לי יותר מה שאינו מובן לך שם.

בדבר שאלת ידידינו . . . שי' אודות השידוך, אם החתן נק' רק בשם אחד שהוא כשמו (כמ"ש שנק' זאב) אינו יכולים לעשות השידוך.

מכתבי משבוע העברה בטח קבלת. שבוע דנא כתבתי למו"ר הרשב"צ שי' ולהרא"ד שי'. מחר יבוא אי"ה ידידינו הרא"פ שי' לפה.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

פ"ש ידידי המומ"פ י"א כו' מו"ה ר"ש כותב שי'.

תרצה

הר"ל שי' מוועליז: הי"ר יהודה ליב שניאורסאן, דלעיל אגרת תריג, ובהנסמן בהערות שם.
הרח"ל: דלעיל אגרת תרח.
ר' יחיאל: הלפרין, המשלוח עבור תומכי תמימים.
לאילינא: כדלעיל אגרת תרפט.
ראי' מפאד': כנראה, ר' אברהם בהרלוי"צ שניאורסאהן מפאדאבראנקע, בן־אחי מרת רבקה רייך.
אודות השידוך: ששם החתן כשם חותנו.
אינו: כנראה צ"ל אזי. ראה לעיל ח"ב אגרת תקלח, ובהנסמן בהערות שם.
הרשב"ץ: המשפיע הי"ר שמואל בצלאל שפטיל.
הרא"ד: הי"ר אברהם דובער לוין מאיליא, ששהה באותה שעה בליובאוויטש, כדלעיל אגרת תרעט.
הרא"פ: הי"ר אברהם אבלי פערסאן, כדלעיל אגרת תרפו.
המומ"פ: המרומם ומפורסם.
ר"ש כותב: ר' שמואל רבינוביץ הכותב, סופר רבנו.

תרצו

ב״ה יום ה׳ ד״ה שבט תרס״א לפ״ק
וואריסהאפען

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א
כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי׳.

מכתבי כ׳ והטע״ג קבלתי והושבתי לו בטע״ג. לא מהרתי במכתבי זה כי לפי השערתי כ׳ עוד שבוע זאת בפ״ב, וגם ידידינו הרא״פ שי׳ כעת פה ונצרך להתיישב ולסדר הדברים איך להנהיג העסק להבא בעזה״י וגם להכין מכתבי׳ הדרושי׳ לזה, ומשו״ז נמשך מכתבי עד היום.

... והשי״ת יעזור לכ׳ ויתן לו מציאת חן ופרנסה והצלחה בכל ענינו.

הטע״ג ומכתב הכללי בהנוגע אלי קבלתי, והנני בגודל ת״ח לכ׳ ויתן השי״ת שתצלח עצתם ותקוים ברכתם עלי וישלח לי השי״ת רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

בקשתי להודיעני מבריאותו ושלומו הטוב, ומה נעשה בדבר טאראפעץ. גם הי׳ רצוני לידע מה הי׳ נסיעת הר׳ מקאוו׳ לפ״ב.

בדבר הנעשה בענין היק״א בטח ידוע לכ׳ ממכתביי לידידינו הרמ״מ שי׳ והנני מחכה על מכתב תשובה ע״ז. והשי״ת יהי׳ בעזרינו.

תרצו

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
בפ״ב: כנ״ל אגרת תרפח, ובהנסמן בהערות שם.
הרא״פ: הר״ר אברהם אבלי פערסאן, כדלעיל אגרת שלפנ״ז.
הטע״ג ומכ׳ הכללי: מפ״ב, מהארבעה שנתבקשו להחליט בדבר שהיית רבנו בחו״ל עד הקיץ לצורך רפואתו, כדלעיל אגרת תרפח, ובהנסמן בהערות שם.
בדבר טאראפעץ: ראה גם לקמן אגרת תשו.
הר׳ מקאוו׳: הר״ר צבי הירש רבינוביץ.
בענין היק״א: דלעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.
הרמ״מ: הר״ר מנחם מאניש מאנעסזאן.

עפ״ע יסע הרא״פ שי׳ מפה לפאריז ביום א׳ הבע״ל והשי״ת יצליח דרכו.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תרצז

ב״ה ד״ו שבט תרס״א לפ״ק
וואעריסהאפען

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

תמול כתבתי לכ׳, ובערב קבלתי טע״ג והושבתי לו בטע״ג.

תמול קבלתי מכתב מהַ הירשענגער ממינכען בשם הד״ר מערצב׳ ומבקש שאשלח לו הקאטאלג שלו חזרה. מובן שרוצה שאתן לו תשובה ולפלא בעיניו שאיני מדבר אתו מאומה, ולזאת מוכרח אני לבקש את כ׳ להודיעני אם הסיח דעתו לגמרי מזה והוחלט אצלו שלא לקנות, או שיש ברצונו לקנות ולדבר אודות המקח. ובטובו להודיעני תומ״י על מכתבי דנא למען אדע מה להשיב להנ״ל.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

עפ״ע: על פי ערך.

תרצז

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
מכתב . . מערצב׳: ראה לעיל אגרת תרפה, ובהנסמן בהערות שם.

תרחצ

[שלהי שבט]

בני יקירי שי׳. למראה עיניך מכתבי לאמי מו׳ הר׳ תי׳, ואתה בשכלך הטוב תבין אשר כן צריך להיות ולא תצטער מזה ח״ו, ובפרט כאשר כן הסכימו ידידינו אהובינו יחיו וידוע משם כ״ק אבותינו הק׳ זצוקללה״ה וכמדומה שהוא מהבעש״ט ז״ל אשר ג׳ אנשים יש להם כח גדול, וכאשר הסכימו כן בטח יהי׳ מזה אי״ה תועלת טוב. ועיקר הדבר כי הקוהר דפה הולכת לַיינג זאַמם . . . והדאק׳ אומר שא״א פחות מן ששה חדשים, וע״ז נתאספו אהובינו וידידינו יחיו בפ״ב להתיישב בזה והסכימו שנהי׳ פה ששה חדשים לעשות הקוהר והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

בדבר השמורה הנני כותב לאמי מו׳ הר׳ תי׳ שרצוני שילך ע״י פאצט לפה, כי ע״י אייל גוט (באלשאיי סקארעסט) א״א לידע כמה תלך, וגם ע״י פאצט בטח תלך זמן נכון. נצרך לנו 15 פונט שמורה, ויותר א״צ שום דבר. וצריכים לשלוח אותם בשני תיבות (כי לשלוח בתיבה אחת תהי׳ גדולה ביותר), וצריכים לעשות תיבה גבוה מרובעת מן בלעֶך היינו בעל קצות לא עגולה כערך גודל השמורה, ובהד׳ קצוות ליתן בה סְנֶעתשל ברזל, ולחבר הסינעת הקצוות ע״י עוד ג׳ סינעת לרוחב הדופן אחת למעלה ואחת באמצע ואחת למטה, ויהיו נמשכים מקצה האחד אל קצה השני, ויהי׳ כן בכל הד׳ דפנות, עס זאל האלטין ניט לאזין בייגן זעך. התיבה תהי׳ ארוכה וקצרה, ופתחה תהי׳ למעלה (וכמו הקעסטלען דמאנפאסע שנעשים גבוהים וקצרים [ע]ם דעקל), רחבה יהי׳ במדת השמורה וגבהה כפי שתוכל לקבל ערך 7½ פונט שמורה. מלמעלה יהי׳ דעקל וואס זאל זעך אָן טאָן ותהי׳ מהודקת היטיב, וכן תעשה את השני׳.

תרחצ

נכתבה בלי תאריך. מתוכנה נראה שנשלחה בצירוף לאגרת שכתב רבנו לאמו הרבנית בשלהי שבט (האגרת לאמו הרבנית לא הגיעה לידינו).

מכתבי לאמי: שבו מודיעה ההחלטה להשאר בחו״ל לצורך רפואתו עד הקיץ, כהחלטת וישוב הדעת של הארבעה שביקשם רבנו בזה, כנ״ל אגרת תרפח, ובהנסמן בהערות שם.

את החלטתם מזכיר רבנו באגרת כ״ה שבט (תרצו) דלעיל, א״כ יש להניח שגם האגרת שלפנינו נכתבה בסמיכות לה.

אייל גוט: משלוח מהיר (בגרמנית).

באלשאיי סקארעסט: משלוח מהיר (ברוסית).

את התיבה תכריך בספיגאט דק ותחתום אותו בטריפ וואקס בחותם שלך או של אמי מו' הר' תי' – ותודיעני ציור החותם – (על הבלעך וועט זעך דער טריפוואקס ניט צוא נעמען, כ"א תחתום שני קצות הספיגאט על נייר, ותהי' כמו בלאמבע ותכרוך את החותם בעוד נייר שלא יתקלקל, ועל הנייר שתניח החותם עליו תכתוב „שמורה כשירה"[1], ואח"כ תכריך את התיבה בראָגזָע חדשה (בכדי עס זאל זיין ווייך וטבע הרך לעמוד כו', ויותר טוב להכריך עם פילשץ ותושלם הכוונה הנ"ל ועוד כוונה נחוצה שלא יגיע הקור והלחות אל השמורה, ועוד יותר טוב להכריך בוואטע פשוטה ליקח מחנות שניט שאין בה חמץ ולכרוך בזה התיבה ולא לקמץ בהכריכה בכדי שלא יגיע הקור והלחות ושיהי' רך) ועל הכריכה הנ"ל תכריך חתיכת מיטקייל לכתוב עליו האדרעססע, וכן תעשה להתיבה השני'.

את הבלעכין צריכים להכשיר תחלה ע"י הגעלה, ולצוות לר' יואל בלעכער שיעשה אותם במקום משומר מחמץ.

אני חושב אשר בהפאצט שלנו יקבלו הפאסילקע ישר לפה וואעריסאהפען, ובפה יש בית מכס (טאמאזניע). הנאצאל' יַראה לך איך שצריכים לכתוב הדעקלעראציע (פראכט בריף או ביגלייט בריף) ואפשר צריכים לכתוב בהדעקלע' „טראנזיט וואעריסהאפען", והיינו שתלך ישר לוואעריסהאפען ולא תפתח בשום מקום עד בואה לפה, ואם לא יקבלו לפה תשלח אותם למינכען ע"פ האדרעס שארשום לך.

שאלתי כעת מהנאצאלניק דבית המכס דפה ואמר שע"י פאצט יכולה הפאסילקע לבוא לבית המכס דפה לשלם הפאסליניע, ומ"מ ארשום לך האדרעס למינכען.

בקבלת מכתבי דנא תראה אשר חיים מאיר ינקה היטיב את הבית רחיים שלנו היטיב היטיב, וישכור ע"ז איש שיעשה זאת היטיב. וצריכים לטחון השמורה. ותראה שתוכל לשלוח הפאסילקע תיכף אחר פורים הבע"ל.

ואם אולי ח"ו לא יתקבל עוד השמורה מגיסתי דודתך שיינדל תי' תשאל אותה בטע"ג מתי שלחה אותה, ואם לא שלחה בטעות ח"ו לקראסניע או לרודני' אחרת (כאשר כבר עשתה כן פ"א) ובאופן כזה

חיים מאיר: ראזין, משרת רבנו.
שיינדל: דוליצקא.

צריכים לבקשה ע״י סראצני׳ טע״ג שתשלח ע״י פאצט עשרים פונט חטים, או לבקש את הר״ן ממיחאייעווקע ע״י סראצני׳ טע״ג שישלח תומ״י ע״י פאצט עשרים פונט, אמנם כבר כתבה גו״ד תי׳ ששלחה החטים ומס׳ נתקבל.

ויתן השי״ת אשר המיכלא דמהימנותא יהי׳ למיכלא דאסוותא וישלח לי השי״ת רפו״ש בקרב ויעזרינו השי״ת להתראות ברפו״ש ובשמחה ונודה לה׳ על כל הטוב אשר גמלנו ... ובטחוני בהשי״ת שיהי׳ בעזרינו ויהי׳ אי״ה הכל כשורה.

ארשום האדרעס בדיוק לפה – כי על הקאנווערטין אין אתה כותב שם העיר בדיוק כ״כ.

Sch. B. Schneersohn
in woerishofen
bei München
Bayern

תרצט

ב״ה יום ב׳ דר״ח אדר תרס״א לפ״ק
וואעריסהאפען

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבו מאור ליום ועש״ק נכון הגיעני, ות״ל אשר פעלו לע״ע אצל הגוב׳ שינוח שנה דנא, והי׳ נצרך מאד לחפש עצות איך שיהי׳ באפשר שיבוא איזה הטבה מלמעלה בזה. יכול להיות שהרש״ל ביכולתו

סראצני׳ טע״ג: מברק דחוף.
גו״ד: גיסתי ודודתך הנ״ל.

תרצט

מו״ה ישע״: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
פעלו לע״ע אצל הגוב׳: ראה לעיל אגרת תרצב.
שהרש״ל: הר׳ שמואל ליב עפשטיין מכאלמי.

לעשות איזה דבר בזה ע"י מכירו. טוב הי' אשר יגישו בקשה מדיירי פלך פאסאק' וסמאלענסק וימציאו (בעצת אדוואקאט גדול) איזה טענות לבקש רשיון והיתר לישיבה. אמנם בזה אין צריכים למהר ודרוש ישוב גדול איך ומה לעשות, והמשולחים בנקל יותר לעשות בקשה כנ"ל, באשר כבר יש רישעניע מסענאט אשר משולחים יש להם רשות לישב בראססי' זמן עבודתם אפי' יומשך הרבה, מפני שיושבים לבד בלא בני ביתם ה"ז ישיבה לפי שעה, וקרוב הדבר שיותן להם רשיון בעזה"י. והשי"ת ירחם על אחינו ויתן אותם לחן ולחסד בעיני המ' והש' להיטיב עמהם ושיהיו במנוחה בכל פרט ופרט.

ידידינו הרא"פ שי' נסע מפה תמול בקר לפאריז ומדי עברו הי' היום בקרלסרוהע אצל שטרויס. בנסעו מפפד"מ הי' ג"כ אצל שטרויז, והוא האחד שהרגיש את הענין היטיב. ועתה כתבתי אליו עוד מכתב ובקשתיו שיתראה עם הארעויץ וימתיק לו בקשתינו איך שהצדק אתנו, ותקוותי שדברי שטרויז יפעלו אי"ה על הארעויץ. והשי"ת יעזור לנו להשיג מבוקשינו בקרב.

שבוע העבר כתבתי לכ' ב' מכתבים בטח קבלם ובקשתי להודיעני משלומו ומכל הנעשה אתו לטוב.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש באוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

מכירו: ראה לעיל ח"א אגרת קטו „אוהבו של רש"ל". ונזכר הרבה באגרות תרס"ד.
פאסאק': פסקוב.
רישעניע מסענאט: החלטת מועצת הזקנים של המדינה.
המ' והש': הממשלה והשרים.
הרא"פ: הי"ר אברהם אבלי פערסאן.
נסע ... לפאריז: בענין היק"א. ראה בזה לעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.
אצל שטרויס: אוסקר שלמה, כדלעיל אגרת תרפו.
הארעויץ: הרב מרדכי הלוי.

תש

[תחלת אדר]

בני שי׳

הנני שולח לך ע״י ידידינו ריי״צ רובינשטין שי׳ ג׳ מאות רו״כ. שני מאות ר׳ על ההוצאה, ומהמאה השלישית תשלח 77 ר׳ להבחור מיכאל וילענסקי לקרעמענצוג המגיע לו עבור יי״ג, ועשרה רו״כ תתן על תומכי תמימים.

ריי״צ הנ״ל נתן לי אַ רו״כ על תו״ת ותתן ג״כ ממעות הנ״ל.

תשא

ב״ה יום ב׳ ו׳ אדר תרס״א לפ״ק
וואעריסהאפען

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳ נכדתי היקרה תי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבכם מיום ועש״ק משפטים והזאקאזנאי ומכ׳ הגלוי והסתום קבלנו לרוב עונג ולגודל קו״ר, והנני מקווה לקבל המכתב תשובה על שאלותי ואשר יהי׳ בו גם מהמשגיחים כמו שאתה כותב במכתב הגלוי.

היום הזה תקבלו אי״ה פ״ש מאתנו ע״י ידידינו הריי״צ שי׳ רובינשטין אשר יבוא אי״ה היום עם הסקארן פאייעזד וע״י שלחנו לכם

תש

באגרת שלאח״ז כותב שבו׳ אדר יגיע השליח ריי״צ לליובאוויטש. א״כ נכתבה האגרת שלפנינו, שנשלחה ע״י השליח הנ״ל, או בסמיכות לנסיעתו, ימים אחדים לפני״ז.
ריי״צ רובינשטיין: דלעיל ח״א אגרת נח.
ג׳ מאות: ראה גם לקמן אגרת תשט.

תשא

סיום האגרת נדפסה לעיל ח״א קה.
זאקאזנאי: דואר רשום.
היום ... הריי״צ ש״ רובינשטיין: ראה אגרת שלפנ״ז.
סקארן פאייעזד: רכבת מהירה.

משלוח מנות מהנמצא פה כפר וואעריסהאפען ... ויזכינו השי״ת להיות ריעים אהובים איליו ית׳ וה׳ מנת חלקי וכוסי כו׳ יהי׳ אתנו תמיד וישכון בקרבנו וכמ״ש בקרבך קדוש כו׳.

כלתי תי׳ ... מיא האט מכח דעם גינוג גיקלערט נאר דער דאק׳ זאגט דורך אויס אז מיא דארף דיא קוהר מאכען ניט ווייניקער פון ששה חדשים, איז גיבליבין אז מיא זאל דא פאר ברייגען דיא צייט מיט דעם האפענונג להשי״ת שישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

כעת קבלנו מכתב מכ׳ אביך ב״ד ומחו׳ הרב שי׳ אז אמך מחות׳ הכ׳ תי׳ פאר ארויס מחר אי״ה לליובא׳.

זיי שטארק אין האפענונג אז השי״ת וועט דיר העלפען בזכות כ״ק אבותינו רבותינו הק׳ זצוקללה״ה נ״ע זיע״א. ויתן השי״ת אז זאל זיין אלץ כשורה און גרינג ויהי׳ ולד חי וקיים, אכי״ר. ואבקש אתכם לכתוב לנו בכ״ע משלומכם הטוב ומשלום בתכם נכדותינו תי׳ להחיות נפשינו.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תשב

[תחלת אדר תרס״א]

י״ל בדרך אפשר מ״ש מנה אחת אפיים היינו הב׳ שמות דהוי׳ ואלקי׳ (והו״ע הוי׳ מנת חלקי וכוסי כוס בגימ׳ אלקי׳ כידוע) ונק׳ אפיים שגם ש׳ אלקים הוא בבחי׳ פנים וכמ״ש אלקים יחננו ויברכנו יאר פניו כו׳, ועמ״ש מזה בס׳ תלים ע״פ זה. ושרש ההמשכה הוא מכתר

ריעים ... מנת: שזהו״ע משלוח מנות איש לרעהו. ראה אגרת שלאח״ז.
דאק׳ ... ששה חדשים: ראה לעיל אגרת תרפח, ובהנסמן בהערות שם.
ב״ד ומחו׳ הרב: אברהם שניאורסאהן מקישינוב.
אמך ... לליובא׳: להיות אתה בעת לידת בתה השני׳ — הרבנית שתליט״א.

תשב

מהתוכן נראה שנשלחה בצירוף האגרת שלפנ״ז, כמשלוח מנות לפורים. והוא ביאור ענין שתי מנות ע״פ דא״ח. ראה גם סה״מ תרע״א ע׳ רנה (אך שם נראה מהסגנון שנכתב לעצמו וכאן שנכתב כאגרת לכ״ק בנו). מנה אחת אפיים: ש״א א, ה.

וי״ל שז״ע הלא אנכי טוב לך כו׳ ומבואר במ״א שהוא בחי׳ כתר. וזהו שנתן לה מנה אחת אפיים שגלוי ש׳ אלקים הוא בבחי׳ פנים. וענין מנה אחת י״ל שהו״ע הוי׳ ואלקי׳ כולא חד.

ואפשר י״ל דמנה אחת אפים הם ב׳ בחי׳ שבכתר. מנה אחת הוא בחי׳ עליונה שבכתר שעז״א אנת הוא חד ולא בחושבן (וי״ל דז״ע הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים הוא בחי׳ עתיק שלמעלה מהע״ס ואינו נמנה עמהם שז״ע חד ולא בחושבן י״ס) וידוע דגם בעתיק יש בחי׳ מ״ה וב״ן (שהו״ע הוי׳ ואלקי׳) אלא שהוא מני׳ ובי׳, והיינו שאינם בב׳ מדרי׳ כלל עד שאינו שייך כלל לומר שם בחי׳ התאחדות כו׳.

(וענין מני׳ ובי׳ י״ל דהנה שם ב״ן הוא בחי׳ הגילוי, דשם מ״ה הוא בבחי׳ ביטול במציאות לגמרי והיינו להיותו דבוק במקורו ממש ה״ה בבחי׳ אפיסת המציאות ולכן אינו בא בבחי׳ גילוי, דכל גילוי ה״ה בבחי׳ מציאות דבר מה כו׳, ושם ב״ן שהוא בבחי׳ מציאות ונק׳ בחי׳ מציאות יש, ה״ה בא בבחי׳ גילוי כו׳ (ועמ״ש בהביאור דמי מנה פ״ב בלקו״ת פ׳ בלק).

והנה בכל הפרצופי׳ בחי׳ מ״ה וב״ן הנ״ל הם בב׳ מדרי׳ שבהם, בחי׳ הפנימיות ובחי׳ החיצוניות. דבחי׳ הפנימיות הוא בחי׳ ש׳ מ״ה שלמעלה מבחי׳ גילוי ובחי׳ חיצוניות הוא בחי׳ ש׳ ב״ן. וזהו הכלל דבסדר השתל׳ חיצוניות שבעליון הוא שבא בבחי׳ גילוי אל התחתון ונעשה פנימי אילו כו׳, אבל הפנימיות שבעליון אינו בא בגילוי אל התחתון לפי שהוא דבוק במקורו והוא בבחי׳ ביטול במציאות כו׳. ובמ״א מבואר שז״ע איידי דטריד למבלע כו׳ דהטרדא למבלע הוא בחי׳ הביטל שמתבטל מעצמותו כו׳ ומשו״ז לא פליט כו׳.

אמנם בבחי׳ עתיק אי׳ בפרע״ח דפנימיות אבא הוא בחי׳ פנימיות עתיק והיינו דבחי׳ פנימיות עתיק ממש נמשך ונעשה בחי׳ פנימיות אבא ולא כסדר ההשתל׳ דחיצוניות שבעליון כו׳. ולפי מ״ש במ״א י״ל ביאור לזה לפי שבחי׳ עתיק הוא בחי׳ מהות ועצמות א״ס שנעתק ממקום למקום כמ״ש מזה בד״ה ויעמד העם מרחוק ובד״ה צאינה וראינה דשנת רנ״ט, וא״כ מה שאינו בא בבחי׳ המשכה וגילוי אינו משום דטרוד למבלע כו׳ שאין זה שייך בבחי׳ העצמות דמציאותו מעצמותו ואינו עלול ח״ו כו׳, כ״א מפני שהעצמות אינו בגדר המשכה

(וענין מני׳ ובי׳: סיום המוסגר לקמן סד״ה וי״ל ג״כ.
בד״ה ויעמד העם מרחוק: תרנ״ח (ע׳ קפד ואילך).

וגילוי מצ"ע, ולכן לפעמים כאשר הוא נמשך הרי נמשך בחי' העצמות שלו ממש ולא בחי' החיצוניות שבו כו'. דמאחר דהעדר הגילוי שלו אינו משום דטריד למבלע שנחלק בו משו"ז בחי' פנימיות וחיצוניות דפנימיו' שבו א"א לבוא לידי גילוי משום דטריד כו' והחיצוניות בא לידי גילוי כו', אלא העדר הגילוי שלו הוא מפני שהוא בחי' עצמות א"ב כללותו הוא בבחי' העדר ההמשכה והגילוי לגמרי (וגם מאחר שהוא בחי' עצמות אין לחלק בו בחי' פנימיות וחיצוניות ומה שיש בחי' חיצוניות עתיק מבואר במ"א שבאמת אין זה בחי' גילוי התענוג כ"א גילוי בחי' החכמה וההשכלה הנמצא בכח התענוג כו'), ולזאת כשמתגלה היינו ג"כ שכללות עצמותו נמשך ומתגלה. וזהו מה שפנימיות עתיק ממש נעשה בחי' פנימיות אבא כו'. והו"ע הגילוי דלעתיד יום שכולו שבת ומנוחה כו', ומעין זה נמשך בכל שבת דעכשיו והוא בחי' שבתא דעתיקא כו', והוא ג"כ ענין מתן בסתר כו' דהיינו שבחי' הסתום (שבבחי' סתימות מצ"ע כו') הוא עצמו בא בבחי' המשכה וגילוי כו' ועמ"ש מזה בהכ"ק השייכים להאמ"ב בענין הד' פרשיות דתפילין (והם בהבוך פי' המילות והוא פה"מ הנדפס).

וע"פ הנ"ל י"ל ענין מ"ה וב"ן מני' ובי' דבחי' הב"ן שבו שהוא בחי' הגילוי הוא שמתגלה בחי' הפנימיות והעצמות ממש שהוא בחי' המ"ה שבו, ואינם בב' בחי' כמו בכל הפרצופים, כ"א בחי' המ"ה שהוא בחי' העצמות שאינו בגדר המשכה וגילוי הוא עצמו בא בבחי' המשכה וגילוי כו'. והגילוי הוא בחי' יש והיינו בחי' יש האמיתי, אמיתת המצאו כו' שנמצא בבחי' בלתי מציאות נמצא כו'.

וי"ל ג"כ ענין מ"ה וב"ן מני' ובי' בבחי' כח ההעלם וכח הגילוי שהוא מה שאוא"ס הוא למעלה מעלה עד אין קץ ולמטה מטה עד אין תכלית דב' הכוחות א' הן באוא"ס ב"ה והא בהא תליא דלפי שהוא למעלה מעלה עד אין קץ בבחי' העלם בעצמותו לכן הוא למטה מטה עד אין תכלית בבחי' הגילוי למטה מטה כו'. וכמדומה שענין זה מבואר בד"ה להבין אוא"ס שבס' ועתה ישראל).

אמנם בבחי' חיצוניות הכתר בבחי' אריך אפין י"ל בחי' ב' פנים בבחי' אחדות והתכללות כו'. וא"כ הו"ע בחי' יחיד ובחי' אחד, דיחיד

בהכ"ק ... דתפילין: הוא אמרי בינה ח"ג (קה"ת תשל"ח), שקנה רבנו הכתי"ק עלים נפרדים, יחד עם פיה"מ, כדלעיל ח"א אגרת טו, ובהערות שם.

להבין אוא"ס: בבוך 1039. נדפס באוה"ת ענינים ע' קי.

הוא בחי' יחיד בעצם שאינו שייך שם בחי' מדרי' בהתאחדות ג"כ, אמנם אחד הוא שכולל בחי' מדרי' בבחי' אחדות והתכללות כו', וב' ענינים אלו מבוארים בכ"ד ומהם בשעה"י בענין יחיד אחד וקדמון. ועמ"ש בהביאור דמי מנה הנ"ל פ"ג ושם בסופו.

והנה ידוע בענין אחד דק"ש שהוא להורות על האחדות מצד העולמות, דגם כמו שנברא העולמות בבחי' ריבוי הפרטים ובפרט העולם שלמטה שהוא בבחי' מציאות יש ממש (שזהו מפני שנראה לנפרד כידוע דפירוד הוא סיבת היש) ובבחי' הריבוי (דפירוד וישות הוא סיבת הריבוי וכידוע בענין ע' נפש וששה נפשות כו') ומ"מ הם בבחי' אחדות גמורה. שע"ז מורה תי' אחד דוקא, שאם הי' נא' יחיד לא היינו יודעים זה, ולכן נא' אחד שמורה על התאחדות הנ"ל. אמנם אחד זה הוא כמ"ש יש אחד ואין שני לו שהוא בבחי' יחיד ממש כו', ונת' הענין במא' אני לדודי הנא' בשבת שלפני ר"ה תר"ס (וגם במא' א' בדאציע באליעווקא ואינני זוכר התחלתו ואשר דברתי אתך אח"כ הרבה בענין זה) והעיקר לפי אופן הב' שנת' שם והוא שמציאות הנבראים שלמטה הוא בחי' העצמות ממש, ומבואר הענין היטיב בד"ה תקעו דהאי שתא ושם בד"ה ולקחתם בענין אין עוד כו'.

ולפ"ז י"ל דמ"ש מנה אחת הו"ע בחי' עתיק דנוק' והוא בחי' מס"נ דבכל מאדך דלכן נא' אחת ל' נוק' והיא בחי' יחידה כו' כמ"ש מזה בד"ה ויעתק דתרל"ד וביאורו, והיינו העבודה מלמטלמ"ע מה שהנשמה באה לבחי' ביטול במציאות ממש בבחי' יחיד, והוא בחי' אחת בחי' יחידה שהיא בחי' כלי לבחי' יחיד חבוקה ודבוקה בך כו', ועי"ז ממשיכים בחי' אחד למטה (והו"ע בחי' גוי אחד בארץ) להיות היחוד בנבראים שלמטה ממש בבחי' אין עוד כו' שז"ע בחי' אחד דק"ש אחד ואין שני לו להיות בגילוי ממש למטה. והוא כענין מ"ש בלקו"ת בד"ה ששים המה מלכות בענין אחת היא יונתי תמתי, דתחלה צ"ל בחי' אחת היא יונתי וי"ל שז"ע בחי' מס"נ הנ"ל ואז תמתי תאומתי להיות היחוד ממש למטה כו' יעו"ש בלקו"ת בב' הדרושים שע"פ זה.

(וכמדומה לי שהענין שנת"ל מצ"ע הוא אמת, אמנם צ"ע אם הוא שייך לפסוק מנה אחת אפים, ואין אצלי ספרים כעת לעיין בהם, ואתה תוכל לעיין במדרש שמואל, ובפסיקתא רבתי כמדומה שיש על

בדאציע באליעווקא: לשם נסע רבנו בקיץ תרנה"ת. ונראה שהכוונה לד"ה ישתבח (תרנ"ח ע' ריד ואילך).
חקעו דהאי שתא: תרס"א.

קאפיטל זה שהוא הפטרה דר"ה, ובב"א מציין פסוק זה בשה"פ של"ה ובחיי ותעיין בהם, ואפשר נמצא ע"ז בבוך תנ"ך. ואם תמצא איזה דבר השייך להנ"ל תודיעני).

ויש לחבר ענין הנ"ל לפורים. כי הנה הנס דאסתר הי' נס המלובש בדרכי הטבע. וכידוע שיש ב' מיני ניסים הא' שלמעלה מהטבע והיינו שמתבטל ההנהגה דש' אלקי' ומאיר גילוי ש' הוי' ממש, והב' שהנהגת הטבע שמשם אלקי' היא על מקומה ובזה גופא נראה ונגלה גילוי אלקות ממש. ויש יתרון מעלה במדרי' זו שנראה ונגלה בזה ביטל העולמות ויחודו איך שהוא מיוחד באוא"ס בתכלית (ועמ"ש בד"ה ששים המה מלכות דרוה"ר בענין מפלגא ולעילא ובענין ומעין מבית ה' יוצא כו') ועמ"ש מזה בד"ה עתה ידעתי כי גדול ה' כמדומה בס' תרטו"ב וכמדומה שם בענין ב"פ הוי' הוא אלקי', וגם בד"ה דרש עולא רבא כו' מאי דכתיב יודך ה' כו' אמרי פיך בס' תרי"ז, ונמצא מזה גם בד"ה אני ישנה כמדומה שנת ר"ן או רנ"א ובד"ה וידעת היום מבואר בסגנון הזה, ומשם בארה הענין הנ"ל. והוא כענין אחד דק"ש להיות בחי' אחד למטה בארץ בבחי' אחד ואין שני לו בחי' אין עוד כנ"ל. והמשיכו זה ע"י המס"נ שלהם שעמדו כל השנה במס"נ ובפועל וכתי' מה ראו על ככה ומה הגיע אליהם שהגיעו לבחי' מ"ה וכמ"ש מזה בד"ה מים רבים רל"ו, והו"ע בחי' אחת היא יונתי, אחת היא לאמה, ועי"ז המשיכו בחי' גילוי אלקות למטה שיהי' היחוד ממש בעולם התחתון וראו כל אפסי ארץ איך שהוי' ואלקי' כולא חד דהנבראים שלמטה וההנהגה בהם שהו"ע הנהגת הטבע שהכל ע"י ש' אלקים הם מיוחדים בתכלית היחוד באו"ס ב"ה והו"ע תמתי תאומתי כו'.

ובב"א: ובבית אהרן.
בשה"פ: בשער הפסוקים.
ובד"ה וידעת: תרנ"ז (ע' מה ואילך).

תשג

ב"ה יום ב' ת"א תרס"א לפ"ק
וואריסהאפען

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי' נכדתי היקרה תי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבכם מיום ב' ומאור ליום ד' קבלנו לגודל קו"ר ולשמחת לבבינו, וכן אבקשם על להבא לכתוב לנו משלומכם הטוב ומשלו' בו"כ תי' ויענגו נפשינו.

נהניתי אשר ת"ל עלה בידך לקנות בילעט לת"ת יתן השי"ת שיהי' בהצלחה ותזכה ח' ת"ת בזכי' הבע"ל בגורל הגדול ובעזרתו ית' נוכל להחזיק ולהגדיל המפעל הגדול והנעלה הזה. יהי ה' אלקינו עמנו ויצליח דרכינו ופעולתינו ירצה ה' שנהי' כולנו כחפצו ית' ויתי'.

בדבר השילוח לעיירות הסמוכים אחרי שדרשו זאת, הנני מסכים לזה. ובעזה"י אין בזה חשש ח"ו. ותודיעני מפעולתו בנסיעתו. והשי"ת יצליח דרכו.

הנני נהנה מהסדר שנעשה בלימוד הבחורים. בטח הוא ע"פ הכרת ידידינו רז"ו שי' בהם ששייכים המה להלימוד שהם לומדים (ע"פ הכוונה אשר דברנו) ובטח משגיח עליהם היטיב שילמדו בטוב וידעו הדברים היטיב על אתר לעומקם ולאשורם, ויחזרו מה שלומדים עד שיהיו בקיאים בהם, ולא ימהרו בלימודם ללמוד הרבה סי', כ"א טוב מעט בכוונה כו' היינו שידעו היטיב, ובמשך הזמן יתקבץ אי"ה הרבה ויצטרף אי"ה לחשבון גדול.

החונים מזרחית דרומית נראה שכל למודם הוא פוסקים (הל' תערובות) מס' כבר למדו הגמ' השייכה לזה, ועתה מס' לומדים קודם

תשג

ת"א: תענית אסתר.
בו"נ: בתכם ונכדתינו.
בילעט: כרטיס פיס עבור תומכי תמימים.
השילוח: משולח לטובת תומכי תמימים. ואפשר הכוונה לשילוח תלמידים, דלקמן אגרת תשלב.
רז"ו: ר' זאב וואלף לויטין.

הטור וב״י ואח״כ הט״ז וש״ך. ובהכרח הוא ללמוד הטור וב״י קודם ואז דוקא יכולים לידע את הדבר לאשורה שיהיו אצלו כל הענינים ריין קלאר כפי האמיתית. וחפצי הי׳ שידידינו הרז״ו שי׳ יבאר לי אופן לימודם ויהי׳ לי לעונג גדול. וכאשר מלאכת הכתיבה בד״כ אינו קל לפניו, יכול לעשות זאת ביום או יומיים בלי חפזון ויבאר לי כנ״ל, כי מאד אוותה נפשי לידע אם הכל הולך בדרך הטובה והישרה.

הבחורים הלומדים בפ״ע על ב׳ שולחנות, בטח המה ג״כ תחת השגחת הרז״ו שי׳, ואם באולי אינם מקבלים מרותו, צריכים לכופם שיקבלו עליהם מרות הרז״ו בעניני הלימוד, כי זה לטובתם בעזה״י. ביניהם נמנה פרץ מנעויל, מס׳ הוא בנו של ידידינו רמ״ש שי׳, והוא מהמקבלים, מס׳ הוא לומד עם זרח מפאהאר או עם אחר, ורצוני לידע דרכו והילוכו הן בלימוד והן בקבלת עול בכלל.

והשי״ת יחזק לבבם בלימוד תורתו ובעבודתו ית׳ שתהי׳ מלאכתם מלאכת שמים אמיתית לידע את הדברים לאמיתתם ולעבדו ית׳ באמת ובלב שלם, אכי״ר.

כפי מכתבך הגלוי אופים היום השמורה. יתן השי״ת שיהי׳ הכל בהכשר באופן היותר טוב. מס׳ תשתדל שיקבלו ישר לפה. כשתקבל מכתבי זה מס׳ כבר תשלח את השמורה ותודיעני בקבלת מכתבי דנא ע״י טע״ג להיכן שלחת אם לפה או למינכען.

הנני שולח רצוף פה ב׳ פדיונות ותתן אותם לר״י שעל האהל שיקרא אותם בכ״י (ואם במשך הזמן הזה תהי׳ אתה על האהל ותקרא פדיון עבורה, לא יקרא הוא באותו יום, כי אין צריכי׳ לבקש בקשה א׳ ב״פ ביום אחד).

כלתי תי׳ מיט ליב דיר דיין גאסט יתן השי״ת איר זאלט פאר ברייגען דיא צייט פריילעך און גוט בכל הפרטים, ויתן השי״ת שיהי׳ הכל כשורה ונזכה לשמוע מאתכם בשורות טובות, אכי״ר. זיי׳ שטארק באיי זיך אז השי״ת וועט דיר העלפן אי״ה בזכות כ״ק אבותינו רבותינו הק׳ זצוקללה״ה נ״ע זי״ע עס וועט אי״ה זיין אלץ כשורה.

פרץ ... רמ״ש: חן (ולא ר״פ ליין, שגם הוא מנעויל).
עבורה: כנראה בקשר להלידה המיועדת.
דיין גאסט: אמה הרבנית, כדלעיל אגרת תשא.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

מכתבי מיום ב׳ שבוע העברה בטח קבלת.

שמרי׳ ושמואל בני הרז״ו שי׳ אינם נמנים במנין הבחורים שכתבת, תודיעני מה נעשה בהם אפשר נסע שמואל לקובליץ. מס׳ אתה מקבל מכתבי׳ מידידינו הרש״ג תודיעני מה נעשה שמה.

תשד

ב״ה יום ד׳ שו״פ תרס״א לפ״ק
וואעריסהאפען

כבוד ידי״נ הרה״ח המפורסם נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה אברהם אבלי שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבי כ׳ נכון הגיעני. לא כתבתי לכ׳ עד כה יען כי מה שנחוץ לידע לשעתו הודעתיו בטע״ג, וש״ק העבר הייתי במעממינגען, וגם ידידינו הר״א שו״ב לקח זמן נכון, והיום נסע מפה ללעמבערג. היום שלחתי לכ׳ טע״ג כפי האדרעס לטע״ג שכותב, וקבלתי טע״ג מפאריז

שמרי׳ ... הרז״ו: לויטין.
לקובליץ: מחלקת תו״ת הלומדת שם, כדלעיל אגרת תרפג׳, ובהנסמן בהערות שם.
הרש״ג: ה״ר שמואל גרונם אסתרמז, המשפיע במחלקת זעמבין וקובליץ.

תשד

לתוכנה ראה לעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.
שו״פ: שושן פורים.
מו״ה אברהם אבלי: פערסאן. אגרות נוספות אליו — לקמן תשו. תשח. תשיא. תשיג־ד. תשיט. תשכד. תשכז־ח. תשלד. תשלט. תשמג. תשמח. תשנח. תשסו.
מכתבי כ׳: בענין היק״א, שהוא עבד בזה מטעם רבנו במשך כל השנה, כדלעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.
בשעה שלפנינו נמצא הרא״פ בפאריז, כדלעיל אגרת תרצט.
הר״א שו״ב: ה״ר אשר גרוסמן.

שלא מצאו ההאטעל, ומוכרח אני להמתין עד אשר אתראה אי"ה עם ידידינו הרמ"ח בעוד שעה בערך ואקח אצלו האדרעס של כ'.

ועתה אשיב על מכתביו. מהר"ש שטרויז לא קבלתי מכ', ואפשר אינו נודע לו ברור האדרעס שלי, ויכול להיות ששלח כפי האדרעס שעל החותם והיינו לליובא', ונכון שיכתוב כ' אליו וישאל מאתו תוצאות ההתראות שלו עם הארעויץ.

בדבר קליין אם כי אמר שעל הר' לפנות אל הב"ג ולא אל היק"א וזה מתאים עם מה שכותב ריל"פ משמו כפי המכ' גלוי המוסג"פ, מ"מ צריכים להתראו' אתו ולדבר אתו בזה, ולא להתייאש מאתו ח"ו, כי יכול להיות שיהי' מאתו תועלת, וממילא א"צ להתרחק מאתו. ובד"כ א"א לידע מראש ע"י מי תבוא הישועה.

מה שאמר ידידינו הר"ש אלט' שהרצ"ה יבקר את השולען, הייתי מסכים ע"ז בתקוותי שיוודע להם עי"ז אמיתית הדבר אשר לא בחנם אנחנו מרעישים על השולען. אמנם באופן כזה יכולים להסכים כשלא ימהר בנסיעתו ויהי' בהרבה מקומות מערי המדינה וישהה בדרכו בשביל זה ערך ג' חדשים. ועוד תנאי א' נחוץ מאד שבכל מקום שיבוא לא יתוודע לראשי המנהלים, ויחקור וידרוש על תהלוכות המורים בעניני הדת ואופן חנוכם את הנערים, ולמודי הקדש בבתי הת"ת מה המה לומדים ואיך הם לומדים, כי יכולים לבקר את השולען גם בלי הוודע מי הוא באמיתית. ובאופן כזה היינו ביסוד ב' התנאים האלה הנחוצים, א' שלא ימהר והב' שלא יוודע ותהי' הכוונה לחקור ולהתחקות על האמיתית, הייתי מסכים ע"ז.

אמנם חס אנכי מאד על הזמן שיעבור ע"ז, ובין כה המה עושים את שלהם, וידוע הוא אשר כל דבר שהולך בהמשכת זמן מתקרר מעט מעט, ומשו"ז איני יודע אם זה כדאי. ובעצם הענין לא רק הרבנים במדינתינו אומרים כן כ"א כל מי שיש קצת יראת ה' בלבו דואג

הרמ"ח: דלעיל אגרת תרצג.
מהר"ש שטרויז: אוסקר שלמה, שרבנו כתב לו בזה, כדלעיל אגרת תרצט.
הארעויץ: הי"ר מרדכי הלוי.
קליין: דלעיל אגרת תרסז.
הר' ... הב"ג: הרבנים לפנות אל הברון גינזבורג.
ריל"פ: ר' יעקב ליפשיץ.
אלט': אלטמן.
שהרצ"ה: שה"ר צבי הילדסהיימר.
השולען: בתי הספר שמייסדת החברה מפיצי השכלה.

ומתאנח ע״ז מעומק לבו, כי כל מעשיהם הרעים הכל נראה ונגלה לעין כל, הכל רואים פריצותם והכל שומעים כפרותם, ורק מי שמשתווה עמהם ר״ל יכול לאמר עליהם טוב, אבל הירא את דבר ה׳ אינו יכול לאמר כן בשו״א.

בדבר המכתב כאשר המה מסכימים שיותר טוב שיהי׳ בל׳ רבים ובחתימת כולם ובהערה שזה בשם כל הר׳, אני מצדי הנני מסכים לזה, ולפ״ד גם המה לא ינגדו לזה. והספק אצלי העיקר על הרא״ח שי׳ באשר הוא נזהר לבלי לנגוע בהלמודיות.

ובאמת נפלאה דרכו בזה בעיני, אשר הוא מעלים מהם דעתו האמיתית בזה (כי אינני חושדו בשו״א שיש לו איזה נטי׳ ח״ו ללמודיות אף במקצת) און וויל זיי׳ נאך געבין, והמה בונים ע״ז יסוד שדרכם טוב בעיניו כאשר א״ל הארעויץ, וכמה זה גורם אצלם חיזוק בדרכם, וכבר הזהירו רז״ל חכמים הזהרו בדבריכם כו׳, ובפרט לאמר במכוון דבר שלא כפי האמיתית. ולוא יהא שחושב שצריכים ללמד קצת, אבל כאשר יודע היטיב רעת המורים והבית ספר וכמה פועלים לרעה על הנערים, וכאשר ידוע לי מה שאומר על הרבנים דפולין אשר ע״פ החוק צריכים צענז ב׳ קלאסען, ואומר הרא״ח אשר המה נשחתים מאד עי״ז, ומכ״ש נערים וע״י מורים כאלה. וא״כ לא הי׳ לו לאמר מה שאמר בפ״ב.

גם מה שאומר עתה שקשה לבקש גוים שינגדו לגוים, זהו רק השערת עצמו והוא כמו יאוש כללי הגורם ב׳ דברים א׳ העדר העשי׳ וההתעסקות, והב׳ חיזוק המנגד ח״ו וכמא׳ יאוש בעלים כו׳. ולפי האמת צריכים לחשוב אשר לא ירצה הוועד וכ״ש הרצ״כ שגדולי הרבנים דמדינתינו יחשבו אותם למריעים ויחשבו אותם לחוטאים ומחטיאים כו׳. ועיקר גדול הוא שלא להתייאש ח״ו, ואנו צריכים להשתדל ולעשות כל מה שביכולתינו בתקווה חזקה בהשי״ת שיהי׳ בעזרינו. וגם מה שלדעתינו נר׳ זה לדבר רחוק, אצלו ית׳ אין זה רחוק כלל, וגם בעל בחירה עושה ע״פ הידיעה העליונה אשר רחוק וקרוב שוים שם.

ומאד ידאב הלב אשר הרבנים הגדולי׳ דזמנינו אשר המה באמת

המכתב: אל היק״א, דלעיל ח״א קב, שרבנו כתבו ולאחי״ז הוחתמו עליו גם הרח״ע גרודזנסקי הר״ח סולובייצ״ק והרא״ח מייזיל. ראה בזה גם לעיל אגרת תרסא, ובהנסמן בהערות שם.

הרא״ח: הי״ר אלי׳ חיים מייזל מלאדז.

הרצ״כ: הי״ר צדוק הכהן.

יראים וחרידים הולכים בדרך שאינו מתאים אל האמיתית כו', ועם מי יכולים לעשות איזה דבר. ומ"מ אינני אומר נואש ח"ו ותקוותי להשי"ת שיהי' אי"ה בעזרינו.

אמנם לפי דרכו הוא מסופק אני אם יסכים לחתום על מכ' זה. אך כאשר אמר לכ' אשר תוכן המכ' טוב הוא, ולפי דבריהם שבהכרח שיהי' המכ' מכולם, וכן הדעת נותנת שאז יתנו לו מקום בעזה"י, הנני חושב שיכולים לחתום אותו וכן את הרח"ס אם כי יכול להיות שגם הוא לא יסכים לחתום אמנם מטעם אחר שיכולים להניחו מצד ההכרח, ואין רצוני להאריך בזה, והרח"ע כמדומה לי שיסכים שיהי' שמו על המכ'. ולזאת הושבתי לכ' בטע"ג תמול שיתן את המכתב למאשין עם חתימות הארבעה.

אמנם מכתב הרא"ח לפ"ד בהכרח למסור אותו ג"כ וצריכים להעתיקו בל' צרפת ולמסור אותו להיק"א בצירוף מכתב הכללי, ומכ' הרח"ס אני חושב שאינו כדאי למסור אחרי שכבר יהי' חתום על המכ' הכללי, ומכ' הרח"ע באשר נושאו הוא א' עם המכ' הכללי אינני מוצא נחיצות בזה, ואין אחריות ג"כ למסור אותו, ויכול לעשות כפי שימצא כ' לטוב בזה על אתר.

בטע"ג כתבתי לו לחתום הג' קודם כי אני מוצא נחיצות בזה לחתום גם את הרח"ע קודם ממני, כי יכול להיות שזה לטובת הענין ג"כ באשר שהמה מפורסמים וידועים אצלם יותר, ובפרט שלא יהי' התנגדות ח"ו מהר' עצמם כו' וד"ל. ולזאת הנני מבקשו לחתום בסדר הזה הרא"ח והרח"ס והרח"ע ואח"כ חתימתי, הן בהמכ' שבלה"ק והן בההעתקה הצרפתית.

בד' להרבות מכתבי' מעוד רבנים לפ"ד אין זה נכון כאשר כבר גמרנו כן, ובפרט עתה שהמכ' יהי' כללי ובהערה שזה בשם כל הר', ממילא הוא למותר.

אינני יודע אם יספיק הזמן להיות אצל הרצ"כ שבוע זו ועפ"ע יהי' אצלו אי"ה ביום א' הבע"ל. לע"ע אינו כדאי להגיד להרצ"כ הצעת הארעויץ ונשמע מה יאמר הוא בעצמו. אמנם יכול להיות אשר קבלת

הרח"ס: הי"ר חיים סולובייצ'יק.
הרח"ע: הי"ר חיים עוזר גרודזנסקי.
למאשין: להעתיקה במכונת כתיבה.
עפ"ע: על פי ערך.

הרצ״כ והתעוררותו יהי׳ כמו תחלת הקבלה וההתעוררות של הארעוויץ, ויהי׳ נצרך לחפש עצות לזה, ויכול להיות כאשר הרש״א ילך אתו אליו יקבלו אי״ה בספ״י ויתעורר בזה בעזה״י. ובפרט כאשר כבר ידוע לו הענין מהרב דטעלז, אם יהי׳ התעוררות מהרצ״כ צריכים לבקשו שידבר בזה עם חברי הוועד כמו לעוין וכדומה ויפעול עליהם לטוב.

מה שכ׳ כבודו שצריכים לדבר עם פאלייאקאוו, כן הוא, וכבר כתבתי לידידינו הרמ״מ שי׳ זה כשני שבועו׳ להוודע אם הוא בפ״ב. אמנם א״א לדבר אתו קודם שנשמע דבר החליפין מפאריז. גם נצרך לי לשלוח נוסח המכ׳ שלי בלה״ק ובל׳ צרפתית וההכרח להמתין עד שיהיו מודפסים.

נחוץ הוא שיהי׳ לכ׳ חליפות מכ׳ עם הר״צ הילדעסהיימער בענין זה, כי אולי יהי׳ נצרך, אם לבקש ולעורר את חברי הועד או ח״ו לצאת במלחמה נגדם. ובאשר הסמיכה על הד״ר קליין נתבטלה לע״ע, הרי אין לנו לע״ע מי שידבר בטובת הענין בעת אסיפת הוועד, א״כ אפשר יהי׳ טוב לבקש את הרצ״ה שיבוא לפאריז לעת ההיא. ואיך שיהי׳ אין זה מהנכון שלא לדבר אתו מאומה אחרי שהוא הראשון שנתעורר בזה והראה דרך איך להתעסק בזה.

יתיישב כ׳ עם הרש״א והרש״כ בדבר לאנדון אם אחרי שיפעול בעזה״י בפאריז לטובת הענין אם נחוץ להשתדל בלאנדון ג״כ.

בד׳ אמשטרדם לפ״ד אחרי שיתראה אי״ה איזה פעולה לטוב בפאריז, יהי׳ נחוץ לכ׳ לנסוע לאמ״ד לקבל מאתה מכ׳ ללאחמאן, אשר יש לקוות שע״פ מכתבה ירצה להטיב בזה. ואפשר נכון שיקבל מכ׳ אלי׳ מהרש״א. ומאמ״ד ישוב לפאריז ויהי׳ באפשר להתראות עם לאחמאן כשיבוא אל האסיפה. ואפשר יהי׳ נחוץ לנסוע בשביל זה לברלין. ויתיישב בזה עם הרש״א.

הרש״א: הר״ש אלטמן.
מהרב דטעלז: ה״ר אליעזר גורדון.
לעוין: נרסיס לעווען.
פאלייאקאוו: יעקב.
הרמ״מ: ה״ר מנחם מאניש מאנעסזאן.
החליפין: ראה גם לקמן אגרת תשיא. תשיד.
הרש״כ: ה״ר שלמה כהן.
ללאחמאן: עדוואראד, מברלין.

מדברי הרש"א נראה שמתאספים בכל חודש על יום א'.

בדבר ליובעצקי לפה"נ לע"ע אינו כדאי להתראות אתו ונראה אי"ה במשך הזמן.

ע"ד היי"ג הכשר השילוח מקארוס' אינו נראה בעיני כ"כ, ואינני יודע אם יחתום אותם כרצוני. ובין כה קבלתי מכ' מידידינו הרש"ג שואל ודורש בדבר יי"ג על חה"פ הבע"ל וכתבתי אליו שישלח לי, ותקוותי שישלח בשבוע דנא אי"ה.

... מבריאותי אין חדשות ובד"כ הכל באופן אחד. שבוע הבע"ל ביום ב' אי"ה אהי' אצל הדאק' ואני משער שיתן לי הקוהר לעשותה ב"פ ביום. והשי"ת ישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו'.

... ויודיעני נא מבריאותו איך הוא, ואם אוכל אצל לאנג או יש מקום מוכשר יותר.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

רצוני לכתוב לידידינו הרש"א, אמנם בכדי שלא יתעכב מכתבי דנא לכ' אכתוב לו אי"ה בפעם הב', ויכול להיות שאכתוב עוד היום אי"ה.

הנני שולח לו חזרה כל המכתבים.

תשה

[אחר פורים תרס"א]

בני שי'. מוסג"פ שמונים רו"כ אשר נאסף בוואעריסהאפען בסעודת פורים תרס"א לפ"ק, ע"י התעוררות ידידינו הרמ"ח שי' (ונכלל בזה מקצת מן קודם הסעודה ואחרי) על תומכי תמימים. יתן השי"ת אשר תמימים יהיו ותומכיהם יהיו מאושרים ברו"ג.

הרש"ג: הי"ר שמואל גוראריי.

תשה

נאסף: עד"ז פורים תרי"ס — לעיל תרמב.
הרמ"ח: דלעיל אגרת תרצג.

תשו

כבוד ידי״נ הרה״ח שי׳

תמול שלחתי מכ׳ לכ׳ והיום אין לי מה להוסיף עליו, והנני שולח מוסג״פ מכתב לידידינו הרש״א.

אם כי עפ״ע אין לכ׳ חדשות במשך ימים אלו, מ״מ הנני מקווה לקבל מאתו מכ׳ אי״ה היום או מחר.

יום ועש״ק טו״ב אדר

תשז

ב״ה טו״ב אדר תרס״א לפ״ק
וואעריסהאפען

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א
כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבי כ׳ והטע״ג משמחת פורים קבלתי. ות״ל אשר הוטב בריאותו, ובקשתי להודיעני איך הוא כעת בבריאותו. ובדבר השריפה ר״ל יודיעני נא סיבת הדבר ואם הי׳ בזה היזק ח״ו. והשי״ת ישמרהו מכל צער ונזק ויחזק השי״ת בריאותו שיהי׳ בריא אולם.

מבריאותי אכ״ח להודיעו . . . והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

תשו

ידי״נ הרה״ח: ה״ר אברהם אבלי פערסאן. אגרות נוספות אליו — לעיל תשד, ובהנסמן בהערות שם.
מכתב לידידינו הרש״א: הר״ש אלטמאן, כדלעיל שם בסופה.
עפ״ע: על פי ערך.

תשז

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
אכ״ח: אין כל חדש.

הסך ג׳ מאות קבלתי והשי״ת יעזור לכ׳ ויצליח בכל עניניו וימלא השי״ת כל משאלות לבבו לטוב.

אולי יש איזה חדשות טובות מטאראפעץ נא להודיעני.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תשח

ב״ה יום א׳ י״ט אדר תרס״א לפ״ק
וואריסהאפען

כבוד ידי״נ הרה״ח המפורסם נכבד ומרומם י״א כו׳
מו״ה אברהם אבלי שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבו מאור יום ה׳ קבלתי ביום ועש״ק ומאור יום ועש״ק קבלתי תמול ומיום ועש״ק קבלתי היום. ואני מצטער על ההעתקה שנעשית לא בטוב ואתפלא על ידידינו הרא״ח שי׳ שקבל העתקה כזאת, ועתה ההכרח לעשות העתקה מכוונת, ובלתי ספק יש בפאריז בִּירָא על העתקות מלשון ללשון, ובודאי מעתיקים גם מלה״ק, ובהגדולים שבהם מעתיקים בטח בדיוק היטיב, וגם שמור אצלם כל דבר בסוד ואין לחוש בעד הפרסום, וידרוש נא כ׳ אצל ידידינו הרש״א שי׳ על בירא כזאת בטח הוא יודע אם אך יש וימסור כ׳ להעתק. ובין כה צריך כ׳ להיות אצל הרצ״כ אם ההעתק בלה״ק וכמה שיבין יבין, ויהי׳ בין כה איזה התחלה טובה, ויהי׳ באפשרו לבוא אליו עוד (אם יקבל) לדבר בזה.

מטאראפעץ: ראה גם לעיל אגרת תרצו.

תשח

לתוכנה ראה לעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.
מו״ה אברהם אבלי: פערסאן. אגרות נוספות אליו — לעיל תשד, ובהנסמן בהערות שם.
ההעתקה: מאגרת דלעיל ח״א קב — לצרפתית. ראה גם לקמן אגרת תשיא.
הרא״ח: ה״ר אביגדור חייקין שתרגם את האגרת, כדלעיל אגרת תרס״.
בירא: משרד.
הרש״א: הר״ש אלטמאן.
הרצ״כ: ה״ר צדוק הכהן.

ובד׳ הדפסת המכתב אם כי יכול להיות אשר בלעמבערג לא יעלה המקח כ״כ, מ״מ עד אשר יבוא לשם ועד אשר ימצא מקום להדפיסו, ואינני יודע אם יכולים לסמוך על בטלנותו של ידידינו הר״א שי׳ ומהירתו שיעשה כדבעי והעיקר ביופי סידור ההדפסה, והעולה על כולם כי גם שם צריכים להזהר שלא יתפרסם הדבר, באשר בגאליציע הרי מתלוננים ג״כ על פעולת הועד, ולמה ידעו מה שאנו מתעסקים בזה, עד אשר יהי׳ השי״ת בעזרינו ונפעול בקשתינו והשתדלותינו. ולזאת הודעתי לכ׳ היום ע״י טע״ג שיתן להדפיס בווערשאי׳ שזה היותר נכון לפ״ד, ובטח ידבר עם המדפיס אולי אפשר להיות בהקדם.

הנני מרגיש עגמ״נ של כ׳ אשר בין כה לא נעשה דבר בגוף הענין וההקדמה הולכת בקושי כ״כ. אמנם אנו צריכים לקוות אשר לפ״ע זה תהי׳ הצמיחה אח״כ בטוב. והשי״ת יעזור לנו שנשיג חפצינו בקרב ובנקל ובהצלחה.

ראיתי במכ״ע הצפירה אשר באדעס היתה אסיפה כללית מחובבי ציון, וגמרו לנסוע לפאריז להיק״א להשתדל שיתנו סך נכון על הטבת מצב הקולוניות דאה״ק. בין הנוסעים לפאריז יהיו ראש הועד דאדעס הג׳ ר״א גרינבערג וד״ר צליענאוו ממאסקווא, אוסישקין (מיעקאט׳) אשר גינצבורג הכופר הידוע, מאנדעלשטאם מקיוב. בס״ה י״ב אנשים ועוד שמונה פועלים, ולפה״נ תהי׳ נסיעתם בקרב, ואינני יודע אם זה טובה לענינינו באשר המה ראשי הציונים ורשעים גדולים (לבד הר״א גרינבערג שאומרי׳ עליו שגם כעת הוא עודינו יר״א) ולא טוב שידעו מהשתדלותינו כי בודאי ישתדלו להיפך ח״ו. והשי״ת ישמרינו מהם כו׳, ואנחנו צריכים להתעסק בענינינו ונקווה להשי״ת שיהי׳ בעזרינו.

בדבר מוצא לכסף כבר התחלתי להשתדל ותקוותי שיהי׳ אי״ה.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

ביום ועש״ק שלחתי לכ׳ מכ׳ לידידינו הרש״א שי׳.

הר״א: ה״ר אשר גרוסמן, שנסע בשושן פורים ללעמבערג, כנ״ל אגרת תשד בתחלתה.
להיק״א ... הקולוניות דאה״ק: ראה בהערות לאגרת תרפו דלעיל. לקמן אגרת תשמ.
צליענאוו: יחיאל.
אוסישקין: אברהם מנחם.
מאנדעלשטאם: מכס עמנואל.

תשט

[אמצע אדר תרס״א]

בני שי׳

בדבר מכירת חָמץ אשלח לך אי״ה כח הרשאה למכור החמץ להרד״י. אמנם בדבר החמץ הנמצא פה כבד מאד להשיג למכור פה, ומה שיכול להיות בנמצא חמץ אצלינו פה הוא רק יי״ג ומה שיש עוד מהאיינגימאכץ שלקחנו מביתינו, שיש בהם חשש חמץ. ובדעתי שיכולים שתמכור להרד״י גם החמץ דפה ע״פ מה שארשום לך אי״ה מקום החמץ. ובפה אין אצלי ספרים לעיין בהם כ״א שו״ע או״ח (וגם יו״ד) וצ״צ פסקי דינים, ובבאה״ט סי׳ תמ״ח סס״ק ט״ו הביא מהמ״א דאפי׳ אין החמץ אצלו יכול למכור כו׳ ועמ״ש בצ״צ הנ״ל סי׳ הנ״ל סס״ק ד׳. והספק אצלי הוא מפני שזה במדינה אחרת, ומ״מ נר׳ שיכולים למכור. ואפשר צריכים ליתן להא״י זמן יותר אחר הפסח בכדי שיוכל למכור ליהודים דפה אחר הפסח, אמנם ג״ז אינו, כי מצד ריחוק המקום הי׳ צריכים לעשות כן גם במדינה אחת כשהחמץ בריחוק מקום כזה (שבנקל יש לצייר זה במדינתינו), והטעם מפני שיכול למכור לא״י שבמקום החמץ בתוך הפסח, וע״י מכ׳ גם ליהודים שיגיע להם תיכף אחר הפסח.

ותדבר בזה עם הרז״ו שי׳ ועם מו״ר הרשב״צ שי׳, גם עם הרד״י ותודיעני החלט דעתם בזה. ואם יחליטו שבהכרח למכור פה תשלח לי נוסח השט״מ שלנו להרד״י, וגם נוסח השט״מ של רד״י להא״י, ואראה להשיג אי״ה למי למכור. ותודיעני אודות כ״ז בהקדם.

תשט

נכתבה בלי תאריך. מ״ש ״ג׳ מאות ששלחתי ע״י הר״י רובינשטיין״ הוא בתחלת אדר, כדלעיל אגרת תש. להלן אגרת תשיב (כ״ו אדר) כותב ״היום שלחתי לך ג׳ מאות רו״כ״, נראה שכבר קִיבל אז אישור לג׳ מאות הראשונים; א״כ נכתבה האגרת שלפנינו באמצע אדר, שאז הספיק עדיין הזמן להתייעץ במכתבים ע״ד מכירת החמץ.

בדבר מכירת חמץ: ראה גם לקמן אגרות תשיז. תשיח. תשכ. תשכא.

להרד״י: להר׳ דוד יעקבסון, הרב בליובאוויטש.

הרז״ו: המשגיח הר׳ זאב וואלף לויטין.

מו״ר הרשב״צ: מורך ורבך הר׳ שמואל בצלאל שפטיל.

השט״מ שלנו להרד״י: שמנהג רבותינו למכור החמץ אל הרב והוא מוכרם להאינו־יהודי (ולא להסתפק בשטר הרשאה אל הרב שהוא ימכור בשליחות בעל החמץ). ראה בזה יגדיל תורה (נ.י.) חוב׳ נח סי׳ מח. חוב׳ נט סי׳ ס ושם הערה 20. לקמן אגרת תשיז.

ולפלא שלא הזכרת במכתביך מקבלת הסך ג׳ מאות ששלחתי ע״י הר״י רובינשטיין.

תשי

ב״ה אור יום ועש״ק ד״ד אדר תרס״א לפ״ק

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳ נכדתי היקרה תי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכ׳ מאור ליום ה׳ ומכתב הגלוי מיום ועש״ק קבלתי לרוב עונג אשר נודעתי משלומכם הטוב, וכן אבקשכם על להבא לכתוב לנו בכל עת משלומכם הטוב להחיות נפשינו. הבטחת המכ׳ דמוצש״ק עוד לא קבלנו בפועל, ומס׳ יהי׳ אי״ה.

בדבר השמורה הנני בטוח שנעשה בהכשר בתכלית. יתן השי״ת שתבוא בהכשר לפה. וטוב עשית אשר שלחת ע״י אייל גוט ולא ע״י פאצט. בקבלי מכתבך שלחתי טע״ג לר״י לווארשא, שאם ברור הדבר שלא יפָתח עד שתבוא לפה אז ישלח ע״י פאצט לפה, ואם אך יש ספק בזה ישלח ע״י אייל גוט למינכען, והיום קבלתי מאתו טע״ג שנשלח למינכען ולא יפָתח, ולפה״נ הוא ע״י אייל גוט. ואי״ה תתקבל בשבוע הבע״ל.

יי״ג תתקבל אי״ה מקרעמענטשוג וקבלתי טע״ג ששלחו ע״י פאצט ולפה״נ שלחו לפה ואקווה שלא יפתחו על אם הדרך.

מהנכון אשר בזה הזמן תכתבו מכתבים תדירים יותר, ונכון לכתוב מכ׳ גלוי בכל יום. מכתבי משבוע העברה בטח נתקבל. ויתן השי״ת שיהי׳ הכל כשורה ובנקל בזכות כ״ק אבותינו רבותינו הק׳ זצוקללה״ה נ״ע זי״ע.

ג׳ מאות ... רובינשטיין: כדלעיל אגרת תש.

תשי

בדבר השמורה: ראה לעיל אגרת תרחצ.

אייל גוט: משלוח מהיר.

לר״י לווארשא: בנראה, לר׳ יוסף יוזיק הורוויץ מווארשא.

ותקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תפרוס גיני בשלו׳ חמותך הכ׳ והחסודה תי׳.

תשיא

ב״ה ד״ד אדר תרס״א לפ״ק
וואעריסהאפען

כבדו ידי״נ הרה״ח המפורסם נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה אברהם אבלי שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבו מאור ליום ד׳ קבלתי תמול בקר. את הרב צייטלין הנני מכיר מעת היותי פעם האחרון בפאריז, והוא יר״א, וחשבתי לכתוב לכ׳ אודותו אולי יכול להעזר מאתו באיזה דבר ושכחתי שמו, וטוב שמסר לו ההדפסה אם כי תהי׳ שלא ביופי כ״כ מ״מ המכוון יושלם בזה, ומס׳ לא יפרסם.

אינני יודע אם יהי׳ כ׳ היום אצל רצ״כ, והשי״ת יצליח לו שיקבלו בספ״י ויטה אזנו לדבריו, ויהי׳ עם פי כ׳ וירהו לדבר ויפעלו דבריו לטובה על הרצ״כ.

הנני נהנה אשר הרש״כ לקח להעתיק את המכ׳ בטח יעתיק אותו בטוב. ולפ״ד יהי׳ נכון לשלוח להד״ר הארעויץ ג״כ מכ׳ בהעתק החדש

חמותך: ראה לעיל אגרת תשא.

תשיא

לתוכנה ראה לעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.
מו״ה אברהם אבלי: פערסאן. אגרות נוספות אליו — לעיל תשד, ובהנסמן בהערות שם.
ההדפסה: של האגרת ליק״א, כדלעיל אגרת תשח.
רצ״כ: ר׳ צדוק כהן.
בספ״י: בסבר פנים יפות.
הרש״כ: הר׳ שלמה כהן.
להעתיק את המכ׳: ראה לעיל אגרת תשח, שהעתקה הראשונה אינה מכוונת.
הארעויץ: הר׳ מרדכי הלוי.

ולכתוב לו אשר נודע לו בפאריז אשר ההעתקה הקודמת נשתנה והיא בהיפך הכוונה, ועתה הועתק מחדש בהעתקה מדויקת.

בדבר הרי״פ צריכים אנו להמתין עד אשר נודע איזה דבר מפאריז, כי קודם שנדע שמסכימים על החליפין א״א לדבר אתו, ולדבר לחצאין ג״כ א״א, ובהכרח להגיד לו מה שאמרו בפ״פ. לע״ע אין להגיד הצעת הארעויץ גם להרש״א והרש״כ.

מבריאותי אין חדשות היום הייתי אצל הדאק׳ (כי הי׳ שבוע זו במינכען) . . . והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

זוגתי תי׳ פורשת בשלו׳ כ׳. בריאותה ת״ל והשי״ת יחזקה.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

בדבר יי״ג הי׳ צריך לדרוש מפ״פ או מקארלסרוהע והי׳ מקבלו בערך יומיים.

תשיב

ב״ה יום א׳ ד״ו אדר תרס״א לפ״ק
וואעריסהאפען

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳
נכדותַי היקרים יחיו

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

לשמחת לבבי קבלנו היום הטע״ג מלידת כלתי תי׳ למז״ט. והנני מברך אתכם בברכת מז״ט בעד הבת הנולדה לכם למז״ט. מז״ט. יזכה

הרי״פ: ה״ר יעקב פוליאקוב.
החליפין: ראה גם לעיל אגרת תשד. לקמן תשיד.
הרש״א: הר״ש אלטמן.

תשיב

לידת כלתו: את בתה השני׳, הרבנית שתליט״א, ביום הש״ק כ״ה אדר.

אתכם השי"ת לגדלה לתולחומע"ט בנחת ובנקל ותהי' באריכות ימים ושנים טובים ונעימים ותהי' אשה יראת ה' באמת ובתמים כפי רצון כ"ק אבותינו הק' זצוקללה"ה נ"ע זי"ע, ונזכה לשמוח כולנו יחד על חתונתה למז"ט, ונקבל מאתכם ומצאצאיכם רוב נחת ועונג תכה"י בכה"פ ברו"ג. ומעונג לבי אודה לה' על כל הטוב שגמלנו ובחסדו הגדול החיינו וקיימנו והגענו לזמן הזה כן יגיענו לשמחות וטובות הרבה ונהי' אנחנו כולנו בריאים ושלימים ונודה ונהלל לה' אלקינו בכל עת בשמחה ובטוב לבב.

ונא להודיענו בפרטיות איך היתה הלידה ... ואיך היא כעת בכוחותי'. נא ונא להודיעני הכל בפרטיות באר היטיב...

שלחנו לכם טע"ג בברכת מז"ט בטח קבלתם אותה...

לכ"א מו' הר' תי' כתבתי היום בקר מז"ט בהמכתב שהכנתי תמול ונשאר על היום בקר, ובהטע"ג פרטנו לכאו"א בטח ימסור הרממ"צ במכוון.

היום שלחתי לך ג' מאות רו"כ ואי"ה בשבוע הבע"ל אשלח לך עוד מאה רו"כ. אבקשך ליתן עבורי לח' בקו"ח ולח"א ות"ת לכאו"א תשעה רו"כ וכן לח' תומכי תמימים תשעה רו"כ.

בדבר הקריאת שם למז"ט כ' בהטע"ג שאם עוד לא ניתן שם, תקרא בשם חי' מושקא שכן הוא הנכון לפ"ד. ובטח תודיעני גם בדבר קריאת השם למז"ט. ונא להודיעני בפרטיות מבריאות כלתי תי' ובתה הנולדה למז"ט תי'.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

הנני מברך בברכת מז"ט את כ' מחות' הצנועה והכ' תי'. יזכה השי"ת או"א לגדלה לתולחומע"ט בנחת ובנקל ובאריו"ש טובים

לתולחומע"ט: לתורה לחופה ומעשים טובים. ראה לעיל ח"א אגרת פז, שגם על לידת בת צ"ל לתורה כו'.
הרממ"צ: הי"ר מאיר מרדכי צ'ערנין.
היום שלחתי: ראה גם לקמן אגרת תשיז.
לח' בקו"ח ולח"א ות"ת: לחברת בקור חולים ולחם אביונים ותלמוד תורה.
או"א: אבי' ואמה.

ונעימים ועינינו יראו וישמחו ויקבל מאתם ומצאצאיהם רוב נחת ועונג תכה״י ברו״ג כחפצה וחפץ מחו׳

הנ״ל

תשיג

ב״ה יום ד׳ ער״ח ניסן תרס״א לפ״ק
וואעריסהאפען

כבוד ידי״נ הרה״ח המפורסם נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה אברהם אבלי שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

אברך את כ׳ בברכת מז״ט כי כלתי תי׳ המליטה ביום הש״ק בת למז״ט יזכה השי״ת או״א לגדלה לתולחומע״ט בנחת ובנקל ותהי׳ באריו״ש טובים ונעימים ותהי׳ אשה יראת ה׳ באמת כפי רצון כ״ק אבותינו הק׳ צזוקללה״ה נ״ע זי״ע, וכ״ז יראו עינינו וישמחו לבינו ונודה לה׳ על כל הטוב אשר גמלנו.

מכתבו מאור ליום ג׳ קבלתי היום אחר חצות. ות״ל אשר נתקבל אצל הרצ״כ וקיבל את דבריו, ות״ל אשר הוא מודה על האמת. אמנם מה שאומר שמה שכבר נתנו אין לחזור (וכפה״נ נתנו ד׳ מאות אלפים ר׳ והן מילאן פראנק, שכן כתב המליץ אז, וזה מתאים עם דברי הרי״פ אלי, ועתה אנו רואין אשר צדקו דברי הרי״פ, שהבאראן הירש אמר מפורש שיהי׳ על עניני פרנסה) אני משער אשר לא נתנו להם המעות כ״א שנתנו להם ארדער על סך כזה, והעד ע״ז כי המעות באים מפאריז

חשיג

לתוכנה ראה לעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.
מו״ה אברהם אבלי: פערסאן. אגרות נוספות אליו — לעיל תשד, ובהנסמן בהערות שם.
בת למו״ט: כנ״ל אגרת שלפנ״ז.
מכתבו: תוכן דבריו במכתבו אל רבנו — לקמן תשטז, עיין שם להבנת המענה שלפנינו.
הרצ״כ: ה״ר צדוק הכהן.
וכפה״נ: הראא״פ הי׳ מסופק אם אמר לו שנתנו 400 אלף פראנק או רו״כ, כדלקמן אגרת תשטז.
שכן כתב המליץ: כדלעיל אגרת תרלה ובהערות שם.
הרי״פ: ה״ר יעקב פוליאקוב.

לא מפ"ב, כן הי' בליוב' אשר הסמעטע מהבנין שלחו ע"י פ"ב לפאריז, וכן המעות נתקבל מפאריז. ועפ"ז יכולים לכתוב להם כאשר קבלו מחאות הרבה על מעשיהם לא יוכלו ליתן מעות ע"ז, ובד"כ אינם יראים לשנות הבטחתם אם אך רוצים בזה. ובהכרח לראות גם אודות העבר, כי גם בסך כזה יכולים לעשות הרבה ח"ו, וגם אודות להבא מה שיאמרו שלא יתנו אין זה מספיק וצריכים לידע איזה דבר ברור בזה.

מש"כ שהי' טוב לידע המקומות שיסדו בתי ספר, באמת הי' נצרך לידע, אך לא חקרתי ודרשתי ע"ז לידע המקומות בשמותיהם בפרטיות, אך נודע הדבר שמייסדים בכמה מקומות בתי ספר למתחילים דהיינו לנערים קטנים, וכ"פ פוגשים במכ"ע שיסדו ב"ס במקום פלוני ופלוני וכו', ובהאוצעט שלהם משנת 96 או 7[9] הנמצא אצלי בביתי כותבים אשר הח' מפה"ש מצא לנחוץ ליתן כחותיהם בעיקר ליסד בת"ס למתחילים, וכן מייסדים ת"ת בכמה מקומות, ובהרבה מקומות בכדי לסמא את העינים מייסדי' בתי לימוד למלאכה שהן בת"ס ממש בלי שום הפרש.

לפ"ד בהכרח שיבאר כ' להם אשר הב"ג הוא מסור להלמודיות בכל לבו ונפשו, וכל חפצו ורצונו רק בזה וכשהי' תקיף במעמדו נתן בעצמו הרבה מעות ע"ז, ועתה כל מה שיכול להביא לקופת הח' מאחרים הוא משתדל בזה בכל יכולתו בכח ההכירות הגדולה שלו ובכח פרסום שמו שבזה פועל הרבה, וזה איזה שנים שנותן נפשו על הלמוד לנערים בכל ההתחכמות להרע, וכל הרבנים החרידים וכן הבע"ב החרידים המה מנגדים לו. אמנם הרבה מהם יראים להגיד לו בהיפך דעתו ורצונו, והמעט שאומרי' לו בהתנגדות בגלוי אינו שומע להם, והוא והחבר[ה] שלו עושים מה שרוצים. אמנם הגיע הדבר אשר אינם יכולים לסבול עוד, וזה הביא את הרבנים לגשת אל הועד יק"א מפני שרוצים לילך בדרך השלו' בתקוותם אשר הועד ישמע לדבריהם (וכבר אמר הרב מטעלז להרצ"כ אשר הר' יחשבו לצאת בתוקף וכשישמעו עוד דברים חזקים יש לקוות שיחזרו ממעשיהם).

בליוב': בביה"ס שיסדו בליובאוויטש בשנת תרנ"ט, כדלעיל אגרת תרכ, ובהנסמן בהערות שם.
הסמעטע: חשבון.
המקומות שיסדו בתי ספר: באותה שעה היו קרוב ל־200 ברחבי רוסיא.
אוצעט: דו"ח.
הב"ג: הברון גינזבורג.
וכשהי' תקיף במעמדו: ראה לעיל אגרת תרסד. לקמן תתט.
הרב מטעלז: הי"ר אליעזר גורדון.
לצאת בתוקף: ראה לעיל אגרת תרסז.

בטח ישתדל כ׳ לבאר להם כל המצב וגם לדבר קצת קשות להכניעם בעזה״י, כי העיקר הוא פאריז, והנני מבקש את כ׳ אולי יהי׳ נצרך לו להיות בפאריז עד השבוע שלפני חה״פ לא יהי׳ זה למניעה, ובעזה״י יש לקוות שיפעול עליהם אי״ה. והשי״ת יהי׳ בעזרינו. והנני מקווה לקבל מחר אי״ה מכ׳ מאתו כהבטחתו.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

נא לפרוס גיני בשלו׳ ידידינו הר׳ הנכבד ומרומם וכו׳ מוהר״ש כהן נ״י ולהגיד ת״ח מאתי בעד טרחתו בההעתקה כי רבה היא. יהי׳ השי״ת בעזרו וימלא כל משאלות לבבו לטוב בגו״ר.

תשיד

ב״ה ר״ח ניסן תרס״א לפ״ק
וואעריסהאפען

כבוד ידי״נ הרה״ח המפורסם נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה אברהם אבלי שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבו מיום ג׳ קבלתי היום, והנני במכתבי זה לזרז את כ׳ שישתדל בדבר העבר ויגיד להם אשר אנו תובעים מהם בחוזק שיחדלו מלתמוך את הח׳ מפה״ש. ובאשר אנו יודעים היטיב במדינתינו איך שכל פעולתם הוא לחבר ולהשחית את הדת וביותר כעת במעשה הילדים כו׳, והבתי למוד למלאכה עליהם אנו דנים אשר המה כמו בת״ס ממש וגרועים מהם, כי השולען הכל יודעים כי משחתם בהם, וכמה נזהרים ליתן את בניהם לשם, אמנם השם בתי לימוד למלאכה

טרחתו בההעתקה: ראה לעיל אגרת תשיא. לקמן תשטז.

תשיד

לתוכנה ראה לעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.
מו״ה אברהם אבלי: פערסאן. אגרות נוספות אליו — לעיל תשד, ובהנסמן בהערות שם.
בדבר העבר: שגם מה שכבר הבטיחו חברת יק״א לחברת חמ״ה בעבר, יתנו במקומם לעזרה חומרית ליהודי רוסיא. ראה גם לקמן אגרות תשמ. תתיג.

מרמה את האבות. ובאשר עתה הרבה דואגים על תכלית לבניהם להיות בעלי פרנסה ושעי"ז יהי' להם הרשות לשבת בראסי' (וכאשר בשנים האחרונים הרבה אבות הן מבע"ב והן מלומדי' נותנים בניהם לבע"מ ללמדם אומנות מטעמים הנ"ל) יתנו בניהם לבתי למוד למלאכה ובאמת יוצאים משם ונכנסים לבית ספר גבוה ממנה כו', כי באמת רוח הבתים האלו המה רוח בת"ס ללמודיות, ואנחנו מסכימים על למוד המלאכה הנותנת פרנסה ורשות לדור בראסי', אבל שילמדו[ם] מלאכה כאשר מבואר במכ' הגדול.

וכן יכול כ' להגיד להם אשר הב"ג בעניני' הרוחנים כל קהל עדת ישראל החרידים במדינתינו חושבים אותו למחבל ומשחית כל חלק טוב בישראל, וגם שרי הממ' הכירו כן אשר בעניני הרוחני איננו פאטריאט עברי וחלק לבו מהם (אשר כן אמר א' מהיותר גדולי' שהתפלא תחלה על הב"ג שיחפוץ במעמ' ושאל הלא הוא פאטריאט עברי, ואחר זמן אמר שנודע לו עתה שבעניני הרוחנים חלק לבו מאחיו כו') והפלא שלא ידעו את הרי"פ שהוא משנה הפרעזידענט בהועד של יק"א בפ"ב.

אמנם בדבר החליפין אני חושב שאינו כדאי שידבר כ' אתם, אך לבאר להם ערכו של הב"ג בהענין הזה אני חושב להכרח גדול, למען ידעו בעת שידובר בזה בעת האסיפה.

ובד"כ על הדברים הרכים של הרצ"כ אין להעמיד יסוד כ"כ, וכשיתראה אי"ה עם לעוין ביחד עם הרצ"כ אז אני חושב שידע אי"ה דעתם מה שחושבים בזה. ויעזור השי"ת לכ' וירהו מה לדבר להם ודבריו יפעלו עליהם פעולה טובה ועזה.

ביום א' הבע"ל אשלח אי"ה לכ' מאה רו"כ. בדבר סדר נסיעתו אעיין אי"ה בהענדסוליסטעג ואודיעו אי"ה.

לשבת בראס': האומנים היהודים ברוסיא יש להם זכות הישיבה מחוץ לתחום המושב.
המכ' הגדול: דלעיל ח"א קב.
הב"ג: הברון גינזבורג.
הרי"פ: ה"ר יעקב פוליאקוב.
החליפין: ראה לעיל אגרות תשד. תשיא.
הרצ"כ: ה"ר צדוק הכהן.
לעוין: נרסיס, נשיא היק"א.
ביחד עם הרצ"כ: ראה לקמן אגרת תשטז.
בהענדסוליסטעג: לוח יד לנסיעות.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

בה״ס בליוב׳ היא למלאכה ובנינה הי׳ בשנה העברה, ושנה א׳ קודם היתה בדירה שכורה. יעזור השי״ת שתבטל בקרב הימים.

תשטו

ב״ה ב׳ ניסן תרס״א לפ״ק
וואעריסהאפען

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבי כ׳ כן הטע״ג והברכות מז״ט נכון הגיעני. יזכה השי״ת או״א לגדלה לתולחומע״ט בנחת ובנקל ותהי׳ באריו״ש טובים ותהי׳ אשה יראת ה׳ כפי רצון כ״ק אבותינו הק׳ זצוקללה״ה נ״ע זי״ע. ואנחנו נראה בהם ובצאצאיהם רוב נחת ועונג בכה״פ ברו״ג.

בדבר ההפסד ר״ל בבהנ״ס ... והשי״ת יעזור לכ׳ שהוואג״פ יקנו מאתו ובמקחים טובים והשי״ת יתן לו מציאת חן ופרנסה והצלחה בכל ענינו. ובקשתי להודיעני משלומו ובריאותו ומכל הנעשה אתו לטוב.

יי״ג על חה״פ קבלתי מקרעמענט׳ ות״ל בא לפה בטוב.

שמורה נשלח לי מביתי ע״י איל גוט וקבלתי תמול ידיעה ממינכען אשר בא לשם ואסע אי״ה אחר ש״ק הבע״ל לקבלה מבית המכס.

בה״ס בליוב׳: דלעיל אגרת תרכ, ובהנסמן בהערות שם.
ושנה א׳ קודם: א״כ נוסדה בשנת תרנ״ט, וראה גם לעיל אגרת תרס״.

תשטו

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
מז״ט: ללידת נכדת רבנו — הרבנית שתליט״א.
או״א: אבי׳ ואמה.
בבהנ״ס: בכית הנסרים.
איל גוט: משלוח מהיר.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

היום בא לפה ממחנם ר"ח ביעלינקע אחיו של רי"מ ביעלינקע עם בנו.

תשטז

[תחלת ניסן תרס"א]

בדבר עסק יק"א. הרא"פ שי' זה חודש ימים בפאריז. ג' שבועות עבר בהקדמות, בתחלה התראה עם הדאק' קליין אשר חשבנו שיהי' לנו לעוזר ולא מצא בו נחת כלל, והתראה עם הר"ש אלטמאן והוא נתעורר בטוב בהעסק כי הוא יר"א באמת, וכן יש בפאריז א' ר' שלמה כהן ג"כ מהאשכנזי' היראים, המה אמרו דעתם שבהכרח שגם חתימת הרבנים הג' (הרא"ח מלאדז והר"ח מבריסק והרח"ע מוילנא) יהי' על המכתב הגדול שלי, ובד"כ מצאו שהמכ' הוא טוב וכשיהי' עליו גם חתימת הנ"ל אז יתנו לו מקום בעזה"י.

המכתב הי' בהכרח להדפיסו כי המה מבינים מעט בלה"ק ובכתיבה עוד במועט יותר, משא"כ דבר נדפס מבינים יותר, וביגיעה רב[ה] עלה בידי הרא"פ להשיג להדפיסו בפאריז שאין זה מהדברים המצויים כלל שמה שידפיסו בלה"ק, וגם א"א להאמין לכולם שלא יתפרסם הענין (ועלה ההדפסה ערך מאה פראנק).

בין כה נודע להרא"פ שי' אשר ההעתקה הצרפתית לא נעשית בטוב, ובכמה מקומות נעתק היפך הכוונה לגמרי והי' בהכרח להעתיקו מחדש, וכבד מאד להשיג מי שיעתיק מלה"ק לצרפ[ת]ית

תשטז

מהתוכן נראה שנכתבה בתחלת ניסן, ואפשר בצירוף לאגרת שלפנ"ז, אל הר"י ברלין.
על המסופר כאן ראה לעיל אגרות תשיד. תשטו.
לתוכנה הכללי ראה לעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.
הרא"פ: ה"ר אבהם אבלי פערסאן.
הדאק' קליין: דלעיל אגרת תרסז.
חתימת הרבנים: ראה בזה לעיל אגרת תרסא, ובהנסמן בהערות שם.
המכתב הגדול שלי: דלעיל ח"א קב.

ובפרט עם התנאי הנ״ל שלא יתפרסם, עד שהתנדב א״ע הר״ש כהן הנ״ל להעתיקו כי הוא יודע היטיב בלה״ק וגם ל׳ צרפ[ת]ית, ומובן שזה לקח זמן נכון כי עשה ההעתקה רק בזמנים הפנויים שלו, והר״ש אלטמאן התנדב לעשותו אח״כ במאשין. ובין כה הי׳ להרא״פ שי׳ ריבוי עגמ״נ וריבוי טלטול עד שהשיג כ״ז.

וגם הר׳ צדוק כהן הי׳ חולה ר״ל ולא קיבל שום איש, וביום ועש״ק העבר הי׳ אצלו עם הר״ש אלטמאן וקיבלו בספ״י ומסר לו כל המכתבי׳ (היינו מכתבי הגדול לע״ע בלתי נדפס ומכתבי הרא״ח והרח״ע להיק״א, ומכתבינו איליו בפרט) והגביל לו לבוא איליו ביום ב׳ (שלא בהזמן שמקבל אנשים וזה הי׳ התקרבות יתירה מאתו) ובין כה יקרא המכתבים. וביום ב׳ העבר הי׳ אצלו וא״ל אשר הבאראן באמת הניח המעות על רוסי׳ לא על שולען כ״א על המחי׳ כו׳ על ארגענטינא, והם מצאו אשר יותר טוב ליסד עניני פרנסה ברוסי׳ עצמה כמו פאבריקן וכדומה, אבל ליתן על שולען אין בהפראגראמע שלהם, כ״א לצורך הוראת שעה פעל אצלם דוד גינצבורג שנתנו תמיכה לח׳ מפה״ש. ואיננו זוכר הרא״פ איך אמר לו אם 400 אלפי׳ ר׳ או 400 א׳ פראנק, ולא שערו אשר פעולת מפה״ש הוא לרע כ״כ. ואמר הרצ״כ להרא״פ שמה שנתנו א״א לתקן, והשקו״ט כעת יכול להיות אודות להבא, והרא״פ א״ל שאנו דורשים אודות העבר וגם אודות להבא, ואמר לו הרצ״כ שיקבע לו זמן בשבוע הבע״ל שיהי׳ אתו יחד אצל לעוין שהוא הפרעזידענט של היק״א.

המכתבים של הרא״פ אלי שלחתי אל ידידינו הרמ״מ שי׳ ובקשתיו שאחרי שיקרא אותם ישלחם אל כ׳ ומהם ידע פרטי הדברים בזה. אמנם לכ׳ יהי׳ כבד לקרא כתב הרא״פ, ויקרא לפניו חב״ד הרז״י שי׳ או יתן לאחר מי שיודע בו שהוא בעל סוד ויקרא לפניו המכתבי׳ ואחרי שיקראם ייטיב לשולחם אלי חזרה.

אני כתבתי להרא״פ וחזקתי אותו שידרוש על העבר כמו על להבא. והשי״ת יהי׳ בעזרינו שנפעול רצונינו ובנקל ובהצלחה.

במאשין: במכונת כתיבה.
מכתבי הרא״ח והרח״ע להיק״א: ראה לעיל אגרת תשד.
פעל אצלם דוד גינזבורג: כדלעיל אגרת תרלה, בהערות.
ואינו זוכר ... פראנק: ראה לעיל אגרת תשיג.
לעוין: נרסים.
הרמ״מ: הי״ר מנחם מאניש מאנעסזאן.
חב״ד הרז״י: חתן בת דודי הי״ר זלמן יצחק וואלשאניק.

כפה״נ יהי׳ בהכרח שיסע הרא״פ עוה״פ לפאריז אחר חה״פ הבע״ל בעת שיהי׳ האסיפה אצלם בסוף חודש אפריל...

תשיז

ב״ה מוצש״ק ד׳ ניסן תרס״א לפ״ק
וואעריסהאפען

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳ נכדותי היקרים שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתביך ממוצש״ק ומיום ב׳ ומיום ג׳ קבלנו לגודל קו״ר ולשמחת לבבינו (והמכ׳ מיום א׳ לא נתקבל) והנני מברך אתכם בברכת מז״ט בעד קריאת שם נכדתינו בתכם תי׳ אשר נקרא שמה בישראל חי׳ מושקא תי׳. יתן השי״ת שתהי׳ באריכות ימים ושנים טובים ונעימים ברו״ג ותהי׳ אשה כשרה אשה יראת ה׳ באמת ונקבל אנחנו כולנו מאתה רוב נחת ועונג ברו״ג ונזכה לשמוח כולנו יחד על חתונתה למז״ט.

אודה לה׳ בכל לבנ[י] על כל הטוב אשר גמלנו אשר הלידה הי׳ בנקל וכשורה ת״ל עבור רוב חסדיו אשר עשה אתנו, כה אל יעזבינו ואל יטשינו לנצח ויעזור לנו השי״ת בכל פרט ופרט וישלח לי השי״ת רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

הטע״ג מבריאות זו״כ תי׳ ומבריאנ[ו]ת נכדתינו בתכם חי׳ מושקא תי׳ קבלנו לרוב עונג, יתן השי״ת שיהיו בריאים וחזקים תכה״י.

בדבר השמורה קבלתי ידיעה ממינכען אשר באה לשם, וביום ג׳ הבע״ל אסע אי״ה למינכען לקבלה מבית המכס.

יי״ג קבלתי מקרעמענטשוג שבא ע״י פאצט ישר לפה עם כל החותמות בשלימות, והי׳ באפשר לשלוח את השמורה ג״כ ישר לפה

האסיפה ... אפריל: ראה לקמן אגרת תשמו, ובהנסמן בהערות שם.

חשיז

זו״כ: זוגתך וכלתי.

ולא היו פותחין אותה, אמנם לא רציתי רעזיקירין עם השמורה ולכן כתבתי להר״י בטע״ג שאם אך ספק בדבר ישלח ע״י איל גוט.

בני שי׳ תתן מעות חיטים כסף שנתתי בשנה העברה עפ״ע זוכר הר״ד כמה שנתתי. גם תתן להר״ד ששה רו״כ על יי״ג לעניים לפסח.

מחר אי״ה אשלח לך מאה רו״כ על ההוצ׳, ג׳ מאות שלחתי לך על הנ״ל בשבוע העברה בטח תקבלם ביום ב׳ הבע״ל.

הנני שולח לך מוסג״פ כח ורשות על מכירת החמץ. וארשום המקומות שהנחנו שם החמץ בשנה העברה, ובמקומות [אלו] תניחו את החמץ גם כעת, ואתן לך כח ורשות למכור ג״כ את החמץ דפה, כי לפ״ד יכולים למכור שם. ואם באולי צריכים למכור פה דוקא, כי זה עושה גרעון כלל בכתב ההרשאה, וארשום לך גם החדר שאניח החמץ פה. ופרטי הדברים הנמצאים פה הם, יי״ג שיש בו חשש חמץ ורעטעך איין גימאכץ, אַיין גילֵייגטער אינגבער אין פירות גימארענירטע, ויוכללו גם הפירורי חמץ בכלל המכירה.

יתן השי״ת אשר בשנה הבאה עלינו לטובה נהי׳ חה״פ יחד בירושלים ת״ו עם מ״צ א״ס.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש ותחוגו את חהמ״צ הבע״ל בדיצה ובכשרות כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תפרוס גיני בשלו׳ חמותך הצנועה והכ׳ תי׳ והנני מברכה בברכת מז״ט בעד הקריאת שם. ויעזרינו השי״ת שנקבל נחת מבנינו יחיו בכה״פ ברו״ג.

אשתקד נתתי להר״ד אחר הפסח חמשה רו״כ.

נוסח כח ההרשאה כתבתי כמ״ש בסידור הרא״ד ז״ל, והשמטתי

כתבתי להר״י: כנ״ל אגרת תשי. ואפשר שהואש להר״ר יוסף יוזיק הורוויץ מווארשא.
איל גוט: משלוח מהיר.
עפ״ע: על פי ערך.
הר״ד: הר״ר דוד יעקבסאן הרב בליובאוויטש.
ג׳ מאות שלחתי: ראה לעיל אגרת תשיב.
כח ורשות ... החמץ: דלקמן תשיח.
עם מ״צ א״ס: עם משיח צדקנו אמן סלה.
בסידור הרא״ד: בסידור תורה אור מהר״ר אברהם דוד לאוואוט, שבטופו נדפס סדר מכירת חמץ של אדה״ז עם הערותיו.

מש״ש ככל פרטי התנאים כו׳ שזה שייך לפ״ד להנותנים לו רק רשות למכור להא״י, אבל אנו שמוכרים איליו וברשותו למוכרו לכל מי שירצה לפי שהוא שלו א״צ לכתוב זה, ובדבר פרטי החמץ נא׳ בהשט״מ שלנו כפי הרשימה הכללית.

תשיח

הנני הח״מ נותן כח ורשות לבני ר׳ יוסף יצחק שי׳ שיעשה לי זכות למכור את כל מיני חמץ שלי ולהשכיר את כל המקומות שהחמץ נמצא בתוכם בעיר ליובאוויטש בחצר שלנו בהאיספישזארקע שבהקיך שבהזאל הגדול ובהסקלעפ שתחת הבית שאנו דרים בה ובהאלמער העומד בהפרוזדר שנכנסים להבית שאנו דרים בה משמאל הכניסה ובהקלייט של אמי מורתי הר׳ תי׳, ובכפר וואריסהאפען הסמוכה לסטאנציע טירקהיים במדינת באייערן בבית קעפפע״ר בחדר נומער 9 אשר פתחו לצד צפון מהקאלינדאר. ורשות בידו למכור ולהשכיר במקחים שיוכשר בעיניו ועל איזה זמן שיוכשר בעיניו. גם הנני נותן לו רשות למנות שליח אחר במקומו למכור ולהשכיר כנ״ל. וע״ז באתי עה״ח אור ליום א׳ ד׳ ימים לחודש ניסן שנת תרס״א לפ״ק פה וואריסהאפען במדינת באייערן

נאום **שלום דובער**
באאמו״ר הרה״ג המפורסם חסידא ופרישא
מוהר״ר **שמואל** זצוקללה״ה נ״ע זי״ע

אנו שמוכרים אליו: כדלעיל אגרת תשט, ובהערות שם.

תשיח

ראה לעיל אגרות תשט. תשיו. לקמן תשכ. תשכא.

תשיט

ב"ה אור יום ג' ו' ניסן תרס"א לפ"ק
מינכען

כבוד ידי"נ הרה"ח המפורסם נכבד ומרומם י"א כו'
מו"ה אברהם אבלי שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

בהמשך למכתבי מיום ה' הנני פה מינכען לקבל השמורה אשר נשלח לנו מליובא' ות"ל קבלתי אותה היום.

מכתבו מיום ועש"ק קבלתי. כשיתראה כ' עם הרצ"כ ולעוין צריך לבאר להם גם בדבר הדירות שעשו בוילנא וגם בווארשא שלא כיוונו בזה אל המטרה להנ[י]טיב לעניי אחינו, וכאשר כבר כתב בזה מכ"ע הצפירה בא' מהגליונות דסוף שנת 900 (והריל"פ מקאו' שלח הגליון להד"ר קליין) שהן רחוקי' ממקומות העלולים לפרנסה, והב' שהאקוראטנישט בתשלומי שכר הדירות אין ביכולתם למלאות וכמו"כ ביתר הפרטים אינם יכולים למלאות התנאים שלהם, ומשו"ז אינם הולכים לדור בהבתים האלו.

וסיבת עשיית הבתים לפי מש"כ מכ"ע המליץ הי' שהמניסט' (כמדומה שה"פ) אמר להב"ג – וכמדומה שגם וואועלבערג הי' באותו מעמד – מה שהפועלים ובע"מ מאחינו דרים בדירות מלוכלכות וכו', משו"ז עשו, ר"ל פעלו מהיק"א לבנות הבתים האלו. וע"פ שכל הישר אם היו דואגים באמת לטובת אחינו הי' להם להשיב להיות אשר

תשיט

לתוכנה ראה לעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.
מו"ה אברהם אבלי: פערסאן. אגרות נוספות אליו — לעיל תשד, ובהנסמן בהערות שם.
למכתבי מיום ה': דלעיל תשיד.
הרצ"כ ולעוין: ה"ר צדוק הכהן (הרב הראשי) ונרסים לעוין (נשיא היק"א), כדלעיל שם.
והריל"פ: ה"ר יעקב ליפשיץ.
קליין: דלעיל אגרת תרסז.
שהאקוראטנישט: הדיוק.
שה"פ: שר הפנים סיפיאגין.
להב"ג: להברון גינזבורג.
וואועלבערג: היפוליט, בנקאי ונדבן יהודי מווארשא שישב וניהל בנק בפטרבורג. הוא מימן את הקמת מעונות זולים משותפים לפועלים יהודים ונוצרים בווארשא, בשנת תר"ס.

העיקר הוא שיהי' להם פרנסה ואז ממילא ידורו כדבעי, וכאשר אין לחם ר"ל א"א שישגיחו על נקיות הבתים כו' (וכאשר א"ל הרי"פ המה רוצים שהעניים ידורו בנקיות כמו הגראף בוואַרשא, לא זה עלינו לדאוג כ"א ליתן לו פרנסה ואז גם דירתו תהי' נקי'), ומזה נראה איך שהועד דפ"ב אינם דואגים באמת לטובת אחינו במה שהוא עיקרי, וכאשר מבואר בדרוש מים רבים הגדול והוא מהמו"נ בדברים הנחוצים יותר אל האדם, שהסדר בזה אויר שתי' אכילה לבוש בית, והלא העיקר צריכי' לדאוג בעד אחינו שיהי' להם לחם לפי הטף, ולא לדאוג בעד בית דירה כאשר ר"ל לחם אין, ה"י.

והאמת כן הוא אשר הב"ג שהוא ראש הועד אינו נותן את לבו לידע את מחסורם באמת ואינו מתעורר כלל להטיב להם בזה בכח היק"א. ויש כמה סיבות הגורמים לזה שהוא למעלה מהגדר הזה, הא' שהורגל בגבירות ובגבהות וכמעט שלא הי' בין אחיו בערי השדה ואינו יודע את אופן חייהם מראיית עצמו, וזה הרבה שנים אשר הוא עומד במצב ובחברת הגדולים ביותר עד שהוא רחוק מהציור ומההרגש הזה, והב' נתינתו לעניני הלמודיות ג"כ גורמים לו שאינו נתון לענין אחר, ויכול להיות שהאנשים האלו ר"ל הבלתי מלומדים עומדים אצלו במצב פחות ושפל שאינו רוצה ליתן לבו לדאוג עבורם כ"כ, והטוב שעושה בעניינים החומריים הוא ע"י התעוררות שמעוררים אותו כמה אנשים לזה ולא כ"כ בנקל, אמנם מעצמו אינו מתעורר לעשות דבר כמו בעניני הלמודיות וכדומה שמתעורר מעצמו כו'.

ולהיפך פאל' קרוב יותר לידע ולהרגיש את מחסור אחינו בעניני הגשמיים, כי לא שכחו עוד חייהם בארשע כו' ויודעים היטיב את מצב אחיהם (וכאשר א"ל לאזער פאל' אשר הרבה דבר עם הבאראן הירש ועם חברי הועד אשר צריכים לעשות עניני פרנסה לאחינו במדינתינו כמו פאבריק וכדומה, וכן הרי"פ א"ל אשר בכל פעם שמתאספים הוא צועק ע"ז).

וכדאי אשר כ' יבאר להם את הנ"ל. ואם מכתבי זה יתקבל לאחר שהתראה עם לעוין יבאר זה להרצ"כ. ומפני טרדת ויגיעת היום דבריי בלתי מסודרים, אבל אני חושב אשר כ' ידע מה לבאר להם במקצוע הזה, אשר הועד דפ"ב אינם דואגי' לאמיתת טובת אחינו.

הרי"פ: ה"ר יעקב פוליאקוב.

פאל': יעקב פוליאקוב הנ"ל ואחיו אליעזר.

אם כבודו יהי׳ בש״ק הבע״ל בפאריז, א״א שיוכל לבוא בשבוע הבע״ל לוואריסהאפען (אם יסע מפאריז במוצש״ק שעה 10 יכול לבוא לוואריסהאפען ביום ב׳ שעה 6 בקר, ושעה 3 אחר חצות היום יהי׳ נצרך לו לנסוע חזרה, ומה אפשר לדבר בשעות אחדות אלו שבהם צריכים להתפלל ולאכול), אמנם אם יהי׳ לכ׳ איזה דבר נחוץ לדבר, אוכל לבוא אי״ה ביום ב׳ לפה, ואז יסע כ׳ מפאריז יום א׳ שעה 12¾ אחר חצי היום, ויבוא אי״ה למינכען ביום ב׳ אחר שעה 8 בקר, ואני אבוא אי״ה ביום ב׳ שעה 12½, ומפה יסע כ׳ ביום ב׳ עם הדירעקט צוג לברלין ההולך מפה שעה 6¼ ערב ויבוא לברלין ביום ג׳ ערך שעה 6 בקר (עם מינוטין, כמדומה עם 15 מינוט) ומברלין יסע ג״כ עם הדירעקט צוג (ובזה יש גם 3 קלאס) אחר שעה 7 ויבוא אי״ה לביתנו ביום ג׳ ערב, ובאפשר ליסע מפה דרך האללע פאזין ויבוא לביתו בע״פ בקר. ובאופן הזה צריך ג״כ לנסוע מפה עם הדירעקט צוג הנ״ל עד האללע, ויותר טוב לנסוע דרך ברלין כנ״ל שיבוא לביתו לזמן בדיקת חמץ, ואם יהי׳ נחיצות בהתראתינו ייטיב להודיעני ע״י טע״ג לוואריס׳ בעת נסיעתו מפאריז ואבוא אי״ה ביום ב׳ הבע״ל לפה כנ״ל.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש ויחוג את חהמ״צ הבע״ל בדיצה ובכשרות. והשי״ת ימלא לו תמורת העגמ״נ הרב שהי׳ לו בפאריז, בריבוי עונג ונחת בכה״פ כפי משאלות לבבו ובפרט בהענין הזה אשר זכות גדול כזה יגולגל על ידו בעזה״י, ויהי׳ כ׳ בנחת ובמנוחה בכה״פ ברו״ג כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תמול שלחתי לכ׳ מאה רו״כ.

תשכ

ב״ה יום ד׳ ז׳ ניסן תרס״א לפ״ק
וואריסהאפען

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳ נכדותי היקרים שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכ׳ מיום ד׳ קבלנו ביום א׳ ומכ׳ גלוי מיום ועש״ק קבלנו היום לגודל קו״ר ולשמחת לבבינו אשר נודענו משלומכם הטוב ואשר הכל

הולך כשורה ת"ל. יחזק השי"ת את זו"כ תי' והילדה תי' ויהיו בריאים ושלימים תכה"י ונתבשר מאתכם בבשו"ט תכה"י ולהתראות אתכם בחו"ש וברפו"ש ובשמחת לבב.

לפלא שאין [א]תה כותב לי בדבר המכירת חמץ כאשר יעדת במכתבך מיום ד' לדבר מחר היינו ביום ה' ולכתוב לי. אפשר כתבת ולא נתקבל המכ', כי לפה"נ ממכתבך הרבה מכתבים שלך לא נתקבלו, ועפ"ע הוא מפני שאתה שולח ע"י בע"ג המוכן לנסוע לרודני' או קראסנא והוא נוסע אח"כ לדריבין ונשאר המכ' באמתחתו ובע"פ אם ינער הכיסים של הבגדים שלו ימצאם וישרפם כשיבער חמצו.

במוצש"ק שלחתי לך כח הרשאה על מכירת החמץ, ואולי לא נתקבל המכ' אשלח לך במכתבי זה עוה"פ כח הרשאה.

תמול הייתי במינכען לקבל השמורה, וקודם שנסעתי למינכען קבלתי ידיעה מהאיש אשר נשלחה על שמו שהתיבה נמצאה אצלו ולא בבית המכס, והבנתי אשר נפתחה בלעדי, והי' לנו הרבה עגמ"נ מזה. בבואי למינכען נודעתי אשר גם הוא לא הי' בעת שנפתחה, ונפתחה בבית המכס בלי מעמד יהודי כלל. ומובן אשר נתוסף צער על צערי, ר"ל. אמנם בפתחי התיבה וראיתי אשר אחת מהכלים של בלעך לא נפתחה והיא עם הבלאמבע כדבעי, הודותי להשי"ת מעומק לבבי שיש לנו מצה שמורה לקיים אי"ה מצות אכילת מצה וגם לאכול בימי החג הבע"ל. ת"ל עבור רוב חסדיו אתנו, והנני בשבח והודי' על העבר ובתחנה ובקשה מהשי"ת על להבא שנזהר ממשהו חמץ בחה"פ הבע"ל, ושנהי' בריאים וחזקים באורך ימים ושנות חיים ואל ישליכנו לארץ נכרי' ונהי' בביתינו במנוחה ושלוה השקט ובטח תכה"י, אכי"ר.

ביום א' העבר שלחתי לך מאה רו"כ על ההוצ'. ותכתוב לי אם הספיק לך הסך ששלחתי לך על ההוצ'.

מה שלא שלחנו לכם טע"ג בברכת מז"ט בעד קריאת שם הילדה תי', הוא כי לא קבלנו מכם ידיעה בדבר הקריאת שם, ואם כי שערנו שמס' נתת לה שם ביום ב', ועל השערה הזאת רציתי לשלוח לכם טע"ג

תשכ

זו"כ: **זוגתך וכלתי.**
המכירת חמץ ... לדבר: **כנ"ל אגרת תשט.**
ועפ"ע: **ועל פי ערך.**
כח הרשאה: **דלעיל — תשיח.**
עוה"פ כח הרשאה: **דלקמן — תשכא.**

בברכת מז"ט, אמנם אמך תי' לא הסכימה על שילוח טע"ג על ספק, והמכ' בד' הקריאת שם קבלנו ביום ה' או ביום ועש"ק, יתן השי"ת שתהי' באריכות ימים ושנים טובים ונעימים ושתהי' אשה יראת ה' באמת ותהי' בכה"פ כמו א"ז הצדקניות ז"ל אשר שמה נקרא בה.

כלתי תי' דיין גריס האבין מיר מקבל לגודל קו"ר. גלויבט איז השי"ת וואס ער האט דיך אריבער גיטראגין בשלו'. יתן השי"ת אז דוא זאלסט זעך געך פאפראווען אין גזונד. דוא און דיינע קינדער יחיו זאלען זיין גזונד און שטארק, און מיר זאלען זעהען אין אייך פיל נחת בכה"פ ברו"ג ... והשי"ת יעזור לך ויחזקך.

בני שי' להרי"מ חאווקין צריכים לשלוח קבלה.

ב"ד הרי"ל מוועליז שהי' כעת בריגא כותב לי אשר הרש"ז שי' רוצה בדוקא שתקנה ספרים בעד ה' מאות. לפ"ד נכון למלאות רצונו ולקנות ספרי' עד סך הנ"ל במשך הקיץ, ועי"ז אני חושב שתפעול אצלו שיתן ג"כ מדי חודש בחדשו, ולזאת תכתוב איליו אשר במשך הקיץ הבע"ל תקנה אי"ה ספרים עוד עד הסך הנ"ל.

בדבר הזאל לא שערתי שיעלה תקונו כ"כ. בטח עושים שיהי' להם שם מקום ללון, והיינו לעשות חדרים אשר בכל חדר יהי' מקום לג' בחורים (לא פחות) ומסופק אני אם יתן ח"ד הר"י שי' את הסך הדרוש. והשי"ת יהי' בעזרינו שנוכל לעשות כל הדברים הנצרכים לזה בהרחבה.

ובקשתי לכתוב לנו משלומכם הטוב להחיות נפשינו.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש ותחוגו את חהמ"צ הבע"ל בדיצה ובכשרות כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

בכח הרשאה זו הוספתי צואר הסקלעפ.

תצווה להקוצער שינקה היטיב באבוס שהסוסים אוכלים בה,

א"ז הצדקניות ... נקרא בה: חי' מושקא, אשת כ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק".

להרי"מ חאווקין: ראה לעיל אגרת תרפט.

ב"ד הרי"ל: בן דודי הי"ר יהודה ליב שניאורסאן.

הרש"ז: ברלין. שתרם אלף רו"ב לישיבה, 500 להוצאות הישיבה ו־500 לקנות ספרים ללימוד בישיבה, כדלעיל אגרת תרפט, ובהערות שם.

בדבר הזאל: שתרם הי"ר ישעי' ברלין לתיקונו, כדלעיל אגרת תרצג.

וקודם ביעור חמץ תלך בעצמך ותראה אם מנוקה היטיב. כן בהלול של תרנגולים (שהוא בהבית שבסוף החצר) צריכים אויס קערן גוט.

במכתבי הנ״ל כתבתי לך שתתן מעות חטים כמה שנתתי בשנה העברה ועוד ששה רו״כ לבד המע״ח תתן להר״ד על יי״ג לעשות על חה״פ הבע״ל.

תשכא

הנני הח״מ נותן כח ורשות לבני ר׳ יוסף יצחק שי׳ שיעשה לי זכות למכור את כל מיני חמץ שלי ולהשכיר את כל המקומות שהחמץ נמצא בתוכם בעיר ליובאוויטש בחצר שלנו בהאיספיזארקי שבהקיך שבהזאל הגדול ובהסקלעף שתחת הבית שאנו דרים בה, ובצואר הסקלעף שדרך בו הולכים אל הקלעף מהפרוזדר הנק׳ דיא האלז פון סקלעף, ובהאלמער אשר בפרוזדר הבית שאנו דרים בה משמאל הכניסה, ובהקלייט של אמי מורתי הר׳ תי׳. ובכפר וואריסהאפען הסמוכה לסטאנציע טירקהיים במדינת באייערין בבית קעפפער בחדר נומער 9 אשר פתחו לצד צפון מהפרוזדור. ורשות בידו למכור ולהשכיר במקחים שיוכשר בעיניו ועל איזה זמן שיוכשר בעיניו. גם הנני נותן לו רשות למנות שליח אחר במקומו למכור ולהשכיר כנ״ל. בשורה הוא״ו ממעל כתבתי ב׳ תיבות, משמאל הכניסה, וד״ק. וע״ז באתי עה״ח אור יום ה׳ שמונה ימים לחודש ניסן שנת תרס״א פה וואריסהאפען במדינת באייערין

נאום **שלום דובער**
באאמו״ר הרה״ג חסידא ופרישא
מוהר״ר **שמואל** זצוקללה״ה נ״ע זי״ע

להר״ד: להי״ר דוד יעקבסון.

תשכא

ראה לעיל אגרות תשט. תשיז־ח. תשכ.
כתבתי ב׳ תיבות: בין השיטין (ראה צילום — לעיל ע׳ 34).
וד״ק: ודין קיומי׳.

תשכב

ב"ה יום ה' ח' ניסן תרס"א לפ"ק
וואעריסהאפען

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי'
נכדותי היקרים יחי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

תמול כתבתי לכם והנני במכתבי זה להזכירך שתקח את העירובי חצירות מהכותל בהחדר שהיו בו הספרים למעלה מן הפתח אל הזאל, ובע"פ יעשו שמורה אחת עבה ולעשות עירוב חצרות מחדש ותעשה אתה בשליחות כ' אמי מו' הר' תי', או שהיא בעצמה תעשה את העירוב...

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

אמך תי' ב"ה בחו"ש ופב"ש הטוב. היא טרודה הרבה בהכנות לחה"פ הבע"ל...

בטח ש"ב הרא"ש שי' בליובא' והנני פב"ש.

תשכב

הרא"ש: הי"ר אליעזר שמעון קזרנובסקי.

תשכג

ב״ה אור יום ועש״ק ט׳ ניסן תרס״א לפ״ק
וואריסהאפען

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א
כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבו מיום ב׳ נכון הגיעני . . . והשי״ת יעזור לכ׳ ויתן לו מציאת חן ופרנסה והצלחה בכל ענינו.

בדבר בריאותי אין לי חדשות מה להודיע אני אינני מרגיש בעצמי לע״ע מאומה. תמול הייתי אצל הדאק׳ ונתן לי אנווענדונגין כמעט באופן אחד מפעם הקודם.

בימים דחה״פ הבע״ל לא אעשה את הקוהר אי״ה, וכן מסכים הדאק׳ ג״כ כי טוב להניח ח׳ ימים. האויר בפה כעת לא טוב שלג וקור ורוחות גדולי׳ ולפעמי׳ פייכט וא״א לטייל. והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳. ובקשתי להודיעני משלומו ומכל הנעשה אתו לטוב לענג את נפשי.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש ויחוג את חהמ״צ הבע״ל בדיצה ובכשרות כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תשכג

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.

תשכד

ב״ה ט׳ ניסן תרס״א לפ״ק
וואעריסהאפען

כבוד ידי״נ הרה״ח המפורסם ווח״ס נכבד י״א כו׳
מו״ה אברהם אבלי שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבו מאור יום ד׳ קבלתי תמול לגודל קו״ר לא מתוכנו כ״א מאשר נודעתי משלומו כי הי׳ לי עגמ״נ מהעדר מכ׳ מכבודו, וחפצתי תמול לשלוח לו טע״ג לשאול על שלומו, ובקבלי מכתבו נהניתי מאד אשר ת״ל הוא בחו״ש השי״ת יחזקו ויאמצו והעגמ״נ שקיבל בפאריז לא יעשה בו שום רושם כלל וכלל ויהי׳ בריא אולם תכה״י.

תמול הודעתיו ע״י טע״ג שיסע דרך ברלין כי אינני מוצא נחיצות בהתראותינו עתה ויותר נחוץ להתראות עם הרצה״מ.

היום קבלתי מכתבו מיום ד׳, ולפ״ד צריכים להתראות עם מיאירסאן, ובתוך הדברים צריכים לבאר לו ג״כ בד׳ הב״ג אשר בהנוגע לדברים הרוחניים חלק לבו מאחיו היראים, כאשר כתבתי במכתבי הקודמים, וזאת הנני מודיע לכ׳ כעת בטע״ג דרינגענד, ועוד איזה פרטים בזה אכתוב לכ׳ אי״ה לקע״ב.

אחר חה״פ הבע״ל הנני חושב להכרח שיסע כ׳ עוה״פ לפאריז ויהי׳ נצרך שיהי׳ שמה אי״ה עוד קודם האסיפה, וכן ידבר כ׳ עם הרצה״מ שיהי׳ כ׳ בפאריז. ובין כה תקוותי שאקבל אי״ה מידידינו מה שנצרך לזה. הנני מקווה לקבל ימים אלו ב׳ מאות ע״ז ואשלחם אי״ה לקע״ב ע״ח שלו.

תשכד

לתוכנה ראה לעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.
מו״ה אברהם אבלי: פערסאן. אגרות נוספות אליו — לעיל תשד, ובהנסמן בהערות שם.
הרצה״מ: ה״ר צבי הירש הילדסהיימר.
מיאירסון: אמיל. כימאי ופילוסוף. פקיד ביק״א.
הב״ג: הברון גינזבורג.
לקע״ב: לקעניגסבערג.
האסיפה: של ועד היק״א. אודותה לקמן אגרת תשמו.

מפני שאני ממהר במכתבי זה שיגיע לו קודם נסיעתו מפאריז, וגם אצלי קודם התפלה, הנני מקצר כעת.

כלתי והילדה יחיו ב״ה בחו״ש והכל הולך כשורה ת״ל. השי״ת יחזקם ויאמצם.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

יתיישב כ׳ עם הרצה״מ בדבר שילוח ההעתקה הצרפתית לכל החברים, ואם יסכים צריכים לשלוח. ואפשר טוב שישלח להם הרצה״מ ויוסיף מדילי׳.

תשכה

ב״ה יום ג׳ י״ג ניסן יום הלולא רבא דכ״ק אאזמו״ר זצוקללה״ה נ״ע
זיע״א תרס״א לפ״ק
וואעריסהאפען

כבוד ידי״נ הרה״ח המפורסם נכבד ומרומם י״א כו׳
מו״ה יעקב מרדכי שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבו נכון הגיעני. סדר הנסיעה שלו צ״ל דרך יעליסאוועטגראד וואלאציסק לעמבערג קראקא וויען מינכען, ועד וואלאציסק צריך לנסוע 2 קלאס ואז יסע בעזפעראסאדקע מזנאמינקע עד וואלאציסק, ויסע מפאלטאווע עם הפאייעזד ההולך שעה 5½ בקר ומזנאמינקע יסע עם הפאייעזד ההולך משם שעה ב׳ וד״ה מינוטין אחר חצות היום, כי בזה הפאייעזד יש וואגאן פראמאיי סאבשצעני עד וואלאציסק בעז פעראסאדקי.

תשכה

מו״ה יעקב מרדכי: בעזפאלאוו. אגרות נוספות אליו — לעיל תקנא, ובהנסמן בהערות שם.

סדר הנסיעה: מפאלטאווא אל וואעריסהאפען, כדי לבקר את רבנו אחר חג הפסח. ואף שהפרטים הם טכניים, אך מעניין לראות עד כמה הכניס עצמו רבנו גם בפרטים כאלה. וכן הי׳ רגיל. ראה גם לעיל אגרת תשיט ובכ״מ.

מקח הבילעט 2 קלאס עד וואלעציסק 11p. 40k (ולזה יתוסף בילעט פלאץ קארטע ואינני יודע מקחו) ומפאדוואלאציסק (היא עיר הגבול דעסטרייך) כמדומה שיוכל ליקח בילעט עד וויען, ובא״ל יקח עד קראקא, ומשם יקח עד וויען. ומוויען אם כי יכול לנסוע בערך שעה מבואו, אמנם יצטרך אז ללון במינכען, לזאת לפ״ד יותר טוב לפניו שיסע מוויען עם הפאייעזד ההולך שעה 10 עם 20 מינוטין בלילה, ויבוא למינכען שעה 12 עם 20 מינוטין ביום ויסע משם שעה 2 עם 20 ויבוא לפה שעה 5 עם 35 לע״ע. והנני מסגיר רשימה עם זמן הילוך הפאייעזדין מהמקומות שצריך לנסוע אי״ה. והשי״ת יצליח דרכו ויבוא לשלו׳.

שיבוא בנו שי׳ לפה הוא למותר פה.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש ויחוג את חהמ״צ הבע״ל בדיצה ובכשרות כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

אח״כ ראיתי שגם אם יסע מוויען תיכף (אם יספיק לו הזמן לבוא בערך שעה מוואגזאל שבא (כמדומה שהוא הנק׳ נארד באהן האף) להוואגזאל שצריך לנסוע למינכען הנק׳ וועסט באהן הוף) לא יצטרך ללון במינכען ויכול לבוא לפה שעה 9 עם 50 מינוטין בלילה, כמ״ש בהרשימה.

ממינכען צריך ליקח בילעט לטירקהיים, ויהי׳ לו פעראסאדקע באמצע בסט׳ בוכלאו **Bûchlľaw**, ומטירקהיים לוואעריסהאפען הולך עלעק׳ טראמווא. בפה יתאכסן אצל הרעסטאראטאר גלאזבערג שיש אצלו חדרים הנק׳ נומערין. מויען יודיעני בטע״ג אימתי הוא נוסע ויהי׳ מי אצל הטראמווע בפה.

וביכולתו ליקח הבילעט בוויען עד טירקהיים – ואם יסע מוויען שעה 7-45 בקר צריך לאמר בהקאסטע שיתן לו על שנעלצוג.

תשכו

ב"ה יום ד' ערב פסח תרס"א
פה וואריסהאפען
במדינת באייערן

כבוד השר הנכבד והנעלה, אוהב עמו ודתו, דורש טובת אחיו, נודע שמו לתהלה ולתפארת כ"ש מוהר"ר יעקב פאלייאקאוו שליט"א

אחדשה"ט.

מאז הייתי בבקשתי אצל כה"ר בדבר הקאמיטעט דפאריז, לא נחתי ולא שקטתי בזה, ותחלת הדבר ערכתי מכתב להקאמיטעט ובארתי להם בקשתינו, ופניתי להרבנים הגדולים במדינתינו אשר חתימתם באה על המכתב הנ"ל, ונוסף לזה כתבו מכתבים פרטים להקאמיטעט, והנני שולח בזה למעכה"ר מכתב הכללי בלה"ק ובל' צרפת. ומצאתי איש נכבד ממיודעיי ומכיריי, נאמן רוח ומשכיל על דבר, הוא ידי"נ הרה"ח הנכבד מו"ה אברהם אבלי פערסאן נ"י, אשר התנדב לנסוע להקאמיטעט להיות לנו לפה ולמליץ, ולבאר להם את בקשתינו, והי' בבערלין פרנקפורט דמיין ופאריז, ועסק בזה ערך ג' חדשים, וסוף דבר הבטיח לו הפרעזידענט של הקאמיטעט האדון הנכבד לעוין, אשר יפנה אל מעלת כבודו הרמה בזה, וישאל מכה"ר חוות דעתו בדבר בקשתינו. ולמען ידע כה"ר פרטי הדברים בזה, יהי' ידידי הַ פערסאן הנ"ל אצל כה"ר (עם מכתב מאתי) אחר חה"פ הבע"ל ויספר לו הכל בפרטיות. ועתה הדבר תלוי בכה"ר, אשר עינינו איליו

תשכו

מהעובדה שאין עלי' חתי"ק: שרבו התיקונים בין השיטין: שנשארה בארכיון רבנו, נראה שחזר וכתב אותה רבנו בסגנון מתוקן יותר והטיוטה נשארה אצלו.

לתוכנה ראה לעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.

הבטיח . . וישאל מכה"ר: ראה לעיל אגרת תשיט, שרבנו מורה להרא"פ שבעת הפגישה עם לעוועז יבאר לו מדוע אין לסמוך בזה על הברון גינזבורג אלא על יעקב פוליאקוב. בעת הפגישה הבטיח לו שישאל בזה חות דעת פוליאקוב. וראה בזה לקמן אגרות תשלד. תשלט. תשמ. תשמו.

נשואות, וכאשר מעכה״ר גילה לי דעתו אשר הוא מנגד לפעולת הקאמיטעט דפ״ב בדבר התייסדות הבתי ספר, תקוותי חזקה אשר כן יחווה דעתו במכתבו להַ לעוין, ובזה נשיג חפצינו בעזה״י אשר הקאמיטעט דפאריז ימלאו בקשתינו.

הַ לעוין הבטיח אשר יכתוב ישר למעכה״ר שלא ע״י הקאמיטעט דפ״ב.

בלב מלא תקווה ובטחון אשר מעכה״ר יהי׳ לנו לעוזר למלאך ולמושיע הנני חותם בכל חותמי ברכות והנני מברכו בברכת החג הבע״ל, שיחוג את חהמ״צ הבע״ל בדיצה ובחדווה ויתענג כה״ר בכל הטוב בו ועמו כחפצו וחפץ מוקירו ומכבדו.

תשכז

ב״ה יום א׳ ד״ה ניסן תרס״א לפ״ק
וואריסהאפען

כבוד ידי״נ הרה״ח המפורסם נכבד ומרומם י״א כו׳
מו״ה אברהם אבלי שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבו נכון הגיעני. לפה״נ לא קיבל ידיעה בטע״ג מהרש״כ כי בטח הי׳ מודיעני ג״כ. אמנם בודאי ימלא בקשתינו ויהי׳ אצל לעוועך. אמנם אם עד קבלת מכתבי דנא לא יקבל כ׳ מכתב מאתו נכון לפ״ד שישאליהו כ׳ ע״י טע״ג אם הי׳ אצל לעוועך ומה א״ל. גם נכון שיכתוב כ׳ להרש״א ויבקשו שיתראה עם מאירסאן אחר האסיפה שתהי׳ בשבוע הבע״ל וידע מאתו אם הי׳ איזה דבר בדבר ענינינו ובין כה

תשכז

לתוכנה ראה לעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.
מו״ה אברהם אבלי: פערסאן. אגרות נוספות אליו — לעיל תשד, ובהנסמן בהערות שם.
מהרש״כ: מה״ר שלמה כהן.
לעוועך: נרסיס, נשיא היק״א.
להרש״א: להר״ש אלטמאן.
מאירסאן: אמיל.
אחר האסיפה: של ועד היק״א. אודותה לקמן אגרת תשמו.

אפשר יוודע מאתו איך הוא מחזיק בענינינו בכלל (אם כי בד"כ הרש"א אינו שייך לידע בהסתר דבר).

בדבר מעות תקוותי לקבל בשבוע דנא ואשלח אי"ה לכבודו כמה שיהי' באפשרי. ובד"כ תקוותי שמזה לא יהי' מניעות ח"ו. והשי"ת יהי' בעזרינו שנשיג מבוקשינו בהצלחה.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

זוגתי תי' ב"ה בחו"ש ופב"ש הטוב.

תשכח

ב"ה יום ה' ער"ח אייר תרס"א לפ"ק
וואעריסהאפען

כבוד ידי"נ הרה"ח המפורסם נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה אברהם אבלי שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

כאשר ע"ע עוד לא קבלתי מידידינו, הנני שולח לו לע"ע מאה רו"כ אולי יקבל ידיעה מפאריז ויהי' נצרך לו לנסוע ביום א' הבע"ל, לא יהי' מניעה, וכאשקבל אי"ה אשלח ע"ח שלו. ואם יסע ביום א' אבקשו ייטיב נא להודיעני כמה אשלח לביתו.

ביום א' העבר כתבתי לכ' שאם לא קיבל מכ' מהרש"כ ישאל אותו בטע"ג, ואבקשו ייטיב נא להודיעני ג"כ תשובתו בטע"ג. גם יודיעני נא אם קיבל תשובה מהרבנים.

תשכח

לתוכנה ראה לעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.

מו"ה אברהם אבלי: פערסאן. אגרות נוספות אליו — לעיל תשד, ובהנסמן בהערות שם.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

אם אקבל היום או מחר אשלח לו אי״ה ואודיעו אי״ה בטע״ג כמה שלחתי.

תשכט

ב״ה א׳ דר״ח אייר תרס״א לפ״ק
וואריסהאפען

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבי כ׳ נכון הגיעני ... והשי״ת יעזור לכ׳ למכור הסחו׳ בקרב במקחים טובים ויצליח כ׳ בכל עניניו.

ע״ד בריאותי אין חדשות להודיע והכל במצב א׳. הקוהר אני מקבל כעת אביסל שטארקער מכמו באמצע העת. עד היום הי׳ הוועטערין פה מאד לא בטוב ולא הי׳ אפשר לטייל והיום השמש זורחת, ואפשר יתחיל מהיום פאגאדע טובה. והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

כמדומה לי אשר כתבתי לכ׳ ששכרנו על חה״פ דירה אחרת שני חדרים עם קיך, מפני שחפצתי על חה״פ קיך בפ״ע בכדי שלא להתערב עם אחרים ושתוכל זוגתי תי׳ להשגיח בעצמה בהקיך, ואשת גאלדבערג הלכה לבשל עבורינו בקיך שלנו, ומתחלה שכרנו הדירה רק על ימי החג, ובאשר יש מעלות הרבה על הדירה הקודמת שכרנו אותה גם על להבא. ויתן ה׳ שיהי׳ בהצלחה.

תמול בא לפה אחי הרז״א שי׳ עם זוגתו תי׳, הם שכרו חדר א׳ מהדירה הקודמת שלנו בבית קעפפער.

תשכט

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.

ידידינו הר״ר יעקב מרדכי שי׳ בא לפה תמול צום בעזוכין.

שבוע דנא כתבתי לכ״א מחו׳ הג׳ שי׳ בטח יַראה לו המכ׳.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

אדרעס הדירה שלי היא:
Haîns Matzberger

תשל

[לפני אייר תרס״א]

בני שי׳

מכתבך מיום ג׳ שבוע העברה נכון הגיעני. ומ״ש בדבר הנערים שבקובליץ, הנה על אפי ועל חמתי הייתה מקום ישיבת הנערים בקובליץ מתחילתה, ובתחלת בואם לשם עוררתי במכ׳ לידידינו הרש״ג שדרוש שם השגחה גדולה, כי יראתי מהמקום הזה מדיבוק חבירים רעים ר״ל . . . והנה עתה העצה האחת היא בעזה״י להעתיקם ממקום הזה.

והנה ההצעה שלך להביאם לליובא׳ אינו נראה בעיני, כי עי״ז יהי׳

הר״ר יעקב מרדכי: בעזפאלאוו. ראה לעיל אגרת תשכה.
לכ״א מחו׳ הג׳: לכבוד אחיו מחותני הגביר הרש״ז ברלין. ראה לעיל אגרת תשכ.

תשל

ע״פ התוכן נראה שנכתבה לפני אגרת ה׳ אייר דלקמן (תשלב).
המחלקה בקובליץ נזכרת לעיל אגרת תשג (תענית אסתר) ולא נזכר בה עדיין התכנית לנסוע משם. א״כ נכתבה האגרת שלפנינו בחודש ניסן לערך.
מ״ש בסופה ״בדבר הזאל . . במכ׳ הבא׳ אפשר הכוונה לאגרת תשכ דלעיל (ז׳ ניסן). וא״כ הוא, נכתבה בתחלת ניסן. ועדיין צ״ע.
הנערים שבקובליץ: שעברו לשם התלמידים מזעמבין, יחד עם המשפיע הר״ר שמואל גרונם אסתרמן, בקיץ תר״ס, לאחר שנשרפה הישיבה בזעמבין. עתה נתברר שהמקום בקובליץ אינו מתאים עבור הישיבה והוחלט להעבירה משם. ראה בזה ״תולדות התמימים״ (פרק זה נדפס ב״המשפיע״ ע׳ שיד). לעיל אגרת תרפג״. לקמן אגרת תשלב.
הרש״ג: המשפיע הר״ר שמואל גרונם אסתרמן.

בלתי סדרים מאד בלימוד הפנימית ויכול להיות גרעון גדול ח״ו בעבודתם ושלמותם האמיתית אשר ה׳ דורש מאתם, ואין להאריך בזה איך ומה הוא כי מובן הדבר היטיב. גם א״א להעמיס על ידידינו הרז״ו שי׳ להשגיח על ריבוי כזה, יוסיף ה׳ [ע]ליהם, ויהי׳ גם בזה בלתי סדרים ח״ו.

ולזאת לפ״ד צריכים לנסוע חזרה עם ידידינו הרש״ג לזעמבין, וכאשר [ב]נין א׳ כבר נגמר יכולים ללמוד שם, ובזעמבין הנני חושב שגם עתה אין שום חשש ח״ו כאשר לא הי׳ קודם, וצריכי׳ לכתוב אודות זה לידידינו הרי״צ שו״ב ולשאול מאתו ויכתוב האמת כמו שהוא ויכולים לסמוך עליו.

ובהכרח יהי׳ ליקח עוד משגיח על נגלה על הנערים שיהיו בזעמבין. ואם כי יהי׳ בזה הוצ׳ נוספת בערך מן ג׳ עד ד׳ מאות לשנה נקווה להשי״ת שיהי׳ בעזרינו אחרי שזה הכרח.

ועלה בדעתי אולי טוב גיסו של הר״ש כותב שהי׳ מלמד כמה שנים אצל ב״ד הרי״ל שי׳ בוועליז, יש לו סמיכות על הוראה, אמנם אינני יודע אותו היטיב אם הוא למדן ואם בגמ׳ או פוסקים . . . ויכולים לדרוש עליו מב״ד הנ״ל ומבנו הרש״ז שי׳ ומר׳ שמואל ייעווזראוו.

גם עלה בדעתי אולי ירצה ר׳ יהושע אפרים מקרעמענטשוג לנסוע לזעמבין בעד סך ד׳ מאות לשנה, והוא למדן ולמד הרבה גפ״ת. אמנם ספק אצלי אם יש לו עומק, וכמדומה שהרש״ג מכיר אותו . . . ואולי יודע הרז״ו ממכיריו בפאהר או בסטא״ב איש הראוי לאותה איצטלא, כי במקומות ההם יש למדים ת״ל. ואיך שיהי׳ צריכים להשיג משגיח ובהקדם. והשי״ת יזמין לנו בקרב איש טוב ומוכשר לזה.

ובדבר הקיץ הנני מסכים לזה ומכבר חשבנו שזה יהי׳ יותר טוב אי״ה. וכמובן שזה דרוש השגחה גדולה הן בקניות הדברים ובהראסחאד והן בהבישול וכדומה ודורש סדר נכון שהוא מוכרח מאד. אמנם בעצם הענין הוא טוב. ואת . . . צריכים לפצות בסך ד״ה רו״כ.

הרז״ו: ה״ר זאב וואלף לויטין.
גיסו של הר״ש הכותב: גיסו של ה״ר שמואל רבינוביץ הכותב.
ב״ד הרי״ל: בן־דודי ה״ר יהודה ליב שניאורסאן.
בסטא״ב: בסטאראדאב.
בדבר הקיץ: חדר האוכל עבור הישיבה. ראה לקמן אגרות תשלב. תשנו. תשסח.
ראסחאד: הוצאות.

וכ״ז הודעתי לך תמול בקצרה בטע״ג. והשי״ת יעזור לנו שיהי׳ העסק בהצלחה ברוחניות ובגשמיות.

בדבר הזאל אכתוב אי״ה במכ׳ הבא.

תשלא

ב״ה יום ד׳ ה׳ אייר תרס״א לפ״ק
וואעריסהאפען

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳ נכדותיי היקרי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכ׳ ע״י או״ד הרז״א שי׳ ומיום ה׳ ומיום ועש״ק קבלתי לגודל קו״ר ולרוב נחת אשר נודעתי משלומכם הטוב. אמנם זו״כ תי׳ ממעטת בכתיבת פ״ש ולא ידעתי מה זה ויש לנו עגמ״נ מזה. והנני מבקש אתכם על להבא לכתוב לנו בכ״ע משלומכם הטוב ומשלו׳ בו״נ יחיו ותכתוב גם זו״כ תי׳ משלומה וטובה ויהי׳ לנו לעונג גדול. ונא בזה שלא למעט במכתבים.

אני לא כתבתי כ״כ מפני עבודת היום שצריכי׳ בזמן האפשרי להיות על האויר ביער הסמוך לעיר (היינו לכפר) ולטייל כמה שיש באפשר, וא״א לדחות העבודה הזאת באשר ע״ז יושבים פה לרחוץ ולטייל. ויתן השי״ת שיהי׳ לתועלת שישלח לי השי״ת רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

הקוהר אני מקבל כסדרה . . .

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

ונא לפרוש גיני בשלו׳ או״ח הצנועה והכ׳ תי׳.

בדבר הזאל: ראה לעיל אגרות תרצג. תשכ.

תשלא

או״ד: אחי ודודך, שבא אל רבנו בער״ח אייר, כדלעיל אגרת תשכט.
זו״כ: זוגתך וכלתי.
בו״נ: בנותיכם ונכדותינו.
או״ח: אמך וחמותך מרת יוכבד שניאורסאהן.

תשלב

[ה' אייר תרס"א]

בני שי' מהצעטיל שהי' מוסגר במכתבך שע"י או"ד הר' שי' נהניתי מאד מאד וברוך ה' ית' ויתּ' שזיכנו לזה והחיינו וקיימנו והגענו לזה"ז. יעזרינו השי"ת ללמוד בהם ולהבין דבריהם הק' על בוריים ולאמיתתן, ותכתוב איליו מכתב ותמסור לו גודל ת"ח מאתי, ומה שיהי' ביכולתו על להבא ישתדל, והשי"ת יהי' בעזרינו. צריכים ליתן לו מאה רו"כ, ואי"ה אשלח לך ותשלח איליו.

בדבר הבחורים יחיו, אם כי קבלתי מכתב מידידינו הרש"ג שי' וכותב שלא יש שם מסיתים כו', ומבאר בדבר הג', וכותב שכתב לך אודות זה, ועתה אין פרץ ואין יוצאות כו', מ"מ צריכים לנסוע מקובליץ, כי בד"כ אין המקום מסוגל לזה וצריכים לחשוש כו'.

ולע"ע כאשר בזעמבין אין מקום עדיין, בהכרח שיבאו לליובא'. אמנם לתמידות שיהי' הרש"ג עם הבחורים השייכים איליו בליובא', אין לחשוב מכמה טעמים. אך ע"ז הקיץ הבע"ל אין אחריות. וצריכים להשגיח היטיב שלא יהי' ח"ו קטגוריא בין מו"ר הרשב"ץ להרש"ג, והלומדים אצל הרשב"צ לא יחליפו מקומם מפני אהבת החדשות, וכן הלומדי' אצל רש"ג. ורי"ל יהי' לע"ע בנעויל. וצריכים לברור עוד מהקטנים לשולחם לנעויל.

בדבר הקיץ קבלתי מכ' מ... ומבקש שיניחו אותו בהחדר של רחנ"ה ז"ל. אמנם לפ"ד אין זה כדאי, כ"א צריכים לפצות אותו וליתן לו עבור חצי שנה בערך מה שיעלה לו שכירת דירה.

תשלב

קטע נדפס לעיל ח"א אגרת קו, מהעתקה בשינויי לשון.

בתולדות התמימים נכתב שהיא מה' אייר, והיינו שנשלחה יחד עם האגרת שלפנ"ז.

או"ד: אחי ודודך הרז"א.

שזיכנו לזה: מהתוכן נראה שהמדובר בקניית ספרים, או כתי"ק. ואפשר שהוא זה דלקמן אגרת תשלז.

בדבר הבחורים: הלומדים בקובליץ. ראה לעיל אגרת תשל.

הרש"ג: המשפיע ה"ר שמואל גרונם אסתרמן.

מו"ר הרשב"צ: מורך ורבך ה"ר שמואל בצלאל שפטיל המשפיע בליובאוויטש.

ורי"ל . . בנעויל: אחר חה"פ נפתחו שתי מחלקות חדשות לישיבה, האחת בהארדישץ ובראשה ה"ר שלמה זלמן הבלין והשני' בנעויל ובראשה המשגיח ה"ר יהודה ליב בודנעויץ, כמסופר בתולדות התמימים.

בדבר הקיץ: חדר האוכל. ראה לעיל אגרת תשל.

רחנ"ה ז"ל: המשפיע ר' חנוך הענדל ז"ל קוגל.

תשלג

יום ועש״ק ז׳ אייר

אחר כותבי מכתבי נודעתי אשר כלתי תי׳ הי׳ לה נאריוו והי׳ הדאק׳ ליבערמאן ונסעה לויט׳ . . . איך בעט אייך זייער שרייבין אונז אקוראט בפרטיות ויא עס גייט. גם להודיענו בטע״ג פון איהר גיזונד. השי״ת זאל איר צוא שיקין אַרפו״ש בקרב און זאל זיא שטארקין שתהי׳ בריא אולם תכה״י מיר זאלן זעהען נחת אין אייך און אייערע קינדער בכה״פ ברו״ג.

ביום א׳ הבע״ל פאר איך אי״ה לפאריז אויף אַ קורצע צייט השי״ת יצליח דרכי.

תשלד

ב״ה מוצש״ק ט׳ אייר תרס״א לפ״ק
וואעריסהאפען

כבוד ידי״נ הרה״ח המפורסם נכבד ומרומם י״א כו׳
מו״ה אברהם אבלי שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבי כ׳ והטע״ג נכון הגיעני. הטע״ג בלה״ק נשתבש הרבה, והיום קבלתי מכתבו מיום ה׳ צירוף מכתב ריל״פ. גם קבלתי היום מכ׳ מהרש״כ. ונראה אשר לעוועך שינה דבריו (בטח עפ״ד מאירסאן ואפשר

תשלג

נאריוו: פצע.
פאר איך אי״ה לפאריז: ראה לקמן שלשת האגרות שלאח״ז.

תשלד

לתוכנה ראה לעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.
מו״ה אברהם אבלי: פערסאן. אגרות נוספות אליו — לעיל תשד, ובהנסמן בהערות שם.
ריל״פ: ר׳ יעקב לפשיץ מקאוונא.
מהרש״כ: מה״ר שלמה כהן.
לעוועך: נשיא היק״א, שהבטיח לשאול אצל יעקב פוליאקוב, כדלעיל אגרות תשכו, ובהנסמן בהערות שם.
מאירסאן: אמיל.

גם רצ״כ) ולא שאל כלל מפאל׳ כ״א מב״ג ודברי הב״ג ק׳ אצלו.

אני מצידי חזק אצלי להשתדל בזה אי״ה כפי יכולתינו בתקוותינו בהשי״ת שיהי׳ בעזרינו. אמנם צריכים להתיישב איך ומה לעשות, וכאשר הוחלט אצלי לנסוע על ימים אחדים לפאריז לשאול אצל פראפ׳ על בריאותי, ואי״ה אסע מפה מחר אי״ה ואלון במינכען, וממינכען אסע אי״ה יום ב׳ בקר ואבוא אי״ה לפאריז יום ג׳ בקר, ולזאת יבא כ׳ ג״כ לפאריז ונתיישב שמה אי״ה איך ומה לעשות, ובד״כ צ״ל ההתראות הראשונה עם הרצ״כ ועם לעווען (אם יתן לבוא איליו) ולתבוע השינוי.

מכתבי דנא יקבל עפ״ע ביום ב׳ הבע״ל ואבקשו אם יהי׳ באפשרו לנסוע בו ביום או ביום ג׳ הבע״ל.

רצוני שלא להתראות בפאריז עם הרש״א והרש״כ ויש לי טעם כמוס בזה. דעתי להתאכסן אי״ה בהאטעל בוראן ברחוב לאפיט 22. אמנם כ׳ לפ״ד יתאכסן בהאטעל שהתאכסן בפעם הקודם או בהאטעל אחר, כי אם נהי׳ בהאטעל א׳ קרוב הדבר שיוודע מאתי. אמנם יודיעני בטע״ג על אדרעס ההאטעל הנ״ל זמן בואו לפאריז ואמתין אותו אי״ה על הוואגזאל.

ידידינו הריע״מ מפאל׳ פה ונוסע אתי ג״כ לפאריז. והשי״ת יצליח דרכינו.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

Hotel Byron
rue Laffitte 22

רצ״כ: ר׳ צדוק הכהן.
מב״ג: מברון גינזבורג.
ק׳: קודש.
שלא להתראות ... והרש״כ: אבל ראה לקמן אגרת תשלו.
הרש״א: הר״ש אלטמאן.
הריע״מ מפאל׳: הי׳ר יעקב מרדכי בעזפאלאוו מפאלטאווא.

תשלה

ב״ה יום א׳ ט׳ אייר תרס״א לפ״ק
וואעריסהאפען

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳
נכדותיי היקרים יחיו

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

חסד[י] ה׳ כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו, ומעומק פנימיות לבבי אודה לה׳ על כל הטוב אשר גמלנו ועבור רוב חסדיו אשר עשה אתנו ובכבודו ובעצמו הי׳ רופא נאמן לכלתי תי׳ ושלח לה רפו״ש ממעל. קטונתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשה עמנו, והוא ישמרי׳ על להבא מכל צו״צ ונו״מ ויחזקה ויאמצה שתהי׳ בריא אולם. השי״ת יעזרינו לבוא בקרב לביתינו שלו׳ ולראות את כולכם בחו״ש.

ביום ועש״ק שלחתי טע״ג לכלתי תי׳ ע״ש באנק גינצבורג וקויתי לקבל היום תשובה ולע״ע לא קבלתי. אמנם הנני מאמין להשבועות של ידידינו הרממ״צ שי׳ בהטע״ג ובמכתבו מיום ד׳ שקבלנו תמול אשר ת״ל שבה לאיתנה. גם קבלנו תמול מכתבכם מיום ד׳ בכתב ידה. ובכל לבי הנני מבקש אתכם לכתוב לנו בפרטיות משלומכם הטוב ... נא ונא לכתוב לנו הכל בפרטיות.

והשי״ת ישלח לה רפו״ש בקרב זיא זאל זיין אין גאנצין גיזונד באמת און מיר זאלין האבין נחת פון אייך און פון אייערע קינדער יחיו בכה״פ ברו״ג.

היום אני נוסע אי״ה לפאריז כאשר כתבתי במכ׳ הקודם. לילה הבע״ל אלין אי״ה במינכען, ואסע אי״ה ממינכען מחר בקר שעה 7½ ואבוא אי״ה לפאריז יום ג׳ בקר שעה 5¾. בפאריז אתמהמה אי״ה ערך עשרה ימים ותקוותי לבוא אי״ה לפה חזרה בשבוע הבע״ל ערך יום ה׳ או יום ועש״ק והשי״ת יצליח דרכי וישלח לי השי״ת רפו״ש בקרב בתוך [כו׳].

תשלה

צו״צ ונו״מ: צרה וצוקה ונגע ומחלה.
הרממ״צ: הי״ר מאיר מרדכי צערנין.
במכ׳ הקודם: דלעיל תשלג.

אדרעס לפאריז לא אוכל לידע בבירור אמנם או״ח תי׳ תשלח לי המכתבים שלכם. מפאריז אכתוב לכם אי״ה.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תפרוס גיני בשלו׳ או״ח הצנועה והכ׳ תי׳ השי״ת יעזרינו שלא נוסיף לדאבה עוד ולא נדע עוד משום צער ועגמ״נ בנינו יחיו יהיו בריאים וחזקים תכה״י ונקבל מהם רוב נחת ועונג בכה״פ ברו״ג.

תשלה*

ב״ה אור יום ב׳ יו״ד אייר תרס״א לפ״ק
מינכען

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבו מיום ב׳ קבלתי ובטח יסע רז״ב ימים אלו, והוא נכון, והשי״ת יעזור לכ׳ למכור הסחו׳ ובמקחים טובים.

בדבר בריאותי א״ל הדאק׳ בהיותי אצלו יום ג׳ העבר שלפ״ד נכון להפסיק הקוהר על ערך שבוע ובמשך הזה לנסוע לאיזה מקום להחליף האויר והמקום ואח״כ לקבל הקוהר עוד איזה שבועות. והדאק׳ אמר שאסע על זה הזמן לשוייץ, אמנם אנחנו החלטנו לנסוע לפאריז לשאול אצל פראפ׳ אודות עצם מצב הבריאות, ונסעתי היום שעה 3 אחר חצנו׳] מוואעריסהאפען ואלין פה מינכען ומפה נסע אי״ה

או״ח: אמך וחמותיך.
או״ח: אמיך וחמותך.

תשלה*

נכתב על ניר המכתבים של מלון גסנר במינכן.
מו״ה ישעי׳: ברלין, אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
רו״ב: ר׳ זיסקינד ברלין, שהיה סוכן אצל הרי״ ברלין.

מחר בקר שעה 7½ ונבוא אי"ה לפאריז יום ג' שעה 5¾ בקר. ידידינו הריע"מ מפאל' נוסע אתי לפאריז. בפאריז הנני חושב שלא להתראות למכיריי שם. ובדעתי להתמהמה בנסיעתי זאת ערך ב' שבועות.

שבוע העברה סבלתי הרבה מהעדר השינה, ונוסף לזה הי' לי טרדא גדולה מכלתי תי' אשר נודעתי שהיתה חולה ר"ל – ל"ע – ודרשו אחרי פראפ' מקע"ב ומפ"ב וחארקאוו ולא השיגו, והקב"ה בכבודו ובעצמו הי' לה רופא נאמן ובפ"א סר מאתה המחלה ת"ל. וקבלתי טע"ג ומכתבי' אשר ת"ל שבה לאיתנה. ותמול הי' מאתה מכתב בכ"י. ואודה לה' מעומק לבבי על רוב חסדיו אשר עשה אתנו, חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו, כה אל יעזבינו ואל יטשינו לנצח וישמרינו מכל צו"צ ונו"מ ויחזק השי"ת את בריאת כלתי תי' שתהי' בריא אולם תכה"י, ושנקבל מאתם רוב נחת ועונג בכה"פ ברו"ג.

היום בקר קבלתי טע"ג מכ' שכתב ביום ועש"ק לי ולהריע"מ ואינני יודע אם זה נוגע להנסיעה (כי זוגתי תי' כמדומה שכתבה לזוגתו ב"ד תי' בדבר נסיעתי לפאריז), אמנם באשר הייתי מוכן עם הפעקלעך אל הנסיעה לא רציתי לדחותה. ובטח יתקבל המכ' מחר בקר ותשלח לי זוג' תי' לפאריז.

בפאריז אתאכסן אי"ה בהאטעל ביראן רחוב לאפפיט נו' 22.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

הסך ג' מאות קבלתי בטח בזה הסך מאה מידידינו הרי"ה שי' והשי"ת יעזור להם ויצליחו בכל ענייניהם.

Hotel Byron
22 rue Laffitte

הריע"מ: הי"ר יעקב מרדכי בעזפאלאוו מפאלטאווא.
טרדה גדולה מכלתי: כדלעיל אגרות תשלג. תשלה.
בזה הסך מאה מידידינו: ראה לקמן אגרת תשלח.
הרי"ה: הי"ר יעקב הורוויץ.

תשלו

ב״ה אור יום ועש״ק פסח שני תרס״א לפ״ק פאריז

זוגתי תי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

איצט בין איך גיקאממען פון פראפעססאר. איך האב צום ערשט דער קאזעט אַ דאק׳ וועלכער זאל איבער געבין דעם פראפ׳. ידידי ר״ש כהן האט מיר גיראטין זיינעם אַ פלימעניק ער איז אַ גוטער דאק׳ און איז אַ ערלעכער און אינטרעסירט זעך גוט אין דער זאך. ער איז בא מיר גיוועזן ליל ג׳ און איך האב אלעס איבער גיגעבין, און ער האט גישריבין צום פראפ׳ בריססאָ ובקשו ער זאל בעשטימע[ן] אַ צייט וועז צוא עם קוממען מיא זאל ניט דארפין ווארטין, נאר דער פראפ׳ האט גיענטפערט היום אז ער קען ניט צוא נעמען ביז דינסטיג, זיינען מיר איצט גיוועזן בא אַ אנדער פראפ׳ אייך פון דיא גרייסע בפה. ער בירוהיגט און זאגט שטארק אַז דאס איז הייל באר בעזה״י. ער האט גיגעבין אַ בעשרייבונג דיא דיאגנאז אין דיא קוהר וואס צוא טאן און האט דאס איבער גענבין דעם דאק׳ ער זאל מיר דאס ערקלערין. דער וייל וייס איך נאך גאר ניט וואס ער האט גישריבן מארגין פרי וועט בא מיר דער דאק׳ זיין און וועט מיר איבערגעבין אלעס וועל איך דיר אי״ה שרייבין. דער פראפ׳ זאגט אז איך זאל דא פאר ברייננגען ערך ג׳ חדשים טאן וואס ער האט ארויס גיגעבין, נאר לע״ע האלט איך דער באיי ניט. והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

וואס איך האב גיוואלט זיין בהסתר האב איך ניט אויס גיפירט איך האב זעך גיטראפין מיט ידי״נ ר״ש אלטמאן אין גאס און ער האט מיך גלייך דער קאנט. ממילא איז דער סוד ארויס לאור, נאר דורך דעם האב איך מעהר וואס איך דארף. עסין מאכט מען אונז באין שוחט ער טוט דאס מיט א שטארקין רצון. תמול זיינען מיר צו גיפארין צוא עם האבין מיר גיגעסין וואעמע און אזיי אללע טאג וועלין מיר אי״ה צו מיטטאג צוא פארין להשו״ב. און דעם צוייטין מאל עס איך בוטטער

תשלו

דער קאזעט: השגתי.

קעז. מילאך האבין מיר לרוב מיר האבין איינעם בישטעלט וואס ברייגט אונז מהשו"ב וואס פון זיינע קינדער שטייען באיין מעלקין.

דיין בריף מיום ג' האב איך מקבל גיווען לגודל קו"ר ולרוב עונג אשר נודעתי משלומך ומשלו' בנינו יחיו. אַ חידוש איז וואס בנינו שי' שרייבט ניט וועגין כלתינו תי' ער האט שיים גיווסט פון דיא דיפעסין מיום ה' אז מיר וייסין האט ער גידארפט שרייבין ועגין דעם. אפשר איז דער בריף פון ליובא'.

מכלתינו תי' איז ויא עס וייסט ניט גיווען קיין בריף. אז עס וועט זיין וועסטו מיר מס' צוא שיקין גם פון דער מחות' איז אייך קיין בריף גיווען זיא איז דאך מבטיח אין דעם בריף מיום ד' אז זיא וועט אפטער שרייבין, נאר מיא דארף ניט איבער טראכטין. מיר דארפין שטארק לויבין השי"ת מקרב ולב עמוק לה' פאר דעם עבר און האפין צוא עם על להבא אז ער וועט זיי' היטין און אונז אייך . . . איך בעט דיך זייער שרייבין מיר אפט משלומך הטוב און צוא שיקין מיר דיא בריף וואס ועט זיין.

ויא עס וייזט וועל איך נאר שבוע הבע"ל דיא גאנצע וואך דא זיין איך וייס ניט אויף גיוויס נאר אזי' וייסט דאס. והשי"ת יעזרינו זעהען זעך מיט פריילעכע הערצער וברפו"ש.

ותקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפש ואישך דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

לכ"א הרב שי' אכתוב היום אי"ה.

ידידינו הר"א בא תמול לפה.

ידידינו הריע"מ פב"ש.

אז מיר ווייסין: כדלעיל אגרות תשלג. תשלה.
לכ"א: לכבוד אחי הרז"א, שנמצא באותה שעה בוואעריסהאפען.
הר"א: הר"א אברהם פערסאן.
הריע"מ: ה"ר יעקב מרדכי בעזפאלאוו.

תשלז

ב״ה יום ה׳ ד״ז אייר תרס״א לפ״ק
וואריסהאפען

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳
נכדותיי היקרים שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

באתי שלו׳ לפה ת״ל ביום ב׳ שעה 5½ לע״ע. דיא פראפ׳ הכירו שניהם אשר אני בריא ת״ל בכל האברים הפנימיים. אמנם נחלשתי הרבה בשעת ריבוי יגיעה ועבודה וע״י הבלתי הסדרים בכל הדברים . . .

בבואי מפאריז נתיישבנו בינינו איך יהי׳ כעת, ונשאר אצלינו שניסע אי״ה מפה לאיזה מקום אויר טוב, ולא לעשות שום קוהר פרטי כ״א להיות במקום אויר טוב, היינו כפי דעת בריססא, ולע״ע לא החלטנו לאיזה מקום לנסוע כי צריכים ג״כ מקום שיש בו רעסטאראן כשר. לע״ע אני חושב אודות הבאד האָמבורג ששם לפי ששמעתי האויר טוב (וכן יעץ לי ג״כ הדק׳ קליין בפאריז) והרעסטאראן אומרים שהוא כשר בתכלית, ויש להאמין זה כי היא כחצי שעה מפראנקפורט ששם יש שובי״ם מהודרים, וידידינו ר׳ נתן גו״א שי׳ כעת בהאָמבורג ואקבל מאתו אי״ה ידיעות פרטיות אודות זה. גם אדע אי״ה מח״ד הר״י ברלין שי׳ איזה מקום מוכשר לפני אשר הוא יודע היטיב כל המקומות האלו. ובדעתי שנסע מפה אי״ה ביום א׳ א״ח שבועות הבע״ל. והשי״ת ינהלינו בדרך טובה וישרה ויצליח מעשינו וישלח לי השי״ת רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

כל מכתבכם קבלנו לגודל קו״ר אשר נודענו משלומכם הטוב יתן השי״ת על להבא שנהי׳ שלימים בגוף ונפש ושנקבל מאתכם רוב נחת ועונג בכה״פ ברו״ג בזכות כ״ק אבותינו הק׳ זצוקללה״ה נ״ע זיע״א.

כלתי תי׳ דיינע בריף האבין מיר מקבל גיווען לרוב עונג אחרי רוב העגמ״נ שהי׳ לנו מהעדר מכתבים מאתך אללע שרייבין אז דוא ביסט ת״ל גיזונד און פון דיר איז קיינע בריף האבין מיר מזה גיהאט הרבה

תשלז

באתי שלו׳: חזרה מפריז לוואריסהאפען.

עגמ"נ. נאר ת"ל אז עס איז אומזיסט. ואודה להי' על רוב חסדו שעשה עמנו און האט דיך גיהיילט ער אליין. ער איז דער בעסטער רופא, ער אליין האט דיך גיהיילט און ער זאל דיך היטין על להבא און שטארקין דיך שתהי' בריא אולם... נשאר אצלינו בהסכם אז דוא זאלסט אייך קומען אין דער באד וואס מיר וועלין זיין...

בני שי' כאשר ביום י"ג סיון הבע"ל תהי' אי"ה חתונת ב"ג תי' בקאמענקע, וכאשר א"א שתיסע אמך תי' על החתונה... ההכרח שתיסע אתה על החתונה למז"ט למלאות מקום אמך תי'. וטוב שתיסע ביום א' א"ח שבועות הבע"ל ותנוח אי"ה איזה ימים קודם החתונה, ואחר ש"ק תסע על יום או יומיים לקעשינוב להתראות עם חותנך הרב שי' (ואפשר יהי' ג"כ על החתונה, ומ"מ עפ"ע ירצה שתיסע לקעשינוב) אמנם לא תתעכב שם למען תוכל זו"כ תי' לנסוע מקודם אי"ה כנ"ל. וגם יכול להיות שח"ד הר"י ברלין וזוגתו תי' יסעו בקרוב אחר חג השבועות הבע"ל, ומ"מ איזה ימים ימתינו עלי' ואי"ה אבקשם בזה. וטוב שתבוא אי"ה לביתינו על ש"ק פ' בהעלותך ותוכל זו"כ תי' לנסוע אי"ה בשבוע שאח"ז.

בנסעך מביתינו תמנה שומרים על הכתבים שיהיו שם תמיד ויהי' כל לבם ונפשם על הכתבים (ותראה ג"כ שלא יגנבו ח"ו) ואי"ה אבקש בזה את כ' אוא"ז מורתי הכ' תי' שיהי' השגחתה בד"כ עליהם. והשי"ת ישמרם מכל דבר. והשי"ת יצליח דרכך וישמור צאתך ובואך.

כעת קבלתי הטע"ג שלך, אשר פאל' כעת בפ"ב, ולפלא לי איך לא ידענו זאת מקודם, ואפשר נסע ימים אלו. אמנם אל תצטער ע"ז, כי מ"מ ה"ז הכנה, ובזה נתקרב יותר אל עצם הדבר. ומפני שכבר באתי בארוכה א"א לי להאריך כעת בזה. אמנם התקווה להשי"ת שבהמשך הזמן נשיג אי"ה מבוקשינו.

ב"ג: בת גיסתי הרבנית שיינא ברכה דוליצקא מקאמינקע.
א"א שתיסע אמך: שנמצאת עתה בחו"ל.
שתיסע אתה על החתונה: ראה לקמן אגרת תשמא.
חותנך הרב: אברהם שניאורסאהן.
עפ"ע: על פי ערך.
זו"כ: זוגתך וכלתי.
שומרים על הכתבים: ראה גם לעיל אגרת תרפא, ובהנסמן בהערות שם.
אוא"ז: אמי ואמך זקנתך.
פאל': פאליאקאב.
בפ"ב: ראה לקמן אגרת תשלט.

כשתיסע אי״ה זו״כ תי׳ אילינו תשלח לי על ידה את הבוך שנתקבל מהרי״י מרודני׳, ולא תשכח ע״ז. ובקשתי לכתוב לנו משלומכם הטוב ומשלו׳ בנותיכם יחיו הכל בפרטיות לענג נפשינו.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תשלח

ב״ה ד״ח אייר תרס״א לפ״ק
וואעריסהאפען

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבי כ׳ לפאריז ולפה נכון הגיעני. מפאריז לא הי׳ לי זמן לכתוב וגם מפה לא יכולתי לכתוב עד היום מפני איזה דברים הלוקחים זמן.

באתי לפה שלו׳ ת״ל ביום ב׳ לע״ע. מה שאמרו הפראפ׳ בכללות כתב לכ׳ ידידינו הריע״מ שי׳, והעיקר מתקבל יותר דברי הפראפ׳ השני שאומר שלא לעשות שום קוהר פרטי כ״א להיות במקום אויר צח לטייל כו׳ . . . ולזאת נשאר אצלינו לנסוע אי״ה מפה לאיזה באד מאויר טוב. אמנם צריכים ג״כ רעסטאראן כשר, וחשבתי אולי טוב האָמבערג שלפי שאומרים האויר שם טוב, וגם אומרים שרעסטאראן דשם מהודר בכשרות, ויכול להיות באשר היא סמוכה לפראנקפורט. וכאשר כ׳ יודע את האמבורג היטיב אבקשו להודיעני אם ביכולתי לסמוך על הכשרות דשם ואם האויר טוב שם, או יודיעני איזה מקום אחר לבחור שיהיו בו ב׳ הדברים הנ״ל, כי כ׳ יודע כל המקומות האלו. ונא להודיעני בהקדם

הבוך שנתקבל מהרי״י מרודני׳: אפשר שהוא הנ״ל אגרת תשלב.

תשלח

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
הריע״מ: הי״ר יעקב מרדכי בעזפאלאוו, שנסע יחד עם רבנו לפאריז.

חוות דעתו לאיזה מקום לנסוע, ואם באפשרו להודיעני בטע"ג מה טוב, כי רצוני שניסע מפה אי"ה ביום א' א"ח שבועות הבע"ל.

הדאק' קליין יעץ לי האמבורג מחמת טעמים הנ"ל, ואצלי יש חסרון בהאמבורג מה שבאים לשם הרבה אחינו ממדינתינו, ומ"מ אם שם הכשרות בטוב ה"ז עיקר גדול. ונא להודיעני בהקדם.

מביתי הנני מקבל מכתבים אשר כלתי תי' ב"ה בחו"ש ונסעה שבוע דנא לליובא'. אמנם נחוץ לה איזה באד להתחזק בעזה"י. ולפ"ד טוב לה ג"כ להיות במקום אויר טוב ותחת השגחה טובה, ולכן כתבתי לה שתבוא ג"כ להבאד שנהי' אנחנו שלפ"ד יהי' זה טוב עבורה בעזה"י. ובאשר כבד לפני' לנסוע לבדה אני חושב שתיסע ביחד עם כ' וזוג' ב"ד תי'. עפ"ע נסיעתם דרך דוינסק ותבוא ג"כ לדוינסק ותיסע אתכם ביחד עד ברלין. ובקשתי מכ' להודיעני אימתי בדעתם לנסוע אי"ה לחו"ל, למען תהי' מוכנת להנסיעה אי"ה לעת ההיא.

... והשי"ת יעזור לכ' למכור סחורתו בקרב ובמקחים טובים.

את הסך 550 קבלתי. והשי"ת יעזור לו ויצליח בכל ענייניו וימלא כל משאלותיו לטוב.

במכתבו כותב אשר בהסך הנ"ל מאה רו"כ מהרי"ה על היק"א. ולפ"ד נראה אשר הסך ג' מאות ששלח כ' אחר הפסח על היק"א הי' כולם מכ' (כי אני חשבתי שבהסך ג' מאות שניים מכ' ואי' מרי"ה, ולפה"נ עתה הג' הנ"ל מכ' והמאה של רי"ה שלח עתה, וייטיב לבאר לי זה במכ'), ונא להודיעני מבריאותו ומכל הנעשה אתו לטוב.

מהחלט נסיעתי אודיעו אי"ה בטע"ג.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

ונסעה שבוע דנא לליובא': מויטבסק, ששם הבריאה, כדלעיל אגרות תשלג. תשלה.
עפ"ע: על פי ערך.
מהרי"ה: מה"ר יעקב הורוויץ מריגא. ראה לעיל אגרת תשלה.
על היק"א: השתתפותו בהוצאות ההשתדלות עם היק"א.

תשלט

ב״ה יום א׳ ר״ח סיון תרס״א לפ״ק
וואריסהאפען

כבוד ידי״נ הרה״ח המפורסם נכבד ומרומם י״א כו׳
מו״ה אברהם אבלי שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

באתי לפה שלו׳ ת״ל ביום ב׳ שעה 5½ לע״ע, כי הפאייעזד שבאתי בו מפאריז איחר לבוא בערך ג׳ מינוט וממילא לא הספיק הזמן, ולולא זאת הי׳ באפשרי לנסוע עם הצוג 8־20.

מכתבו מיום ב׳ בא באיחור יום היינו ביום ד׳, ומהטעם הידוע לו לא יכולתי לכתוב לו באותו יום עד שבערב קבלתי הטע״ג שלו והושבתי לו בטע״ג ששלחתי אותו מפה יום ה׳ בקר, וא״י אם הספיק לו הזמן לבוא על ש״ק לביתו...

והנה כעת לפ״ד העצה האחת היא לעורר את הרבני׳ דמדינתינו שיצאו המה למלחמת מצוה זו, ולא נדבר בבן הרשכה״ג שאינו עומד בהרגש פנימי זה, והרגש החיצוני היינו ההתקרבות של הב״ג וכדומה מכסה אצלו את האמת כו׳. אמנם הרבנים החרידים כמו הר״ח מבריסק וכמדומה שיש לחשוב בכלל גם את הרב מסלאנים (והוא עסקן בדברים, ואפשר גם את הרבי דשם, כי עיקר טענות החסידות

תשלט

לתוכנה ראה לעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.
מו״ה אברהם אבלי: פערסאן. אגרות נוספות אליו — לעיל תשד, ובהנסמן בהערות שם.
בן הרשכבה״ג: ה״ר צבי הירש רבינוביץ הרב דקאוונא בן הג״ר יצחק אלחנן ספקטור.
ההתקרבות של הב״ג: ראה לעיל אגרת תרסח.
הב״ג: הברון גינזבורג.
הר״ח מבריסק: ה״ר חיים סולובייצ״ק.
הרב מסלאנים: ה״ר יוסף שליפער, דלעיל אגרת תרמז.
הרבי דשם: רבי שמואל ווייגבערג.
טענות החסידות: ראה לקמן אגרת תשמו: וא״ל שזה חסידומו.

הוא עלינו) והרב מטעלז, והרב מראדין אם כי איננו מפורסם כ"כ ואיננו עסקן מ"מ יכול להצטרף עמהם.

אם באמת רע בעיניהם המעשה להניח את היהדות על קרן הצבי (הוועד של היק"א מב' הירש, והאיל רץ לפניהם) אשר עומדת בסכנה גדולה כ"כ, הלא צריכים להתעורר מעצמם, לעשות בזה בכל תוקף ועוז להצילה מהם, והלא העיקר הוא שמירת הילדים שזה היסוד, ומה יועיל להם מה שמתעסקים בחיזוק לימוד התורה אשר הרב מסלאנים עוסק בזה הרבה והכניס בזה את הרח"ס והראח"מ, והוא בודאי דבר טוב מאד, אבל כאשר משחיתים את נפש הילדים באופן רע כזה מה יועיל החזקת למוד התורה. ורק עתה יכולים להחזיק במקצת לעשות בעיירות קבוצת חבירים ללמוד גם מאנשים פשוטים. אמנם הכל באנשי' שלא נשחתו בקטנותם, אבל הדור הזה שהוא כבר מושחת בקטנותו ונשרש בו ע"י הב"ס והמורים השחתת האמונה והדת והיהדות בכלל, וכל חפצם ורצונם גם עתה רק לפריקת עול, ועל ענין קדש מביטים כעל דבר מוזר, ואיש המחזיק בתומ"צ הוא נבזה אצלם מלעיגים מאתו כי כן קבלו מהמורים שלהם, וזה מתקבל אצלם היטיב, וכשיגדלו יהי' הענין אצלם לגועל נפש לגמרי ר"ל ואז לא ימצאו לעשות קבוצות כו', ה' ישמרינו מהדור זו לעולם, וה"ז כמי שמתקן ביתו ומתחיל לתקן מאמצע הכותל בעת אשר תחתיתה ויסודה נרקב ונפסד לגמרי מה יועיל תיקונו את האמצע, הלא העיקר הוא לתקן את היסוד בעזה"י ואז יכול להיות הבנין בקיום בעזה"י. וצריכים לחזק את הבנין ג"כ, אבל הלא היסוד הוא העיקר.

ואם הרבנים ישתדלו ויתעסקו בזה באמת בתוקף ועוז, תקווה קרובה שיפעלו בעזה"י. והלא אנו רואין היטיב אשר חברי הוועד אינם מבטלים הענין לגמרי, ואומרים ג"כ אשר מורים כאלה לא טובים, ויודעים ג"כ אשר הילדים דמדינתינו עלולים יותר להתקלקל שלא בהדרגה ר"ל, וגם מבינים אשר התאחדות הבתי למוד למלאכה עם הב"ס משחית הכוונה מהראשונה והמה ב"ס ממש, כ"ז המה יודעים ומבינים וכבד להם לבלוע הדבר כך, רק שהצליח מעשה שטן המרקד

והרב מטעלז: הי"ר אליעזר גורדון.
והרב מראדין: הגי"ר ישראל מאיר הכהן בעל החפץ חיים.
עוסק בזה הרבה: ראה לעיל אגרת תרמז. לקמן תשעב.
הרח"ס: הי"ר חיים סולובייצ'יק.
הראח"מ: הי"ר אלי' חיים מייזל.
הב"ס: הבתי ספר.

לפניהם שהאמת להם שזה מעשה החסידים ובזה דוחים א״ע מהענין בכלל לבלי לענות על הפרטים. אבל כאשר הרבנים יתעסקו בזה וירבו במכתבים בדברים רכים וקשים ויתארו היטיב את רוע הענין ויֵראו התנגדותם לזה בגלוי ובחוזק, וישלחו דבריהם ישר להוועד שלא ע״י ממוצעים וכן ידרשו התשובות אליהם ויהי׳ העסק שלהם ויתעסקו בו באמת, ויתאספו יחד ויטכסו עצה איך ומה לעשות וגם לחתום על מכתב א׳ כללי, אז התקווה להשי״ת שיפעלו לטובה.

וכבר הי׳ לעולמים כאשר הב״ג רצה לייסד סעמענאריום, שלחו איליו מכתבים מהרבה מקומות ובהם בדברים קשים נגדו, וחדל מזה. וכעת צריכים תוקף התעסקות יותר והוא נעשה בגדולי ישראל ובהם הדבר תלוי. ואם המה יעמדו מרחוק ח״ו ולא יצאו נגד הב״ג וסייעתו ויניחו ח״ו את הדבר אז ח״ו אין תקווה לשונאיהן של ישראל כו׳, ואין רצוני לחשוד ח״ו את גדולי ישראל בכך. ואני חושב שצריכים להרבות במכתבים להב״ג וגם להרצ״כ או להוועד דפאריז אבל כ״ז בדברים חזקים דוקא.

ועתה בהכרח שיסע כבודו למדינתינו, אמנם איך יהי׳ סדר נסיעתו, בתחלה חשבתי שיסע כ׳ ישר לפ״ב להיות אצל הרי״פ, כעת קבלתי מכ׳ מידידינו הרמ״מ שי׳ שהי׳ אצלו, ודבר אתו בארוכה בדבר הענין, וא״ל הרי״פ שהוא מחזיק בשטתינו מד״ע לא מפני שהוא מתבקש, אמנם שמע מאחורי הפרגוד אשר לא יועיל השתדלות ח״ו, ואומר אשר לעוונן הוא יהודי כמו שהוא טערק, והעיקר מאירסאן הוא מרשיע מאד, והב״ג נתן אותו להם ממדינתינו.

ועתה מה שיש לבקש מהרי״פ הוא אם יכתב הוועד דפאריז להוועד דפ״ב כאשר אמר פלאטקי ובטח יסכים הוועד דפ״ב כמו הב״ג יתן הוא פראטעסט ע״ז היינו יגלה דעתו בכתב דעתו כאשר אמר לי שהוא צועק נגדם בכל פעם יגלה זאת להוועד ובאם תהי׳ שאלה פרטית מאתו

לייסד סעמענאריום: ראה בזה לעיל אגרות תקפג־ד.
להרצ״כ: לה״ר צדוק הכהן.
לפ״ב ... הרי״פ: לפטרבורג לדבר עם יעקב פוליאקוב.
הרמ״מ: ה״ר מנחם מאניש מאנעסזאן.
לעוונן: נרסים, נשיא היק״א.
הב״ג ... ממדינתינו: ראה גם לקמן אגרת תשמו.
אם יכתוב הוועד דפאריז ... פלאטקי: ראה גם אגרת שלאחי״ז.
פלאטקי: י. פלאטקי מפפד״מ, חבר ועד היק״א.
שאלה ... מלעוונן כמ״ש רצ״כ: ראה לעיל אגרת תשכו, ובהנסמן בהערות שם.

מלעווען כמ"ש רצ"כ, ישיב דעתו בגלוי. וגם לבקשו כשיהי' בפאריז יבטיח בהבטחה נאמנה [ש]ידבר עם לעווען אודות זה. ובערך חודש ימים יסע לחו"ל.

אמנם כאשר הרמ"מ כבר הי' אצלו אחשוב שיהי' אצלו עוה"פ, וא"י אם נחוץ נסיעת כ' לפ"ב, כי אנו צריכים לחשוב את הקאסטע שלנו שאינה גדולה כ"כ, ואם כי הי' יותר טוב שיבאר לו כ' כל אשר יודע בפנים, אבל א"י אם כדאי להניח ע"ז הוצ' גדולה שתעלה נסיעת פ"ב. ואכתוב אי"ה להרמ"מ שיהי' אצלו בא"ח שבועות הבע"ל, ויודיעני בטע"ג אם פעל אצלו, ובא"ל ח"ו יהי' נצרך נסיעת כ' לפ"ב.

ובין כה יכתוב כ' להריע"ז לבריסק שנחוץ לכ' לבוא לבריסק אודות הענין ונחוצה השתדלותם בזה (ולא לכתוב הפרטים כ"א בכללות לבד) ואם יש להם כעת פנאי (כוונתי היא מחמת השריפה ר"ל שהי' בבריסק אולי המה טרודים בזה הרבה), ואם מוצא כ' שאינו נחוץ לשאול אותו, ואפשר השאלה אינה מעלה כו', א"צ לשאול, כ"א ימתין כ' עד ערך יום ג' שבוע הבע"ל שאז אקווה לידע אי"ה בדבר פ"ב ואודיע לו אי"ה בטע"ג להיכן לנסוע.

כשיהי' בבריסק צריכים לראות ולהשתדל בכל תוקף שיקחו המה העסק אליהם (לא בעניני ממונות שבזה אראה אני להמציא אי"ה ע"ז ככל מה שיהי' ביכולתי, כ"א בעצם הענין שיכולו להעשות על ידם דוקא כנ"ל) ושיסע הריע"ז אתו להרבנים הגדולים כמו סלאנים (ושם נצרך להתראות עם הג' הנכבד קלייטצקי נ"י, שהוא יר"א ובעל שכל ישר ועסקן גדול ויודע איך לעשות בדבר, ואם הרב דשם יכניס אותו בזה והוא יתרצה בזה, יוכל לפעול בעזה"י הרבה בזה, ויכול כ' למסור לו פ"ש מאתי) והוראדני וראדין ואפשר גם מינסק ועוד מקומות הידועים להם, וגם את הרב מטעלז צריכים להכניס בזה, וצריכים לפעול [ע]ליהם שיעשו אסיפה אודות זה, וכאשר לפעמים נוסעים הרבני הג' בשביל איזה ענין כללי למקומות הגדולים, כמו הרב מטעלז שנסע בקיץ העבר בחו"ל והי' בכ"מ, מה גדול יותר מהענין הזה וכדאי היא קיום יהדותינו שיעשו נסיעה בשביל זה.

ולפ"ד בהכרח לערב בזה את ריל"פ מקאוונא, כי מ"מ הוא פועל על

להריע"ז: להר' יעקב זלמן ליפשיץ מבריסק.
קלייטצקי: הר' אליעזר יוסף, דלעיל אגרת תרמז.
מינסק: לדבר בזה עם הר' אליעזר רבינוביץ.
שיעשו אסיפה: ראה גם לקמן אגרות תשמג. תשמו. תשמח.
ריל"פ: ר' יעקב לפשיץ מקאוונא.

הר׳ הג׳. ואפשר צריכים להרבות ברבנים גם לא גדולים שא״א שתעשו אתם בזה ויוכל לבוא ע״י ריל״פ. ויתיישב עם הריע״ז נ״י.

הרמ״מ כותב שהב״ג אמר לר״ש רבלין מהמכ׳ להיק״א, ואמר שמשער שהמכ׳ של הרא״ח הוא מזויף. ונר׳ מזה שהשניים שכתב חושב את הרח״ע והרא״ח.

* * *

היום יום ב׳ קבלתי הטע״ג שלו, לבריסק צריך לכתוב אם כנוסח הנ״ל או לכתוב (להריע״ז) שזה בא מפאריז ונחוץ לו להתראות אתם בדבר הענין ויבוא אי״ה לבריסק בשבוע הבע״ל או בעוד שבוע, וכשיהי׳ בבריסק יספר לו להריע״ז הכל כמו שהוא באמיתות, ומה לדבר עם הר״ח יתיישבו בזה. ולקאוונא לפ״ד יכתוב לו לע״ע בת״ח שהודיע בדבר הב״ג ויכתוב לו שנודע לו בפאריז שהב״ג כתב נגדינו וכתב ששניים מהרבנים לא כתבו כלל, ושכ׳ יהי׳ בקרוב ברוס׳ ויתראה אתו, ובין כה יכתוב לו תיכף מה שנודע לו בזה.

ימים אלו אשלח אי״ה לכ׳ מעות על הנסיעה וא״י לע״ע כמה. והשי״ת יצליח דרכו שיפעול לטוב על רואיו ושנשיג מבוקשינו בהצלחה.

בדבר עניני לפה״נ נסע אי״ה בשבוע הבע״ל להאָמבורג שאצל פ״פ, ואם נודע לכ׳ בדבר הרב והשו״ב דשם ביראתם וצדקתם נא להודיעני בטח שמע בפ״פ אדותם. כן יודיעני נא אם ידוע לו בדבר הרעסטאראן בראנשוויג דשם.

בדעתי שגם כלתי תי׳ תבוא להאָמבורג כי נחוץ לה להתחזק ב[עז]השי״ת ותקוותי שהאמבורג תפעול עלי׳ לטוב.

בבריסק יפרוס גיני בשלו׳ הרב המפורסם הרריע״ז נ״י, ויבקש אותו בשמי כאשר הכרתי במכתביו שיש בו הרגש פנימי בטוב ומרגיש היטיב את מכאובינו מהמצירים ומעיקים אותנו, יַכניס א״ע היטיב בהענין הזה ותקוותי שיפעול הרבה לטוב בעזה״י.

הר׳ הג׳: הרבנים הגאונים.

ר״ח הוא מזויף: ראה גם לקמן אגרת תשמט.

שהשניים שכתב: ששניים מהרבנים החותמים על אגרת רבנו דלעיל ח״א קב לא כתבו כלל, כדלקמן בסמוך. וראה לעיל אגרת תרסא, ובהנסמן בהערות שם.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תשמ

ב״ה יום ב׳ ב׳ סיון תרס״א לפ״ק
וואריסהאפען

כבוד ח״ד ידי״נ הר׳ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה מנחם מאנש שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבו מיום ועש״ק העבר קבלתי היום בקר. מ״ש בדבר האמבורג שהשו״ב דשם מס׳ מאשכנז, גם בפירט השובי״ם המה אשכנזים, א׳ מהם מקורו ממדינתינו אמנם הוא כעשרים שנה באשכנז, והשו״ב הב׳ שהוא אשכנז[י] עומד במעלות יראתו גבוה יותר מהנ״ל. והנני מסגיר בזה מכ׳ ידידינו ר״ן גו״א, מש״כ בדבר האמבורג, ובקשתי אותו שיכתוב לי עוד איך נראה בעיניו השו״ב, וישאל מהרב בדבר הרעסטאראן, כי אם אפשר לאכול מהרעסט׳ יותר טוב מלאכול אצל הרב או השו״ב.

בדבר הרי״פ בהכרח שיהי׳ כבודו אצלו עוה״פ. וצריכים לדרוש מאתו ג׳ דברים.

הא׳) כאשר פלאטקי מפפד״מ אמר להרא״פ שי׳ אשר הוועד דפאריז יכתוב אודות זה להוועד דפ״ב, וכמובן שהב״ג יהי׳ תשובתו כמקודם ויש לחשוב שגם וואוועלבערג ופאסיוועד יסכימו אתו, ובזה צריכים

תשמ

לתוכנה ראה לעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.
מו״ה מנחם מאנש: מאנעסזאן. אגרות נוספות אליו — לעיל תקסט, ובהנסמן בהערות שם.
בפירט: פיורדא.
הרי״פ: דיבורו עם ה״ר יעקב פוליאקוב, כלדעיל אגרת שלפנ״ז. וראה לקמן אגרת תשמג.
פלאטקי: ראה גם אגרת שלפנ״ז.
להרא״פ: להר״ר אברהם אבלי פערסאן.
שהב״ג: שהברון גינזבורג.
וואוועלבערג: היפוליט מפ״ב, דלעיל אגרת תשיט.
פאסיוועד: העו״ד א. נ. מפ״ב.

לדרוש מרי״פ אז ער זאל פראטעסטירן ע״ז ויכתוב דעתו מפורש שאינו מסכים עמהם, וכאשר אמר לי שהוא צועק נגדם תמיד שהולכים בזה בדרך עקומה, אמנם דבריו אינם ידועים כלל בפאריז, כי הדברים הנכתבים בספר המה דעת הרוב ועל כולם הב״ג, עד שבפאריז אומרים שהוא אינו דואג לטובת אחינו (כן אמר לעווען להרש״כ) והיינו מפני שאין דבריו יוצאים מחוץ להוועד דפ״ב. וכ״ז בהצעה שמציעים הוועד דפ״ב קשה לו לגלות דעתו נגדם, אמנם עתה כשישאלו מאתם, כאן יש לו מקום לגלות דעתו איך שאינו מסכים מעולם על הדרך הזה כי לא זהו טובת אחינו במדינתינו, וכאשר כל מטרתם להיטיב הוא טוען בכל פעם שצריכים לעשות מה שהוא טובה אמיתית לאחינו כו׳, וכאשר ירצה ידע איך להסביר להם הדבר, והיינו שיוצא בפראטעסט גלוי בהפראט[א]קאל שלהם אל הוועד דפאריז ויאמר דעתו בגלוי ובחוזק.

ב) הרצ״כ אמר אשר לעווען יכתוב לרי״פ כמו אל איש פרטי לא אפציעל כי לכתוב אפציעל א״א כ״א להוועד בכלל, ואמר הרצ״כ שגם הוא יכתוב אליו, וא״י אם יש ממש בדבריו, אמנם אם יכתבו ישיב להם כהוגן.

הג׳) צריכים לדרוש מאתו כשיהי׳ בפאריז יתראה עם לעווען וישתדל לסבב הדברים אל ענינינו ויסב[י]ר לו מה שטובת אחינו דורשים ואיך שהולכים בדרך עקומה בזה. ואם כי כבד הדבר עליו לעשותה, אמנם ילמוד בזה מהב״ג שאינו כבד לו שום דבר לעשות בשביל להשיג חפצו ורצונו וחפץ האנשים הסובבים אותו.

וכ״ז צריכים לדרוש מהרי״פ בחוזק שיראה הפעם לאחינו אות לטובה ויש קונה עולמו בשעה א׳. וכאשר יהי׳ ה׳ בעזרינו ונשיג מבוקשינו יהי׳ שמו משובח בין אחינו.

פלאטקי אמר להרא״פ וכן אמר לנו רצ״כ, אשר מעתה לא יתנו עוד מעות על שולין כי אין זה בהפראגראמע שלהם ובפרט כשיש מחאות על זה, אמנם מה שהבטיח כבר לדוד גינצבורג ליתן (היינו הסך מיליאן פר׳) א״א להם לשנות. ואמרנו להם ע״ז שגם בהסך הנ״ל יכולים לפעול

לעווען: נשיא היק״א.
להרש״כ: להי״ר שלמה כהן.
הרצ״כ: הי״ר צדוק הכהן.
לעווען יכתוב לרי״פ: ראה לעיל אגרת תשכו, ובהנסמן בהערות שם.
הסך מיליאן פר׳: כדלעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.

הרבה מאד, והמחאה שלנו היא גם על הסך הזה שהבטיחו, והלא אין זה אמירה לגבוה כו' (והעיקר הוא מפני שגם המה רוצים בזה, ואם היו רוצים לשנות לא כבד להם הדבר כלל, וכאשר אנו רואים בהקאל' דאה"ק כשבאו לידם ה"ה עושים כל דבר שלא ליתן להם תמיכה ואינו כבד להם כלל).

הב' אמרתי לרצ"כ שמה שנותנים על בתי לימוד למלאכה (שזה בהפראג[ראג]מע שלהם) הוא נתינה על ב"ס לנערים, כי הבתים הנ"ל מקבלים בהם נערים בני ח' וט' שאינם ראוים למלאכה ולא ילמדו גם אח"כ כי האבות וגם הבנים אינם רוצים בהמלאכה כלל, וכמדומה שלמעלה מבני י"ד אינם מקבלים בהם, וכי זו היא בית למוד למלאכה שבה צריכים לקבל דוקא מבני י"ג עד ט"ז וי"ז. והרצ"כ הודה ע"ז שלא כן צ"ל בית למוד למלאכה ושאל אם מבואר זה במכתבינו ולקח המכ' וקרא הדברים האלה הכתובים שם, ולפה"נ קרא הרצ"כ את הדברי' האלה בעת האסיפה.

ואמר פלאטקי להרא"פ (שהתראה אתו לאחר האסיפה) שעל כ"ז צריכים להתלונן לפני הוועד דפ"ב. וזה שטות מבואר אחרי שהב"ג וסייעתו עושים כן בכוונה לעוור עיניהם של הוועד שהוא בית למוד למלאכה וכוונתם האמיתיות הוא הלמוד לנערים.

זאת צריך כ' להגיד להרי"פ אשר ע"ז הודה לי רצ"כ שהמורים שבהבתי ספר במדינתינו מאד לא טוב ומאמין הוא שביכולתם להעביר על דת ר"ל. גם מודה שהתאחדות הבתי מלאכה עם הב"ס אינו משלים הכוונה דלמוד מלאכה. אמנם הושיבו ע"ז לפנות בזה אל הוועד דפ"ב כנ"ל, ופלאטקי אמר ג"כ שהילדים דמדינתינו מסוכנים יותר לצאת ח"ו לתרבות רעה שלא בהדרגה ע"י חינוך רע, ה"י.

ואבקש את כ' שיהי' אצל הרי"פ ביום א' א"ח דשבועות הבע"ל ומה שיפעול יודיעני נא בטע"ג. ואם יוחלט אצלי לנסוע מפה אי"ה ביום א' הבע"ל אודיעו אי"ה בטע"ג להיכן נסע, ויודיעני למקום ההוא בטע"ג. אמנם אכפול הדבר שידרוש מהרי"פ בחוזק שיבטיחו ע"ז.

ידידינו הרא"פ שי' כעת בקע"ב, ואחר חג השבועות יסע למדינתינו

בהקאל' דאה"ק כשבאו לידם: ראה לעיל אגרת תשח. ובהערות לאגרת תרפו.
בעת האסיפה: ראה לקמן אגרת תשמו.
בקע"ב: בקעניגסבערג.

כי בהכרח להתראות עם הרבנים ולעוררם בזה כי כעת הדבר תלוי בהם ובידם בעזה״י לפעול בזה. בתחלה חשבתי שיסע תחלה לפ״ב להיות אצל הרי״פ, באשר הוא יודע כל פרטי הדברים בזה וימסור לו מה שדיבר עם כאו״א מהם. אמנם עתה אפשר אין זה נחוץ באשר כ׳ כבר סיפר לו הכל מס׳ והוא יודע ג״כ כל הדברים. וכתבתי להרא״פ שימתין על ידיעה בטע״ג אם לנסוע לפ״ב או לבריסק. ואם כ׳ מוצא שטוב שיהי׳ הרא״פ ג״כ אתו ייטיב להודיעו בטע״ג שיבוא לפ״ב, ואז ילכו ביחד דוקא (כי כאשר כתבתי לעיל שצריכים לדרוש מהרי״פ בחוזק שיכניס א״ע בזה, כי בטבעו לפה״נ אינו עסקן בדברים ובפרט בענין זה וצריכים לעמוד עליו שיכניס א״ע ולשמוע מאתו דברים ברורים ומפורשים מה שיעשה, והרא״פ אין זה בטבעו כ״כ להעמיד בחוזק).

אם הי׳ אפשר להשיג היכרות לוואולבערג ופאסיווער הי׳ טוב מאד לפ״ד, כי יש לחשוב שהם יתנו אזן קשבת להענין יותר מהב״ג, ובלתי ספק הוא שהם אינם מסורים כ״כ לדבר הלמודיות כמו הב״ג, וכמה שנפעול [ע]ליהם להחלישם בפעולתם ה״ה טוב. ואני חושב כשיבוא כ׳ לוואוועל׳ הי׳ מקבלו בטוב (כי בטח שמו נודע לו) והי׳ שומע לדבריו. וכמו״כ פאסיווער, וא״צ לזה הכנות גדולות כ״א לעשות בפועל, ולעשות את הפועל לכלי המחזיק ברכה. ולפ״ד צריך כ׳ לעשות כן להיות אצלם ולבאר להם כמה הדבר נוגע וכי לא זו היא טובת אחינו, ואפשר טוב גם לזה שיהי׳ ביחד עם הרא״פ אשר פלאטקי הזכיר לו את שניים הנ״ל.

כ׳ לא ראה את המכ׳ ליק״א הנדפס והנני שולחו מוסג״פ, ויעיין בצד י׳ וי״א המדבר בענין הבתי למוד למלאכה.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש ויצליח כ׳ בכל עניניו בגו״ר כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

להשיג הכירות ... פאסיווער: ראה לקמן אגרת תשמח על התוצאות.

תשמא

ב״ה יום ג׳ ג׳ סיון תרס״א לפ״ק
וואעריסהאפען

כבוד ידידי עוז המפורסם ווח״ס נכבד י״א כו׳
מו״ה אשר שו״ב שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

כאשר בני שי׳ יסע אחר חה״ש הבע״ל לקאמינקא על חתונת ב״ג תי׳ אשר החתונה תהי׳ למז״ט בחודש זה ביום י״ג הבע״ל, לזאת הנני מבקש את כבודו שיבוא ג״כ לקאמינקא לעת ההיא למען בני שי׳. הסט׳ במסילת הברזל היא פאפעליוחע אצל בירזלע, ומהסט׳ כעשרים ויארסט לקאמינקא. בטח יעשה כ׳ את בקשתי זאת ואקצר.

בדבר בריאותי אין חדשות לע״ע. ואי״ה בשבוע הבע״ל נסע מפה על נאכקוהר להאָמבורג אצל פ״פ והשי״ת יצליח דרכינו וישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תשמב

ב״ה יום ה׳ י״ב סיון תרס״א לפ״ק
באד האמבורג

בני יקירי שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

באנו לפה שלו׳ ת״ל ביום ב׳ בקר המקום פה הוא באויר טוב

תשמא

מו״ה אשר: גרוסמן. אגרות נוספות אליו — לעיל תקסה, ובהנסמן בהערות שם.
בני ... לקאמינקא: כדלעיל אגרת תשלז.

ומקומות לטייל עשוים באופן נעלה. רעסטאראן יש בפה כשר בתכלית. הרב והשו״ב דפה המה יר״א . . והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

מכתבך מיום ועש״ק פ׳ במדבר קבלנו בוואעריסהאפען והיום קבלנו מכתבך מיום ה׳ ומזו״כ תי׳ מיום ד׳ שנשלחו מוואער׳ לפה. על מכתבך אשיב אי״ה לליובא׳, ונכון שתראה להוציא מהפאליאקן המחות׳ איזה סך נכון על ת״ת. כאשר המה מפורסמים לנותנים גדולים בטח עוד טרם תקרא המה יענו כו׳ מ״מ כו׳.

ובקשתי להודיעני איך הי׳ לך הנסיעה ותהלוכות החתונה איך הי׳ לך ציא האט דיך ניט צוא פיל אנגשטריי[נ]גט. ובטח תשמור עצמך כיכולתך והשי״ת ישמור אותך ותבוא לביתינו בחו״ש ויזכינו השי״ת להתראות בקרב ברפו״ש ובשמחת לבב.

ותקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשך ואביך דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תשמג

ב״ה יום ה׳ י״ב סיון תרס״א לפ״ק
באד האמבורג

כבוד ידי״נ הרה״ח המפורסם נכבד ומרומם י״א כו׳
מו״ה אברהם אבלי שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

באנו לפה שלו׳ ת״ל ביום ב׳ בקר. המקום דפה הוא באויר טוב גן

תשמב

ומזו״כ: ומזוגתך וכלתי.
מהפאליאקן המחות׳: בקאמינקא, כדלעיל אגרות תשלו. תשמא.

תשמג

לתוכנה ראה לעיל אגרות תרלה, ובהנסמן בהערות שם.
מו״ה אברהם אבלי: פערסאן. אגרות נוספות אליו — לעיל תשד, ובהנסמן בהערות שם.

גדול ורחב ויער גדול עם דרכים לטייל באופן טוב ונעלה. אמנם היוקר בפה גדול מאד שלא שיערתי באופן כזה.

ביום בואינו ראינו כמה דירות, הדירות חפשנו אצל הפארק שהוא מקום הטוב בפה, ומשו"ז לא חשבתי אודות דירת הרב (אם כי ידעתי שמשכיר דירות) מפני שביתו אינה אל הפארק והעיקר לפני הוא האויר. ושכרנו דירה ג' חדרים (כי אנו חושבים שגם כלתי תחי' תבוא לפה אי"ה) אצל הפארק.

בדבר [...] ענין האכילה חקר ודרש ידידינו ר"ן גו"א (שהוא בפה שבוע שלישית) מהדיין של בראייער (את ברייער לא מצא אז בביתו) ומהרב דפה וא"ל שאין להרהר אחר הרעסטאר' בראנשווייג והוא כשר בתכלית. אצל בראנשווייג הכל הוא תחת השגחה טובה, רק יש לו פאוור א"י, ולזה יש שני בנות ישראל ואשתו אשר עוסקי' ג"כ בהקיך. ואם כי ע"פ הדין אין בזה משום בשולי עכו"ם וכמ"ש בשו"ע יו"ד סי' קי"ג ס"ד בהג"ה, מ"מ בשבלינו מבשלת א' מבנ"י, ואנו הולכים אליו לסעוד.

בד"כ המקום בכאן טוב, והשי"ת ישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו'.

מכתבו מעיו"ט קבלתי ביום ב' דחה"ש, וממוצש"ק נשלח אלי לפה וקבלתיו תמול. קודם נסיעתי מוואער' לא הי' לי פנאי לכתוב, וכן בבואינו לפה עד אשר נסדרו הדברים וגם באשר צריכים לטייל איזה שעות (ווארעם עס קאסט געלט רעכטע) לא הי' ביכולתי לכתוב לו עד היום.

בדבר בואו לפה לא מצאתי נחיצות בזה, כי יעבור ע"ז זמן שני שבועות ובין כה יסעו אחדים מהרבנים ג"כ להבאדער ולא יהי' באפשר להתראו' אתם. וגם בזמן שנוסעים אל הבאדער או אל מעונות הקיץ יותר קרוב שיוכלו להתוועד יחד. ובהכרח שאני אהי' מרחוק קצת היינו באתגלי', ויעשו המה הדבר כמעצמם. אמנם שיהיו גם מרבני אנ"ש זה נכון וישר מאד. ולפ"ד טוב שיהי' ידידינו הר"מ מאד', והוא

ר"ן גו"א: ר' נתן גוראר'.
הדיין: הי"ר גרשון פויזן.
בראייער: הי"ר שלמה זלמן.
בדבר בואו לפה: להתדבר בענין היק"א.
שיהיו גם מרבני אנ"ש: על אסיפת הרבנים שיארגן, כדלעיל אגרת תשלט, ובהנסמן בהערות שם.
הר"מ מאד': הי"ר אליעזר משה מאדייעווסקי.

יודע ג״כ את הר׳ ואיך להתנהג עמהם, והרד״צ והריע״מ ואפשר גם הרי״י מקרעמנט׳.

ולפ״ד צ״ל ראשית נסיעתו לבריסק וישתדל שהריע״ז יסע אתו אל הר׳ הג׳ (נסיעתו צ״ל על הוצאתינו) וישתדלו לעשות התעוררות גדולה בין הר׳ ושיתאספו יחד בשביל זה, ויקיימו את המצווה [ע]ליהם ולא תגורו כו׳, ויצאו במחאה גלוי׳ נגד הב״ג והיינו במכתבי׳ אליו ולהועד דיק״א.

מידידינו הרמ״מ קבלתי טע״ג בזה״ל „יעקב פיר (ונר׳ שצ״ל מיר) פערשפראחן״. והנני מקווה לקבל מאתו היום מכ׳ בפרטיות. וישתדל נא כ׳ לנסוע ביום א׳ הבע״ל והשי״ת יצליח דרכו.

עם הרח״ע נצרך להתראות. אמנם בתחלה צריכים להיות בבריסק, ובשם יוכל כ׳ לעשות סדר איך תהי׳ נסיעתם. והנני נותן רשות לכ׳ לעשות בזה כפי אשר ימצא לפ״ד איך שטוב לעשות בעזה״י.

את הריל״פ אינני חושד שעושה בערמה ולפ״ד יכול להיות לתועלת בעזה״י. אני קבלתי מאתו מכ׳ עם סעיפי׳ הרבה דבר ענינינו ובדבר המכ״ע, ומחזק שלא להתפעל מתערומות הב״ג.

אצל הרב דפה עוד לא הייתי ואהי׳ אצלו אי״ה אחר ש״ק הבע״ל.

דבר בואי לפה נודע גם לבראייער ולפה״נ אהי׳ מוכרח בל״נ להיות אצלו, ואינני יודע אם להיות גם אצל הארעויץ ואני חושב כאשר אהי׳ אצל בראייער צריכים להיות גם אצל הארעויץ כי בטח ידע מהיותי אצל בר׳. ובל״ז שמעתי שיהי׳ פה שבוע הבע״ל אצלו הלוי ומס׳ ידע שאני פה (כי לפה״נ הלוי פרסם בואי לפה אם כי עוד לא נתראינו, ואני ראיתיו מרחוק) וכבד עלי לדבר אתו בענינינו וכמו״כ כבד שלא לדבר.

הרד״צ: הי״ר דוד צבי הירש חן.
הריע״מ: הי״ר יעקב מרדכי בעזפאלאוו.
הרי״י: הי״ר יצחק יואל ראפאלאוויטש.
הריע״ז: הי״ר יעקב זלמן לפשיץ מבריסק.
הר׳ הג׳: הרבנים הגאונים.
הב״ג: הברון גינזבורג.
הרמ״מ: הי״ר מנחם מאניש מאנעסזאן, שהוצרך להתדבר עם יעקב פוליאקוב, כדלעיל אגרת תשמ.
הרח״ע: הי״ר חיים עוזר גרודזנסקי.
הריל״פ: הי״ר יעקב לפשיץ מקאוונא.
המכ״ע: ראה לעיל סוף אגרת תרלה.
הארעויץ: הי״ר מרדכי הלוי.
הלוי: הי״ר יצחק אייזיק.

בטח יודיעני כ' מנסיעתו וכן מבריסק מס' יודיעני כל מה שהי' שם. ובקשתי להודיעני מבריאותו ושלומו הטוב.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תשדמ

ב"ה י"ג סיון תרס"א לפ"ק
באד האמבורג

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי' נכדותי היקרות תי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבכם מיום ועש"ק במדבר ומיום ה' ומכ' כלתי תי' מיום ד' קבלנו לגודל קו"ר אשר נודענו משלומכם הטוב.

מ"ש בני שי' שרצונך לבוא אלינו לחו"ל כבר הודעתיך בטע"ג שאינני מסכים ע"ז, ואינני מוצא טעם נכון אל הנסיעה אם מצד שרצונך להתראות גם רצוני וחפצי בזה אבל ליסע בשביל זה לחו"ל רחוק אני מהתפעלות כזו, וכמו"כ צ"ל אתה רחוק מהתפעלות זאת, והזמן שעבר גדול יותר מהזמן שעוד נשאר בעזה"י. בכל נפשי הנני רוצה לראות את אמי מורתי הר' תי' ואתכם, אבל מה לעשות כאשר ההסכם מהשי"ת הוא באופן כזה צריכים אנו להאמין באמונה שלמה ולבטוח בו בבטחון חזק אשר אלקים חשבה לטובה, וברצונו ית' נתראה אי"ה ברפו"ש ובשמחות לבב, בזכות כ"ק אבותינו רבותינו הק' זצוקללה"ה נ"ע זי"ע.

ואם מפני עניני ת"ת מובן שאין מקום כלל לחשוב זאת לטעם וחיוב אל הנסיעה. ובאמת הענין דורש סדר בעזה"י, ואי"ה כשנבוא לביתינו שלו' בעזה"י צריכים לראות מה שיש לעשות, ובין כה בהכרח

תשדמ

עניני ת"ת: תומכי תמימים, גודל ההוצאה ומיעוט ההכנסה. ראה גם לקמן אגרות תשמח (בסופה). תשנ. תשנז.

להתחזק לבלי לקבל עוד בחורים, כי לבד ריבוי ההוצאה שא״א לנשוא, הנה זה גורם בלתי סדרים גדול בההשגחה, כאשר משו״ז הוכרחת לשלוח אגודה להאראדישץ, ויכול להיות אשר אין בזה אחריות, אבל כן הולך הרעיון ממקום למקום, ויכול לבוא ח״ו וח״ו להעדר השגחה, והלא זהו עיקר כל חפצינו ומטרתינו המיוחדת שיהיו בעזה״י תחת השגחה טובה ואיך נעשה דבר שיגרום ההעדר ח״ו. ואם כבד מאד לדחות את הבאים, אבל באשר זהו נגד המטרה המיוחדת והעיקרית בהכרח למצוא כוחות ע״ז, וצריכים לפרסם בהעיירות שלא יבואו בחורים, והבאים אי״צ להשהותם זמן כ״א ליתן להם איזה סך קטן על הוצ׳ הנסיעה לחזרה, וברצות ה׳ וועלין זיי׳ גאנץ זיין. וא״א לאדם ליקח את כל העולם, ומי שהעולם ומלוא[ו] שלו ישמרם כו׳.

ומש״כ שנצרך לנסוע עם זו״כ תי׳ לדובבלען זה הנני חושב ג״כ שכלתי תי׳ צריכה לנסוע לאיזה באד, אם כי לפ״ד אין ב[ה] שום חסרון ת״ל ... אמנם צריכה להתחזק בעזה״י. ואילו היינו בביתינו הי׳ מספיק לה גם כשהייתה על דאציע טובה, אמנם עתה צריכה לנסוע לאיזה באד להתחזק בעזה״י. אך שתסע אתה לדובבלען ע״ז אינני מסכים בשו״א, וגם אם הייתי בביתי לא הייתי מניחך לנסוע ות״ל אין אתה צריך להבעדער ובפרט כשאינני בביתי א״א שתסע אתה ... ואיך שתעשו יתן ה׳ שיהי׳ בהצלחה.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

להאראדישץ: מחלקה זו נפתחה מיד אחר חג הפסח תרס״א. ראה תולדות התמימים (פרק זה נדפס ב״המשפיע״ ע׳ שיד).

לנסוע עם זו״כ: עם זוגתך כלתי. ראה לעיל אגרת תשלז.

תשמה

ב"ה י"ג סיון תרס"א לפ"ק
באד האמבורג

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א
כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

באנו לפה שלו' ת"ל יום ב' בקר, לא הוצרנו להתעכב בפ"פ כי ידידינו ר' נתן גו"א מקרעמענטשוג בפה זה שבוע שלישית וחקר ודרש הרבה בפ"פ ואצל הרב דפה, בפ"פ הי' אצל בראייער ולא מצא אותו ומצא את הדיין שלו פאהזען, וא"ל אשר השו"ב דהאמבורג הוא כשר בתכלית ויכולים לסמוך עליו בלי שום פקפוק, וכן א"ל הרב דפה (והרב דפה הוא יר"א). ובדבר בראנשווייג א"ל הרב ג"כ אשר הוא ואשתו משגיחים בטוב והכל הולך בכשרות בתכלית, רק שיש לו פאווער א"י ואיליו יש שתי בנות ישראל ואשתו שמתעסקים בהקיך, ואם כי ע"פ הדין אין בזה משום בשולי עכו"ם, מ"מ בשבילי מבשלות אחת מהישראלית ... ואנו הולכים לאכול קודם הזמן שמתאספים כולם למען יוכלו המה לעשות האכל עבורינו כן התניתי אתו.

ביום בואינו ראינו כמה דירות ושכרנו ברחוב שוועדענפאד בהבתים שאצל הגן ג' חדרים (כי בדעתי שגם כלתי תי' תבוא אי"ה לפה). אמנם היוקר בפה גדול מאד אשר לא שערתי זאת מקודם, אך מס' יעזור השי"ת ויתן ה' שיהי' לתועלת וישלח לי השי"ת רפו"ש בקרב בתוך כו'.

בדבר בריאות כי' לפה"נ בהכרח לעשות האפראצי' וזמן עשייתה בעזה"י היא אחרי יו"ט הבע"ל ואחר שתיית המים צריכים לנוח איזה זמן. הי' נכון לפ"ד שינוח אחר שתיית המים בחו"ל, כי בביתו יש לו

תשמה

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
בראייער: הי"ר שלמה ולמן.
פאהזען: הי"ר גרשון.

טרדות רבות ואין זה מנוחה כ״כ, ובהיותו בחו״ל אם כי מחשב ג״כ אודות העסקים, מ״מ אינו טרוד כ״כ, ואפשר יכולים לסדר הענינים אשר בעת ההיא יהי׳ פנוי מטרדת מח׳ העסקים. ולזאת לפ״ד נכון שיסע לחו״ל אחר ט״ב, ואחר שתיית המים יהי׳ כחודש ימים בפה וינוח בעזה״י, ואח״כ יוכל לעשות האפיראציע בעזה״י. יתן השי״ת שיהי׳ בהצלחה וישלח לו השי״ת רפו״ש ויחזקו.

בדבר מכירת ... והשי״ת יעזור לו וימכור הסחורה שלו בקרב במקחים טובים ויצליח כ׳ בכל עניניו. ובקשתי לכתוב לי (ע״י אחר, אשר כן כתבתי לו מכבר) איך הוחלט אצלו בדבר הנסיעה ... ויתן ה׳ שיהי׳ לתועלת.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תשמו

ב״ה יום ה׳ י״ט סיון תרס״א לפ״ק
באד האָמבורג

כבוד ידי״נ הרב המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳
מו״ה אליעזר משה שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבי כבודו נכון הגיעני, גם המכתב לפאריז נשלח אלי

ע״י אחר: מחמת מחלת העינים אשר לו.

תשמו

במפתח כ״ק אדמו״ר שליט״א (דלעיל בהערות לאגרת תקפט): „חו״ד הרופאים. ע״ד יק״א״.
מו״ה אליעזר משה: מאדייעווסקי. אגרות נוספות אליו — לעיל תקסו, ובהנסמן בהערות שם.

לוואעריסהאפען, ומפני טרדת הקוהר וחיוב הטיול ועניניים שונים המבלבלים ובפרט הענין דיק״א המבלבל ומדאיב את הלב ר״ל, לא כתבתי לכ׳ משך זמן כזה, ואתו הסליחה.

וראשית דבר אשר רצונו לידע הוא בדבר בריאותי. לדאבון לבי אין לי חדשות להודיע. מכל העשיות שעשיתי בוואעריסהאפען לא הי׳ לי שום תועלת כלל, ומשו״ז החלטתי לנסוע לפאריז לשאול מהפראפ׳ דשם. הייתי אצל שני פראפ׳, ושניהם החליטו שאברי הגוף הן הפנימיים והן החיצוניים בריאים אצלי ת״ל, ורק שנתייגעתי שזה אומרי׳ כל הפראפ׳ וא׳ מהם יעץ לעשות אמבטיות ועלעקטערי וכדומה מהדברים, אמנם הב׳ אמר שלא לעשות שום קוהר פרטי כי השעבוד לזה מייגע ג״כ, כ״א להיות איזה זמן במקום אויר טוב ולטייל כו׳. ודבריו נתקבלו אצלי יותר . . . וזה שבוע שני׳ אשר באתי לפה האמבורג שהאויר בפה טוב, גינות ויערות גדולים, והדיורים המה אצל הגן הגדול. ואם כי יש פה מעייני רפואה לשתי׳ ולרחיצה אשר פעולתם לחזק, אמנם אין רצוני לשעבד א״ע לזה, כ״א אני מטייל בכ״י. והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

בטח שמע כ׳ מכלתי תי׳ אשר הייתה חולניות גדולה – לע״ע – והרופאי׳ לא ידעו את מחלתה. והשי״ת בכוע״צ הי׳ לה רופא נאמן ובפעם א׳ סר המחלה מאתה ת״ל, והראה לנו הקב״ה בזה ניסים בגלוי בזכות כ״ק אבותינו הק׳ זצוקללה״ה נ״ע זיע״א. אמנם עתה צריכה להתחזק בעזה״י, ואי״ה תבוא ג״כ לפה. והשי״ת יחזקה שתהי׳ בריא אולם.

בדבר עסק יק״א אם אבאר לכ׳ כל הדברים בפרטיות מה שעברו בזה במשך החורף ע״ע תקצר היריעה מהכיל ואם יהיו כל הימים דיו כו׳. אמנם עיקר כובד המלאכה הי׳ בפאריז. הרבה יגיעות מאד יגע ידידינו הרא״פ שי׳ הרבה דברים שפך על אודנין דלא שמעין ומובן הצער והעגמ״נ הרב מזה.

הענין דיק״א: ראה לעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.
כלתי ... חולניות: ראה בזה לעיל אגרת תשלג. תשלה.
בכוע״צ: בכבודו ועצמו.
הרא״פ: הי״ר אברהם אבלי פערסאן.

בפאריז נודע לו אשר ההעתקה בל׳ צרפת אינה מכוונת כלל והי׳ נצרך לעשות העתקה אחרת אשר השיגה בכובד והאשכנזים היראים היו בעזרו.

הי׳ כ״פ אצל הרצ״כ, והוא כל חפצו רק להונות ולהתנהג בערמומית. הי׳ אצל הפרעזידענט של היק״א לעוועז ומסר לו המכ׳ בל׳ צרפת, ובפעם הא׳ קבל אותו בטוב, וא״ל לבוא בעוד איזה ימים ויאמר לו תשובה ואז רוח אחרת היתה אתו ונראה שקלקלו אותו (ואנו חושבים שזה מהסיקרעטאר שלהם שהוא איש מדינתינו שנתן להם הב״ג, ומובן אשר רצונו הוא כרצון הב״ג, ואם כי הרא״פ הי׳ אצלו ג״כ ואמר שלא יהי׳ מנגד אך כו׳) וא״ל שזה חסידיזמוס וא״ל הרא״פ והלא המכ׳ המה מהר׳ הג׳ ברוסי׳ שאינם חסידים, וא״ל לעוועז שישאלו בדבר בקשתינו בפ״ב, ודרש מאתו שישאלו אצל פאל׳, וביאר לו איך שהר׳ אינם מסכימים בזה עם הב״ג, וכבר דרשו מהב״ג לשנות דרכו בזה והוא אינו שומע, וזאת אלץ אותם להגיש עצומיהם להועד דפאריז, ולזאת הוא דורש מאתו שישאלו מפאלייאק׳ ובה יוכחו לדעת שאין זה חסידיזמוס. והבטיח לו לעוועז בתוקף שישאלו מפאל׳. אח״כ נודע לנו אשר לעוועז שינה ולא שאל מפאל׳ כי שלח המכ׳ להב״ג, והוא השיב שזה נובע ממעין החסידות ויצא בדברים קשים על הר׳ ואיך שהדבר מצ״ע מוכרח ואין לשנות, והמה קבלו הדברים בטוב. ובד״כ הב״ג נחשב אצלם לצדיק וישר ומאמינים בו באמונה שלימה.

כשהייתי בפאריז הי׳ אז זמן האסיפה אצלם. הייתי אצל הרצ״כ, והנה זאת המה מודים אשר המורים ברע המה ואומרים אשר צודקים אנחנו מה שאנו מנגדים לזה, גם כאשר בארתי לו שהבתי למוד למלאכה המה רק תחת מסוה השם הזה מודה ג״כ שהוא כן, מ״מ לפועל אין זה נוגע כלל, ואומרים מה שאינו נראה לנו נכתוב להב״ג,

---

הרצ״כ: הי״ר צדוק הכהן.
לעוועז: נרסיס.
הסיקרעטאר שלהם: אמיל מאירסון.
שנתן להם הב״ג: כדלעיל אגרת תשלט.
הב״ג: הברון גיזנבורג.
חסידיזמוס: ראה גם לעיל אגרת תשלט: טענות החסידות.
פאל׳: יעקב פוליאקוב.
והבטיח ... מפאל׳: ראה לעיל אגרת תשכו, ובהנסמן בהערות שם.
האסיפה אצלם: ראה בזה לעיל אגרות תשטו. תשכד. תשכו. תשמ.

ומה שהב"ג אינו שומע לא איכפת לה[ם]. בהאסיפה דברו אודות ענינינו, והחליטו רק לשלוח הדברים להוועד דפ"ב.

אמנם אני אינני אומר נואש ח"ו ותקוותי חזקה שנפעול עליהם אי"ה. אמנם ההכרח הוא שיתעסקו בזה הרבנים הג' דמדינתינו ויכניסו א"ע בזה ביותר, ולזאת נסע כעת ידידינו הרא"פ שי' לבריסק ומשם יסע לעוד מהרהגי"ם, ורצוני שיעשו אסיפה אודות זאת ושיהי' ג"כ רבנים מאנ"ש אל האסיפה.

לע"ע חפצי לפעול שישאלו מפאל'.

שבוע דנא בקרתי בפ"פ את הרב הארעויץ. והוא הציע לי לבקר את הג' האללגארטען והוא מגדולי חברי הוועד דפאריז והיינו ביחד אצלו והבטיח לי בחוזק אשר בהאסיפה הבאה שתהי' בד"ט לחו"ז ישאלו מפאל'. ועוד אראה אי"ה לבקש עצות לזה. והשי"ת יהי' בעזרינו וחפץ ה' בידינו יצליח. ובקשתי להודיעני בהקדם מקבלת מכתבי דנא.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

אדרעס אלי לפה:

Bad Homburg
V.D. Hohe
Schwedenpfed 20

אסיפה אודות זה: ראה גם לעיל אגרת תשלט, ובהנסמן בהערות שם.
הרב הארעויץ: מרדכי הלוי.
האללגארטען: קארל.

תשמז

ב"ה יום ב' ד"ג סיון תרס"א לפ"ק
באד האמבורג

כבוד ידידי עוז המפורסם ווח"ס נכבד י"א כו'
מו"ה אשר שו"ב

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

גודל ת"ח לכ' בעד נסיעתו לקאמינקא ולקעשינוב עם בני שי', ומכתבו מקאמינקא קבלתי לרוב עונג ובקשתי להודיעני ג"כ איך הי' בקעשינוב. והשי"ת יעזרהו לשמוח בשמחת צאצאיו בשמחה אמיתית שמחות עולם יהי' על ראשו תכה"י בכה"פ ברו"ג.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תשמח

ב"ה יום ג' ב' דר"ח תמוז תרס"א לפ"ק
באד האמבורג

כבוד יד"נ הרה"ח המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו'
מו"ה אברהם אבלי שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבו מיום ג' ד' ה' שבוע העברה נכון הגיעני, אחרי אשר דאגתי

תשמז

מו"ה אשר: גרוסמן. אגרות נוספות אליו — לעיל תקסה, ובהנסמן בהערות שם.
ת"ח ... עם בני: ראה לעיל אגרת תשמא.

תשמח

לתוכנה ראה לעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.
מו"ה אברהם אבלי: פערסאן. אגרות נוספות אליו — לעיל תשד, ובהנסמן בהערות שם.

על העדר מכתבי מאתו, ונהניתי הרבה ממכתבו אשר הגרח"ס הוא בתוקף ובחמימות בהענין וכן הרב דמינסק והרב דטעלז, ויכתוב הרח"ס איך שיכתוב אך יכניס א"ע ואת יתר הר' בתוקף בהענין וישתדלו בו וירבו במכתבי' להיק"א (היינו להרצ"כ שזה יותר טוב לפ"ד שיכתבו להרצ"כ ומוכרח יהי' למסור להיק"א ולהיות לסניגור כו'). אמנם זאת עליהם לדעת אשר לא במכתב א' יצאו בזה, כ"א צריכים לכתוב כ"פ ולא ימתינו בכ"ע על התעוררות.

מה שנסע כ' למינסק טוב עשה, ובוילנא בטח יתייעצו היטיב מה לעשות.

מריל"פ קבלתי ג"כ מכ' אשר הרח"ע חזק בהענין כמאז כן עתה וביתר שאת. ונהניתי הרבה מזה. ריל"פ כותב אשר הגרח"ע רוצה שנעריך מכתב להב"ג וכנוסח הזה גם להיק"א. בטח ידברו עתה אודות זה, ואני מצידי לא אמנע אי"ה בל"נ מלחתום על המכ' להב"ג (אם כמובן חלק לבי מאתו באופן נעלה, וגם הוא עיקר כעסו עלי, מ"מ כו'). אמנם כפי הנוסח שכותב ריל"פ שיכתבו שאנחנו לא ידענו שהוא עומד בראש ולכן לא פנינו אליו כו', הנה לבד שזה בטלנות לכתוב כן כי מי לא יודע אשר הוא עומד בראש מפעל ט' כזה (וידוע אשר במדינתינו התירוץ לא ידעתי אינו מתקבל) הנה אני מצידי לא אוכל לכתוב לו כן באשר אני דברתי וטענתי הרבה אתו בזה וכן כתבתי אליו אודות זה, ואיך אוכל לאמר שלא ידעתי, ולא פניתי.

ובעצם הענין הי' נכון לפ"ד שיכתבו גם להב"ג כאשר כן כתבתי לכ' מכבר, והרב דבריסק מדחה זאת, אבל אינני יודע אם הוא נכון. ואז בעת חפצו בהסעמינאר פעלו עליו הרבה המכתבי' שקבל מקצות התבל במחאות גלויות ובדברים קשים כגידין, אשר חדל מלהתעסק בזה, ואם כי הגישו ששה או תשעה בקשות למיניסטערסטווע אודות זה לא היו מאתו ואפשר גם לא ע"פ התעוררות שלו, והיו ממקומות שונים

הגרח"ס: הגאון ר' חיים סולובייצ'יק.
הרב דמינסק: ה"ר אליעזר רבינוביץ.
הרב דטעלז: ה"ר אליעזר גורדון.
להרצ"כ: להי"ר צדוק הכהן.
מריל"פ: מר' יעקב ליפשיץ מקאוונא.
הרח"ע: ה"ר חיים עוזר גרודזענסקי.
להב"ג: להברון גינזבורג.
דברתי וטענתי הרבה אתו: ראה לעיל אגרת תרס.
בעת חפצו בהסעמינאר: ראה לעיל אגרות תקפג-ד.

כמו מאדעס וכדומה (והיו בנוסח זאפיסקעס). ואם הי׳ מקבל כעת הרבה מכתבים מכמה רבנים ועיירות ובתוכם מהר׳ הג׳ דמדינתינו ויבארו לו הסכנה הנשקפת מזה ר״ל, ושעי״ז יהפך – הל״ת – כל העולם למינות ח״ו, וע״פ פשוט נעשים כגוים ממש ר״ל, ואיך יצא מאתו רעה גדולה כזו וחטאת גדולה כזו על כל העם כולו ח״ו ר״ל, בלתי ספק אצלי אשר בעזה״י יפעלו הדברים עליו. ובטח ידברו בזה בוילנא ויתייעצו היטיב בזה, ולפה״נ הגרח״ע נוטה לזה ובטח גם הר׳ מטעלז יסכים ע״ז ויהי׳ נצרך לפעול על הגרח״ס שיסכים ג״כ. ובהנוגע אלי לא אמנע א״ע אי״ה מלכתוב איליו כו׳ כנ״ל. וספק אצלי אם זה לטובת הענין שאכתוב אני להב״ג, אמנם אם יסכימו הר׳ ע״ז לא אמנע מלחתום או לכתוב אי״ה.

ע״פ דברי פלאטקי שאמר שישלחו להועד בכלל ושם גם וואוועל׳ ופאסעוור כתבתי לידידינו הרמ״מ שי׳ שיהי׳ אצל פאסעוור, וכשהי׳ אצל פאל׳ בקש אותו שידבר הוא עם פאס׳. אמנם פאל׳ הי׳ אז חולה ונתן לו קארטע שלו איליו, וכשהי׳ אצלו בפעם הג׳ א״ל שכבר דיבר פאס׳, וא״ל שגם פאס׳ מסכים לדעתינו ובקשו שאם יבוא איליו א׳ עם קארטע שלו ישמע לדבריו, וכותב הרמ״מ וז״ל והלכתי אתמול (היינו יום ג׳ בהעלותך) לפאס׳ עם קארטע שלו, וקבלני בספ״י ושמע כל דברי (אמרתי לרי״פ וכן לפאס׳ אשר המיסיאני׳ דלונדון לא פעלו במשך ד׳ או נו״ן שנים כמו שפועלים הם ע״י הב״ס שלהם במשך שנה על מאות אפרוחים האם ח״ו רוצים לעקור אמונת השי״ת מלב בנ״י הל״ת). סוף דבר השיבני כי גם דעתו הי׳ ליתן המעות על דבר המועיל יותר (להחזקת מצב האבות) אבל מעולם לא הלך לאסיפה שלהם ולא חתם על שום דבר וא״י כלל מה נעשה שם ואת הב״ג אינו פוגש בשום פעם, כ״א בהיותו בפאריז ביקר את לעוועז ואת רצ״כ וא״י כלל מי הם יתר החבירים דיק״א דפאריז, ואם ישאלוהו משם ישיב ג״כ שאין יודע כלל

זאפיסקעס: תזכירים.
מהר׳ הג׳: מהרבנים הגאונים.
פלאטק׳: י. פלאטקי מפפד״מ.
שישלחו להועד: שיכתוב בזה הועד הכללי של יק״א בפריז לועד יק״א בפ״ב.
וואוועל׳: היפוליט וואוועלבערג מפ״ב.
פאסעווער: א. נ. מפ״ב.
הרמ״מ: הר״ר מנחם מאניש מאנעסזאן, לעיל — תשמ.
פאל׳: יעקב פוליאקוב.
לעוועז: נרסיס, נשיא היק״א.

עכ"ל. והועד דפאריז' סומכים על הועד דפ"ב ומי הם הועד דפ"ב הב"ג לבדו ואין אחר עמו.

ביום ד' העבר הייתי עוה"פ אצל הארעויץ כי רציתי שידבר עם פלאטקי קודם נסיעתו לפאריז. ובתחלה התחיל לאמר אשר מה שנותנים עתה על השולען אין זה ממעות הירש כ"א מעות כאלה שהן ביחוד על שולען, ואמרתי לו מה שאמר הרצ"כ שזהו שנתנו לדוד גינצ' שכר דרשתו הטובה, והתחיל לדרוש אם הגשנו בקשתינו על האופן שאמר הוא, אמרתי איך יכול להיות זאת בזמן קצר כזה, בטח יעשו הר' אסיפה אודות זה ויחליטו דבר בהסכם כולם, ואינני מרחיק את ההצעה הזו וכאשר אמרתי לו שאנחנו סומכים בזה על הרח"ס והרא"ח, אבל זה דורש זמן עד שיהיו מורים הראוים לזה (ובפעם הא' אמר הוא שיכול להיות במשך ב' שנים) ובין כה המה עושים את שלהם. וחזר דבריו שלדרוש מהם העדר השולען הוא דבר הבלתי אפשרי כי לא יש מקום במוחם ע"ז כלל. אמרתי לו הלא היק"א א"צ ליתן על ענינים אלו כאשר א"ל רצ"כ ויכולים אנו לדרוש מאתם שיעמדו בגדר הגבלתם וכאשר לא יתנו על עוד דברים מועילים (כמו אפטייקין ובתי חולים וכדומה) כן לא יתנו גם ע"ז. אומר הוא שאין זה גדר הגבלתם כאשר אמר בחורף לכ', ואם כי אני אומר לו בשם רצ"כ אומר הוא שרצ"כ טועה בדבר, והמעות ניתנה על דבר הנוגע ביותר לטובת העם, ומה יכול להיות יותר נוגע מהתייסדות השולען, וגם הוא בעצמו אומר מפורש שהוא בדעה זו, כי לפ"ד הצלחת אשכנז היא מפני שכולם מלומדים ויודעים לנהל עסקיהם ולהתעסק בכל דבר שבמדינה.

אמרתי מה יועיל אצלינו מה שילמד השפה וחשבון וכדומה אחרי שאין להם רשות לגור בפנים המדינה והחוקים המגבילים המה הגורמים העוני ר"ל, ונראה כשהניחו לאחינו להיות במאסקווא הרי חיו בטוב והספיק להם ידיעתם לפרנס ב"ב בריווח. אמנם הוא באחת שזה נוגע מאד לפרנסה, ואומר שא"א ללחום נגד זה באשר הוא מוסכם מכל אשר הלימוד הוא יסוד הצלחת המדינה,

(כבד מאד לראות ולשמוע תוקף חיזוק הטבע באופן כזה, כאשר

הארעויץ: הי"ר מרדכי הלוי.
לדוד גינצ' שכר דרשתו: כדלעיל אגרת תרלה, בהערות.
יעשו הר' אסיפה: ראה לעיל אגרת תשלט, ובהנסמן בהערות שם.
הרא"ח: הי"ר אלי' חיים מייזל מלאדז.

מבו' בפי' טבע ל' טבעו בי"ס שהכח האלקי נטבע ואינו נראה ונגלה, וכ"כ הוא הטביעה בים הגדול לתלות כל הצלחת המדינה בהלמודיות ושוכחים לגמרי על ה' המשפיע שפע חיות ומזון לכאו"א ולכל מדינה ומדינה ע"פ השגחת רצונו ית' וכמא' חלקה אחת תמטיר כו'. וזהו בהרבנים הטובים שבהם ומובן כו'. השי"ת ישמרינו מהם ומדעותיהם הזרות, ויהי' חלקינו תכה"י ממאמיני ה' באמונה שלמה כו', ובמהרה בימינו יַראה ה' לעין כל אשר הטבע היא אלקות כו').

ואומר עם מי מדברים עם היק"א אשר הירא שבהם הוא הרצ"כ שאין בו ריח תורה וריח יר"ש והוא ידוע בכל אשכנז לפושע ואינו אוכל טריפות רק מפני שהוא רב, והוא הירא שבהם, ואיך אפשר שינגדו לשולען, אבל שייטיבו השולען כפי הצעתו זאת אפשר לעשות לפעול עליהם כאשר גם האלל' שאינו יודע מיהדות מודה בזה שצריכים להיטיבם (במאמר קצר אמרתי לו שלפ"ד כ"ז שהב"ג בראש לא תהי' הדבר כי הוא והסובבי' אותו חפיצים בשלהם דוקא).

ואומר ומה יועיל שישאלו מפאל' הלא גם אם פאל' יאמר להם שא"צ שולען לא יקבלו מאתו והוא כאומר על יום שהוא לילה כו'. אמרתי לו (לשטתו) שרצונינו שידעו היק"א שהועד דפ"ב אשר המה סומכים עליו הוא רק דעת יחיד ויתר חברי הועד אינם בשטה זו.

וספרתי לו מש"כ לי הרמ"מ אודות פאסעווער, ובקשתיו שימסור זאת לפלאטקי, ובפני דבר ע"י הטעלעפאן עם פלאטקי, שיש לו לדבר אתו קודם נסיעתו לפאריז בדבר השולען דמדינתינו, והושיב לו שיבוא אילו בערב. והבטיח לי שימסור הכל לפלאטקי ויכול להיות אשר פלאטקי יכתוב לפאל'. אמנם מסופק אני אם יחשוב פאל' את מכ' פלאט' להשיב עליו. רצוני במכ' פאל' אולי כשישמעו מפאל' שאין השולען נחוצים ושעליהם לעסוק בענינים היותר נחוצים הרבה, יהי' אצלם נטי' אחרת בכללות הענין. וגם זאת ידעו שאין זה דעת הוועד דפ"ב כולו, ובצירוף המחאות דהרבנים, אלה מזה ואלה מזה אולי יתנו לבבם לחשוב בהמצב בא"א. והשי"ת יטה לבבם לטוב כו'.

בדבר נסיעתו לא אוכל לסדר לו באשר אינני יודע כל המקומות שצריך להיות בהם ואי' המה. אמנם לפ"ד צריך לנסוע מוילי' לסלאנים, וכמדומה אשר שם יתחדש לו מקומות היינו רבנים שנחוץ להתראות

האלל': קארל האללגארטען, דלעיל אגרת תשמו.

אתם, וגם נחוץ להתראות עם קלַיטצקי ולעוררו בזה. ובד"כ אין לכ' למהר בנסיעתו ובכל המקומות צריכים לעשות חוזה בדבר הקרעספאדעציע על להבא אודות זאת. והעיקר שיקחו את הדבר לעסק שיתעסקו בו בלי היסיח הדעת. ואחר שיהי' כ' בכל המקומות לפ"ד צ"ל עוה"פ בבריסק אפריידין אלץ ויא עס זאל זיין. מכל הנעשה בזה בטח יודיעני בפרטיות.

מש"כ בדבר ת"ת לא שערתי על חסרון כזה ולפה"נ זה מתיקון הזאל שעלה לסך נכון, ונהניתי אשר הי' כ' בליוב', ואבקשו להודיעני ממעמד ומצב הבחורים איך מצא אותם כעת המה ומשגיחיהם, ויודיעני נא מבריא[ו]ת כ"א מורתי הר' תי' ובני וכלתי ונכדותי יחיו.

ומה שרוצה בני שי' לבוא לפה הוא דבר בלתי אפשרי כעת ואינו נחוץ ג"כ ולהענין דת"ת לא יהי' מזה שום נ"מ. לע"ע שלחתי היום לא' טע"ג אודות זה אשר תקוותי שיהי' מזה איזה סך ובשבוע זה אכתוב אי"ה לאיזה מידידינו. ומה שיש בדעתי לעשות אי"ה שאני חושב שעי"ז יורם בעזה"י ההכנסה, א"א שיהי' עד אשר אבוא לביתי אי"ה לשלו'. והשי"ת יהי' בעזרינו שילך הענין בהצלחה בכה"פ ברו"ג.

בין כה הנני מבקש את כ' לקרר אותו שלא יהי' בהתפעלות מזה, ותקוותי חזקה להשי"ת אז ער וועט אונז דורך פירן אי"ה.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

קליטצקי: ה"ר אליעזר יוסף.

בדבר ת"ת: תומכי תמימים. עודף ההוצאה על ההכנסה. ראה לעיל אגרת תשדמ.

מתיקון הזאל: דלעיל אגרת תרצג. ובתולדות התמימים מסופר שתרומת הר"י ברלין הספיקה על תיקון הזאל, אך ריבוי ההוצאה היתה מהחזרת התלמידים מקובלין לליובאוויטש, גם בקיץ זה נפתחו סניפים חדשים בהאראדישץ ובנעויל. והחשבון ראה לקמן אגרת תשנ.

תשמט

ב"ה יום ד' ב' תמוז תרס"א לפ"ק
באד האמבורג

כבוד ידי"נ הרה"ח המפורסם נכבד ומרומם י"א כו'
מו"ה יעקב מרדכי שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבו מיום ד' סיון נכון הגיעני. ולפה"נ לא קבל אז עדיין מכתבי. ובאשר רצוני לידע אם נתקבל מכתבי לידו, בקשתי להודיעני זאת תומ"י . . .

תמול בהיותי ברעסטאראן מצאתי על השולחן מכ"ע דער איזראליט, ומצאתי כתוב בו בדבר סערדינען, והנני שולח לכ' מוסג"פ הדף השייך לזה (רשום מצד הגליון ותחת השורה העיקרית) וייטיב כ' לחקור אצל לעסץ אודות זה, ויבקש מאתו שיתן לו גוף המכתב וישלח אותו אלי, ואשתדל אי"ה לעשות חקירה אודות זה במארסעל, ונא בזה כי נחוץ לידע הדבר, ואם לא ירצה בשו"א ליתן גוף המכתב יעתיק אותו בהעתקה מדויקת וישלח אלי בהקדם.

האויר בפה טוב וזה כשבוע ימים הי' קר וגשם ומ"מ הי' האויר טוב, ואני מטייל בכ"י זמן נכון. והשי"ת ישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו'.

כלתי תי' תבוא אי"ה לפה בשבוע הבע"ל. ידידינו הר"ן גו"א נסע מפה יום ב' העבר והוא כעת בברלין.

ידידינו הרא"פ שי' כעת ברוסי', והי' בבריסק והרח"ס הוא בחמימות בזה וכתב להרצ"כ וגם שלח טע"ג איליו וללעוועך שיציעו את ענינינו בהישיבה שהיתה ביום א' העבר (ותוצאות הישיבה עוד לא

תשמט

מו"ה יעקב מרדכי: בעזפאלאוו. אגרות נוספות אליו — לעיל תקנא, ובהנסמן בהערות שם.
לחקור אצל לעסץ: ראה גם לקמן אגרת תשנו.
ידידינו הרא"פ: הי"ר אברהם אבלי פערסאן, שהתעסק בענין היק"א, ראה לעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.
הרח"ס: הי"ר חיים סולובוייצ'יק.
הרצ"כ: הי"ר צדוק הכהן.
לעוועך: נרסיס, נשיא היק"א.

נודע לי) והי' גם במינסק וכעת הוא בויל' והרח"ע הוא שלם אתנו כמאז כן עתה ועוד ביתר שאת וקבלתי מכ' שהוא נהנה אשר מעשה כזו בא לידו ובא לידי נסיון, ואומר שיקיים חתימתו על המכ' כללי. ועתה נראה ברור אשר המכחיש הוא הרא"ח. בד"כ מתעוררים הרבנים הרבה בהענין, אמנם דורשים תמיד חידוש הישנות כו'. והשי"ת יהי' בעזרינו.

בטח לא שכח כ' מה שדברתי אתו בדבר אחי הרז"א שי', ובעת הזאת נמצא אצלו רק מעט מהקודם ונחוץ הוא כו'. ונא להודיעני גם אודות זאת.

ויעזור השי"ת לכ' בכל עניניו ויחזק השי"ת בריא[ו]ת בנו ש' זלמן שי' וישלח לו השי"ת רפו"ש בקרב ויזמין לו השי"ת זיווג טוב בקרב ויצליח כ' בכל ענינו ברו"ג.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תשנ

ב"ה יום ה' ג' תמוז תרס"א לפ"ק
באד האמבורג

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי'
נכדותיי היקרים יחיו

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

בני יחי' מכתבך מיום וא"ו קבלנו תמול לגודל קו"ר אשר נודענו משלומכם הטוב, כן אבקשך להבא לכתוב לנו על להבא בעתים יותר קרובות ולהודיעני משלומך ומשלו' בו"נ יחיו.

החשבון מת"ת הוא דבר נאה ומתקבל אבל לא כ"כ נעים, ולפי

במינסק: אצל ה"ר אליעזר רבינוביץ.

הרח"ע: ה"ר חיים עוזר גרודזנסקי.

נסיון ואומר שיקיים חתימתו: שהחתימו שמו על אגרת קב דלעיל ח"א. ראה לעיל אגרת תשלט (ראה לעיל אגרת תרסא, ובהנסמן בהערות שם).

המכחיש הוא הרא"ח: מייזל. ראה לעיל שם.

תשנ

החשבון מת"ת: ב"תולדות התמימים": וימצאו כי יתרה ההוצאה על ההכנסה בסך 2758 רו"כ והמצטרך

המספרים שאתה כותב טעית עוד באיזה מאות ועולה החובות בס״ה לאחר ניכוי מה שמגיע אל הח׳ סך 57־2278, וכאשר החוב מגו״ד יחי׳ אינו עומד להגבות תיכף כ״א במשך זמן אי״ה, נמצא עולה בס״ה 41־2758, ומ״מ לא תעמוד בהתפעלות מזה ולא תדאג ח״ו, ותקוותי חזקה בהשי״ת שיהי׳ בעזרינו ואי״ה נשלם כל החובות וננהג עסקינו כדבעי ובעזרתו ית׳ יהי׳ בקיום נצחי ובהצלחה הן בהרוחניות והן בהגשמיות.

אמנם מה שכבד עתה הוא המגיע עבור קעסט ודירה ומה שמגיע להאברכים. ובטח יתקבל מידידינו הר״י הורעויץ ומהרמ״מ והרשמ״ט המגיע מהם שזה כערך 500 ויתנו לכאו״א מעט מעט אראפנעמען די טוט וייע.

אך מה שנוגע לרבות ההכנסה, העיקר שידידינו אנ״ש יכניסו א״ע יותר בזה והיינו שכאו״א לפי מקומו וערכו יהי׳ מעשה, הסוחרים יתנו פריצ׳ מהפע״ט מקניות ומכירות (ובאשר הוא משותף משנים מקונה ומוכר, הנה הא׳ שהוא מצידינו אשר חפץ בהענין ישתדל ויפעול על הב׳ שיסכים ע״ז) וכן שיקבלו נדבות מהסוחרים שפוגשים ומהבאים להקאנטארין וגם סכומים לא גדולים מצטרפים לחשבון גדול. וצריכים לעורר בזה את אנ״ש וההתעוררות צ״ל תמידי להזכירם במכתבים, ולעת מן העתים צריכים לנסוע מהמקומות הגדולים כמו מאסקווא פ״ב ריגא וכדומה ולהיות כחודש ימים במקום א׳. ועכ״ז דרוש איש המוכשר לזה, וזה מוכרח. ואם כי יתוסף הוצאה נכונה ע״ז, אך הוצאה זו הכנסה היא.

אמנם מה שאתה כותב בדבר ידידינו . . . לפ״ד איננו מסוגל לאיש תמידי בענין הזה, הוא בטבעו בעל התפעלות גדול בחמימות גדולה בדבר שמתעורר ולא יחסרו לו דברים בדבר שהוא מתעורר (אם כי יש מהם בלתי מיוסדים) אמנם הוא בלתי מסודר מאד והדיעות מתחלפים (הכל בצד הטוב אבל מתחלפים) ואינו עושה דבר לתכליתה . . . ואיש תמידי לפקח בטובת הענין הן בהתעוררות ע״י מכתבים והן בנסיעה לפעמים למקומות מיוחדים לפ״ד מוכשר לזה ידידינו הרא״פ שי׳, ועוד

לג׳ חדשים הבאים: תמוז אב אלול, ערך 1600 רו״כ . . . מצאו כולם להכרח להעריך פרטי־כל לכ״ק אדמו״ר שליט״א נשיא האגודה להודיעו מצב החברה בחומריותה אל נכון.

מגו״ד: מגיסי ודודך.

הרמ״מ: ה״ר מנחם מאניש מאנעסזאן.

הרשמ״ט: ה״ר שמואל מיכל טריינין.

פריצ׳ מהפע״ט: אחוזים מהסרסרות.

הרא״פ: ה״ר אברהם אבלי פערסאן.

יתירה בו שהוא טוב למפעלינו וכוונתינו הפנימיית כאשר כבר דברנו בזה בקיץ העבר. ואי״ה כשנבוא לביתינו נראה אודות זה בעזה״י. אמנם לע״ע שיסע לאיזה מהמקומות לפי שעה לבד אפשר נכון הדבר . . .

ביום ג׳ העבר שלחתי טע״ג לידידינו הרש״ג שי׳ למינסק ובקשתיו שמהחשבון עם סוטין ומהפע״ט יתנו פריצ׳ על ת״ת ובקשתי מאתו תשובה בטע״ג אם נתרצה סוטין ע״ז, ולע״ע לא קבלתי מאתו טע״ג, ובטח נסע תמול ממינסק.

תמול כתבתי לו מכתב לקרעמענ׳ ועוררתיו בכללות הענין, אח״כ קבלתי מכ׳ מידידינו הרא״פ שי׳ שנסעת למינסק להתראות אתו. תודיעני אם נתראית אתו ואם פעלתם דבר אצל האחים סוטין. ועל להבא לא יהיו נסיעותיך קלות כ״כ. ונתחזק בבטחון חזק בהשי״ת שיהי׳ בעזרתינו, ובין כה צריכים לפעול מה שבאפשר ע״י מכתבי. ודבר הגלעזער (שהבאתי קיץ העבר מפ״ב להניח בהם קארטעס בכתיבת „תומכי תמימים״) לזכרון הי׳ מועיל הרבה בעזה״י, ותשלח אותם בין כה להאחים גו״א יחיו ולהרי״ב שי׳ ולהאחים מא״ז יחיו שיהיו מונחים על שולחנם בהקאנטא׳ שלהם.

שבוע העברה כתבתי לידידינו הר״א שו״ב בדבר ענינינו, ובשבוע הבע״ל אכתוב אי״ה לידידינו הרי״י שי׳ ולידידינו הרש״ז גו״א שי׳ שיתחברו יחדיו לאסוף ע״ז במחנם. ולדברי ידידינו ר״ן גו״א שי׳ יעשה אביו זאת בחפץ לבב אי״ה, ובעזרתו ית׳ יכולים לאסוף דבר נכון. וחפץ ה׳ בידינו יצליח הן בהרוחניות והן בהגשמיות.

בדבר נסיעת זו״כ תי׳ . . . יכולה לנסוע בקראס׳ הסקארין ותנוח

הרש״ג: הי״ר שמואל גוראר׳.

נסיעותיך: ב„תולדות התמימים״ מסופר: „והמנהל נסע למשך שתי שבועות להערים מ[אסקוו]א ו[ארש]א מ[ינס]ק למען טובת המוסד ולמצא עזר. הוא עשה שם כעין יסודות טובים לעתיד אך על אתר להחלץ מהמבוכה כמעט לא עשה כלום״. וראה לקמן אגרת תשנג.

להאחים גו״א: שמואל, נתן ומנחם מענדל גוראר׳.

הרי״ב: הי״ר ישע׳ ברלין.

האחים מא״ז: מאנעסזאן.

קאנטא׳: משרד.

הר״א שו״ב: הי״ר אשר גרוסמן.

הרי״י: הי״ר יצחק יואל ראפאלאוויטש.

זו״כ: זוגתך וכלתי.

בקראס׳ הסקארין . . קורייערסקין: רכבות מהירות.

ביום ב׳ בווארשא ותסע משם אי״ה ביום ב׳ לילה עם הקורייערסקין בשלאָפוואגאן ההולך דירעקט לברלין ולא תצטרך להחליף הוואגאן גם על הגבול באליסאנדראווע, ותבוא אי״ה לברלין יום ג׳ ערב חצי היום. וכ״ז הודעתי בהטע״ג.

או״ח תי׳ עפ״ע תסע אי״ה לברלין ותהי׳ אתה אצל פראפ׳ ליידען, ועפ״ע תסע זו״כ תי׳ ביום א׳ הבע״ל והשי״ת יצליח דרכה. ומקוים אנו לקבל טע״ג מנסיעתה צלחה.

כעת קבלתי טע״ג מידידינו הרש״ג אשר עם סוטין לא הי׳ אפשר כעת פריצ׳ מפע״ט קבל שני מאות, ואשער הכוונה שבדבר העזבון לא הי׳ אפשר לעשות עמהם מאומה ומהפע״ט קבל סך הנ״ל. ואפשר לא עשה עמהם מאומה, והסך הנ״ל הוא מפע״ט אחר. איך שיהי׳ ת״ל בעד זה. ואם ידידינו ישתדלו בזה, יש לקוות בעזה״י שתתרבה ההכנסה. והשי״ת יהי׳ בעזרינו.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תשנא

ב״ה יום ב׳ ז׳ תמוז תרס״א לפ״ק
באד האמבורג

בני יקירי שי׳ זוגתו כלתי הצנועה והכ׳ תי׳
נכדותַי היקרים יחיו

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

ע״ע עוד לא קבלנו טע״ג מנסיעת זו״כ תי׳ אשר נצרך הי׳ לנו לידע

או״ח: אמך וחמותיך.
עפ״ע: על פי ערך.

תשנא

זו״כ: זוגתך וכלתי.

למען תיסע אי"ה או"ח תי' לברלין וכאשר כן כתבנו לכם במכתבינו להודיענו בטע"ג ולהרממ"צ בהטע"ג ששלחתי יום ד' העבר.

בני שי' מכתבך (בלי דאטום) קבלתי ואי"ה אשיב לך עליו. ועתה כשתקבל מכתבי דנא תשלח לי תומ"י העתק ההקדמה להביכל דמאסקווא כי ידידינו הרמ"מ מא"ז שי' הוא פה כעת וידבר עם הג' היראים דפ"פ מכיריו אודות זה, ונצרך לזה הקדמה הנ"ל, ולזאת תשלח אותה תיכף.

ביום ועש"ק העבר שלחתי לך מכ' ארוך, ונא להודיעני בכ"ע משלומכם הטוב ומשלו' בנותיך יחיו. והשי"ת יעזרינו להתראות בקרב בחו"ש וברפו"ש.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תשנב

ב"ה יום ג' ח' תמוז תרס"א לפ"ק
באד האמבורג

כבוד ידידי עוז הג' המפורסם ווח"ס נכבד י"א כו' מו"ה ישראל שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבי כ' נכון הגיעני, וכתבתי לידידינו הר"א שו"ב אודות זה, והיום קבלתי מכ' מאתו אשר ידי"נ הרה"ח הרד"צ שי' והרה"ח הרדב"ז

או"ח: אמך וחמותיך.
הרממ"צ: ה"ר מאיר מרדכי צ'ערנין.
ההקדמה להביכל דמאסקווא: לא נתברר תוכנו.

תשנב

מו"ה ישראל: צערטקאוו. אגרת נוספת אליו — לקמן תשסב.
הר"א: ה"ר אשר גרוסמן.
הרד"צ: ה"ר דוד צבי הירש חן, הרב דטשערניגאוו.
הרדב"ז: ה"ר דובער זאב וואלף קוזווניקוב, הרב דיעקאטרינאסלאוו.

כעת בחערסאן, ובטח יהי׳ כעת איזה גמר בענינים, ולזאת הנני שולח לכבודו את הג׳ צוואות המונחים אצלי, והד׳ המוסג׳ בקאנווערט היא אשר שלח אלי בשנת תרנ״ז והיתה חתומה כמדומה עד חורף דנא, והנני בטוח בכבודו אשר לא ימסור אותם לשום אחד מהצדדים כ״א יכול להראות להם באופן שלא יעתיקו אותם, ויַראה אותם להרבנים או להאנשים אשר ישבו בענין זה, והצוואות יהיו תחת ידו עד אשר. אכתוב לו אי״ה מה לעשות בהם. ונא בזה שלא לשנות ח״ו מכמו שאני כותב לו, ואבטח בזה בכבודו. ויודיעני נא מקבלתם ומה נעשה בזה.

והשי״ת יעזור לכ׳ ויצליח בכל ענייניו וימלא השי״ת כל משאלותיו לטוב בגו״ר.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תשנג

ב״ה יום א׳ י״ג תמוז תרס״א לפ״ק
באד האמבורג

כבוד אמי מורתי יקירתי הרבנית תי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

אה׳ אמי מורתי יקירתי תי׳ דיינע בריף מאור יום ה׳ ומיום א׳ ומיום ד׳ האבען מיר מקבל גיווען לרוב עונג ולגודל קו״ר אשר נודענו משלומך הטוב. איך דיינק דיר באמת מעומק לבבי פאר דיין אפט שרייבין און פאר דעם אויס שרייבין אללעס בפרטיות. איך בעט דיך זייער אה׳ אמי מורתי יקירתי תי׳ אויף וייטער שרייבין אונז אפטע בריף משלומך הטוב והיקר לנו להחיות נפשינו.

גמר בענינם: העזבון דלעיל אגרת תרפד.

תשנג

אמי מורתי: אגרות נוספות אלי׳ — לעיל תרי, ובהנסמן בהערות שם.

כו"נ תי' איז גיקומען שלו' ת"ל ביום ועש"ק שעה 5 אחר חצות. זיא האט זעך אפ גיהאלטין אין ווארשא אַ טאג היינו ביז מיטוואך באיי נאכט. דאנערשטאג איז זיא גישטאנען בברלין.

זו"כ תי' איז ניט גיפארין לברלין, וייל פרעגין בא אַ פראפ' האט מען ניט גיקאנט אין איין טאג, און מיר האבין אויס גירעכנט אז עס איז ניט נייטיק. דא איז דער באיי היידעלבערג 2 שעה פון היא, דארט איז אייך גרייסע פראפ' וועט זו"כ תי' מיט איהר אי"ה צוא פארין אין היידעלבערג. ובד"כ איז איהר ניט נייטיג דער פרעגין, נאר אז מיא איז אין אויס לאנד דארף מען פרעגין. איך האף אז זיא וועט זעך אי"ה בפה פארשטארקין. אין ברלין האבין מיר איהר גישיקט איינעם אנקעגין און איז מיט איהר גיפארין אהער.

בו"נ שי' איז גיווען ש"ק בווארשא, צוא ליב וואס האט ער דאס גיטאן וייס איך ניט, נאר מסת' איז עפעס אַ חלום אז ער וועט מאכען געלט אויף ת"ת. אין ווארשא איז דאס גאר א גרייסער חלום, די פיילעשע טוען אַ זעלכע זאכען זייער געהרן. פראקטיקע רעכין איך וועט עם אויס לעהרנען אז עם זאל זעך ניט חלום'ן אַ זעלכע חלומות. והשי"ת יעזור לנו דעם ענין דורך פירין בהצלחה. איך האף להשי"ת ער וועט אונז העלפען בזכות כ"ק אבותינו רבותינו הק' זצוקללה"ה נ"ע זי"ע און זאל זיין אין אלץ נאך זייער רצון נאך.

ותקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשך ובנך דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

כו"נ: כלתי ונכדתיך.
זו"כ: זוגתי וכלתיך.
בו"נ: בני ונכדיך.
בווארשא: ראה לעיל אגרת תשג, ובהערות שם.

תשנד

ב״ה יום ב׳ י״ד תמוז תרס״א לפ״ק
באד האמבורג

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א
כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבי כ׳ מיום ועש״ק קרח ומעש״ק חו״ב נכון הגיעני. בדבר קניות . . והשי״ת יעזור לו ויצליח בכל מע״י.

מש״כ אשר הב״ג הוא ברוגז גדול מובן אשר כל עסקינו גיפעלט עם גאר ניט והוא יודע האמת איך שהדבר הוא ברע מאד ומתירא אולי יפעלו דברי הר׳ על הועד נגד חפצו ורצונו הוא והסובבי׳ אותו. הרח״ס והרח״ע המה בתוקף גדול בזה ובהתעוררות גדולה. אני הייתי בפ״פ אצל השייכים לזה ודברתי הרבה, ותקוותי חזקה אשר במשך זמן נפעול אי״ה להטבת הענין, וחפץ ה׳ בידינו יצליח.

הסך ג׳ מאות בטח יגיעו היום או מחר אי״ה. והשי״ת יעזור לכ׳ וימלא כל משאלות לבבו לטוב בגו״ר ויחזק השי״ת בריאותו שיהי׳ בריא אולם.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תשנד

מו״ה ישע״: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
הב״ג: הברון גינזבורג.
ברוגז גדול: על תעסוקת רבנו בענין היק״א, ראה לעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.
הרח״ס והרח״ע: הר״ר חיים סולובייצ״ק והר״ר חיים עוזר גרודזנסקי.
הייתי . . דברתי הרבה: ראה לעיל אגרת תשמח.

תשנה

שמעתי אשר כבודו עושה בעזה"י איזה סדר כו'. הנני מבקשו לטובתו האמיתית – בעזה"י – אשר קודם שיגמור יודיעני נא בכללות עכ"פ איך ומה הוא עושה. וכ' יבין אשר מאד כבד עלי להיות נדרש לזה ובפרט ללא שאלוני, אמנם באשר אני חושב שכללות הענין נוגע הרבה לכ' לטובתו בזה ובבא, הנני מוצא א"ע מחויב בדבר לבקשו כנ"ל. והשי"ת יאריך ימיו ושנותיו בטוב ונעימים ותתענג נפשו על כל הטוב ברו"ג וטוב וחסד יפעול תכה"י מהעוה"ע כו'.

תשנו

ב"ה יום ד"ה תמוז תרס"א לפ"ק
באד האמבורג

כבוד ידי"נ הרה"ח המפורסם נכבד ומרומם י"א כו'
מו"ה יעקב מרדכי שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבו הזאקאז' נכון הגיעני. מה שלא קבל מכתבי הראשון אני דואג אולי שלטו בו ידי זרים ח"ו, והי' מוסגר בו צעטיל שלא רציתי שיראה אותו אחר.

בדבר לעשץ הי' צריכים לידע ברור בדבר המכ' אם הוא דבר ממשי . . .

בקשתי להודיעני משלומו ומהנעשה אתו ומה סיבת הדוחק ר"ל

תשנה

נכתבה בלי תאריך. המענה על כך נכתב ביום ד' מו"מ [כ"ג תמוז] א"כ יש לשער שנכתבה בצירוף האגרת שלפנ"ז, בי"ד תמוז לערך. והיא אל ה"ר ישע' ברלין.

איזה סדר: בעזבון נכסיו. הר"י ברלין נפטר בלא בנים. ראה בזה גם לקמן אגרת תשסא. הרי"ב נפטר בקיץ תרס"ח. על חלוקת העזבון והאפוטרופסות ראה לעיל ח"ב שעד.

מהעוה"ע: מן העולם ועד העולם.

תשנו

מו"ה יעקב מרדכי: בעזפאלאוו. אגרות נוספות אליו — לעיל תקנא, ובהנסמן בהערות שם.

בדבר לעשץ: ראה לעיל אגרת תשמט.

בעת הזאת באופן כזה, ואולי הורווח לו ע״ע. והשי״ת יעזור לו שיחי׳ חיי מנוחה ברווח ובכבוד בכה״פ, ויזמין השי״ת בקרב זיווג טוב עבור בנו ש׳ זלמן שי׳ ויצליח כ׳ בכל ענייניו ברו״ג.

מבריאותי אין חדשות האויר בפה טוב ואני מטייל בכ״י זמן נכון ... והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

ידידינו הרמ״מ מא״ז שי׳ בפה ז׳ ג׳ שבועות וביום א׳ הבע״ל יסע אי״ה לנאהיים (הסמוכה לפה כשתי שעות או פחות) על איזה שבועות.

... בדעתי שניסע אי״ה מפה צלחה ערך יום או יומיים קודם ר״ח אלול הבע״ל וניסע אי״ה דרך ברלין ווארשא. והשי״ת יעזור לי שאוכל לישב בביתי במנוחה בכה״פ ברו״ג.

תשנז

ב״ה יום ב׳ ד״ח תמוז תרס״א לפ״ק
באד האמבורג

בני יקירי שי׳, נכדותי היקרים יחיו

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבך הארוך נכון הגיעני ות״ל בעד החוה״ש אשר אתכם יעזור השי״ת על להבא שתהיו בחו״ש וישמור השי״ת אתכם בכ״פ ושנתראה אי״ה בחו״ש ובשמחת לבב. זו״כ תי׳ ב״ה בחו״ש לע״ע אינה מקבלת הקוהר . . והשי״ת יחזקה שתהי׳ בריא אולם.

בדבר ענייני ת״ת, הנה בדבר הלאטערי׳ יכול להיות שיהי׳ בזה

תשנו

וו״כ: זוגתך וכלתי.

ענייני ת״ח: עודף ההוצאה על ההכנסה בקופת „תומכי תמימים״. ראה לעיל אגרות תשדמ, ובהנסמן בהערות שם.

הלאטערי׳: ב.ליובאוויטש וחיילי״ (הי״ר רפאל נחמן שי״ הכהן) ע׳ 89 מסופר: כשהיתה ווארשא תחת ממשלת רוסיא הי׳ שם פייס (הגרלה ממשלתית). הפייס בוצע פעמיים

ריווח אי"ה, אמנם ההתעסקות בזה כבד מאד אם לא באופן שלא יצטרך להיות התעסקותינו בזה, ותהי' המלאכה נעשית ע"י אחרים מובדל ומרוחק מאתנו (רק מה שיהי' דרוש לפעמים איזה התעוררות מהצד).

וגם אופן הבאת הדבר לידי פועל יש בזה דברים רבים, כי אם לעשות הדבר בלי יסוד מוסד היינו בלי איזה בטוחות (גאראנטי) על הגורלות, כבד למכור סכום גדול כזה.

ואין להביא ראי' מגור, כי הקיבוץ שלהם גדול ורב הוא וביניהם הרבה גבי' (יוסיף ה' עליהם) והג' המה רובם ככולם כאופני המרכבה המסבבים לרוח הרוכב בלי שום בחירה ורצון, ומה שעולה ברצון הרב ובניו המה עושים בתוקף ועוז אינם מביטים על שום דבר וכמו בהאסטראחאוו', וכ"ה בהלאטער' ובכוחם ויכולתם לחלק גם סכום גדול. ובלובלין אינני יודע למי הוא הלאט' ומי המתעסקים בו, ואפשר הוא ג"כ כמו בגור.

אמנם אצלינו גם אם יתעסקו בזה ידידינו יהי' טוב אם ימכרו איזה אלפים אחדים, ועל ש"ב ר"ש מסופק אני אם יכולים לבטוח, ובווארשא אם ידעו שזה שייך אלינו לא יקנו אנשי פולין, אם לא שיהיו הגורלות בטוחים כמו הגורל דויל' ודווארש'. ומובן אשר זה צ"ל בחו"ל שיהי' גאראנטירט מאיזה קאנטארין מהג' כמו מארקס בקע"ב או מהממשלה, וזה יכול להיות רק שיהי' להם ערבון ע"ז על הסך שיעלו הגורלות, ואי' נקח ערבון כזה. ואם נעשה זאת במספר קטן מה יהי' ההכנסה ואינו כדאי הפיזור הנפש בזה. ולזאת אינני יודע לע"ע איך שאפשר שיבוא הדבר לידי פועל.

בשנה בסכומים שונים. ישיבת לובלין עשתה ג"כ פייס בדוגמת הפייס הממשלתי, ז. א. באותם המספרים של הפייס הממשלתי. הם בעצמם לא עשו את ההגרלה, אלא המספרים שזכו בפייס הממשלתי זכו גם בישיבה, אבל בסכומים יותר קטנים, ועוד מוסדות עשו הגרלות דומות, וכמובן שזה הכניס הרבה כסף.

ישיבת ליובאוויטש רצתה ג"כ לעשות פייס כזה, ולמטרה זו שלחו שני בחורים לווארשא, האחד מנחם גינזבורג מווערכנידפרובסק (אחיו הגדול של מחותני ר' משה דובער גינזבורג ע"ה) ור' אליעזר קפלן ע"ה (שהי' אח"כ מנהל החשבונות במשרד הישיבה), והיו בוורשא בבית אבי כמה חדשים ועסקו בזה ולא הצליחו.

ראה גם לקמן אגרות תשסג. תשסה.

הרב ובניו: כ"ק האדמו"ר רבי יהודה ליב ובנו רבי אברהם מרדכי אלטר מגור.

אסטראחאוו': ביטוח.

ש"ב ר"ש: ר' שמרי' שניאורסאהן, דלקמן בסמוך ולקמן אגרת תשסג.

ולבד זאת א״א לעשות הדבר עד אשר נתיישב בזה עם ידידינו, כי לבד אשר אפשר ימצאו דרך שנוכל לילך בה בטח בע[ז]ה״י, הנה כשיסכימו ע״ז יקחו עליהם להתעסק בזה ולא יהי׳ עליהם הדבר לטורח ולמשא.

והנה ידידינו הרש״ג שי׳ כתב לי שבדעתו שכשאבוא אי״ה לביתינו שלו׳ יהי׳ הוא בליובא׳ ויתוועדו עוד מידידינו להתיישב בדבר מילוי העבר ולסדר אי״ה על להבא. וכתבתי אליו ביום ג׳ העבר אשר לפ״ד יהי׳ כבד לאסוף את ידידינו שיבואו לזמן א׳ לליובא׳ כי בזמן שיהי׳ הוא לא יבואו ידידינו ח״ד הר״י שי׳ והרי״ה וכן הרמ״מ אינני יודע אם יהי׳ לעת הזאת, וכאשר כעת הרמ״מ שי׳ בנאהיים וגם הרשמ״ט (בעת כותבי אליו לא ידעתי עוד מהרשמ״ט) והרי״ה הוא בעמס (לא רחוק מפה) וח״ד הר״י יבוא לקס״ב בשבוע פ׳ עקב הבע״ל, ובנקל יותר לאספם פה אי״ה שיבואו כולם. וכתבתי להרש״ג שי׳ שאם בדעתו לנסוע לחו״ל הי׳ זה האופן היותר טוב בעזה״י שיתוועדו פה. ואם חושב כן יכתוב אודות זה להר״י שי׳.

ובין כה תודיעני חשבון ההוצאה במכוון כמה עולה לכל חודש למען נדע מה לחשוב. ובדבר הלאט׳ תודיעני אם הפלאן שעשית הוא ע״פ דעת עצמך או ש״ב ר׳ שמרי׳ עשה זאת ע״פ ידיעתו בזה, והשערת ר״ש הנ״ל בדבר ווארשא והסביבה אם חושב שיוכל לעשות דבר נכון בזה. כ״ז תודיעני בהקדם. כי אם תבוא ההתוועדו׳ לידי פועל תהי׳ אי״ה בפ׳ עקב הבע״ל.

בדבר הקיץ לפ״ד צריכים להמתין בזה עד אשר נבוא אי״ה לביתינו

הרש״ג: הי״ר שמואל גוראר׳.
ח״ד הר״י: חתן דודי הי״ר ישע׳ ברלין.
הרי״ה: הי״ר יעקב הורוויץ.
הרמ״מ: הי״ר מנחם מאניש מאנעסזאן.
הרשמ״ט: הי״ר שמואל מיכל טריינין.
קס״ב: קארלסבאד.
בדבר הקיץ: ראה לעיל אגרת תשל. תשלב. וב.תולדות התמימים׳ מסופר:
בתוך משך הימים האלה הוכן ונשתכלל האולם הגדול אשר הזכרנו למעלה, מנדבת הגביר הנדיב הר״י ברלין ז״ל, ועד ראשית ימי ירח תמוז, נגמרה הבני׳ וכל התקונים באופן נעלה ויפה למאוד.
וביום השלישי ח׳ תמוז הוחג חג חנוכת הבית והפתחו ברב פאר ובעליצות שמחה וששון. טעלעג׳ ברכה נשלחו להוד כ״ק אדמו״ר שליט״א, ולהנדיב ז״ל, וגם הם השיבו בברכה.
סכום הכסף אשר שלח ע״ז הנדיב ז״ל, עלה לסך אלפים תשע מאות שבעים ושש רו״כ והוצאות תקוני הבית ומכשיריו עלו רק לסך שני אלפים מאתים וארבעה ושמים רו״כ נשארו

שלו', ועד אשר יהי' אי"ה במה לנהלה, כי אם תהי' ההתחלה בלתי מסודרת כבד יהי' לעשות אח"כ סדר. וכמובן אשר נחוץ בזה סדר נכון בקניות הדברים בכ"פ וההשגחה על הכל, ומי ישגיח עתה ע"ז, ובהכרח שיהי' בלתי מסודר ח"ו, וגם צריכים להשתדל להנהיג בעזה"י למעט בחובות כ"א ליקח במזומן. ולזאת א"צ למהר בזה, ובזה הזמן הקטן אין נ"מ כ"כ, ויותר טוב בעזה"י להמתין כנ"ל.

והשי"ת יעזור לנו שנוכל לנהל את הענין בהרחבה ובמנוחה, והעיקר שיעלה ויבוא הכוונה הפנימיות שיהיו הלומדים תוכם כברם כולה טוב באמת כפי רצון כ"ק אבותינו רבותינו הק' זצוקללה"ה נ"ע זיע"א.

ידידינו הרמ"ח כתב שתשלח איליו ס' התניא ותקיים בקשתו והתקווה שימכרם במקחים טובים, ואם יש מהכריכות הטובים תוכל לשלוח שניים.

אפוא שבע מאות ושנים עשר רובל, ומציע המנהל לפני הנדיב כי יקדיש מותר הכסף להכין בית תבשיל מיוחד בעד התלמידים, כי עד כה נפלגו התלמידים לאכול באכסניות שונות ובזמנים שונים, וראה המנהל לנכון, כי אם יוסד בית תבשיל מיוחד בקרבת מקום הישיבה, יהי' זה לטובה גדולה להתלמידים גם ברוחניות, כי לא יצטרכו לאבד הזמן בהליכה וחזרה להאכסניא ולחכות שם לפעמים, עדי יוכן מאכלם ושלחנם, גם תהי' האפשרות להשגיח על התלמידים גם בעת אכלם להדריכם ולהרגילם בכל חקי הד"א וההלכות הנאמרות בזה, וגם יפה ונהדר הדבר כי יסבו כל התלמידים שי' לאכל יחד בזמן מוגבל ומדויק.

וראוי להזכיר בזה לברכה ולתהלה רבתי את כ' קדושת „אם כ"ק אדמו"ר שליט"א" הרבנית הצדקנית ונדיבת לב ורוח מרת רבקה שתחי' לאוי"ט אשר התעוררה גם היא לדבר הגדול הזה, ותואל בגודל נדיבות לבבה הטהור, להקדיש ולהקציע לדבר הזה הבית והחדרים השייכים לה, אשר במו גר לפנים אור ישראל וקדושו אישה המנוח כ"ק אדמו"ר מוהר"ש זצוקללה"ה זי"ע, ותפן גם היא במכתב להנדיב הגביר הגו' ותמלא דברי נכדה המנהל הי"ו, ותבאר כי בהיות בית התבשיל המיוחד בחדרים הנזכרים — הנשענים לבית התלמוד הגדול — יהי' אפשר להשגיח היטב על כלכלת התלמידים האהובים ומאכליהם כי יהיו טובים ומבושלים כראוי, והמדה כהוגן, ועוד הראתה חשבון כי יתמעטו עי"ז הוצאות החברה ותהי' התועלת כפולה. רק לאשר החדרים באופן בנייתם כמו שהם אינם מוכשרים עוד לזה וצריכים להשתנות ולהתתקן, כי יהי' חדרים לבשול ולמבשלות בלבד, ואולם גדול לאכל בו בלבד וחדרי אוצר למזון לבד כו' ע"כ בקשתהו כי יסכים להוציא הכסף הנ"ל לתכלית זאת.

הגביר ז"ל מיהר להשיב ולהסכים לחפץ המנהל וזקנתו הרבנית תחי' וגם הוסיף לאמר שאם לא יספיק הכסף הזה יוסיף ליתן עוד די הדרוש.

בהגיע תשובת הנדיב ז"ל, הודיע המנהל שי' דבר הצעתו זו לכ"ק אדמו"ר שליט"א. ותגיע תשובתו כי מסכים גם הוא לדבר הנכבד הזה. והובל להוציא הדבר לפעולה בראשית ימי החרף הבא, ולסדר בין כה הדברים באופנים טובים ונאותים ... ביום האחד עשר לירח טבת [תרס"ב] הובאו כל הכלים הדרושים לבית התבשיל ולבית האכל ובארבעה עשר בו נפתח הבית לפני התלמידים.

הרמ"ח: דלעיל אגרת תרצג.

תודיעני משלומך ומשלו' בו"נ יחיו ותענג נפשינו. שבוע זו אשלח לך אי"ה מעות על ההוצ'.

ותקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשך ואביך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

פ"ש ש"ב הבחור היקר כו' מ' ישראל נח שי'.

בקשתי להודיעני משלומך ומשלו' למודך בנגלה ובנסתר ואם לפניך המה גלוים וידועים בגילוי פנימי כו' וד"ל.

תשנח

ב"ה יום ג' ער"ח מ"א תרס"א לפ"ק
באד האמבורג

כבוד ידי"נ הרה"ח המפורסם נכבד ומרומם י"א כו'
מו"ה אברהם אבלי שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבו מיום ועש"ק קבלתי היום לרוב עונג אחרי שהי' לי עגמ"נ מהעדר ידיעה מכ' מאז בואו לביאל' ולא ידעתי להיכן לכתוב לו היינו אם יתמהמה בלאדז א"ל. והמכתב הזה נשלח ביום א' מפאביאניץ (עפ"ע הוא מקום דירת אחותו) ואינני יודע אם זה נסע מלאדז, וקרוב יותר שנסע על יום או יומיים לפאב' ויחזור ללאדז.

בטח יהי' כ' בלאדז עד אשר ימלא את הבטחתו לכתוב להב"ג.

ש"ב ... ישראל נח: דלעיל אגרת תרעג.

תשנח

לתוכנה ראה לעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.
מו"ה אברהם אבלי: פערסאן. אגרות נוספות אליו — לעיל תשד, ובהנסמן בהערות שם.
ביאל: ביאליסטוק ז
עפ"ע: על פי ערך.
ימלא ... להב"ג: ימלא ה"ר אלי' חיים מייזל מלאדז הבטחתו לכתוב בענין היק"א אל הברון גינזבורג.

אמנם בדבר תוכן המכ' צריכי' להשתדל אתו שיכתוב כפי האמיתית ולא יתלה הדבר בהציונים שאין זה מפעולתם (וזה דבר בפ"ע מה שהציונים עושים חדרים וקוראים אותם בשם חדרים מתוקנים והמה מקולקלים ביותר, והחדרים הם ג"כ לילדים ורצונם ליקח את החינוך תח"י, ה"י, וגם מה שמשפיעים תורתם ברבים לאומניס וכדומה בדה"י שלוקחים בזה חלק גדול מהיהדות, ה' ישמרינו מהם ויקלקל מחשבתם הרעה) ולמה יתלה בדבר שאינו לפי האמת שאין בזה טעם. ומי כמוהו יכול לילך בדרך האמת בלי שום פחד. את מי יפחד הוא, שיכול להיות בטוח בעזה"י שלא יעשו לו דבר ח"ו, ואת מי צריך הוא לשאת פנים, והוא אחד בין הרבנים הג' שיכול לילך בדרך ישר מבלי להביט על שום דבר ולא לישא פנים לשום אדם יהי' מי שיהי'. ואם דבריו לא יפעלו ח"ו מה איכפת לי', הוא צריך להגיד אמיתית הדברים באשר הם ולאמרם באמת ותו לא וממילא יפעלו אי"ה כמא' דברים היוצאים כו'. ומכ"ש שלא יחשוב אולי יגנה אותו מי מהחדשי' כי מה שיאמר דעתו בתוקף ובחוזק כפי אמתת הדברים זהו תפארתו, דרכו נפלאה ממני, וגם מה שיכתוב בשביל לצאת לבד מה יוכלו להועיל כי בודאי לא יהי' יוצאים מן הלב כו', אין רצוני לנגוע בכבודו ח"ו וגם לא להרהר אחריו, אמנם לבי ידווה ע"ז מצד עצם הענין אם זקן הרה"ג דמדינתינו לא יכניס א"ע בתוקף בענין גדול כזה הנוגע לעצם נקודת היהדות ממי נוכל לתבוע שיעמוד בפרץ, ומה יהי' בעצם הענין אשר לבד האורבים לנפשות אחינו מכל צד ופינה בא האויב ביד רמה בגלוי וטורפים נפשות ר"ל ואין מציל מידם, ה' יודע מה יהי' מזה, וכל דבר גדול וקטן דורש אתעדל"ת ואז בא האתעדל"ע. והשי"ת יקבל את השתדלותינו לכלי המחזקת ברכה ויושיענו למען שמו הגדול ולמען תוה"ק כו'.

אם הי' באפשר שיהי' כבודו בקאוונא הי' כדאי הדבר למען החזק אותו כו' וד"ל. וריל"פ כותב אשר נודע לו שהנ"ל פעל ועשה איזה דבר בענינינו עם הארעויץ ועדיין לא גילה הסוד מה עשה, כ"א כותב שנודע לו ויודיענו, ואני חושב שיודיע ימים אלו, וכשיהי' כי אצלו יוודע מאתו מה שעשה בזה. ובכל האופנים נכון שלא להרחיקו בזה, ואפשר יפעול עליו ע"י הקירוב שיחתום ג"כ אם כי רחוק הדבר.

שהציונים... חדרים: החדרים שעושים הציונים אינם אותן בתי הספר שמייסדת החברה מפיצי השכלה, שאודותן דנים עם היק"א.

בקאוונא ... אוחו: כנראה הרב דקאוונא ה"ר צבי הירש רבינוביץ.

ריל"פ: ר' יעקב לפשיץ מקאוונא.

הארעויץ: ה"ר מרדכי הלוי.

ובאמת חס אני מאד על הטרחא של כ׳ וידוע לי שנוגע לו בבריאותו, השי״ת יחזקו ויאמצו, ויעשה כ׳ כפי שימצא לנכון וכפי שירגיש בעצמו.

ביום ועש״ק העבר הודעתיו בטע״ג שהב״ג עודינו בביתו, כי שאלתי ע״ז בטע״ג בפ״ב והושיבו לי כן, ולפי מצב הבירזע במדינתינו אני משער שיתעכב עוד איזה זמן בביתו. ולפלא שלא הזכיר לי כ׳ מהטע״ג.

בדבר גור אינני משער שיהי׳ בזה תועלת כ״כ, ואני חושב שכשיגמר כ׳ נסיעתו זאת יבוא אי״ה לפה על איזה ימים ונדבר אי״ה בפרטי הדברים, ובלא״ה אין כעת זמן על פעולות גדולות באשר בין כה יסעו כולם להבעדער.

מבריאותי בד״כ אין חדשות האויר בפה טוב ואני מטייל הרבה. המנוחה בפה אינו כמו בוואעריסהאפען כי לבד מידידינו שבהבעדער הסמוכים יש מהבאים מפ״פ מהאשכנזי׳ היראים הבאים דער קאנען זעך. והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תשנט

ב״ה ג׳ מנ״א תרס״א לפ״ק
באד האמבורג

בני יקירי שי׳ נכדותיי היקרות יחיו

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבך מיום ב׳ שבוע דנא נכון הגיעני לרוב עונג ולגודל קו״ר. שבוע זו כתבתי לך מכתב ארוך בטח נתקבל...

כתבתי לך במכ׳ העבר שכתבתי לידידינו הרש״ג שי׳ בדבר ההתוועדות בפה, ועדיין לא קבלתי מאתו תשובה גם על המכתבי׳

תשנט

הרש״ג: הי״ר שמואל גוראריי.

ששלחתי לאביו שי' ולהרי"י שי' אין תשובה עדיין. מח"ד הר"י שי' קבלתי מכ' וכותב ששלח לך 500 ר' על תו"ת, וע"פ מכתבו נר' שיהי' פה בשבוע שׁאחר ת"ב. ידידינו הרי"ה הוא בעמס והי' בפה תמול, וא"ל שקודם נסיעתו צוה לשלוח הג' מאות, והבטיח לי שיכתוב לביתו שאם לא שלחו ישלחו, והבטיח שכשיהי' הר"י יבוא ג"כ, ואי"ה אכתוב היום עוה"פ להרש"ג אודות זה.

הרי"ק ז"ס יסע עפ"[ע] בקרב למסעו בדבר האתרוגים תאמר לו שירשום הזאקאז שלי, ב' אתרוגים קלאברי', א' מאה"ק (אֶל פחמער), א' אתרוג קאלאברי' עבורך, א' כנ"ל בעד המנין, אי כנ"ל בעד הרשב"צ שי', ב' לולבים, ט"ו הדסים טריעסטער, ה' מויטעפסק וישתדל שיהיו הדסי מצרי. זו"כ תי' אומרת אשר בדרך מסעו לחו"ל יהי' פה ואמסור לו אי"ה הרשימה כנ"ל.

הבערעמטער זהב שלי (שהי' תלוי על השרש[ר]ת של מו"ש שלי בטח הוא ידוע לך) הוא מקולקל והייתי מתקנו בפ"פ, ואם יסע ידידינו הרי"ק שי' לפה תשלח אותו ע"י. הוא מונח בקעסטל זילבער ושם תמצאינו.

בקשתי לכתוב לי משלומך ומשלו' בנותיך נכדותי יחיו . . . ותכתוב לי מהנעשה בתו"ת.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י.

שלום דובער

הבעראמעטער מונח בפארטעמאנע.

תשלח לי הגילדייסקין ליסט משנה זו אשר דרוש להראותו אי"ה על הגבול.

אביו: הי"ר שניאור זלמן גוראר'.
הרי"י: הי"ר יצחק יואל ראפאלאוו'טש.
ח"ד הר"י: חתן דודי הי"ר ישע' ברלין.
הרי"ה: הי"ר יעקב הורוויץ.
הרי"ק ז"ס: הי"ר יעקב קאפיל זעליגסאן.
עפ"ע: על פי ערך.
האתרוגים: הוא הי' מתעסק במסחר האתרוגים.
זאקאז: הזמנה.
הרשב"צ: הי"ר שמואל בצלאל שפטיל, המשפיע בישיבה.
זו"כ: זוגתך ובלתי.
גילדייסקין ליסט: תעודת גלדי'.

תשס

ב"ה ג' מנ"א תרס"א לפ"ק
באד האמבורג

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א
כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבו מיום ב' נכון הגיעני, והרבה נהניתי מה ששלח סך ה' מאות על תו"ת. יעזור השי"ת לכבודו וימלא כל משאלותיו לטוב ובכל אשר יפנה יצליח.

בדעתי שנהי' אי"ה פה חודש זה לבד, והיינו שנסע אי"ה מפה בער"ח או ביום א' דר"ח אלול הבע"ל ונשבות אי"ה בברלין ומברלין ניסע אי"ה דרך ווארשא.

אם בדעת כ' להיות פה ייטיב נא להודיעני תיכף מזה, כי ידידינו הר"י הורעוץ הי' פה תמול (הוא בעמס ויתמהמה עוד ב' שבועות בערך) והבטיח לבוא ג"כ כשיהי' כ' פה. ידידינו הרמ"מ מא"ז והרש"מ טראיינין יחיו המה בנאהיים ויבואו ג"כ אי"ה.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תשס

מו"ה ישע': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
להיות פה: להתיישב בדבר תקציב תומכי תמימים, ראה לעיל אגרות תשנז. תשנט.

תשסא

ב"ה יום ב' ו' מנ"א תרס"א לפ"ק
באד האמבורג

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א
כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

ביום ועש"ק כתבתי לכ' בדבר נסיעתינו מפה אי"ה בער"ח או בא' דר"ח אלול הבע"ל, והנני מקווה לקבל ימים אלו ידיעה מאתו אם יהי' פה בשבוע הבע"ל ואודיע אי"ה גם לידידינו הרי"ה שי'.

ועתה באתי בדבר מש"כ בהסדר שחושב: הנני בגודל ת"ח לכ' שמילא בקשתי והודיעני דעתו בזה. אמנם מה שחושב עבור ב"א העשירים פאנד 32½, לפ"ד בזה לא טוב הוא עושה, כי למה יניח מספר כזה אשר בעזה"י יגיע לסכום נכון, שלא יהנה מזה שום אדם. יש לקוות אשר ב"א הנ"ל לא יצטרכו אי"ה והנצרכים חושב עליהם בפ"ע ויעזור להם השי"ת ולא יצטרכו ג"כ ... והריווח יעלה ויתוסף על הקרן ויתגדל הסכום, ולמי יהי' ההנאה מזה, וזה לא לשמים ולא לבריות, וא"צ כבודו לעשות כן בשו"א.

עשיותיו צ"ל באופן שיעשה נח"ר ליוצרו ואז יהי' גם רוח הבריות נוחה ממנו ויזכרו שמו על עשיותיו הטובים, וכבר אמרתי לכ' אשר זה ענין גדול מה שמזכירין אותו לשבח, וגם בזה יוגדל חלק הצדקה שזה ודאי זכות גדול (כשיתן ה' בדעתו לעשות תקונים טובים וגדולים), ודי שיעשה הפאנד הנ"ל מן 15% לא יותר, וגם בזה הסך אם ירצה אחיו שי' לעזור לעת מן העתים מן הריווח לא' מבני משפחתו שיהי' נצרכים ח"ו,

---

תשסא

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
הרי"ה: הי"ר יעקב הורוויץ.
מש"כ בהסדר: עזבון נכסיו. ראה לעיל אגרת תשנה, ובהערות שם.
באגרת שכתב אל רבנו בד' מו"מ מפרט את אחוזי העזבון:

לבני אחיו ז"ל הנצרכים	7½%
לקרובים הרחוקים	7½%
אלי' ולקרובי'	20%
קרן לבני אחיו העשירים	32½%
צדקה	32½%

יספיק ע״ז, והמספר 17½% יחלק כ׳ בין שארי הדברים, ואז יהיו עשיותיו בעזה״י טוב לשמים וטוב לבריות כו׳. ובאשר כוונתי רק לטובתו האמיתית הנני מקווה אשר כבודו יקבל דברי ויודה על אמיתתן. והשי״ת יאריך ימיו ושנותיו בטוב ובנעימים ותתעדן נפשו בפרי מעלליו הטובים בעיני אלקים ואדם.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תשסב

ב״ה יום ד׳ עת״ב תרס״א לפ״ק
באד האמבורג

כבוד ידידי עוז הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה ישראל שי׳

מכתבו נכון הגיעני. באמת מסופק אני אם ידע הריז״ל מצבו וחשבונו במכוון, ובאשר הסכסוכים לא טוב מאד, הייתי שבע רצון מהפשר שעשו אם יקיימו. אמנם אם יכולים לקיים כפי הצוואה הלא ודאי מחוייבים לקיים. והנני מבקש את כבודו לדבר עם יודין אולי נודע לו מהפאקעטין המושלשים תח״י אם יש על מה לדון, ואז הדרך היותר טובה היא שיבחרו רבנים או בע״ב שיבררו בנ[י]ניהם. ואני לא אוכל לקבל עלי הדבר בשו״א לברר בנ[י]ניהם כ״א יעשו כנ״ל, ורק זאת אוכל לעשות אי״ה כשירצה ידי״נ הרד״צ שי׳, שאקח הפאקעטין המושלשים אצל יודין לראות אם יש על מה לדון, והדין והבירור יהי׳ ע״פ אנשים כנ״ל. בין כה יהיו הצוואות אצל כבודו.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תשסב

מו״ה ישראל: צערטקאוו. אגרת נוספת אליו — לעיל תשנב. וראה שם לתוכן האגרת שלפנינו.
הרד״צ: ה״ר דוד צבי הירש חן.

תשסג

ב״ה יום ב׳ י״ג מנ״א תרס״א לפ״ק
באד האמבורג

בני יקירי שי׳ נכדותיי היקרות יחיו

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבך מיום ד׳ קבלתי לרוב עונג אשר נודענו משלומך הטוב...

מח״ד הר״י שי׳ קבלתי מכתב שיהי׳ פה שבוע זו. איזה יום אינני יודע לע״ע. ויהי׳ אי״ה גם ידידינו הרש״ג והרי״ה והרמ״מ והרשמ״ט, ונראה אי״ה שנוכל לסלק החובות הקודמים ולמצוא דרך אי״ה על להבא שתהי׳ אי״ה ההכנסה לפ״ע ההוצאה.

בדבר הגי׳ עשיתי פלאן על עשרת אלפים צעטל׳ שיהי׳ בנקל אי״ה למכור, ובקלאס הה׳ יהי׳ ערך 5700 ח׳, ובהם יהי׳ גור׳ א׳ עשרת אלפי׳ א׳ ה׳ אלפי׳ א׳ ב׳ וחצי, ב׳ כ״א אלף, ד׳ כ״א ה׳ מאות, י׳ כ״א מאה, נו״ן כ״א נו״ן, והמותר יזכו כולם כ״א ששה רו״כ, ויוקח מהגור׳ 15%. מקח הצעטל׳ יהי׳ כ״א מהה׳ קלאס ב׳ רו״כ, בס״ה 10 ר׳, ומי שיקנה הקלאס הה׳ לבדו יהי׳ מקחו 10 ר׳. כשיסכימו ידידינו על כללות הרעיון הזה וגם יקבלו עליהם להתעסק בזה, אשלח אי״ה הפלאן לש״ב רש״ש אם הוא טוב וכמה יחשוב למכור אי״ה.

מקרעמנ׳ קבלתי מכתב אשר הר״ז גו״א נתעורר בזה בתשוקה וחפץ לבב להתעסק בזה, אמנם הרי״י מדחה א״ע מזה, וכתבתי אליו שבוע העברה עוד הפעם.

ותכתוב לי תיכף מבריאותך...

תשסג

לתוכנה ראה לעיל אגרות תשנז. תשנט. תשס.
מח״ד הר״י: מחתן דודי הי״ר ישעי׳ ברלין.
הרש״ג: הי״ר שמואל גוראר׳.
הרי״ה: הי״ר יעקב הורוויץ.
הרמ״מ: הי״ר מנחם מאניש מאנעסזאן.
הרשמ״ט: הי״ר שמואל מיכל טריינין.
בדבר הגי׳: הגורל לטובת הישיבה תומכי תמימים, דלעיל אגרת תשנז, ובהערות שם.
רש״ש: הי״ר שמרי׳ שניאורסאהן דלעיל אגרת תשנז.
הרי״י: הי״ר יצחק יואל ראפאלאוויטש.

בדעתי שניסע אי״ה מפה בער״ח או באי׳ דר״ח אלול הבע״ל ונשבות אי״ה בברלין ומברלין ניסע אי״ה דרך ווארשא. השי״ת יצליח דרכינו שנבוא לביתינו בחו״ש ונמצא אתכם בחו״ש, ושנשב בביתינו במנוחה בכ״פ ברו״ג.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תשסד

ב״ה יום ד׳ חמשה עשר באב תרס״א לפ״ק
באד האמבורג

בני יקירי שי׳ נכדותיי היקרות יחיו

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

... ידידינו הרמ״מ מא״ז והרש״מ טריינין קבלו מגביר א׳ מבאקו שמו ר׳ נחמן צייטלין מאה רו״כ על תו״ת, והבטיח ליתן אי״ה עוד במשך זמן. והנני שולח לך אווז״ג מידידינו הרמ״ח לגיסי הרמ״ל שי׳ על סך הנ״ל, ואתה בקבלך מכתבי דנא תשלח תומ״י מכ׳ קבלה לר״ן צייטלין הנ״ל לבאד נאהיים (כפי האדרעס׳ שארשום אי״ה) ותכתוב לו מכתב נאה עם ברכות כיאות, ובקשה על להבא. וכאשר בקרב יעשה חתונה לבתו, תזכיר לו זאת שיעלה את תו״ת על ראש שמחתו לנדב ביד רחבה כו׳. – ובערך במשך שבוע יודעו ידידינו הנ״ל בבירור זמן החתונה יודיעו לך למען תשלח לו טע״ג ליום החתונה בשם הח׳.

הרמ״ח כתב לך בדבר התני׳ ולא הושבת לו. ואם הי׳ לו מכ׳ הי׳ מקבל איזה סכומים. גם הס׳ תני׳ נחוץ שיבואו בהקדם ואם לא שלחת עד כה תשלח אותם תומ״י.

תשסד

אווז״ג: המחאה.
הרמ״ח: דלעיל אגרת תרצג.
הרמ״ל: הי״ר משה ליב גינזבורג.

ידידינו ח"ד הר"י שי' עוד לא בא לפה, ועפ"ע יהי' ביום ועש"ק הבע"ל לפה. ידידינו הרש"ג הוא בקיססינגען ויבוא ג"כ אי"ה.

ותודיעני מבריאותך ושלומך הטוב ומשלו' בנותיך יחיו.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

אדרעס של הר"ן צייטלין:

Herrn N. Zeitlin
Parkstr. 3
Bad Nauheim

Въ Германіе

אחרי כותבי קבלתי הטע"ג שלך ונתפעלתי הרבה מנסיעתך הפתאומית בלי שאלת פינו כלל. אם ח"ו אתה סובל כ"כ ואין אתה מגלה לנו, ועתה למע"ה תשאל אצל דאק' טוב ומומחה אם טוב לפניך הרחיצה בים, ומה שיאמר לך תודיעני תומ"י בטע"ג. והשי"ת ישלח לך רפו"ש בקרב ויחזקך.

ח"ד הר"י: חתן דודי ה"ר ישע' ברלין.
עפ"ע: על פי ערך.
הרש"ג: ה"ר שמואל גוראר'.
מנסיעתך הפתאומית: ב"תולדות התמימים" מסופר:

בירחי הקיץ ההם היו יגיעות המנהל ש' ועמלו הרב למעלה מכח אנוש בירח ימים עבד בלי הרף בעמל רוח וגו עדי סדרו כל מערכות התלמידים בכל מקומותיהם בכל המקצועות, לבחר ולסדר כל מחלקה מתוך הבחורים, מי להאראדישץ ומי לנעוול, ומי ישאר בליובאוויץ, ושידע כ"א מקומו אי' ואכסניא שלו, ואחר לסדר הלמודים וכו'.

בירחים ההם נסתמו גם צנורי השפע, הדוחק גבר למאד, והחובות רבו למעלה ראש ויהי' ידי המנהל מלאות עבודה גם בזה להרבות לכתב לכל מקום דברי התעוררות ולבקש רחמים ועזר, ומנסבות בלתי ידועות לא עשו אז המון מכתביו ותחנוניו כל פרי לשעה, והמפעל נסתבך יותר בחובות והנושים הציקו מאד. ויהי' עמל המנהל וצערו הגדול גדולים מנשא, ויפעלו הרבה לרעה על מצב בריאות גופו ויחלה, ופקודת הרופאים עליו חזקה, כי יחדל לעבד, כי בנפשו הוא, ויצוו עליו במפגיע, לנסע לאחת בתי הרחצה בחו"ל ולנוח שם ירחי מספר...

המנהל ש' בדעתו כי אם יודיע להוד כבוד אביו שליט"א ממצב בריאותו אל נכון, יתרגש ויצטער, ע"כ העלים ממנו העיקר, רק הודיעו, כי לסבת רוב העמל והיגיעה נוסע הוא לשבועות מספר למקום הרחצה ד[אבלע]ז, ובאמת פקודת הרופאים היתה שיסע למרחץ נורדניי, אך לבלתי הפחיד את כבוד אביו שליט"א החליט לנסע לד[אבלע]ז.

תשסה

ב"ה יום ב' ד' מנ"א תרס"א לפ"ק
באד האמבורג

בני יקירי שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

הטע"ג שלך ומכתבך מליובא' ומריגא קבלנו לרוב עונג ות"ל בעד שלומך, ותעשה כאשר אמר לך הדאק' שתלך לישן בשעה 10½ לא יאוחר ותזהר באכילה ותטייל הרבה, ותודיעני איך אתה מרגיש . . והשי"ת ישלח לך רפו"ש בקרב ותתחזק שתהי' בריא אולם. נהניתי אשר אתה מתאכסן בקוואטיר של גו"א יחיו.

בדבר ענייני תו"ת חשבנו ודברנו הרבה. ח"ד הר"י שי' בא לפה ביום ה' וידידינו הרש"ג בא ביום ועש"ק ואז התחלנו לדבר בזה, ותמול הי' ג"כ ידידינו הרמ"מ מא"ז והרשמ"ט יחיו, ודברנו הרבה בזה וחשבנו כל פרט ופרט.

והנה בדבר החובות אתה כותב בהטע"ג שלך שהן ע"ס 1167, ולא אבין זאת הלא במכתבך מיום ט"ו תמוז כתבת שמגיע על פע"ט 1550 וגמ"ח 788 בס"ה 2338, ועבור קעסט הי' מגיע 1300, וזהו מהחשבון הקודם, ובעת כתיבת המכ' הנ"ל כבר עלו החובות בליוב' על סך 1416 וסלקת ערך 828 ונשאר ערך 657 וחוזר החשבון בערך כמקודם ואח"ז קבלת הסך 500 מהר"י ואפשר גם הסך 300 מהרי"ה, אמנם נגד זה

תשסה

קוואטיר: אכסניא.
חשבנו ודברנו הרבה: בעת האסיפה, שעל ההכנות אלי' ראה לעיל אגרות תשנו. תשנט. תשס. תשסג. וב.תולדות התמימים':
ביום ס"ו מנ"א היתה אספת גבירים חברים המיסדים שיחי' אצל כ"ק אדמו"ר שליט"א בבאד האמבורג, ושם הוחלט להשלים חסרון חברתנו "דעפיציט" בסך 3200 רו"כ.
ת"ד הר"י: חתן דודי ה"ר ישע' ברלין.
הרש"ג: ה"ר שמואל גוראר'.
הרמ"מ מא"ז: ה"ר מנחם מאניש מאנעסזאן.
הרשמ"ט: ה"ר שמואל מיכל טריינין.
הר"י: ה"ר ישע' ברלין.
הרי"ה: ה"ר יעקב הורוויץ.

נתוסף עפ"ע על החוב בשבועות אלו, ולזאת חשבנו את החובות בכלל 4000 (ובכלל זה ג"כ מה שלקחת מהנדן שלך שלדברי ח"ד הרי לקחת ע"ח 500 וא"י בבירור וכתב לביתו שיודיעו לו), וזה הסך הערכנו על ידידינו יחיו באופן כזה: ח"ד הר"י 2000 (בכלל זה נכנס הסך 500 מהאלף שאמר להרש"ג בפ"ב, ולהיות שזה ג"כ מעות שלו והחצי מזה שלח לך, והחצי שלא שלח עדיין נכנס בחשבון הנ"ל), הרש"ג (יען אשר נתן יותר במשך הזה 400 יותר ממה שהוערך בתחלת שנה דנא, הערכנו אותו כעת בסך) 400, הרי"ה (יען אשר לא נתן במשך השנה שום יתרון על מה שהוערך, הערכנו אותו כעת בסך) 1000 (אמנם אני חושב שלא יתן כ"א 800 והיינו כמו הרש"ג), הרשמ"ט (שג"כ לא נתן יתרון וההערכה שלו אינו כמו ידידינו הנ"ל הערכנו אותו בסך) 500, והרמ"מ 200. בס"ה עולה ההערכה 4100 (ולפי השערתי הנ"ל הוא 4000) אשר הבטיחו שלעת שנבוא אי"ה לביתינו יגיעו המעות בכדי שאוכל אי"ה לסלק החובות.

ובדבר ההוצאה על להבא אי"ה, הנה ההוצאה בערך 950 לחודש שזה ערך 11400 לשנה. והנה בהכרח יהי' אי"ה ליקח עוד ב' משגיחים א' לליובא' על למוד דא"ח כי הרש"ג יסע אי"ה עם החבריא שלו לזעמבין, ויהי' נצרך לליובא' א' שילמד עמהם דא"ח (לבד הרשב"צ אשר למודו טוב לנבחרים), וא' לזעמבין להשגיח על למוד הנגלה, ובהכרח לקבל איש שינהל החשבונות ויתעסק בהקראספאדענציע שזה ג"כ נחוץ מאד לכתוב מכתבי' ולשלוח קבלות, אשר בשביל זה נגרעה ההכנסה מכמה עיירות מפני שלא נשלחו להם קבלות ומכתבי התעוררות, ובהכרח איש מיוחד ע"ז. ולזאת קצבנו סך ההוצ' על השנה הבע"ל בערך סך 14000, וההכנסה ע"פ הטע"ג שלך הי' שנה זו ערך 7800 (עפ"ע בכלל זה האלף של הרש"ז ברלין שי') וחשבנו שגם בשנה הבע"ל תהי' אי"ה ההכנסה בערך 8000 וצריכים מקום בעזה"י על עוד סך 6000.

לזאת החלטנו לעשות בין כה (כי יש בזה עוד רעיון שברצות ה'

עפ"ע: על פי ערך.

שלקחת מהנדן שלך: המופקדים אצל הר"י ברלין, והלוה לקופת הישיבה ע"מ לשלם החובות. ראה גם לקמן אגרת תשסז.

הרש"ג: הי"ר שמואל גרונם המשפיע.

לזעמבין: לאחר שתוגמר בניית הבתים השרופים, דלעיל אגרת תשלב.

הרשב"צ: הי"ר שמואל בצלאל שפטיל המשפיע.

להשגיח ... נגלה: ראה גם לעיל אגרת תשל.

האלף של הרש"ז ברלין: דלעיל אגרת תרפט, ובהערות שם.

יבוא אי״ה במשך הזמן) לאטרי׳ קטן ויהי׳ אלף צעטלין מקח כל א׳ עשרה רו״כ (ואיזה מאות יהיו עשיריות או חמשיות היינו שיתחלק על עשרה או חמשה כל נומער) והגורלות יהיו בערך ע״ס ששה אלפים ויוקח 15% מהגורלות, והצעטלין יִמכרו ע״י השתדלות ידידינו אנ״ש שלא יצטרכו קאלעקטארין, וחשבנו שהר״י וע״י משולחיו ימכור ערך ק״ן או ב׳ מאות בזמן ששה חדשים, הרש״ג ג״כ במספר כזה, הרי״ה מאה, הרשמ״ט מאה, ונמצא אי״ה עוד מקומות כמו ידידינו הר״י האלדעץ בטח יקחם וישתדל למוכרם אי״ה וכן במינסק ובניקאל׳ ובהקאל׳, וברצות ה׳ יכולים למכור סך זה במשך ששה חדשים, ויהי׳ אי״ה ריווח מהלאט׳ ערך חמשה אלפים, ואם נוכל בעזה״י לעשותו פעמיים בשנה נוכל בעזה״י לנהל את העסק, אמנם גם אם פעם בשנה אין אחריות בעזה״י.

גם החלטנו שנשלח משולח לערי קאווקאז וגם לסיביר ובעזה״י יהי׳ מזה ג״כ הכנסה. וחשבנו שאם יתרצה הרי״ק ז״ס ע״ז יכולים לשולחו למקומות הנ״ל, כי לנהל החשבונות והקראספאדענ׳ אינני יודע אם הוא מוכשר מפני שזמן ג׳ או ד׳ חדשים בשנה הוא טרוד בעסקו, וזמן הנסיעה במקומות הנ״ל הוא בחורף. ולנהל החשבונות ועל כתיבת מכ׳ חשבנו שיהי׳ טוב לע״ע ר׳ דוד חראלער שיתן ע״ז ב׳ שעות להתחשב עם מי שנצרך ולכתוב למקומות הנדרשים, ועל איזה מכתבים תחתום אתה.

גם החלטנו שבהכרח להתאמץ בכל עוז שלא לקבל עוד, כי מלבד גודל ההוצאה שא״א להגדיל ולהרחיב עוד כי אם יחסר עוד ח״ו לא נוכל לתבוע מידידינו אנ״ש שיתנו למלאות, כי כמובן ג״ז כח גדול הוא שנותנים סכומים כאלה, יעזור להם השי״ת ויצליח להם בכל עניניהם, הנה גם מצד עצם הענין לא נוכל לקבל עוד שיהי׳ ריבוי כזה שא״א להשגיח עליהם ולשומרם, והלא זה תכלית הכוונה ההשגחה והשמירה בעזה״י, כאשר כבר כתבתי לך אודות זה.

והשי״ת יהי׳ בעזרינו שיהי׳ הענין בהצלחה ויהיו הלומדים כפי

לאטרי׳ קטן: דלעיל אגרת תשנז, ובהערות שם.

ובהקאל׳: ובהקאלאניעס (המושבות בפלך חרסון).

הרי״ק ז״ס: ה״ר יעקב קאפיל זעליגסאן.

בעסקו: מסחר האתרוגים.

לקבל עוד: תלמידים לישיבה. ראה בזה לקמן אגרת תשסט.

על מספר התלמידים בישיבה בשנים תרנ״ט־ס ראה לעיל בהערות לאגרת תרמד. על מספר התלמידים בתחלת תרס״ב (במחלקות ליובאוויטש נעויל והאראדישץ) מסופר ב״תולדות התמימים״ שהיו 164.

רצון כ"ק אבותינו רבותינו הק' זצוקללה"ה נ"ע זיע"א, ויהי' הענין בקיום נצחי, אכי"ר.

ידידינו הרי"ה יבוא עפ"ע בשבוע הבע"ל לביתו בטח תתראה אתו.

במכתביך לא הזכרת כלל בדבר הכתבים את מי הפקדת עליהם ואם עשית שמירה מעולה בעזה"י, גם שלא יגנבו מהם ח"ו, ותודיעני תומ"י איך עשית בזה. המפתחות בטח מסרת לאמי א"ז מורתי הר' תי'.

תבקר את ב"ד הרב מליאדי.

ותקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשך ואביך דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תפרוש בשלו' גיסי יקירי שי' ואחותי יקירתי תי'.

תשסו

ב"ה יום ד' ד"ב מנ"א תרס"א לפ"ק
באד האמבורג

כבוד ידי"נ הרה"ח המפורסם נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה אברהם אבלי שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבי הקצר מיום ועש"ק בטח הגיע לו, והייתי ימים אלו טרוד מאד בדבר ענין תו"ת ות"ל עשינו דבר בדבר החובות וכן איזה יסוד אי"ה על להבא. ויתן השי"ת שיהי' הענין בהצלחה שיהיו הלומדים

בדבר הכתבים ... שמירה: ראה לעיל אגרת תרפא, ובהנסמן בהערות שם.
לאמי א"ז: לאמי אמך זקנתך.
הרב מלאדי: רבי יצחק דובער שניאורסאהן בעל סידור מהרי"ד, שכנראה גם הוא הי' אז בדובלען.
גיסי ... ואחותי: הי"ר משה וחי' מושקא הארנשטיין. ראה לקמן אגרת תשסח.

תשסו

מו"ה אברהם אבלי: פערסאן. אגרות נוספות אליו — לעיל תשד, ובהנסמן בהערות שם.
ענין חו"ת: ראה אגרת שלפנ"ז.

יחיו כפי רצון כ״ק אבותינו רבותינו הק׳ זצוקללה״ה נ״ע זי״ע, ויהי׳ בקיום נצחי כו׳.

חשבתי אשר יבוא כ׳ לפה שבוע זו כאשר כתבתי לו, אמנם ידידינו תבעו מאתי בחוזק אשר ב׳ שבועות אלו אנוח אי״ה מענינים אלו, ולא יכולתי להשיב פניהם ריקם, ובפרט כאשר למעשה אינו נוגע עתה שאין עתה זמן עשי׳ בזה, ונתראה אי״ה עתה לפ״ד בברלין. בדעתי שניסע אי״ה מפה ביום ה׳ שבוע הבע״ל ונבוא אי״ה לברלין יום ועש״ק בקר ונשבות אי״ה בברלין, ומברלין ניסע אי״ה דרך ווארשא, ועפ״ע ניסע אי״ה במוצש״ק שעה 11 בערך, ויבוא כ׳ לברלין ג״כ ביום ועש״ק אי״ה ונוכל אח״כ לנסוע ג״כ יחד מברלין עד שניידעמיל.

קבלתי מכ׳ מהגרח״ע שי׳ שנתראה דרך עברי בקע״ב, אמנם אנחנו ניסע אי״ה דרך ווארשא כנ״ל, ואסגיר בזה תשובה איליו מפני שאינו ידוע לי האדרעס איליו לקראנץ וייטיב כ׳ למסור איליו.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

בברלין בדעתי להתאכסן בהאטעל האהענצאלערין יען הוא סמוך לוואגזאל פריעדריכסטר׳.

תשסז

ב״ה יום ד׳ ער״ח אלול תרס״א לפ״ק
באד האמבורג

בני יקירי שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבך קבלנו לגודל קו״ר ות״ל אשר הוטב לך השי״ת ישלח לך רפו״ש בקרב ויחזקך שתהי׳ בריא אולם.

יבוא כ׳ לפה: לדון בדבר היק״א. ראה לעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.
עפ״ע: על פי ערך.
הגרח״ע: הגאון ר׳ חיים עוזר גרודזנסקי.
בקע״ב: בקעניגסבערג.

אנחנו מכינים עצמינו להנסיעה צלחה, וניסע אי"ה מחר ערב ונשבות בברלין ונבוא אי"ה לביתינו שלו' יום ג' בקר. השי"ת יצליח דרכינו ושנוכל לישב בביתינו במנוחה.

אתה לא תמהר בביאתך ותרחוץ בהים כפי שאמר לך הדאק' האופל.

בדבר תו"ת כתבתי לך שבוע העברה בארוכה, אמנם ידידינו הר"י הורעויץ לא הי' בקארלסבאד ונסע ישר לריגא, וכתבתי לח"ד הר"י שי' שישלח מכתבי להרי"ה לחב"ד הרז"י שי' שימסור איליו, ואתה תתראה אתו ותראה שיקיים כפי שהוערך היינו בסך אלף רו"כ, ותאמר לו שידידינו הרש"ג שי' נותן 800, ותראה שישלח תיכף למען יהי' באפשר לסלק החובות בעזה"י. בקשתי את ח"ד הר"י שי' שיכתוב לריגא שישלחו ג"כ תומ"י הסך שצריך ליתן הוא, היינו כמה שיעלה אחר נכוי הסך שלקחת ממעותיך לצורך תו"ת. ועתה לא תקח עוד בלתי ידיעתי ממעותיך שאצל הר"י שי'.

מה שנצרך לך בדובבעלין אשלח לך אי"ה מביתי סך מאה רו"כ ולפי השערתי יספיק זה בצירוף הסך ק"ן ר' שנתן לך הר"י שי' ואולי לא יספיק לך הסך הנ"ל זאלסטו זעך ניט שעמען ותכתוב לי תיכף כמה נצרך לך ואשלח לך אי"ה, ותודיעני לביתינו בפרטיות מבריאותך איך אתה מרגיש את עצמך.

ותקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשך וייטיב לך השי"ת הכוה"ח ברו"ג כחפצך ואביך דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תשסז

ח"ד הר"י: חתן דודי ה"ר ישע' ברלין.
הרז"י: ה"ר זלמן יצחק וואלשאניק.
הרש"ג: ה"ר שמואל גוראר'.
שלקחת ממעותיך: כדלעיל אגרת תשסה.

תשסח

ב״ה יום א׳ יו״ד אלול תרס״א לפ״ק
ליובאוויטש

בני יקירי שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

באנו לביתינו שלו׳ ת״ל ביום ג׳ בקר ומצאנו כב״ב יחיו ב״ה בחו״ש, והודעתי לך מבואינו בטע״ג אשר קבלת בטח. גם אנחנו קבלנו הטע״ג הארוכה שלך, אמנם לפלא הוא שאין מאתך מכתב. קבלנו פ״ש ע״י גיסי היקר הרמ״ה שי׳ שעבר ביום ה׳ העבר דרך רודני׳, גם אחותי היקרה תי׳ כותבת משלומך, מ״מ רצונינו לקבל מכ׳ מאתך, ותכתוב איך אתה מרגיש את עצמך אם פועל עליך הרחיצה בטוב גם אם אתה מטייל הרבה.

בנסיעתך לביתינו לא תמהר אחרי שהרחיצה טוב לך בעזה״י, כי לא בכל עת וזמן נוסעים לבאד, וכאשר אתה בדובבלען א״צ למהר, ואם כי רצונך וכן ג״כ רצוני להתראות, צריכים להניח רצון עצמי ולעשות כפי הנראה בעזה״י שטוב לעשות, ואין אחריות שתבוא אי״ה לביתינו שלו׳ בשבוע שלפני ר״ה הבע״ל ותוכל לרחוץ אי״ה עוד שני שבועות, וכן תעשה אי״ה. אמנם מכתבים תכתוב כנ״ל.

בטח נתראית עם הרי״ה ותראה שיקיים כפי ההערכה וישלח בהקדם הסך אלף רו״כ, למען נוכל לסלק החובות ולהתחיל לעשות הקיץ. לע״ע קבלתי מהרמ״מ מא״ז שני מאות ומהרש״מ ה׳ מאות אמנם לפה״נ זה לא יספיק גם בפה על האכסניות לבד, ואפשר יגיע שבוע זו גם מהרש״ג. ח״ד הר״י שי׳ חושב הסך ה׳ מאות שכבר נתן אם כי מפורש דברתי אתו שלא יהי׳ בהמנין, ובהכרח לכתוב אליו אודות

תשסח

הרמ״ה: הי״ר משה הארנשטיין.
הרי״ה: הי״ר יעקב הורוויץ, כדלעיל באגרת שלפנ״ז.
לעשות הקיץ: ראה לעיל אגרת תשנז, ובהערות שם.
הרמ״מ מא״ז: הי״ר מנחם מאניש מאנעסזאן.
הרש״מ: הי״ר שמואל מיכל טריינין.
הרש״ג: הי״ר שמואל גוראר׳.
ח״ד הר״י: חתן דודי הי״ר ישע׳ ברלין.

זה. ותשתדל שישלח הרי"ה. והשי"ת יהי' בעזרינו שנוכל להחזיק הענין הטוב הזה ושיהי' בהצלחה בכה"פ ברו"ג.

ותקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש וישלח לך השי"ת רפו"ש בקרב ויחזקך שתהי' בריא אולם וייטיב לך השי"ת הכוה"ח ברו"ג כאוות נפשך ואביך דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תבקש את חב"ד הרז"י שי' שישלח לע"ע כפי שכתב לו הר"י שי'.

תפרוס גיני בשלו' אחותי יקירתי תי' ובשלו' בני' היקרי' יחיו.

גיסי שי' עפ"ע יהי' פה בחזירתו ממאסקווא.

תשסט

ב"ה יום ב' י"א אלול תרס"א לפ"ק
ליובאוויטש

ייטיב השי"ת הכוה"ח לכבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם
ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

באנו לביתינו שלו' ת"ל ביום ג' העבר ומצאנו ת"ל את כ"א מו' הר' תי' וב"ב יחיו ב"ה בחו"ש. בני שי' עדיין בדובבעלין וכתבתי אליו שלא ימהר לנסוע משם באשר הרחיצה בהים פועל עליו בטוב בעזה"י, והשי"ת ישלח לו רפו"ש בקרב ויחזקו.

אבקש את כ' להודיעני מבריאותו איך הוא מרגיש את עצמו בכחות והצוקער אם נתמעט. והשי"ת ישלח לו רפו"ש בקרב ויחזקו.

הרז"י: ה"ר זלמן יצחק וואלשאניק.
כפי שכתב לו הר"י: מלבד החמש מאות הנ"ל.
עפ"ע: על פי ערך.

תשסט

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.

בדבר תו״ת כותב לי בני שי׳ אשר הר״י יתן הסך אלף רו״כ כפי ההערכה (וכותב שהבטיח לו ליתן מחר אי״ה) ומהרשמ״ט קבלתי הסך ה׳ מא׳, גם מהרמ״מ הב׳ מ׳, בטח יתקבל גם מהרש״ג.

במכתבי מהאמבורג בקשתי את כ׳ שיכתוב לריגא שישלחו כמה שיעלה לאחר ניכוי החוב של בני שי׳, ולפי מכתב חב״ד הרז״י שי׳ ניכר שכתב לו כבודו הסך הכללי ט״ו מ׳ ואחר נכוי חוב הנ״ל (שעולה אלף לפי מכ׳ הרז״י) נשאר ה׳ מ׳, והיינו לפי שטתו שחושב את החמשה מאות שכבר נתן, והנני לבקש את כ׳ עוד הפעם שלא יחשוב את הסך הנ״ל, כי באמת לא היו צריכים לחשובְ כלל את האלף ר׳ כי גם אם לא הי׳ נצרך מעות לתו״ת לא הי׳ מקבל מעות שאפירא לעצמו, וכן הי׳ רצון ידידינו שלא לקבל מעות האלו בחשבון, ואני החלטתי לקבל בזה הסך ה׳ מאות, אבל שיחשוב כולו זה אינו נכון. והנני מבקש את כבודו שלא אצטרך עוד לכתוב לו אודות זה להכריחו בדברים אשר כבד עלי הרבה (ולהניח כך ג״כ לא אוכל) ויכתוב נא לריגא הסך הכללי ב׳ אלפים ומה שיעלה אחר ניכוי החוב הנ״ל ישלחו אלי בהקדם.

ובכללות כאשר אני רואה כעת החשבונות עוד לא יספיק הסך ד׳ אלפים שחשבנו כי החובות עבור קעסט ושכירות בפה ונעוויל והאראדישץ מגיע ערך 2200 על פע״ט וגמ״ח יותר משני אלפים ולבני שי׳ אלף ר׳, וכשיהיו הד׳ אלפים במלואם יחסר עוד ערך י״ג מ׳.

אני מצידי מה שאמרתי שלא נקבל עוד התחלתי לקיים והבחורים שבאו כעת האב איך שטארק אפ גיזאגט שלא נקבל בשו״א יהי׳ גם מי שיהי׳, ואמרתי להמשגיחים שיכתובו לכמה מקומות ולפרסם הדברים שלא נקבל עוד. והשי״ת יהי׳ בעזרינו שנוכל להחזיק את הענין הנעלה הזה ושיהי׳ בהצלחה בכה״פ.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

הר״י: הי״ר יעקב הורוויץ.
הרשמ״ט: הי״ר שמואל מיכל טריינין.
הרמ״מ: הי״ר מנחם מאניש מאנעסזאן.
הרש״ג: הי״ר שמואל גוראריי.
הרז״י: הי״ר זלמן יצחק וואלשאניק.

תשסט*

ב"ה יום ב' י"ח אלול תרס"א לפ"ק
ליובאוויטש

ייטיב השי"ת הכוה"ח לכבוד מחו' ידי"נ הג' המפורסם
ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה שמואל מיכל שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבו צירוף האווז"ג נכון הגיעני, ויעזור השי"ת לכבודו ויצליח בכל ענייניו וימלא השי"ת כל משאלותיו לטוב בגו"ר.

הנני משתדל בכל עוז שלא לישב בלילה כ"כ כמו בהזמנים הקודמים, ועד עתה ת"ל פעלתי זאת. והשי"ת ישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו'.

אולי יהי' באפשרו להשיג עבורי לולב טוב ומובחר, אשר אצלינו אין להשיג כאלה, ובשנים הקודמים הי' שולחים מפ"ב לולבים מובחרים מאד, ולזאת אבקשו ייטיב נא לדרוש אצל בעלי הגינות הגדולים אולי ישיג עבורי אי"ה לולב טוב ומובחר ואהי' לו בגודל ת"ח.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו ומחו' ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תשסט*

מו"ה שמואל מיכל: טריינין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצז, ובהנסמן בהערות שם.
אווז"ג: המחאה.
שלא לישב בלילה: כדברי הרופאים שהמנוחה מוכרחת לבריאות רבנו.

תשע

ב"ה יום ב' י"ג טבת תרס"ב לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א
כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

ויא עס זייזט פון דיא בריף מזוגתו ב"ד תי' איז דער זעהען בא אייך נאך ניט ויא גיהעריג איז, וניכר אז איהר האט דער פון עגמ"נ. איך רעכין אז דער עגמ"נ איז אומזיסט, דיא אפיראציאן בעצם איז דאך גיוועז גוט ת"ל, וועט דער זעהען אי"ה גויס קומען.

...נאר דיא הויפט זאך איז בעזה"י איהר זאלט זיין רוהיג דאמלסט וועט דיא פריצינע געכער אריבער גיין אי"ה. איך בעט ב"ד תי' זאל מיר שרייבין ויא אייך גייט. והשי"ת ישלח לכבודו רפו"ש בקרב איהר זאלט גוט זעהען און זיין גיזונד בכל פרט ופרט.

וועגין עסק גיסי שי' איז נאך לע"ע ניטא קיין נייס דער עגמ"נ מזה איז בלי שיעור און פאר נעמט זייער (ומחמת זה האב איך אייך ניט גישריבין ליינג וייל מיא איז זייער פאר נומען אין דעם עסק און עס פאר נעמט די קאפ און די הארץ). דער סלעדיוואטיל איז איצט אין אטפוסק און עס איז גיקומען אַ אנדערער אויף זיין אָרט, מיר האפין אז דער זאל זיין ניט פריסטראסנא אין דעם. מיר האפין להשי"ת אז ער

תשע

הסיבה שהאגרת נכתבה באידיש מבואר בסופה.

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.

עסק גיסי: בית החרושת של הי"ר משה הארנשטיין לא הי' מובטח מאש ונשרף. מ"מ האשימוהו שהצית האש כדי שישרף אוצרו של האיני־יהודי. הרמ"ה נאסר, בשלהי תשרי, וכל ערבון לא הועיל, כמסופר במבוא לקונ' ומעין ע' 10, נעתק לעיל ח"א בהערות לאגרת קטו. וראה לקמן אגרת תשעג.

לצורך השתדלות הצלתו, בתוככי שאר עניני הכלל, נסע רבנו למוסקבה בתחלת חודש כסלו. לאחר שהייה של כשבועיים נסע משם לפטרבורג לכשבועיים נוספים וחזר לליובאוויטש בתחלת חודש טבת (וראה חנוך לנער ע' 14. מבוא לקונ' ומעין ע' 14. תולדות התמימים).

גם לאחר חזרתו המשיך רבנו בהשתדלות זו ע"י אגרותיו (ראה לקמן אגרות תשעא־ג. תשעו. על התוצאות ראה לקמן אגרת תשפ (כ"א אד"ש) ששוחרר בערבות אלף רו"כ. וראה גם לקמן אגרת תשפא.

סלעדיוואטיל: חוקר.

אטפוסק: חופשה.

ניט פריסטראסנא: לא להוט.

וועט אונז העלפין בזכות כ״ק אבותינו הק׳ זצוקללה״ה זי״ע און וועט עם אויס לייזן בקרב. איך בעט אייך איהר זאלט ניט האבין קיין עגמ״נ פון דעם מיר זיינען שטארק אין האפענונג להשי״ת אז ער וועט אונז העלפען.

אמי מו׳ הר׳ תי׳ וייס ניט פון דעם דאס איז אַ חסד עליון. והשי״ת זאל אונז אפ היטין מכל צער ועגמ״נ ויעזור לנו בכל פרט ופרט.

איך שרייב דעם בריף אויף זארגאן בכדי ב״ד תי׳ זאל עס ליינען פאר אייך.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

עי״ב הנני פב״ש זוגתו ב״ד הכבודה תי׳.

תשעא

ב״ה אור יום ג׳ י״ד טבת תרס״ב לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ידי״נ הרב המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳
מו״ה אליעזר משה שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

יסלח לי כבודו על העדר כותבי אילין עד כה, כי מכתביו הראשונים היו בעת הי״נ ויו״ט שלא הי׳ לי עת וזמן בשו״א לכתוב, ואחר היו״ט סבבוני טרדות רבות ועצומות בריבוי עגמ״נ ר״ל אשר

ב״ד: זוגתו מרת חי׳ אסתר ברלין, בת דוד רבנו, תקרא לפניו האגרת כדי שלא תזיק הקריאה לעיניו החלושות כנ״ל.
ע״ב: על ידי בעלה.

תשעא

במפתח כ״ק אדמו״ר שליט״א (דלעיל בהערות לאגרת תקפט): „הענינים בפ״ב. מפה״ש. למוד שפ״ר בהחדרים״.
מו״ה אליעזר משה: מאדייעווסקי. אגרות נוספות אליו — לעיל תקסו, ובהנסמן בהערות שם.

אינם נותנים לי מנוחה נפשיות וגופניות כו', כאשר בטח שמע כ' ג"כ מהעסק ביש של גיסי הר"מ שי', אשר בשביל זה הייתי יותר מחודש ימים במאסקווא ופ"ב ולע"ע אין חדשות, והשי"ת ירחם עלינו ויוציאינו בקרב מן המיצר אל המרחב בזכות כ"ק אבותינו הק' זצוקללה"ה נ"ע זיע"א.

בדבר הענינים אשר עוררני כבודו בהם עוד לא נדע דבר ברור בזה, מסרתי אז הדברים לידידינו הרמ"מ שי' להוודע אודות זה, אמנם מפני שהכובס הי' חולה לא הי' באפשרי להיות אצלו, וזה כערך שבועיים וחצי שהתראיתי עם הרמ"מ שי' במאסקווא ובנסעי לפ"ב הנחתיו עוד במאסקווא, הבטיח לי שבבואו לפ"ב יהי' אצלו, ועד היום לא קבלתי מאתו שום ידיעה.

בהיותי בפ"ב נתראיתי עם ראש הח' מפה"ש דמאסקווא הרכבי (אינו הרכבי דפ"ב כ"א דמאסקווא אשר בטח נודע ג"כ לכ') ומדי דברו נודע לי מאתו אשר המה עוסקים בזה שיהי' רשיון על לימוד שפ"ר בהחדרים, ואמר אשר על המלמדים לא יהי' חיוב איזה צענז כ"א שיהי' להם רשיון ליקח מורה לשפ"ר. אמנם מי יתן אומן לדבריהם, ואחרי שלפה"נ המה עוסקים במקצוע הלזו קרוב לחשוב שעוסקים שיהיו המלמדים בצענז דוקא שזה חפצם ומטרתם. וכן כותב לי הרח"ע נ"י שאמרו שלוחי הח' מפה"ש שהיו בוילנא שהקאמיסיע החליטה כן, ובאשר הענין הזה באוצאניע קאמיטעט חפצתי בהיותי בפ"ב להיות אצל הריב"ש שהבטיח לי מכבר להיות בעזרינו בלשכה הנ"ל, אך הוא הי' אז בחו"ל (וא"י אם בא כעת) וספק גדול אצלי אם יודע גם הכובס

עסק ביש של גיסי הר"מ: דלעיל אגרת שלפנ"ז, ובהנסמן בהערות שם.

הענינים אשר עוררני כבודו: אפשר המדובר בשאלת חיוב תעודת ההשכלה לרבנים, שהתעסק בזה בשנים תרנ"ח־ס, כדלעיל אגרת תקצא, ובהנסמן בהערות שם. ובשעה שלפנינו התחדש הדיון בזה, כדלקמן אגרות תשפח־ט.

הרמ"מ: הי"ר מנחם מאניש מאנעסזאן.

הכובס: דלעיל אגרת תרמז, ובהנסמן בהערות שם.

הח' מפה"ש: החברה מפיצי השכלה.

אינו הרכבי דפ"ב כ"א דמאסקווא: אינו ד"ר אברהם אליהו הרכבי דפטרבורג כ"א יו"ר הח' מפה"ש דמאסקווא. ראה מבוא לקונ' ומעין ע' 19. לקמן אגרת תשעד.

לימוד שפ"ר בהחדרים ... צענז: ראה בזה לעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.

שפ"ר: שפת רוסיא.

צענז: תעודת השכלה.

הרח"ע: הי"ר חיים עוזר גרודזנסקי.

אוצאניע קאמיטעט: ועד החנוך.

הריב"ש: אולי הי"ר יעקב בי"ר שלמה פוליאקוב.

איזה דבר בזה. ובד"כ בלשכות שההש"כ אין לנו שום יד כעת. הרח"ע שי' סומך קצת על איזה ידיעות שיש לו בזה מהַ זיידעמאן, ואיני יודע אם כדאי שידע זיידעמאן חקירתינו ודרשתינו בזה ומכ"ש אם נעשה דבר בזה א"צ לידע מזה (לבד אשר ידיעותיו אינם מוסמכות עפ"ע).

אמנם העדר ההתעוררות וההתעסקות באופן כמו שהוא עתה נורא הוא, ובפרט בעת שאנו רואים שעוסקים ומשתדלים הרבה בענינים אלו ואנחנו מחשים, ומה אעשה אני אין לי כ"א הרמ"מ שי' והרבה עוררתיו בזה ויותר אין ביכולתי לעשות.

הודעתי להרח"ע שלא יסמכו עלי ויעשו המה מה שיש ביכולתם, ואם ברצונם להתוועד אודות כל הענינים אני מצידי הנני מוכן לנסוע כאשר ידרשו מאתי, כי תקוותי אשר מההתוועדות הי' איזה התעוררות לפועל בעזה"י. אבל כל הדברים נשארים באויר, וממש אינני רואה שיבוא איזה דבר לפועל. ומובן לכ' כמה גדול צערי בזה. הרח"ע חם בהענין אבל ג"ז רק בהתעוררות מבחוץ, ולפה"נ אין בכוחו לעשות דבר בפנים.

שמעתי שהרצה"ר הי' בפ"ב אודות זה, ואינני יודע מה פעל. בין כה עומד הענין בלי שום עסק, ורק השי"ת ברחמיו המרובים ירחם עלינו ועל תוה"ק ויהי' בעזרינו.

ימים אלו אכתוב אי"ה עוד להרמ"מ שי' שישתדל להוודע מה שיהי' באפשרו.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

זיידעמאן: כנראה העו"ד אלעזר זיידעמאן.
עפ"ע: על פי ערך.
אם ברצונם להתוועד: ראה לקמן אגרת תשעד, ובהנסמן בהערות שם.
הרצה"ר: הי"ר צבי הירש רבינוביץ רב דקאוונא.

תשעב

ב"ה אור יום ה' ח' שבט תרס"ב לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א
כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

איך האב אייך אַ צייט ניט גישריבין ווילע עס איז צופיל זאכין וואס זיינען מטריד זייער און פאר נעמען דיא צייט אז עס קומט ניט אויס צוא שרייבין...

ויא עס זייזט וועט איהר אי"ה בשבוע הבע"ל פארן אהיים זאל השי"ת אייך מצליח זיין דיא וועג איהר זאלט קוממען אהיים לשלו' און זאלט זיין גיזונד מיר זאלען הערען בשו"ט איינע פון דיא אנדערע און זעהען זעך מיט פריילעכע הערצער.

וועגין הרב מסלאנים האט אייך זוג' תי' גישריבין בקצרה. ער טוט שיים פון אפאר יאהר אין דעם מיא זאלין מאכין אַ חברה מחזיקי הדת, אין אללע שטעט זאל זיין חברות וואס מיא זאל לערנען בכל יום, גם מיא זאל לערנען מיט בעלי מלאכות וואס פאר זיי' פאסט, אין די חדרים זאל מען לערנען אויף דעם אלטין אויפן ניט מיט מעטאדעס. גם מיא זאל פאר שטארקין שבת היטין און נאך זאכין וואס זייענען זייער ויכטיג. מיא ויל מאכין דערוף אַ ונעד כללי פון דיא גרייסע רבנים און אין יעדער גובער' זאל אייך זיין אַ ונעד, און מענצין זאלין ארום פארין כסדר אכטונג געבין און מעורר זיין. אללע גרייסע רבנים האבין דערוף מסכים גיעוועו. דער ענין איז גיוויס אַ גרייסער. השי"ת זאל העלפין מיא זאל דאס אויס פירין.

תשעב

הסיבה שהאגרת נכתבה באידיש — ראה לעיל אגרת תשע.

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.

ווענין הרב מסלאנים: ראה לעיל אגרות תרמז. תרנ. תשלט. וכאן הכוונה להאדמו"ר רבי שמואל ווייגבערג מסלאנים, שביקר אצל רבנו בכ' טבת תרס"ב, להתייעץ בדבר יסוד חברת מחזיקי הדת, כדלעיל ח"א אגרת קיו, ובהערות שם. וראה גם שם אגרת קטז, ובהנסמן בהערות שם. לקמן תשעח. תשפ. תשפא. תשפה. תשפח. תשצא. תשצחי. תתד.

וועגין ג' שי' איז נאך לע"ע ניטא קיין נייס, מיא האפט אז דיא טעג וועט ער קאנצען דיא סלעדסטווא, וואס וועט נאכדעם זיין וייס מען ניט דער סלעד' האט גיזאגט אז זיי' וועלין עם נאך ניט ארויס לאזין ח"ו, נאר מיר האפין להשי"ת אז מיא וועט פועל זיין מיא זאל עם לאזן אויף פארויציטעלסטווע. השי"ת זאל רחמנות האבין און העלפין מיא זאל דאס אויס פירין. מחות' שי' איז גיווען שבוע העברה בסמאלענסק און האט מכח דעם גיטאן. מיר רעכענען איבער געבין דעם עסק אדוואקאט פליוואקע ממאסקווא און השי"ת זאל העלפין בזכות כ"ק אבותינו הק' זצוקללה"ה נ"ע זי"ע ער זאל ארויס בקרב גאר ריין.

וועגין מיין גיזונד ... והשי"ת ישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו'.

גיוויס וועט דיא טעג זיין א בריף מזוג' ב"ד תי'.

זייט גיזונד באמת ויא עס ווינטשט אייך ב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

איך גריס עי"ב ב"ד הצנועה והכ' תי'.

תשעג

ב"ה יום ג' ד"ז שבט תרס"ב לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבו קבלתי לגודל קו"ר, ומכת"י נראה אשר הוטב לו הרבה ת"ל,

וועגין ג': עסק גיסי ה"ר משה הארנשטיין, דלעיל אגרת תשע, ובהערות שם.
קאנצען די סלעדסטווא: יסיים את החקירה.
פארויציטעלסטווע: ערבות.
מחות': מחות' ה"ר זלמן הארנשטיין, אבי ה"ר משה הנ"ל.
ע"ב: על ידי בעלה.

תשעג

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.

ובעזה״י תתחזק ותתרפא העין בשלימות. יתן השי״ת שיחזרו מאור עיניו בקרב לאיתנם ויחזקו השי״ת שיהי׳ בריא אולם.

בדבר גיסי שי׳ לע״ע לא נגמרה הסלייעדסטווא, אם כי האבער פראקוראר ממאסקווא כתב חמשה מכתבים להפראקוראר דסמא־לענסק שימהרו לגמור הסלייעד׳, והפראקו׳ דסמאלענסק ציווה כן להסליעדאווסט אמנם הציווי הי׳ בחלישות באופן שיכול לעשות כרצונו, וזה מרשעת הפראקור׳ שרצונו להמשיך הדבר ח״ו בכוונת רשע בב׳ דברים א׳ שבין כה הוא יושב במאסר ר״ל, והב׳ שלא יהי׳ המשפט בחודש מארט, ובייעלנא בא האקרוז׳ סוד רק ב״פ בשנה מארט וסענטאב. כפה״נ האבער פרוקאר׳ דפאל׳ דעתו ולבו לטובתינו, אמנם הפראק׳ דסמעל׳ הוא בחרון אף ומרשיע הרבה. השי״ת ישבור גאון עוזו וידכאו וישפילו עד לעפר.

אנו מקוים אשר מ״מ יגמור הסלייעדסטווע בקרב אי״ה. אמנם מה יהי׳ אח״כ, הפראקור׳ דסמאל׳ אומר שלא יניחו אותו חפשי ח״ו עד שיקבלו ע״ז צו מפורש מהאבער פראקור׳ דמאסקווא, ומי יודע אם יתרצה ע״ז. מהיהודים דסמאל׳ אין גם אחד מתעורר להשתדל אצל הפראקוראר, ומא״י להבדיל אין אנו מכירים. הגעניראל אזמידאוו אשר מכיר את משפחתינו היטיב מפה אומר שהוא יקח אותו על ערבות שלו, וידידינו הרי״ד קאביקאוו (שהוא ממכיריו) דבר אתו, והבטיח לו שיעשה כל אשר ביכולתו לטובתינו בעזה״י. כן הזאנדאר׳ פאל׳ משתדל לטובתינו, אבל בין כה לא פעל מאומה על הפראקור׳. וה׳ יודע מה שיהי׳ מזה.

מה אומר לכ׳ הצער והעגמ״נ שלנו אין די באר, ומעולם לא עלה דעתינו יסורים כאלה ר״ל. זה ד׳ חדשים אשר יושב במאסר ר״ל וסבל קור עד אשר פעלה אחותי תי׳ להסיק חדרו יותר משארי החדרים, ואופן השכיבה והישיבה הכל ידוע הוא. ג׳ שבועות לא בא לתוך פיו דבר לח, טיי׳ לא שתה מהקוב שלהם, וחלב שלחו לו בלי חתימה ולא

בדבר גיסי׳: ראה לעיל אגרת תשע, ובהנסמן בהערות שם.
סלייעדסטווא: חקירה.
אבער פראקוראר: קטיגור ראשי.
ייעלנא: שם היתה השריפה ושם הי׳ המשפט, והיא בפלך סמאלענסק.
אקרוז׳ סוד: בית משפט איזורי.
אבער פרוקאר׳ דפאל׳: קטיגור בית המשפט העליון.
אזמידאוו: אודותיו — אגרות קודש אדמו״ר מוהריי״צ נ״ע אגרת תשיט (ח״ג ע׳ קא ואילך).
זאנדאר׳ פאל׳: פקיד בית המשפט.

שתה, ובד"כ נחלש מאד וא"י לאכול ולשתות. אחותי תי' בכל משך הזמן איננה נחה ושקטה ותמיד היא בנסיעות והיא כל העסקניות בכל העסק, הולכת ומתחננת על נפשה לפני כל השרים הגדולים והקטנים, והמה מדברים כפי העולה על רוחם דברים אשר כבד מאד לשמוע ובפרט לנפש עדינה כמוה. ועל כולם ה' יודע מתי יוגמר הענין. אנא ה' חוס ורחם עלינו בזכות כ"ק אבותינו הק' עבדיך הנאמנים אשר הלכו לפניך ומסרו את נפשם על קדושת שמך, תזכור נא זכותם לבניהם אחריהם להצילם מפיות האריות, יה"ר מלפניך שומע בקול בכיות שתשים דמעותינו בנאדך להיות ותצילינו מידי הרשעים, ותגאל את גיסי בגאולה שלמה בקרב.

לא חפצתי לכתוב לכ' ולצערו ח"ו, אמנם אחרי אשר כ' דורש מה שנעשה הנני כותב לו מצב הדבר עתה והנני מבקשו שלא יצטער ח"ו ונהי' חזקים בבטחון חזק בהשי"ת שיהי' בעזרינו בזכות כ"ק אבותינו הק' זצוקללה"ה נ"ע זיע"א. אמנם אם יש באפשרו לעשות איזה דבר בסמאל' (והעיקר לפעול לטוב בעזה"י על הפראקור') ע"י מכיריו, אחשוב למותר לבקשו בזה ובטח יעשה כל אשר ביכולתו. והשי"ת יהי' בעזרינו.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תשעד

[שבט תרס"ב]

בדבר המלמ' בפלכים שלנו, יצא החוק עוד בשנת צ"ג (חתום מהאה"ג אל הב') שא"צ לשום צענז. בשנת צ"ז עורר הגו"נ דמינסק לעשות לחוק שילמדו בהחד' שפ"ר ושהמלמ' יצטרכו לצענז, ובשנה

תשעד

נכתבה בלי תאריך, בלי פני' בראשה ובלי חתימה. מהתוכן נראה שנכתבה אל ה"ר ישע' ברלין, שבאגרת שלפנ"ז, בשבט תרס"ב.

לתוכנה ראה לעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.

המלמ' . . צענז: חיוב תעודת השכלה למלמדים.

בשנת צ"ג: ראה לעיל בהערות שם „5 ספטמבר שנת 1893".

מהאה"ג אל' הב': מהאדון הגדול אלכסנדר הב' [צ"ל הג', שמלך בשנים תרמ"א־תרנ"ד].

שפ"ר: שפת רוסיא.

העברה עורר הדבר עוה"פ, ובחודש העבר עיינו בזה בקאמ' מניסט', והגישו ההצעה לפני האה"ג, וביום ד"ו לחודש העבר חתם שלא לעשות שום שינוי בהל' המלמ'. זה נודע להרמ"מ שי' ממכירו והוא דבר ברור. ות"ל בזה נתחזק מצב הדבר בפלכים שלנו שלא ידרשו צענז מהמלמ'. אמנם בדבר חיוב למוד שפ"ר בחד' לפה"נ עדיין הדבר עומד בספק, וח' מפיצי השכלה מתעסקים בזה הרבה.

בהיותי בפ"ב נתראיתי (ע"י פעולת ראזאלי' פאליאקאוו) עם הרכבי ממאסקווא, והוא ראש סניף ח' מפיצי השכלה במאסקווא, ובתוך הדברים א"ל שהמה משתדלים בזה שיהי' רשות ללמוד שפ"ר בחד' ותקוותו להשיג זאת ח"ו בקרב.

ואם כי עצם הענין מצ"ע אינו גזירה רעה כ"כ ויש בזה גם חלק טוב שעי"ז יתמעטו הנאצאלני' אוציסליצעס (המה החדרים שעושים המורים שיש להם רשיון ע"ז) וטוב יותר שיהי' לימוד שפ"ר בחדר שזה תחת השגחת המלמ'. אמנם הרעה הגדולה ר"ל בזה הוא אשר הת' מפה"ש יתקרבו אל החדרים והת"ת ויתנו בהם יד עם המורים שלהם, וכשישיגו ח"ו הרשיון או עוד בדרך חיוב, יש לחשוב שימשכו ידם מן בתי הספר אשר לא כל האבות נותנים בניהם לשם, ויתנו כחותיהם על החדרים והת"ת אשר שם ימצאו כל הנערים, והיא כוונה עמוקה מהם בהשתדלותם זאת בחכמה להרע ח"ו. והשי"ת יפר מחשבתם. ואני הבנתי זאת מדברים מקוטעים ששמעתי מהרכבי הנ"ל וצרפתי אותם אחד לאחד, וברור אצלי אשר זה כוונתם. והשי"ת יפר אותה.

נחוץ הי' מאד שיהי' אצלינו איש מיוחד שיעיין בכל העניינים האלו ואינו נחוץ שיהי' תמיד בפ"ב, כ"א שיעיין ויפקח בהענינים ואיזה חדשים בשנה יהי' בפ"ב, אבל מה לעשות שאין לע"ע האיש המוכשר (לבד הרמ"ד שי' אשר . . .) ולא הכחות לזה.

בקאמ' מניסט': ועדת השרים.

כ"ו לחודש העבר: ראה לקמן אגרת תשעט „בחודש דעקאב", שחל, לפי הלוח הרוסי, בכ"ט טבת תרס"ב. ובאן שכותב „לחודש העבר" בודאי נכתב במשך חודש ינואר.

להרמ"מ: להי"ר מנחם מאניש מאנעסזאן.

ממכירו: ראה גם לקמן אגרת תשפט: „הרמ"מ שי' הי' אצל מכירו". וראה לעיל אגרת תרמז, ובהנסמן בהערות שם.

בפ"ב . . הרכבי ממאסקווא: ראה גם לעיל אגרת תשעא. לקמן תתט.

הרמ"ד: הי"ר אליעזר משה מאדייעווסקי, שהתעסק בזה בקביעות בשנים תרנ"ט־תר"ס, כדלעיל אגרת תקפט, ובהנסמן בהערות שם. ובשעה שלפנינו היו סיבות שמנעוהו מזה.

הכחות לזה: ר"ל מקור להוצאות עבודה זו.

הרב דוילנא נתעורר בזמן האחרון הרבה בעניני הכלל, ויש בנינו חליפות מכתבים, והוא מבטיח להשתתף בכחות הנדרשים, ומדברים כעת בדבר אסיפה אשר אני דורש זאת מזמן ארוך, אשר נחוץ מאד להתייעץ בכל הענינים ולהתחזק שיהי׳ איזה השתדלות גם מצידינו, והמה מרגישים עתה ג״כ גודל הנחיצות בזה. אמנם ההכרח שתהי׳ האסיפה רק מאחדים, כי באופן אחר לא תבוא לידי פועל, וחושבים אנו שמהרבני׳ ישתתפו בזה הרב מבריסק והרב מוילנא והרב מטעלז, שג׳ אלה עומדים כעת בהתעוררות ובכוחם לפעול בעזה״י, ומהג׳ היראים חושב הרב דוילי׳ את הג׳ זעלדאויץ וא׳ או ב׳ מויל׳ וגם מהוראדנא, ואני חושב מצידינו את כבודו ואת ידידינו הרמ״מ והרש״ג יחיו. מקום האסיפה אנו חושבי׳ לטוב בעזה״י את העיר בריסק, בתקוותינו ששם לא יהי׳ ניכר כ״כ באשר העיר שקטה בכלל אין בה כ״כ מהמנגדים, וכשנהי׳ איזה ימים אחדים באיזה האטעל לא יהי׳ בזה פרסום אי״ה, ועוד לא החלטנו בזה, והזמן יכול להיות שיהי׳ אי״ה בחודש הבע״ל. ואבקשו להודיעני דעתו בזה.

יש לי שני ענינים גדולים אשר נצרך לי עליהם סך נכון וקבלתי ע״ז מידידינו הרש״ג מאה רו״כ וכן מידידינו הרי״ה מאה ר׳, ובקשתי מכ׳ לשלוח לי ע״ז שני מאות ר׳, כי באמת המה ענינים גדולים ונחוצים, וכאשר יש בזה נחיצות בזמן ג״כ הנני מבקשו אשר ישלח לי הסך הנ״ל בהקדם. והשי״ת יעזור לו ויצליח בכל ענייו בגו״ר.

אולי יש אצלו ממעות שהפריש לצדקה נכון שישלח לי עוד איזה סך, כי יש כמה דברים שאני מוכרח לענות להם וא״א למנוע ח״ו, ואין לי מאין ליקח, והשי״ת ירומם קרן אחב״י בגו״ר.

הרב דוילנא: ה״ר חיים עוזר גרודזנסקי. ראה לעיל אגרת תשעא.

אסיפה . . מזמן ארוך: ראה לעיל אגרת תרמז, ובהנסמן בהערות שם. ראה גם לעיל אגרת תשעא. בהמשך לזה — לקמן אגרת תשעו־ז. תשעט. תשפח. תשצא.

הרב מבריסק: ה״ר חיים סולובייצ׳יק.

הרב מטעלז: ה״ר אליעזר גורדון.

ומהג׳: ומהגבירים.

הג׳ זעלדאויץ: דלעיל אגרת תרח.

מויל׳: מוילנא.

הרמ״מ: ה״ר מנחם מאניש מאנעסזאן.

הרש״ג: ה״ר שמואל גוראר׳י.

הרי״ה: ה״ר יעקב הורוויץ מריגא.

תשעה

ב"ה יום ב' ג' אד"ר תרס"ב לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א
כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתביו מיום ד' ומיום ה' נכון הגיעני. יאריך השי"ת ימיו ושנותיו בטוב ובנעימים ויהי' בריא אולם, ויצליח כ' בכל ענינו.

בדבר סמאל' אינני יודע אם הגאלאוו' יש לו הכירות עם הפראק', ומ"מ האב איך אָן גיזאגט לאחותי תי' שתדע אודות זה. והשי"ת ירחם עלינו ויגאלהו בגאו"ש בקרב בזכות כ"ק אבותינו הק' זצוקללה"ה נ"ע זיע"א.

הרש"ל והרשב"ו המה בדבר המלמ' בוואר' ובפלכי פולין בכלל, כי הפאפעציטעל דוואר' אינו נותן תעודות (שיינען) למלמ' ודורש מהם צענז, וחפצו בכלל למעט המלמ' והחדר' (הפאפ' הנ"ל נעשה כעת משנה לשההש"כ ויש לחוש שלא יעשה ח"ו חדשות בכלל בענינים אלו) ולא אבין על מה הוא דורש את כבודו שיבוא לפ"ב.

והפלא הוא באנשי פולין אשר בעת שדימו שכל הענינים אינו נוגע להם, לא רצו להשתתף בשום דבר וכמה דברים שפכנו עליהם והודענו להם שלא יהיו נקיים כו', ולא ניזזו ממקומם והתברכו בלבבם לאמר

תשעה

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.

סמאל' . . פראק': הקטיגור בסמאלענסק, המתעסק במשפט ה"ר משה הארנשטיין, שרבנו ביקשו לעיל אגרת תשעג אם יש באפשרו לפעול עליו לטובה ע"י מכיריו.

הרשב"ו: הר"ש בוחוויץ דלעיל ח"ב אגרת תקיט לעיל תרפה.

המלמ' בוואר': המלמדים בווארשא.

פאפעציטעל: שר החינוך הפלכי.

דורש מאחס צענז: ראה לעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.

שההש"כ: שר ההשכלה.

לא רצו להשתתף: ראה לעיל ח"ב אגרת תקיט.

שלו' יהי' להם. ידידינו הרמ"מ שי' הי' בגור, וכמעט לא ענה אותו דבר, הבטיחו ליתן חלק חמישית מההוצ' וג"ז לא קיימו. ועתה כאשר נגעו בהם רוצים אשר כולם ישתדלו בשבילם. בתחלה דימו שיעשו זאת ע"י הרמ"מ שי' והמה ישבו במנוחה על מקומם ומלאכתם יהי' נעשה ע"י אחרים, וכתב הרמ"מ להרשב"ו אשר אינו שתדלן ואין כחו ועתו לזה, ויעץ להם שיבוא הרב מלאדז ועוד לפ"ב וישתדלו בזה, ועפ"ז בא כעת הרשב"ו עם עוד א'. והשי"ת יעזור להם לבטל הגזירה, וירומם השי"ת קרן התורה וקרן אחב"י מעלה מעלה ברו"ג.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

מה שכותב כ' המכתבי' בעצמו אין זה נכון לפ"ד כי צריך עדיין לשמור א"ע בזה, ונחוץ הי' שיהי' לו קאראספאדענט שלא יהי' נצרך לו לכתוב בעצמו כל המכתב.

תשעו

ב"ה יום ט"ז אד"ר תרס"ב לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתביו נכון הגיעני. בדבר הסחורה . . . והשי"ת יעזור לו למכור במקחים טובים ויצליח כ' בכל ענייניו.

הרמ"מ: ה"ר מנחם מאניש מאנעסזאן.
בגור: אצל האדמו"ר רבי יהודה ליב אלטר מגור.
הרב מלאדז: ה"ר אלי' חיים מייזל.
לשמור א"ע: ממחלת עיניו, כדלעיל אגרת תשע.

תשעו

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.

בדבר גיסי שי׳ החו״ד נגמרה, אמנם אינו נותן קאפיעס אשר נחוצים להסתירם בעזה״י. גם דרש גיסי שי׳ מאתו שאיזה מהעדים יקרא שיעידו לפניו ליצנע, ואינו רוצה ג״כ. מחו׳ הר״ז שי׳ כעת ביעלנא עם אדוואקט ועוסקי׳ בזה שיתן הקאפיעס, וכשישיגו זאת בעזה״י יסעו אי״ה למאסקווא להשתדל שלא יהי׳ אבוועניטעל אקט. והשי״ת יעזור לנו בזכות כ״ק אבותינו הק׳ זצוקללה״ה נ״ע זי״ע שתתבטל הדיעלא בקרב לגמרי מכל וכל, אכי״ר.

מ״ש בדבר האסיפה אין כוונתי בדבר עסק היק״א לבד כ״א בדבר כל הענינים אשר באמת עתה זמן מסוגל בעזה״י לעשות הרבה לטובתינו, והמנגדים מתעסקים בכל יכולתם ואנחנו מחשים, ובהכרח להשתתף ולהתאחד בזה ולהתחזק לעשות דבר מה אי״ה. הרב מטעלז הוא חם בענינים אלו, ויש דברים שיכולים לעשות ע״י אם לא יהי׳ מניעות, והעיקר אם הי׳ חיזוק לעשות הי׳ יכולים לעשות דבר מה בעזה״י.

מ״ש . . . והשי״ת יחזקו ויאמצו שיהי׳ בריא אולם.

הסך שני מאות בטח יתקבלו מחר והשי״ת יעזור לו וימלא כל משאלות לבבו לטוב (בהסך הזה אין בשביל ידידינו הרא״פ שי׳).

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ת תכה״י

שלום דובער

בדבר גיסי: הי״ר משה הארנשטיין. ראה לעיל אגרת תשע, ובהנסמן בהערות שם.
החו״ד: החקירה ודרישה.
ליצנע: פנים אל פנים.
מחו׳ הר״ז: הי״ר זלמן הארנשטיין, אבי הי״ר משה הנ״ל.
אבוועניטעל אקט: כתב אשמה.
דיעלא: משפט.
בדבר האסיפה: דלעיל אגרת תשעד.
עסק היק״א: דלעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.
הרב מטעלז: הי״ר אליעזר גורדון.
הסך שני מאות: שביקשו רבנו לעיל אגרת תשעד.
הרא״פ: הי״ר אברהם אבלי פערסאן. ראה לקמן אגרת תשעט.

תשעו׳

ב״ה י״ט אד״ר תרס״ב

אנחנו הח״מ גמרנו בינינו בדבר הדפסת ספר לקוטי תורה לאדמו״ר זצ״ל על ויקרא במדבר דברים שה״ש על אופנים האלו:

א׳) לעשות מאטריצין ופלאטין על כל הספר במקח אחד ועשרים רובל בעד כל באגין בן ארבעה דפים או ששה עשר חצאי עמודים.

ב׳) המאטריצין והפלאטין שייכים להמו״ל הח״מ, ואנחנו המדפיסים מחוייבים לשומרם במקום ששומרים אנחנו את המאטריצין והפלאטין שלנו, בלי שום תשלום שכר, ובגמר ההדפסה עלינו לעשות בינינו כתב מיוחד אודות זה לקיום הדבר בעזה״י.

ג׳) בכל עת שידרוש המו״ל הח״מ מאתנו את המאטריצין והפלאטין עלינו לשלוח אותם לאיזה בית דפוס שיַראה המו״ל הח״מ בלי שום טו״מ ודו״ד ע״ז.

ד׳) הספר יהי׳ נדפס דף על דף כמו הלקוטי תורה הנדפס בווילנא דפוס מץ.

ה׳) האותיות יהיו חדשות דוקא, ועלינו המדפיסים להשתדל ולהתאמץ להדר וליפות את המלאכה בכל אשר יהי׳ באפשרינו בעזרתו ית׳.

ואו) עלינו להגיה את הספר ע״י המגיהים הטובים שלנו בהגהה מדויקת היטיב, ואחר ההג״ה צריכים אנחנו למסור כל קארעקט להר״ר הנכבד ר׳ אנשיל שי׳ אראנאוויץ לבקרו היטיב, ואם ימצא איזה מגרעת בההדפסה עלינו לתקן הכל כפי אשר יוטב בעיני הר״א הנ״ל, כן אם ימצא הר״א הנ״ל איזה מגרעת בהמאטריצין והפלאטין עלינו לעשות אחרים בלי שום תשלום שכר.

* * *

תשעו׳

החוזה נכתב בכת״י סופר על נייר המכתבים של בית דפוס האלמנה והאחים ראם. חתמו עליו רבנו ובא־כח בית הדפוס.

הדפסת ספר לקוטי תורה: ראה בזה גם לקמן אגרת תשפג. סיום ההדפסה בשנת תרס״ד. לפני ההדפסה הוגה מחדש מכת״י.

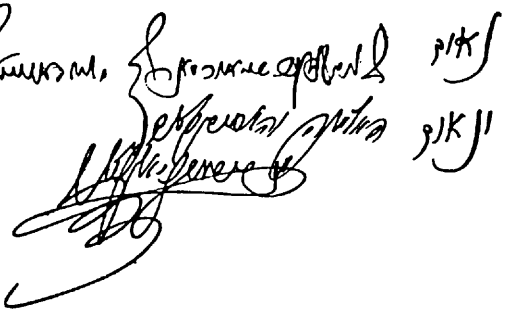
זיין) שכר ההדפסה בעד כל באגען בן ארבעה דפים או ט״ז חצאי עמודים שני רו״כ בעד כל אלף עקזעמפליארין.

חית) נייר ושכר עטיפת הספרים – בראשור – על חשבון המו״ל הח״מ.

טית) אופן התשלומין: בעת התחלת ההדפסה על המו״ל הח״מ לתת שלש מאות רו״כ (300); באמצע ההדפסה (היינו, בעת התחלת ספר דברים) עוד שלש מאות רובל (300p) ויתר הכסף כפי שיעלה החשבון על המו״ל לסלק אי״ה בגמר ההדפסה כלה.

נאום **שלום דובער שניאורסאהן** מליובאוויטש
ונאום **האלמנה והאחים ראם, [מנחם גבריאל ראם?]**

תשעז

ב״ה יום א׳ ד״ג אד״ר תרס״ב לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א
כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

שני מכתביו נכון הגיעני. בדבר... והשי״ת יעזור לו למכור הסחורה במקחים טובים ויצליח כ׳ בכל ענייניו.

מו״ה ישע׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.

כשיהי' בוילנא נכון לבקר את הרח"ע נ"י. ובדבר הרב מטעלז לפי ידיעתי בו הוא . . . איש נלבב, והיתרון שבו הוא שאינו נושא פנים ויכול לדבר גם להגדולים שלהם דברים חזקים ודברים כבושים, וזה נצרך מאד, כאשר אמר לי ידי"נ הר"ש אלטמאן בפאריז אשר עם ח' היק"א העיקר הוא לדבר אתם קשות (קלאפען איבער טיש) ולזה מסוגל הרב מטעלז.

הוא עוסק כעת בדבר מכ"ע, והוא דבר נחוץ מאד אשר נרגש כעת חסרונו, וכבר דברתי בזה עם ידידינו הרש"ג וידידינו הרמ"מ זה משך כמה שנים שנצרך לנו מכ"ע כשר ומזמן לזמן נרגש יותר נחיצת הדבר. הרב מטעלז שעוסק בזה כוונתו ג"כ לעצמו ונסע כעת אודות זה למאסקווא, אמנם אם יהי' הדבר לפועל יהי' נצרך לראות אי"ה שלא יהי' הוא הבעה"ב ע"ז.

ומש"כ שהשטף מים רבים עלו כו' וכמעט לא נשאר ח"ו מי שעומד לימינינו כו', אם הי' לנו כעת איש כדבעי הי' הממ' עומדת לימינינו ולפי הרוח דכעת הי' אפשר לעשות הרבה בעזה"י, ורק התרשלותינו גדולה היא, וכ"ז מפני שאינו מתאחדים יחד, ובזה הוא הכוונה שלי בהאסיפה כי לעשות ביחידות א"א וכמא' משא לאחד לא הוה משא לשנים, וגם קען מען ניט צוא נייף ריידין זעך מיט דער גאנצער וועלט, רק צריכים אחדים שנוגע להם הענינים וביכולתם לעשות שיתאחדו יחד ויפקחו בהענינים הנדרשים. והשי"ת יהי' בעזרינו.

בקשתי להודיעני איך הוא מרגיש א"ע בבריאותו בכלל ובהמאגן בפרט. והשי"ת ישלח לו רפו"ש בקרב ויחזקו. גם איך הוא בריאות זוג' ב"ד תי' אם שבה לאיתנה והשי"ת ישלח לה רפו"ש ויחזקה.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

הרח"ע: הי"ר חיים עוזר גרודזנסקי.
הרב מטעלז: הי"ר אליעזר גורדון.
ח' היק"א ... קשות: בדבר היק"א ראה לעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.
בדבר מכ"ע: שייצא לאור ע"י החוגים החרדים ברוסיא. ראה לעיל אגרת תרלה, בסופה. לקמן תשפ.
הרש"ג: הי"ר שמואל גוראריי.
הרמ"מ: הי"ר מנחם מאניש מאנעסזאן.
הממ': הממשלה.
בהאסיפה: דלעיל אגרת תשעד.

תשעח

ב"ה אור יום ב' ב' דר"ח אד"ש תרס"ב לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א
כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבו נכון הגיעני, ויעזור השי"ת לכבודו למכור הסחו' בקרב במקחים טובים. ת"ל אשר המאגן הוטב אצלו. יתן השי"ת שיתמעט אצלו הצוקער בקרב ויחזקו השי"ת שיהי' בריא אולם.

שבוע העברה סבלתי הרבה – ל"ע – מכאב השיניים והעיקר מניפוח היאלקעס, ואיזה לילות לא ישנתי כמעט כלל, וגם עתה עוד לא עבר הניפוח ואין ביכולתי לאכול כ"א קאקילעט רך, וגם הדיבור כבד לי מפני ניפוח היאלקעס. והשי"ת ישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו'.

בדבר היק"א ידעתי היטיב אשר על אנשי פאריז יכול להועיל רק הצעקות מהרבנים הגדולים, וזה הי' מועיל גם על המסיתים ומדיחים במדינתינו. ובגוף ועצם הענין יש להם כעת מצירים ומעיקים גדולים בדרכם הרעה, ועוד לא הי' להם עת רעה כזו, והמה מתעסקים כעת במיצוי נפשם פונים על ימינם ושמאלם לחפש עצות חדשות איך ומה להחזיק מצבם, ואם הי' כעת השתדלות מצידינו בב' דברים הא' שיתחזקו היראים והחרידים ויצאו מגדר וגבול סיג שתיקותם ולא יניחו אותם לכנוס אל הת"ת והישיבות וכדומה, וגם לעורר את לבב אחינו על המצב החינוך הנורא דכעת (וזה נכנס בגדר וסיג תיקון ח' מחזיקי הדת), והב' להשתדל בקמ"ר ע"י איש מבין דבר שיכולים כעת לפעול הרבה בעזה"י, וא"א לבאר הכל במכתב. אבל הכלל הוא שאין

תשעח

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
מכאב השיניים: ראה אגרת שלאח"ז.
בדבר היק"א: ראה לעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.
להועיל רק הצעקות: ראה אגרת שלפנ"ז.
כעת מצירים ומעיקים: ראה לעיל אגרת תשצא, ובהנסמן בהערות שם.
וד מחזיקי הדת: ראה לעיל אגרת תשצא, ובהנסמן בהערות שם.
בקמ"ר: בקרית מלך רב (פטרבורג).

לעמוד בשלילות, וגם לא בחיובים הבלתי אפשריים, והעיקר הוא שצריכים לעשות ולהשתדל, איך לעשות אבל לעשות, וברית כרותה לעשי' והשתדלות שאינה חוזרת ריקם בעזה"י. והשי"ת ירום קרן אתב"י מעלה מעלה ברו"ג בעא"ע.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תשעט

ב"ה יום ג' ב' אד"ש תרס"ב לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ח"ד ידי"נ הר' הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה מנחם מאנש שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבו נכון הגיעני. לא כתבתי לו עד כה מפני כי בתחלת שבוע העברה התחלתי לחשוש בכאב שיניים והעיקר מניפוח היאלקעס וסבלתי הרבה – ל"ע – בשבוע העברה. איזה לילות כמעט לא טעמתי טעם שינה, וגם עתה עוד הניפוח לא עבר ואין ביכולתי לאכול כ"א קאקלעט רך וסופ, וגם עדיין כבד לי לדבר מפני הניפוח. זה כמה שנים אשר היאלקעס מקולקלים אצלי ע"י שקבלתי פ"א קאלעמיל, ועתה המה מקולקלים ביותר ואינו עובר הקלקול כ"כ בנקל. בכל דבר חזק קצת א"א למשוח או פאליסקאייען, גם למשוח בטאנינום כבד לי. והשי"ת ישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו'.

מעומק לבבי אודה לה' על ההחלט שהי' בחודש דעקאב', וניכר

בעא"ע: בעילוי אחר עילוי.

תשעט

מו"ה מנחם מאנש: מאנעסזאן. אגרות נוספות אליו — לעיל תקסט, ובהנסמן בהערות שם.
בכאב השיניים: ראה אגרת שלפנ"ז.
זה כמה שנים: ראה לעיל אגרת תקפב.
ההחלט שהי' בחודש דעקאב': ראה לעיל אגרת תשעד, שהמדובר בחתימת הקיסר שלא לחייב המלמדים בצנז ושלא ללמוד רוסית בחדרים. לתוכן הענין ראה לעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם.

היטיב שההחלט כולל גם האסור בד׳ למוד שפ״ר בחד׳, ות״ל אנו יכולים להיות במנוחה בעזה״י בפרט זה. הי׳ נחוץ להשיג הדעקל׳ למען לידע המאטיוון שמזה יכולים לידע את הרוח בכלל בענינים אלו, אך א״י איך באפשר להשיג זאת.

בד״כ נראה שלפי הרוח דכעת הי׳ באפשר לפעול הרבה דברים בעזה״י, ושמעתי שיש להם כעת מעיקים גדולים מצד הממ׳ שאין הרוח נוחה גם מבת״ס למתחילים שמייסדים מכ״ש מהבינונים והגבוהים (בהשערורי[ו]ת שהי׳ בקיוב בחודש זה נתפסו שניים וא׳ מהם אשר מפורש שמו הוא יהודי), וצריכים לחוס מאד על הזמן הזה שעובר כך. וגם מצד העם יכולים לפעול כעת בעזה״י כמה דברים, כי נראה ונגלה מאד כעת עזותם וחוצפתם כלפי שמיא, ומדברים כעת במכ״ע דברים נוראים ונלהבים נגד עניני עיקרי הדת, וגם בד״כ נפל ערכם בעיני העם באשר רואים אשר כל עניניהם בשקר ובדמיון יסודם והבטחותיהם החומריים אין בהם ממש כלל וכל כוונתם הוא רק להרע במצב הרוחני ר״ל, ונקל כעת להטות לב העם אל הטוב בעזה״י.

ומשו״ז הנני מוצא נחיצות גדולה מאד באסיפה שנתאסף יחד כמה שיהי׳ באפשר (ולא לרצות באסיפה גדולה שזה מהנמנע, וגם לא לערב בזה . . שיהי׳ רק למניעה ועיכוב) ונדברו יראי ה׳ איש אל ריעהו איך ומה לעשות לחזק עניני הדת והחינוך באופן להמשיך לב אחינו לזה, וגם למצוא דרך להשתדלות כו׳.

וגם זאת עלינו לדעת אשר לפי העת הזאת אין שום חשש לצאת כנגדם במלחמה גלוי׳, כי כבר נוכחו הכל לדעת היטיב אשר מהיראים לא יצא ח״ו שום דבר רע, ועם ההתנגדות להשכלה אין מה לפחוד כלל וכלל אדרבה יתנו חיזוק לזה אם בגלוי או כו׳. וגם על רוח העם יכולים לפעול בעזה״י כנ״ל.

ואכפול הדברי׳ שאני חס מאד על הזמן הזה שעובר בשתיקה. וראי׳ גדולה לזה ממה שנראה ממחנה הרשעים מריבוי דבריהם וחרופיהם וכדומה שהמה יראים ומפחדים מהיראים. כי׳ אינו קורא את מכ״ע העברים, אמנם אם יראה במכ״ע הצפירה את נביחתו בעת

דעקל׳: תזכיר.
כעת מעיקים גדולים: ראה גם אגרת שלפנ״ז.
השערוריות: מהתנועות המהפכניות.
באסיפה: ראה לעיל אגרת תשעד.

האחרונה (אחר הקאנגרעס) במיצוי נפשם ממש, נראה ונגלה יראתם ופחדתם מהיראים שלא יהרסו את העיר והמגדל אשר בונים. ואיך נעזוב ח"ו זמן מסוגל כזה אם יעלה בידינו בעזה"י לתקן גם במעט הלא טוב הוא. ובקשתי מכ' להשיביני בהקדם על דברים אלו.

מש"כ לח"ד הר"י שי' בדבר הרא"פ שי' בטח ענהו בשלילה. אולי אפשר שיכתוב לו עוד אודות זה, כי הרחמנות שעל ידידינו הרא"פ שי' נורא הוא ממש אין לו על מזון ס"א ר"ל . . . מהנכון שישתדל אתו בזה. והשי"ת יהי' בעזרו.

נצרך לידע מה חושב כ' בדבר בנו שי' על להבא אי"ה. בזמן הזה לומדים הרבה הן בנגלה והן בדא"ח, אמנם חצי הזמן הראשון למדו לא בטוב כ"כ היינו אייבינדיק לא בעיון, וכשהי' בנו שי' אצלי א"ל שילמוד באו"א היינו יותר בעיון ושמעתי אח"כ מר' אלחנן שלומדים כעת בעסעסר מבקודם . . . ויודיעני כ' איך בדעתו אי"ה על להבא.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

לח"ד הר"י: לחתן דודי הי"ר ישעי' ברלין.
בדבר הרא"פ: הי"ר אברהם אבלי פרסון. ראה לעיל אגרת תשעו.
ס"א ר"ל: סעודה אחת רחמנא ליצלן.
בנו: הי"ר יהודה ליב מאנעסזאן.
ר' אלחנן: מרוזוב.

תשפ

ב״ה מוצש״ק ד״א אד״ש תרס״ב לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א
כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבי כ׳ נכון הגיעני, גם מכתבו מיום ועש״ק ויקרא הגיעני באיחור זמן.

אודה לה׳ על פדות נפש גיסי שי׳ אשר הי׳ הדעקלאד בפלאטא ביום ד׳ העבר והחליטו שיניחו אותו על זאלאג אלף רו״כ. הזאלאג ניתן לפאלאטא ביום ה׳ והמה הודיעו ע״י טע״ג לסמאלענ׳ שיניחו אותו, אמנם הסוד אינו מאמין ואינו סומך על הטע״ג, והתעסקו בזה תמול בסמאל׳ ואינני יודע עדיין אם הסוד שלח טע״ג לשאול על אמיתית הטע״ג, או ימתינו עד שיבואו הניירות. בכל הדיעלא ומכל הגביות עדות (המחזקת בס״ה ערך שבעים בויגין) אין שום אבוינענ׳ ח״ו על גיסי שי׳, רק עד א׳ הראה לא בטוב וג״ז אינו דבר גדול כ״כ. פרטי הדברים איך הי׳ במאסקווא בפאלט׳ אינו ידוע לנו. עפ״ע יהי׳ הסוד בסענטאב׳. והשי״ת יגאלהו בגאולה שלמה בזכות כ״ק אבותינו הק׳ זצוקללה״ה נ״ע זיע״א.

הרב מסלאנים אינו עוסק בדבר המכ״ע כ״א בדבר החזקת הדת

תשפ

מז״ה ישע״: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
פדות נפש גיס׳: ה״ר משה הארנשטיין. ראה לעיל אגרת תשע, ובהנסמן בהערות שם.
הדעקלאד בפלאטא: תזכיר בבית המשפט.
זאלאג: ערבון.
הסוד: בית המשפט.
הדיעלא: משפט.
אבוינענ׳: האשמה.
עפ״ע: על פי ערך.
הסוד בסענטאב׳: המשפט בחודש ספטמבר.
הרב מסלאנים: ראה לעיל אגרת תשעב, ובהנסמן בהערות שם.
בדבר המכ״ע: ראה לעיל אגרת תשעז.

אשר נחיצות הדבר גדול מאד והרבה רבנים נתעוררו בזה בחוזק. הר"ח מבריסק הוא בהתעוררות גדולה בזה, וגם כמה מהרבנים דפולין ווארשא נתעוררו בזה הרבה, וגם בווארשא (כפי שמודיע לי הרב דסלאנים) נעשו אגודות מחזיקי דת. אני ערכתי מכתב אודות זה ועדיין לא שלחתיו להרב דסלאנים (שהוא מקבץ כל המכתבים וידפיסם) ורצוני לעיין אי"ה בדבר התקנות בזה איך שיהי' אופן תנאי האגודות, ואז אשלח אי"ה לכבודו העתק מהמכ' עם התקנות.

בדבר . . אין לקבל' מאתו הסך מאה רו"כ והשי"ת יעזור לנו בלעדו.

אבקשו להודיעני מבריאותו איך הוא מרגיש עצמו. והשי"ת יחזקו ויצליח לו השי"ת בכל עניניו.

מבריאותי א"ח. הניפוח מהיאלקעס עוד לא עבר לגמרי, חלישות השינה הוא כמו שהי'. והשי"ת ישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו'.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תשפא

ב"ה יום ג' ד"ג אד"ש תרס"ב לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ידי"נ הרב המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו'
מו"ה אליעזר משה שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

...והנה בחודש טבת העבר הי' פה הר' מסלאנים אודות זה,

הר"ח: סולובייצ'יק.
ערכתי מכתב: דלעיל ח"א קיז.
הניפוח: ראה לעיל אגרות תשעח-ט.

תשפא

חלקה נדפס לעיל ח"א אגרת קטז.
מו"ה אליעזר משה: מאדייעווסקי. אגרות נוספות אליו — לעיל תקסו, ובהנסמן בהערות שם.
טבת העבר ... מסלאנים: ראה לעיל אגרת תשעב, ובהנסמן בהערות שם.

והבטחתיו לכנוס אי״ה אל הענין הזה, להעריך מכתב כללי בזה ולהשתדל בעזה״י לייסד הענין בין אנ״ש וגם יתר המפליגות ישתתפו בזה ושלא יהי׳ חלוקי דיעות וחלוקי אגודות (ובזה עוד צריך ישוב אם אפשר יהי׳ שיתאחדו בדיעה ובהרגש אחד). אמנם מפני ריבוי הטרדות אשר סבבוני ומפני חלישות בריאותי נמשך הדבר עד כה. עתה הערכתי את המכתב, אך לא שלחתיו עדיין להר׳ מסלאנים (שהוא מקבץ כל המכתבי׳ וידפיסם) יען רצוני לידע חוות דעת ידידינו יחיו עליו. ולזאת הנני מסגיר בזה העתק המכ׳ וייטיב כ׳ לעיין בו ולהודיעני חוות דעתו עליו, ואם ימצא איזה דברים נחוצים להוסיף למטרת הענין הנני מבקשו בבקשה כפולה שיודיעני.

בהתקנות עוד לא עיינתי היטיב, ואי״ה כשאעיין וארשום הנחוצים והמועילים לפ״ד אשלח אי״ה לכ׳, ובין כה הנני מבקשו לכתוב לי מה שלפ״ד נחוץ בהתקנות.

גיסי שי׳ יצא ת״ל לחפשי על זאלאג אלף רו״כ. הזאלאג מראה שאין הענין גדול. ובאמת בהדאזנאניעס אין שום דבר המראה ח״ו אשמת גיסי שי׳, ורק הרשעות היא שגרמה שלא בטלו לגמרי, ות״ל שהניחו אותו חפשי (מחר אי״ה הוא בא לפה). ועתירתינו ובקשתינו מהשי״ת שיצילינו מהם ויגאלהו השי״ת בגאולה שלמה בקרב בזכות כ״ק אבותינו הק׳ זצוקללה״ה נ״ע זיע״א.

בטח ישיבני בהקדם על מכתבי דנא.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

כשיתאשר המכתב ויסדרו התקנות בדעתי לשלוח אי״ה איש מיוחד לעיירות אנ״ש לעוררם ולהשתדל בהתייסדות האגודות, ולע״ע א״י במי לבחור כי צריכים כזה שיוכל לעורר בדרשותיו גם את האנשים הפשוטים, והציעו לי את גיסו של ידידינו הרדב״ז שי׳ (שכחתי שמו) והוא ביעקאט׳, אפשר ידוע הוא לכ׳ וייטיב נא להודיעני אם הוא מוכשר להענין.

גיסי ... לחפשי: ראה אגרת שלפנ״ז.
דאזנאניעס: חקירה ודרישה.
הרדב״ז: ה״ר דובער זאב וואלף קוזנוניקוב, רבה של יקטרינוסלב.

תשפב

ב״ה אור יום ה׳ ד״ה אד״ש תרס״ב לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א
כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

במוצש״ק כתבתי לכ׳ בטח נתקבל. עתה נצרך לי לידע החלט האחרון בדבר הביבליאטעק דמינכען, כי עד עתה לא רצה הג׳ מערצבאכער למכור, ועתה זה כשלושה שבועות קבלתי מכ׳ ממינכען שרוצה למכור, וכותבים לי שאכתוב אני מקח, והושבתי שבערך בעוד ב׳ שבועות אשיב לו אי״ה אודות זה. והנה איננני כמעמיס וכמכביד על כ׳ ח״ו, רק הנני בזה כמציע איליו וכמדבר על לבו, יען רצוני שיהיו הספרים במדינתינו וביד כשר, והנני מוצא לראוי ונכון שיקנה כ׳ חפץ יקר כזה.

בהיות ידידינו הר״י הורעויץ בהאמבורג הצעתי לו הקני׳ הנ״ל ונתקבל אצלו בטוב (איננני יודע איך חושב עתה) ולא הזכרתיו איליו עוד אודות זה יען קבלתי תשובה אז ממינכען שאינו רוצה למכור, אמנם האמת אגיד לו שהי׳ ניחא לי יותר שישאר ביד כ׳, ואפשר יעשו שותפות בזה. ואבקשו להודיעני בהקדם החלט בזה, כי עם אשכנזי א״א להמשיך יותר מדאי וצריך אני לכתוב לו תשובה אי״ה.

בדבר המקח אני חושב שצריכים להציע לו שלושים אלפים מארק, כי כאשר ראיתי ועיינתי היטיב בהרשימה וציינתי המקחים מקאטאלאגין אחרים א״א לחשוב פחות מזה, ומסופק אני אם יתרצה ע״ז המקח, וצריכים לחשוב עוד הוצ׳ ערך מב׳ עד ג׳ אלפים מארק, היינו להנכבד הירשינגער (וגם גלאזבער צריך להרויח בזה אם תהי׳ הקני׳) והוצ׳ ההובלה והפאסליני׳. והנני שולח רצוף בזה מכתבו של

תשפב

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
בדבר הביבליאטעק דמינכען: ראה בזה לעיל אגרת תרפה, ובהנסמן בהערות שם.
הג׳ מערצבאכער: בנו של אספן הספרים ר׳ אברהם, כדלעיל אגרת תרצא.

הירשינגער וייטיב לשולחו אלי חזרה. ונא להשיביני ע־ז בהקדם דבר ברור.

ויקבל החוה־ש והברכה מאדה־ש כאוות נפשו וב־ד ידידו עוז דו־ש מלונ־ח תכה־י

שלום דובער

תשפג

ב־ה אור יום ג׳ ו׳ אייר תרס־ב לפ־ק
ליובאוויטש

כבוד ח־ד ידי־נ הנ׳ המפורסם ווח־ס נכבד ומרומם י־א
כו׳ מו־ה ישעי׳ שי׳

ת־ל בעד החוה־ש כה לחי.

מכתבי כ׳ נכון הניעני. ומפני שבד־כ בימים אלו יש עבודה הרבה לא כתבתי לכ׳ עד כה.

בדבר בריאותי בד־כ הוא כמו מקודם. מהיאלקעס עוד לא סר הניפוח לגמרי וע־י איזה קור מתוסף ואח־כ נייט אפ מעצמם. אופן השינה מתחלף פעמים כך ופעמים כך. והשי־ת ישלח לי רפו־ש בקרב בתוך כו׳.

מ־ש לו . . . בדבר הלקו־ת מה איכפת לי׳ שיהי׳ הלקו־ת מצוי אצל אנ־ש אשר כעת מי שרוצה בלקו־ת משיג ביניעה עבור ה׳ או ו׳ רו־כ ויש משלמים יותר והוא בנין שלם גם אצל הבינונים וכ־ש כו׳. ועתה יעלה בערך לא יותר מב׳ רו־כ ואפשר פחות. ויהי׳ אי־ה מונה בטוב . . .

בקשתי להודיעני מבריאותו איך הוא מרגיש א־ע. ומתי בדעתו

תשסג

מזה ישמרו בריאות נפשות אלו — לפל הנגע, ובהכשלן בהקדות שב־
הניפוח רצה לפל אנשות השמחים.
נזכר הלקוחות שיבוא בכרי לפשם בהקדם. בונה בכתיב רצה לפל — הפלי׳

לנסוע לחו״ל ואם הוחלט אצלו לאיזה מקום לנסוע קודם. והשי״ת ישלח לו רפו״ש בקרב ויחזקו שיהי׳ בריא אולם. ויעזור השי״ת לכ׳ למכור הסחו׳ בקרב במקחים טובים ויצליח בכל עניניו.

זוגתי תי׳ נסעה תמול לקאמינקא לאחותה להתראות, ובחזרתה תהי׳ אי״ה גם באוורוטש על האהל. עפ״ע תתמהמה בנסיעתה עד קרוב לחה״ש הבע״ל והשי״ת יצליח דרכה.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

אבקשו לשלוח לבני שי׳ שני מאות רו״כ ע״ח מעותיו.

תשמד

ב״ה יום א׳ ד״ה אייר תרס״ב לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ח״ד ידי״נ הגי׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א
כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבו נכון הניעני. בדבר ההתוועדות לא הי׳ מניעה מצידי שיהי׳ פה. אך כאשר בהכרח שיהי׳ ג״כ ידידינו הרמ״מ שי׳ (והוא בשביל זה הי׳ עתה פה. כי בלעדי זאת הי׳ באמצע הקיץ כמו בכל שנה), ולא הי׳

באוורוטש על האהל: על אבי בע״ק אדמו״ר יוסף יצחק באוורוטש.
עפ״ע: על סך ערך.
ע״ח מעותיו: שהחזיק אצלו בהפיקדון בתור שקדון.

תשמד

מו״ה ישעי׳ ברלין. אגרות טבעות אלו — לעיל תקצא, ובהכסבו בהערות שם.
והתוועדות: עם יחידי סגולה באנ״ש, לדון בענייני הכלל העומדים על הפרק, ובדבר היסיבה תופבי הביטים. האסיפה התקיימה לציון בנאת דשא בימים יו״כה סיון. אחדותה בתולדות התמימים ובמבוא לקונ׳ ובקין ך בו״א.
על ההכנות אלי ראה גם לקמן אגרות תסציו. נזכרת גם לקמן אגרות תשסם. תשצב. תשצח״ס.
ורמ״מ: היר בנוסם באנ״ש באנעסזאז.

באפשרו להתמהמה עוד שבוע וגם לבוא עוה"פ לפה אין ביכולתו, ושיהי' ההתוועדות עתה בפ"ב לא אוכל אני להיות, כי עתה אין ביכולתי לנסוע מביתי בשו"א, וגם אין לי פראוועס על פ"ב, ולפי הענינים נצרך שאהי' ג"כ אי"ה אל ההתוועדות. ולזאת הודעתי לו היום בטע"ג שא"צ לנסוע לפ"ב, ובהכרח שנתוועד אי"ה אחר החג הבע"ל באיזה מקום שנבחר.

ומובן שא"א שיסע כבודו מוילנא לחו"ל, כי ההתוועדות הכרח גדול להענינים העומדים על הפרק, וח"ו אם נעזוב עתה יהי' ח"ו מעוות כו'. ועת לעשות כו'. גם כשתסע כ' אמי מו' הר' תי' לריגא א"א שלא יהי' כבודו בבואה לריגא. וחשבנו שתיסע ביום א' יו"ד סיון, וכאשר כ' נוסע על החתונה יהי' נצרך לאחר נסיעתה איזה ימים וההתוועדות שלנו יוכל להיות בשבוע פ' שלח, ויכול להיות ג"כ בשבוע פ' בהעלותך ואצטרך להיות ש"ק בדרך, ואם יהי' הכרח לזה לא יהי' מניעה מצידי אי"ה.

ומקום ההתוועדות אינני יודע עדיין. חשבתי על פסקאוו כי בעיר רוסי' לא יהי' פרסום, אבל ספק אצלי מצד הפראוועס, אם יהי' ברצון ידידינו הרמ"מ שי' לבוא אחר חה"ש הבע"ל על הדאציע שלי על איזה ימים וגם כ' ירצה לבוא לא איכפת לי באיזה זמן שתרצו, ובטח יבאו גם ידידינו הרש"ג והרי"ה. והרשמ"ט בטח לא יבוא, ובפסקאוו אפשר הי' בא ג"כ. ואכתוב אי"ה להרמ"מ ואם יוסכם אודיע אי"ה לכ'.

ואיך שיהי' בהכרח שכבודו זאל אפ האלטין נסיעתו לחו"ל על ערך עשרה ימים כי ההתוועדות א"א לדחות, ונסיעתי כעת לפ"ב א"א להיות מצד שבלתי אפשרי לנסוע כעת. אם יסכים הרשמ"ט שאהי' אצלו איזה ימים בלי פראוועס לא איכפת לי לנסוע אי"ה לפ"ב ג"כ. ובמשך זה עד אחר חה"ש הבע"ל יתבררו הספיקות האלו אי"ה.

בדבר סחו' ... והשי"ת יעזור לו למכור הסחו' בקרב במקחים טובים. וישלח לו השי"ת רפו"ש בקרב ויחזקו שיהי' בריא.

פראוועס: רשיון הנסיעה.
הרש"ג: הר' שמואל גורארי'.
הרי"ה: הר' יקב הורוויץ.
הרשמ"ט: הר' שמואל מיכל טייטש.
סאהר אצלו: בסיב.

ונא להודיעני בהקדם איך הוא חושב לסדר הזמן בהנ"ל.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תשפה

ב"ה יום ג' ד"ז אייר תרס"ב לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ידי"נ הרב המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה אליעזר משה שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

נפלאתי מאד שלא קבלתי תשובה מאתו על מכ' ששלחתי בע"פ ואבקשו להשיביני עתה בהקדם, כי בד"כ נחוץ להחליט דבר בזה.

שבוע זו שמעתי בשם ידידינו הריע"מ שי' שהי' ביחד עם ראבינאוויץ על איזה אסיפה וא"ל שקבל מכתבי בדבר מחז"ה מסלאנים להדפיסו (והשערתי שזה בא לסלאנים ע"י השתל' מידידינו הרדב"ז שי' כי נדע לי שנתן העתקות ממנו וכתבתי לו היום שלא יתן העתקות) ובקשתי היום בטע"ג את הריע"מ למסור לראב' שלא ידפיס את המכתב בלי חתימתי. והנני מצפה לתשובת כ' בהקדם.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תשפה

בכתח כ"ק אדמו"ר שליט"א (דלעיל בהערות לאגרת תקכם): "ע"ד המכתב אודות מחז"ה".
מו"ה אליעזר משה: באדיצ'יווסקי. אגרות נוספות אליו — לעיל תקכ, ובהנסמן בהערות שם.
הריע"מ: הי"ר יעקב מרדכי בעזמאלאוו.
ראבינאוויץ: הי"ר אליהו עקיבא, בעל בית הדפוס בפולטבה.
מכתבי נדנר מחז"ה: בתודעת הזה, דלעיל ח"א קיז. וראה לעיל אגרות תשם, תשפא.
הרדב"ז: הי"ר דובער וואלף קזדונ'יקוב.

תשמו

ב־ה יום ב׳ ד׳ סיון תרס־ב לפ־ק
ליובאוויטש

כבוד ח־ד ידי־נ הנ׳ המפורסם ווח־ס נכבד ומרומם י־א
כו׳ מו־ה ישעי׳ שי׳

ת־ל בעד החוה־ש כה לחי.

מכתבו נכון הגיעני. ותמול קבלתי טע־נ מידידינו הרמ־מ שי׳ שמוסכם לבוא לפה בזמן שיהי׳ כ׳. וכתבתי לו תמול מש־כ כבודו שיהי׳ בפה אי־ה על ש־ק בהעלותך הבע־ל. ובקשתי מכ׳ להודיעני במוצש־ק הבע־ל ע־י טע־נ דבר ברור ומוחלט למען אוכל להודיע אי־ה ע־י טע־נ להרמ־מ שי׳ ולהרש־נ שי׳ אשר כן הבטחתי להם.

אינני יודע לע־ע אם אהי׳ זמן הנ־ל בעיר או על הדאציע כי הדאציע אשר שכרנו נודע עתה שהיא במקום לח. ולע־ע אינו נמצא אחרת. ואי־ה ביום א׳ הבע־ל אודיע לכ׳ ע־י טע־נ אם אהי׳ אי־ה פה או על הדאציע ודרך איזה סט׳ יהי׳ נצרך לנסוע על הדאציע.

ויקבל החוה־ש והברכה מאדה־ש ויחוג את החג הבע־ל בדיצה ובחדוה כאוות נפשו וב־ד ידידו עוז דו־ש מלונ־ח תכה־י

שלום דובער

הסך מאה רו־כ בטח יתקבל היום והשי־ת יעזור לכ׳ ויצליח בכל עניניו.

התשו

מו״ה ״שי״: ברלין. אגרות נוספות אלו — לקל תקצא, ובהכסנו בהערות שם.
הרמ״מ: הרי בנהם מאנים באנטוואי.
נבא לפה: להתיועדות דלקל אגרת התשנז, ובהכסנו בהערות שם.
הרש״נ: הרי שמואל נורוויץ.

תשמז

ג"ה יום א' יו"ד סיון תרס"ב לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד מחות' ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם
י"א כו' מו"ה שמואל מיכל שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתב כ' קבלתי במועדו ומפני ריבוי טרדותי לא כתבתי לו עד כה. ואתו הסליחה . . . והשי"ת ישמור את כ' על להבא מכל צער ועגמ"נ ומכל נו"מ. ויצליח כ' בכל עניניו.

באשר יש ענינים הרבה בעניני הכללים שנחוץ מאד להתיישב נהם. ועל ש"ק הבע"ל יבוא לפה ידידינו ח"ד הר"י שי' והרמ"מ מא"ז שי' והר"ש גו"א יחי' וגם הר"י הורעויץ יחי' יהי' עפ"ע ביום א' הבע"ל, ולזאת הנני מבקש את כ' שיבוא ג"כ אל ההתוועדות, כי הענינים נחוצים מאד להחליט דבר. ואפשר הזמן כבד לכ' לנסוע מביתו אמנם באשר הענינים כמעט עומדים על הפרק וא"א לדחותם, לזאת הנני מבקשו שישתדל נא שיוכל לבוא ונתיישב אי"ה ביחד בכל הענינים וכאשר נחליט אי"ה יתן השי"ת שיהי' בהצלחה.

תקוותי אשר ביום ג' הבע"ל אקבע אי"ה דירתי על הדאצי'. הדאציע היא ערך ב' וויארסט מפאל' סטאנציע זנאיימיסקאייא חצי סט' קודם רודניא (מוויטעפסק), ונא להודיעני בטע"ג אם יבוא אי"ה.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו ומחו' ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

השמז

חו"ה שמואל מיכל: טריינין. אגרות טכסות אליו — לעיל תקצו, ובהנכסו בהערות שם.
להחי"שב בהם: ראה לעיל אגרת תכסב, ובהנכסו בהערות שם.
הר"י: הי"ר יהלי ברלין.
הרח"מ מא"ז: הי"ר בנחם מאניס באנצמואו.

תשמח

ב־ה יום ג׳ ג׳ תמוז תרס־ב לפ־ק
סערעבריאנקא

כבוד ח־ד ידי־נ הג׳ המפורסם ווח־ס נכבד ומרומם י־א
כו׳ מו־ה ישעי׳ שי׳

ת־ל בעד החוה־ש כה לחי.

מכתבו נכון הגיעני. בטח יבוא ידידינו הרש־ג שי׳ לריגא ויגמרו אי־ה על העסק ויתן השי־ת שיהי׳ בהצלחה בכל הפרטים. ויעזור לו השי־ת למכור את הבאלקין שלו במקחים טובים ובהצלחה.

שבוע העבר קבלתי מכתב מהדאק׳ ליבערמאן מויטעפסק בדבר מחזיקי הדת שרוצה לעסוק בזה במחנו. והשבתי לו על מכ׳. ומוסג־פ מכתבו והעתק מתשובתי אליו. והנני מבקשו לשולחם אלי חזרה וייטיב להראותם לכ־ג ב־ד הרה־ח הרי־ל שי׳.

ימים אלו אכתוב אי־ה לסלאנים וגם לקאוו׳ שבהכרח לעשות אסיפת הרבנים ושיהי׳ ברשיון שר הפלך. על עצם הענין מחזיקי הד[ת] יהי׳ לא כבד אי־ה להשיג רשיון. אבל אנו צריכים לידע תחלה בעצמינו איך לעשותה בכדי שתבוא אי־ה אל הכוונה האמיתית.

בטח ידבר עם אחיו הג׳ שי׳ אם יתן על עסק הרי׳.

הסך ג׳ מאות בטח יתקבלו ימים אלו. והשי־ת יעזור לכ׳ ויצליח בכל עניניו.

התשמח

מויה יעקי׳ בירלין. אגרות נוספות אלו — לקל הנצא, ובהכסנו בהערות שם.
הרט״ג הי׳ שמואל נירנשי׳.
על הכתוב: ראה שתי האגרות שלאחרי.
מחזיקי הדת: ראה בזה לקל אגרת הנצא, ובהכסנו בהערות שם.
לעסוק בזה נמחנו: ראה גם לקמן אגרת הנצא.
לכ״ג ב״ד הרה״ח הר״ל: לכבוד ניסי בן ידדי הכ״ב והסיד הי׳ יחזה ליב שניאורסאהן.
אספת הרבנים: ראה לקל אגרת הנצא, ובהכסנו בהערות שם.
אחיו הג׳: הצבר הי׳ שלמה זלמן בירלין.
עסק הרי׳ הרבנים. ההתעסקות לבניית חוב הדיות הסכלה (וגן) לרבנים. ראה בזה לקל אגרת הנצא, ובהכסנו בהערות שם.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תשפט

ב"ה יום ד' ח"י תמוז תרס"ב לפ"ק

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבו מיום ג' שבוע העברה נכון הגיעני. ידידינו הרש"ג כתב לי כאשר ההחלט בדבר העסק יהי' אי"ה בעוד חודש בערך לכן מהר עתה בנסיעתו לחו"ל למען יוכל לבוא אי"ה לעת ההיא חזרה מחו"ל ויתראה עם כבודו בחו"ל.

המכתב שקבל הוא מקאוונא (והנני שולחו אליו חזרה מוסג"פ) הר"ז לאנדע הוא איש נגיד ונכבד הרבה ונותן כחותיו וזמנו על העניינים כאלו בלי הפסק נגד המתחדשים והציונים, וראוי הוא לתהלה בעד התעסקותו הטובה.

המאמר דרכה של תורה הוא ענין נכבד נגד מה שלומדים כעת ע"פ המעטדות, והשיגו עליו חתימות רבנים הרבה מהגדולים ואיזה מהרהגי"ם כמו הרה"ג מבריסק ומקארלין ועוד הרבה יצאו במאמרים

תשפט

חוי"ה ישע': ברלין. אגרות נוכסות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.

הרש"ג: הי"ר שמואל נוראוויי.

נדבר העסק: ראה אגרת שלפנינו ושלאחי"ז.

מקאוונא: בהלשכה בקאוונא להחזקת הדת. עלי' כותב לקמן באגרת שלפנינו ושלאחרי'. בין ראשי הלשכה הי' הי"ר יעקב הלוי לפסין, הנסמך עלי' בשרשיות בספרו „זכרון יעקב" ח"ג סמ"ח. העתונות החילונית של התקופה ההיא הרבתה להתקיף את הלשכה הזאת וכנתה אותה בשם „הלשכה השחורה". הלשכה נזכרת גם לעיל ח"ב אגרת ריב.

דרכה של תורה: קיבוץ נדפס בווילנא תרס"ב.

הרה"ג מבריסק: הגיר חיים סאלאוויצ'יק.

מקארלין: הגיר דוד פרידמן.

מיוחדים נגד המעטאדעס ונחוץ הוא להדפיסו כי בכמה ת־ת הכשרים לומדים ג־כ ע־פ המעטדות. ואם כי המה תחת השגחת רבנים יראים, ודברתי עם א׳ שלא להניח זאת ותשובתו שאין לו במה לנגד לזה, וכשיהי׳ נדפס מכמה רבנים גדולים נגד המעטאדות יהי׳ להרבנים היראים במה לנגד להלימוד הזה בהת־ת הכשרים וכן המלמדים הכשרים יחדלו מלימוד כזה.

ובד־כ הלשכה דקאוו׳ עוסקת הרבה בכל הענינים הנדרשים און דער נייען אלץ ומפרסמים את כפירת המתחדשים והציונים. השיגו כעת מכ־ע עסטרייכישע וואכענשריפט נו׳ 18 שנדפס בו החשבון של הקולוניאל באנק, והד־ר בלאך מו־ל מכ־ע הנ־ל (והוא נגד הציונות) מבקר את החשבון ומראה איך כל חשבונם המה רק מספרים חשוכים מכוסים בערפל. ומדקדק ע־פ מדת החשבון היטיב. ולפי חשבונו מראה שחסר מהבאנק יותר מהמחצה. ואם נאמין להם המה בעצמם מודים שחסר מהבאנק שמונה פריצ׳ מהקרן לבד הפריצ׳ מג׳ שנים.

וראוים המה הלשכה דקאוו׳ לתמוך בידם כי מתעסקים המה בחריצות ובטוב. ומהנכון שישלח להם כ׳ על הוצ׳ החוברת דרכה של תורה. וכמו־כ על יתר הדברים.

בדבר הבית שקנה כ׳ בירושלים תובב־א. לפ־ד צריך לעשות כפי כתב ההקדש שעשה הרה־ג ז־ל ולעשות בה דיורים וכמו שכותב הר־מ מלאזני׳ שיכולים לעשות בהם שמונה דיורים הוא ענין גדול. וכמובן שצריך כ׳ לשלוח על התיקונים הנדרשים שכפה־נ לא יעלה הרבה וידרוש ע־ז מהר־מ הנ־ל.

ידידינו הרמ־מ שי׳ הי׳ אצל מכירו ודבר אתו הרבה בדבר שאלת הר׳ כערך ב׳ שעות ושמע כל טענותיו ואם כי לא נתקבלו אצלו עדיין אבל בקש אתו ליתן לו הטענות בל׳ רוסי׳ ויעיין בהם היטיב ער זאל ווערין נעהענטער דער מיט. כפה־נ נוכל לפעול עליו אי־ה מטעם הידוע כו׳. ועתה נוסע לחו־ל וגם להבדיל ידידינו הרמ־מ שי׳ יסע בקרב לחו־ל, וממילא נשאר הענין על אחרי יו־ט הבע־ל.

רבית טכנה כ׳ בירושלים: ראה גם לקמן אגרת תקי.

הרה־ג ז־ל: הגיר שניאור הכו. בעל התניא הקדו׳. שנסתר בה ניכו תרסיב.

הרמ־מ: הוא כנחם באגס באנקאנד.

מכירו: ראה גם לעיל אגרת תסגד: בודע להרבים שר בסבירוד. ואפשר הוא הכונם בלעיל אגרת תרכו. ובהנסמן בהערות שם.

שאלת הר׳: מחיב תעידת ההסכלה לרבנים. מה הרבה רבני להתעסק בשנים תרניח׳ם. בלעיל אגרת תקצא. ובהנסמן בהערות שם. וכשנה שלפניני התחדש הדיון בנרסא. בלעיל באגרת שלפנ״ו.

כשהיו בפה כולם נמרו בדבר הקאסטע שלי על העניינים הכללים והסכימו ע"ז ושיתן כבודו ע"ז שני מאות, ולזאת אבקשו שייטיב לכתוב לריגא שישלחו לי הסך הנ"ל.

הסך ג' מאות קבלתי והשי"ת יעזור לו ויצליח בכל עניניו. ונא להודיעני מבריאותו ואיך הולך לו הקוהר, וגם ייטיב נא להודיעני מבריאות זוג' ב"ד תי' אם הוטב לה, והשי"ת ישלח להם רפו"ש בקרב ויחזקם שיהיו בריא אולם.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

מחר אי"ה אשלח לו את הכתב מהמאמר ושבתה הארץ.

הסגרתיו במכתב זה.

תשצ

ב"ה יום ד' ג' מנ"א תרס"ב לפ"ק

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבו נכון הגיעני. ות"ל אשר נתמעט המתוק. יתן השי"ת שלא יהי' המתוק עוד וישלח לו השי"ת רפו"ש ויחזקו שיהי' בריא אולם.

בדבר זוגתו ב"ד תי' ת"ל אשר הי' האפירצ' בשלו'. והשי"ת ירפאה ברפו"ש ויחזקה.

נכתבו בהתיעדות ידידי הגאולה עם רבנו בימים ידועים. כהלעיל אגרת תסכד. ראמאר ושבתה הארץ: בהס"ת תרסיב ע' רצה.

תשצ

מו"ה ישעי' ברלין, אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנכתבן בהערות שם. נתחעם המתוק: בחלקת הכובר שנה חלה הרי"ו ברלין.

בדבר קאוונא צריכים לשלוח לכה״פ חמשים ר׳ ואפשר כדאי לשלוח ע״ה ר׳ באשר המה עוסקים הרבה ובדברים טובים ונחוצים, וכבודו לא שלח להם בשום פעם.

כפה״נ ממכתב ידידינו הרש״ג שי׳ שקבלתי ימים אלו. יהי׳ שבוע הבע״ל בקארלסבאד להתראות עם כבודו. וימחול לפרוס בשלומו גיני.

ואבקשו להודיעני איך הולך לו הקוהר ואם האוירים שם בטוב.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תשצא

ב״ה יום ה׳ י״א מנ״א תרס״ב לפ״ק

כבוד ידידי עוז הרב המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה אליעזר משה שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

בהיות כבודו במחנינו א״ל שיסדר הדברים בדבר ענין מחז״ה בקונט׳ בכתב וישלח לי. ועד עתה עוד לא נתקבל. והנני מבקשו לשלוח אלי הנ״ל בהקדם.

לע״ע השבתי לסלאנים אשר בהכרח שיהי׳ אודות זה אסיפת הרבנים להחליט איך להתנהג בזה ולעשות סדר. וכתבתי לו שתהי׳ האסיפה ברשיון אשר לפ״ד ביכולת לקבל אי״ה רשיון ע״ז. ובלעדי

נדבר קאוונא: ראה אגרת תלסנ״ט.
הרש״ג: הרי שמואל נויפרד.
להתראות עם כבודו: ראה שתי האגרות תלסנ״ט.

התצא

בנוסח כיק אדמו״ר שליט״א ולקמן בהערות לאגרת התסכה. ליד בהודו.
מזה אליעזר משה: מאורישוסק. אגרות נוספות אליו — לקמן התסו, ובהנסמן בהערות שם.
בהיות כבודו במחנינו: בהרים. ראה בשמעון הביד חוב ו ע״ב נע.
מחז״ה: מחזיק הדת. ראה לקמן אגרת התצב, ובהנסמן בהערות שם.
אסיפת הרבנים: ראה לקמן אגרת התצד, ובהנסמן בהערות שם.

שיהי' החלט ברור כתבתי לו שלא אכנוס בזה בפועל. בין כה קבלתי מכ' מהד"ר ליבערמאן שחפץ לעשות ח' מחז"ה בויטעפסק, ויעצתי לו שיעשה לע"ע בדרך התעוררות ע"י אסיפות. ונא בזה לשלוח לי הקונט' הנ"ל בהקדם.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תשצב

ב"ה אור יום ה' ד"ה מנ"א תרס"ב לפ"ק

כבוד מחו' הנ' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה שמואל מיכל שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבו ממאסקווא קבלתי ביום א', ומפ"ב קבלתי היום. בדבר בתו תי' ... והשי"ת ישמרה בדרכה ויצליח נסיעתם וישלח לה השי"ת רפו"ש בקרב בתוך כו', ויחזק השי"ת בריאותה ובריא(ו)ת כל ב"ב יחיו.

ויעזור השי"ת לכבודו בכל ענייניו ועסקיו ושהזאוואד החדש יהי' בהצלחה ושיעשה בקרב גמר טוב עם הבונה מבודאפעסט.

נכון אשר ביום נסיעת בתו תי' יחלק צדקה, והשי"ת יעזור לו.

מה שסיפר לו ידידינו ר' רובינשטיין בשם אחי חתנו, אינני יודע מזה, ורק בעת שבא לפה בן ידידינו הרמ"מ מא"ז שי' (בעת היותם פה) מדי עברו בכפר סמוך לרודני' ירה א' בקנה רובה, ולפי ההשערה לא הי' זה במכוון ח"ו, והשי"ת ישמרינו.

מכ' מהד"ר לינערמאן: ראה גם לע"ל תשסח.

תשצב

מו"ה שמואל מיכל: פריינין. אגרות נוספות אליו — לע"ל תקצו, ובהנסמן בהערות שם.
בן ידידינו הרמ"מ מא"ז: הי"ר יהודה ליב באנצמזאן, ראה לע"ל אגרת תשעם.

אחי הרמ־מ שי׳ נסע תמול למאהליב לקבל השיינען ולבקש את הדירעקטאר שיכתוב להפריסט׳ שהאוציט׳ דליובא׳ לא יהי׳ המשגיחים ע־ז. ויתן השי־ת שיפעול לטוב.

בדבר שאלתו כמה צריך לשלוח. לפי המדובר פה צריך לשלוח על ההוצ׳ הידוע בדבר תו־ת מאה רו־כ. ועל הקאסטע שלי בעניני הכ[ל]ל ג־כ מאה רו־כ. וכשיהי׳ איש בפ־ב יצטרך ליתן לידידינו הרמ־מ ג׳ מאות. ולע־ע אין האיש ותקוותי שאחר יו־ט הבע־ל יהי׳ אי־ה.

ויקבל החוה־ש והברכה מאדה־ש כאוות נפשו ומחו׳ ידידו עוז דו־ש מלונ־ח תכה־י

שלום דובער

מהטע־ג שקבלתי מאחי שי׳ נראה שת־ל פעל לטוב. בפרטיות עוד לא נדע לי.

תשצג

ב־ה אור יום ה׳ ד־ה מנ־א תרס־ב לפ־ק

כבוד ח־ד ידי־נ הנ׳ המפורסם ווח־ס נכבד ומרומם י־א
כו׳ מו־ה ישעי׳ שי׳

ת־ל בעד החוה־ש כה לחי.

מכתבי כבודו נכון הגיעני ... והשי־ת יעזור לו למכור במקחים טובים ויצליח כ׳ בכל עניניו.

במכ׳ האחרון לא הזכיר דבר אודות בריאותו איך אצלו הצוקער.

הגהות: תגיות רשיין להיות בתבר. ראה לקל אגרת תשצב. סדם האגרת שלאחיו. לקבו התבת בתלוות התבתבי בסטר שלל אסטע יו סיון (ולקבו) התהם ימד הדר בליובאוויטש לבני ינ ויד שנה בקרב. תגת סכדת האבדר רים ויסקו. יעקיו צויד לחתי לקל בסבוא לחת ד 24. מרוסט: ראש הסטבדת.
אוצרס דליובא: בורי ביהים בליובאוויטש.
לפי המדובר פה: בהתיעדות יחדי הכנולה בבי יוסה סיו. ראה לקל אגרת תשצב.
הרמ־מ: היר מנחם מאנים מאנקטוא.

תשצג

מיר ישמי: בריקה. אגרות נסמות אלי — לקל תשצא. ובתשבו בהצייה שם.

ואם לא קרה לו עוד השוינדל ח"ו. והשי"ת ישלח לו רפו"ש בקרב ויחזקו שיהי' בריא אולם.

בדבר המלמדי' דתו"ת נסע אחי הרמ"מ שי' תמול למאהליב לקבל השיינען. כוונתי בנסיעת אחי שי' הוא לבקש מהדירעקטאר שהאוציטעלעס דליובא' לא יהיו משגיחים ע"ז, ואם כי בהיותם אז במאה' הבטיח להם ע"ז, מ"מ לא למותר הוא לבקש עוה"פ בעת הקבלה ושיכתוב כן להפריסט'. והשי"ת ישמרינו מהם ומהמונם. ויתן השי"ת שילך הענין בהצלחה ברו"ג. ואבקשו להודיעני מבריאותו ומשלומו הטוב.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

עפ"י הטע"ג שקבלתי מאחי שי' נראה שת"ל פעל לטוב. הפרטים עוד אינם ידועים לי.

תשצד

ב"ה יום א' ד"ח מנ"א תרס"ב לפ"ק

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבו מיום ה' קבלתי תמול ולפ"ד העיקר ... ויציע זה אל הדאק' האופל. ונא להודיעני איך הוא מרגיש א"ע כעת. והשי"ת ישלח לו רפו"ש בקרב ויחזקו שיהי' בריא אולם.

המלמד' דתו"ת: ראה אגרת סלפנ"ז.

תשצד

מו"ה ישע': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהבאתן בהערות שם.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

הדירעקטאר דמאהליב קיבל את אחי שי׳ ת״ל בספ״י והבטיח לו שהאוצל׳ דמחנינו לא יהי׳ להם שום השנחה ע״ז.

תשצה

ב״ה אור יום ה׳ ב׳ אלול תרס״ב לפ״ק

ייטיב השי״ת הכוה״ח לכבוד ח״ד ידי״נ הר׳ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה מנחם מאנש שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי׳.

מכתבי כ׳ נכון הגיעני. ות״ל אשר הוטב בריאותו והשי״ת יחזקו ויהי׳ בריא אולם.

לא כתבתי לכ׳ זמן נכון מפני כי בקיץ הזה מטרידים אותי הרבה כי כמעט בכל יום באים אנשים ואחר כל המלחמות בהכרח להשיב להם. וממילא הזמן אינו מרווח כ״כ. בעת האחרונה אני סובל מן השינה שאינו כדבעי הן בכמות והן באיכות. והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

בדבר ענינו לפ״ד כדאי . . . והשי״ת יעזור לו ויצליח בכל ענינו.

אחי הרמ״מ שי׳ הי׳ שבוע העברה במאהליב לקבל השיינען וקיבל אותו בספ״י, והבטיח לו שהאוציטל׳ דמחנינו לא יהיו משניחים ע״ז, ובקש להשניח על הנקיות.

סיפר לו אשר ביום שלפני היום שהי׳ אחי שי׳ אצלו. היו אצלו

הדירעקטאר: האב של האגרות שלנו.

תשצה

מרה מנחם מאנש: באנצווא. אגרת נוספת אליו — לעיל תקסב, ובהבאה בהערות שם. אד ורמ״מ: האב של האגרות שלנו.

אנשים מהאמלי' ובקשו רשיון על חדר מתוקן שלהם, ואמרו לו בפירוש שזה לעומת תו"ת. באשר בתו"ת אינו מניחים שום דבר זר, והמה ייסדו חדר הנ"ל שילמדו שם הידיעות חיצוניות וגם תלמוד. ונתן להם רשיון והזהירם שישמרו את החוקים היינו חוקי החדר לפי הזאקאן. ויש לחשוב אשר עפ"ע ילכו משם פאשקעווילין אל הבחורים בדברי המשכה כו'. ויעזור השי"ת שלא יפעלו עליהם מאומה.

בד"כ החברה עוסקים הרבה. זה לא מכבר (אחי שי' לא הבין מאתו באיזה זמן בבירור) הודיע לו הזאנד' פאלקא' (מאורשא או ממאהלי' בכתב וכן השיב לו בכתב) שאני מקהיל קהילות ודורש ברבים ועושה אגיטאציות. והשיב לו אשר במשך הי"ח שנים שהוא בפלכינו לא שמע עלי שום דבר ח"ו, ואדרבא מהרבה שמע עלי טוב ת"ל, וממה נתחדש עתה ענינים מס' אין זה מאיש מוסמך ואין לקבל דברים כאלו מאיש בלתי מוסמך. אחי שי' ביאר לו ענין החסידות שהוא לבאר ענין האחדות וכדומה וכמה מצות כמו תפילין וכו' ואיך שצריכים לחדול מתאוות העולם כו'. וא"ל שזה מותר לדרוש. והשי"ת ישמרינו מהם כו'. ונא להודיעני מבריאותו ושלומו הטוב.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תשצו

ב"ה אור יום ד' ט"ו אלול תרס"ב לפ"ק

ייטיב השי"ת הכוה"ח לכבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבי כ' נכון הגיעני. אחיו הרש"ז שי' הי' אצלי ביום ב' . . . הי'

החברה עוסקים הרבה: האה בבא לקוי' ובעין ע' תו' ואילך.
הזאנד' פאלקא': קדין הבסכירה.

תשצו

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות טפסית אליו — לעיל תקנא, ובהכסון בהערות שם.

בהזאל ונתן להמשגיח מתנה בשביל הבחורים ד־ה רו־כ. נדבתו השנתית על תו־ת מאה רו־כ נתן.

מ־מ נסיעת ידידינו הרד־צ שי׳ לריגא הי׳ כדאי לפ־ד אולי יפעול עליו בעזרתו ית׳. אמנם אינני יודע אם יוכל הרד־צ לנסוע בין כסא לעשור. ואפשר יתמהמה אחיו שי׳ כב׳ שבועות אחרי יו־ט הבע־ל בביתו. ויכול הרד־צ לבוא אי־ה תיכף אחר יו־ט הבע־ל. ימים אלו אכתוב אי־ה להרד־צ אודות זה.

בקשתי להודיעני מבריאותו איך הוא מרגיש א־ע. והשי־ת יחזקו שיהי׳ בריא אולם. ביום ג׳ שבוע הבע־ל נכנס אי־ה לעיר ויתן השי־ת שיהי׳ בהצלחה.

ויקבל החוה־ש והברכה מאדה־ש כאוות נפשו וב־ד ידידו עוז דו־ש מלונ־ח תכה־י

שלום דובער

תשצז

(שלהי אלול תרס־ב)

כבר ידוע ומפורסם דעתי בדבר הציונות בכלל ובטח נודע גם לכבודו. אמנם מה ששואל ומבקש חוות דעתי בדבר הכתה החדשה הנק׳ בשם מזרחים. ידע כבודו אשר הכתה הזאת היא עומק רע ר־ל יותר מהפראקצים. כי בכוונתה הפנימית שווה היא ממש להנ־ל. ותגדל רעתה במה שהיא מכסה את כוונתה במסוה לבוש הקדושה והיא מתלבשת בטליתו של הקב־ה לנגד אויביו ולעשות הרע בעיניו ר־ל. וזו היא עצה עמוקה מהחכמים להרע למען לצודד נפשות תמימות נפשות היראים וחרדים לדבר ד׳.

רבי׳ הירץ דוד זכי הירש הנ. אבדק בסעדינענץ.

יסיוע עליו לתרים תרטה נדרה דיר לישבת תיבבי תיבבים. ראה בזה לקמן אגרת נסב. התצזת. נכנס אייר נשיי תירה בנאית דשא.

התצז

דש תיכנה. שבראשם יאגרת קיט דלקמן הית. נראה שזם היא נכתבה בסיוני אלול תרסיב. דעתי נוגר הציונות: ראה לקמן אגרת תקסה. ובהנדיות שם. הפראקצים: הסיעקדי הדתיסדיסית של הסיסזנה הציונית.

והרואה יראה אשר בהאסיפה דמינסק אחרי אשר בתחלת האסיפה הרעישה הכתה החדשה נגד הקולטוריא, בסוף הסכימה עלי' בנפש חפיצה. והוחלט לייסד שתי קומיססיות לקולטוריא אחת מהיראים ואחת מהנאורים. וכשדרש היושב ראש בשבח ובנחיצות הקולטוריא. והציע ליסד חדרים המתוקנים שלהם בכמה עיירות או להשתדל לשלוח חניכים להחדרים שכבר נתיסדו, הסכימו כולם ע"ז פה אחד (כמ"ש במכ"ע נאווסטי נו' 242). ובזה מובן היטיב תוכן כוונתה הפנימיות ואשר הרעש הקודם הוא רק לקחת לבות היראים להיות נאמנה אתה ולהמשך אחרי'. ומש"כ במכתבים החוזרים לעשות קביעות ללמוד משניות ושו"ע וכדומה הוא רק לכסות את פנימיותם ולסמא את העינים (כמובן אך ורק עיני עורים) לבד.

ושמעתי אשר החליטה הכתה הנ"ל ליסד ישיבה גדולה. הנה בהישיבה הזאת כוונתם ליחד תורה עם למודיות והיא תהי' סעמינאר ממש. ואם ח"ו תפיק מחשבתה הרעה הזאת תעשה ח"ו שמות בהיהדות כולה. ומה שלא עלה בידי הח' מפיצי השכלה לפעול בכמה עשיריות שנים תפעול ח"ו הכתה הזאת בזמן קצר. ולדעתי חובה היא על הרבנים הגדולים גאוני זמנינו לצאת נגדה במחאה גלוי' ולפרסם רעתה ברבים למען לא יכשלו בה. ונשען על מארז"ל אבות פ"ד מ"ד (ע"פ פרש"י ועוד מפ') תקותי חזקה אשר תתגלה רעתה וידעו הכל ענינה.

ואתם אחינו היריאים החפצים באמת בקיום נפשם, אליכם אקרא סורו נא מאהליהם ואל תגעו בכל אשר להם. אל תבקשו לכם חדשות, ואל תדמו להיטיב מצבכם הרוחני והגשמי בחדשות כאלה השנואים ליוצרינו. לכו בדרך אבותיכם אשר היו נאמנים לה' ולתורתו בלי התחכמות יתירות, ואור התורה הי' נר לרגלם בכל ענייניהם הפנימיים לבקש עצות רק ע"פ התורה לבד, והשי"ת הי' בעזרם. וככה יעזור לכם השי"ת להפיק חפציכם הטוב בכם ובבניכם אשר אותו תחפשו ותבקשו בדרך הישרה דרך התורה והמצוה אשר נתן לנו בחסדו ית', תהיו מסורים בנפשיכם לה' אלקינו ואיליו תקוו בכל לב ובכל נפש לישועתינו ולרווחתינו. והשי"ת ברחמיו הרבים יחיש ישועתינו וירום קרנינו ברוב"ג ונזכה לביאת גי"צ בב"א.

בהאסיפה ירושלים: כל ענייני רוסיא — בתחלת אלול תרס"ב.
נגד הקולטוריא: ראה לעיל שם.
שנה נדונה: סיבב הר' יצחק יעקב ריינס בלידא.
סעמינאר . . הח' מפיצי השכלה: ראה לעיל אגרת תקכג, ובהערות שם.

תשצח

ב־ה אור יום ד׳ עחה־ס תרס־ג לפ־ק
ליובאוויטש

כבוד ח־ד ידי־נ הנ׳ המפורסם ווח־ס נכבד ומרומם י־א
כו׳ מו־ה ישעי׳ שי׳

ת־ל בעד החוה־ש כה לחי.

מכתבי כבודו (כן הסך ג׳ מ׳) נכון הגיעני ... יתן השי־ת שיהי׳ בהצלחה ויעזור לו השי־ת למכור סחו׳ במקחים טובים ויצליח בכל עניניו. ובקשתי להודיעני איך הי׳ לו התענית דיוהכ־פ ואיך הוא מרגיש א־ע בבריאותו. והשי־ת ישלח לו רפו־ש בקרב ויחזקו שיהי׳ בריא אולם.

בדבר עניני פ־ב אשר מסרתי לחנוב־ד הרז־י שי׳ בטח יספר לכ׳ בפרטיות. קבלתי טע־ג מהרש־ל אשר לפ־ד יותר טוב שיסע תיכף אחר יו־ט הבע־ל. כתבתי לידידינו הרמ־מ מא־ז שי׳ ובקשתיו מאד שיסע תיכף אחר יו־ט הבע־ל לפ־ב. כי בבירור א־א לידע זאת כ־א ע־י מכירו. הרז־י אמר לי שיכול להיות שגם כבודו יהי׳ בפ־ב בעת שיהי׳ ידידינו הרש־ג שי׳. וזה הי׳ טובה להעסק שהיו מעיינים יחד בהענין, ובפרט אם יכולים עוד לפעול את מי שיקראו להאסיפה שאז צריכים להתיישב היטיב במי לבחור.

כן כאשר הי׳ ההחלט בקיץ העבר שידידינו ריי־צ ליובינסקי יהי׳ בפ־ב. ואז הי׳ מניעה לזה כאשר כמדומה לי שכתבתי אז לכבודו עתה

התצח

מיה׳ שטי׳ ברלין. אגרות נכתבות אליו — לקבל התצח, וכתבכתו בהתירות שם.
ענין פ־ב: ראה שם האגרות שלאחרי.
תוכ־ד הרז־י: תתן ניסכי ובת ידיד הוי ולבן יתהי השלמאניי.
מהרש־ל: בהוי שמואל ליב עפשטיין.
שיסע: לפ־ב.
יהי מכירו: לקבל אגרת תרכו, וכתבכתו בהתירות שם.
רמ־מ: הוי שמואל נוראשי.
והחלט נקיץ העבר: בעת ההתיעדות עם יחידי הכנירה באניים בייזיבה פיזן, בקבל אגרת התצה, וכתבכתו בהתירות שם.
ריי־צ ליובינסקי יהי׳ נפ־ב: ראה גם לקמן אגרת התצה.

כמעט הוסרה המניעה כאשר ספרתי לח"ג הרז"י שי', ואם יסע הרמ"מ לפ"ב יבוא ג"כ הריי"צ לעת הזאת לפ"ב. והשי"ת ירום קרנינו ברו"ג.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש וייטיב לו השי"ת הגמ"ח ברו"ג כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תשצח*

ב"ה

כבוד הרה"ק המפורסם שלשלת היוחסין מגזע אראלים ותרשישים דורש טובת עמו בכל לב ובכל נפש בנש"ק כש"ת מוהר"ר שמואל שליט"א

אחדשה"ט מעכת"ר יחי'.

מכתבי כת"ר נכון הגיעני במועדם. אמנם מרוב טרדותי בענינים שונים אשר כולם מוטלים עלי לעשותם בעצמי וביותר בחדשי אלול ותשרי אשר בעת הזאת מוכרח אני למעט בכתיבת מכתבים ביותר, ומשו"ז לא כתבתי לכת"ר עד כה אם כי חיוב הכתיבה מורגשת אצלי בתמידז[ו]ת.

והנה מה שרמזתי במכתבי הקודם שיש מניעות להתייסדות החברות אבאר לכת"ר בפרטיות יותר במקצת הדברים. והוא כי עלינו לדעת מה הדבר אשר ענין מחז"ה דורשת מאיתנו. והנה בלתי ספק הוא אשר דבר לימוד התורה הוא ענין גדול ובפרט לימוד האברכים

תשצח*

ביזבה חסר. נכתבה בלי תאריך. ואסער שנכתבה לאחי"ז בסגנון פתוקו יותר ומוסס הראשון נשאר אצל רבנו.

ע"פ הכתב והתוכן נראה שהיא פתחלת תרס"ג. בס"ם שבחדשי אלול ותשרי לא כתב, נראה שהיא בתחדש ב"ח תרס"ג.

מו"ה שמואל: ווינברג, האדמו"ר מסלונים. אגרת שלו אל רבנו — לעיל בנספח לאגרת תרמז.

נמכתבי הקודם: דלעיל ח"א אגרת קיז"י, שתוכנה נכלל בהאמור כאן. והיא אל יא"ק - יוסף אליעזר קלאצקי, שהתעסק בזה בשעם האדמו"ר מסלונים, כדלעיל אגרת תרמז.

ואסער הטוענה לאגרת נוספת שכתב רבנו בזה אליו בקיץ תרס"ב, כדלעיל אגרת תשצא.

ההגרות: בחדיקי הדת, דלעיל אגרת תשצב, ובהנסמן בהערות שם.

והבחורים והנכנס לחנות של בושם כו׳. אמנם זה לבד לא יספיק וכל האומר אין לו אלא תורה כו׳. ובכלל החיזוק בענינים אשר תחת הסוג דועשה טוב כמו במצות מעשיות בכלל ובמצות צדקה וגמ־ח בפרט אם כי החברה מחז־ה צריכה ודאי לכנוס בכ־ז ולחזק ולתקן כמה ענינים בקיום המצות אשר נחלשו מאד ואשר יש בהם מכשולים רבים לרבים ר־ל וכמו־כ לחזק המוסדות של צדקה ולהכניסם תח־י למען יהנו מהם אותן הראוין להנות (אשר ע־ע המה על הצד) וכמו־כ לכנוס בענינים הכללים כמו לעיין ולפקח בעניני שו־ב ויאטקעס מקוואות מו־מ באמונה ומשקלות וכדומה בהענינים. כ־ז אמת נכון וקיים אשר הח׳ צריכה לעיין בענינא פקיחא ובשים לב בכל הפרטים הנ־ל ובכדומה להם לתקנם ולע(ו)דדם ולחזקם. אבל כל אלה (אם כי בפ־ע הם ענינים כללים) המה כפרטים נחשבים נגד הענינים הנוגעים לכלל היהדות ואשר עליהם צריכה החברה לשום כל כחה והשתדלותה ביותר (באשר המה דברים עיקרים מצד עצמן ונוגעים לקיום כל היהדות כולה. באשר לפ־ד סיבת חלישות כל הענינים הנ־ל המה בסיבת הקלקול בהדברים האלו).

והוא כי החברה צריכה לחדור לכאו־א אל ביתו פנימה ולראות את הנעשה בביתם. אשר הרבה מבתי היראים אין הנהגת ביתם מתאימים כלל עם יראתם. הפריצות בפריעות ראש בנשים נתרבה מאד מאד אשר כמעט אין בית נקי מזה ר־ל. והבעלים או האבות אם כי בתחלה הי׳ כבד להם הדבר. אמנם במשך נתרצו לזה ואינם מראים שום תנועת אי־רצון כלל. וכן החברות מרעים אשר בכל יום עושים ביקורים ומתאספים יחד בבית אחת ומבלים הזמן בפריקות עול ובשחוק וקלות ראש ר־ל. אשר זה לוקח כל חלק(ה) טובה שבאדם ונוזל מאתו ר־ל כל הרגש נפשו לה׳ ולתורתו. והשי־ת יאיר עיני אחינו יתעורר בהם אהבתם איליו ית׳ ולקיום תורתו הק׳...

תשצט

ב"ה יום א' ט' מ"ח תרס"ג לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א
כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבי כ' נכון הגיעני, ומפני טרדותי במשך הזה בענינים שונים, לא כתבתי לו מן אחר יו"ט. ויעזור לו השי"ת שיתמעט אצלו המתוק ושיהי' במנוחה ויחזק השי"ת בריאותו שיהי' בריא אולם. ובד"כ נחוץ לו להיות במנוחה. וגם עתה כאשר ההכרח הוא לנסר הסחו' לא יחשוב אודות זה הרבה כי בעזה"י תמכר הסחו' ויהי' אי"ה הכל על מכונו. והשי"ת יעזור לו ויצליח בכל עניניו.

מש"כ המכ"ע בדבר דרישת הר' הוא בדבר עניני אישות בכלל אשר

תשצט

מו"ה ישע"י ברלין. אגרות נוספות אליו — לפ"ל תקצא, ובהכסבן בהערות שם.
המחוק: בחלת הסובר.
מש"כ המכ"ע ... הר': בעתון השלוח גליון 214 (ד תשרי):
בימים האלה נתפרסם בדפוס הספר השני של הקומיסיא שנוספה מטעם הרוסבות לערוך תקי אזרחים ... נגעו החקים החדשים בדיני גירושין ורק גם שינויים נכבדים שאינם מתאימים לדיני ישראל.
בגליון 218:
העתונים כודיעים כי בקרן ירח אקטאבער יקרא הדפרסבנם לעניני אבונות תו"ל אשר [ע"י] לשבת שר הפנים, לעיר הבלובה אבסת רבנים ... ולשבוע את תות דעת ה[רבנים] בדבר השנויים הנחידים לעשות בבתי הספר ה[ברים].
בגליון 227 (ל' תשרי):
יכי אבסת ועד הרבנים הולבים וקרובים. הענינים אשר תשים הממשלה לפניהם רבים וגדולים הם ... ועד הרבנים יקנה "לא נוכל לעשות גדולה או קטנה, כצב נשים רבות בישראל אצנם ברע הוא וכן הסבים ירחבו ואנו אין בנו כח להושיעו".
בגליון 237:
חזון אבסת ועד הרבנים הנועדים בעיר הבירה לשכם עצה בדברים הנוגעים בגורל חיי העם כולו ... השבל, כפי שיודיעו העתונים בענין התקנים בבתי ספר לישראל.
אצנם בגליון 247:
בבקר היותר נאצן נודע לנו, כי הקל שיצא פה כי בקרוב נכון להתאסף פה בעיר המלובה על ידי לשכת שר הפנים ועד רבני, אין לו כל יסוד ... עוד תעבורנה שנים רבות.
בהשסד לזה ראה גם לקמן אגרות תתא. תתד.

עורר הקז־ר דחערסאן. וגם המושב זקנים דורשים בירור הדברים בזה. ולע־ע לא יש אודות זה במינס׳ איזה ראזפראזעני׳ אופעצייאלני׳. כן קבלתי ביום ועש־ק ידיעה בטע־נ מידידינו הרמ־מ שי׳ שמודיע לו מכירו כן. וכאשר לפה־נ מהטע־נ שקבלתי היום הרש־נ שי׳ שיהי׳ שבוע דנא בריגא יספר לכ׳ בפרטיות. אמנם זה דרוש ישוה־ד.

כאשר החלטנו בקיץ העבר אשר נחוץ שיהי׳ איש בפ־ב (לא תמידי כ־א על ב׳ או ג׳ חדשים ואח־כ עוד על משך כזה) וכן הוא האמת שנחוץ הדבר מאד. כי שאלת הר׳ בטח תלך בקרב. וא־א לסמוך על הרמ־מ שי׳ לבד כי לא בכל העתים יכול לילך למכירו מפני הכנותיו וחלישות בריאותו וגם צריך לעסוק בעסקיו. ואין) אנו יכולים להעמיס עליו עסק שתדלנות. וממילא נעזב העסק בלי השגחה. ויש עוד פרטים אשר דברנו אודותם בהיותינו יחד שנחוץ לסבב דברים אודותם בפ־ב. וזה א־א כ־א ע־י איש מיוחד לזה. וחשבנו אז על ידידינו ריי־צ ליובינסקי. אשר לפה־נ הוא מסוגל לזה כי יכול לדבר עם אדוני׳ ויש לו הכירות. וכמדומה לי ברור שכבר הי׳ בפ־ב בדבר ענינו. ועתה הרמ־מ שי׳ ממאן בו כי שמע עליו שהוא מאריך בתפלתו ומתפלל בקול רם. אשר כמדומה לי שדברים כאלו א־צ להפריע עצם הענין. ובין כה ישאר הדבר כמקודם. וזה איננו דרך נכון. ולזאת בקשתי כשיהי׳ הרש־נ שי׳ בריגא יתיישבו נא אודות זה (כי הוא יודע גם הטעמים של הרמ־מ שי׳) ויכתבו לי דעתם.

ונא להודיעני מבריאותו איך הראה הנסיון (אשר עפ־ע יעשה בסוף שבוע זו). והשי־ת יחזקו ויאמצו שיהי׳ בריא אולם.

ויקבל החוה־ש והברכה מאדה־ש כאוות נפשו וב־ד ידידו עוז דו־ש מלונ־ח תכה־י

שלום דובער

יפרוס נא גיני בשלו׳ ידידינו הרש־נ שי׳.

הקדר והחדפאו: ב.ל. טרעפב. הרב בסעם בטרעפית הרסו.
המושב וכוס: הכוסם. מיוצרת הזקנים של השדות.
ראזפראזענ׳: אוסבצייאנני: מדר הייב. הרצית.
הרמ־מ: הרר מנחם מאנים מאנטשוי.
מכירו: דלמד אגרת הרמ, ובהמשכו בהערות שם.
הרש־נ: הרר שמואל ניראיי.
יהוה׳: יחיב הדפת.
החלטנו נכון . . נפ־כ: הוה גם לפל אגרת הסצת.
מאלח הר׳: הוה אגרת שלאחי.
פסי־ם: על פי ערך.

תת

ב"ה יום ב' י"ז מ"ח תרס"ג לפ"ק
ליובאוויטש

שלו' רב לכבוד הרב הגאון המפורסם נודע שמו לתהלה
ולתפארת כש"ת מו"ה חיים עוזר נ"י

מכתבי הדר"ג שי' נכון הגיעני במועדם, אמנם ריבוי העבודה העמוסה עלי ביחוד בזמנים אלו מנעוני מלבוא בכתובים לרומעכ"ת.

והנה מש"כ רומעכ"ת שי' אשר הזמן מוכשר כעת להשתדל ולפתור שאלת הר'. האמת כן הוא אשר לפי הרוח דכעת יש מקום שיתקבל צדקתינו. אמנם ב' מניעות בדבר הא' שאין לנו מי שישתדל בזה, כי הענין דורש לדבר הרבה ובכמה מקומות גדולים דברים של טעם ודעת להראות איך בהדרך הקודמת לא באו אל הכוונה. עוד הפסידו לנו ואל הכלל כולו. ולבאר כ"ז צריכים איש מיוחד שישים דעתו ולבו תמיד אל הענין. ולדאבון לבנו אחר ההכרה הפנימיות בנחיצות הדבר ואחר תוקף רצונינו האמיתי בזה. הנה במשך זמן כזה עוד לא בא הדבר לידי פועל מאיזה סיבות שונות. וגם כבד למצוא שיהי' מכוון בכל.

אך המניעה הב' גדולה ורבה היא הרבה יותר, והוא אם ח"ו נתרצה על ר' בעלי ב' קלאסין בנקל לפעול הדבר ולהביא השאלה לידי פתרון, אבל רע ומר הדבר מאד, כי בלתי ספק אשר ר' מהצעירי' שיהיו בעלי צענז כנ"ל לא יהי' בהם יראת אלקים, כי התבערה בלבות הצעירים בידיעת חיצוניות נורא היא מאד, וכשיטעום מעט בהיתר ובהכרח יוצא בודאי מגדר הגבלה הנ"ל. ומה גם אשר לצענז כנ"ל צריכים ג"כ ידיעה נכונה (עד שיהי' באפשרי לעשות פעראוואד מעברית לרוסית להעתיק ענין שלם או לכתוב רעיון), ופעולת הידיעה בזה"ז עזה היא מאד, ואם

תת

בהעבודה שנאריה. בלתי תשבה. בארבין רבנו, נראה שנשלח נוסח כתוקן יותר.
מו"ה חיים עוזר: גרודזענסקי. אגרות נוספות אליו — לעיל תרכג, ובהנסמן בהערות שם.
בראלח הר': שאלת הרבנים, שלא יתייסד בצנז (תעודת הסכלה). ראה בזה לעיל אגרת תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
צריכים איש מיוחד: ראה שתי האגרות שלפנינו.
אם חו"ו נתרצה על ר' בעלי ב' קלאסין: בהבא לקמן ראה לעיל מבוא לח"א ע' 35 ואילך.
פעראוואד: תרגום.

ח־ו יהיו רבנים כאלה הלא ירעו וישחיתו יותר מהקז־ר דכעת המובדלים מכל דבר הקדש. ואינם באים בשם הדת. וכפרותם ר־ל גלוי· וידועה היא לכל. ולזאת א־א לנו להסכים בשום אופן על איזה צענז. ולפעול שיהי· בלי צענז הוא נ־כ דבר כבד מאד. אם כי יש הרבה טענות צודקות ע־ז. אבל יש גם טענות מצידם שכבד לענות עליהם. ובאשר השאלה תלך מעצמה וכפה־נ לא במשך זמן הרבה יהי· מההכרח להשתדל בזה בהשתדלות יתירה שיהי· בלי צ· וכאשר אנחנו כולנו נתאגד יחד בדעת ובלב אחת לעמוד כעמוד ברזל על המקצוע הזאת יש לקוות להשי־ת שיהי· בעזרינו.

תתא

ב־ה אור יום ה· ד־ז מ־ח תרס־ג לפ־ק
ליובאוויטש

כבוד ח־ד ידי־נ הנ· המפורסם ווח־ס נכבד ומרומם י־א
כו· מו־ה ישעי· שי·

ת־ל בעד החוה־ש כה לחי.

מכתבי כ· נכון הניענו. מה שהאיש הלך ממקומו איני יודע אם זה טובה להענינים כי בלעדו אין ממי לידע דבר. ואפשר יהי· באפשרי לעשות עתה ע־י דבר מה בענינינו. ומ־ש הר· מקאו· שיומשכו שנים רבות. אינני חושב כן כי לפי מצב הענינים אינו נראה שיומשך הרבה. והשי־ת יהי· בעזרינו בכל פרט ופרט.

בשני מכתביו האחרונים אינו מזכיר דבר בדבר בריאותו הן בדבר המתוק והן בבריאותו בכלל. ונא להודיעני איך הוא מרגיש עצמו. והשי־ת ישלח לו רפו־ש בקרב ויחזקו שיהי· בריא אולם.

תיקוני סופרים בשם הכתיבה.

תתא

[illegible]

אני סובל בעת האחרונה עוה"פ מחלישות השינה ועצם השינה אינו במנוחה כ"כ. והשי"ת ישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו'.

נהניתי מפעולת כ' בדבר תו"ת והשי"ת יעזור לעשות ולעשות ויצליח כ' בכל ענייניו בנו"ר.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתב

ב"ה יום א' א' דר"ח כסלו תרס"ג לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

ביום ד' שבוע העברה כתבתי לכ' בטח נתקבל. בערך שבוע קודם שלחתי לחנוב"ד הרז"י שי' מכתב שנתקבל מאה"ק מהרעב ר"ל שבסיבת המחלה ר"ל. ומתקבלים מאתם מכתבי תמרורות ר"ל מהמצב הנורא ביחוד בעה"ק ירושלים ת"ו ובעה"ק חברון ת"ו אשר סגורים המה אין יוצא כו', ובכמה עיירות נתעוררו אנ"ש וכן גם מכוללים אחרים לשלוח לבד מה שנותנים בכל שנה ושנה. הרז"י שי' לא השיב לי מאומה במכתבו ע"ז, ולזאת הנני לעורר את כבודו לעזור לאחינו דתמן כפי נדבת לבו הטובה, לשלוח ישר למתן. ואולי באפשרו לעורר עוד מי מהג' אשר דבריו יהיו נשמעים בעזה"י. והשי"ת יעזור לכבודו וישלח לו רפו"ש בקרב ויצליח בכל ענייניו.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתב

מו"ה ישעי' ברלין. אגרות נוספות אלו — לעיל תקצא, ובהנכתב בהערות שם.
לחנוב"ד הרז"י: לחתן ניכתו ובת דודי הי"ר זלמן יצחק וואלפאניק.

תתג

ב־ה יום א׳ ז׳ כסלו תרס־ג לפ־ק
ליובאוויטש

כבוד ח־ד ידי־נ הנ׳ המפורסם ווח־ס נכבד ומרומם י־א
כו׳ מו־ה ישעי׳ שי׳

ת־ל בעד החוה־ש כה לחי׳.

ת־ל אשר הוטב בריאותו והשי־ת ישלח לו רפו־ש בקרב ויחזקו שיהי׳ בריא אולם . . . והשי־ת יצליח דרכו למכור סחורה בסכומים נכונים ובמקחים טובים, ויהי׳ כבודו במנוחה בכה־פ.

מה שכותב בדבר בריאותי שניכר שיש דאנות שבלב. האמת כן הוא שנתחדשו ענינים ממנגדים פנימיים הנוגעים בנפשי בכמה ענינים, וכבד הדבר לסבול. אמנם מה שכותב לקיים מארז־ל ע־פ דאנה בלב איש ישיחנה כו׳. הנה להסיח דעת מזה כבד מאד. ואפשר אינו צריכים ג־כ כי לא כל הענינים שוים. וישיחנה לאחרים אין לי לפני מי, כי כידוע לכבודו אין לי עם מי לדבר אפי׳ דיבור א׳ באיזה ענין פנימי. והשי־ת יעזור לי בזכות כ־ק אבותינו הק׳ זצוקללה־ה נ־ע זי־ע ויסיר כל המנגדים מאתי ומב־ב יחיו ויראו שונאינו ויבושו כו׳.

זה כב׳ חדשים . . . שינוי בידי השמאלית שאיני מרגיש בה לא קור כמו מים קרים ביותר גם קרח ולא חום כחום התנור וכשאני אוחז דבר חם ביותר אני מרגיש ויא דיא בלוט הייבט אן זידין וגם לא דקירה כמו במחט וכדומה. ואין זה קלקול ח־ו בעצם היד כי התנועה בה ת־ל בטוב (אם כי לא כ־כ כמקודם) כ־א הוא בהעור החיצון לפה־נ . . . והשי־ת ישלח לי רפו־ש בקרב בתוך כו׳. וכבודו לא יצטער כלל מכל הענינים כי בטח יעזור השי־ת בזכות כ־ק אבותינו הק׳ זצוקללה־ה נ־ע זיע־א.

תתג

מיר ישמיר: בערלין. אגרות נתפרסמו אלין — לקבל הכצא. ובהנכתבו בהקדמת שם.
מארז־ל ע־פ דאנה בלב איש ישיחנה: חסא קה. או: הד אבר יסקה בדעתי והד אבר ישיחנה לאחרים.
שינוי בידי השמאלית: רואה בזה גם לקבל אגרות תתא. תתי. תתיד. תתכב.

בדבר אחיו הרש"ז שי'. אם ירצה דוקא כשיהי' מאושר זהו דבר הבלתי אפשרי (כי דרושים להיות כמה דברים שהם היפך הכוונה). אמנם אם הי' רוצה באמת באמתת הדבר יכול למצוא אופנים שאין בהם חשש ח"ו ואי"ה יהיו המעות בשלימות. וכתבתי היום לידידינו הרד"צ שי' ובקשתיו שיסע בהקדם לריגא. וה' יודע אם יהי' מזה איזה דבר.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתד

ב"ה יום ב' ח' כסלו תרס"ג לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ידי"נ הרב המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה אליעזר משה שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

... מ"ש מכה"ע בדבר אסיפת רבנים הוא דבר בדוי. כאשר ידוע שרוצים מכבר לעשות חדשות בעניני אישות כמו להניח זמן בדבר עגונות כשיעברו איזה שנים כמו ג' ולא יבוא הבעל היא כפטורה מאתו וכן לענין חליצה וכדומה ועתה עורר בזה הקז"ר דחערסאן והקאל' לעשות חוקים כאלה. וכמעט שהוחלט אצלם לעשות כן בלי שאלת פי

כשיהי' מאושר: המוסד תיכוני תביעים או יוכל לתרום כסום לקרן קייסת למובת המוסד. ראה בזה לעיל ח"ב אגרת סב, בסיסה.

דער הבלחי אפשרי: ראה לעיל ח"א אגרת קלה. לקמן תתו.

הרד"צ: הי"ר דוד צבי הירש חן, אבדק"ק טשערנינגאיו.

טיסט בהקדם מרינא: להתדבר אית בזה, בדלעיל אגרת תכצו, ובהנסמן בהערות שם.

תתד

בסיסתה כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש (דלעיל בהערות לאגרת תקסם): בדבר אסיפת רבנים. הענינים בפ"ב.
מוה"ר אליעזר משה: באדיעזיוסקי. אגרות נוספות אליו — לעיל תקכו, ובהנסמן בהערות שם.
מ"ש מכה"ע בדבר אסיפת רבנים: ראה לעיל אגרת תכצם, ובהנעתק בהערות שם.
הקז"ר דהחערסאן והקאל': ב. ל. קרעסם, הרב בטעם בטרסבורג תרסון.

הרבנים כי כבר נשאלו שאלה זו באסיפה הקודמת ואמרו להחלט באיסור גמור. ועתה אינם רוצים לשאול. וגם כהני הדתות שלהם מנגדים לזה. ומ־מ כו׳ ואומרים שיהי׳ הרשות במי שהדבר תלוי בו לעשות כאשר ירצה. ומובן אשר ח־ו יצאו מזה מכשולים הרבה. הרצה־ר כעת בפ־ב ודעתו להגיש מחאה ע־ז וכפה־נ הוא עסק בזה. שלאסב׳ אמר להרצה־ר שבודאי יומשכו הרבה שנים עד שיצאו החוקים האלו.

הכובס התפטר ממשמרתו. וכפה־נ לא יהי׳ אחר במקומו. ונשאר רק הבנאי. והוא הלא ידוע השקפותיו ועניניו. וה׳ יודע מה יהי׳ [כ]שתבוא שאל׳ הר׳. לע־ע היא מונחת בלי הזזה. והשי־ת יהי׳ בעזרינו.

נודל בקשתי מכבודו בדבר הפרטים בענין מחז־ה אשר הי׳ לי כמה הבטחות מכ׳ ע־ז. ובאשר הדבר נוגע הרבה אבקשו לקיים הבטחותיו בהקדם האפשרי ואינו דרוש אריכות גדולה כ־א שיופרטו עצם העניינים ונא בזה.

ויקבל החוה־ש והברכה מאדה־ש כאוות נפשו וידידו עוז דו־ש מלונ־ח תכה־י

שלום דובער

באסיפה הנזכרת: יצחק הרבנים הסכימו שהתקיפה בסכסוכים בתוך הציונים. ראה לקמן אגרת תקצא. יהתעניין שם.

הרצה־ר: הרי צבי הירש רבינוביץ. אגודת ישראל.

בלאסב׳: הצירה ה. ב. סלאסבערג.

יחסכו: הרבנה טיבה. ראה לקמן בהערה לאגרת תקצא.

רבינוס: דוקמל אגרת תיסו. ובהעסנו בהערות שם.

רחסנר: בדוקמל אגרת תקצא.

בשרוניא בארוח רר: בדוקמל אגרת תב.

הפרטים בענין מחז־ה: באגרות רבני אדה״ו — לקמל תקצה. תקצו.

תתה

ב"ה אור יום ד' יו"ד כסלו תרס"ג לפ"ק

בני יקירי שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

... הסך ד"ה רו"כ אשר אני שולח לך תשלח אותם ע"י פאצט לידידינו ר' ... אבל לא תחתום שמך על הפאראוואד או הפאקעט, באופן שלא יוודע ל... הנ"ל שזה נשלח מאתנו או מהשייכים אלינו, ותמציא איזה שם משלח, ועל הפאצט תשלח ע"י שליח שאינו יודע את ... ולא יוודע לשום אדם מהשילוח הנ"ל. ותזהר בזה.

מנסיעתך לביתינו שלו' בטח תודיע בטע"ג למען לשלוח הסוסים.

ותקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשך ואביך דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

אמך וזוגתך ובנותיך וכב"ב יחיו בחו"ש.

תתו

ב"ה אור יום ג' ט"ז כסלו תרס"ג לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ידי"נ הרה"ח המפורסם נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה יעקב מרדכי שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מז"ט לכ' בעד חתונת בנו שי' למז"ט. יתן השי"ת שזיווגם יעלה

תתה

רפערענציאי: ההבחאה.

תתו

מיר יעקב מרדכי: בקשאלאך. אנרות טעסיות אליו — לקל תקנא, ובהנסמן בהערות שם.

ליפה ברוי־נ ובנו שיי יהיי במנוחה ויעסוק בתורה ועבודה ללמוד וללמד לשמור ולעשות כוי. וכבודו יקבל מהם ומיתר צאצאיו רוב נחת ועונג בכהי־פ ברוי־נ.

ויקבל החוהי־ש והברכה מאדהי־ש כאוות נפשו וידידו עוז דוי־ש מלוני־ח תכהי־י

שלום דובער

תתז

בי־ה אור יום גי טי־ז כסלו תרסי־נ לפי־ק
ליובאוויטש

כבוד חי־ד ידי־נ הנ' המפורסם ווח־ס נכבד ומרומם יי־א כוי מוי־ה ישעי' שי'

תי־ל בעד החוהי־ש כה לחי.

... קבלתי טע־ג מידידינו הרדי־צ שי' שנוסע לריגא ועפי־ע יהי' היום או מחר לריגא. בטח יעזור לו כי נ־כ בזה.

באמת הי' אחיו שי' מניח המעות בבאנק על שמי יודע הוא בעצמו אשר אני לא אקח לעצמי חי־ו ונם בני שי' אם הייתי מניחו הי' כבר נותן כל אשר לו לתוי־ת. ואם ירצה דוקא פארמאלניע הי־ז דבר הבלתי אפשרי. וכל דבר צריכים לבטוח במה שאפשר להיות בעזהי־י. ומהנכון להשתדל אתו בזה והשי־ת יעזור לכם לפעול עליו פעולה טובה.

בדבר האדרעס לשלוח מעות לאהי־ק. הנה רי מאניש ויראוואליאנסקי זי־ל שחלי־ח. ולעי־ע אינו ידוע לי איך יהי' בשלוח

תתז

מיה יעקיר בירלין. אגרת נכסית אלי — לקל תקצא. ובתכסו בהצירות שם.
ברדיצ ... לריגא: בדלקל אגרת תסגי. ובתכסו בהצירות שם.
נפטר: קל טי צדר.
מנין המעות: הרשמתי לקמן לישבת תיסכי תרסיב.
יצר הבלתי אפטרי: בדלקל אגרת תקב.
האדרעס ... לאהי־ק: בכלל אגרת תקב.
ר' מאניש ויראוואליאנסקי: רמז לקל תיא אגרת שם.

המעות על להבא ומי יהי' המשגיח שמה והממונה הראשי, והוא חסרון מורגש עתה. אמנם לע"ע לפ"ד צריכים לשלוח ע"ש ר' ליב מנוחין (אשר שמו שמה ליב רודנאוו) והוא עתה רואה חשבון בכוללינו ומתערב הרבה. אמנם לדבר קבוע אין זה מתקבל אבל לע"ע אין שום אחריות בזה.

. . . ונא להודיעני מבריאותו ושלומו הטוב. ויפרוס נא גיני בשלו' ידי"נ הרד"צ שי'.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

Leib Rûdnow
Jerûsalem

תתח

ב"ה יום ב' ו' טבת תרס"ג לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ח"ד ידי"נ הגי' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א
כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבו נכון הגיעני. הרד"צ שי' נסע היום מפה. באמת אני לא חשבתי גם על הפעולה הזאת וכאשר הובטח מאתו על הסך הזה ג"כ רב הוא. וכאשר עשה אצלו רושם אולי יש תקווה להרחיב עוד בעזה"י, וכן מקווה ידידינו הרד"צ שי', וחושב שפעל גם על ב"א רי"ל שי'

המחונה: בכולל חביד באה"ק.
ר' ליב מנוחין: ראה לעיל תיא אגרת ככה.

תתח

מו"ה ישע': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנספח בהערות שם.
הרד"צ: הי' דוד צבי הירש חן.
נסע היום מפה: לאחר חורפי ברינא, לשם נסע לדבר עם הרס"ז ברלין, ע"ד תרופה לטובת הישיבה תומכי התמימים, כדלעיל אגרת תסזו, ובהנספח בהערות שם.

ותקוותו שגם מזה יהי׳ צמיחה אי״ה. והשי״ת יעזור לנו שנוכל לנהל הענין בהרחבה. ושיהי׳ עצם הענין בהצלחה שיהיו יר״א וחסידים באמת כפי רצון כ״ק אבותינו רבותינו הק׳ זצוקללה״ה נ״ע זיע״א. ולבד פעולת ידידינו הרד״צ שי׳ הנ״ל הנני נהנה מאד מהנאתם מאתו ומדיבוריו אשר זה יקר מכל הון ויה״ר שיהי׳ בחקיקה טובה וקיימת לעד ויתרומם קרנינו מעלה מעלה.

... בהיות ידידינו הרש״ג שי׳ פה נתיישבנו בדבר מה שאני סובל מהיד. ונשאר שצריכים לשאול אצל פראפ׳ וחשבתי בדבר פ״ב לשאול אצל מארזייעווסקי. אח״כ עלה אצלי הרעיון אולי יותר טוב לשאול בברלין אצל מענדל וכדומה ... ידידינו הרש״ג שי׳ אינו מסכים כ״כ על הפראפ׳ מענדל. ואפשר יותר טוב לשאול אצל בענעדיקט בוין. ואינני יודע איך להחליט. ואבקשו להודיעני חוות דעתו בזה.

ונא להודיעני מבריאותו איך הוא מרגיש א״ע ובדבר נסיעתו לחו״ל אם יחשוב לנסוע אח״כ למענטאן אשר לפ״ד זה טוב לפניו בעזה״י. והשי״ת יחזק בריאותו שיהי׳ בריא אולם ויצליח כבודו בכל ענייניו.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתט

ב״ה יום ג׳ י״ד טבת תרס״ג לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ח״ד ידי״נ הנ׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א
כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

מכתבו נכון הגיעני. הסך שלושה מאות ר׳ קבלתי ואחרי כתיבת

[illegible]

תתט

[illegible]

מכתבי) והשי"ת יעזור לכ' ויצליח בכל ענייניו בגו"ר . . והשי"ת יעזור לו למכור הסחו' ובמקחים טובים ויהי' בהצלחה.

לפה"נ יהי' ידידינו הרש"ג שי' ימים אלו בריגא. עפ"ע ידברו בדבר תו"ת. הדוחק כעת נורא הוא, מגיע מעות הרבה בכל הג' ארצות (היינו פה וזעמבין והאראדישץ) ואין מה ליתן – בזעמבין כמעט שבת מסחר העיר עי"ז כי מגיע כערך ד' מאות ונרגש הדוחק במסחר העיר. והשי"ת יעזור לנו שנוכל לנהל העסק בהרחבה ויהי' בהצלחה ברו"ג.

בטח יספר לו ידידינו הרש"ג שי' בדבר האי[נ]ספעקטאר דמאהליב שהי' אצלי ואיים עלי על מה שאני מקלקל פה בהאוצל'. אני חושב שזה דברי עצמו ולא דברי הדירעקטאר. ותקוותי להשי"ת שישמרינו מהם ולא יוכלו לנגוע בי לרעה ח"ו, בזכות כ"ק אבותינו רבותינו הק' זצוקללה"ה נ"ע זי"ע אשר מה שהי' חפצם בזה אני חפץ באמת והשי"ת יהי' בעזרי.

משכ"כ בדבר שליט, מכבר א"ל הרכבי' ממאסקווא שרוצים ללמד מבני ישיבות לעשותם מורים וכבר עושים כן במינסק, וכתבתי זאת לכ' בשנה העברה, ועתה רוצים לעשות ע"ז שול ומבין אשר יהיו גרועי' הרבה מהמורים דאינסט' דוילנא. אך אינני משער שיאספו סך חצי מיליאן בנקל כ"כ, כי הרבה מהם נפלו ממעמדם, אם כי עושים את

הרש"ג: הי' שמואל גוראריי.

עפ"ע: על מי ערך.

ידידינו כעת נורא: ראה גם לקמן אגרות תתכד"ו.

רג ארצות: שלוש המחלקות של הישיבה. שלשה אלו נזכרו, בתוכן דומה, לעיל ח"א אגרת קכו (בדר"ח תמוז תרס"ג בשתיהן לא נזכרה המחלקה בדאקסין, עלי ספור בתולדות התמימים שבמשך תורף תרס"ג הוציא עלי' מהישיבה הכללית 190 רוב"ס (לעיבת יותר מ־500 בשתי המחלקות האחרות).

עיד בפיטר שם שהמחלקה הזאת נפתחה בשלהי קיץ תרס"ב, בערכה לא גדולה, ובורה יהי' להם האברך התלמיד קהיסע) קיזין).

בכל אלו לא נזכרה המחלקה בנעניל, שנזכרת רק בקצר לשנים תרס"א־ב, עלי' פסופר שם, שבועידת קיץ תרס"ב (דיעיל אגרת תתסד, ובהנסבן בהערות שם) הוחלט שמחלקה זו תתבטל והתלמידים יבואו ללחבאוויטש.

אינספעקטאר: בפרטיות עדיין בכתבו לנו: וכעין ס' 44.

אוצל: בית הספר.

נידני שליט: ל. שליט מנהל מחלקת החברה בפיד הסכלה בריגא, שהתעסק בדבר פתיחת חדרים בתיכונים.

יכתבתי ... רשנרה: לעיל תתסד.

לעשות ע"ז טוב: ראה לקמן אגרת תתיג: בכל הרעיון הזה.

אינסט' דוילנא: ביהמ"ד לרבנים ומורים שיסדה הכסכלה בוילנא וזיכאטיר, כדלעיל אגרת תקפג, ובהערות שם.

נפלו ממעמדם: ראה לעיל אגרות תרסד. תסיג.

שלהם בכחות גדולות. והשי״ת יפר עצתם ויקלקל מחשבתם, ויתרומם קרן התורה והיהדות מעלה מעלה ונזכה לביאת ג״צ בב״א.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתי

ב״ה מוצש״ק י״א שבט תרס״ג לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א
כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתביו מברלין ומלאנדון נכון הגיעני. והשי״ת ישלח לו רפו״ש בקרב ויחזקו שיהי׳ בריא אולם ויעזור לו השי״ת למכור סחו׳ ויצליח בכל ענייניו.

אני חשבתי לנסוע ביום ג׳ העבר אמנם מפני שהפא״פ לא הי׳ במוכן לא יכולתי לנסוע ואסע אי״ה מחר, ואני לוקח אתי גם את בני שי׳ ומשרת ממשרתי הבית. מוויען אכתוב אי״ה לכבודו מה שיאמר לי הפראפ׳. והשי״ת יצליח דרכינו וישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

מוסג״פ מכתב לכ׳ מש״ב הרמ״ד שי׳ מאה״ק, ונכון אשר כבודו ימלא בקשתו, אם כי מסופק אני אם יעזוב את עה״ק חברון ת״ו, כי אז תהי׳ עה״ק הנ״ל עזובה לגמרי ח״ו, וחס אני מאד ע״ז אשר רצון כ״ק אבותינו הק׳ זצוקללה״ה נ״ע זי״ע הי׳ בעיקר על עה״ק הנ״ל ועתה תהי׳ עזובה

תתי

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
חשבתי לנסוע: לרפואת את היד, כדלעיל אגרת תתג, ובהנסמן בהערות שם.
הרמ״ד: הי״ר מרדכי דובער סלונים.
אם יעזב את עה״ק חברון: ראה בזה לעיל ח״א אגרת קכד: לא הסכמתי לב״ד הרה״ח הרמ״ד סלאנים נ״י על חפצו להעתיק דירתו לעיה״ק ירושלים.
רצון ... עה״ק הנ״ל: ראה בזה „אגרת ... בדבר המוסד הקדוש קופת הרמבעה״נ״ ירושלים תרס״ז, חלקה נעתק ביגדיל תורה (נ. י.) שנה א חוב׳ ג. לעיל ח״א אגרת קלז. לעיל תקפב׳.

ח"ו, מ"מ הנני מבקש את כבודו שיכתוב לו מכתב שינתן לו בחצירו שני חדרים אם יקבע דירתו בירושלים ת"ו.

עפ"ע אתאכסן בויען בהאטעל סטעפאני' **Hotel Stefanie**, ומ"מ אכתוב לו אי"ה מויען אדרעס ברור.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתיא

ב"ה מוצש"ק י"ח שבט תרס"ג לפ"ק
ויען

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

באתי לפה שלו' ת"ל יום ד' העבר ... והשי"ת ישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו'.

אם יהי' באפשרי יכול להיות שאסע מפה אי"ה על ימים אחדים לפאריז לשאול מהפראפ' בריסָא. בני שי' אתי בפה. אם אסע לפאריז אסע לבדי ואשוב אי"ה לפה וניסע אי"ה לביתינו שלו'.

בקשתי להודיעני משלומו ובריאותו איך הוא מרגיש א"ע ואם האויר טוב כעת במענטאן, ואם עשה עסקים בהמקומות שהי'. והשי"ת ישלח לו רפו"ש בקרב ויחזקו שיהי' בריא אולם ויצליח בכל ענייניו.

בחצירו: ראה לעיל אגרת תשפט.
עפ"ע: על פי ערך.

תתיא

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.

לע״ע אני מתאכסן בהאטעל אמנם בדעתי ליקח פריוואט קוואטיר וארשום לו לע״ע האדרעס בהאטעל.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח כתה״י

שלום דובער

Hotel Stefanie
Tabor str. 12

תתיב

ב״ה יום ב׳ ד״ו שבט תרס״ג לפ״ק
ויען

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבו מיום ג׳ העבר קבלתי לגודל קו״ר אשר נודעתי משלומו הטוב יעזור לו השי״ת להנפש בטוב ולהיות במנוחה ויצליח לו השי״ת בכל ענייניו.

. . . בדעתי שנהי׳ פה אי״ה עד ערך ר״ח ניסן הבע״ל. והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

בקשתי להודיעני מבריאותו ושלומו ציא איר פאלזעווען זעך עם האויר הטוב ואם יש לו מכירים.

שמעתי שהר״ד האריגשטיין במאנטאן. ידידינו הרי״ה שי׳ חשב לנסוע למענטאן וא״י אם נסע.

תתיב

מו״ה ישע׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
פאלזעווען: מנצל.
הרי״ה: הי״ר יעקב הורוויץ.

בטח עשה בחינה בעתים אילו ייטיב נא להודיעני בדבר המתוק. והשי"ת ישלח לו רפו"ש בקרב ויחזקו שיהי' בריא אולם.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

בני שי' ב"ה בחו"ש ופב"ש הטוב. מביתי אני מקבל מכתבים ת"ל שלו' להם.

בדבר בקשת הרמ"ד שי' צריך כ' למלאות בקשתו ויתיישב איך לעשות אבל יעשה.

אדרעס אלי על שמי:

Gr. Tfargasse 12
Thuer 7

תתיג

ב"ה יום א' ט' אדר תרס"ג לפ"ק
ויען

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבו מר"ח אדר נכון הגיעני. לפ"ד הי' נצרך לו לעשות הבחינה בדבר המתוק בניצא אשר בשם ודאי יש לאבאראטארי' גדולה. מהבחינה שעשה במענטאן אין לידע דבר אחרי שאינם מתאימים זע"ז. בעת שהייתי במענטאן הי' שם דאק' שהי' מדבר רוסית ואשכנזית

המחוק: מחלת הסוכר.
בקשת הרמ"ד: דלעיל אגרת תי.

תתיג

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
המחוק: מחלת הסוכר.

וכמדומה ששמו קובא, אפשר ישנו עתה ג״כ. והשי״ת ישלח לכבודו רפו״ש בקרב ויחזקו שיהי׳ בריא אולם.

מבריאותי בד״כ אני מרגיש ת״ל הטבה קצת בהיד גם הכובד שהי׳ בה הוקל ת״ל. המאשין שעושין לי העלעק׳ א״א שיהי׳ לי מאשין כזו בביתי כי דורשת קאמיטאטער (והיא שייכה למכונה רענטגאן) במדינתינו נמצא מאשין כזו בליצעבניצע אחת במאסקווא ואפשר בעוד מקומות, אבל אצלינו א״א לעשות זאת כי נצרך אלי׳ צענטראל באַטאריע׳ או קאמיטאט׳. לפי דברי הדאק׳ יספיק אי״ה הזמן שביכולתי להיות פה שתשוב אי״ה היד לאיתנה. והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

נצרך הי׳ לידע מה דרש הבאראן מהרב הארעויץ. שמעתי אשר היק״א חדלה ליתן להם מעות, היינו מהסך מיליאן פראנק שקצבו, עכבו ת״ר אלף ואינם נותנים עוד. כשדברתי עם הרב צדוק הכהן בפאריז אמר לי אשר יותר מהסך שקצבו להם לא יתנו, אבל מה שכבר אמרו כו׳. אמרתי לו הלא לא נתנו להם המעות וכאשר יש פראטעסטין ע״ז ביכולתם לעכב, והשיב לי זה אמת שעוד לא נתנו, ועתה עכבו הסך הנ״ל. ואני חושב שאודות זה הי׳ הב״ג אצל הארעויץ, וא״י אם הזקן או הצעיר.

מחג היובל של הב״ג הזקן התקוה שלהם על אסיפת מעות היא קטנה בערך יכול להיות שיאסף מאה אלף ר׳ (במאסקווא הי׳ פאדפיסקעס רק על ערך יו״ד א׳, וספק עדיין אם יבוא הכל לידו[י] גובייגא).

בדבר הסימענאר שחשבו לייסד. לפה״נ בטל הרעיון הזה, ת״ל. אבל בטח יעשו דבר אסון בהמעות המקובץ. הבאראן הצעיר הציע כאשר שנים אלו עשו רק בשביל הקטנים המתחילים, ועבור הגדולי׳ היינו בני

הטבה קצת בהיד: ראה לעיל אגרת תתג, ובהנסמן בהערות שם.
ליצעבניצע: בית מרפא.
הבאראן: גינזבורג.
הרב הארעויץ: מרדכי הלוי. ראה בזה גם לקמן אגרת תתטו. תתכ. תתכא.
שמעתי ... שקצבו: ראה לעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם. לקמן אגרת תטו.
כשדברתי ... הכהן: כדלעיל אגרת תשמ.
הזקן או הצעיר: נפתלי הערץ או דוד.
פאדפיסקעס: התחייבויות.
הסימענאר שחשבו לייסד: ראה לעיל אגרת תתט.

הישיבות ועבור הפריקאשציקעס והפועלים לא עשו מאומה, לכן הציע לייסד אַבעֶנד שולין, ושולין לשבתות, וללימוד שפת עבר ולהרבות ביבלייאטיקעס בהעיירות הקטנות, וכולם הסכימו על הצעתו. והוא כי בתחלה הי' כל עסקי הח' הארורה מפה"ש להסית ולהדיח ר"ל את הגדולים, ובכל מקום שמצאו אברך טוב המשיכו אותו בחלקת לשון שלוחיהם ובעזרת כסף כו', ובשנים אלו הי' כל עיונם בהקטנים והסיחו דעתם מהגי, ועתה כאשר כבר יסדו הרבה בת"ס והענין הולך מעצמו (יכול להיות אשר העדר הנתינה מהיק"א יהי' העכבה על דרכם, כי מאין ישלמו את המורים אשר חלק גדול מהתשלומין הוא מהאקאמיטעט של היק"א) רוצים לחדש הישנות ליקח את דרך המיסיאנערסטווע להתעסק עם הגדולים ע"פ הדרכים הנ"ל, והשי"ת יפר עצת אויביו ויציל את אחינו מפיות האריות ונזכה בקרב לביאת מ"צ וימלא הארץ דעה את ה' כו'.

ידידינו הרי"ה שי' נסע מפה יום ב' העבר ולא נתראינו קודם נסיעתו, כי חשבתי שיצטרך לנסוע שעה 8-9, וכשבאתי על הקוואטיר שלי כבר נסע, וייטיב לפ"ש גיני.

ואבקש את כ' להודיעני מבריאותו ושלומו הטוב איך הוא מרגיש א"ע. גם איך הוא בריאות זוגי ב"ד הכ' תי' והשי"ת ישלח לה רפו"ש בקרב ויחזקה.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

פריקאשציקעס: בעלי משרות.
בתחלה . . הגדולים . . בהקטנים: ראה לעיל אגרות תקפג. תרס". תרפב. תשיג (משנת 96).
מפה"ש: מפיצי השכלה.
הרי"ה: הי"ר יעקב הורוויץ.
קוואטיר: אכסניא.

תתיד

ב"ה יום ד' י"ב אדר תרס"ג לפ"ק
ויען

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם וות"ס נכבד ומרומם י"א
כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבו בצירוף הסך שני מאות ע"י הַ פינקעלשטיין קבלתי (ולא ראיתי כי לא הייתי בביתי ומסר המכ' לבני שי') ות"ל אשר המתוק נתמעט אצלו, והשי"ת ישלח לו רפו"ש בקרב ויחזקו שיהי' בריא אולם. קרוב לחשוב שע"י המנוחה נתמעט המתוק כי הוא עיקר גדול. והשי"ת יעזור לו שיהי' במנוחה בכל הפרטים.

הטע"ג שלו קבלתי, ואיני מבין מש"כ אשר וואלשאניק (בטח חב"ד רז"י שי') מייעץ לי לנסוע לפאריז. אפשר כתב כ' אילו אודות זה ודעתו מסכמת להיות בפאריז ודעת כ' בעצמו אינו כן, אמנם אני איני חושב עתה בדבר פאריז, אחרי רואי אשר ת"ל הוטב קצת, אם כי ההטבה היא במקצת מאד עדיין (וימים אלו הי' ההיצונג בהיד כמקודם) מ"מ אני רואה אשר העלעק' היא בעזה"י טוב לזה, ועפ"ע גם בפאריז לא יאמרו אחרת, ואם הי' ביכולתי לעשות העלעק' משך זמן ארוך ע"י הפסקות באמצע, יש לקוות שתשוב אי"ה היד לאיתנה, אמנם אין לדבר בדבר האי אפשר כאשר כתבתי במכ' הקודם, ובהכרח להסתפק בהזמן שבאפשרי אי"ה להיות פה, וזהו הטעם שלא דברתי אודות זה עם ידידינו הרי"ה שי' לפי שאינני חושב אודות זה. והשי"ת ישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו'.

ביום א' העבר כתבתי לכ' בטח נתקבל ובקשתי להודיעני מבריאותו ושלומו הטוב.

תתיד

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
המתוק נתמעט: מחלת הסוכר.
חב"ד רז"י: חתן בת דודי ה"ר זלמן יצחק וואלשאניק.
הוטב ... בהי"ד: ראה לעיל אגרת תתג, ובהנסמן בהערות שם.
עפ"ע: על פי ערך.
הרי"ה: ה"ר יעקב הורוויץ.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

בני שי׳ ב״ה בחו״ש ופב״ש הטוב.

היום מצא בני שי׳ את המכתב הזה בין המכתבים הישנים, שלא נשלח בשגגה, והוא המכתב קבלה על הסך שני מ׳. תמול כתבתי לכבודו בטח יתקבל.

יום ד׳ ד״ו אדר

תתטו

ב״ה ד״א אדר תרס״ג לפ״ק
ויען

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבי כ׳ נכון הגיעני לגודל קו״ר מהודעת שלומו הטוב. כן קבלתי היום הפ״ש ע״י הַ זילבערט, ות״ל בעד שלומו הטוב. והעיקר לפניו המנוחה שזה נוגע לו הרבה. עפ״ע יתמהמ[ה]ו איזה משך זמן בהאמבורג ומשם יסעו לאיזה באד, ובד״כ לפ״ד א״צ למהר לנסוע לביתם, וכמה שיהי׳ באפשרם להיות בחו״ל נכון הדבר לפ״ד. והשי״ת ישלח להם רפו״ש בקרב ויחזקם שיהיו בריא אולם.

אני החלטתי להיות פה עוד שבוע אי״ה היינו עד יום א׳ ח׳ ניסן הבע״ל כי כל כמה שבאפשרי לעשות העלעק׳ טוב בעזה״י. והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

המכתב קבלה: הנזכר לקמן תתטו.

תתטו

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
עפ״ע: על פי ערך.

אחי הרמ"מ שי' הי' פה פורים שבא לבקרינו, וביום ד' העבר נסע לביתו שלו'.

כשיהי' כבודו בהאמבורג נכון שיהי' אצל הרב האראויץ ולידע מאתו מה הי' חפץ הב"ג מאתו. לפה"נ זה אמת שאינם נותנים עוד מעות. מהו הסיבה לזה א"א לידע אפשר נתנו אל לבם הפראטעסטין שנגד ח' מפה"ש.

לבערלין אין בדעתי לנסוע כי בטח לא יאמרו הפראפ' דשם איזה חדשות וכל כמה שבאפשרי לעשות הקוהר דפה יותר טוב לפ"ד בעזה"י.

ואבקשו להודיעני מבריאותו ושלומו הטוב.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתטז

ב"ה יום ג' ד"ה אדר תרס"ג לפ"ק
ויען

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבי כ' כן הטע"ג נכון הגיעני, והושבתי לו בטע"ג. הסך שני מאות ע"י פינקעלשטיין קבלתי וכתבתי לו קבלה עליהם, והסימן שכתבתי שם אשר אני לא ראיתיו כי לא הייתי בביתי ומסר המכתב לבני שי', וכפה"נ לא קיבל כ' את המכתב. בהמכתב הנ"ל לא הזכיר

האראויץ ... הב"ג: כדלעיל אגרת תתיג.
שאינם נותנים עוד מעות: היק"א לחברה מפיצי השכלה, כדלעיל שם.
הפראטעסטין: ראה לעיל אגרת תרלה, ובהנסמן בהערות שם. לעיל תתיג.

תתטז

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
וכתבתי לו קבלה: לעיל תתיד.

בדבר הג' מאות, ועפ"ע יהי' הר"ד הארינשטיין פה מחר או ביום ה'. והשי"ת יעזור לכ' ויצליח לו בכל עניניו וישלח לו השי"ת רפו"ש בקרב ויחזקו שיהי' בריא אולם.

ההוצאה בפה גדולה מאד אשר לא שערתי מקודם. שני הקוהרין בכל יום והדירה והקעסט ג"כ ביוקר הרבה. ובד"כ עולה בערך יותר מק"ן רו"כ לשבוע ואפשר קרוב לשני מ'. ויתן השי"ת שיהי' לתועלת ובד"כ אינני מתחרט על נסיעתי זאת כי ב"ה אני רואה התועלת והשי"ת ישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו' ושאהי' בביתי במנוחה בכל פרט.

ואבקשו להודיעני מבריאותו ושלומו הטוב ויהי' לענג נפשי.

בני שי' ב"ה בחו"ש והיום או מחר יכתוב אי"ה לכבודו.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

מביתי אני מקבל מכתבים ת"ל שלו' להם.

תתיז

ב"ה יום א' ר"ח ניסן תרס"ג לפ"ק
ויען

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבו צירוף הסך ג' מאות ע"י הר"ד הארינשטיין נכון הגיעני. כן קבלתי הטע"ג שלו שכתב בטע"ג לריגא שישלחו ג' מאות. והשי"ת

עפ"ע: על פי ערך.

תתיז

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.

יעזור לכבודו וישלח לו רפו"ש בקרב ויחזקו שיהי' בריא אולם ויצליח כ' בכל עניניו בגו"ר. אני בקשתי היום בטע"ג בריגא לשלוח ע"י טע"ג פן ילך ע"י פאצט הרבה וספק אם יגיע עוד בהיותינו פה וקבלתי כעת טע"ג מרנ"ב שכבר שלח ביום ועש"ק, ועפ"ע יתקבלו אי"ה ימים אלו.

... אנחנו ניסע אי"ה מפה יום א' הבע"ל דרך ווארשא. בווארשא לא נתעכב וניסע אי"ה ישר עם הקורייערסקין ונבוא אי"ה ביום ג' בקר לביתינו שלו'. והשי"ת יצליח דרכינו.

... ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתיח

ב"ה יום ה' י"ב ניסן תרס"ג לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א
כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

באנו לביתינו שלו' ת"ל ביום ג' בקר ומצאנו כל ב"ב יחיו ב"ה בחו"ש. והשי"ת יעזור לנו לישב בביתינו בחו"ש ובמנוחה בכל הפרטים.

מכתביי מויען (א' למענטאן והב' להאמבורג) בטח קיבל. ובקשתי להודיעני מבריאותו ושלומו הטוב. בהמכתב להאמבורג כתבתי קבלה על הסך ג' מאות מריגא. והשי"ת ישלח לו רפו"ש בקרב ויחזקו שיהי' בריא אולם.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש ויחוג את חהמ"צ הבע"ל בדיצה ובכשרות כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

עפ"ע: על פי ערך.

תתיח

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.

תתיט

ב"ה יום ב' א"ח פסח תרס"ג לפ"ק

כבוד ש"ב הרה"ח המפורסם נכבד ומרומם· י"א כש"ת מו"ה ש' זלמן שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתב כבודו קבלתי במוצאי יו"ט הראשון ש"פ, ומפני כבוד המועד לא יכולתי להשיבו עד היום.

והנה בדבר האגודה אם כי נחוצה היא מאד ונחיצותה מורגשת שיהיו דואגים על עניני הדת הן בענינים הכוללים ועיקרים והן בענינים הפרטים בכל עיר ועיר בעיקרי הדת הנוגעים לחיי נפשות אחב"י אשר נעזבים ונטשים כ"כ עד שיש בהם בכדי לעורר את אחינו, וביתרון את הרבנים, בחילא יתיר ובתוקף ועוז לעשות תקנות לחזק את יסודי הבנין ולעיין ולפקח על כל דבר ודבר שיהי' ע"פ התורה והמצוה כו'.

אבל אגודה כזאת צריכה להיות תחת השגחת הרבנים הגדולים דוקא, ובהכרח שיוקדם לה אסיפת הרבנים·הגדולים דמדינתינו וימצאו את הדרך הנכונה איך ובמה לחזק את הדת ואיזה תקנות אשר נחוץ לעשות ויבחרו מאתם ועד אשר יעוררו את אחינו בעצם הענין ולעשות אגודות מהרבנים בכל הפלכים אשר יתנהגו בכל הדברים כפי הסדר שיהי' מהועד והועד יעיין ויפקח על ההנהגה, וכאשר איזה מהאגודות ימצאו איזה דבר נחוץ יציעו לפני הועד ויופסק על פיהם.

והנה בהאגודות בהכרח שיהיו מכל המפלגות אותן שיסכימו על תקנות הרהגי"ם, אמנם כאשר יהיו תחת השגחת הועד מהרבנים הגדולים אז התקוה להשי"ת שיהי' הכל אי"ה בסדר נכון, משא"כ כשיהי' אגודת רבנים סתם יכול לצאת מזה הרבה מכשולים גדולים. ולעשות אגודה ממפלגה אחת לבד לא יהי' בה כח לעשות דבר כ"א

תתיט

הגיע לידינו בלי חתימה, בכמה תיקוני לשון בין השיטין: א"כ נראה שזוהי מהדו"ק ונשלח טופס בסגנון מתוקן יותר.

בדבר האגודה: אגודת הרבנים בארץ רוסי'. ראה לעיל ח"א אגרת קנד (מנ"א תרס"ו) ואגרת הגרח"ע גרודזנסקי מווילנא בשוה"ג שם (אדר תרס"ג).

בהכרח שיהי׳ מכל המפלגות ושיהי׳ תחת השגחת ועד מרבנים הגדולים יחיו. וכאשר קבלתי מכתבים אשר בקרוב תהי׳ אי״ה אסיפה ברשיון יש לקוות אשר אז יבואו כל הדברים על מקומם.

את הקול קורא לא ראיתי ושמעתי אשר המתעורר הראשון בדבר אגודת הרבנים הוא המגיד דוילנא ולהשואלים אותי כבר כתבתי נגד זה, כי לפ״ד ההכרח שיהי׳ בסדר הנ״ל דוקא שיהי׳ בקודם אסיפה מהרהגי״ם יחיו ויעשו ועד מהם, ואז יהי׳ אגודות רבנים בכל פלך ופלך אשר א״א בלא זה, והכל יהי׳ תחת השגחת הועד.

תתכ

ב״ה יום ב׳ ז׳ אייר תרס״ג לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א
כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבו מיום ד״ד ניסן קבלתי בש״ק העבר, והלך הרבה בדרך. לא כתבתי לכ׳ אחר יו״ט מפני שלא ידעתי האדרעס שלו.

...מה שא״ל הרב הארעויץ ששלחו האיק״א איש לבקר את הנעשה במדינתינו, בטח שלחו איזה מהחברה שלהם ומסת׳ ימצא חן בעיניו פעולת הח׳ מפיה״ש. כשיתראה אתו עוד הפעם בטח יכתבו לי מה שיוודע לו בדבר הידיעות מהמשולח שלהם. ובקשתי להודיעני מבריאותו ושלומו הטוב וכמה יתמהמה בויצבאדען.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתכ

מו״ה ישע׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
מה שא״ל הרב הארעויץ: ראה לעיל אגרות תתיג. תתטו.
הנ״ד מפיה״ש: החברה מפיצי השכלה.

תתכא

ב"ה יום ג' ד"ב אייר תרס"ג לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א
כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבי כ' מויעצבאדען ומנאיינאר קבלתי...

...שכרתי הדאציע דשנה דאשתקד ואחר חה"ש הבע"ל נעתיק אי"ה דירתינו על הדאציע והשי"ת ישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו'.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

אבקשו להודיעני אם נתראה עם הרב הארעויץ ומה נדע לו בדבר האיש ששלחו.

תתכב

ב"ה יום א' י"א סיון תרס"ג לפ"ק

כבוד מחו' ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א
כו' מו"ה שמואל מיכל שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

בדבר יושבי הכפרים בפלך קעשינוב בקרוב להגבול, בא לפה כעת

תתכא

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
נתראה עם הרב הארעויץ: ראה אגרת שלפנ"ז.

תתכב

מו"ה שמואל מיכל: טריינין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצז, ובהנסמן בהערות שם.
בפלך קעשינוב: איסור ישיבת יהודים בכפרים אלו, גם בפלכי תחום המושב. באסרו חג הפסח פרצו בקעשינוב פרעות דמים. כ־50 יהודים נרצחו, מאות נפצעו ורכוש רב הושמד.

א׳ מהמתעסקים ומהמעוררים בזה בכל משך הזמן ולפי דבריו קודם חה״פ העבר היו משתדלי׳ אודות זה אשר גם כבודו התעסק בזה הרבה ואחרי כל ההבטחות לא נעשה דבר לפועל, אם כי הדבר בעצמה אינה כב[י]דה כ״כ כאשר יחידים פעלו עבור עצמם, וסיבת הדבר לדבריו רק מהעדר ההוצ׳ שדרוש ע״ז ה״א, וכאשר מכבר כתבו אלי הג׳ דקעשינוב שיתנו כמה שיהי׳ נדרש, לזאת אבקש את כבודו להודיעני בטע״ג (במלות קצרות נסתרות) אם באמת רק זאת היא המניעה אכתוב אי״ה להג׳ הנ״ל ותקוותי שתסור המניעה בעזה״י כי לא דבר גדול הוא לפניהם והרחמנות על אחינו שמה גדול הוא מאד מהפרט הזה לבד שסובלים כמה אלפי׳ נפשות ר״ל, השי״ת ישמרם. גם יודיעני אם יכולים לשלוח המעות איליו היינו שאכתוב כן להג׳ הנ״ל. ונא להודיעני כ״ז תיכף בקבלת המכ׳ ע״י טע״ג ולבאר אח״כ במכ׳.

ויודיעני נא מהנעשה בדבר ענינינו הידוע אשר רצוני לידע. והשי״ת יעזור לכ׳ ויצליח לו בכל ענייניו.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו ומחו׳ ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

הטע״ג ייטיב לשלוח להדאצי׳ אשר ביום ג׳ הבע״ל נעתיק אי״ה דירתינו לשם.

Знаменская Рижеск. — Орлов. Шнеерсону

תתכג

ב״ה יום ד׳ ער״ח תמוז תרס״ג לפ״ק
דאציע סערעבריו[נ]קא

כבוד ידי״נ המפורסם ווח״ס נכבד י״א כו׳
מו״ה אשר שו״ב שי׳

מכתבו נכון הגיעני. הדרוש רזא דתרתין אחתין מכ״ק אאזמו״ר

ה״א: ה׳ אלפים רו״כ.

תתכג

מו״ה אשר: גרוסמן, אגרות נוספות אליו — לעיל תקסה, ובהנסמן בהערות שם.
הדרוש רזא דתרתין אחתין: ביאורי הזהר להצ״צ ח״ב ע׳ תתקמז ואילך.

זצוקללה"ה נ"ע זי"ע, נמצא אצלי רק העתק, ויכול להיות ששם הוא גוף כי"ק. והנני מבקשו להשתדל להשיגו ולהביאו אתו עמו. גם בשארי הכ"ק הישינים יכול להיות שנמצא בהם איזה כי"ק, כאשר כבר קרה הפעם בכ"ק ישינים שהביא לי כבודו ומצאתי בהם כי"ק.

יחזק השי"ת לב בנו שי' שיהי' יר"א באמת ובתורתו ובמצותיו ית' יחפוץ תמיד כה"י לרבות כו'. ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתכד

ב"ה יום ד' ד"ז תמוז תרס"ג לפ"ק

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א
כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבי כבודו נכון הגיעני ואי"ה אשיב לו ימים אלו.

ועתה בשל עתה באתי. הכל יודעים ולפניו ית' ודאי גלוי וידוע אשר יסדנו העסק לא בשביל כבודינו והנאתינו כ"א בחפצינו האמיתי שיהיו בנים נאמנים לה' ולתורתו ולעבודתו והיגיעה אשר יגעו עלינו כ"ק אבותינו רבותינו הק' זצוקללה"ה נ"ע זי"ע והדרך אשר הנחלנו בה נלך עד ביאת ג"צ בב"א, וע"ז אנו מייגעים בכל כוחינו ויכולתינו והשי"ת יהי' בעזרינו ויורינו את הדרך האמיתי לבוא אל מטרת הכוונה ויתן בנו כח ועוז לעשות את אשר העמסנו עלינו אשר זאת אנו חפצים בפנימיות נפשינו.

ות"ל אשר הקרירות והתאוננות התמידי של ידידינו ואוהבינו

בנו: ה"ר שמואל גרוסמן.

תתכד

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.

יסדנו העסק: ישיבת תומכי תמימים, שתומכה העיקרי הי' הר"י ברלין. האגרת נכתבה בקשר למצב הכספי החמור בקופת הישיבה. ראה לעיל אגרת תתט.

האמיתים – עמודי העסק אשר עליהם תמכנו יתדותינו בענינים הגשמיים – לא החלישו כוחותינו ח״ו ואנו מייגעים ורוצים אנו לייגעות אי״ה גם על להבא במה שיש בכחינו וחפצו ית׳ יצליח בידינו.

ובזה הנני בבקשה כפולה ומכופלת מכבודו ליתן כח וחוזק בעסקינו במה שיש בכחו לחזק – ואני יודע היטיב אשר טענות יכולים להמציא כמה וכמה, אבל יביט על האמת מצד עצמו אשר עתה הרבה הדבר תלוי בהם, וכאשר נוסעים עתה אודות זה חברינו וידידינו האמיתי הרמ״מ שי׳ ובני שי׳ הנני מבקשו שלא לבקש ולחפש את השלילה ח״ו כ״א יטה אזנו לדבריהם ויעשה את בקשתינו. והשי״ת ימלא משאלות וחפץ כבודו בכל עניניו ויצליח ברו״ג.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתכה

ב״ה יום ג׳ ד׳ מנ״א תרס״ג לפ״ק

כבוד אמי מורתי יקירתי הרבנית תי׳,
בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה תי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

אה׳ אמי מורתי יקירתי תי׳ פון יום ה׳ העבר אן האבין מיר פון דיר קיין בריף איך האף היום זאל זיין אַ בריף. איך בעט דיך זייער אה׳ אמי מו׳ יקירתי תי׳ שרייבין אונז אפטע בריף משלומך הטוב והיקר לנו ויא פילסטו זיך ... נא לכתוב לנו הכל בפרטיות ותחי׳ נפשינו. והשי״ת ישלח לך רפו״ש בקרב ויחזקך שתהי׳ בריא אולם.

הרמ״מ: הי״ר מנחם מאניש מאנעסזאן.

תתכה

כבוד אמי מורתי: שנסעה, לרגלי מצב בריאותה, יחד עם בנה הי״ר זלמן אהרן (רז״א) להתרפאות בדובלען. בדרך נעצרו בריגא, לשם נסע גם נכדה כ״ק אדמו״ר מוהריי״צ נ״ע, כדלעיל באגרת שלפנ״ז. האגרת הזו נכתבה לשניהם בהיותם בדובלען.

איך האב ביז היום ניט גישריבין ווייל[ע] ביום א׳ איז מינ[ר] ניט אויס גיקוממען דיא צייט צוא שרייבין און ביום ב׳ כמובן איז ניט אַ טאג פון שרייבין. איר וועט עפ״ע היום האבין גיריס מאתנו ע״י ר״נ צייטלין שהי׳ בפה. אויף ש״ק הבע״ל וועט ב״ד הרי״ל שי׳ זיין לדובבעלין ער איז ביום א׳ אוועק גיפארין מפה ויהי׳ איזה ימים בויטעפסק ויסע לריגא.

בני שי׳ הטע״ג שלך קבלתי תמול והנה ההתחלה שהרי״ה ממאן הבנתי... והשבתי לך טע״ג תמול ובקשתי את הרמ״מ שי׳ שלא יסע עדיין מדובבעלין כי שישאר כך אין זה דרך כלל, ובקשתי להודיעני לפה אמיתית המצב בפרטיות, ולע״ע לא קבלתי טע״ג ולא אוכל לשער עדיין מה לעשות בזה. תקוותי אשר מ״מ יעשו את המוטל [ע]ליהם, ואם תבוא הפעולה ביגיעה יותר תהי׳ חביבה יותר. והשי״ת יהי׳ בעזרינו שילך העסק בהצלחה הן בענינינו הגשמיים והן בענינינו הרוחניים.

הנני מקווה לקבל היום מכתב באיזה פרטים בזה.

אם ידידינו הרמ״מ שי׳ עודינו בדובבעלין הנני פב״ש באה״ר.

מובן לי כמה כבד עליו כל העסק אבל עסק שמים הוא והאהבה פנימיות אל הענין תכסה ותתגבר על הכל.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשם ובנך ואביך וחותנך דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

באה״ר הנני פב״ש אחי יקירי חביבי הר׳ שי׳, ועי״ב בשלו׳ ג׳ הכ׳ תי׳.

ביום ב׳ ... שרייבן: ביום זה רגיל הי׳ רבנו לנסוע מנאות הדשא לליובאוויטש.

עפ״ע: על פי ערך.

שהרי״ה ממאן: שה״ר יעקב הורוויץ מריגא ממאן לתת את סכום ההערכה שהוקצב עליו לתת לקופת הישיבה תומכי תמימים. ראה אגרת שלפנ״ז.

הרמ״מ: הי״ר מנחם מאניש מאנעסזאן.

אחי: הרז״א הנ״ל.

ועי״ב בשלו׳ ג׳: ועל ידי בעלה בשלום גיסתי.

תתכו

ב"ה יום ד' ה' מנ"א תרס"ג לפ"ק

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א
כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבי כי נכון הגיעני, והנני להשיב לו בהנוגע אל העסק ... והשי"ת יעזור לכבודו וישמרהו מכל צער ועגמ"נ ויחזק השי"ת את בריאותו שיהי' בריא אולם.

בדבר תו"ת אם כי לא קבלתי מבני שי' שום מכתב מאז נסע מפה, אמנם לפה"נ מהטע"ג הענין הולך בכבדות גדולה, ואם ח"ו לא ימלאו את הדרוש, ה' יודע מה יהי' מזה, אמנם לבי לא יניחני לחשוב שלא ימלאו ח"ו.

לפי הטע"ג שקבלתי תמול ידידינו הרי"ה שי' מוסכם ליתן הסך ב"א, וכבודו עודינו מסרב בזה, ושלחתי היום טע"ג לכ' שאינני יכול לחשוב שיהי' המניעה מכבודו, וכן הוא האמת שלא יאומן אצלי כזאת ומי יחזק עסק כזה אם לא כבודו, ובפרט כאשר הרי"ה נותן סך הנ"ל וידידינו הרש"ג שי' יתן אלף ודאי וקרוב הדבר שיתן עוד ה' מ', היתכן שיהי' מניעה מכבודו. ותקוותי חזקה בה' אלקינו בזכות כ"ק אבותינו רבותינו הק' זצוקללה"ה נ"ע זי"ע אשר עסקינו זה חפצם ורצונם הפנימי, שיתן בלבם למלאות את הדרוש מאתם בלב שלם ובנפש חפיצה.

בדבר הבחור ישראל ברלין, כאשר לפי דבריו יש לו עד הפריזיוו ד' שנים, ואם ימתין מלעשות שידוך עד אחר הפריזיוו הלא אין זה דרך

תתכו

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנסמן בהערות שם.
בדבר תו"ת: ראה שתי האגרות שלפנ"ז.
הרי"ה: הי"ר יעקב הורוויץ.
ב"א: ב' אלפים רו"כ.
הרש"ג: הי"ר שמואל גוראר"י.
ישראל ברלין: בן אחי הי"ר ישעי' ברלין, שלמד בליובאוויטש.

כלל ... אמנם תנאי נחוץ אשר עד שיזדמן לו שידוך וכן אח"כ עד קרוב להחתונה יהי' בליובא' או בזעמבין, כי ישיבתו בריגא איננה לטובתו כלל וכלל. והשי"ת יחזק לבבו שיהי' יר"א באמת ובתמים.

בקשתי להודיעני מבריאותו ושלומו הטוב. והשי"ת יחזקו וימלא כל משאלותיו לטוב ויצליח כ' בכל ענייניו בגו"ר.

מכ"א מו' הר' תי' אני מקבל מכתבים אשר ת"ל היא מרגשת תועלת ות"ל בעד חסדו הטוב. והשי"ת ישלח לה רפו"ש בקרב ויחזקה שתבוא לביתינו בריא אולם.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתכז

ב"ה יום ה' בוקר

קבלתי הטע"ג של כבודו וגודל ת"ח לכ' בעד הידיעה וע"ד מארז"ל חבה יתירה נודע"ת להם כו' וכפי' הרמב"ם ז"ל. ואודה לה' על הטוב אשר נתן בלבם לעשות את הטוב ואת הישר. והשי"ת יעזור להם בכל מילי דמיטיב ככל מאוויי נפשם מנפש ועד בשר כו', ויתן בלבם לעשות את הטוב תמיד כה"י.

ומש"כ בהטע"ג שגם הוא מתפלא מס' על זה שמעמ[י]סים ענין כזה על אנשים אחדים. יאמין לי כ' אז איך וואלט אייך פאר גינען בלב שלם שיחזיק בעצמו ישיבה גדולה תחת השגחה טובה ויעלה לו לבדו

מכ"א מו' הר': מכבוד אמי מורתי הרבנית. ראה אגרת שלפנ"ז.

תתכז

נכתבה בהמשך ובצירוף לאגרת שלפנ"ז. ראה שם לתוכנה.

הידיעה: שהסכימו לתת את סכום ההערכה לישיבת תומכי תמימים. ב"תולדות התמימים" מסופר שבתום המועצה, שהתקיימה בריגא במשך שלשה ימים, התנדב הר"י ברלין 4,000 רו"כ, ויתר החברים — 2,000 רו"כ.

מארז"ל: אבות ג, יד.

פי' הרמב"ם: שהודעת ... יודיעהו שיעור מה שעשה.

עשרים אלפים רו״כ לשנה, ומכ״ש שאין לו להתחרט ח״ו על החלק והזכות שיש לו בעסקינו. ויתן השי״ת שילך הענין בהצלחה ברו״ג.

תתכח

[תחלת מנ״א תרס״ג]

ב״ה

בני שי׳

מוסג״פ מכתב לידידינו הר״י שי׳. לא תשכח לדבר בדבר הנוגע לקבלת השיינען וד״ל.

באה״ר הנני פב״ש ח״ד ידי״נ הרמ״מ שי׳.

עשרים אלפים רו״כ לשנה: זהו בערך סכום הוצאת הישיבה תו״ת במשך שנת תרס״ג, כמסופר ב„תולדות התמימים״:

מספר התלמידים בשנה ההיא ... עלה מאתיים איש ... הבנסת השנה הזאת בס״ה הי׳ סך עשרים אלף וחמש מאות וארבעים ותשעה רו״כ שבעים ואחד קאפ׳. והוצאות שנה זו עלו בס״ה לתשעה עשר אלף תשע מאות תשעים ושמונה רו״כ וארבעה ותשעים קאפ׳.

תתכח

מהתוכן נראה שנכתבה ונשלחה יחד עם האגרת שלפנ״ז לריגא.

הר״י: הי״ר ישעי׳ ברלין.

השיינען: תעודות רשיון למלמדים. ראה לעיל אגרת תשצב, ובהנסמן בהערות שם.

הרמ״מ: הי״ר מנחם מאניש מאנעסזאן.

תתכט

ב"ה יום א' י"ד אלול תרס"ג לפ"ק

כבוד ידידיי אנ"ש נגידים ווח"ס ונכבדים די בכל אתר ואתר, ד' עליהם יחי'

אחדשה"ט.

הנה כאשר מצב עסק דא"ח באה"ק הוא בשפל המצב מאד וכמעט שאין לומדים דא"ח כלל ובפרט הצעירים והאברכים אינם שייכים לזה כלל, וזה כמה שנים אשר הרבה נצטערתי ע"ז, וביותר שראיתי מהם אברכים יקרים באמת עוסקים בתורה כל ימיהם ויר"א בתכלית, ובדא"ח אין להם שום ידיעה כל דהוא ממש ורחוקים מזה בתכלית (לבד אחדים ממש), וכל אשר לב רגש לו יצטער על הדבר הזה. וביתרון פעל ע"ז מה שבכוללינו אין ישיבות, והרבה מאברכי חב"ד לומדים בישיבות הפרושים וזה פעל הרבה על העדר העסק הנ"ל.

והנה זה כשנה ויותר אשר עבר רוח טהרה על אחינו יושבי תמן ונתעוררו לעשות ישיבות חב"ד בעה"ק ירושלים ת"ו ובעה"ק חברון ת"ו אשר אברכי כוללינו ילמדו בהישיבות האלו דוקא, ושיהי' קביעות על לימוד דא"ח ולהשתדל להדריכם בעזה"י בדרך הזה, וכאשר הציעו לפני הדבר הזה שמחתי בנפשי בגוף ועצם הענין שיהי' ישיבות משלנו, והעיקר אשר אברכי אחינו לא יהיו עזובים ונטושים מתורת כ"ק אבותינו רבותינו הק' זצוקללה"ה נ"ע זי"ע.

אמנם באשר הענין דורש משגיחים טובים הראוים לזה, ובזה הי' כמה עיכובי דברים עד אשר מצאתי את שאהבה נפשי משגיחים טובים אשר נוכל לסמוך עליהם בעזה"י, והיינו בישיבות עה"ק ירושלים ת"ו יהי' המשגיח על לימוד הנגלה ועל לימוד דא"ח ש"ב ידי"נ הרה"ח המפורסם מוהר"ר שניאור סלאנים נ"י, ובעה"ק חברון ת"ו יהי' משגיח כנ"ל ש"ב ידי"נ הרה"ח המפורסם מוהר"ר שלמה ליב אליעזראוו נ"י. ותקוותי חזקה להשי"ת אשר על ידן תושלם אי"ה הכוונה.

תתכט

הגיעה לידינו בלי חתימה, ואפשר נשלחה בסגנון מתוקן יותר. וכן באגרת שלאח"ז.

ירושלים ... סלאנים: שגר ביפו. והיתה תכנית שיעבור לצורך זה לירושלים — ראה לעיל ח"א אגרת קכה. לקמן אגרת שלאח"ז.

חברון ... אליעזראוו: ראה בהערות שם. לעיל ח"ב אגרת רכו, ובהערות שם.

תתכט*

[אלול תרס"ג ?]

ב"ה

כבוד ידידיי אנ"ש נגידים ווח"ס ונכבדים די בכל אתר ואתר ד' עליהם יחי'

אחדשה"ט.

מה מאד גדול ונכבד דבר התייסדות הישיבה בעה"ק חברון ת"ו, אשר עד עתה אין לנו בכוללינו ישיבה באה"ק בעת אשר ליתר הכוללים יש ישיב[ו]ת גדולות, והאברכים מבני כוללינו אשר חננם ה' בבינה ודעת ונדבם לבם לעסוק בתורה, מוכרחים למצוא להם מקום מא' מהישיבות הנ"ל ומעט מעט נעתקים ונבדלים המה מאתנו ברוח ובתכונת נפשם, וביותר נעשים מרוחקים לגמרי מעסק דא"ח.

וזה כמה שנים אשר רצונינו וחפצינו לייסד ישיבה באה"ק ולקבוע שיעור למוד דא"ח ג"כ ושיהי' תחת השגחה טובה, ובכ"ז הי' כמה מניעות אשר א"א לפורטם. ותכלית חפצינו הי' מאז לייסד הישיבה בעה"ק חברון ת"ו, המקום אשר בחרו אבות העולם כ"ק אבותינו רבותינו הק' זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, אשר עין כל תראה עתה את אשר צפו המה ברוח קדשם שהמקום הזה מסוגל בעזרתו ית' לתורה ועבודה.

וכבר נעשה התחלה טובה ת"ל ונתייסדה הישיבה ובה לע"ע ערך ט"ו לומדים, תחת השגחת ש"ב ידי"נ הרה"ח המפורסם יראת ד' אוצרו מוהר"ר שלמה ליב נ"י רב דעה"ק הנ"ל אשר משגיח בעין פקיחא על הישיבה והת"ת אשר אתה, ועליו יכולים לסמוך אשר יהי' הכל בתקונה בעזה"י.

אבל הלא מצער היא ערך הלומדים עתה, וגם המעט הזאת דורשת הוצאה נכונה להחזיק ולתמוך ידי הלומדים יחיו, ומה גם שצריכים להרחיב בעזרתו ית' את ההתייסדות והמפעל הטוב הזה, ולתמוך בכל אברך שיהי' ביכולתו לעסוק בתורה ועבודה כדבעי למהוי...

תתכט*

ע"פ תוכנה נראה שנכתבה בסמיכות לאגרת שלפנ"ז, ואפשר שהן שתי מהדורות של אותה האגרת, שרבנו היה מסופק עדיין אם יבוא הרש"ז סלונים מיפו לירושלים לצורך זה, כדלעיל ח"א אגרת קכה. הדיון בזה נמשך במשך חדשי אייר־אלול תרס"ג, כנראה מאגרת הנ"ל ומהאגרות שלפנינו.

מפתח ענינים

אדם:
טז (א. ובע"ח תוהו ותיקון. התכללות המדות). נ (הרגש בא. ובבע"ח).
אהבת רעים:
יח (יסוד תורתינו).
אהלי קדש:
ב (אדמו"ר מהר"ש). טו (אדה"ז). כח. נט (דאדה"ז ואדהא"מ). שמה (אדמו"ר מוהריי"צ מאוורוטש). עיי"ע מקומות הקדושים.
אחד:
רא־ב (א. ויחיד. יש א. ואין שני לו. אחת).
אחדות:
יח (פועל א. אדם העליון עם האדם התחתון).
אמונה:
ג. כח. רעג.
אסיפות:
רבנים: מד (הרפורמים בארה"ב). נז־ס (בוילנא). נח (ועידה ר. בפ"ב חורף תרנ"ד). נט־ס (בוילנא). עו (ועידה רבנית הנ"ל). עז־פ (בווארשא). עח (ועידה רבנית הנ"ל). קיג. קכו־לה (הר. מטעם. א. הר. בווילנא. בווארשא). קמח (פפד"מ). רסג. רעא. רעט. רפג. שכג. שכט. שלב. שלה. שלח. שנ. שנד. שסה. שעא. שעב (ועידה ר. בפ"ב חורף תרנ"ד). שפט־צ.
יחידי סגולה עם רבנו: קכ. קל. קנא־ד. רחצ. שב־ד. שז. שי. שמה־ט. שנו. שסב. שעו.
יק"א: רי. רכז. רלח. רמב. רסז. רעח־ט. רפו.
אסיפות שונות: קמט. שסא (ציוני רוסי' במינסק).
אתרוגים (וד"מ):
כא. כג־ז. לא־ב. שג. שיב. שיט.
בטחון:
צא־ב (במו"מ וברפואה. ב. בהשי"ת עצמו).
ביטושים:
צד.
בירור:
נא (ב. ע"י דחי').
בית אפל אין פותחין כו' נגעו:
נ. נא.
בית חדש:
לו־ז (צוואת הרי"ח). קמה (כנ"ל. מכירתו).
בניה:
צה (הוספה לבית רבנו).
בעל חי – עיי"ע אדם.
בריאות:
קב (שמירת הב.).
בריאות רבנו – לא נסמנה לרוב המצאה.
גורל – עיי"ע פיס.
גלדי':
מז. קסו־ז. קפא. שג.
דאגה בלב איש ישחנה:
שע.
דודאים:
כה. כז.
דיבוק חברים:
נב.
דיבור:
נב־ג (בהענין שלמד). קסה (ד. ומדרש).
עיי"ע מחדו"מ.
דין תורה:
יב.

דפוס:
יד (אדמו"ר מוהר"ש לא מסר לד. שום כ"ק). סד (הדפסת התניא). סו. ע. פב. צה. צט. ק. קב. קה (הנ"ל). קו (הצ"צ).
בית דפוס – ראה מפתח מוסדות ערך ראם.

הלכה ומנהג:
כג (עכו"ם שהביא לולב מחוץ לתחום). לו־ז (צוואת הרי"ח – בית חדש. תנור). נה (גם על בחולה צ"ל לתורה). קמה־ו (צוואת הרי"ח – בית חדש). רטו (מכירת חמץ כשהוא במדינה אחרת).

העלם:
נא (כח הנעלם חזק יותר אך בדקות ואינו מתפשט מעצמו).

הרגש:
נ (ה. עצמו וזולתו. באדם ובבע"ח. בא מהשכל).

התבוננות:
נג (בתפלה).

התכללות:
טז־יז (בתהו רק יו"ד מיו"ד. בתיקון הרבה פעמים. ה. עצם הספי' וה. חו"ג ע"י ת"ת).

התפעלות:
יד (פנימית). קפב.

זקן:
מט.

חבה יתירה נודעת להם כו':
שצז.

חיים:
לה־ו (ע"י דביקות בהקב"ה חי בעצם).

חינוך:
מט־נג (הדרכת התל'). קמו־ז (ח. הבנות. שיחת רבנו בדבר הח.). קסט (בהיותו נער דוקא). קצ. קלו. שנא־ב (על פי המעטדות הישנות דוקא).

חלוקת הש"ס:
קס (בי"ט כסלו).

חו"ג:
טז (בתיקון גם בג. ימצא ח.). יז (התכללותם ע"י ת"ת).

חסידות:
ח. יד. כה. לג. נ (להניח עצמו). צג (פעולה חי' ופני'). רס. רסב (מעשה החסידים). רעח. שנט (לבאר ענין האחדות וכמה מצות). שצט־ת.

חתונה:
יד. לג. לה. קכג. קלו. רסט. ער. שעג. עיי"ע שידוכים. תנאים.

טבע:
רפג־ד (הכח האלקי נטבע. הט. הוא אלקות).

טוב:
ג (הגלוי והנסתר). כח (כנ"ל).

יאוש:
רח (גורם העדר העשי' וחיזוק המנגד).

הוי' ואלקים:
קצט־ר (בשניהם פנים. מנה אחת אפיים – כולא חד).

יחיד:
רא־ב (י. ואחד).

י"ט כסלו:
קנט־סא.

כוס:
קצט (בגי' אלקים).

כתבי־יד:
ו (כי"ק אדה"ז). ח (כי"ק). ט. י (אדהא"מ). יג (מהרי"ל. לקו"ת. אדהא"מ). יד (אדה"ז). פח. קסו־ח (שמירתם). רא (אמ"ב. פה"מ). רמח. רנו (שמירתם). רנח. רצא (הקדמה לביכל דמאסקווא). שיג (שמירתם). שצג.

כתר:
ר (עתיק ואריך. גם בעתיק מ"ה וב"ן).

לב:
נג־ד (רואה אמיתיות הדבר. עצם הנפש שורה בו).
עיי"ע מוח ולב.

לבוש:
מט (בגדים קצרים).
ל"ג בעומר:
יד.
לוח:
לח (ל. השנה).
לעג:
מג.
מאמרים:
אדמו"ר הצ"צ: שצב (דרוש רזא דתרתין אחתין).
אדמו"ר מוהר"ש: א־ב (תרל"ה־ח). ח (מים רבים. וככה. תרל"ג).
אדמו"ר מוהרש"ב: כה (ר"ה תרנ"א). לז (חנוכה תרנ"ג). נג (ר"ה תרנ"ט. פדה בשלום). שנג (ושבחה תרס"ב).
מאסר וגאולה:
שכ־כז (הר"מ הארנשטיין). שלב. שמ. שמב.
מגבית:
קכא (לישיבה, פורים תר"ס). ריא (לישיבה, פורים תרס"א).
מדות:
מט־נ (זיכוך המ.).
מ"ה וב"ן:
ר־רא (גם בעתיק, מיני ובי'. גילוי וביטול. פני' וחי').
מוח ולב:
נד.
מחלוקת:
יא. טו.
מחשבה:
נא (לבוש פנימי לשכל. החכ' נק' מח'). נב (מ. בהענין אחר הלימוד). נד (חכ').
מחדו"מ:
נא־ב (הד. גילוי המ. החכ' מבררת מה לדבר).
מילה:
מד.
מכירת חמץ:
רטו. רכח־ט. רלג־ה.
מכתבים:
אדה"ז: כח (אגה"ק).
אדהא"מ: י'.
אדמו"ר מוהר"ש: יד.
מלמדים:
י'. כב. שנו־ח. שצח.
שאלת המלמדים: מז. נה. קעח. שכב. שכז־ח. של (בפולין). שלז־ח.
מנה אחת אפיים:
קצט־רג (ביאור ע"פ דא"ח).
מצות:
יב. קצד־ו (אריזה ומשלוח). רה (אפיית). רטז (משלוח). רכד. רלג.
מקומות הקדושים:
ח.
עיי"ע אהלי קדש.
משלוח מנות:
קצט־רג (ביאור ע"פ דא"ח).
משניות:
קיט.
משפט:
יט. סה.
נס:
רג (למע' מהטבע ונ. שע"פ הטבע, שדוקא ביטול העולמות).
נסיון:
רפז.
נה"ב:
נא (שור כשב ועז שבה).
סיגופים:
צד.
סיפורים:
קסה (מעשה מרב אחד).
ספרים:
יז (שו"ע יו"ד סרמ"ז). יט (סדור תו"א). מד (שו"ע). פ (הדרושים לרבנו). פג (כנ"ל). פו (קניית ס.). פז־ח (הדרושים לרבנו). פט (קריינא דאגרתא). צב (חובת הלבבות). צו (קריינא דאגרתא). קכה (אור לישרים). קפב (עבור הישיבה). קפד־ה (קניית ומשלוח ס.). רכח (סידור תו"א). רלד

(עבור הישיבה). שמג (קניית ספרים מערצבאכער). שנא־ב (דרכה של תורה).
עיי״ע קטלוג.
אדה״ז: ו (תו״א והוספות). יז (ביאור בתניא פל״ב). כג (לקו״ת. תו״א). לה (תניא). מט (לימוד תניא בע״פ). נא (תניא פכ״ז ופ״ל). נג (תניא פ״ד). סד (הדפסת התניא). סו. ע. פב. צה. צט. ק. קב. קה־ו. קטז (הדפסת ומכירת הנ״ל). קצא (סש״ב). רצט (תניא). שת (תניא). שלג־ד (הדפסת לקו״ת). שדמ (כנ״ל).
צ״צ: ו (צ״צ). קו (הדפסת הנ״ל).
אדמו״ר מוהרש״ב: צד (קונ׳ התפלה).
סרדינים:
רפו.
עבודת ה׳:
נ (ע״פ החסידות).
עזבון:
מה. רצה. שה־ו.
עיי״ע צוואה.
עירובי חצרות:
רלו.
עתונים:
ע (המליץ הצפירה). עו (של החרדים ברוסי׳). צ (המליץ הצפירה). צג (ליובאויצעסקי ליסטאק). צח (הנ״ל). קיא (המליץ). קיג (של החרדים ברוסי׳. מחזיקי הדת). קכה (המליץ). קלד. קמז (שלא יהיו בביח). ריד. רכ. רל (הצפירה המליץ). רפו (איזראליט). שלה (של החרדים ברוסי׳). שלח. שמ (של החרדים). שנב (עסטרייכישע וואכנשריפט). שסא (נאווסטי). שסה (המליץ). שעא.
עתיק:
ר־רא (גם בע. מ״ה וב״ן, מיני׳ וב׳. פני׳ אבא פני׳ ע. כשנתגלה כללות עצמותו נתגלה. שבתא דע.).
פדיון נפש:
ב (של הריע״מ בעזפאלאוו). כח (עבור הנ״ל). קנח (של רבנו). רה (שכתב רבנו עבור לידת כלתו. לא לקרא פעמיים באותו יום).
פדיון שבוים:
קכג.
פורים:
קכא. קצט־רג (משלוח מנות, דא״ח). רג (נס מלובש בטבע). ריא. שפו.
פיס:
רד. רצו־ח. שז. שיב.
פנים:
קצט (אפיים הוי׳ ואלקים).
פספורט:
לב. לד. עב. עג. פב.
פריצות:
שסד.
פרעות:
שצא (בקישינוב).
פתגמים:
שלז (ברית כרותה לעשי׳ והשתדלות שאינה חוזרת ריקם).
בעש״ט: קצד (ג׳ אנשים יש להם כח גדול).
אדה״ז: נ (בית אפל אין פותחין כו׳ נגעו).
צבא:
קסה (התייצבות). קעו. קפ. שצו (כנ״ל).
צדקה:
טז. יח (יסוד תורתינו). יט. כח. עא. שה. שסד. שעג (חשאית).
צוואה:
קעד. קפח (של אדמו״ר הצ״צ). רצב. שו.
עיי״ע עזבון.
צוואת הר״י חסיד – עיי״ע הלכה.
ציצית:
פג. פח.
צנז (תעודת השכלה):
מז. נה. נז־ס. עו־ט. קט־י. קעח. רח (הרבנים בפולין – ב׳ קלאסין). שכב. שכו־ח. של. שלו־ח. שנ. שסו־ח.

קאניקול:
קטו.
קטלוג:
פג (של ס׳ רבנו וק. רבינוביץ). קסב־ג (כנ״ל). קעט. קפד־ה (אהל אברהם). קפז. קצג.
ראי׳:
נג־ד (הלב רואה).
עיי״ע שמיעה וראי׳.
רבנות; רבנים:
ט (הר״ד יעקבסון. הר״א זליגסון). כז (הרש״ז סלונים). ל (הר״ד יעקבסון). מז. נה (בפ״ב). נט (דפולין). פד (הר״א ברכין בחרקוב והרי״ל ש״ס בוועליז). צב (כנ״ל). צז (כנ״ל). קא (כנ״ל). קכד (הרא״מ מאדייעווסקי).
שאלת הרבנות ברוסי׳: מז. נה. נז־ס. ער־ט. קט־י. רח (בפולין – צנז ב׳ קלאסן). שנ. שנב. שסה־ח. שעא־ב.
רבנים מטעם: מב־ג. פו. קט־י. קכד. קכו־ט. קלא־ג. קלה. שסח.
עיי״ע אסיפות.
רוסית:
מז. עט. קט־יא. קמא. קסח. קע. שכא. שכז־ח. שלז־ח. שסז.
ראה מפתח מוסדות ערך חדרים.
רחמים:
מז (פועל שגם הגבורה יתהפך לטוב. כל המרחם כו׳. ר״ר. מדתו של יעקב).
רעב:
שסט.
רפואה:
צא־ב (עשיית כלים ובטחון. ע״י הקב״ה בעצמו). רנא (ע״י הקב״ה בעצמו). רנג (כנ״ל). רעז (כנ״ל).
מקומות שבהם מסופר אודות בריאות ורפואת רבנו לא נסמנו לרוב המצאם.
שחיטה ובדיקה:
קנו. קסב (בפיורדא). רסה. שסד.
שטר מכירה:
קמה (לבית חדש שבנה רבנו). רכט (שט״מ חמץ – הרשאה). רלה (כנ״ל).
שידוכים:
כט. לג. קצא (שם. החתן כחותנו). שצו־ז.
עיי״ע חתונה. שידוכים.
שיחות:
אדמו״ר מוהרש״ב: קמז (שמח״ת תר״ס בענין חנוך הבנים).
שינה:
קב (ז׳ שעות במע״ל). שי.
שמיעה וראי׳:
נד (מוח ולב).
תוהו ותיקון:
טז־יז (תי. התכללות. כלים רחבים. אדם ובע״ח. בתהו יו״ד כלולים מיו״ד בתי. הרבה פעמים). נ.
תורה:
מט (לימוד משניות ותניא בע״פ). נג (לחבר הלימוד עם עשיית המצות והתפלה). נה (גם על בחולה צ״ל לת.). רסא (חיזוק לימוד הת. בגדולים ובקטנים).
תחום המושב:
רפג (מוסקבה).
רשיון ישיבה מחוץ לתחום: סג. עב. צז. קפא. קפו. קצז. רכג. שמו. שצא־ב.
תנאים:
יב. לא. לד. קכב.
עיי״ע חתונה. שידוכים.
תנור:
לז (צוואת הרי״ח).
תנחומין:
א. כח.
תפילין:
מד. פג (רצועות). פח (כנ״ל).
תפלה:
נג (התבוננות בת.).

מפתח מוסדות וארגונים

אגודת הרבנים בארץ רוסיה: שפט־צ.

אוניברסיטה: מב. מד. נח. עט. עיי״ע סמינר.

אורטודוקסים: מה.

ביהמ״ד: צג (החדש בליובאוויטש)

בית מדרש לרבנים בוילנא וזיטאמיר: מג. מח. קמא. שעז.

בית הספר:

של החברה מפיצי השכלה: קיב־ג. קמא־ב. קסח־עא. רז־ח. רכא. רכו. רמב. רסא־פז. שא. שלח. שפב־ג.

למלאכה: קע. קעא. רכא־ג. רסא. רסז־ח. רעח. שכח.

של ההסתדרות הציונית: נו. שא.

בליובאוויטש: צג. קיג. קמב. קעב. רכא. רכד. שנו־ח. שעז.

חברה מחזיקי הדת: שכד. שלו. שמ־מב. שמז. שנ. שנד־ה. שסג־ד. שעב.

חברה מפיצי השכלה: מא־ז. נה. קט־יג. קכ. קמא־ב. רכא־ב. רכו. שכא־ג. שכח. שלח. שסא. שפג. שפו. שצ.
עיי״ע ביה״ס.

חברת בקור חולים: ריט.

חברת לחם אביונים: ריט.

חדרים:
שכד. של. שנו־ח (בליובאוויטש). שנט (מתוקנים). שסא (המתוקנים של הציונים).

חיוב לימוד רוסית בח.: קט־יא. קעח. שכא־ב. שכז־ח. שלז־ח.

יק״א (יידישע קאלאניזיישן אסוסיאיישן): קט־יב. קכ. קמא־ה. קמח. קנב־ג. קנז. קס. קסו. קע. קעו־ח. קצב. קצז. רו־יא. ריד. ריז. רכא־ג. רכה־ו. רל־לא. רמא. רנט. רסא־פז. ש־שב. שיד. שלב. שלה־ו. שפב־ג. שפו. שצ.
ראה מפתח ענינים ערך אסיפות.

ישיבה: שסא (בלידא). שצט־ת (בחברון וירושלים).

כולל חב״ד: ז. כה. כז. כט. שעה.

לשכה דקאוונא: שנא. שנד.

מזרחי: נו. שס. שסא.

מסיונרים: רפב (דלונדון).

משרדי הממשלה:
קכו (מ. הפנים). קכז (מ. הדתות). קעח (מ. ההשכלה). רפא. רצז. שכב (ועד החנוך). שכג (מ. ההשכלה). שכח (ועדת השרים). שלה. שסה.

סינט: פו. קצז. שסו.

סמינר: מא־ח. נח. רסב. רפא. שסא. שפב.

ציונים; ציונות:
נה־ו. ס. סא. ע. קט. קיג. קכה. ריד (חובבי ציון). ש. שנא־ב. שס.
עיי״ע ביה״ס.

ראם, הוצאת ספרים: סד. קו. שלג־ד.

רפורמים: מה.

תומכי תמימים:
ליובאוויטש (או כללי): מט. נח. ע. פב. פו. פט. צ. צב־ה. צח. צט. קה. קכג. קמ. קנז. קסג־ו. קעג. קפב־ג. קפו־ט (בניית האולם). קצא. קצח. רד־ו. ריא. ריט. רלד (ספרים. אולם). רמה־ח (חדר אוכל ואולם לתל׳). ער. רעג־ד. רפה. רפו־צ. רצו־ש (פיס, אולם וחדר אוכל). שג־ד. שו־יח. שנו. שנט. שס. שסט. שעא. שעד־ז. שצג־ח.

דאקשיץ: שעז.
האראדישץ: רמח. עדר. רפה. שט. שיב. שיח. שעז.
זעמבין: סד. סו. פז. צה־ו. צח. קיט. קכא. קכג. קעג. רמה־ו. רמח. שיא. שעז. שצז.
במקומות רבים (באגרות חורף תר״ס) נזכרה זעמבין ומהתוכן נראה שהכוונה למרכז הישיבות שנקראה ע״ש זעמבין.
נעוויל: רמח. רפה. שט. שיב. שיח. שעז.
קובליץ: קעג. רו. רמה. רמח. רפה.
תלמוד תורה: ריט (בליובאוויטש).

מפתח אנשים

אברהם דובער ב״ר ירמי׳ מבאברויסק: כב־ג.
אברך, לוי יצחק: קפד.
אברמוביץ, שלום יעקב (מנדלי מוכר ספרים): מג.
אדלער, נפתלי (הרב הראשי לאנגלי׳): קמג. קעח.
אווערבוך, צבי הירש: כד.
אוסישקין, מנחם: ריד.
אזמידאוו (גנרל): שכו.
איוואניצקע, ליב: קיט.
אייזנשטאט, משה אליעזר: קי.
איעראוו, יעקב: ד. יב. כט. לד.
אלטהויז, אלי׳ חיים: פו.
אלטמן, ר״ש:
רז. רי. ריא. ריב־ד. ריח. רכה־ו. רמב־ג. רנ. רנד. שלה.
אלטר, אדמו״ר אברהם מרדכי מגור: רצז.
אלטר, אדמו״ר יהודה ליב מגור (בעל ה„שפת אמת״): עז. קנד. רצז. שלא.
אליעזרוב, שלמה יהודה ליב (שיל״א): לז. שצט־ת.
אלכסנדר השלישי (קיסר רוסי׳): קיא. שכז־ח.
אלכסנדר, חיים משה: לח.
אנפימאוו (פרופ׳ בחרקוב): סט. פב. פז. פח. צ. צא.
אסנת: קעב.
אסתרמן, שמואל גרונם (משפיע בישיבה): קכג. רו. רמה. רמח. שיא.
אראנאוויטש, אנשיל: פב. קח. קטז. שלג.
ארלאזאראוו, אליעזר (רב בראמען): עח.
ארלאזאראוו, יחזקאל (רב בחרקוב): כ. פד.
באם, ל.: סה.
באק׳ (פקיד בפ״ב): קי.
בודנעויץ, יהודה ליב ציטעס (משפיע בישיבה): קסד. קסו. קפח. רמח.
בוחוויץ, ר״ש: קעה. של. שלא.
ביחאווסקי ש.: נז.
ביעלינקא, ר״ח: רכה (עם בנו).
ביעלינקא, רי״מ: רכה.
בלאך, ד״ר: שנב.
בלומינטאהל, הערץ: קצ.
בנאי (פקיד בפ״ב): שעב.
בעזפאלאוו, ברוך שלום: קח.
בעזפאלאוו, יעקב מרדכי (רב בפאלטאווא):
ב. יא. טו. כח. ל. לו. לח. סא. סב (בניו). סז. ע. עו. עח. קמה־ו. קעד. קפ. קפה. רלט. רמ (בנו). רמה. רנ. רנג. רנה. רנח. ערב. רפו. רצה. שמו. שעג (ובנו).
בעזפאלאוו, ניסן: ב־ג.
בעזפאלאוו, שניאור זלמן: סב. ק. קסה. רפו.
בענעדיקט (רופא בווין): שעו.
בראדסקי: קפו.
בראנשווייג: רסד. רעא. ערה.
ברייער, שלמה זלמן (רב בפרנקפורט): קמג־ד. קמח. קעח. רעא־ב. ערה.
בריסא, פרופ׳ (רופא בפריז): רנד. רנו. שעט.
ברכין, אורי: פד. צז.
ברלין, ר״ב: קה. קיט.
ברלין, זיסקינד: עט. קפד. רנב.
ברלין, חי׳ אסתר (אשת הר״י ברלין): קלט. קעב. קפ. רנב. רנז. שכ־כא. שכה. שלה. שנג.
ברלין, ישעי׳: לט־מ. נז־סד. סו. סח. עד־ט. פג. צא. צה־ו. קא. קטז. קכ. קכד־ה. קל. קלה. קלח־ט. קמד. קמט־נז. קס. קסא. קעב. קעה. קעט־פא. קפג. קפו־ח. קצב־ג.

קצו. ריב. רכד. רלד. רלז. רמד. רנב.
רנו־ח. ערה. רפה. רפט. רצד־ה. רחצ.
שג־ה. שז. שט־יז. שכ. שכה־לא.
שלד.שלו. שלט. שמ. שמג־ה. שמח־נג.
שנו־ט. שסב. שסה. שסח־ע. שעד־פח.
שצ. שצא. שצג. שצו־ח.

ברלין, ישראל: שצו.

ברלין, ר״י מווארניו׳: קטז.

ברלין, שלמה זלמן:
עה. עח. פ. קפב. רלד. רמה. שה.
שיא. שנ. שנט. שס. שעא. שעד־ה.

ברץ, הרמן: נח.

גאווסייעוו (רופא בחרקוב): צ.

גאטעסמאן, יעקב מזיטאמיר: נז־ט. עח.

גאלדבערג: רמד (אשת).

גוראר׳, חנה (שניאורסאהן):
נה. סח. סט. פ. פא. פה. פו. צ. קלו.
קסד. קסו. קפב. קפט. קצט. רד.
ברוב האגרות לכ״ק בנו, נכללו גם
בנותיו בפני׳ שבראשה, ולא נרשמו
כאן לרוב המצאם.

גוראר׳, נתן:
ע. צח. רנו. רסה. רעא. ערה. רפו.
רפט.

גוראר׳, שמואל:
ע. עח. קכ. קנ. קנא. קנג. קפא. קפה.
ריא. רפט. רצ. רחצ. שב־ג. שז. שט־
יב. שטו־יח. שכט. שלה. שמו. שמח־
נא. שנד. שסב. שסו. שעו־ז. שצו.

גוראר׳, שניאור זלמן:
סד. רפט. שג. שז.

גוראר׳, האחים: סא־ב. ע. רפט.

גוראר׳: שי.

גורדון, אליעזר (הרב מטעלז):
קנב. ריי. רכא. רס. רסג. רפא־ב. שכט.
שלב. שלה.

גינזבורג, אשר (אחד העם): ריד.

גינזבורג, דבורה לאה (אחות רבנו): לח.

גינזבורג, דוד (ברון):
מב. קט־יא. קפה. רכו. רסו. רפג.
שפב.

גינזבורג, מנחם: רצז.

גינזבורג, משה דובער: רצז.

גינזבורג, משה ליב (גיס רבנו):
קעה. שח.

גינזבורג, נפתלי הערץ (ברון):
מב. נה. נז. נט. קי־יא. קמא. קמט.
קנד. רז. רכא. רכג. רל־לא. רלח.
רמא. רנ. רס. רסב. רסד־ח. ערב. רעח.
רפא־ד. רצד. ש. שב. שפב. שפו.
בערך זה נכלל גם כל מקום שנכתב
„הברון גינזבורג״ סתם, שבד״כ,
בתקופה שלפנינו, הכוונה לנפתלי
הערץ.

גינזבורג (בנק): רנא.

גלאזבער: שמג.

גלאזבערג: רמ.

גסטר, משה (רב בלונדון): נו.

גרודזינסקי, חיים עוזר (הרב מווילנא):
נט. עז. קיד־טו. קכו־ז. קמג. קמה.
קמז. קנב. קנה. קנח. קעו. רח־ט.
רכה־ו. רסד. ערב. רפא־ב. רפז. רצד.
שיד. שכב־ג. שכט. שלה. שסז. שפט.

גרוסמן, אשר:
יח. כא. לב. לד. ע. קו. קמ. קעד. רו.
ריד. רסט. רפ. רפט. רצא. שצב.

גרוסמן, שמואל: שצג.

גרינברג, ר״א: ריד.

דברוסקין, רז״ו: ל.

דברוסקין, ר״י: ל.

דובער, אדהא״מ:
ראה מפתח ענינים ערך מכתבים.

דוד מחורול: שיב.

דוליצקא, נפתלי הערץ (גיס רבנו): קה.

דוליצקא, שיינדל:
קצה־ו. רנז (ובתה). רסט (כנ״ל). שמה.

דיסקין, ר״מ: שנו.

דראבקין, אברהם: קי.

ד׳ (פקיד בפ״ב): קיב.

האופל (רופא): שטו. שנז.

האלבריך, ר״י: פו.

האלגארטן, קארל: רעט. רפד.

האלדעץ, ר״י: שיב.

הארנשטיין, ר״ד: שפ. שפז.

הארנשטיין, זלמן: שכה. שלב.
הארנשטיין, חי׳ מושקא (אחות רבנו):
ג. (אחותי). כט. לא. לד. קז. קסו. קצ.
שיג. שטז. שיז. שכו־ז. של.
הארנשטיין, משה (גיס רבנו):
כט. לא. לג־ה. קז. קטז. קיז. רפח (?).
שיג. שטז. שיז. שכ־כז. שלב. שמ.
שמב.
הארנשטיין, האחים: עח.
הבלין, שלמה זלמן: רמח.
הוטנר: קיט.
הורוויץ, יוסף יוז׳יק: רטז. רכח.
הורוויץ, יעקב מריגא:
עח. פו. צז. קנד. קנו. קס. קעה. רנג.
רנט. רפח. רחצ. שג. שה. שו. שי־יח.
שכט. שמג. שמו. שמט. שפ. שפג־ד.
שצה־ו.
הורוויץ, מרדכי הלוי (רב בפרנקפורט):
קנד. קסח. קעז. קצז. רז־י. ריז־ח.
ערב. רעט. רפג־ד. שא. שפב. שפו.
שצ. שצא.
הילדסהיימר, צבי הירש: קעז. רז. רי.
רלח־ט.
הירש מדאנילאוויץ: קעג.
הירש, משה (ברון):
קמא־ב. קע. רכ. רכו. רלא. רסא. רפג.
הירשינגער: קצג. שמג־ד.
הלל מפאריטש: כב.
הלפרין, יחיאל: פו. קצא.
הרכבי, אברהם אליהו: קיא. שכב.
הרכבי (יו״ר החמפה״ש במוסקבה):
שכב. שכח. שעז.
וואועלבערג, היפוליט: רל. רסה. רסח.
רפב.
וואלשאניק, שניאור זלמן יצחק:
צא, צז. רכו. שטו. שיז־ח. שסב־ג.
שסט. שפר.
וואי (פקיד בפ״ב): קיב.
ויטאל, חיים (רח״ו): נב.
וויינבערג, שמואל (הרבי דסלונים):
קכז־ט. רס. שכד. שמ־מב. שנ. שנד.
שסג.
ווילנסקי, חיים בער: כ.
וילנסקי, מיכאל: קצח.
וויראוואליאנסקי, מאניש: שעד.
זארעצקין, שמואל: קעה. קפד.
זיידמן, אליעזר: שכג.
זילבערט: שפה.
זלטפולסקי, א.: ע.
זלמן: קכא.
ז״ס, ר״י: עט.
רז״ס מדובראוונא: קכ.
זעלדאוויץ, האחים ממינסק: עח. שכט.
זעליקסון, אברהם: ט.
זעליקסון, אהרן: צח.
זעליקסון, יעקב קאפיל: כג. שג. שיב.
הזקן: נז. נט. סג. קמט. קנד.
זרח מפאהאר: רה.
חאווקין, ר״א: קפב. רלד.
חייקין, משה אביגדור: נז. קמ. קסו. ריג.
רח״ל (מוועליז):
עח. פד. צב. צז. קנז. קצא.
חן, דוד צבי הירש (הרד״צ):
ב. כז. עח. ערב. קצא. שו. שס. שעא.
שעד־ו.
חן, פרץ: רה.
חסקין, נ״ד: נה.
ח״ס: לז.
טברסקי, אדמו״ר מוהרמ״נ מטאלנע: עז.
טברסקי, אדמו״ר מוהרמ״ד מהארינסטייפל: עז.
טריינין, שמואל מיכל:
נז. סה. קג. קיז. קכב. קלג. רפח. רחצ.
דש. שז־ח. שי־יט. שמו. שמט. שנה (ובתו). שצא.
טשערטקאוו, ישראל: מא. קעד. רצא. שו.
טשערנין, מאיר מרדכי:
כ. כג. קנג. קעו. קפ. ריט. רנא. רצא.
הרי״א: כב.
יהודה חסיד: לו. קמה.
יהודה ליב, מהרי״ל מיאנאוויטש: יג.
יהושע אפרים מקרעמענטשוג: רמו.
יואל בלעכער: קצה.
יודין: שו.

ריז״ל: קעד. שו.
ייעג׳ (פקיד בפ״ב): קי.
ריי״י מרודני׳: רנח.
ריי״ל: שעה.
ינובסקי, איסר: יח. לג.
ינובסקי, מאיר שלמה (רב בניקוליוב):
קו. קעד.
יעווזראוו, שמואל: רמו.
יעקבסון, דוד (רב בליובאוויטש):
ט. ל. צט. רטו. רכח. רלה.
יפה, רב מטעם: קלג.
ריי״צ שו״ב זעמבין: רמו.
ריצ״ד: ל.
ירושלמסקי, משה נחום: א.
ישכר: ה.
ישראל, בעש״ט:
ראה מפתח ענינים ערך פתגמים.
ישראל מבאברויסק: כג.
ישראל נח: קנט. קסג. קעב־ג. ש.
ריי״ת: קפג.
ר״י שעל האהל: רה.
הכהן, ישראל מאיר (ה„חפץ חיים״):
רסא. רסג.
כהן, מיכאל (רב בפולדא): קסח. קעז.
הכהן, צדוק (הרב הראשי לצרפת):
קיב. קנב־ג. קעח. רח־י. ריג. ריז. רכ.
רכא. רכג. רכו. רל־לא. רנ. רסב־ג.
רסו־ז. רעח. רפא־ד. רפו. שפב.
הכהן, רפאל נחמן: רצו.
כהן, שלמה:
רי. ריז־ח. רכב. רכה־ו. רמב־ג. רמט.
רנ. רנד. רסו.
כובס (פקיד בפ״ב):
קכו. קלה. קעח. שכב. שנב. שסח.
שעב.
לאוואוט, אברהם דוד: יט. רכח.
לאחמאן, עדווארד: רי.
הלוי, יצחק אייזיק: ערב.
לויטין, זאב וואלף (משגיח בישיבה):
צח. קסד. רד־ה. רטו. רמו.
לויטין, שמואל: רו.
לויטין, שמרי׳: קסה. רו.
לוין, אברהם דובער מאיליא: קסה. קצא.
לוריא, יצחק (אריז״ל): נב.
רל״ח: יא.
ליברמן, ר״י: לח.
ליברמן (רופא מויטבסק): רמט. שנ. שנה.
ליובינסקי, יהודה ליב: עב. צה. קג. קח.
ליובינסקי, ריי״צ: שסב־ג. שסו.
ליובעצקי: ריא.
ליידען (רופא בברלין): רצ.
ליין, יהושע: שעז.
ליין, פרץ: רה.
ליפשיץ, רז״מ: קפב.
ליפשיץ, יעקב הלוי מקאוונא:
קמה. קמח. קנב. קנד. קעו. רז. רל.
רמט. רסג־ד. ערב. רפא. שא. שנא.
ליפשיץ, יעקב זלמן מבריסק:
קעו. רסג־ד. ערב.
לנדא, רחל (הארנשטיין): קצ.
לנדע, ר״ז: שנא.
לעווען, נרסיס (נשיא היק״א):
קיב. קנב. רי. רכג. רכו. רל־לא. רמא־
ב. רמט. רנ. רסב־ג. רסו. רעח. רפב.
רפו.
לעמפערט, ברכה צבי׳ גיטל:
ג־ד. פא. קצ.
לעשץ: רפו. רצה.
לרמן, חיים בער: קסז.
מאדייעווסקי, אליעזר משה (רב בחורול):
יט. מז. נה־ס. עה־ז. עט־פ. קט. קיד.
קכ. קכד. קכו־ז. קלא־ב. קלד־ה. קלח.
קנ. קעו. רעא. רעו. שכא. שכח. שמא.
שמז. שנד. שעא.
מאדייעווסקי, קלמן: קכד.
מאירסון, אמיל:
רלח. רמב. רמט. רסב. רעח.
מאנעסזאן, יהודה ליב:
קסה. קפג. שלט. שנה.
מאנעסזאן, מנחם מאניש:
י. כב. מו־ח. נח. ס. עד־ה. עח־פ. פו.
קיא. קכ. קכד. קכו־ח. קל. קלד־ה.
קלח־ט. קמד. קנ־נג. קעו. קעח. קפ.
קפא. קצב. רי. רכו. רסב־ה. ערב.

רפב. רפד. רפח. רצא. רצו. רחצ. דש.
שז. שח. שי־יח. שכב־ג. שכח־ט.
שלא. שלה. שלו. שמה־ו. שמח־ט.
שנב. שנו. שנח. שסב־ג. שסו. שצד־ה.
שצח.
מאנעסזאן, ר״נ: כ. כא.
מאנעסזאן, האחים: רפט.
מאס׳ (פקיד בפ״ב): קיב.
מארזייעווסקי (רופא בפ״ב): שעו.
מאריאשין, נחמן הכהן (נאמן בית רבנו):
לז. קסח. קפב.
מארצבאכער, אברהם:
קפד־ה (ובנו). קצג (בנו). שמג (הנ״ל).
מגיד דווילנא: שצ.
מגידסון, פנחס יהודה ליב (גבאי רבנו):
קיט. קמה־ו.
מוהליבר, שמואל: נח.
מונק, עזריאל: קמג.
מושל פלך:
פו (מוהליב). קיא (מינסק). קיב (מוהליב). קלג (הנ״ל). קלה (הנ״ל).
קפו (סמולנסק). קצו (הנ״ל). שנ.
רמ״ח: קפו. קצ. רז. ריא. רצט. שח.
מייזל, אלי׳ חיים (הרב מלאדז):
עח. קכז. קמג. קנב. קנד־ה. קעו. רח־ט. רכה־ו. רסא. רסד. רפג. רפו. ש. שלא.
מיליקובסקי, אורי׳ הלל: נח.
רממ״ס: טז.
מנדלשטם, מכס עמנואל: ריד.
מנוחין, ליב: שעה (רודנאוו).
מסלאווסקי (רופא בחרקוב): צ. צא. קטו.
מענדל (רופא בברלין): שעו.
מץ, המדפיס בווילנא: שלג.
מרוזוב, אלחנן דובער: שלט.
מרקס: רצז.
משה ברוך: עב־ג. קסו־ז.
ר״מ מלאזני׳: שנב.
רנ״ב: שפח.
ניקוליי השני (קיסר רוסי׳): קיא.
ר״נ ממיחאייעווקע: קצו.
סאדאווסקי, שלמה: צד.
סאראקצי (רופא בחרקוב): ע.
סוטין: קיט. רפט. רצ.
סולובייצ׳יק, חיים (הרב מבריסק):
עז. קכז. קכט. קמג. קמה. קנב. קנה. קנח. קעז. רח־ט. רכה. רס־סא. רסד. רפא־ג. רפו. רצד. שכט. שמא. שנא.
סיפיאגין, דמיטרי (שר הפנים):
קיב. קכו־ז. קלא. קלג. קלה. רל.
סלונים, לוי יצחק:
ז. יג. כה־ז. לט. מ.
סלונים, מנוחה רחל: ח. יג.
סלונים, מנחם מענדל שמואל: כה.
סלונים, מרדכי דובער:
ח. יג. כב. כג. כו־ז. לא־ב. שעח. שפא.
סלונים, שניאור זלמן:
ז. יג. כג־ז. לא. לט־מא. שצט־ת.
סלנטר: כה.
עהרמאן, נפתלי (רב בבאדען): רסח. קעו.
עלינסון, מרדכי: קח.
עפשטיין, יצחק אייזיק מהומיל: כב.
עפשטיין, שמואל ליב מחאלמי:
עח. קצו. קצז (מכירו). שסב.
ערנטריי, חנוך (רב דמינכן): קפד.
רע״ר: קו.
פאסיוועג, א. נ.: רסה. רסח. רפב. רפד.
פאפיציטעל (שר החינוך הפלכי): קיד־טו. של.
פויזן, גרשון (דיין בפפד״מ): רעא. ערה.
פויזנר, אברהם דוד: צח.
פוליקוב, אלעזר: קפו. רלא.
פוליקוב, יעקב:
מז. קפו. רי. ריח. רכ. רכג. רלא.
רמא. רמט. רנ. רנז. רסב. רסה־ח.
ערב. רעח־ט. רפב. רפד. שכב.
פוליקוב, ראואלי׳: שכח.
פיינבערג, הגביר: קטז.
פינקלשטיין: שפד. שפו.
פלאטקי, י.: רסב. רסה־ח. רפב־ד.
פליוואקע (עו״ד): שכה.
פקיד בפ״ב: נח.
במקום שנרשם השם מופיע במקומו.

פרידמן, אליעזר אליהו: פט.
פרידמן, דוד (הרב מקרלין־פינסק):
עח. קטו. שנא.
פרידמן, דוד משה
(האדמו״ר מטשורטקוב): קכט.
פריהאזין, חיים (סגן רב מטעם): פו. קלג.
פריסטאוו: עב־ג. צ. צה. קפב. שנו־ז.
פרסון, אברהם אבלי:
טז. יט־כג. לג. נה. קיב. קמח. קנב.
קנד־ה. קסט. קעו־ח. קצא־ג. קצז. רו.
ריב. ריג. ריז. רכ. רכב. רכה־ז. רל.
רלח. רמא־ג. רמט. רנה. רס. רסה־ח.
ער. רעז־פ. רפו. רפח־ט. ש. שיג.
שלב. שלט.
פרסיץ: כא.
צווייפל, אליעזר צבי הכהן: מג.
צייטלין, נחמן: שח־ט. שצה.
צייטלין: ריז.
צליענאוו, יחיאל: כא (?). ריד.
צערטקאוו — עיי״ע טשערטקאוו.
קאבאקאוו, ריי״ד: שכו.
קובא (רופא במענטאן): שפב.
קוגל, חנוך הענדל: כח. עב. רמח.
קוז׳וויקוב, דובער זאב וואלף (רב ביקטרינוסלב):
רצא. שמב (גיסו). שמז.
קוטלובר, אברהם: נח.
קויפמן, תלמיד בזעמבין: קכג.
קושעליעוו: קפו.
קזרנובסקי, אליעזר שמעון:
פו. צ. צט. קלח. רלו.
קיטאין, שלמה חיים (שו״ב בליובאוויטש):
עג. קיט. קלז. קסה (בנו).
קלאצקי, אליעזר יוסף:
נט. קכו־ט. קלא־ב. רסג. קפה. שסג.
קליין, ד״ר:
קנב. קעח. רז. ריי. רכה. רל. רנו. רנט.
קעפפער: קנח. רמד.
קפלן, אליעזר: רצז.
קצנלנבויגן, מיכאל: צח.
קרעבס, מ. ל. (הרב מטעם במושבות פלך חרסון, היהודי המלומד בממשלה):
קכו־ט. קלא־ב. שסו. שעא.
ראם, מנחם גבריאל: שכד.
ראה מפתח מוסדות ערך ראם.
ראפאלאוויטש, גדלי׳: צח.
ראפאלאוויטש, יצחק יואל
(רב בקרעמענטשוג):
ע. עח. ערב. רפט. שג. שז.
רבינוביץ, אליהו עקיבא: שמז.
רבינוביץ, אליעזר (רב במינסק):
רסג. רפא. רפז.
רבינוביץ, ר״נ: פ.
רבינוביץ, ה״ר צבי הירש (רב בקאוונא):
נה. נח. ס. ער־ז. קטו. קכו. קמג. קמט.
קנד־ה. קצב. רס. שא. שכג. שסח.
שעב.
רבינוביץ, רפאל נטע: פג. קסב. קפד.
רבינוביץ, שמואל (הכותב):
כה. קצא. רמו (גיסו).
רובינשטיין, יצחק:
קצח. רטו. שנה (ואחי חתנו).
רודנאוו:
עיי״ע מנוחין.
רוזין, חיים מאיר (משרת רבנו): עב־ג. קצה.
רוזנבלום, משה: מט.
רוטשילד, אדמון ג׳ימס (ברון): מא. קעח.
ריבלין, ר״ש: רסד.
ריבלין (סגן רב מטעם): קלה.
רייך, רבקה: קצא.
ריינס, יצחק יעקב: נו. שסא.
רש״ב: קמד.
שטרויס, אוסקר שלמה:
קסח. קעז. קצז. רז.
שלאסבערג, ה. ב.: שעב.
רש״ל: של.
שליט, ל.: שעז.
שליט: נט.
שליפער, יוסף (רב בסלאנים):
קכז־ט. קלא־ב. קלה. רס. רסא. רסג.
שלמה בע״ג: קסב.
שמואל דער שרייבער: ראה רבינוביץ.

שמחה מבאברויסק: כג.
שמחוביץ, שמואל: נח.
שמעון, רשב"י: יד.
שמערלינג, חיים: כו.
שניאור זלמן, אדה"ו:
ראה מפתח ענינים ערך: מכתבים. ספרים. פתגמים.
שניאור זלמן, בעל ה„תורת חסד": יב. שנב.
שניאורסאהן, אברהם מקישינוב: עח. פז. קה. קצט. רנז.
שניאורסאהן, אברהם בהרלוי"צ: קצא.
שניאורסאהן, ברוך שניאור: קלו.
שניאורסאהן, בתי': יב.
שניאורסאהן, חי' מושקא (אשת אדמו"ר הצ"צ): רלד.
שניאורסאהן, חי' מושקא (הרבנית שתליט"א):
ריח־כז (לידתה וקריאת שמה). רלג. רלט.
ברוב האגרות לכ"ק בנו, נכללו גם בנותניו בפני' שבראשה, ולא נרשמו כאן לרוב המצאם.
שניאורסאהן, חנה (אשת אדמו"ר מוהריי"צ מאוורוטש): א.
שניאורסאהן, חנה (אם כ"ק אדמו"ר שליט"א): קו.
שניאורסאהן, יהודה ליב מוועליז:
עו. פד. צב. צז. קא. קכ. קצא. רלד. רמו. שנ. שצה.
שניאורסאהן, יוכבד מקישינוב:
קצט. רה. ריז. ריט. רכח. רמז. רנב. רנה.
שניאורסאהן, אדמו"ר מוהריי"צ:
לא נסמן לרוב המצאו.
שניאורסאהן, יעקב מנעזין: צה.
שניאורסאהן, אדמו"ר מהריי"ד מלאדי:
נט. עז. צט. ק. שיג.
שניאורסאהן, לוי יצחק (אבי כ"ק אדמו"ר שליט"א): קלו.
שניאורסאהן, לוי יצחק מנעזין:
צה. ק. קה. קח.
שניאורסאהן, מנחם מענדל (אדמו"ר הצ"צ): קפח.
ראה מפתח ענינים ערך: מאמרים. ספרים.
שניאורסאהן, מנחם מענדל (אחי רבנו):
ג. יב. יד קנג. קעו. קפ. שנו־ט. שפו.
שניאורסאהן, מרדכי (רב בויטבסק): פז.
שניאורסאהן, נחום מנעזין: צה.
שניאורסאהן, אדמו"ר נחום דובער מאוורוטש: א.
שניאורסאהן, נחמה דינה:
פא. קב. קצט. רה. ריח־כ. רכז. רלג־ד. רלט. רמז. רמט. רנא. רנג. רנח־ט. רסד. ער. רעא. רעג־ה. רעז. רפה־ו. רפט. רצ. רצג. רצו. שג. שעג.
ברוב האגרות לכ"ק בנו, נכללה גם היא בפני' שבראשה, ולא נרשמו כאן לרוב המצאם.
שניאורסאהן, רבקה (אשת אדמו"ר מוהר"ש):
ב־ד. ז. יג. נט. עא. פ. פג. פד. פט. צח. קד. קז. קיח. קנח. קפט. קצד־ה. ריט. רכט. רלה־ו. רנז. רעג. רפה. רצב. רצט. שיג. שיז. שכא. שמו. שצד. שצז.
שניאורסאהן, שטרנה שרה (אשת רבנו):
סג. ע. עב. פג. פז. צה. קנג. ריח. רלד. רלו. רמג־ד. רנב־ד. רנט. רצ. רצא. רצג. שמה. שעג.
שניאורסאהן, אדמו"ר מוהרש"ז מקאפוסט:
נט. עז. פד. צב. צו. צט. ק.
שניאורסאהן, אדמו"ר מוהר"ש:
ב. ט. קפח.
ראה מפתח ענינים ערך: מאמרים. מכתבים.
שניאורסאהן, שמרי': רצז־ח. שז.
שניאורסאהן, אדמו"ר מוהרש"נ מבאברויסק: כג. עו.
שניאורסאהן, שניאור זלמן (בהרי"ל מוועליז): רמו.
שניאורסאהן, שניאור זלמן אהרן (רז"א):

ג. ז. לה. סא. סג. פה. קז. קיח. קכב. קנז. קנט. קס. רמד. רמז־ח. רפז. שצד־ה.
שפטיל, שמואל בצלאל (רשב״צ): ו. ט. י. לג. עג. פו. צג. קמ. קסג. קצא. רטו. רמח. שג. שיא.
שפירא, רפאל (רב בוואלאזי׳ן): נט. עז.
שפירא: שיח.
שר: פו (הפנים ?). קי־יא (ההשכלה). של (ההשכלה). במקום שנחפרש שמו, בפנים או בהערות, נרשם במקומו.
ר״ש: כט. לד.

מפתח מקומות*

אבאליץ: סה.
אדעס: קטו. ריד. רפב.
אוורוטש: שמה.
אוסטרי׳: רמ.
אילינא: סח. קפב. קצא.
אליכסנדראווע: רצ.
אמסטרדם: כב־ג. לג. קסב. רי.
אמריקה: מד. מה.
עיי״ע ארה״ב.
אנגלי׳: נו.
ארגנטינה: רכו.
ארעדייער: ד. יב.
א״י; אה״ק:
לז. ריד. רסז. שג. שסט. שעד. שצט־ת.
ארשא: עב. קסו־ז. רלא. שנט.
אשכנז: קיב. רסה. רפג־ד.
באברויסק: כג. נט. עז.
באד בורבול: ד.
באד האל: טו.
באד האמבורג: ראה האמבורג.
באדען: קסח. קעז־ח.
באקו: שח.
בודאפעסט: שנה.
בורלאו: רמ.
ביאליסטוק: ש.
בירזולא: רסט.
בסרבי׳: עח.
ברדיטשוב: עח. עט.
בריסק:
קנב. קנה. קעז. רסג־ד. רסח. ערב־ג.
רעט. רפה־ו. שכט.
ברלין:
קנג. קנז. קעז־ח. קפ. רי. רלב. רלח.
רמא. רנט. רפו. רצ. רצא. רצג. רצו.
דש. שח. שיד־טו. שעו. שעח. שפו.
ברעסט: קנד.
גור: רצו. שב. שלא.
ראה מפתח שמות ערך אלטר.
גליצי׳: ריד.
דאקשיץ:
ראה מפתח מוסדות ערך תומכי תמימים.
דובלען: עדר. שט. שיג. שטו־יז. שצד־ה.
דובראוונא: קלג. קלה.
דווינסק; דענענבורג: קנד־ה. רנט.
דריבין: רלג.
האדיץ: נט. סב.
האמבורג:
קמד. רנו. רנח־ט. רסד־ה. רסט־שיד.
שיח. שמג. שפה־ו. שפח.
האמיל: שנט.
האראדישץ:
ראה מפתח מוסדות ערך תומכי תמימים.
הוראדנא: רסג. שכט.
היידלברג: רצג.
הלברשטט: קעח.
הללע: רלב.
הרקי: קלג.
וואלאזין: נט. עז.
וואלציסק: רלט. רמ.
וואעריסהאפען:
סא. סג־ד. פה. קנג. קנז־רעא. רעו־ז. שב.
וואראניז׳: סה.
ווארשא:
נח. עח. קו. קכז־ח. קנג־ד. קנו. קעה. ריד (?). רטו. רל־לא. רפט. רצ. רצג. רצו. רצז־ח. דש. שח. שיד. שמא. שפח.

*) לא נסמנו המקומות המצורפים לשמות האנשים.

וויטבסק:
לז־ח. קיט. קלג. קלו. קנד. קסו־ז.
קעה. רמט. רנט. שג. שנ. שנה. שצה.
ווילנא:
מג. נז־ט. סד. סו. פב. פג. פח. קה־ו.
קיד. קכו. קנב. קנד־ה. קעו. רל. רפא־
ב. רפד. רפו. רצו. שכב. שכט. שלה.
שמו. שצ.
ראה מפתח מוסדות ערך ביהמ״ד
לרבנים.
ווין:
טו. כז. סא. סג. קנג. קנו. קנח. קעב.
קעד־ה. רלט. רמ. שעו. שעח־פח.
וויעסבאדען: שצא.
וועליז: פד. צב. צז.
זיטאמיר: מג. נז־ט.
ראה מפתח מוסדות ערך ביהמ״ד
לרבנים.
זנאיימסקי: קלו. קלח.
זנאמינקא: רלט.
זעמבין: שעז.
ראה מפתח מוסדות ערך תומכי
תמימים.
חברון:
יד. לז. שסט. שעח. שצט־ת
חצרות: לט־מא.
חורול: יט. מז. קיד. קכ. קכו.
חרסון: יב. מז. קכו. רצב. שיד (מושבות).
חרקוב: ו. כ. סא. סד. סו־קכב. רנג.
טאראפעץ: קצב. ריג.
טברי׳: יד.
טירקהיים: רמ.
טריעסט: שג.
טשארקאוו: מא.
יאלטע: ו. יח־ט.
יעליסאוועטגראד: רלט.
יעלנא: שכו. שלב.
יפו: כז. לב. שצט־ת.
יקטרינוסלב: שמב.
ירושלים:
רכח. שנב. שסט. שעח־ט. שצט־ת.
לאדז: קנב. קנה. קעו. ש.
לאדי: נט. עז. קלג.
לבוב: **לעמבערג:** רו. ריד. רלט.
לובלין: רצז.
לונדון: קמב־ג. רי. רפב. שעח.
ליובאוויטש:
לא נסמנה לרוב המצאה.
ראה מפתח מוסדות ערך ביה״ס.
תומכי תמימים.
מוהליב:
עב־ג. פו. קיב. קלה. קפב. שנו־ט.
שעז.
מוסקבה:
כ. כא. נה. קה. קיב. קיט. קכג. קכח.
קפו. רפג. רפח־ט. רצא. שכ. שכב.
שכו. שלב. שלה. שמ. שנה. שפב.
מיחאייעווקע: קצו.
מינכן:
קצה. רטז. ריח. רכד. רכז. רל. רלב־ג.
רלט. רמ. רנ־נב. שמג.
מינסק:
קיא. קיב. קנד־ה. רסג. רפא. רפו.
רפט. שיב. שסא. שעז.
מירעגראד: קכג.
מעממינגען: רו.
מענטאן: קנג. שעו. שפ. שפא. שפח.
מרסיי: רפו.
נאהיים: צא. קמד. רצו. רחצ. דש. שח־ט.
נאיינעאר: שצא.
נורדניי: שט.
ניצא: שפא.
ניקולויוב:
ח. יח. מז. סב. קכו. קלג־ה. קמ. שיב.
ניקעפאל: ב.
נעוויל:
ראה מפתח מוסדות ערך תומכי
תמימים.
נעזין: נט. סב־ג. קה.
סטרדוב: רמו.
סיביר: שיב.
סלונים: רסג. רפד. שמז.
סמולנסק:
סח. קפב. קפו. קצו. שכה־ז. של. שמ.

סערעברינקי (נאות דשא): קלו. קמו. שצב.
עמעס: רחצ. שג־ד.
פאביאניץ: ש.
פאדוואלאציסק: רמ.
פאהאר: רמו.
פאלטאווא: ח. ק. קב. קה. קח. רלט.
פולדא: קעז־ח.
פולוצק: פא.
פולין:
מז. נט. עו. עט. קיב. קצו. של. שמא.
פטרבורג:
מז. מט. נה. נז־ח. סג. סה. עט. קיב. קיד. קיז. קכ. קכו־ח. קלג־ה. קלט. קמא־ב. קמה. קעט. קפא. קפה. קצב. קצד. רת. רי. רכא. רכג. רלא. רנג. רנז. רסב־ג. רסה־ח. רעח. רפג־ד. רפח־ט. שב. שיא. שיט. שכ־כג. שכח. של. שלא. שלו. שמו. שנה־ו. שסב־ג. שסו. שעב. שעו.
פיורדא: קסא. קסד. רסה.
פסקוב: קפו. קצו. שמו.
פריז:
ג. קיא. קמב. קמד. קמח. קנב־ג. קע. קעח. קפו. קצג. קצו. רו. רי. ריג. ריד. ריז־ח. רכ־כז. רלב. רלח־ט. רמא. רמג. רמט־סו. רעו־ז. רפב־ד. שלה־ו. שעט. שפב. שפד.
פרנקפורט:
כג. קעז־ח. קצז. ריח. רמא. רנו. רנח. ערה. רעט. רצא. רצד. שג.
צפת: יד.
צרפת: ד. קיב.
קאוונא: פט. רסד. שנ־נד.
קאוועל: ד. יב.
קאווקאז: שיב.
קאמינקא:
קה. רנז. רסט. ער. רפ. שמה.
קאפוסט: נט. עז. פט. צב. קלה.
קובליץ:
ראה מפתח מוסדות ערך תומכי תמימים.
קיוב: עט. קיו. שלח.
קיסינגען: שט.
קישינוב: קה. רנז. רפ. שצא־ב.
קלברי׳: שג.
קניגסברג:
עט. קעו. רלח. רנג. רסז. רצו. שיד.
קראנץ: שיד.
קראסניע: קצה. רלג.
קראקא: רלט.
קרלסבאד: רחצ. שטו. שנד.
קרלסרוהע: קעז־ח. קצו. ריא. ריח.
קרעמענטשוג:
ח. ט. לב. מז. עב. קצח. רטז. רכד. רכז. רפט. שז
ראדין: רסג.
רוגוצ׳וב: כז.
רודניא:
עב. קלו. קלח. קצה. רלג. רנח. שטז. שמט. שנה.
רוסטוב: פו.
רוסיה: לא. לז. קיב. רכו. רפו.
ריגא:
צז. קכז. קנה. קסז. רלד. שי. שטו. שיח. שמו. שנ. שס. שסו. שעא. שעד־ה. שעז. שפז־ח. שצד־ה. שצז־ח.
שווייץ: קיב. קסח. קעז. רנב.
שניידעמיל: שיד.

לזכות

שניאור ולמן בן אסתר
וזוגתו חוה בת שרה ברכה
בנו יצחק מאיר בן חוה
בתו אסתר בת חוה
בנו נתן בן חוה
כלתו חנה רבקה בת רחל דוואשע
חתנו מנחם נחום בן גיטל
כלתו צבי' מרים בת שיינא חוה
נכדו מנחם מענדל בן חנה רבקה
נכדתו שרה ברכה בת חנה רבקה
ובעלה יהושע בן עטא דבורה
נכדתו אסתר בת חנה רבקה
נכדו אברהם יהושע העשיל בן חנה רבקה
נכדו צבי הירש בן חנה רבקה
נכדתו נחמה רינה בת חנה רבקה
נכדו נתן בן חנה רבקה
נכדתו פריידא מלכה בת חנה רבקה
נכדו ישראל בן חנה רבקה
נכדתו גיטל בת חנה רבקה
נכדו שמואל בן חנה רבקה
נכדתו רבקה בת אסתר
ובעלה אהרן בן גיטל לאה
ובנם לוי יצחק
נכדתו שרה ברכה בת אסתר
ובעלה מנחם מענדל בן האדא רייזל
ובנם לוי יצחק
נכדתו מלכה בת אסתר
ובעלה אליעזר אלימלך בן אסתר רייזל
נכדתו חנה בת אסתר
נכדו אברהם יהושע העשיל בן אסתר
נכדו יוסף יצחק בן אסתר
נכדו נתן בן אסתר
נכדו שלמה בן אסתר
נכדתו רחל רייזל בת אסתר
נכדו שלום דובער בן אסתר
נכדתו דבורה לאה בת אסתר
נכדו אברהם יהושע העשיל בן צבי' מרים
נכדתו חנה בת צבי' מרים
נכדו משה מרדכי בן צבי' מרים
נכדתו אסתר בת צבי' מרים
נכדתו דבורה לאה בת צבי' מרים
נכדתו רבקה בת צבי' מרים
נכדתו שטערנא שרה בת צבי' מרים